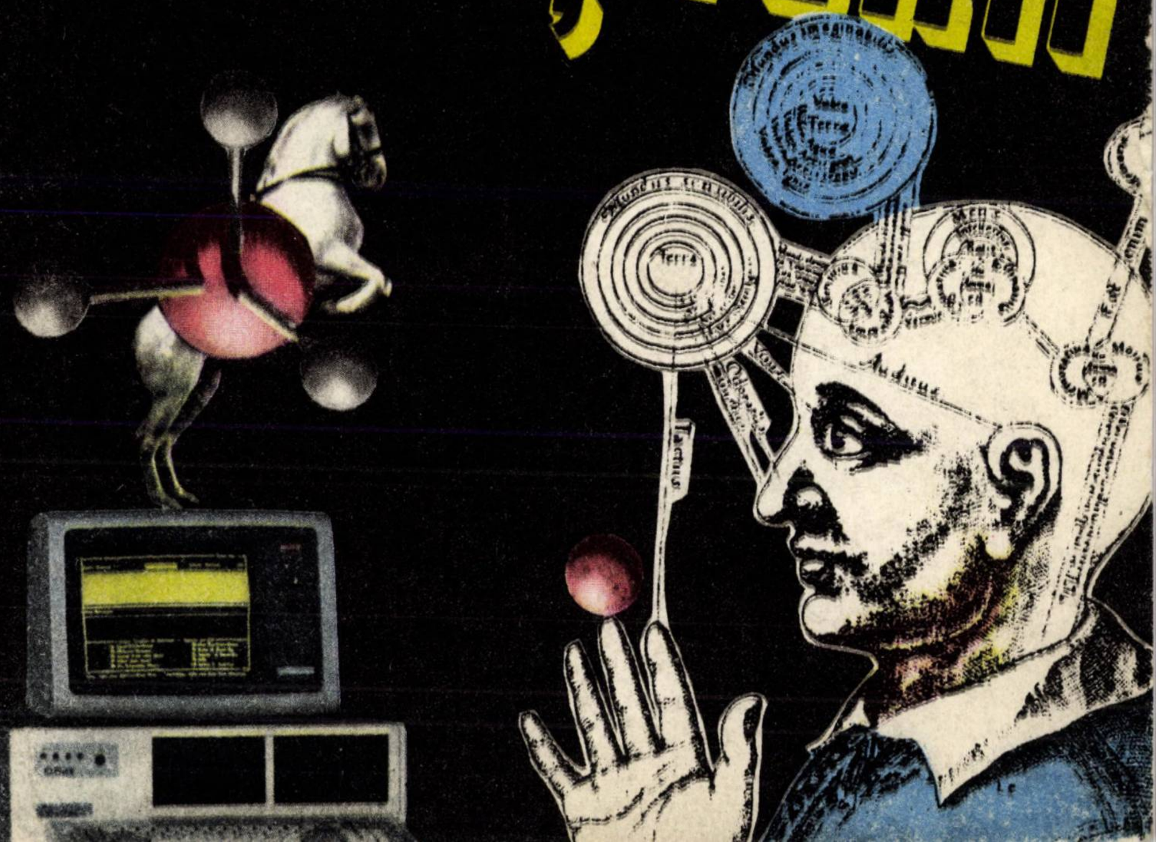

Almanahul 1989

România literară

AVENTURA CUNOAȘTERII

■ Să pornim permanent de la faptul că nu există lucruri care nu pot fi cunoscute, ci numai lucruri necunoscute încă, dar că stă în puterea omului ca, prin cutezanța sa, să descopere noi taine şi noi legi ale naturii, să acţioneze pentru a le pune în serviciul omului, al bunăstării, al colaborării şi păcii.

■ Înarmat cu cele mai înaintate cunoştinţe din toate domeniile, ale culturii înaintate, omul poate să pătrundă şi să înţeleagă tot mai temeinic tainele naturii şi ale universului, să devină tot mai cutezător, să-şi făurească în mod conştient viitorul liber, independent şi fericit.

NICOLAE CEAUŞESCU

Almanahul 1989

România literară

AVENTURA CUNOAŞTERII

CUNOAŞTERE, PROGRES, ÎMPLINIRE

Cei trei termeni sintetizează sugestiv direcţia şi rostul eforturilor umane, într-o perspectivă amplă, generoasă. Lumea noastră actuală — civilizaţia contemporană — este rodul unui dialog intens şi complex cu realul. Fiecare întrebare stîrnită în spiritul uman de-a lungul vremii a împins mai sus şi mai departe hotarele cunoaşterii. Răspunsurile corecte se consolidau tocmai în jocul fascinant al noilor întrebări — mai multe, mai diverse — înmugurite pe terenul proaspăt cucerit. Materialismul dialectic şi istoric, întemeindu-se pe adevăruri verificate de practica social-istorică, a răspuns la întrebările fundamentale demonstrînd materialitatea lumii şi cognoscibilitatea ei. Cunoaşterea e un instrument cu ajutorul căruia lumea, societatea pot fi modelate conştient, conform unor obiective dorite. Desigur, opţiunile sînt în funcţie de interesele colectivităţii implicate în decizie şi de nivelul ei de cunoaştere.

ROMÂNIA socialistă a anului 1989 se înfăţişează ca o societate în plin avînt creator, angajată pe drumul progresului material şi al împlinirii multilaterale a personalităţii umane. Participarea conştientă, cu întreaga lui capacitate creatoare, a poporului la înfăptuirea obiectivelor dezvoltării noastre socialiste, definite de cel de-al XIII-lea Congres al partidului, se poate realiza — aşa cum sublinia secretarul general al Partidului Comunist Român, tovarăşul NICOLAE CEAUŞESCU, la Congresul Educaţiei Politice şi Culturii Socialiste — numai cu o înaltă conştiinţă revoluţionară, cu un larg orizont de cunoaştere ştiinţifică. **„Educaţia şi cultura înaintată, revoluţionară presupun cunoştinţe vaste, multilaterale, în toate domeniile, bazate pe concepţia revoluţionară despre lume şi viaţă — materialismul dialectic şi istoric —, pe idealurile nobile ale socialismului ştiinţific. În asemenea condiţii, educaţia politică, culturală, constituie, asemeni soarelui, un adevărat astru care emană căldură şi luminează omenirii calea spre noi orizonturi, spre înţelegerea originii vieţii, a lumii înconjurătoare, a dialecticii naturii şi societăţii, a legilor obiective ale dezvoltării economico-sociale".**

Pentru justeţea şi înţelepciunea strategiei de dezvoltare a patriei noastre stau mărturie toate realizările materiale şi spirituale, avîntul economic şi cultural înregistrat în anii ce au ur-

mat Congresului al IX-lea al Partidului Comunist Român, perioadă pe care o numim cu întemeiată mîndrie EPOCA NICOLAE CEAUŞESCU.

Construirea socialismului cu poporul şi pentru popor, întregul program de dezvoltare multilaterală a ţării cu ansamblul de măsuri ce vizează perfecţionarea şi democratizarea amplă a conducerii activităţii economico-sociale şi de modernizare a economiei naţionale, afirmarea noii revoluţii tehnico-ştiinţifice şi a revoluţiei agrare, îmbunătăţirea muncii ideologice şi politico-educative de formare a omului nou, exemplar sintetizate în tezele de o excepţională valoare teoretică şi practică dezbătute de întregul nostru popor şi partid în vederea Plenarei Comitetului Central al Partidului Comunist Român au drept ţel creşterea tot mai accentuată a bogăţiei naţionale, ridicarea nivelului de trai material şi împlinirea spirituală a poporului. Un proces complex, cu obiective mobilizatoare, în continuitatea marilor, uimitoarelor prefaceri din ultimele două decenii. Într-un timp scurt, România a trecut de la stadiul de ţară eminamente agrară, cu relaţii de producţie semifeudale, la cel de ţară cu o economie modernă, capabilă să realizeze cele mai complicate tehnologii contemporane. Cartierele de locuinţe, platformele industriale, magistralele de apă, de fier, de asfalt, complexele de odihnă şi sănătate, instituţiile de învăţămînt şi cultură, precum şi multe altele pe care le întîlnim zilnic şi cu care ne-am obişnuit într-atît, încît le putem omite la o enumerare grabnică, demonstrează cu prisosinţă că strategia dezvoltării patriei noastre dă roade bogate.

Pentru a asigura continuitatea şi dezvoltarea acestui proces, partidul, secretarul său general, tovarăşul NICOLAE CEAUŞESCU, au revenit în numeroase rînduri asupra ideii perfecţionării şi modernizării învăţămîntului, legarea acestuia cît mai strîns cu producţia şi cu cercetarea — aceasta din urmă privită ca o adevărată forţă de producţie. **„Trebuie să pornim permanent de la faptul că socialismul şi comunismul** — afirma tovarăşul NICOLAE CEAUŞESCU — **nu se pot realiza decît pe baza celor mai noi cuceriri ale ştiinţei şi tehnicii, ale cunoaşterii umane din toate domeniile, că omenirea a realizat noi şi noi descoperiri ale tainelor naturii, dar că procesul cunoaşterii nu s-a încheiat şi nu se va încheia niciodată. Aceasta impune o ridicare continuă a nivelului general de cunoştinţe, cutezanţă, îndrăzneală în întreaga activitate de cunoaştere a tainelor naturii şi universului, impune înlăturarea concepţiilor vechi, perimate, promovarea noului în viaţa economică şi socială, în relaţiile internaţionale, în realizarea unei societăţi mai drepte şi mai bune".***

În condiţiile revoluţiei tehnico-ştiinţifice contemporane creşte puternic rolul contribuţiei ştiinţei în întreaga dezvoltare a societăţii noastre, în special se accentuează rolul cercetării. De-a lungul timpului, poporul nostru a dat umanităţii numeroşi oameni de ştiinţă, reprezentanţi iluştri ai capacităţii lui creatoare, intraţi definitiv în galeria marilor personalităţi ştiinţifice şi culturale. În prezent, cînd cercetarea se impune ca o cerinţă obiectivă a progresului, beneficiem de un program de perspectivă amplu, alcătuit din iniţiativa secretarului general

al partidului, tovarăşul NICOLAE CEAUŞESCU, în concordanţă cu obiectivele dezvoltării noastre socio-economice. Raportînd numărul de cadre didactice din învăţămîntul superior şi de cercetători la cifra populaţiei active, România se află printre primele ţări din lume. De asemenea, există şi organisme coordonatoare : Consiliul Naţional al Ştiinţei şi Învăţămîntului — condus de tovarăşa academician doctor inginer ELENA CEAUŞESCU —, Comitetul Naţional pentru Ştiinţă şi Tehnologie, institutele de cercetare ştiinţifică.

Dezideratul dezvoltării şi coordonării cercetării ştiinţifice a fost de curînd reafirmat de la tribuna celui de-al III-lea Congres Naţional de Chimie (septembrie 1988) : **„Trebuie să avem permanent în vedere** — spunea tovarăşa academician doctor inginer ELENA CEAUŞESCU — **că viitorul poporului nostru este strîns legat de ridicarea gradului general de pregătire, de dezvoltarea puternică a ştiinţei".**

Festivalul Naţional „Cîntarea României" a catalizat energiile muncii şi ale creaţiei atît pe tărîm tehnico-ştiinţific, cît şi pe cel cultural-artistic. Numeroase realizări de excepţie, cristalizate sub acest nobil generic, demonstrează adevărul şi eficienţa ideilor călăuzitoare, conform cărora bunăstarea materială, dezvoltarea social-economică sînt menite să asigure împlinirea armonioasă şi complexă a personalităţii umane, realizarea în fapt a libertăţii şi demnităţii celor care sînt făuritori şi beneficiari ai viitorului patriei noastre.

Mesajul de pace şi colaborare între ţări şi popoare de pe întregul glob — lansat de România prin glasul celui mai înţelept reprezentant al său, preşedintele NICOLAE CEAUŞESCU — se impune cu tărie crescîndă prin forţa faptelor şi realizărilor noastre pe care le-am amintit de la început : CUNOAŞTERE — PROGRES — ÎMPLINIRE.

ASEMENEA almanahurilor din anii precedenţi, şi acesta este organizat în jurul unui nucleu tematic — **Aventura cunoaşterii** — formulă generoasă, poate prea larg cuprinzătoare, însă incitantă şi în permanentă „actualitate".

Aventura cunoaşterii ? Da. Adică nestăvilită dorinţă de noi orizonturi, cutezanţă, tenacitate, receptivitate, inteligenţă, generozitate, spirit creator... adică toate cîte le socotim calităţi ale personajelor sau personalităţilor pe care am dorit să le avem aproape şi să le urmăm : exploratori, oameni de ştiinţă, gînditori, artişti.

Aventura cunoaşterii — întreaga istorie a culturii şi civilizaţiei ! Cine ar cuteza să creadă că poate re-parcurge uimitoarea călătorie în întregime ? Paginile ce urmează nu sînt decît o suită de sugestii organizate spre cîteva direcţii mai cuprinzătoare. Cititorul va completa „spaţiile albe" cu propriile cunoştinţe sau cu rodul imaginaţiei. Prin natura lui, almanahul e menit clipelor de relaxare. În acest spaţiu am încercat să conturăm idei şi îndemnuri fertile. Dorinţa de cunoaştere va constitui permanent o energie uşor accesibilă, iar capacitatea de creaţie — o resursă inepuizabilă. Să nu le dăm uitării !

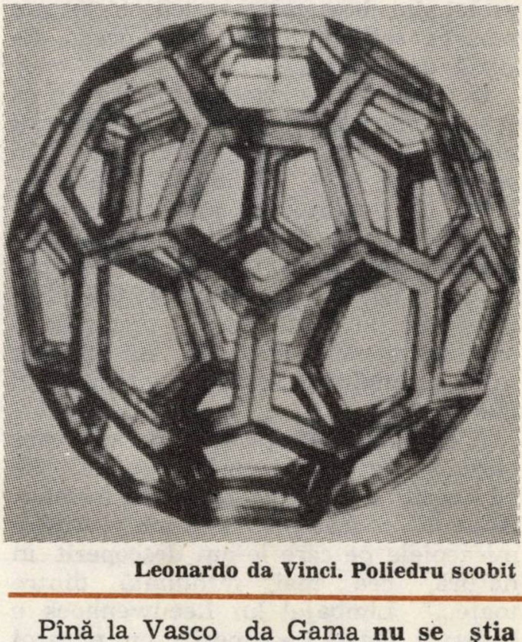
„România literară"

Mircea MALIȚA

SECOLUL CUNOAȘTERII

DESCOPERIREA. Trei caravele, care față de vapoarele de azi par niște simple bărci, străbat oceanul. După treizeci și trei de zile de navigație, în care marinarii s-au revoltat de cîteva ori, după spaima de a se vedea prinși în Marea Sargaselor, după ce diferența între cele două evidențe ținute de șeful expediției asupra drumului parcurs — cea din jurnalul său secret și cea comunicată echipajului, căruia i se promisese că va ajunge la destinație după 2250 mile — devenea tot mai mare, în dimineața de 12 octombrie 1492, de pe Pinta s-a strigat „pămînt". Așa a fost descoperită America de expediția lui Cristofor Columb. Sînt în curs mari pregătiri de sărbătorire a unei jumătăți de mileniu de atunci. A fost **descoperit** un continent. A fost dobîndită o **cunoștință** nouă, s-a schimbat și îmbogățit **cunoașterea** planetei. Vorbim de epoca descoperirilor geografice din punctul de vedere al europenilor. Cei descoperiți descopereau și ei fără voie pe invadatori, dar n-aveau hărți ce se cereau completate și nici imboldul unei cunoașteri ce le va aduce imense suferințe.

Geografia este cea mai clară ilustrare a obținerii unei cunoștințe noi despre realitatea existentă, fermă, independentă de cunoaștere, a felului în care utilizăm cuvintele „descoperire", „cunoștință" și verbul „a ști". Istoria descoperirilor geografice este și o istorie a cunoașterii : lentă, perseverentă, formată din mii de încercări, din succese și eșecuri, care pun la încercare toate resursele individuale și colective ale omului.

Leonardo da Vinci. Poliedru scobit

Pînă la Vasco da Gama **nu se știa** dacă sub continentul african există trecere pe apă de la un ocean la altul, dar el l-a înconjurat ajungînd în India în 1498. (La 1503 piperul era de cinci ori mai ieftin la Lisabona decît la Veneția, unde sosea prin Marea Roșie). Pînă la Magellan **nu se știa** ce este dincolo de continentul american, dar el l-a înconjurat prin sud, ajungînd în Pacific la 1521. Pînă la Tasman în 1642 **nu se știa** că Australia poate fi circumnavigată. Pînă la Cook în 1768 exista pe hărți, în Sudul Pacificului, Marele Pămînt Sudic, dar el a dovedit că aceasta este o **cunoștință falsă.** La Polul Nord omul a pus piciorul pe gheața Oceanului Arctic cu Perry la 1909. La Polul Sud, pe continentul Antarctic, Amundsen ajunge la 1911. La sfîrșitul secolului trecut Racoviță punea numele unei insule **descoperite** în apele An-

tarcticei de expediţia din care făcea parte, în cinstea profesorului său ieşean Cobălcescu.

Este surprinzător să vezi cît de recente sînt descoperirile esenţiale ale omului pe planeta pe care trăieşte şi ce puţin ne desparte de momentul dobîndirii unor cunoştinţe ce par astăzi elementare. Pămîntul, subsolul, flora, fauna şi clima, mediul ambiant s-au impus cu întîietate cunoaşterii, dar şi astăzi sînt **descoperite** specii noi vii sau moarte, relieful fundului de ocean, fisurile din scoarţă.

O lume atît de inseparabilă de om ca aceea a microorganismelor a stat timp de milenii în afara sferei cunoaşterii. În septembrie 1674, olandezul Leeuwenhoek, un negustor de pînzeturi şi cercetător amator în Delftul faimos pentru ceramica sa, a pus sub microscopul său cu o lentilă o picătură verzuie dintr-un lac de lîngă oraş. A fost primul om care a văzut cu ochii lui animale mici, **animalcule** cum le-a numit el însuşi.

A examinat alte picături de apă, care părea să fie, după cum însemna el, „vie cu aceste animalcule de toate formele. Aceasta a fost pentru mine, printre miracolele pe care le-am **descoperit** în natură, cea mai minunată dintre toate..." Limbajul lui Leeuwenhoek e sugestiv. Odată descoperit, un miracol încetează parţial să fie miracol, dar continuă să solicite noi explicaţii, iar atunci cînd le primeşte pe toate, se transformă în **cunoştinţă**. Pe tot parcursul acestui proces, cercetătorul are emoţia tot atît de intensă ca cea artistică : lumea descoperită e minunată ! A mai trebuit un timp ca ideea falsă a generaţiei spontane (purici născuţi din praf) să fie înlăturată şi cunoaşterea ştiinţifică să se întindă asupra lumii microbiene.

Nu numai în domeniul materiei ce îl înconjoară omul face descoperiri, ci şi în privinţa propriei sale istorii. În 1975 Mary Leakey a descoperit (în Africa de Est) 11 fosile de hominizi, care la proba carbonului s-au dovedit a fi în jur de 3 milioane de ani vechime. Iată o **cunoştinţă** nouă, despre om, datorită unei **descoperiri** antropologice.

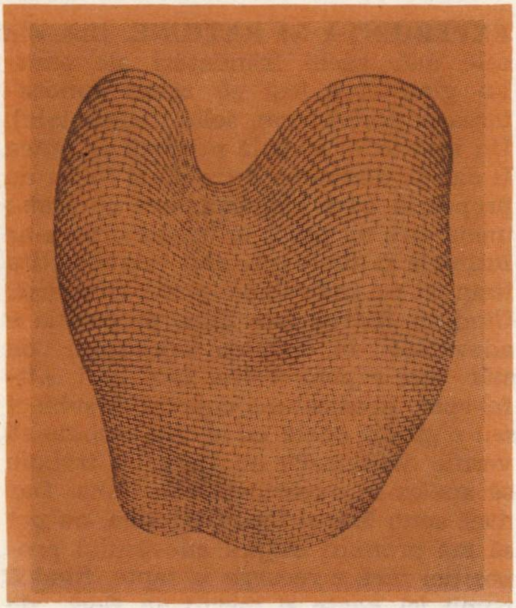
INVENŢIA. Ca să străbată oceanul, lui Columb i-au trebuit corăbii. Corabia nu este descoperită, ci **inventată** de om, la un loc cu toate tehnicile, maşinile şi uneltele sale nenumărate. Nu ştim cine a făcut prima corabie sau primul car cu roate. Lui Columb i-a mai trebuit busolă ca să ţină aceeaşi latitudine fără ajutorul stelelor. (Se spune că el a descoperit nu numai America, dar şi cel mai bun drum de la Europa la acest continent şi cel mai bun drum înapoi). Acul magnetic a fost introdus în secolul XII şi perfectat apoi ca busolă în navigaţia europeană odată cu o altă invenţie din ce în ce mai perfecţionată : ceasul. Magellan şi-a luat cu el 35 ace magnetizate. Bineînţeles, la început busola era magică, deoarece ştiinţa s-a ocupat tîrziu de magnetism. În vechea Thesalie, unde se găsea minereul de magnetită, se credea că magnetul, pus sub perna soţiei infidele, o face să mărturisească. Pînă şi pe vremea lui Columb marinarii care se foloseau de busolă puteau fi acuzaţi de magie satanică.

Ca să descopere bacteriile, Leeuwenhoek s-a folosit de microscop, o invenţie. Cînd a fost făcută ? Invenţia telescopului a servit şi la lărgirea imaginilor apropiate. Galilei spunea unui vizitator în 1614 : „Cu acest tub am văzut muşte care par la fel de mari ca mieii". Cît de încet se răspîndeau invenţiile şi tehnicile pe atunci o arată faptul că în Imperiul otoman s-a aflat despre microscop de-abia după introducerea tiparului de către transilvăneanul trecut la mahomedanism Müteferrika, la începutul secolului al XVIII-lea.

Ca să ştie că a descoperit unul din primii oameni, Leakey trebuia să aibă un procedeu de datare : cît de vechi sînt oasele sale ? Metoda radiocarbonului (sau C14, un izotop radioactiv al carbonului) este o invenţie ce derivă din fizica nucleară. Ea constă în măsurarea cantităţii de radiocarbon existentă în materia organică, a cărei vîrstă trebuie determinată, şi raportarea ei la proporţia cunoscută în natură. Ceea ce lipseşte s-a dezagregat, a dispărut la o dată precis stabilită : timpul de înjumătăţire a radiocarbonului este de 5730

ani. Dacă proporţia este un sfert, înseamnă că au trecut 11 460 de ani ş.a.m.d. (Amatorii relaţiei om-cosmos vor fi reconfortaţi de faptul că atîta timp cît un organism este viu, pierderea naturală de radiocarbon e compensată de cel obţinut din hrană şi aer, unde el provine din acţiunea razelor cosmice şi stratosferă).

Pînă aici lucrurile par clare. O schemă verificată în cele trei descoperiri începe să se înfiripe : **descoperim** realitatea cu tot ce are independent de noi : continente, vieţuitoare, fosile, dar le descoperim folosind **invenţii** umane, instrumente, aparate, procedee. Invenţia ar precede astfel descoperirea. Inventăm forajul şi descoperim petrolul, inventăm spectroscopul şi descoperim o substanţă, inventăm tomograful şi descoperim o tumoare. Rezultatul acestui proces în doi timpi ar fi cunoştinţele din ce în ce mai numeroase, cuprinse în enciclopedii din ce în ce mai mari şi

Grafică realizată de calculator

care se învechesc din ce în ce mai repede.

DESCOPERIRE SAU INVENŢIE ?

Simplitatea schemei **invenţie-descoperire** se strică din moment ce constatăm că invenţiile se bazează la rîndul lor pe legi ale naturii. Plutirea vaselor ţine seama de legea lui Arhimede, folosirea lentilelor în microscop se sprijină pe legile opticii, iar procedeul datării cu radiocarbon pe o lege a înjumătăţirii unor substanţe radioactive. (Un izotop al hidrogenului se înjumătăţeşte la 12 ani şi e bun nu la datarea fosilelor, ci a vinurilor). Legile naturii se referă la regularităţi care există independent de noi. Fără omenire pămîntul s-ar învîrti pe orbita sa cu aceeaşi periodicitate. **Descoperim** legile aşa cum descoperim continentele, bacteriile sau fosilele. Schema cunoaşterii, îmbunătăţită, ar deveni **descoperire — invenţie — descoperire.** Dar iată că în analiza procesului de descoperire a unei legi intervin cerinţe ciudate. O lege se exprimă într-un limbaj, iar limbajul nu există în natură, ci e creat de om. (Secolul nostru explorează cu predilecţie limbajele). Fie că folosim cuvinte care sînt semne convenţionale, fie că folosim termeni ştiinţifici introduşi prin definiţie, avem de-a face cu artefacte, cu creaţii umane, cu un fel de unelte ale cunoaşterii. Nu putem descoperi legi fără a perfecţiona în prealabil tehnologia cunoaşterii, o tehnologie a semnelor şi simbolurilor care este inventată. Schema ar deveni astfel : **invenţie (limbaj) — descoperire (lege) — invenţie (maşină) — descoperire (fapte).** Discuţia poate fi continuată. (Ce a fost înainte, oul sau găina ?) Dar dacă acceptăm o dialectică a cuplului invenţie-**descoperire** şi consimţim că cele două componente nu se separă niciodată, ne putem opri aici. Dar mintea omului e obsedată de nevoia adevărurilor prime şi unice.

Exerciţiul filosofic no. 1

Cititorul este îndemnat să ia o foaie de hîrtie şi să scrie numele a 10 obiecte din jurul său. La fiecare din ele urmează să stabilească cîtă invenţie şi cîtă descoperire conţine. Observaţii. *În cazul maşinii de spălat invenţia e uşor de detectat, dar pe ce legi fizice descoperite se bazează ? Pisica (descoperită de om) pare necon-*

troversată, dar ea e rezultatul domesticirii (inventate !). Exercițiul este aparent simplu, dar conține capcane mari. Sugerăm ca el să fie întrerupt dacă duce la discordii familiale grave sau rupturi cu prietenii apropiați.

Majoritatea legilor naturii se exprimă în formă matematică. Dar obiectele matematice : numere, figuri geometrice, structuri, ce sînt ? Se află în natură şi atunci le descoperim, sau sînt în mintea noastră şi atunci le inventăm ? Vocabularul şovăie. George Polya îşi intitulează cartea : **Descoperirea în matematică.** Dar o revistă are titlul : **Invențiile matematice.** După cum foloseşti un termen sau altul te dovedeşti a fi partizanul unui sistem filosofic sau al altuia şi poți să te miri ca personajul lui Molière că vorbeşti în proză. Dacă spui că obiectele matematice au existență de sine stătătoare ca şi obiectele fizice eşti **realist,** odată cu Platon care vedea o lume populată de idei ce se cereau a fi descoperite. Dacă susții că ele sînt o creație a minții, eşti **convenționalist,** împreună cu un curent de gîndire ce a renăscut în secolul nostru.

Cearta nu e nouă. De altfel, cîte din problemele fundamentale ale cunoaşterii sînt veritabil noi ? Să ne imaginăm trei învățați medievali angajați în „bătălia universalelor". Unul e **platonician** şi susține că universalele vin înaintea particularului : roşul e o calitate de sine stătătoare care există înainte ca un obiect să fie roşu ; altul e **nominalist** şi crede că numai obiectele individuale pot fi roşii, roşul fiind doar un simplu cuvînt arbitrar prin care am ridicat o calitate individuală la rang general ; al treilea e **conceptualist,** după care roşul nu e entitate reală, nu e invenție arbitrară, ci e concept. Mulți din partizanii experienței de astăzi, empiriştii, sînt urmaşi ai nominaliştilor şi susțin convenționalismul, raționaliştii înfocați sînt realişti platonicieni, iar logicienii moderați şi informaticienii sînt de regulă conceptualişti.

Am făcut cunoştință cu un prim scandal al problemei cunoaşterii : ce statut dăm conceptelor sau simbolurilor abstracte în care ne exprimăm cunoştințele şi cu care operăm la dobîndirea lor ? Este sarcina filosofiei să lămurească lucrurile. Este greu să înțelegi filosofia de ieri şi de azi fără această întrebare primordială asupra locului şi naturii abstracțiunii. Pentru Karl Popper, de pildă, sînt trei lumi : una a obiectelor fizice, fie că sînt naturale, fie că sînt produse de om ; lumea a doua este ceea ce simțim, imaginăm sau gîndim în mod subiectiv ; lumea a treia e cunoaşterea în sens obiectiv : conținutul tuturor cărților (cartea ca volum tipărit aparține primei lumi), al tuturor sistemelor filosofice, al tuturor teoriilor ştiințifice. Lumea a treia e produsă de om, dar e independentă de lumea a doua, cea subiectivă. Mai mult decît atît, ea e sediul conținuturilor cărților care n-au fost încă scrise ! Nu mai trebuie să insistăm : vechiul platonism şi-a găsit o formulare nouă.

EXPERIENȚĂ ŞI RAȚIUNE. Una din cele mai vechi frămîntări ale omului gînditor a fost să aşeze cunoaşterea pe teren ferm, solid, indiscutabil. Un indiciu în această privință ar putea fi dat de distincția între două feluri de propoziții care exprimă ceea ce ştim : unele care nu pot fi infirmate orice s-ar întîmpla şi altele care sînt valabile atîta timp cît nu intervine o probă contrarie. Cînd zic **Mărul face flori,** propoziția e adevărată în virtutea înțelesului de măr, care e pom şi deci face flori. Altfel spus, predicatul e cuprins în subiect sau e gîndit odată cu el. Nu trebuie să verific dacă merii au flori, nu trebuie să apelez la experiență sau fapte. Dar dacă spun **Mărul face flori albe,** nu pot să mă pronunț asupra adevărului propoziției fără a recurge la fapte, fiindcă pomii (şi poate şi merii) au flori de toate culorile. Prima propoziție este analitică, a doua sintetică. **Celibatarii nu sînt căsătoriți** e o propoziție analitică ; **metalele se dilată prin încălzire** este o propoziție sintetică. Prima este certă, dar nu aduce nici o informație; a doua aduce informație nouă, dar e nesigură. Propozițiile matematicii şi logicii au fost considerate analitice, iar

cele ale ştiinţelor empirice, sintetice. O altă distincţie paralelă separă propoziţiile **a priori** (înainte şi în afară de orice experienţă) de cele **a posteriori** (cele ce presupun efectuarea unei experienţe). Este uşor de înţeles de ce s-a considerat că propoziţiile analitice sînt a priori şi cele sintetice sînt a posteriori. Primele ar fi adevărurile raţiunii, stabilite exclusiv cu resursele ei proprii, iar celelalte adevărurile experienţei.

Exerciţiul filosofic no. 2

Cititorul este îndemnat să ia o foaie de hîrtie şi să scrie 10 propoziţii auzite în cursul unei conversaţii sau citite într-un text. La fiecare dintre ele urmează să decidă dacă este analitică sau sintetică, a priori sau a posteriori. Observaţii. *Miile de pagini scrise asupra acestei distincţii şi testele imaginate de psihologi şi logicieni au dezvăluit capcanele exerciţiului. Cu surprindere aflăm că distincţia depinde de reguli lingvistice şi de sensul atribuit cuvintelor. Şi acest test trebuie împins numai pînă la punctul în care începe să ameninţe armonia familiei sau a prietenilor.*

Ce era intrigant, scandalos şi inadmisibil în această dichotomie era faptul că propoziţiile certe nu aduc nimic nou, nu duc nici la descoperire, nici la invenţie (cel mult la redescoperirea adevărului pe care deja îl conţin), în timp ce cele nesigure, contingente sînt singura sursă de noutate. Paradoxul a jucat un rol în scepticismul lui Hume. Să termini secolul luminilor, al raţiunii, al răspîndirii mecanicii lui Newton, în scepticism, era un ultragiu căruia Kant a vrut să-i pună capăt. Soluţia lui Kant este în fond mai simplă decît pare : el afirmă că există, contrar a ceea ce se credea pînă atunci, propoziţii a priori sintetice. Raţiunea fără experienţă este capabilă să producă cunoştinţe care să fie simultan şi certe şi noi. Cum ? Prin intuiţiile a priori ale spaţiului şi timpului şi prin categoriile conceptuale a pri-

Gînditorul de la Hamangia

ori (12 la număr, împărţite în 4 grupe de cantitate, de calitate, de relaţie şi modalitate). Geometria euclidiană este a priori, dar sintetică. Are bază strict raţională, produce cunoştinţe noi şi este absolut sigură. Iată stînca pe care Kant a crezut că pune ştiinţa. O ştiinţă definitivă, neschimbătoare, adică nerevizuibilă, eternă : „Sistemul criticii (raţiunii pure) se sprijină pe o fundaţie complet sigură, stabilită pentru totdeauna", scrie el spre sfîrşitul vieţii. A fost suficient să apară geometriile ne-euclidiene ca visul să se spulbere. În secolul al XIX-lea s-a încercat repararea construcţiei raţionaliste kantiene, dar au apărut şi contestări grave neraţionaliste.

În secolul nostru, o mişcare importantă de idei a revenit la distincţia analitic-sintetic, negînd însă că ar exista propoziţii simultan a priori şi sintetice. Cîteva decenii în şir filosofia analitică a pus analiticitatea ca piedestal al cunoaşterii sigure. Empirismul logic (cercul de la Viena) a căutat să alunge metafizica din filosofie, să transforme

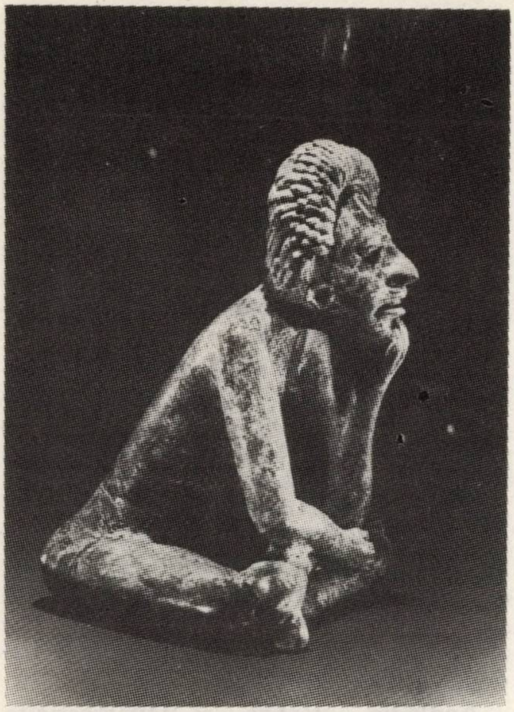
filosofia într-o analiză a limbajului științelor, să ia ca punct de plecare datele senzoriale (empirism) și să considere logica drept cadru și metodologie generală a științelor (logicism). Prin 1960 au început fricțiunile în interiorul filosofiei analitice : nu există distincție valabilă, riguroasă între adevărul analitic și cel sintetic, spune Quine. (Mircea Florian susținea același lucru). Toate cunoștințele sînt supuse revizuirii, chiar și cele privite anterior drept sigure.

OPINIE ȘI CUNOȘTINȚĂ. A treia mare și importantă crispare a teoriei cunoașterii (domeniu numit epistemologie, cînd se ocupă de științe și gnoseologie, cînd se referă la actul cunoașterii ; în unele limbi, termenul epistemologie le acoperă pe ambele) este definirea unei cunoștințe și determinarea criteriului de a o recunoaște. Automobilul se oprește pe drum : „s-a stricat motorul", spune conducătorul, aceasta nu este încă o cunoștință, ci o opinie, părere, credință, presupunere sau ipoteză. După ce va deschide capota sau după ce va duce mașina la service, defecțiunea va fi identificată și părerea se va transforma în cunoștință. Ce ar fi deci cunoștința ? O opinie susținută și acreditată de o evidență adecvată ; ceea ce știm cu certitudine. Este important să deosebim opinia,chiar adevărată, de cunoștință. În dialogul „Menon", Socrate spune : „presupunerea corectă și știința sînt lucruri distincte... Dacă m-aș încumeta să recunosc că știu ceva, aceasta ar fi unul din puținele lucruri pe care aș recunoaște că le știu". Una este să crezi un lucru, alta este să-l știi. Iar cea mai mare dereglare a spiritului, spune Bossuet, este să crezi un lucru adevărat pentru că îl vrei tu să fie așa. Filosofia nu a dezlegat problema. Elementul ce se adaugă opiniei sau presupunerii ca să devină cunoștință (logos la Platon, verificare sau evidență la alții) se cere a fi definit la rîndul său. De un test simplu tot dispunem. Eroul lui Marin Preda întreba pe toată lumea : **pe ce te bazezi ?** Această întrebare iterată și dusă pînă la ultimul suflu ne ajută să despărțim cunoștința de părere, știința de iluzie, certitudinea de himere.

Aspirația la rigoare și cunoaștere sigură a dus, în secolul nostru pozitivist și analitic, la excese. Una din victime a fost opinia sau presupunerea. A fost pur și simplu ștearsă din vocabularul admis. S-a neglijat faptul că ea premerge cunoașterea, că o pregătește și o anunță. Columb a murit crezînd că a ajuns în insule asiatice, japoneze. Kant a murit crezînd că a dat temeiuri certe științei. Coșul de hîrtii al fiecărui cercetător e plin de ipoteze moarte, sacrificate.

În epistemologie a domnit poziția antipsihologistă : psihologia ar fi domeniul subiectivului, iar cunoașterea obiectivă nu se poate lăsa contaminată de psihologie. Psihologia la rîndul său a eliminat toate stările mintale (atenție, intenție, voință, interes etc.) și a reținut doar ceea ce se manifestă, se vede și se măsoară (comportamentalismul), ca în schema stimul-răspuns. Tot secolul nostru a vorbit de limbajul care se vede și a ignorat gîndirea care nu se vede. Nu e de mirare că drept reacție la această definiție strîmtă a cunoașterii și rațiunii au înflorit curentele care și-au însușit „subiectivismul", „iraționalul" : intuiționism bergsonian, trăire fenomenologică, acces direct la adevăr fără mediația gîndirii, relativism extrem etc. Dacă cele două mari școli tradiționale care au luat punct de plecare științele exacte, empirismul și raționalismul, ar fi fost mai modeste în pretențiile lor, acceptînd un proces dialectic de cunoaștere graduală, de aproximare crescîndă, lăsînd absolutul drept ideal ce nu va fi atins niciodată, nu s-ar fi produs fenomene frecvente în cultura contemporană : alungate din cetatea exclusivistă a rațiunii, problemele cunoașterii s-au instalat deseori în peșteri misterioase, văgăuni și văi adînci, trăind laolaltă cu zînele și spiridușii naturii.

Este salutară reîntoarcerea la opinie, recunoașterea existenței ei, măsurarea credibilității propozițiilor cu metode probabilistice. Sistemele expert, una din cele mai avansate cuceriri ale calculatoarelor, lucrează cu baze de cunoștințe, care sînt opinii, și cu reguli

Bărbat șezînd. (Estul Mexicului)

de inferență cu anumite grade de încredere. Mitul absolutului începe să dispară din știința contemporană. O bună parte a vieții practice și curente a omului se desfășoară în cadrul opiniilor și nu a cunoștințelor. Atîta timp cît nu se proclamă cunoștințe, opiniile sînt necesare și utile, dar cînd se pretind cunoștințe fără să fie, rolul lor e nefast în aventura cunoașterii.

Test filosofic no. 3

Cititorul este îndemnat să ia o foaie de hîrtie și să scrie 10 propoziții culese din conversații sau texte. La fiecare din ele urmează să se pronunțe dacă exprimă o cunoștință sau o opinie. Observații. *Ca și celelalte experiențe, testul are menirea să încurajeze orientarea în tumultul informațional, în care enunțurile par a avea valoare egală. Sitele anterioare sînt simple pregătiri pentru sita a treia, esențială. Pe aceasta merită să vă certați cu prietenii.*

TEORII ȘI MODELE. Cine se ocupă de progresul cunoștințelor umane ? Activitatea de a urmări, dobîndi și valida cunoștințe o numim generic știință, dar ea este în realitate o colecție de științe care își reclamă autonomia distinctă prin faptul că au, fiecare în parte, obiect, legi și metode proprii. Științele țin la identitatea lor și își apără granițele cu ardoare. Cred că o bună parte din efortul antropologilor este să arate că antropologia nu se confundă sau nu e subcapitol al unei științe. Această apărare înverșunată a identității face ca știința să pară orientată spre discipline. Dar problemele sînt încăpățînate. Ele apar cu precădere la frontierele disciplinelor, sinchisindu-se puțin de cine se ocupă de ele și cu ce titlu. Studiul limbajului — esențial pentru gîndirea și practica umană — ține, de pildă, de lingvistică, antropologie, psihologie, neurologie, filosofie, matematică și acum, peste toate, și de informatica bazată pe limbaje artificiale. În ciuda deprinderii străvechi de a clasa cunoștințele pe discipline, deprindere consolidată de educație, știința zilelor noastre se manifestă tot mai vizibil inter-, multi- și pluri-disciplinar, fiind în măsură crescîndă orientată spre probleme.

Alt fenomen detectabil este deplasarea atenției de la teorie la modelul teoretic. Prototipul științei clasice a fost știința mecanică, cristalizată în opera lui Galilei și Newton. Ea are drept unitate de bază teoria : un limbaj cu semne și formule, cu axiome și cu reguli de deducție. Se spunea : știința și teoriile sale. S-a crezut un timp că teoriile sînt eterne, dar acum se acceptă faptul că teoriile se schimbă, se înlocuiesc, se transformă, că sînt legate de cultură și de societate. Există chiar o suspiciune față de teoriile care se constituie înainte ca procesul de observare, culegere și prelucrare a faptelor să fie încheiat. În viața de toate zilele abuzăm de acest termen : „cutare are o teorie, a creat o teorie, a elaborat o teorie". Știința e mult mai prudentă în prezent. Să spunem că medicii sînt interesați de felul în care se propagă maladiile contagioase. O abordare clasică ar

Stilp funerar. (Sudul Vietnamului)

pretinde să rezolve problema pe baza cunoştinţelor noastre despre microbi, ceea ce este sortit eşecului. Dar iată că un sistem de ecuaţii dintr-o altă teorie existentă (a ecuaţiilor diferenţiale) poate să descrie şi să prezică difuzarea bolilor. Ecuaţiile constituie un **model** al fenomenului examinat. În parametrii modelului intră şi cunoştinţele noastre despre microbi şi viruşi şi asupra contaminării oamenilor prin contact sau prin insecte.

Să presupunem că o centrală industrială ce introduce un nou produs vrea să ştie cum va fi receptat şi cum se va răspîndi acest produs, adică de ce legi de difuzie ascultă el ? Spre marea surprindere a celor neavertizaţi, un număr de ecuaţii diferenţiale, înrudite cu cele ce descriu răspîndirea bolilor, servesc şi la difuzarea inovaţiei tehnice. Există deci modele teoretice capabile să descrie fenomene din domenii foarte îndepărtate ale realităţii.

Analogia, vechea şi nedomesticita analogie, care continuă să scape încercărilor de formalizare, se dovedeşte aici pertinentă. Mintea omenească are capacitatea de a face apropieri, de a stabili similitudini, de a trasa paralele între lucruri sau procese. Pînă la lămurirea acestui mecanism, **inventica** sau ştiinţa invenţiei va rămîne un simplu titlu de proiecte. Există un studiu al creativităţii umane (inadecvat numit ştiinţă) care urmăreşte să descifreze procesul creativităţii şi să stabilească reguli şi prescripţii pentru încurajarea sau învăţarea ei. Prea puţine cunoştinţe există în acest domeniu în care presupunerile abundă, dar o opinie ce ar putea să fie validată este aceea că în procesul cunoaşterii mintea umană modelează continuu, folosind modele de care dispune pentru a încerca să descrie lucruri noi. Bucuria poeţilor de a vedea că ştiinţa, care s-a distanţat în trecut de ea, îmbrăţişează un procedeu aplicabil în poezie ! O metaforă, zice poetul, nu face decît să descrie o porţiune a realităţii cu limbajul altei porţiuni : iubita ca stea, omul ca fiară, sufletul ca anotimpurile etc. Modelul ştiinţei nu e atît de departe de metafora poeziei, pe cît se crede.

CE E NOU ÎN ŞTIINŢĂ ? Am în faţă o carte publicată în 1961 intitulată **Ce e nou în ştiinţă ?** Un autor prudent nu pune niciodată în titlul lucrării sale cuvintele nou, modern sau actual. În cîţiva ani nimic din conţinutul cărţii nu mai este nou, modern şi, eventual, nici actual. Acest lucru e adevărat în special pentru ştiinţă. Cartea despre care vorbesc anunţă pe drept cuvînt promisiunea miniaturizării electronice şi arată un receptor cu 6 tranzistori încăpînd într-o lingură de supă. Era nou în 1960, dar după douăzeci de ani, 1 milion de tranzistori încăpeau pe o arie cît o unghie. Cîteva pagini mai încolo un profesor afirmă că „există maşini simple care manifestă performanţe ce ar putea fi numite inteligente dacă ar fi făcute de om. Se înţelege că sîntem rezervaţi să conferim această demnitate unei maşini evident simple". În anii '80, **inteligenţa artificială** e o disciplină ce se predă la cursuri, are în spatele ei robotica, recunoaşterea formelor, recunoaşterea limbajului, demonstrarea automatică a teoremelor şi multe altele. Comparaţia între ce era nou în 1960 şi ce se ştie după douăzeci de ani poate continua în toate domeniile.

Cineva a făcut propunerea să se introducă, analog cu timpul de înjumătăţire a substanţelor radioactive, un timp de înjumătăţire pentru cunoştinţe : timpul în care o informaţie ştiinţifică îşi pierde 50% din valoarea sa. Tabloul întocmit afirmă (atenţie la diferenţa între cunoştinţe şi opinii ; aceasta este o opinie cu oarecare credibilitate) că în ştiinţele sociale există diferenţe mari între ramuri în ceea ce priveşte timpul de înjumătăţire: literatură 8,5; istorie 6,7 ; filosofie 3,7 ; economie 2,3. În ştiinţele naturii asistăm la o explozie cantitativă ilustrată de cele peste 1 milion de articole ştiinţifice pe an conţinînd cunoştinţe noi şi de ritmul de creştere de cca 6% pe an (ceea ce înseamnează o dublare la 10—15 ani), dar şi de o rată de perimare ridicată.

Alt fapt fără precedent este scurtarea intervalului ce desparte descoperirea ştiinţifică de aplicarea ei industrială, pe scară întinsă. O revistă ştiinţifică a făcut în 1984 bilanţul celor 20 descoperiri ale secolului al XX-lea care au schimbat cel mai mult viaţa şi gîndirea oamenilor. În listă sînt trecute: materiile plastice ale chimiei, identificarea grupelor de sînge, dioda şi tranzistorul, aviaţia, fisiunea atomului, hibrizii, medicina, DDT-ul, televiziunea, medicamentele pentru boli mintale, structura de dublă elice a ADN-ului, laserul şi calculatorul. Figurează în listă şi cunoştinţele despre originea omului, testul statistic chi-pătrat, teoria relativităţii, teoria exploziei iniţiale a universului şi testul lui Binet asupra inteligenţei. O altă revistă, mai recent, reţine cinci direcţii cu dinamismul cel mai ridicat în dezvoltarea ştiinţei la mijlocul deceniului nostru : revoluţia materialelor, informatica (calculatoarele), automatizarea, biotehnologiile şi medicina. În toate aceste domenii, după expresia lui Lewis Carroll, trebuie să alergi ca să nu stai pe loc. Din cele cinci direcţii, calculatorul se dovedeşte ca exercitînd înrîurirea cea mai mare asupra celorlalte, ca şi asupra întregii sfere de activităţi umane. Semnificaţia şi rolul lui pot fi condensate într-o frază: este acea **unealtă care ajută pe om în activitatea sa de gîndire,** deci şi în descoperire şi în invenţie, capabil să mărească în consecinţă şi mai mult ritmul de creştere al cunoştinţelor ştiinţifice.

TREI MISTERE, TREI PROGRAME.

Sînt trei mistere fundamentale. (Kant era uimit de două : de cerul înstelat şi conştiinţa din om). Unul este al universului fizic, al doilea al vieţii, al treilea al cunoaşterii. Oamenii de ştiinţă nu le consideră mistere, ci probleme deschise, marile provocări. Cunoaşterea înaintează pas cu pas, cîştigă teren după teren. S-au realizat progrese considerabile, au fost elaborate modele, au fost propuse explicaţii pe porţiuni, în domeniul particulelor elementare, al fabricării materiei în cosmos, al exploziei iniţiale, al programării genetice, al funcţionării vederii şi altele. Dar opera este departe de a fi încheiată. Dacă am şti, de pildă, cum funcţionează cunoaş-

terea umană, înfăţişarea întregului proces educativ s-ar schimba, şcolile şi manualele ar arăta altfel. Dacă am şti mecanismul însuşirii limbii naturale de către un copil sau dacă am şti cum lucrează creierul!

Ştiinţa are motive să fie mîndră de cunoştinţele sale, dar are şi temeiuri să nu fie arogantă. O interesantă carte scrisă de peste 50 de oameni de ştiinţă competenţi se numeşte **Enciclopedia ignoranţei** şi are ca subtitlu: Tot ce vrei să ştii despre lucrurile neştiute (1977). Cifra ameţitoare a cunoştinţelor noi, zilnice, în torent neîntrerupt este un remediu împotriva infatuării cercetătorului. Dar şi mai sigur cîştigă el trăsătura caracteristică a omului de ştiinţă: modestia, atunci cînd parcurge lista şi programele problemelor nerezolvate. Pseudoştiinţa cu pretenţii de soluţii definitive şi de teorii mari înfloreşte la această lizieră, la marginea teritoriului în care accesul e atît de greu. Cîţi autori nu vînd sticluţe cu apă colorată cu pretenţia de elixir! Cîţi nu flatează slăbiciunile cititorilor şi exploatează setea lor de cunoaştere oferind soluţii ce încap în formule şi pilule!

Oamenii sînt situaţi prin profesiunea lor mai aproape de o problematică sau alta. Inginerul, tehnicianul, constructorul se vor interesa mai mult de constituţia materiei şi de teoriile fizicii, un medic, un agronom sau un biolog vor fi sensibili la problematica vieţii, iar un profesor, un scriitor, un educator se vor ataşa uşor dezbaterilor epistemologice. Cunoaşterea stă însă în centrul celor trei programe, pentru că orice se ştie în plus asupra mecanismului ei se repercutează instantaneu asupra dobîndirii cunoştinţelor în toate domeniile.

O nouă ramură, ştiinţa cognitivă, şi-a propus să lichideze rămînerea în urmă şi să grăbească cercetările asupra proceselor de cunoaştere. Pretextul este simularea operaţiilor mintale pe calculator. Lingvistica, psihologia, neurologia, informatica, logica, matematica, microelectronica, toate îşi dau concursul la acest proiect. Echipa interdisciplinară cognitivă are cîteva realizări. Să-i acordăm credit cel puţin pînă la începutul secolului următor (nu e mult pînă atunci). Poate că va dezlega cîteva din necunoscutele acestei minunate facultăţi de cunoaştere a omului, care-i ţine loc de instincte, care-i suplineşte fragila dotaţie naturală, care-l defineşte ca fiinţă deschisă, mobilă şi adaptabilă şi care-l înzestrează cu mijloace apte să-i asigure supravieţuirea.

MITOLOGIE ŞI CUNOAŞTERE

Miturile pot fi organizate într-un anumit sens, într-un anumit sistem unitar de cunoaştere. Nu este de ajuns, aşa cum fac în special istoricii şi arheologii, de a sublinia caracterul fantastic al realizărilor şi informaţiilor. Important este de a putea integra unor astfel de mituri, cosmogonice sau altele, istoria cea mai veche a gîndirii umane, a concepţiei omului primitiv despre lume şi societate, într-o viziune care se remarcă prin unitatea şi prin armonia sa.

Emil CONDURACHI

Desen geometric de Lorenz Stoer (cca 1555)

Mircea ELIADE

CEREMONIALURILE DE INIŢIERE LA POPULAŢIILE PRIMITIVE

• CARTEA din care, în cele ce urmează, vom prezenta un scurt fragment este intitulată **Initiation, rites, sociétés secrètes** şi se referă, în linii mari, la fenomenul complex al iniţierii tribale în religiile primitive. Apărută la editura Gallimard în anul 1959, lucrarea continuă preocupările savantului, concretizate în volumele **Le Chamanisme et les Techniques archaïques de l'extase** (Payot, 1951) şi **Forgerons et Alchimistes** (Flammarion, 1956).

Ea conţine prelegerile ţinute de autor la Universitatea din Chicago în anul 1956 şi se adresează cititorului nespecialist, interesat de istoria spirituală a omenirii, iniţierea constituind în societăţile premoderne o experienţă fundamentală, mulţumită căreia omul capătă acces la valorile culturale şi „devine capabil să-şi asume pe deplin modul său de a fi".

S-A AFIRMAT adesea că una dintre caracteristicile lumii moderne este dispariţia iniţierii. De o importanţă capitală în societăţile tradiţionale, iniţierea este practic inexistentă în societatea occidentală a zilelor noastre. Desigur, diferite confesiuni creştine păstrează într-o măsură variabilă urmele unui mister iniţiatic. Botezul este esenţialmente un rit iniţiatic ; sacerdoţiul comportă o iniţiere. Dar să nu uităm că religia creştină nu a triumfat pe drept şi n-a ajuns o religie universală decît din cauză că s-a desprins de climatul Misterelor greco-orientale şi s-a proclamat religie izbăvitoare, accesibilă tuturor. Pe de altă parte, mai avem oare dreptul să numim „creştină" lumea modernă în totalitatea ei ? Dacă există un „om modern", el există în măsura în care refuză să se recunoască în antropologia creştină. Originalitatea „omului modern", noutatea lui în raport cu societăţile tradiţionale este tocmai voinţa sa de a se considera o fiinţă doar istorică, dorinţa sa de a trăi într-un Cosmos desacralizat în mod radical. În ce măsură a izbutit omul modern să-şi realizeze idealul, aceasta e altă problemă pe care n-o vom aborda aici. Dar fapt este că acest ideal nu mai are nimic comun cu mesajul creştin şi că este *a fortiori* străin de imaginea pe care omul societăţilor tradiţionale şi-a făcut-o despre sine însuşi.

Dar omul societăţilor tradiţionale este determinat să cunoască această imagine şi să şi-o asume prin intermediul iniţierii. Există, desigur, mai multe tipuri şi nenumărate variante de iniţiere, corespunzînd unor structuri sociale diferite şi unor orizonturi culturale variate. Însă

important este faptul că toate societățile premoderne — adică cele care s-au perpetuat în Occident pînă în Evul mediu, iar în restul lumii pînă la primul război mondial — acordă un rol de prim ordin ideologiei şi tehnicilor inițierii.

ÎN GENERAL, prin inițiere înțelegem un ansamblu de rituri și de învățături orale care urmăresc modificarea radicală a statutului religios și social al subiectului inițierii. Filosofic vorbind, inițierea echivalează cu o mutație ontologică a regimului existențial. La sfîrşitul încercărilor sale, neofitul se bucură de o cu totul altă existență decît înainte de inițiere : a devenit *altul*. Dintre diferitele categorii de inițiere, inițierea de pubertate este deosebit de importantă ca să înțelegem omul premodern. Acolo unde există, riturile de trecere sînt obligatorii pentru toți tinerii tribului. Ca să aibă dreptul de a fi admis printre adulți, adolescentul trebuie să înfrunte o serie de probe inițiatice: mulțumită acestor rituri și revelațiilor pe care le comportă, va fi recunoscut ca membru responsabil al societății. Inițierea îl introduce pe novice în comunitatea umană şi, totodată, în lumea valorilor spirituale. El învață comportările, tehnicile și instituțiile adulților, dar și miturile și tradițiile sacre ale tribului, numele zeilor și istoria faptelor lor ; el învață mai ales raporturile mistice între trib și Ființele supranaturale, așa cum au fost stabilite la începutul veacurilor.

Orice societate primitivă posedă un ansamblu coerent de tradiții mitice, o „concepție despre lume" și această concepție e cea care este revelată în mod gradat novicelui în cursul inițierii lui. Nu e vorba doar de o instrucțiune în sensul modern al termenului. Neofitul nu devine demn de învățătura sacră decît la capătul unei pregătiri spirituale. Fiindcă tot ceea ce învață despre lume și despre existența umană nu constituie „cunoştinţe" în sensul pe care timpul nostru îl dă acestui cuvînt, informații obiective, susceptibile de a fi corectate la nesfîrşit şi îmbogățite. Lumea este opera unei Ființe supranaturale ; operă divină şi, în consecință, sacră în însăşi structura sa. Omul trăieşte într-un Univers, care, de sorginte supranaturală, este totodată sacru în „forma" sa, uneori chiar în substanța sa. Lumea are o „istorie" : crearea sa de către Ființe supranaturale și tot ceea ce a urmat, cunoaşterea, sosirea Eroului civilizator sau a Strămoşului mitic ; activitățile lor culturale, aventurile lor demiurgice, în sfîrşit, dispariția lor.

Această istorie sacră — mitologia — este exemplară : ea relatează cum au ajuns lucrurile la ființă, dar ea fundamentează totodată toate comportările umane și toate instituțiile sociale și culturale. Întrucît omul a fost creat şi civilizat de către Ființele supranaturale, suma comportărilor și activităților sale aparține „istoriei sacre"; va fi important ca această istorie să fie păstrată cu grijă și transmisă intactă generațiilor noi. De fapt, omul este aşa cum e fiindcă, la începutul veacurilor, i s-au întîmplat lucrurile povestite de mituri. Tot aşa cum Omul modern se proclamă ființă istorică, descins din întreaga istorie a omenirii, omul societăților arhaice se socoteşte rezultatul unei istorii mitice, al unei serii de evenimente care au loc *in illo tempore,* la începutul Timpurilor. Dar, în timp ce omul modern vede în istoria care l-a precedat o operă pur umană şi, mai ales, se crede stăpîn să o continue și să o perfecționeze la nesfîrşit, pentru omul societăților tradiționale tot ce s-a petrecut semnificativ, adică creator şi puternic, s-a întîmplat *la început,* în Timpul mitic.

Într-un anumit sens, s-ar putea spune că pentru omul societăților arhaice Istoria este „închisă", că ea s-a epuizat în cele cîteva evenimente grandioase ale „începutului". Revelîndu-le polinezienilor, *in illo tempore,* modalitățile de a pescui în largul mării, eroul mitic a epuizat, dintr-o dată, formele posibile ale acestei activități ; de atunci, de fiecare dată cînd se duc la pescuit, polinezienii repetă gestul exemplar al eroului mitic : ei imită un model supraomenesc.

Dar dacă o examinăm cu atenție, povestea aceasta păstrată în mituri nu este „închisă" decît în aparență. Dacă omul societăților primitive s-ar fi mulțumit să imite *ad infinitum* cele cîteva

gesturi exemplare revelate de mituri, nu s-ar putea explica nenumăratele inovaţii pe care le-a întîlnit în decursul timpului. Nu există societate primitivă absolut închisă. Nu se cunoaşte nici măcar una care să nu fi împrumutat elemente culturale străine ; care, în urma acestor împrumuturi, să nu fi schimbat măcar unele aspecte ale instituţiilor sale ; care, în concluzie, să nu aibă o „istorie". Doar că, spre deosebire de societatea modernă, toate inovaţiile au fost acceptate ca tot atîtea „revelaţii" de sorginte supraomenească. Obiectele sau armele împrumutate, comportările şi instituţiile imitate, miturile sau credinţele care se asimilau, se considera că sînt încărcate de putere magico-religioasă ; de altfel, din cauza aceasta fuseseră remarcate, iar oamenii îşi dăduseră osteneala să le însuşească. Mai mult decît atîta : toate aceste elemente erau adoptate fiindcă strămoşii primiseră de la Fiinţele supranaturale primele revelaţii culturale. Şi, cum societăţile tradiţionale nu au, la propriu vorbind, memorie „istorică", erau deajuns cîteva generaţii, uneori chiar mai puţin, pentru ca o inovaţie recentă să fie investită cu prestigiul revelaţiilor primordiale. În cele din urmă s-ar putea spune că, fiind „deschise" istoriei, societăţile tradiţionale au tendinţa de a proiecta orice nouă achiziţie în timpul primordial, de a proiecta toate evenimentele în acelaşi orizont atemporal al „începuturilor" mitice. Societăţile primitive sînt şi ele modificate de istorie, deşi într-o măsură uneori infimă ; dar ceea ce le deosebeşte radical de societatea modernă este absenţa conştiinţei istorice. Absenţă, de altfel, inevitabilă dacă ţinem seamă de concepţia despre Timp şi de antropologia deosebite la toată omenirea preiudaică.

DECI, la această ştiinţă tradiţională capătă acces novicii. Ei sînt instruiţi îndelung de tutori, asistă la ceremonii secrete, suferă o serie de încercări şi acestea, mai ales, constituie experienţa iniţierii : întîlnirea cu sacrul. Majoritatea încercărilor iniţiatice implică, într-un mod mai mult sau mai puţin transparent, o moarte rituală, urmată de o înviere sau de o nouă naştere. Momentul central al oricărei iniţieri e reprezentat de ceremonia care simbolizează moartea neofitului şi întoarcerea lui printre cei vii. Dar revine la viaţă un om nou, care-şi asumă un alt mod de a fi. Moartea iniţiatică semnifică sfîrşitul copilăriei şi, totodată, cel al ignoranţei şi al condiţiei profane.

Pentru gîndirea arhaică nimic nu exprimă mai bine decît moartea ideea unui „sfîrşit", a sfîrşitului definitiv a ceva, după cum nimic nu semnifică mai bine decît cosmogonia ideea de „creaţie", de „a face", de „a construi". Mitul cosmogonic slujeşte drept model exemplar pentru orice fel de „a face". Nimic nu asigură mai bine reuşita unei „creaţii" oarecare (un sat, o casă, un copil), decît faptul de a o copia după creaţia prin excelenţă, cosmogonia. Mai mult : deoarece cosmogonia reprezintă înainte de toate în concepţia primitivilor manifestarea puterii creatoare a zeilor şi, în consecinţă, o prodigioasă izbucnire a sacrului, ea este în mod periodic repetată, ca să regenereze lumea şi societatea umană. Fiindcă repetarea simbolică a creaţiei implică o regenerare a evenimentului primordial, deci prezenţa zeilor şi a energiilor lor creatoare. Întoarcerea la început se traduce printr-o reactivare a forţelor sacre, care s-au manifestat atunci pentru prima oară. Refăcînd Lumea aşa cum a fost în clipa cînd s-a născut, reproducînd gesturile pe care zeii le-au făcut pentru prima oară *in illo tempore*, societatea umană şi cosmosul în întregime redeveneau ceea ce fuseseră atunci : curate, puternice, eficiente, cu virtualităţile lor intacte.

Orice repetiţie rituală a cosmogoniei este precedată de o regresiune simbolică la „Haos". Pentru a putea fi creată din nou, lumea veche trebuie să fie în prealabil nimicită. Diferitele rituri care intră în funcţiune cu ocazia Anului nou pot fi clasificate în două categorii principale : 1) cele care semnifică întoarcerea la Haos (stingerea focurilor, gonirea „răului" şi a păcatelor, schimbarea completă a comportării obişnuite, orgii, întoarcerea morţilor etc.) ; 2) cele care simbolizează cosmogonia (aprinderea de

noi focuri, plecarea morţilor, repetarea gesturilor prin care zeii au creat Lumea, prezicerea solemnă a vremii în cursul anului care vine etc.). În scenariul riturilor iniţiatice, „moartea" corespunde întoarcerii provizorii în „Haos" ; ea este deci expresia exemplară a *sfîrşitului unui mod de a fi ;* cel al ignoranţei şi al iresponsabilităţii copilăreşti. Moartea iniţiatică face posibilă o *tabula rasa* pe care vor veni să se înscrie revelaţiile succesive, destinate să formeze un om nou. Mai jos se dau diferitele modalităţi de naştere la viaţă nouă, spirituală. Vom spune de pe acum că această viaţă nouă este concepută ca adevărată existenţă umană, fiindcă ea e deschisă valorilor spiritului. Ceea ce se înţelege sub termenul generic de „cultură", înglobînd toate activităţile spiritului, este accesibil doar iniţiaţilor. Pe scurt, participarea la viaţa spirituală devine posibilă, mulţumită experienţelor religioase declanşate în timpul iniţierii.

Toate riturile de re-naştere sau de înviere şi simbolurile pe care le implică indică faptul că novicele a ajuns la un alt mod de existenţă, inaccesibil celor care n-au înfruntat încercările iniţiatice, care n-au cunoscut moartea. Să reţinem această particularitate a mentalităţii arhaice : credinţa că nu putem modifica o stare fără ca, în prealabil, s-o abolim; în împrejurarea de faţă — fără ca respectivul copil să „moară" pentru copilărie. Nu putem sublinia îndeajuns importanţa acestei obsesii a „începutului" : cosmogonia. Pentru ca un lucru să fie bine făcut, trebuie procedat aşa cum s-a procedat *prima oară ;* or, „prima oară", lucrul acesta, categoria aceasta de obiecte, animalul acesta, comportarea aceasta nu existau : cînd, *in illo tempore*, obiectul, animalul, instituţia respectivă au venit pe lume, asta a fost ca şi cum, prin puterea zeilor, *fiinţa* ţîşnea din *nefiinţă*.

Moartea iniţiatică este indispensabilă „începutului" vieţii spirituale. Funcţia ei trebuie înţeleasă în raport cu ceea ce pregăteşte : naşterea unui mod de viaţă superior. După cum vom vedea mai departe, moartea iniţiatică e adesea simbolizată de tenebre, de Noaptea cosmică, de matricea telurică, de colibă, de pîntecul unui monstru etc. Toate aceste imagini exprimă mai curînd regresiunea la o stare preformală, la o modalitate latentă (complementară „haosului" precosmogonic), decît nimicirea totală (în sensul în care, de pildă, un membru al societăţilor moderne concepe moartea). Aceste imagini şi simboluri ale morţii rituale sînt asemănătoare germinaţiei, embriologiei : ele indică faptul că o viaţă nouă e pe cale de a se naşte. Fireşte, după cum vom arăta, există şi alte valorificări ale morţii iniţiatice : de pildă, să intri în tovărăşia morţilor şi a strămoşilor. Dar şi aici se poate desluşi acelaşi simbolism al *începutului :* începutul vieţii spirituale, care a devenit posibil, în acest caz, prin întîlnirea cu spiritele.

DECI, pentru gîndirea arhaică, omul este *făcut :* el nu se face singur. Bătrînii iniţiaţi, maeştrii spirituali sînt cei care-l „fac". Dar aceştia aplică ceea ce li s-a revelat la începutul veacurilor de către Fiinţele supranaturale. Ei nu sînt decît reprezentanţii acestora ; de altfel, în multe cazuri, îi încarnează. Asta înseamnă că, pentru a deveni efectiv om, trebuie să semeni cu un model mitic. Omul se recunoaşte ca atare în măsura în care nu mai e „om natural", ci „făcut" a doua oară, după un canon exemplar şi supraomenesc. „Noua naştere" iniţiatică nu e „naturală", deşi uneori se exprimă prin simboluri obstetrice. Această „naştere" comportă rituri instituite de Fiinţe supranaturale, este deci operă divină, creată din puterea şi voinţa Fiinţelor supraomeneşti ; ea nu aparţine „Naturii" (în sensul modern al termenului), ci Istoriei sacre. A doua naştere, iniţiatică, nu o repetă pe prima, biologică. Pentru a ajunge la modul de a fi al iniţiatului trebuie să cunoşti realităţi care nu mai aparţin „Naturii", ci biografiei Fiinţelor supranaturale, deci Istoriei sacre, păstrate prin mituri.

Chiar atunci cînd par să vorbească doar de fenomene naturale — de crugul Soarelui, de pildă — miturile se referă la o realitate care nu mai e cea a „Naturii", aşa cum o cunoaşte azi omul modern. Pentru primitiv, „Natura" nu

este pur şi simplu „naturală": ea este în acelaşi timp Supra-Natură, adică manifestare a puterilor sacre şi cifru al realităţilor transcendentale. A cunoaşte miturile nu înseamnă — aşa cum se credea în secolul trecut — a lua cunoştinţă de regularitatea anumitor fenomene cosmice (crugul Soarelui, ciclul lunii, ritmul vegetaţiei etc.), ci, mai înainte de orice, înseamnă a cunoaşte *ceea ce s-a întîmplat în realitate în Lume,* ceea ce *au făcut* zeii şi eroii civilizatori : faptele, aventurile, dramele lor. Înseamnă deci a cunoaşte o *istorie divină,* care totuşi nu e altceva decît „istorie", adică o serie de evenimente imprevizibile, deşi coerente, şi semnificative.

În termeni moderni s-ar putea spune că iniţierea pune capăt „omului natural" şi-l introduce pe novice în cultură. Dar, pentru societăţile arhaice, „cultura" nu e o operă omenească, ci e de sorginte supranaturală. Mai mult decît atît : prin intermediul „culturii" restabileşte omul contactul cu lumea zeilor şi a altor Fiinţe supranaturale şi participă la energia lor creatoare. Lumea Fiinţelor supranaturale este lumea în care *lucrurile s-au petrecut pentru prima oară.* Lumea în care au căpătat viaţă primul copac şi primul animal sau o faptă — repetată de atunci cu religiozitate — a fost săvîrşită pentru prima oară (a merge într-o anumită poziţie, a dezgropa din pămînt o anumită rădăcină alimentară, a merge la vînătoare într-o anumită perioadă a anului etc.) ; unde Zeii şi Eroii au avut cutare sau cutare întîlnire, au suferit cutare păţanie, au rostit anumite cuvinte, au proclamat anumite reguli etc. Miturile ne introduc într-o lume care nu poate fi „descrisă", ci doar „povestită", deoarece constă din relatarea unor acţiuni săvîrşite după voie, a unor hotărîri imprevizibile, prefaceri fabuloase etc. Într-un cuvînt, povestea a tot ce *s-a întîmplat* semnificativ de la Crearea lumii, a tuturor *evenimentelor* care au contribuit să-l facă pe om aşa cum este astăzi. Novicele, care — prin iniţiere — este introdus în tradiţiile mitologice ale tribului, este introdus în istoria sacră a Lumii şi a omenirii.

Iată de ce iniţierea este atît de importantă pentru cunoaşterea omului premodern. Ea ne revelă gravitatea vecină cu groaza cu care omul societăţilor arhaice îşi asuma răspunderea de a primi şi de a transmite valorile spirituale.

RITURI DE PUBERTATE ŞI INIŢIERI TRIBALE ÎN RELIGIILE PRIMITIVE

Observaţii preliminare

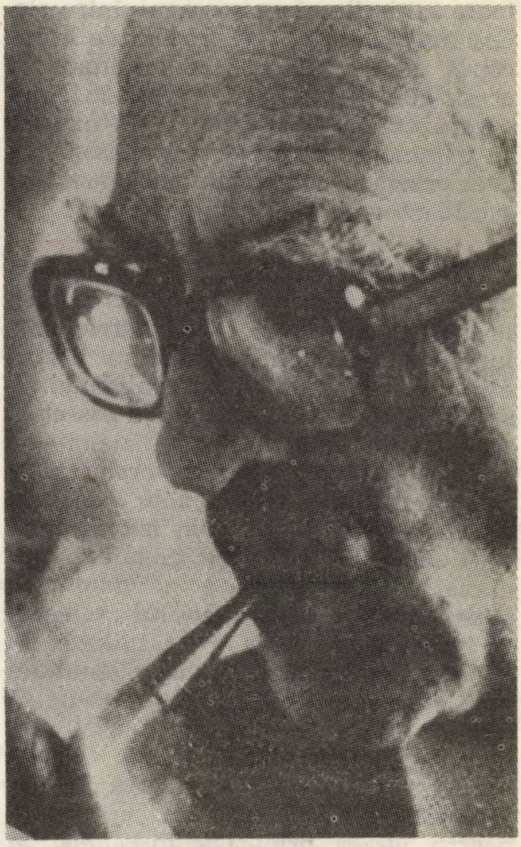
ÎN această carte vrem să prezentăm cele mai importante tipuri de iniţiere, căutînd mai ales să descifrăm sensul lor profund, care e întotdeauna religios, deoarece schimbarea regimului existenţial se face printr-o experienţă religioasă. Iniţiatul devine alt om, fiindcă a avut o revelaţie religioasă asupra Lumii şi existenţei. Ceea ce înseamnă că înţelegem să tratăm problema aceasta importantă şi dificilă în perspectiva istoriei religiilor şi nu, aşa cum se face de obicei, în perspectiva antropologiei culturale sau a sociologiei. Există lucrări excelente scrise în această optică ; este deajuns să amintim *Altersklassen und Männerbünde* (Berlin, 1902) de Heinrich Schurtz şi *Primitive Secret Societies* (New York, 1908) de Hutton Webster. Istoricul religiilor va utiliza întotdeauna cu folos maxim rezultatele dobîndite de etnolog şi sociolog, dar e silit să le completeze şi să le integreze în altă perspectivă, mai vastă. Etnologul se ocupă doar de societăţile care se numesc „primitive", în timp ce istoricul religiilor îmbrăţişează în cîmpul său de investigaţii toată istoria religioasă a omenirii, de la primele culte atestate în paleolitic, pînă la mişcările religioase moderne. Pentru a înţelege sensul şi rolul iniţierii, istoricul religiilor va face apel nu numai la ritualurile primitivilor, ci şi la ceremoniile Misterelor greco-orientale, sau la cele ale tantrismului indo-tibetan, la riturile iniţiatice ale *berserkir*-ilor scandinavi sau la încercările iniţiatice pe care le mai putem discerne în experienţele marilor mistici.

Istoricul religiilor se desparte şi de sociolog, în măsura în care se preocupă mai înainte de toate să înţeleagă experienţa religioasă a iniţierii şi să inter-

preteze sensul profund al simbolismelor prezente în mituri și în riturile inițiatice. În concluzie, ambiția istoricului religiilor este de a ajunge la situația existențială asumată de omul religios în experiența inițierii, și de a face această experiență primordială inteligibilă pentru contemporanii noștri.

ÎN general vorbind, istoria religiilor deosebește trei mari categorii sau tipuri de inițiere. Prima cuprinde ritualurile colective prin care se efectuează trecerea de la copilărie sau de la adolescență la vîrsta maturității și care sînt obligatorii pentru toți membrii societății. Literatura etnologică desemnează aceste ceremonii prin termenii „rituri de pubertate", „inițiere tribală" sau „inițiere de categorie de vîrstă". Celelalte inițieri se deosebesc de cele de pubertate prin aceea că nu sînt obligatorii pentru toți membrii comunității și că, în cea mai mare parte, se practică individual sau în grupuri destul de restrînse. A doua categorie de inițiere cuprinde toate felurile de rituri de intrare într-o societate secretă, într-un *Bund* sau într-o confrerie. Aceste societăți secrete sînt rezervate unui singur sex și își păstrează tainele cu strășnicie. Majoritatea confreriilor sînt masculine și constituie așa-numitele *Männerbünde*, dar există și societăți secrete feminine. La nivelul culturilor primitive, societățile accesibile ambelor sexe sînt foarte rare : cînd sînt atestate, este vorba, în general, de un fenomen de degenerare. Dar în lumea mediteraneană și a Orientului mijlociu antic ambele sexe aveau acces la Mistere și deși acestea sînt de un tip întrucîtva diferit, putem clasifica Misterele greco-orientale în categoria confreriilor secrete.

ÎN sfîrșit, distingem o a treia categorie de inițiere : cea care caracterizează vocația mistică, adică, la nivelul religiilor primitive, vocația vrăjitorului sau a șamanului. Una din notele specifice ale acestei a treia categorii constă în importanța pe care o capătă experiența personală. În mare, s-ar putea spune că acei care se supun unor încercări proprii acestei categorii de ini-

țiere sînt destinați, cu sau fără voia lor, să participe la o experiență religioasă mai intensă decît cea accesibilă restului comunității. Am spus cu sau fără voia lor, fiindcă se poate deveni *medicine-man* sau șaman în urma unei hotărîri personale a celui în cauză de a dobîndi puteri religioase (ceea ce se numește „cerere"), dar și prin vocație („chemarea"), acesta fiind silit de către ființe supraomenești să devină șaman.

Să precizăm că aceste ultime două categorii — inițierea impusă la intrarea în confreriile secrete, sau inițierea necesară dobîndirii unui statut religios superior — sînt în realitate destul de apropiate una de alta. Am putea chiar să le socotim două varietăți ale aceleiași clase. Ceea ce ne ajută să le deosebim este în special elementul extatic, foarte important în inițierile șamanice. Să adăugăm și faptul că între toate categoriile de inițiere există un fel de solidaritate structurală, ceea ce face ca, văzute dintr-o anumită perspectivă,

toate inițierile să se asemene între ele. Era însă important să trasăm de la început cîteva jaloane de orientare în acest cîmp extrem de vast, în lipsa cărora riscăm să ne rătăcim. Pe măsură ce expunerea noastră va avansa, vom avea ocazia să completăm și să nuanțăm aceste cîteva observații preliminare.

STUDIIND inițierea, nu vom pierde din vedere faptul că scopul cercetării noastre este, în fond, cunoașterea omului. Asta înseamnă că demersul nostru nu va putea fi cel al naturalistului. A studia omul așa cum studiem insectele nu e numai imoral, ci mai înainte de orice este antiștiințific. Inițierea constituie unul dintre fenomenele spirituale cele mai semnificative din istoria omenirii. Este un act care angajează nu numai viața religioasă a individului, în sensul modern al termenului „religie", ci întreaga sa viață. Prin inițiere, în societățile primitive și arhaice omul devine ceea ce este și ceea ce trebuie să fie — o ființă deschisă vieții spiritului, care deci participă la cultură. Fiindcă inițierea de pubertate comportă, înainte de orice, revelarea sacrului, iar aceasta pentru lumea primitivă înseamnă, în aceeași măsură, tot ceea ce înțelegem apoi prin religie, ca și totalitatea tradițiilor mitologice și culturale ale tribului. În foarte multe cazuri, riturile de pubertate implică, într-un mod sau altul, revelarea sexualității, dar aceasta participă și ea, pentru lumea premodernă, la sfera sacrului. Pe scurt, prin inițiere se depășește modul natural, cel al copilului, și se accede la modul cultural, adică omul capătă acces la valorile spirituale. Aproape s-ar putea spune că, pentru lumea primitivă, inițierea este cea care conferă oamenilor statutul lor uman ; înainte de inițiere ei nu participă pe deplin la condiția umană, tocmai fiindcă n-au încă acces la viața religioasă. De asemenea, inițierea constituie o experiență decisivă în viața oricărui individ aparținînd societăților premoderne : este o experiență esențială, fundamentală, întrucît mulțumită ei omul devine capabil să-și asume pe deplin modul său de a fi.

DUPĂ cum vom vedea îndată, inițierea de pubertate debutează printr-un act de ruptură : copilul sau adolescentul se desparte de mamă, și această despărțire se produce numai într-un mod destul de brutal. Dar inițierea nu-i interesează exclusiv pe tinerii novici. Ceremonia angajează întregul trib. Se instruiește o nouă generație, care devine demnă de a fi integrată în comunitatea adulților, și cu această ocazie, prin reactualizarea riturilor tradiționale, întreaga comunitate se regenerează. Din această cauză, în societățile primitive ceremoniile de inițiere se situează printre cele mai importante sărbători religioase.

Inițieri australiene : terenul sacru

RITURILE australiene de pubertate reprezentînd o formă de inițiere destul de arhaică, lor le vom cere primele exemple. În general, la ceremonie participă un număr destul de mare de triburi și acesta e motivul pentru care pregătirea unei sărbători de inițiere cere mult timp. Se scurg mai multe luni între momentul cînd s-a hotărît adunarea triburilor și începerea propriu-zisă a ceremoniei. Șeful tribului care invită trimite mesageri, purtători de *bullroarers*, la ceilalți șefi ca să-i anunțe hotărîrea de a-i iniția pe băieți. Cum triburile australiene sînt împărțite în două „intermarrying classes" ; clasa A se însărcinează cu inițierea tinerilor din clasa B și vice-versa [1]. Într-un cuvînt, novicii sînt inițiați de către socrii lor potențiali [2].

Ne putem dispensa să amintim toate detaliile privind pregătirea *bora*-ei, cum se numește ceremonia la triburile din Australia orientală. Să spunem doar că totul se face cu cea mai mare grijă ca femeile să nu observe. *Grosso modo*, ceremonia inițierii comportă următoarele momente : 1/ pregătirea unui teren sacru, unde se vor izola bărbații pe durata sărbătorii ; 2/ despărțirea novicilor de mamele lor și, în general, de femei ; 3/ trimiterea lor în junglă sau într-un lagăr special, izolat, pentru a fi instruiți acolo în ce privește tradițiile religioase ale tribului ; 4/ unele operații pe care

le suportă, dintre care cele mai frecvente sînt circumciziunea, extragerea unui dinte, subincizia, dar şi sacrificarea sau smulgerea părului. Pe toată durata iniţierii, novicii trebuie să se comporte într-un anumit fel, înfruntă un anumit număr de încercări şi sînt supuşi multor tabu-uri şi interdicţii alimentare. Fiecare element al acestui scenariu iniţiatic complex îşi are semnificaţia sa religioasă. Semnificaţiile şi articularea lor într-o viziune religioasă asupra lumii sînt cele pe care le vom pune, cu precădere, în evidenţă.

După cum am spus, *bora* comportă întotdeauna pregătirea prealabilă a unui teren sacru. La triburile Yuin, Wiradjuri, Kamilaroi, la cîteva triburi din Queensland se pregăteşte un cerc de pămînt în care vor avea loc ceremoniile preliminare şi, la oarecare distanţă, o mică incintă sacră. Aceste două construcţii comunică printr-o potecă de-a lungul căreia bărbaţii tribului care invită aşază diferite chipuri şi insemne sacre. Pe măsură ce contingentele sosesc, bărbaţii sînt puşi să treacă pe potecă şi li se arată imaginile. În fiecare seară se dansează şi aceste dansuri se repetă, uneori, vreme de mai multe săptămîni, pînă la sosirea ultimului contingent [3].

Mathews ne dă o descriere destul de amănunţită a terenului sacru la tribul Kamilaroi. El constă din două cercuri : unul mai mare, cu diametrul de 20 m, iar în centrul lui un stîlp de 3 m, în vîrful căruia se leagă un pumn de pene de emu [4]. În celălalt cerc, mai mic, doi pomi tineri sînt fixaţi în pămînt cu rădăcinile în aer. După despărţirea rituală de femei, pe aceşti doi pomi se caţără doi bătrîni — prezentaţi uneori ca vrăjitori — care cîntă tradiţiile bora [5]. Pomii, mînjiţi cu sînge omenesc [6], comportă un simbolism de care ne vom ocupa mai tîrziu. Cele două cercuri sînt legate între ele printr-o potecă. Pe ambele părţi ale potecii sînt desenate pe pămînt sau modelate în lut un anumit număr de figuri. Cea mai mare, de aproximativ 4,50 m, este a Fiinţei supreme Baiamai. Un cuplu îi înfăţişează pe strămoşii mitici, şi un grup de douăsprezece persoane îi desemnează pe tinerii care erau cu Baiamai în prima lui tabără. Alte figuri reprezintă animale şi cuiburi. Neofiţii nu au voie să privească aceste imagini, care vor fi distruse cu grijă înainte de terminarea iniţierii lor, dar le vor putea examina cu ocazia viitoarei *bora* [7]. Acest amănunt e interesant : el ne revelă că învăţătura religioasă nu ia sfîrşit complet o dată cu iniţierea şi că ea comportă cîteva grade.

DUPĂ Mathews, „terenul *bora* reprezintă prima tabără a lui Baiamai, pe cei care au fost acolo cu el şi darurile pe care le-a făcut acestora“ [8]. Asta înseamnă că acum, cu prilejul ceremoniei de iniţiere, se reactualizează epoca mitică în care *bora* a avut loc pentru prima oară. Nu numai terenul sacru imită modelul exemplar, prima tabără a lui Baiamai, dar ritualul care se celebrează repetă faptele şi acţiunile lui Baiamai. Este vorba, pe scurt, de o reactualizare a operei creatoare a acestuia şi, în consecinţă, de o regenerare a Lumii. Fiindcă terenul sacru este o *imago mundi* şi totodată o lume sfinţită de prezenţa Fiinţei divine. În timpul *bora*-ei este regăsit timpul mitic sacru, cînd Baiamai era prezent pe Pămînt şi crea Misterele care se celebrează acum. Participanţii devin, întrucîtva, contemporanii primei *bora*, cea care a avut loc în *illo tempore*, în „timpurile de vis“ (timpurile *bugari* sau *alchera*), conform expresiei australienilor. Din această cauză ceremoniile iniţiatice sînt atît de importante în viaţa autohtonilor : celebrîndu-le, ei reintră în Timpul sacru al originilor, se împărtăşesc cu prezenţa lui Baiamai şi a altor Fiinţe şi, în ultimă instanţă, regenerează Lumea ; fiindcă Lumea este reînnoită prin reproducerea modelului său exemplar, prima tabără a lui Baiamai.

Cum ceremoniile de iniţiere au fost create de Fiinţele divine sau de Strămoşii mitici, celebrarea lor întoarce la Timpul primordial. Acest fapt este adevărat pentru australieni, dar şi pentru toată lumea primitivă, fiindcă este vorba de o concepţie fundamentală a religiilor arhaice : repetarea unui ritual creat de către Fiinţele divine implică reactualizarea Timpului originar, atunci

cînd ritul a fost celebrat pentru prima oară. Aceasta e cauza pentru care un rit este eficace : el participă la deplinătatea Timpului sacru, primordial. Ritul face ca mitul să fie prezent. Tot ceea ce povestește mitul despre *illud tempus*, despre *„timpurile bugari"*, ritul reactualizează și arată ca și cum se săvîrșește acum, *hic et nunc*. Cînd tribul Bad din West Kimberley pregătește inițierea tinerilor, bătrînii se retrag în pădure și caută copacul *ganbor*, „sub care Djamar" — Ființa lor supremă — s-a odihnit în vremurile de demult". Un vrăjitor merge înainte cu misiunea de a descoperi pomul. De îndată ce-l găsește, oamenii îl înconjoară cîntînd și-l taie cu cuțitele lor de silex [9]. Copacul mitic este făcut să fie prezent.

TOATE gesturile și operațiile care se desfășoară în timpul inițierii nu sînt decît repetarea unor modele exemplare, adică a unor gesturi și operații efectuate în timpuri mitice de către creatorii ceremoniei. Prin însuși acest fapt, ele sînt sacre, și repetarea lor periodică regenerează întreaga viață religioasă a comunității. Semnificația unor anumite gesturi pare uneori să fi fost uitată, dar ele continuă să fie repetate, fiindcă au fost făcute de către Ființele mitice la crearea ceremoniei. La tribul Arunta, la un moment dat, o femeie îl ridică pe novice pe umeri ; și explicația este că, făcînd acest gest, ea imită ceea ce au făcut femeile Unthippa în Timpurile mitice *(alcheringa)* [10].

Ca să revenim la subiectul nostru : terenul sacru joacă un rol esențial în ceremoniile australiene de inițiere, întrucît el reprezintă imaginea Lumii primordiale, așa cum era ea atunci cînd Ființa divină se afla pe pămînt. Femeile, copiii și neinițiații sînt ținuți de-o parte, iar novicii înșiși nu-l vor cunoaște decît destul de superficial. Doar după ce sînt inițiați, cu ocazia următoarei *bora*, ei vor examina imaginile așezate de-a lungul potecii care unește cele două cercuri. Cunoscînd acum mitologia tribului, ei vor fi în stare să înțeleagă simbolurile.

[1] A. W. Howitt, *The Native Tribes of South-East Australia* (Londra, 1904), p. 512.

[2] Hutton Webster, *Primitive Secret Societies. A Study in Early Politics and Religion* (New York, 1908), p. 139, n. 2.

[3] A. W. Howitt, *op. cit.*, pag. 516 sq.

[4] Ca la multe triburi australiene, stîlpul are o funcție rituală importantă : e lăsat să cadă în direcția în care s-a hotărît să aibă loc ceremonia ; Bora ; cf. R. H. Mathews, „The Bora or Initiation Ceremonies of the Kamilaroi Tribe", în *Journal of the Royal Anthropological Institute*, XXIV, 1895, 411—427 ; XXV, 1896, 318—339, p. 327.

[5] R. H. Mathews, *The Bora* (primul articol), p. 422.

[6] R. H. Mathews, *op. cit.*, (al doilea articol), p. 325.

[7] R. H. Mathews, *The Bora* (primul articol), p. 414 sq.

[8] *Ibid.* (primul articol), p. 418.

[9] P. E. Worms, „Djamar the Creator" *(Anthropos*, 45, 1950, 641—658), pp. 650—651 și nota 80. Acest comportament religios este comun tuturor popoarelor de cultură arhaică. În Australia, inițiatul care ia parte la ceremoniile religioase „își dă seama la fel ca toți cei care asistă că nu mai e el însuși" ; e eroul „vremurilor de vis", al cărui rol e pe cale de a-l repeta, fie și pentru cîteva minute". (A. P. Elscin, *Aboriginal Men of High Degree*, Sydney, 1946, p. 13). Cf. de asemenea Mircea Eliade, *Le Mythe de l'Eternel Retour* (Paris, 1949), pp. 60 sq.

[10] B. Spencer și F. J. Gillen, *The Arunta* (Londra, 1927), I, p. 188.

Prezentare și traducere de
Șerban VELESCU

MIGRAŢIA MITURILOR

E BANAL să spunem că întrebările fundamentale ale umanităţii sînt, formulate simplu : de unde venim ?, încotro ne ducem ?, cine sîntem ? Deşi seminţele viitorului sînt deja încolţite în prezent, incertitudinea subminează cunoaşterea (prevederea) lui. Trecutul, în schimb, e consumat, turnat definitiv în forme. Cunoscîndu-l, ne cunoaştem pe noi înşine în măsura în care sîntem cu adevărat alcătuiţi în parte şi din Trecut — din viitorul devenit adineauri Trecut...

Drumul cunoaşterii inverse, a începuturilor, s-a croit în zorii umanităţii, cînd omul s-a identificat pe sine ca entitate distinctă în tumultul Naturii, al Cosmosului. Orice lucru are un început — şi-a spus privind în jur —, o naştere. Şi i s-a părut că descoperă Mama Universală, Mama primordială care a creat tot ce ne înconjoară, o Mamă „născută" în fapt de cei ce se socoteau născuţi de ea. Aşa s-au ivit miturile şi riturile care repetă simbolic actele creaţiei, ale cunoaşterii şi luării în stăpînire a Lumii de către Om.

Pagoda cu cinci etaje a templului din Nara (Japonia)

SPRE deosebire de cei vechi, noi nu considerăm miturile ad litteram, ca expresii ale adevărului faptic, istoric, ci ale unei stări poetice impregnate de intuiţie şi uimire în faţa fenomenelor. Aspectul lor ludic — neresimţit ca atare — a fascinat şi a captivat mai degrabă decît uscăciunea verificării în eprubetă ; iluzia e mai captivantă decît complexa realitate care de mult nu mai e posibil să fie cuprinsă, în toate alcătuirile ei, într-o singură minte. Astăzi însă miturile se relevă a fi o incursiune spre cunoaşterea de sine nu numai prin abordări psihologice, antropologice ori sociologice, ci şi prin cele comparativ-istorice ; acolo unde arheologia tace ori are prea puţine cuvinte, mitologia comparată poate reconstitui istoria umanităţii.

Nu este numai cazul indo-europenilor, spre a căror civilizaţie lingvistica a deschis cea dintîi porţile cunoaşterii, ci chiar cazul unei culturi pre-indo-europene cvasi-universale, străvechi de

cca. 30.000 ani dacă nu şi mai mult şi situate în Asia centrală. Cheia a oferit-o cel mai vechi cult universal, al Zeiţei-Mame ori al Marii Zeiţe, ale cărui urme sînt detectabile pe întreg Pămîntul. În formele ajunse pînă la noi, mitul Marii Zeiţe se află pe trepte diferite de evoluţie — e transformat, sublimat, amplificat şi decupat — încît doar în colaborare cu arheologia s-a putut reclădi structura lui iniţială, deducîndu-se totodată şi nucleul de proliferare, localizat istoric şi geografic.

STRĂMOŞII noştri foarte îndepărtaţi posedau un sistem de credinţe şi o imagine culturală a lumii ale căror elemente centrale le constituiau fecunditatea şi moartea. Leroi Gourhan *(Les religions de la préhistoire)* plasează prin 35.000 î.e.n., la începutul paleoliticului superior, perioada în care s-a constituit cadrul simbolic unic al unei culturi pre-indo-europene, dar urme tot mai diluate au fost detectate chiar şi mai devreme, înainte de însuşi homo sapiens. În Irak, de pildă, un om de Neanderthal a fost îngropat — după cum a demonstrat analiza polenurilor fosile găsite în pămîntul din jur — pe un pat de flori...

Zona acoperită de acest cult ancestral al Marii Zeiţe se întinde — prin atestări (figurine, picturi parietale, sepulcre etc.) — în Siberia, America de Nord, Grecia şi Creta, Siria, Egipt şi Mesopotamia, valea Indusului, insulele anglo-normande, Italia, Franţa, Spania, Urali.

Piramidele aztece şi maya, egiptene şi babiloniene au atari asemănări, încît nu o dată s-a socotit că derivă unele din altele. Dar de fiecare dată ipoteza s-a lovit de marele interval care le separă şi care pare a contrazice ideea traversării timpurii a Atlanticului sau Pacificului ; marile piramide egiptene au fost construite la începutul mileniului 3 î.e.n., cele babiloniene la mijlocul mileniului 2 î.e.n., cele aztece şi maya în mileniul 1 e.n. Şi nici destinaţiile lor nu sînt identice ; cele egiptene sînt morminte, cele babiloniene — temple hierogamice (destinate căsătoriei sacre secrete), cele aztece şi maya — temple sortite sacrificiului uman. Sistemul mitic al Marii Zeiţe (alături de cel al Marelui Zeu, cu care s-a aflat în conflict — simbolizat, de pildă, de lupta dintre şarpe şi pasăre — sau cu care a fuzionat — şarpele cu pene) ne arată că e vorba despre echivalenţe simbolice : mormîntul în (ori sub) piramidă aminteşte de Marduk al Babilonului mort, închis în munte, ceea ce e acelaşi lucru cu Marduk căsătorindu-se cu Marea Zeiţă în încăperea sacră a ziguratului, numită gigunu (ceea ce înseamnă mormînt). Moartea prin sacrificiu închinat Zeiţei e un alt echivalent simbolic al morţii-nuntire ; chiar dacă sacrificiile aztece se făceau unui zeu şi nu unei zeiţe, alterarea e de înţeles dacă ne gîndim la „masculinizarea" Marii Zeiţe (Urania devoratoare a devenit mai tîrziu Uranus, Artemis ucigaşa a devenit Ares şi Marte etc.). Unul din principalele simboluri aztece, şarpele cu pene, aparţine unui zeu, dar e cunoscut faptul că şarpele este unul dintre cele mai răspîndite simboluri ale Zeiţei...

Aşadar, piramidele aparţin aceleiaşi tradiţii, dar nu uneia arhitectonice, ci uneia mitice, care a traversat strîmtoarea Bering în timpuri imemoriale...

Migraţia prin Bering

POPULAREA Americii de Nord s-a efectuat prin Siberia şi Alaska. Între Asia şi America există, pe acest drum, două „zăvoare" ; unul e strîmtoarea Bering. În perioadele glaciale, el se deschide pentru că acumularea de apă sub forma unor enorme calote glaciale în regiunile polare face să scadă nivelul mării în aşa fel încît strîmtoarea Bering se transformă în istm. Celălalt zăvor se deschide între perioadele glaciale ; el e alcătuit din gheţarul nord-est canadian şi din gheţarul de pe coasta de vest a Canadei şi Alaskăi. Gheţarii fuzionează şi acoperă întreg nordul continentului. Cum mişcările celor două zăvoare nu sînt alternate perfect, se întîmplă ca, pentru perioade scurte, să fie simultan deschise. Geologia a datat aceste perioade, cînd migraţia oamenilor se putea petrece exclusiv pe uscat.

Trecerea a fost deschisă ultima oară cam în 8.000 î.e.n. ; există urme certe ale unei culturi caracterizate prin unelte microlitice, care a traversat atunci Beringul și căreia i se poate urmări înaintarea pas cu pas. Ea e datată în 9.500 î.e.n. în Siberia orientală, 8.000 î.e.n. în Alaska, din 6.000 în 5.000 î.e.n. în Columbia britanică, din 4.500 î.e.n. în unghiul nord-vestic al SUA. S-a constatat astfel că viteza medie de înaintare a migrațiilor era de cca 1 km/an.

Dar au existat și migrații mai vechi, pentru că s-au găsit culturi anterioare în spațiul american. În grota Fell din Patagonia prezența umană e atestată din 8.800 î.e.n. Cum de la Bering sînt 18 000 km, înseamnă că traversarea s-a petrecut prin anii 27.000 î.e.n.

În Mexic, în localitatea Tlapacoya, s-au găsit fragmente de cărbune datate între 22.000 și 21.000 î.e.n. La El Horno, tot în Mexic, datele urcă pînă la 28.000 î.e.n. și 35.000 î.e.n., ceea ce implică o traversare a Beringului prin 28.000 î.e.n. pentru Tlapacoya și una înainte de 42.000 î.e.n. pentru El Horno.

Cu ajutorul mitologiei comparate s-a ajuns la concluzia că populațiile din bazinul Missouri și cele din Mexic au traversat Beringul înainte de 20.000 î.e.n.

Geologia oferă două posibilități : coridorul dintre cele două mase glaciare a fost deschis pentru migrații într-o perioadă imprecisă, cuprinsă între 26.000 și 21.000 î.e.n. Atunci ambele „zăvoare“ au fost deschise simultan preț de cel puțin 4.000 ani. Dar e posibilă și o traversare anterioară, prin 35.000 î.e.n.

MITOLOGIA comparată furnizează argumente suplimentare pentru precizarea datei traversării. Miturile și riturile fundamentale ale umanității se grupează în două sisteme mari, numite „complexul Marii Zeițe“ și „complexul Marelui Zeu“. Deși cu contaminări reciproce, cele două sisteme sînt relativ independente ; cel al Marii Zeițe e prezent mai ales în Mesopotamia, Egipt și zonele indo-europene și dravidiene ; cel al Marelui Zeu e preponderent altaic (denumirea se referă la un ansamblu de popoare care, lingvistic, se divid în trei familii : turco-tătară, mongolă și manciu-tungusă) și proto-indo-european. În America se regăsesc teme ale Marelui Zeu (mai ales în SUA) și ale Marii Zeițe (mai ales în Mexic).

Dacă traversarea nu s-ar fi făcut în doi timpi, diversele populații s-ar fi aflat pe aceleași teritorii, într-un bazin strîmt, vreme de 13.000 ani. În asemenea condiții, cele două sisteme mitice ar fi fuzionat complet și am fi regăsit pe întreg teritoriul Americii un amalgam. Dar cum diversele sisteme mitice americane sînt destul de diferite între ele, există indicii că populațiile de pe acest continent au trecut una după alta, independent, strîmtoarea Bering.

Așa încît vom reține perioada de 26.000—22.000 î.e.n. pentru toate miturile Marii Zeițe. Cum populațiile respective, înainte de traversare, au început să sosească probabil din sudul Siberiei, trebuie adăugată și această distanță de 7—8.000 km, ceea ce împinge miturile spre o vechime de 30.000 ani ; în acea perioadă se conturase aici o cultură suficient de coerentă și complexă pentru a-și păstra elementele, fie și rezidual, pînă de curînd. „Reconstituirea“ ei (la fel cu cea a limbii indoeuropenilor, de pildă) poate oferi ex-

Oul primordial înconjurat de șarpe — simbol al Zeiței-Mame

plicaţii unor fragmente mitice ori rituale pînă acum neînţelese sau considerate izolat şi ale căror similitudini evidente nu au avut în vedere o origine comună, ci pur şi simplu contaminarea sau... hazardul.

Marea Zeiţă

MAREA ZEIŢĂ e atestată în atîtea forme şi înfăţişări, încît e de recunoscut nu după un nume unic, ci după atributele ei ; ea e Marea Mamă a Zeilor (Magna Mater Deorum a romanilor). Cele două caracteristici fundamentale sînt maternitatea şi moartea. Prin maternitate e legată de fertilitate, sexualitate, iubire. Prin moarte e legată de război, infern, defuncţi. Prin ambele — de pămînt care e cel ce dă viaţă plantelor şi locul unde se îngroapă morţii.

La români, de pildă, Pămîntul-mumă e viu ; tot ce se vede, organic sau anorganic, trăieşte. Pămîntul vorbeşte la fel ca pietrele, plantele, gîzele, animalele. E însufleţit de sentimente proprii şi de o înaltă moralitate. Respiră, se mişcă (cutremurele), suportă tot ce e pe el („cum îl rabdă pămîntul"), mănîncă („mînca-l-ar pămîntul"). E ca un colos antropomorfic (buricul pămîntului, pîntecele pămîntului) care, deşi are suflet (duhul pămîntului), duce o viaţă vegetativă.

Simbolurile Marii Zeiţe cele mai utilizate sînt : coloana, arborele, şerpii, porumbelul, taurii, vaca, perechea de coarne, securea cu două tăişuri, cochilia de scoică, figurinele feminine cu atribute sexuale exagerate.

„Perşii — scrie Herodot — au învăţat de la asirieni şi arabi să-i aducă sacrificii Uraniei. Asirienii o numesc Afrodita Mylitta, arabii Alitta, perşii Mithra."

Apuleius, în *Măgarul de aur*, are conştiinţa unităţii structurale a diverselor figuri mitice care o reprezentau pe Marea Zeiţă. Iată ce îi spune ea lui Lucius, personajul principal : „Mişcată de rugăciunile tale am venit eu, Natura, mama tuturor lucrurilor, stăpîna elementelor, izvorul şi începutul veacurilor, divinitatea supremă, regina manilor, cea dintîi între locuitorii cerului, chipul imuabil al zeilor şi zeiţelor. Eu sînt cea care cîrmuiesc luminoasele înălţimi ale cerului, vînturile sănătoase ale mării, jalnica tăcere a infernului. Puterea mea e unică, deşi universul mă slăveşte sub diferite forme, cu rituri diferite şi sub multe nume. Frigienii, primii născuţi pe pămînt, îmi spun Cybele, mamă a zeilor ; atenienii mă numesc Minerva antică ; sînt Venus din Pafos la locuitorii Ciprului ; Diana meşteră la vînătoare pentru cretanii cei iscusiţi în aruncarea săgeţilor ; Proserpina-infernală la sicilienii care vorbesc trei limbi ; Ceres, străvechea zeiţă, la Eleusis ; unii mă numesc Iunona, alţii Bellona ; unii Hecate, alţii Nemesis. Dar cei care sînt cei dintîi luminaţi de razele divine ale soarelui cînd răsare, cei din Etiopia şi Aria, şi egiptenii cei puternici prin străvechea lor ştiinţă, mă onorează numai ei cu slujbele ce mi se cuvin şi mă numesc cu adevăratul meu nume, căci eu sînt regina Isis."

E. Benveniste consideră că această Mare Zeiţă e cea pe care iranienii o numesc Anâhita, iar perşii Anâhid. „După toate probabilităţile, Anâhita e rezultatul unei adaptări, străvechiul nume fiind *Ardvi*". Îl regăsim în Lydia sub forma Artemis. După părerea lui Cumont, templul Artemidei din Doura Europos, înainte de a-i aparţine ei, era al marii zeiţe indigene Nanaïa. Asimilarea era frecventă, cum o arată şi o inscripţie din Pireu dedicată Artemidei Nanaïa. La fel, templul Dianei din Efes a devenit, în perioada creştină, cel mai important loc de cult al Fecioarei Maria, Maica Domnului.

J. Przyluski socoteşte că nici unul dintre aceste nume nu se poate explica satisfăcător în limbile indo-europene sau semitice. Sursa cea mai veche a acestei serii ar fi zeiţa sumeriană Innanna, venerată la Erech. Numele ei s-a transformat în Nana, Nini, Ninni, Anna şi Anu, care înseamnă doică. În semită a devenit Ishtar, apoi Achtoreth în Vechiul Testament, Astarte la fenicieni (care l-au trecut grecilor şi egiptenilor), Artimul şi apoi Artemis la lydieni, Artumé în etruscă şi Artumi la iranieni. Studiile lingvistice au demonstrat că tot din el au derivat Agdistis

sau Atargatis în Siria, Aditi în India, Asherat la evrei şi Tanit la Cartagina ; dar ce e mai surprinzător, Ares şi Mars (nominativul singular al lui Marte) care nu păstrează decît aspectul morţii, sub înfăţişarea războiului, nu şi latura maternă.

În China, Si Wang Mu e „Regina Vestului", numită şi Mama divină. La finlandezi Ukka e mama străveche ; la popoarele nordice, Nertus (despre care vorbeşte Tacitus) e marea zeiţă ce călătoreşte într-un car tras de tauri, ca Cybele la greci. Eschimoşii inuiţi cunosc o zeiţă a mării cu înfăţişare de focă etc.

Uneori o trăsătură poate fi estompată. De pildă, capul Medusei, care îl preschimbă în piatră pe cel ce o priveşte, îi arată caracterul feminin (pentru că e o tînără frumoasă), pe cel mortal (pentru că privirea ei ucide), dar latura maternă scapă. Se regăseşte însă în mitul care o priveşte ; Medusa (cea şireată) şi surorile ei Gorgone, Sthena (cea puternică) şi Euryales (rătăcitoarea) sînt denumiri ale Lunii. De altfel, orficii numeau luna plină „cap de Gorgonă". Or, Luna e una din formele Marii Zeiţe.

INTERESANTE sînt cazurile de virilizări ale Marii Zeiţe. Uranus, cel care îşi arunca copiii în Tartar (în moarte), e la origine Marea Zeiţă, Pămîntul-mamă. Numele lui e forma masculină a numelui Ur-Ana, „regina munţilor", „regina verii", „regina vînturilor", „regina boilor sălbatici" — o figură a Marii Zeiţe al cărei cult se celebra în miezul verii. După Herodot, Urania e un dublet al Afroditei ; mai tîrziu, ea devine o muză.

Ares e tot o virilizare tardivă. De altfel, de la început, preoţii Marii Zeiţe erau eunuci sau doar se îmbrăcau în femei (Tiresias a fost pedepsit să se preschimbe şapte ani în femeie). Cybele e hermafrodită, la fel Astarte, iar Didona-Astarte din Cartagina poartă barbă. În Cipru era adorată o statuie a Marii Zeiţe îmbrăcată în rochie de femeie şi cu barbă. La romani existau statui androgine : *Venus barbata* şi *Fortuna barbata* (amîndouă cu barbă). Gorgonele adeseori poartă barbă.

Singular e cazul lui Mars (Marte) care nu e numai zeul războiului, ci şi al primăverii, al fertilităţii şi protejării cîmpurilor cultivate. Ştim că numele lui derivă din rădăcina Ardvi, prin adăugarea unui M pe care îl regăsim ca sufix, şi nu ca prefix, în Artemis, Artimul sau Artimé — toate nume ale Marii Zeiţe. Regăsim astfel dublul caracter matern (fertilitatea) şi mortal (războiul) al zeiţei în acelaşi personaj (Mars e o străveche zeitate italică, nu simpla „romanizare" a lui Ares). Vedem aici şi legătura cu vegetaţia, dar şi vechimea acestui simbol ; permutarea unui sufix în prefix pentru a indica trecerea de la feminin la masculin (echivalent cu Urania-Uranus) e un procedeu necunoscut în limbile indo-europene. El trimite la o limbă anterioară indo-europenei, adică veche de cel puţin 7—8.000 ani, şi la un ciclu mitic din care a rămas doar acest dublet, aşa cum un vîrf de munte care mai iese din mare e mărturia unui întreg continent scufundat.

În mitologia hindusă, şarpele cosmic stabileste limitele cosmosului, iar pămîntul cu muntele central, Sumeru, stau pe spinarea marii broaşte ţestoase

Călătoria Marii Zeiţe

TOATE zeităţile numite anterior sînt ipostaze ale Marii Zeiţe, chiar dacă „cronologic" sînt fiice sau nepoate ale ei (Rhea e fiica Geei, Demeter e fiica Rheei, Artemis e fiica Selenei, Afrodita e fiica apelor oceanului primordial etc.),

fiecare reprezintă o etapă în devenirea — să-i spunem specializarea — Zeiței Mame ale cărei multiple atribute se individualizează progresiv. Într-una din aceste ipostaze Marea Zeiță este eroul primei călătorii mitice și anume al călătoriei supreme pe tărîmul morții, în căutarea iubitului ucis : Ishtar îl caută pe Marduk, Isis pe Osiris, Cybele pe Attis, Astarte pe Adonis etc, iar Demeter o caută pe fiica ei, Persefona. Călătoria este — simbolic — o întoarcere în sine, spre propriul început, o regresie spre increat. Zeița căutîndu-și iubitul ucis și ascuns în tărîmul morții (adică în pîntecele Pămîntului-mamă-primordială) se caută pe sine în ipostază de nenăscut ; ea e totodată mamă și foetus. Călătoria în moarte e o călătorie spre sursa renașterii, e transformarea cercului vital în spirală infinită.

Itinerarul e presărat de primejdii, iar Zeița trece dincolo de limitele disperării cînd, ca Isis, culege fragmentele trupului sfîrtecat al lui Osiris spre a le îmbina la loc și a-i insufla viață. Monștrii Infernului o supun la probe penibile, iar ea își leapădă trufia înveșmîntîndu-se în umilință și nevolnicie (Astarte e silită să lepede la fiece poartă cîte un insemn al puterii pînă rămîne vulnerabilă și cu mîinile goale). E existența retrăită invers ; în fața zeilor eterni ai morții, zeița ajunge ca un prunc care imploră viața. Zeii acceptă și iubitul se reîntoarce pe tărîmul luminii. Dar nu definitiv ; ciclul vieții se precipită în așa fel încît Osiris, Attis, Adonis renasc primăvara, odată cu natura, și mor din nou toamna. Persefona la fel.

La români, confuzia dintre Marea Zeiță, Pămîntul-mumă, și Maica Domnului (datînd din perioada creștinismului timpuriu) o face pe aceasta din urmă să pornească în căutarea fiului ei pierdut (ucis) așa cum în *Miorița* maica bătrînă își caută fiul ; reintegrarea în cosmos prin nuntă sacră simbolizează o a doua naștere.

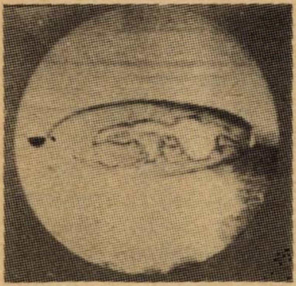
Astfel, mitul Marii Zeițe, integrat celui al creației, inaugurează periplul inițiatic al viitorilor eroi ai cunoașterii care, căutînd esența vieții (un răspuns fundamental, nemurirea, iubirea, merele de aur etc.) ajung inevitabil „dincolo", pe celălalt tărîm.

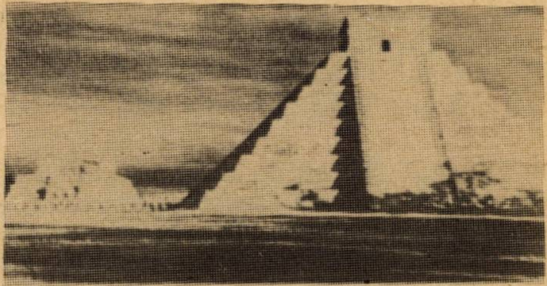
Insula și cosmologiile tabernaculare

COSMOLOGIILE tabernaculare sînt concepțiile arhaice care descriu pămîntul ca pe o insulă ce plutește pe ocean, e înconjurată de munți și acoperită de cer ca de un capac. (Pierre Gordon : *L'image des monde dans l'antiquité).* În unele variante „casa" terestră plutește în interiorul oceanului, iar apa cade prin fisuri înăuntru, sub formă de ploaie ; oceanul e *Apsu* — numele cel mai vechi atestat al zeiței-mame, al Marii Zeițe (la sumerieni, unde era un ocean subteran de apă dulce). În alte cazuri, pămîntul nu plutește pe ape, ci e o insulă circulară înconjurată de un munte continuu care susține capacul cerului. Prin porți aflate la est și la vest soarele intră și iese din spatele zidului muntos.

Grecii împărtășeau această concepție : insula Aeia sau Aea, unde domnea Circe, o ipostază a Marii Zeițe. Aea e înrudită etimologic cu Aqua. În sanscrită *apia* și în latină *aqua* (apă) derivă din aceeași rădăcină ca și sciticul *apia*, care are dublul sens de apă și insulă. În greaca arhaică, *apia* desemnează Peloponesul și Tessalia. În limbile gotice, Apia a devenit *avia*, cu sensul de insulă — de unde, de pildă, Scandinavia (Scadoein-avia, insula umbrei sau țara umbrei). Alunecarea sensului de insula spre cel de țară se vede și în expresii ca Ile de France, de exemplu. Trecerea sensului *apă* la *insulă* apoi la *țară* demonstrează concepțiile tabernaculare ale pămîntului ca o insulă. Imaginea inițială — a „casei-cutii" în care se află oamenii și care plutește în mijlocul apei — e destul de limpede o schemă foetală ; oamenii plutesc închiși într-o cutie în Apsu, oceanul matern, simbol al lichidului amniotic în care plutește foetusul.

Platon se referă la aceeași concepție cînd descrie lumea ca pe „o făptură rotundă, fără brațe și picioare, care plutește în eter". Aici eterul înlocuiește

În secolul XVI, lumea încă arăta ca un disc înconjurat de apele primordiale. Capul Medusei Gorgona, acoperit de șerpi. Piramida maya din Huracan.

oceanul, iar neputința motrice a foetusului e foarte puternic marcată.

MONGOLII socoteau că o ființă primordială a lovit cu un baston de fier valurile mării originare care s-a potolit și s-a coagulat și s-a transformat într-un pămînt întîi rotund, apoi pătrat. Vogulii, un popor altaic, povestesc că primul om, văzînd că Pămîntul plutește în sînul mării, rătăcind pe valuri fără a avea țărmuri, a fost cuprins de teamă și a implorat zeul cerului să-i trimită un brîu cu care să înconjoare Pămîntul. Brîul a devenit un cerc de munți. Slavonii au trecut această concepție rușilor care, în secolul 16, numeau munții de pe malul fluviului Peciora „Brîul Pămîntului", iar Uralii erau „Brîul de piatră". Ei gîndeau că acești munți încercuiau întreg Pămîntul.

În arabă și turcă, Caucazul e numit Kaf (sau Qaf) — numele mitic al muntelui care înconjoară Pămîntul. În arabă „a merge de la Kaf la Kaf" înseamnă a merge de la un capăt la altul al lumii.

LA începutul timpurilor — spun buriații, popor din Mongolia — nu era decît apă și o mare broască țestoasă care trîndăvea în ape. Dumnezeu a răsturnat-o și a făcut lumea pe pîntecele ei : pe fiecare labă cîte un continent, iar pe buric muntele Sumbur. În vîrful lui se află steaua polară. După o legendă din Asia Centrală, Otchirvani (venit de la bodhisatva Vairapani) și Tsagan Chukuti au coborît din cer și au zărit o țestoasă care înota în mare. Ei i-au presărat puțină țărînă pe pîntec și astfel a apărut Pămîntul locuit de oameni. La dorboți, în Asia de Nord, creatorul lumii, Mandchichiri (numele bodhisatvei Mandjucri) s-a metamorfozat în țestoasă, s-a așezat cu spatele în mijlocul apelor și ține între labe Pămîntul pe care el l-a creat. Buriații din Allarsk cred că țestoasa poartă lumea pe spinare în mijlocul mării. Soioții și kalmukii au mituri asemănătoare.

AM putea crede că asemenea concepții, bizare la niște popoare care nu cunosc nici marea, nici broasca țestoasă ca animal marin, vin din India, unde Vishnu, sub forma unei țestoase, poartă Pămîntul. Și totuși există dovezi că atît legendele primitive asiatice, cît și miturile indiene derivă dintr-o sursă comună, foarte veche. Aceeași concepție se regăsește și la amerindieni : indienii sioux povestesc că în oceanul primordial înotau o țestoasă și o pasăre acvatică, una purtînd puțină țărînă în cioc, cealaltă puțină iarbă. Amestecate, ele au format un pămînt plin de iarbă care a fost plasat pe spinarea țestoasei și astfel s-au născut marile preerii care se întind pe întreg Pămîntul și unde locuiesc oamenii. Pentru huroni, la început nu era decît apă, pînă ce o țestoasă a urcat din străfunduri și a trimis tot felul de animale să-i caute mîl. N-a izbutit nici una în afară de o broască ; ea i-a adus în gură mîl, i l-a pus pe spinare și a format Pămîntul. Mayașii și mexicanii credeau că lumea e așezată pe spinarea unui enorm aligator care înota într-un iaz.

Asemenea concordanțe duc cu gîndul la un mit original, creat cu cel puțin 22.000 ani î.e.n., momentul ultim cînd s-a putut trece peste strîmtoarea Be-

ring împreună cu vestigiile unei culturi primordiale unitare, sau poate cu 35.000 de ani î.e.n., dacă mitul a fost transmis în momentul primei treceri.

LA ROMÂNI, mitul creației împărtășește aceeași concepție tabernaculară : înainte de crearea Cosmosului era doar un hău pustiu și întunecat în care plutea „un orcan de ape" înnegurate (apele primordiale). Deasupra apelor se plimba Fărtatul care s-a gîndit să facă lumea cît mai degrabă, dar nu știa nici ce fel de lume, nici cum s-o facă. Și mai era supărat că nu avea frați ori prieteni. De mînie, a aruncat baltagul (toiagul) în apa cea mare și din el a crescut un arbore mare (brad), iar sub ramurile lui ședea Nefărtatul care i-a zis rîzînd : „Bună ziua, frate ! Tu n-ai nici frate, nici prieten, dar eu vreau să mă fac frate și prieten cu tine." Fărtatul s-a bucurat, dar i-a răspus : „Nu-mi fi frate, ci-mi fi numai prieten ; că nimeni nu-mi poate fi frate." Nouă zile au tot umblat prin apa cea mare și Fărtatul a băgat de seamă că Nefărtatul nu-l iubește. Odată a zis Nefărtatul : „Frate dragă, așa singuri o ducem greu, trebuie să mai plăsmuim și alte făpturi !". Fărtatul spuse : „Plăsmuiește tu." Și răspunse Nefărtatul : „Ei, da eu nu mă pricep ; că aș face eu o lume mare de-aș ști." „Bine, grăi Fărtatul, voi face lume. Bagă-te în apă și adu-mi nisip să fac pămîntul." Nefărtatul a întrebat : „Dar cum vrei să faci pămînt din nisip ?" „Voi rosti numele meu și pămîntul va fi gata." Nefărtatul s-a cufundat în apă și gîndea să facă o lume și dacă a găsit nisip la rădăcina arborelui și-a rostit numele. Dar nisipul l-a ars și el l-a aruncat din mîini. Apoi s-a întors la Fărtatul și i-a zis că n-a găsit nisip. „Du-te numai și adu nisip". Nefărtatul a căutat nouă zile nisip și totdeauna își spunea numele și nisipul îl ardea și el îl arunca ; în a noua zi se înnegrise de tot de atîta ars. Cînd a venit, i-a zis Fărtatul : „Te-ai înnegrit. Tu ești prieten rău. Du-te și adă nisip, dar nu-ți spune numele, că ai să te faci scrum !" Nefărtatul se duse iarăși și aduse nisip. Fărtatul făcu lumea și Nefărtatul se bucură tare de ea. Iar de pe pomul cel mare a căzut carne pe pămînt și din frunzele arborelui s-au făcut oamenii.

Apoi Fărtatul a făcut cerul să acopere pămîntul. Unele legende spun că la început cerul era lipit de pămînt și oamenii umblau „la fundul cerului". Dar cum și Soarele și Luna mergeau tot printre oameni și-i ardeau, l-au rugat pe Fărtat să le facă cer de umblat și Fărtatul a ridicat cerul în coroana bradului.

După aceea, pentru că erau obosiți, Fărtații s-au culcat de-o parte și de alta a bradului cosmic. Și cum a adormit Fărtatul, Nefărtatul l-a tras spre marginea pămîntului ca să-l prăvălească în apele tulburi. Dar pămîntul a crescut sub Fărtat. Nefărtatul l-a mai tras o dată și iar a crescut pămînt și tot așa pînă a acoperit apele de tot și nu mai încăpeau sub cer. Cînd s-a trezit Fărtatul și a văzut, a trimis albina la arici să-i ceară sfatul, ce să facă, și acesta le-a spus să încrețească pămîntul, să-l strîngă. Așa au făcut și atunci au apărut văile și munții.

Cerul se sprijinea pe arborele cosmic, a cărui coroană îl depășea, și pe marginile pămîntului. Dar cum era prea greu, pămîntul a început să se scufunde în ape. Atunci Nefărtatul a închipuit un pește care să-l sprijine pe dedesubt.

ÎN alte legende, după ce Nefărtatul a scos pămînt din fundul apei și Fărtatul a făcut turtița de pămînt pe care s-au odihnit, Nefărtatul s-a jucat noaptea cu pămînt și l-a făcut pe șarpe care l-a sfătuit să-l înece pe Fărtat. Acesta s-a supărat auzindu-i uneltirile, l-a prins de coadă, l-a învîrtit ca pe un bici și l-a azvîrlit în hău zicîndu-i : „Să te încolăcești în jurul pămîntului de nouă ori și să-l aperi de prăpădul apelor."

Uneori, șarpele care înconjoară ca o spirală pămîntul (acel Glykon, șarpele cu plete de la Tomis) are înfățișarea Apei Sîmbetei ; ea delimitează cu mai multe brîuri pămîntul de apele primordiale.

INSULA — evocată în toate aceste mituri — e prin excelenţă simbolul unui centru spiritual primordial.

Syria primitivă despre care vorbea Homer (şi care are aceeaşi rădăcină cu numele sanscrit al soarelui, *sùryâ)* e insula centrală sau polară a lumii. Ea se identifică cu Tula hiperboreană (Thule a grecilor) al cărei nume se regăseşte la toltecii originari din insula *Aztlan* (sau Atlantida). Tula e insula albă, al cărei nume *(Svetadvîpa)* se întîlneşte în miturile vishnuite din India pînă în Cambodgia, unde e atribuită Templului Prasat Kôk Pô. Insula albă e sălaşul preafericiţilor, la fel ca insula verde a celţilor (pe care, de altfel, se înalţă muntele alb polar) ; numele ei se regăseşte în cel al Irlandei. Insulele primordiale nipone, *Awa* (insula de spumă) şi mai ales *Onogoro-jima* (formată din cristalizarea sării) sînt tot insule albe. După tradiţiile musulmane, Paradisul terestru se află pe o insulă : Ceylon. Zeus e originar din insula sfîntă a lui Minos, patria misterelor.

Insulele paradisiace din miturile chineze sînt situate în Marea Orientală şi mai mulţi împăraţi au încercat să le atingă cu ajutorul corăbiilor (e vorba despre arhipelagul nipon ?). Or, se ştie că la ele nu pot ajunge decît cei ce ştiu să *zboare,* adică Nemuritorii.

CELŢII şi-au reprezentat întotdeauna lumea cealaltă şi acel „dincolo" minunat al navigatorilor irlandezi sub forma unor insule localizate la vestul (sau nordul) lumii. Zeii irlandezi (Túatha De Dánann, adică triburile zeiţei Dana) au sosit din patru insule aflate în nordul Lumii, iar Irlanda, cu provincia sa centrală Meath *(Mide,* mijloc) e ea însăşi o insulă divină. Se pare totuşi că insula prin excelenţă a fost Marea Britanie, pentru că acolo — după spusele lui Caesar şi după textele irlandeze — se duceau druizii să-şi desăvîrşească cunoaşterea doctrinei.

INSULA este, aşadar, o lume la dimensiuni reduse, o imagine a cosmosului, completă şi perfectă, deoarece reprezintă o valoare sacrală concentrată. Noţiunea se înrudeşte cu cea de templu şi sanctuar. Insula e în mod simbolic locul de elecţiune al ştiinţei şi păcii în mijlocul ignoranţei şi agitaţiei lumii profane.

Analiza modernă a pus în relief una din trăsăturile ei esenţiale : insula evocă refugiul. Căutarea insulei pustii sau necunoscute sau bogate în surprize e una din temele fundamentale ale literaturii. Cucerirea altor planete nu relevă oare şi ea această căutare a Insulei ?

Muntele şi piramida

SUMERIENII considerau că muntele era masa primordială nediferenţiată, Oul lumii şi „născătorul" celor zece mii de făpturi. Mai general, muntele e în acelaşi timp centrul şi axul lumii, reprezentat grafic prin triunghiul drept. E sălaşul zeilor, iar ascensiunea lui figurează elevarea spre cer — o modalitate de a intra în contact cu divinitatea. Împăraţii chinezi făceau sacrificii în vîrful munţilor ; Moise a primit Tablele Legii în vîrful Sinaiului ; dacii îşi aşezau altarele şi-şi făceau sacrificiile către Zalmoxis pe vîrf de munte ; Shiva-Maheshvara „cobora neîncetat" în vîrful lui Ba-Phnom ; Buddha şedea în nişte grădini splendide din vîrf de munte ; Nemuritorii taoişti se înălţau la cer din vîrful unui munte etc.

Cei mai cunoscuţi munţi sacri sînt : Meru în India, K'uen-luen în China, Fuji-Yama în Japonia (a cărui ascensiune rituală necesita o purificare prealabilă), Olympul grec, „muntele ţărilor" din Mesopotamia, Garizim-ul samaritean, ka'ba din Mecca, Kaf al islamului, muntele alb celtic, Potala din Tibet etc.

În toate tradiţiile e vorba despre muntele central sau polar, care reprezintă verticala centrului de rotaţie a bolţii cereşti. Din această pricină e situat în nord, de regulă. Kaf nu poate fi atins „nici pe uscat, nici pe mare". Aceasta implică o îndepărtare a oamenilor de starea primordială. Dante situează paradisul terestru în vîrful muntelui Purgatoriului. Muntele e deseori populat de făpturi redutabile care-i apără vîrful. Ascensiunea e evident

de natură spirituală, un progres spre cunoaştere ; K'uen-luen al chinezilor corespunde capului Pămîntului, iar vîrful lui atinge punctul prin care se efectuează „ieşirea în cosmos".

MUNTELE e de cele mai multe ori piramidal şi cu terase ; cele patru fațete sînt ades colorate diferit şi orientate spre cele patru puncte cardinale. Terasele reprezintă grade, nivele sau straturi ale cerului.

În culturile altaice muntele poartă pe culme un lac alimentat de bolta cerească sau de Ursa Mare. Din acest lac izvorăsc cele patru fluvii care irigă lumea. Pe malul lacului creşte arborele vieții (mărul) şi trăieşte fericit cuplul (sau grupul) primordial.

În cosmologiile tabernaculare muntele a fuzionat cu insula din mijlocul oceanului. În acest caz e purtat pe spate de broaşte țestoase. Uneori lacul, care conține apă vie venită din cer, devine un lac (o mare) de lapte. Atunci un şarpe se încolăceşte în jurul muntelui spre a-l păzi ; demonii îl trag de coadă, iar zeii de cap, aşa încît laptele se bate pînă se transformă în unt, din care se face pămîntul. Mitul acesta se regăseşte într-un triunghi imens, din Cambodgia pînă în Manciuria şi în Laponia.

Alteori patru animale sînt asociate celor patru fluvii, iar arborele vieții, care atinge cu coroana cerul, e înlocuit cu o pasăre uriaşă (rok, garuda, un vultur).

Concepția despre acest munte piramidal şi în trepte e una dintre cele anterioare separării dintre Asia şi America ; ea e veche de cel puțin 25.000 ani. Pierre Gordon arată prin anume fapte lingvistice că acelaşi ansamblu mitic a dus la apariția piramidelor egiptene şi babiloniene. Cea mai veche piramidă din Egipt, cea de la Saqqara, era în trepte. Piramidele în trepte din Mesopotamia („muntele zeului" sau „colina cerului") erau numite zigurat, de la rădăcină *saqâru (a fi înalt).*

ÎN FINE, uneori muntele primordial e contaminat de pămîntul care îl conține pe micul zeu mort (sau intra-uterin), pe Marduk sau Osiris. Umflătura pe care o alcătuieşte pe sol e asimilată cu pîntecul umflat al Pămîntului-mamă însărcinat. În acest caz, muntele conține o grotă unde se află micul zeu mort.

În Egipt, la început, faraonii erau îngropați pur şi simplu în nisip şi acoperiți cu un strat de cărămizi *(mastaba)* care s-a transformat în piramidă în trepte şi apoi în piramidă netedă, începînd cu dinastia a IV-a. Trecerea s-a făcut cu piramida de la Meidum, construită în trepte şi apoi acoperită pentru a deveni netedă.

Hieroglifa care desemnează axul lumii e un fel de piramidă abruptă terminată cu o mică scobitură ce evocă lacul de pe vîrful muntelui primordial. Numele hieroglifei e *Mer,* ceea ce înseamnă şi dragoste. Cînd se pune sub hieroglifa *kaf* (simbolul securii egiptene), hieroglifa piramidei desemnează polul ; e deci polară, adică un munte primordial. În textele piramidelor se spune : „o scară (adică piramida în trepte) îi e oferită lui (faraonului) spre a putea urca pe aici în cer."

Ursa Mare, steaua polară sînt simboluri ale Marelui Zeu. Faptul că piramidele au devenit netede spre a oglindi soarele la răsărit (care e un simbol al Marii Zeițe) arată şi transgresarea spre cultul acesteia. Nici faraonii, în perioada piramidelor netede , nu mai poartă nume de stele, ci conțin în nume particula *Ra* (soare) : Khaef-Ra (Kefren), Men-Kau-Ra (Mikerinos), precum şi dinastiile următoare.

Piramida netedă simbolizează acum un Benben, adică un con ce reprezintă razele soarelui. La origine, conul era din piatră neagră şi era simbolul Cybelei (se pâre, un meteorit căzut în Asia Mică).

În mai multe tradiții egiptene creatorul, pentru a plămădi universul, s-a aşezat pe muntele primordial sub înfățişarea unei enorme păsări (şoim, ibis ori pheonix). Numele şoimului, derivat din rădăcina *h-r-ou* (cel de sus) e verbalizat ca *Horus*. În asemenea texte, Horus, fiul lui Isis şi al lui Osiris, are un rol civilizator. Cei patru fii ai lui sînt cei patru stîlpi ai cerului ; el e şi zeul ploii. Recunoaştem în cei patru

stîlpi cele patru fațete ale muntelui primordial în jurul căruia pivotează cerul, iar în ploaia care vine de la „Cel de sus“, cele patru fluvii care irigă pămîntul. Regăsim aceeași schemă în Mexic, unde cei patru zei ai ploii susțin cerul și se află situați în punctele cardinale.

PIRAMIDELE din Mesopotamia se bazează pe același fundament mitic. Etemananki din Babilon era „casa temeliei cerului și pămîntului“. Aceste piramide au păstrat terasele. Cele șapte terase de la Borisippa reprezintă cele șapte ceruri planetare. La Ur, ele au cele șapte culori ale lumii. Pe vîrf se află sălașul Marelui Zeu. De altfel, pentru babilonieni insula-centru al lumii era un munte.

În Biblie (care conține în primele unsprezece capitole ale Genezei mituri venite din nord-vestul Mesopotamiei și fixate în scris prin 1.500 î.e.n.) oamenii au construit turnul Babel — ziguratul din Babilon — pentru a urca la ceruri. Exact același lucru îl voiau și faraonii ; în cartea morților faraonul spune : „Iată că porțile axului lumii se deschid înaintea mea și că porțile abisurilor celeste sînt descuiate. Apoi se înalță o scară spre cer, înconjurată de zei, căci, asemeni lor, și eu sînt un zeu.“ Așadar scopul e de a se așeza pe tronul Marelui Zeu, la fel cum voiau constructorii din Babilon. De altfel, numele Babilon (Bab-Ilani, poartă a zeilor) sau Babel (Bab-el, poartă a zeului) are același sens ; e locul unde s-a construit ceea ce egiptenii numeau *Sba*, poarta monumentală a cerurilor înstelate. În Isaiia, XIV, același proiect îi e atribuit regelui din Babilon : „Tu ziceai în sufletul tău : voi urca la cer, îmi voi înălța tronul deasupra stelelor lui Dumnezeu. Mă voi așeza pe muntele unde își au sălașul zeii, în regiunile îndepărtate din septentrion.“

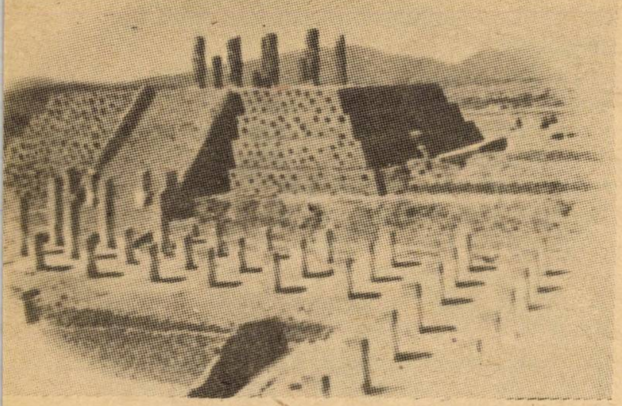
ÎN AMERICA, Teotihuacan din Mexic e o piramidă a soarelui, iar piramidele preincașe din regiunea Moche (Peru) se numesc Huaca a Soarelui și Huaca a Lunii. Cu baza pătrată și în trepte, aceste piramide seamănă foarte mult cu muntele primordial din miturile euro-asiatice.

La populațiile maya, mitologiile relative la muntele primordial sînt numeroase. Pe înălțimile guatemaleze munții sînt asimilați cu niște divinități. Piramidele au cele patru fețe colorate și fiecărei fețe îi corespunde un zeu al ploii, numit Chac. Chacul de est e roșu, cel de nord e alb, cel de est e negru și cel de sud e galben. După părerea lui J.M.S. Thompos, însăși această asociere de culori, puncte cardinale și zei e atît de caracteristică, încît ajunge pentru a dovedi ea singură originea asiatică a miturilor maya.

Piramidele maya au și trepte care alcătuiesc însă o dublă scară, de urcat și de coborît, ca două fațete opuse ale unei piramide cu terase. Există treisprezece ceruri, șase alcătuind scara ce urcă, șase pe cea care coboară ; treapta centrală e cea mai înaltă. Lumea subterană e construită simetric, dar în numai nouă straturi ; pe fiecare se află cîte un stăpîn al nopții. Mictlantecutli și soția lui, care stau pe treapta cea mai joasă (din cele patru coborîtoare) e stăpînul tuturor. Această concepție a abisului infernal în trepte, ce reproduce nivelul muntelui primordial inversat, în oglindă, e destul de răspîndită în Eurasia. Regăsim un ecou și în cercurile succesive ale Infernului lui Dante.

ÎN CHINA, K'uen-luen e un munte situat în nord-vest. El poartă stîlpul cerului, scara pentru ascensiunea la cer și porțile cerului. Pe acest munte crește piersicul nemuririi și tot aici locuiește Si Wang Mu, „Regina Vestului“ — o figură a Marii Zeițe.

La evrei, muntele primordial e Sinaiul, Edenul sau Garizim-ul (toate sînt identice) ; Garizim, muntele sacru al samaritenilor, vine de la Gar Adim, adică Eden. Aici se află casa lui Dumnezeu și sălașul shekinahului (care e, ca și sakinahul arabilor, prezența lui Dumnezeu). Conform anumitor tradiții, acest munte e anterior creației, iar apele potopului nu-l ating ; Adam a fost creat cu țărînă de pe el ; patriarhii antediluvieni îl adoră aici pe Dumnezeu ; pe el se află o grădină.

Templul principal din Tula, dedicat planetei Venus

Şi grădina Eden se găseşte pe un munte pentru că din ea izvorăsc cele patru fluvii şi în ea creşte mărul vieţii.

În Iran, marele munte primordial se numeşte Harâ Berezaïti (muntele de fier) ; într-una din cele mai vechi părţi din cărţile atribuite lui Zoroastru poartă numele de Airyana Vaêdja. El e locul unde trăiesc primii oameni, polul lumii în jurul căruia se mişcă soarele şi planetele, iar din el izvorăşte Ardviçoura, mama apelor. În mijlocul acestor ape creşte arborele vieţii (măr), deseori numit arborele vulturului, şi tot ele dau naştere celor patru fluvii care udă pămîntul.

Şi pe muntele Meru, centru al lumii la indieni, se află un lac creat de gîndirea lui Brahmâ. El se înalţă la polul nord ; pe verticala lui se găseşte steaua polară. Şi brahmanii şi budiştii socotesc că cele patru faţete ale muntelui sînt colorate (estul alb, sudul roşu, vestul galben, nordul negru). Locuitorii lui, primii oameni, au fost feriţi de apele potopului.

Tătarii din Abakan plasează în centrul („buricul") lumii un enorm „munte de fier", care a crescut în timp — concepţie împărtăşită şi de tătarii siberieni. La tătarii din Altai, Marele Zeu sălăşluieşte pe un „munte aurit", situat în întregime în cer. La iakuţi, rezidenţa zeilor e „un munte de piatră, alb ca laptele".

CEA MAI completă formă a mitului muntelui se întîlneşte la kalmukii din Asia centrală. Muntele Sumeru e înconjurat de şapte inele de pămînt şi şapte inele de apă ; inelele muntoase sînt cu atît mai înalte cu cît se apropie de centru. Un zid de fier înconjoară ultimul ocean. Sumeru e cvadrangular, cu faţetele colorate (sud albastru, vest roşu, nord galben, est alb).

La budişti (sub influenţa tibetană a kalmukilor) muntele primordial e regăsit în aspectul pagodelor. Sanctuarele mongole *(obo)* sînt mici piramide cu etaje construite pe o înălţime în apropierea unei ape. Sînt plantate cu arbori şi poartă efigii ale păsării garuda. Pentru ei, muntele Sumeru se numeşte Tată.

Aşa cum muntele se află în centrul lumii, templele-munţi în trepte (Bakong, Ko-Ker, Baphuon) se află în centrul regatului. Ele sînt axa universului, după cum au fost templele maya sau babiloniene. În acest centru regele se substituie Stăpînului Universului ; regii din Java şi Fu-nan sînt „regii Muntelui". Muntele central artificial se regăseşte în tumuli sau cairni, în movilele de piatră celte, în colinele artificiale din capitalele chinezilor, în „munţii de nisip" şi „pagodele de nisip" de anul nou din Cambodgia sau Laos.

ÎN cosmologia musulmană, Kaf înconjoară lumea terestră care e un disc plat. Kaf e alcătuit din smarald, de unde reflexul verde (pentru noi albastru) al cerului. El strînge pămîntul care, altfel, ar tremura şi nici o fiinţă n-ar putea trăi pe el. Regăsim aici din nou simbolismul centrului lumii, al „buricului pămîntului". În această perspectivă, Kaf e privit ca muntele-mamă al tuturor munţilor din lume de care e legat prin ramificaţii şi vene subterane. Pe Kaf sălăşluieşte pasărea Simurgh, ce există încă de la începutul lumii şi e înţeleptul căruia îi cer sfatul regii şi eroii. De aceea Kaf e numit în poezie „muntele înţelepciunii".

Pentru africani, munţii au înfăţişări de făpturi fabuloase, sînt locuri bîntuite de spirite şi forţe oculte pe care nu trebuie să le tulburi. Zgomotul, cîntecul munţilor e plin de mister şi de neînţeles pentru profani ; muntele e o

lume plină de secrete şi locul unde sălăşluiesc zeii.

Muntele sacru al dacilor, Cogainon, unde s-a retras într-o peşteră ascunsă Zalmoxis timp de trei ani să mediteze, a fost regăsit în mai multe zone ale vechii Dacii (Grădiştea Muncelului, Ceahlăul, Muntele Găina) unde pontifii sau pustnicii se retrăgeau şi ei în mod simbolic. Mesagerii către Zalmoxis urcau pe vîrful muntelui. Aici însă nu întîlnim piramide în trepte ; ascensiunea supremă se face pe ramurile bradului mirific (arborele cosmic primordial) ce leagă pămîntul de cosmos. Cu rădăcinile înfipte în nisipul de pe fundul apelor primordiale, trunchiul înfipt în ceruri, iar coroana trecînd dincolo de ceruri, în cosmos, el constituie simbolul cosmologic al mişcării ascendente a vieţii de pe pămînt în cosmos. „Sus în vîrfu muntelui / Creşte bradu brazilor, / De mare şi-nfoiat / Tot ceru l-a îmbrădat, / Soarele în cetini, / Luna între ramuri, / Mii şi mii de stele / Între rămurele."

Verticalitatea bradului şi conformaţia lui — oarecum amintind de pagodă — figurează stratificarea cosmosului, alcătuit din mai multe pămînturi-ceruri suprapuse. Cerul pe care-l vedem e partea de dedesubt a altui pămînt (pur, străveziu). De pe acesta se vede cerul al doilea — în realitate alt pămînt — şi tot aşa. Straturile se disting mai clar cînd trec norii suprapuşi. Dar şi pămîntul propriu-zis, pe care locuiesc oamenii, are faţa de dedesubt tot ca un cer, al Tărîmului Celuilalt, populat de fiinţe bizare ori semi-demonice. Dar pentru că oamenii au murdărit şi au înnegrit pămîntul (la început clar ca o sticlă), pe Celălalt Tărîm nu mai răzbate strălucirea aştrilor, ci numai o lumină difuză, crepusculară, ca un cer veşnic înnourat. Aici e locul în care, printr-un puţ sau coborînd într-o prăpastie, trebuie să ajungă eroul pentru a recăpăta bunurile furate de făpturile rele de pe Tărîmul nostru (pe fata de împărat, soarele şi luna, merele de aur etc.) În mitologia noastră, acest „strat" infernal, pîntecele-pămîntului, nu are atributele înfricoşătoare din celelalte mitologii ; el e întrutotul asemănător cu lumea noastră, mai puţin locuitorii şi lumina.

Eroii cunoaşterii

MEDICINA, vînătoarea, pescuitul, olăritul, ţesutul, sculptura în lemn, agricultura, arta prelucrării bronzului şi fierului, scrierea — toate au în comun faptul că, în mitologii, originile lor sînt supranaturale ; ele sînt daruri ale unor făpturi divine pentru omenire. Istoria acestora e una din temele principale ale mitologiei mondiale.

Purtătorii focului

LA ÎNCEPUT, focul era un element păstrat de zei. E natural, de altfel, să se stabilească o relaţie directă între originea focului şi soare sau fulgere. Divinităţile focului sînt fie eroi civilizatori, fie zei ai focului — intermediari ai lumii vii şi cerului. Un mit hindus spune că lebăda Matari a adus pe pămînt focul zeului Agni. Cînd, într-un mit japonez, Izanami l-a născut pe zeul focului, Hinokagutsuşi, ea a luat foc. Fiul soarelui, Viracocha, a adus focul incaşilor ; îngerul Lucifer a adus lumina celestă sub formă de foc în Infern ; Gibil şi Nusku sînt divinităţi ale focului asiriene. La romani, vestalele păzeau focul sacru al Vestei...

Energia sub formă de foc se găseşte peste tot în stare latentă. Miturile o reprezintă adesea ca pe un fel de spirit, greu de invocat. Vechii greci socoteau că titanul Prometeu a furat secretul focului de la zeii olimpieni. Aducînd o scînteie ascunsă într-o tijă de măr, el a dăruit focul oamenilor care astfel ameninţau să devină la fel de puternici ca zeii.

La indienii jivaro din nord-vestul Perului, Takkea a fost primul om care a obţinut focul frecînd două bucăţi de lemn. Păsările au încercat să i-l fure din vatră, dar ori de cîte ori dădeau să intre, el trîntea uşa, păsările se izbeau de ea şi mureau. Pînă într-o zi cînd nevasta lui Takkea a întîlnit-o întîmplător pe Himbui, pasărea-muscă, ce zbura fără vlagă. Crezînd că-i e frig, femeia a luat-o în casă. Îndată ce a în-

tors capul, Himbui şi-a băgat coada în flăcări şi a zburat. Apoi a aprins un pom uscat şi a chemat oamenii să vină să se bucure de binefacerile focului.

La djuanii din nordul Australiei, în „vremea viselor“ un trist rege avea două bastoane cu foc în ele. Ştia cum să le folosească, dar nu împărtăşea nimănui secretul şi păstra focul numai pentru el. Într-o bună zi, Wirrit-Wirrit, pasărea-muscă, a pătruns fără zgomot în casa lui şi i-a furat bastoanele. În amintirea acestui dar făcut oamenilor, două pene lungi, roşu-aurii îi împodobesc coada.

La azteci, pasărea-muscă e zeul războiului Huitzilopochtli sau Mexitli. Ea le-a dat focul şi i-a condus pe azteci către teritoriul de pe platoul mexican. Arta aztecă reprezintă pasărea cu pene verzi pe creştet şi stînd în echilibru pe piciorul drept.

Un mit din Assam (nord-estul Indiei) pomeneşte despre o mare bătălie între Foc şi Apă. Învins, Focul s-a ascuns în piatră şi lemn (mai ales de bambus) ca să-şi lingă rănile. Nimeni n-a văzut unde s-a ascuns, doar Lăcusta, căreia nu-i scapă nimic. Lăcusta i-a povestit Maimuţei şi a învăţat-o cum să folosească focul ascuns în bambus. Imprudentă, Maimuţa s-a lăsat surprinsă de Om care i l-a furat. Din pricina asta azi maimuţele n-au foc, iar oamenii n-au blană, căci au la ce să se încălzească. Dar Focul originar încă se mai ascunde în piatră şi lemn....

Făurarii

PENTRU multe popoare, prelucrarea metalului e de origine divină. Făurarul trebuie să fie ori puternic, ori vrăjitor, ori cu înfăţişare grotescă (Hefaistos, Vulcan, piticii nordici), iar fierul e înzestrat cu puteri miraculoase.

Evreii credeau că Azazel, îngerul căzut, îi învăţase pe oameni arta metalurgiei. Buriaţii din Mongolia spun că Boshintoi e stăpînul forjelor Soarelui ; el i-a pus pe cei nouă fii ai lui să-i înveţe pe oameni să prelucreze metalul. Dar oamenii erau prea nepricepuţi pentru a înţelege. În disperare de cauză, cei nouă fii luminoşi ai lui Boshintoi s-au căsătorit cu femei pămîntene care au dat naştere celor nouă familii de făurari pămînteni iscusiţi.

Oamenii trebuie să plătească privilegiul de a extrage metalele din osul pămîntului-mamă şi de a-l chinui prelucrîndu-l. O legendă chineză spune că primul mare clopot din Beijing a fost făurit de Kuan Yu pentru cel de-al treilea împărat Ming. Din pricina mărimii lui, clopotul a fost foarte greu de turnat. Primele două încercări au eşuat. A treia oară, cînd turna metalul, fiica lui Kuan Yu s-a aruncat în aliajul încins strigînd : „Pentru tatăl meu !“. Socotea că o operă atît de minunată avea nevoie de un sacrificiu uman. Kuan Yu i-a sărit în ajutor, a prins-o de picior, dar a rămas în mînă doar cu pantoful ei.

Clopotul a fost înălţat în turnul porţii principale a Beijingului. Avea un sunet nemaiauzit : puternic, limpede şi melodios. În el însă se distingea şi un geamăt : „hsieh“. „Hsieh“ înseamnă pantof. Fiica lui Kuan Yu îşi cerea pantoful. Dar era cu neputinţă să-i mai fie înapoiat...

FĂURARUL nu e neapărat un zeu, ci mai degrabă un auxiliar al zeilor, în calitatea lui de creator şi organizator al lumii oamenilor. În India, Tvashtri forjează armele lui Indra ; în Grecia Hefaistos i-a făurit armele lui Ahile. Geneza vorbeşte despre Tubalcain, primul meşter în bronz, iar în mitologia nordică Thor edifică noua ordine a umanităţii cu ciocanul său de fier numit Mjölnir, făcut de pitici. Ptah, creatorul vechiului Egipt, e stăpînul făurarilor şi fabrică uneltele lui Horus.

La români, ariciul e considerat adevăratul inginer al creaţiei (I. A. Candrea), deoarece acest minuscul animal mitic, priceput, înţelept şi cu intuiţii creatoare, îi sfătuieşte pe Fărtaţi cum să strîngă pămîntul pentru ca să încapă sub cer ; în alte variante, el însuşi face văile şi munţii, participînd astfel direct la procesul cosmogonic. În plus, ţepii lui sînt leacuri miraculoase pentru că „ard“ (ariciul apare ca un animal de obîrşie solară, cu ţepii-raze), el a răsucit firul vremii, împletit din două fire,

unul alb (ziua) şi unul negru (noaptea) şi tot el e descoperitorul ierbii fiarelor.

Inventarea scrisului

LOCUITORII primitivi ai Japoniei, populaţia numită ainu, cred că scrisul l-au inventat magii lor de demult. Un vrăjitor japonez i-a înşelat, le-a furat alfabetul şi a fugit cu el.

Ghiliakii din Sahalin, în Siberia, spun că cel mai bun şaman al lor i-a arătat caligramele inventate de el unui mandarin venit din China, desenîndu-le pe nisipul plajei. Deodată s-a stîrnit o furtună şi toate caligramele au fost răpite de un talaz, în afară de cinci. Chinezul a fugit cu toate cele cinci caligrame. Cînd vîntul s-a potolit, şamanul din Sahalin s-a pomenit singur în faţa mării îngheţate, cu mîinile goale.

Egiptenii afirmau că Thoth, zeul cu cap de ibis, i-a învăţat să scrie. Cînd s-a fălit în faţa zeilor cu semnele inventate de el, aceştia l-au luat în rîs. Ra, zeul Soare, l-a întrebat în ce scop a inventat scrierea. „Ca să-i ajute pe oameni să-şi amintească", a spus zeul cu cap de ibis. Ra a izbucnit în rîs şi i-a spus lui Thoth : „Tu le-ai dat oamenilor un mijloc de a uita tot ce ştiu. N-or să mai aibă nevoie să-şi amintească. Se vor mulţumi să consemneze totul, ca nişte proşti, fără să mai gîndească."

Călători, căutători...

NUMEROASE sînt poveştile care încep cu un adolescent sărman şi neştiutor, adesea mezinul familiei, care pleacă în lume „să-şi caute norocul". Deseori ajunge să obţină mîna unei fete de împărat şi să împartă tronul cu ea.

Dar mai întîi trebuie să se supună unei serii de încercări (fie impuse de viitorul tată-socru, fie întîlnite pe drumul către locul în care se află ea) care se dovedesc teribil de primejdioase. Această structură clasică a basmului se regăseşte în mituri, cu diferenţa că probelor la care e supus eroul le revine o importanţă deosebită. „Vedem în aceste povestiri despre căutările îndepărtate şi încercările mortale din basm sau mituri reflexul unui adevăr universal, inerent existenţei umane", scrie Alexander Eliot. „Poate că ele conferă mai mult prestigiu şi mai multă profunzime propriilor noastre căutări, în mod necesar mai puţin ambiţioase, din viaţa de zi cu zi."

Sacralitatea eroului mitic al căutării derivă din dragostea lui faţă de oameni ; el e o forţă vie, entuziastă, dinamică, de concepţie exclusiv etică, un agent al marilor prefaceri spirituale. Povestirile despre el ne pot arăta calea pe care trebuie s-o urmăm. E teza susţinută de Joseph Campbell în „Eroul cu o mie de chipuri", unde lansează teoria eroului epic unic universal, prototip al eroismului cultural al omenirii. Campbell a strîns mituri ale căutării pentru a demonstra că toate ajung la una şi aceeaşi concluzie ; oricare ar fi recompensa obţinută de erou — prinţesă, regat, leac sau altceva — ea pare fără importanţă în sine. Important este că eroul s-a împlinit ca om, şi-a găsit echilibrul, înţelepciunea şi sănătatea sufletească. În toate cazurile, spune Campbell, aventurile fantastice ale eroului simbolizează o călătorie interioară.

Pagode din : Kum-san-sa (Coreea), Tienning-sse (China)

UNA dintre călătoriile cele mai îndepărtate şi dificile e cea pe tărîmul celălalt, al morţii — temă întîlnită în toate mitologiile. Iată, de pildă, aventura lui Mu, regele legendar al Chinei.

Acest rege era pe cît de întreprinzător, pe atît de neostenit. El şi-a părăsit tronul pentru a face o lungă călă-

torie spre Soare-apune, pînă la muntele Kunlun (K'uen-luen), muntele primordial. Ajuns aici, a mers şi mai departe spre vest. Dar în valea de la apus de munte a fost oprit de un fluviu ce izvora din zăpezile veşnice. Între malurile lui alunecoase curgeau valuri înspumate şi tumultuoase. Peştii şi ţestoasele din fluviu au început să înoate cu trupurile strînse unele lîngă altele pentru a-i face un pod fragil ca să traverseze fluviul.

Pe malul celălalt, Regina întunericului, Mama Apusului, l-a primit surîzătoare pe Mu. L-a condus în palatul ei de zăpadă şi ţurţuri să se odihnească. Apoi l-a învăţat nişte cîntece pe care să le ducă înapoi în ţara lui din Răsărit.

După acest vechi mit chinez, imperiul Morţii se află la vestul lumii, de partea cealaltă a Fluviului Vieţii. Regina lui îi primeşte cu bunăvoinţă pe pelerinii curajoşi. Ba chiar le îngăduie să-şi amintească de ea în vis sau într-un cîntec pe care-l duc cu ei, ca Mu, cînd se întorc spre Răsărit pentru a renaşte.

O ALTĂ călătorie, mult mai rar întîlnită, e cea către ceruri. Pe nişte peceţi cilindrice din epoca akkadiană veche din Mesopotamia (cca 2.300 î.e.n.) este gravat un om pe spinarea unei păsări. Antropologii cred că imaginea corespunde unui mit păstrat pe plăcuţele de argilă din biblioteca ultimului rege asirian, Asurbanipal (cca. 650 î.e.n.).

Regele Soare Shamash a fost odată martorul unui pact solemn între Vultur şi Şarpe ; Şarpele trăia sub rădăcinile unui anume arbore, iar Vulturul îşi avea cuibul pe ramurile lui cele mai înalte. Vînau împreună şi nu-şi atacau puii. Dar îndată ce puii Vulturului au început să zboare şi să se poată apăra de Şarpe, Vulturul s-a repezit asupra puilor lipsiţi de apărare ai Şarpelui şi i-a mîncat. Şarpele, întors seara la culcuşul devastat, a ghicit îndată ce s-a întîmplat şi l-a implorat pe Shamash să-l răzbune. Drept răspuns, Shamash a doborît un bou sălbatic în faţa Şarpelui care s-a strecurat în culcuşul lui şi a aşteptat să i se întoarcă duşmanul. Cînd Vulturul înfometat a coborît să mănînce boul, Şarpele i-a încolăcit aripile, i-a smuls penele şi l-a azvîrlit într-o crăpătură a pămîntului.

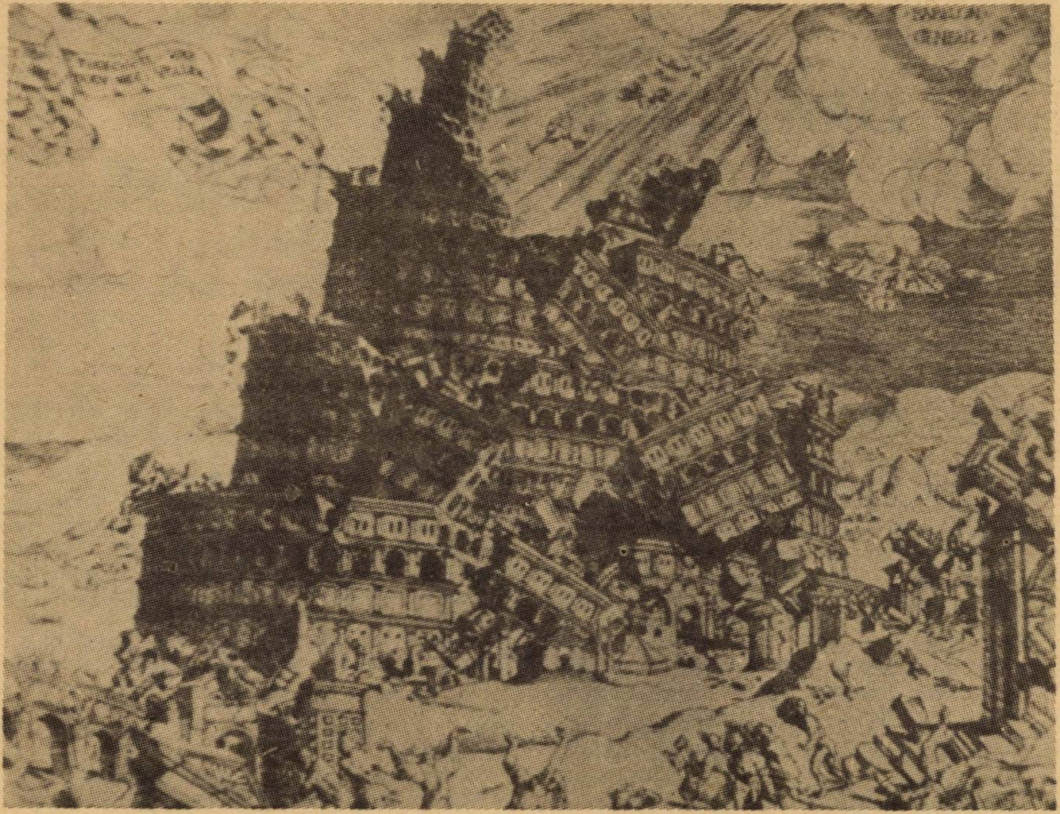
Asta s-a întîmplat puţin după Potop, în vremea primului monarh al Sumerului, regele Etana, care nu avea urmaşi. El l-a rugat pe Shamash să-l sfătuiască ce să facă. Zeul Soare i-a spus să-l tragă pe Vultur din groapă, să se urce pe spinarea lui şi să urce la cer, unde zeii l-ar putea ajuta. Vulturului îi crescuseră penele la loc ; recunoscător, el l-a luat pe Etana, salvatorul său, în spinare şi au zburat pînă la porţile cerului şi o clipă păru că vor intra pe ele. Dar ei s-au înălţat şi mai sus de porţile albastre, pînă în zonele întunericului şi ale focului strălucitor. Întorcîndu-şi capul, Etana nu a mai zărit pămîntul dedesubt. Vulturul s-a clătinat, s-a prăbuşit... / aici se întrerupe textul / .

Teama învinsă

TEAMA — fără a mai vorbi de groază — are un loc aparte în mituri începînd chiar cu cel al creaţiei, în care înşişi zeii primordiali sînt copleşiţi de spaimă.

La sumerieni, Tiamat, un monstru femelă cu doi bărbaţi, dă naştere unui cuplu de zei, Lahmu şi Lahamu, care îi nasc pe Ansar şi Kirar care, la rîndul lor, îi nasc pe Anu şi Ea, pe Marduk şi pe alţii. Ostenită de agitaţia descendenţilor ei, Tiamat hotărăşte să-i devoreze. Înspăimîntaţi, zeii refuză pe rînd să se lupte cu ea şi-i cer lui Marduk s-o omoare. Marduk acceptă cu condiţia să devină apoi stăpînul lumii. Toţii zeii se adună la un banchet şi, cînd se îmbată, Marduk o ucide pe Tiamat şi o sfîşie în bucăţi din care face Pămîntul. Apoi amestecă argilă cu sîngele lui Kingu, un fiu al lui Tiamat, şi creează oamenii. Tiamat devoratoarea devine pămîntul şi moartea.

Micul zeu Marduk (care devine ulterior Tammuz, apoi Adonis), eroul ce ucide monstrul (pe Marea Zeiţă) e o temă clasică în mai toate mitologiile : Zeus îl omoară pe Typhon, Hercule — Hydra, Apollo pe Python (şarpele fe-

Turnul din Babel. Gravură din secolul XV

melă), Perseu pe Gorgona Medusa, Oedip — Sfinxul, Thor pe şarpele germanilor, Ghilgamesh pe Humbaba (la sumerieni), Indra pe Vrita (la indieni), Sf. Gheorghe — dragonul, Tristan — şarpele din Irlanda (la celţi) etc.

Un mit grec povesteşte cum un mare balaur, venit din Anatolia, i-a alungat pe zeii de pe muntele Olimp şi i-a fugărit pînă în Egipt. Acolo Zeus s-a ascuns sub înfăţişarea unui berbec. Zeul Soare, Apollon, s-a strecurat de-a lungul unui zid în chip de şoarece. Hermes, tremurînd, s-a transformat într-un cîine cu urechile ciulite. Hera cu ochii umezi a devenit o vacă şi tot aşa. Nemuritorii erau înnebuniţi de groază.

Grecii explicau prin acest episod natura particulară a statuarului religios egiptean. Templele de pe malurile Nilului erau supraîncărcate de personaje cu trup de om şi cap de animal. Călătorii greci au crezut că egiptenii şi-au făcut nişte idei false în perioada în care olimpienii, terorizaţi, au venit la ei. Deghizarea zeilor i-a înşelat doar „pe jumătate".

Puternicul Hercule (Herakles), fiul lui Zeus şi el însuşi semizeu, a fost un erou deosebit de popular în Grecia. El a tăiat cele o sută de capete ale Hydrei, un monstru ce locuia lîngă Lerna, şi i-a ars unul cîte unul gîturile cu o torţă ca să nu-i răsară capete noi. A luptat cu mîinile goale cu leul din Nemeea, a cărui piele era impenetrabilă ; Hercule l-a strangulat şi l-a jupuit cu propriile lui gheare, iar din pielea lui şi-a făurit veşmînt. Neistovit, a înfruntat şi a doborît taurul din Creta, un monstru ucigaş şi sîngeros ; un an întreg a urmărit căprioara cu picioarele de bronz ; a luptat împotriva iepelor antropofage şi a păsărilor de pe lacul Stymphalos, care răspîndeau ciuma. L-a învins chiar şi pe Cerber, cîinele infernal cu trei capete.

„El ne-a eliberat — scria Euripide — de monştrii spaimelor noastre..."

Dan MĂGUREANU

DESTINUL EUROPEAN AL MITURILOR EGIPTENE

— *Din antichitate pînă în secolul XVIII* —

ANTICHITATE

HERODOT a fost cel dintîi care a avansat teoria universalității religei și a originii comune a tuturor zeilor. Egiptul ar fi fost locul de naștere primordial al religei. Într-un moment din preistorie, zeii egipteni s-au răspîndit în lumea din jur, inclusiv în Grecia, și au fost adorați în diverse locuri sub nume și forme diferite, apoi au fost încorporați unor mituri adaptate noilor împrejurări. Dar, în profunzime, ei reprezintă aceleași idei, aceleași principii. Cu excepția unor zei ca Osiris, Isis și Serapis, cunoscuți în țările europene chiar prin cultele originale, zeii egipteni au primit nume grecești sau romane și așa au apărut în literatura clasică și chiar în mitologia Renașterii. De pildă, Amon a fost identificat cu Zeus sau Iuppiter, Thoth cu Hermes sau Mercur, Ptah cu Hephaistos sau Vulcan, Ra cu Helios, Nut cu Hera sau Iunona, Seth cu Typhon și chiar Osiris e frecvent numit Dionysos sau Bacchus, Isis e Demetra sau Ceres, iar Horus e Herculele egiptean.

La Cicero, însă, în *De natura deorum* (Despre natura zeilor), se străvede disprețul pentru Egipt și zeii lui, iar *Metamorfozele* lui Ovidiu dau unor importanți zei egipteni, ca Isis și Thoth, genealogii grecești, considerînd că au fost integrați în panteonul egiptean ca o dezvoltare secundară.

Importantă e și teoria radicală propusă în secolul IV î.e.n. de grecul Evhemeres care respinge dogma fundamentală a divinității zeilor pentru a-i substitui un principiu raționalist : toți sînt de origine umană. Ei ar fi fost inițial fie vizionari sau înțelepți, venerați pentru virtuțile lor, fie tirani ambițioși care au uzurpat onorurile rezervate zeilor și, în final, au trecut drept persoane divine.

EVUL MEDIU

PRELUATĂ de creștini, această teorie s-a dovedit o armă eficace în lupta împotriva cultelor păgîne și, aplicată figurii lui Thoth (zeu al înțelepciunii și scrierii), a exercitat o profundă influență asupra dezbaterii din evul mediu relativă — direct — la o problemă de mitologie egipteană, și anume controversa asupra vechimii lui Thoth, „Hermesul egiptean“ și a lui Moise, precum și însemnătatea lor în inventarea literelor și instaurarea tradiției literare. În *Phaidon*, LIX, Platon atrăgea atenția asupra unei tradiții egiptene conform căreia Thoth a observat cel dintîi că „infinitatea sunetelor“ ar putea fi împărțită în elemente distincte, ca vocale și consoane, o descoperire ce l-a dus la inventarea hieroglifelor. Problema dacă Thoth era un zeu sau doar un înțelept a rămas fără răspuns, dar, după Platon, el a fost recunoscut în întreaga antichitate ca inventator al literelor și autor al scrierilor hermetice.

Totuși, după victoria creștinismului și declinul neo-platonismului, această concepție asupra rolului lui Thoth a devenit incompatibilă cu textele biblice asupra lui Moise ; dar cum o teorie a lui Platon nu putea fi respinsă pur și simplu, problema raportului dintre cele două figuri mitice a provocat arzătoare discuții teologice între aristotelici (care susțineau primatul lui Moise) și platonicieni (care îl apărau pe Thoth). O soluție a fost găsită de Lactantius (sec. IV) ; acesta, convertit la creștinism (și cu atît mai zelos), a respins orice idee privitoare la divinitatea lui Thoth și i-a dat o origine greacă, identificîndu-l cu acel Mercur „istoric“ care îl ucisese pe Argus și fugise, după crimă, în Egipt unde a sfîrșit prin a fi zeificat. Lactantius îl considera un vizionar și un inspirat, comparabil cu Sibylele, și îi recunoștea paternitatea textelor hermetice în care întrevăzuse anumite doctrine creștine.

Abia la sfîrșitul secolului XIV apare o nouă abordare, laică, a problemei în *Genealogia zeilor* de Boccaccio. Miturile sînt aici transformate în povestiri pseudoistorice ale unor personaje, un fel de actori. Pentru zeii egipteni, Boccaccio manifestă un interes superficial, iar Isis, Apis și Thoth-Mercur sînt complet grecizați. De pildă, Isis e fica lui Promoteu, lucru ce se bazează pe identificarea ei cu Io. Apis e identificat cu Argus, fiul lui Zeus și al Niobei, iar Mercur e numit fiul Nilului care e fiul lui Okeanos și al Geei. Autorul are autoritate, aceasta e prima mitologie „modernă“, prin urmare lucrarea e citată cu mare respect în literatura ulterioară.

RENAŞTEREA

MITUL lui Osiris — aşa cum a fost transmis de Herodot, Diodor, Plutarh şi Apuleius — povesteşte despre uciderea prin trădare a unui zeu binefăcător şi despre renaşterea lui şi întronarea ca zeu salvator şi judecător al morţilor. Mitul aduce mult cu patimile lui Cristos şi, ca urmare, face carieră. Zeii din mit — Osiris însuşi, Isis (sora-soţie), Horus (fiul lor), Anubis (fratele mai mic), Seth (ucigaşul) şi Thoth (înţeleptul sfătuitor al lui Isis) — au fost disociaţi prima oară complet de mitologia greacă şi încărcaţi cu o nouă semnificaţie spirituală.

Ca fondator al tradiţiei şi autor al tratatelor hermetice *(Corpus Hermeticum)* Thoth ocupă o poziţie eminentă printre platonicienii Renaşterii. Cunoscut în genere sub numele de Hermes Trismegistos (de trei ori mare) a fost adesea numit şi Moise egiptean şi comparat cu profeţii, la fel cum textele hermetice au fost comparate cu evangheliile. Soluţia oficială a problemei şi-a găsit ilustrarea monumentală în decorarea pardoselii catedralei din Sienna, terminată la 1498 de către Giovanni di Maestro Stefano. Thoth e îmbrăcat în caftan şi poartă mitră, iar lîngă el scrie : *Hermis Mercurius Trismegistus contemporaneus Moysi* (Hermes Mercur Trismegistos, contemporanul lui Moise). Mîna stîngă o ţine pe o placă de marmură, purtată de sfincşi şi gravată cu o parafrază latină a acelui pasaj din *Asklepios* (tratatul lui Lactantius) referitor la trinitate. Cu mîna dreaptă întinde spre două figuri (simbolizînd grecii şi egiptenii, cele două populaţii de pe pămîntul Egiptului) tablele legii pe care scrie : „Primiţi, o, egipteni, cuvintele legii". O asemenea substituire a lui Moise într-o biserică creştină e, evident, polemică.

Discuţia continuă în secolul următor cu o violenţă crescîndă ; Vergicius, în prefaţa la *Pimandru* (1554), afirmă că Thoth a trăit înaintea lui Faraon şi deci înaintea lui Moise, iar Flussas spune că Thoth „a ajuns la o cunoaştere a celor divine care o întrecea pe cea îngăduită profeţilor evrei şi o egala pe cea a apostolilor şi evangheliştilor".

Un interes la fel de arzător pentru mitologia egipteană se răspîndeşte şi în alte sfere. De pildă, Giovanni Nanni de Viterbia (Annius) a publicat în 1498, cu un comentariu propriu, o ediţie a ceea ce pretindea a fi operele redescoperite ale unor autori antici, printre care caldeeanul Berosus şi egipteanul Manetho. Textele erau falsuri, probabil plăsmuite chiar de Annius, pentru că sînt limpezi influenţele lui Boccaccio. În a cincea carte a *Antichităţilor babiloniene*, pseudo-Berosus dă o listă de şapte suverani babilonieni împreună cu un rezumat al principalelor evenimente din timpul domniei lor ; aici găsim şi mitul lui Osiris. Aflăm astfel că Rhea l-a născut în anul 20 al domniei lui Nino (al treilea rege al Babilonului). În al 43-lea an al domniei aceluiaşi rege, Osiris a fost adoptat de Dionysos, fiul lui Amon, şi făcut rege al Egiptului. Pe Isis, Rhea a născut-o în Egipt (în primul an al domniei reginei Semiramis) şi ea a inventat arta grădinăritului şi cultura ovăzului şi a grîului (în timpul lui Zamea, al cincilea rege babilonian). Osiris a inventat plugul sub regele Berosus ; puţin mai tîrziu a plecat în străinătate să-i înveţe pe barbari viticultura şi agricultura. În vremea şederii lui în Italia, localnicii l-au rugat să-i ajute în războiul împotriva giganţilor pe care i-a învins, după care a şi domnit zece ani în Italia, înainte de a se întoarce în Egipt. Apoi a fost asasinat de Seth care i-a uzurpat tronul cu ajutorul giganţilor, dar la rîndu-i Seth a fost deposedat de domnie de către Horus, Herculele egiptean, fiul lui Osiris şi Isis, pe care îl susţineau Thoth şi Anubis.

Zeiţa Nut susţinînd soarele

În această versiune procesul de demitologizare şi reducere la istorie merge pînă la considerarea zeilor ca personaje istorice. Spre deosebire de Boccaccio, Annius insistă asupra ascendenţei egiptene a lui Isis şi respinge identificarea ei cu Io. Identificarea se baza pe asocierea ambelor cu vaca. În cazul lui Isis această relaţie urcă spre o autentică sursă egipteană care reflectă asimilarea gra-

dată a lui Isis cu Hathor, primordiala zeiță-vacă a Egiptului.

Ovidiu, în *Metamorfoze*, povestește cum Iuppiter, pentru a o proteja pe Io de mînia Iunonei, a transformat-o într-o vacă albă. Dar soția l-a convins să i-o dăruiască și l-a pus pe Argus Panoples (cel ce vede tot) să o supravegheze. Iuppiter i-a sugerat lui Mercur să-l ucidă pe Argus, iar Io a fost fugărită în toată lumea de un tăun trimis de Iunona. Ajunsă pe malurile Nilului, și-a reluat înfățișarea umană și a fost adorată ca Isis de către egipteni.

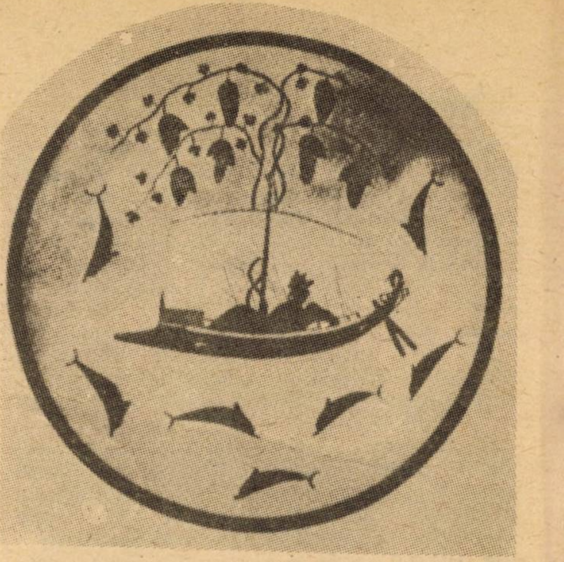
Pînă a se dovedi că e un fals, cartea lui Annius a fost mult studiată și a contribuit la eliberarea zeilor egipteni de lanțurile lor grecești. O consecință imediată a fost distincția dintre Isis și Io, stabilită de Pintorrichio în decorarea plafonului apartamentelor Borgia din Vatican : șase panouri mari cu principalele episoade ale mitului lui Osiris și Isis și cinci panouri mai mici ilustrînd versiunea lui Ovidiu asupra mitului lui Io.

De ce mitul lui Osiris în apartamentele private ale suveranului pontif ? Ca să îl flateze pe Alexandru VI, Annius inventase o genealogie în care taurul Apis era identificat cu cel de pe blazonul familiei Borgia, ceea ce stabilea o legătură directă între Osiris și papă ; strămoșul acestuia din urmă era Osiris-Apis însuși. Nu e un caz izolat de genealogie fantastică ; Olivier de la Marche spune că strămoșii ducilor de Burgundia merg pînă la Herculele egiptean, presupus a fi vizitat Flandra în călătoria sa prin lume ; Johannes Turmair (Aventinus, 1470—1534) scrie în *Cronica* sa că împăratul Maximilian al Bavariei se trage din Osiris, referindu-se la vechiul cult germanic al lui Isis, menționat de Tacitus. Moda egipteană în materie de genealogii e durabilă ; în 1600 Maria de Medici socotea că regalul ei soț descindea din Hispalus, fiul spaniol al lui Hercule egiptean.

REFORMA ȘI CONTRAREFORMA

ÎN această perioadă studiile mitologice se deplasează spre știință, ca în lucrarea *De deis gentium varia et multiplex historia*, publicată în 1548 de Lilio Gregorio Giraldi, unde mitologia e considerată obiect de studiu autonom. El vorbește de pildă despre două zeități egiptene lăsate pînă acum în umbră : Ibis (lunae avis et tutela Thoth — pasărea lunii și tutela lui Thoth) și Canopus — o formă a lui Osiris înecat, adorat în orașul Canopus de lîngă Alexandria.

O carte importantă e cea a lui Vincenzo Cantari, *Le imagini colla sposizione degli dei degli antichi* (1556), ilustrată fantezist de Bolognino Zaltieri. Iuppiter-Amon are formă umană, dar coarne ; Thoth e reprezentat ca Mercur ; Isis e asimilată cu Ceres (conform descrierii lui Apuleius), poartă o tamburină și are capul împodobit cu spice ; Horus are cap de șoim ; Serapis e asimilat cu Osiris și Pluto, ca zeu al lumii subterane, purtînd

Imaginea celebrei corăbii a lui Dionysos

instrumentele de măsură pentru grîu. Alături are un monstru tricefal : un cap de leu, unul de cîine și unul de lup, care se unesc într-un trup de șarpe (identificat adeseori cu cîinele infernal Cerber). Această creatură enigmatică l-a fascinat pe Petrarca (*Africa*, III, 158) care îl interpreta ca un simbol al „timpului trecător", capul de lup reprezentînd trecutul, cel de leu prezentul și cel de cîine viitorul. În această ipostază a inspirat și sonetul testamentar al lui Giordano Bruno. Și Harpocrate e o figură ce va reveni în literatura mitologică, o formă grecizată a egipteanului Har-pehered (Horus-copil), considerat zeu al Liniștii : un copil care își pune degetul pe buze.

Gustul pentru mitologia egipteană a fost brusc intensificat o dată cu descoperirea tablei isiace, o placă de bronz rectangulară pe care sînt gravate figuri mitologice ornate cu aur și argint, găsită la Roma în 1525 (acum se află în muzeul din Torino). În centru se află Isis pe tron. „Hieroglifele" care departajează panourile nu au decît valoare ornamentală.

În 1610 Herwart von Hohenburg a publicat *Thesaurus Hieroglyphicorum*, cel mai mare ansamblu de documente de mitologie egipteană din epocă ; el apără teza că toți zeii egipteni reprezentau fenomene ale naturii.

Spre mijlocul secolului, teoria lui Lorenzo Pignoria (*Vetustissimae Tabulae aeneae... explicatio*, 1605) asupra originii egiptene a zeilor indieni a fost amplificată de către Athanase Kircher (*Oedipus Aegyptiacus*, 1652), incluzînd aici și zeii Chinei, ai Japoniei și chiar ai Americii. Metoda lui se baza pe descifrarea hieroglifelor despre care credea că cuprind, fiecare, un concept, o idee cosmologică. Zeii egipteni erau forțe elementare ale cosmosului în centrul unui univers care emană dintr-un nucleu invizibil, traversînd succesiv patru sfere : a ideii, a intelectului, regiunile siderale și lumea elementară. De pildă, Isis era „natura panmorpha", „mater universae naturae", dar și luna, stăpîna pă-

mîntului, mării și stelelor. Ea întruchipa forța naturii fertile, fructifere, principiul pasiv complementar forței active reprezentate de Osiris. Iar combinarea celor două forțe era reprezentată de Horus, fiul lor, al treilea termen al celei mai înalte triade pe care triunghiul rectangular o figurează în geometrie.

SECOLUL XVIII

DIN 1719 în 1724 apare enorma enciclopedie în 15 volume a lui Montfaucon, *L'Antiquité expliquée et représentée en figures.* Un raționalist și un iubitor al Greciei, autorul respingea și arta și înțelepciunea Egiptului, socotind religia lui „monstruoasă", cu statui „oribile" sau măcar „bizare". Și totuși vechea tradiție erudită înflorește iarăși în *Pantheon Aegyptiorum* (3 volume, 1750—1752) a lui Paul Ernst Jablonski, o serie de monografii consacrate principalelor divinități egiptene, bazate pe aceeași idee a preeminenței mitologiei egiptene în spațiul oriental.

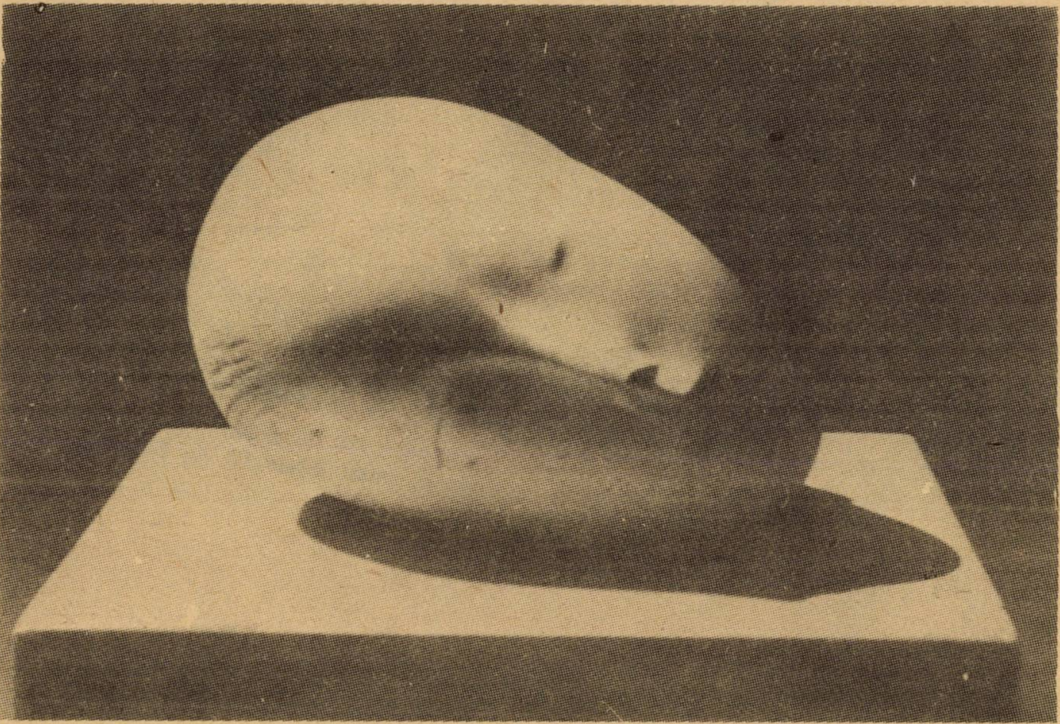
Interesul pentru egiptologie i-a captat și pe literați. Michael Andrew Ramsey, în *Călătoriile lui Cyrus cu un discurs asupra mitologiei* (1728) include o descriere — fantezistă, desigur — a misterelor lui Isis. Dar „osiromania" se răspîndește mai ales datorită cărții abatelui de Terrasson *Sethos, viața extrasă din monumente ale vechiului Egipt* (1731) : într-un cadru pseudoistoric, e descrisă educația spirituală a tînărului prinț Sethos, ale cărui vicisitudini și triumf sînt menite a reflecta anumite principii morale, sociale, politice. În mod bizar, totul culminează cu accesul solemn al eroului la misterele sacre ale lui Isis și Osiris, după lungi probe inițiatice „prin foc și apă".

În 1739, Tannevot dramatizează *Sethos* și astfel Osiris și Isis apar pe scenă ; iar Cahusac și Rameau compun în 1749 o operă balet, *Les fêtes de l'Hymen et l'Amour ou les Dieux d'Egypte*, cu un final evocînd sărbătoarea lui Isis — transpusă pe pînză, în 1814, de Lenoir.

Datorită traducerilor din Ramsey și Terrasson, moda osiriană se răspîndește și în Germania, inspirînd o serie de artiști ; Goethe și Schiller protestează împotriva maniei egiptene. Dar culmea acestei suite de vise și opere a fost *Flautul fermecat*, compusă de Mozart pe un text de Schicaneder, cu pasaje întregi din *Sethos*. Înainte de a fi admis în lumea osiriană a luminii și adevărului, Tamino, eroul lui Mozart, trebuie să treacă diferite probe și purificări prin foc și apă, sub îndrumarea lui Sarastro, marele preot, care încarnează toate virtuțile osiriene.

După secolul XVIII, o dată cu ceilalți zei, și cei egipteni intră în declin și încep să se estompeze treptat în conștiința europeană, în permanentă căutare de inedite orizonturi spirituale.

Traducere și adaptare de
Nic. IONESCU

Constantin Brâncuși : Muza adormită

DESCOPERITORII

„Noua hartă geografică și hidrografică a întregii lumi, întocmită de Tavernier în 1643"

DESCOPERITORII

„Noua hartă geografică şi hidrografică a întregii lumi, întocmită de Tavernier în 1643“

Daniel BOORSTIN

TAINELE EXPLORATORILOR

• *DE CURÎND apărut, un volum semnat de directorul Bibliotecii Congresului din Washington are ambiţia de a ne purta pe urmele celor care au inventat lumea, de la Herodot la Copernic, de la Cristofor Columb la Faraday, fără a-i uita pe nenumăraţii necunoscuţi ai istoriei, a căror urmă în memoria noastră a fost totuşi mai puţin durabilă decît însemnătatea lor în evoluţia umanităţii.*

Autorul îi numeşte „descoperitori". I-ar fi putut numi la fel de bine „aventurieri". Căci în vremea lor, aceşti navigatori, oameni de ştiinţă, filosofi, aceşti mari călători deseori nu au fost luaţi în serios de către contemporanii lor neîncrezători sau ostili. Pentru că „descoperitorii" porneau să cerceteze lumea înconjurătoare şi pretindeau apoi, de fapt, că inventau lumea de mîine.

Cartea lui Daniel Boorstin, Descoperitorii, *povesteşte, cu o erudiţie impresionantă, nicicînd apăsătoare, lungul periplu al omenirii dinspre întuneric spre lumină. E o poveste fără sfîrşit, căci „terrae incognitae" se mai află încă, dacă nu pe Pămînt, oricum pe suprafaţa creierului uman... Cartea aduce în scenă mii de eroi. Însă, după spusele autorului, nu a existat decît un singur erou : omul care descoperă, de la încăpăţînarea cu care babilonianul folosea calendarul lunar la intuiţia lui Einstein, ce căuta să pătrundă misterul etern al lumii, inteligibilitatea ei.*

În cele ce urmează prezentăm un fragment din capitolul dedicat secolului XVI cînd, o dată cu „apariţia" continentelor necunoscute, păstrarea sau divulgarea hărţilor maritime era pasibilă de pedeapsa cu moartea. Prin această politică a secretului geografic, statele europene urmăreau să-şi rezerve monopolurile comerciale.

Conturul Olandei, reprezentată ca un leu. Sec. XVII

PILOTUL portughez Pedro de Alemquer, care navigase cu Bartholomeu Diaz şi cu Vasco da Gama, s-a lăudat într-o zi la Curte că ar putea conduce orice navă pînă la coastele Guineei şi înapoi. Regele Ioan II l-a admonestat de faţă cu toată lumea ; apoi l-a luat de-o parte şi i-a explicat că n-a intenţionat decît să-i descurajeze pe aventu-

rierii străini să profite de experienţa portugheză. În ce-i priveşte pe Henric Navigatorul şi succesorii lui, care au făcut tot posibilul pentru a-şi asigura monopolul comerţului cu ţările nou descoperite de supuşii lor pe litoralul african, a trebuit ca, în acest scop, să nu îngăduie să se afle calea de a se ajunge acolo. Iar Manuel I, după ce începe, în 1504, să constituie pentru ţara sa un monopol al piperului, porunceşte să se păstreze cel mai straşnic secret în legătură cu tot ce priveşte navigaţia. „E imposibil să faci rost de o hartă pentru a călători — regretă un agent italian după întoarcerea din India a lui Cabral — căci regele a decretat pedeapsa cu moartea pentru oricine ar da o hartă unui străin."

Această politică n-a fost prea lesne de aplicat din pricină că regii Portugaliei aveau în serviciu destui navigatori originari din alte ţări. În 1481 legislatorii portughezi îi adresau lui Ioan II o petiţie cerîndu-i să interzică instalarea în ţară a străinilor, mai ales a genovezilor şi florentinilor, sub pretextul că furau „secretele [regale] privitoare la Africa şi la insule". Aceasta nu-l va împiedica, peste cîţiva ani, pe tînărul genovez Cristofor Columb să participe la explorările portugheze pe coasta Guineei. Iar Fernao Dulmo, cel trimis de Ioan II cu Estreito să caute (înainte de Columb) insulele din Oceanul Occidental, a fost un flamand.

Nici nu era nevoie de mai mult pentru ca zidul portughez de tăcere să fie eficace — cel puţin o vreme. Pînă la mijlocul secolului XVI oricine dorea să se informeze asupra comerţului Portugaliei cu Asia trebuia să apeleze la frînturi de informaţii provenite de la autori vechi, de la rarii călători tereştri sau de la cîţiva marinari transfugi şi spioni.

TEAMA de rivalităţi interne a împiedicat aceste mari naţiuni să tragă din descoperirile lor maximum de avantaje. În afara graniţelor Spaniei şi Portugaliei povestirile de călătorie ale lui Vespucci spre Lumea Nouă au fost larg popularizate în cei 35 de ani care au urmat primei călătorii a lui Columb. Europa a cunoscut 60 de ediţii ale textului lui Vespucci, în latină şi în limbile vernaculare ce se năşteau, inclusiv în cehă. Dar, curios, în decursul acestor ani nu a apărut nici măcar o ediţie în Spania sau în Portugalia. Neîndoielnic, conducătorii iberici voiau să nu-şi prejudicieze monopolul stîrnind spiritul de competiţie în sînul propriului popor. [...]

Chiar pentru o călătorie atît de aptă să flateze orgoliul naţional ca ocolul lumii întreprins de Francis Drake (1577—1580), darea de seamă originală, în mod ciudat, trebuia să dispară. La întoarcerea în Anglia, Drake şi vărul său i-au înmînat reginei Elisabeta jurnalul lor de bord ilustrat. Documentul a fost pus la loc sigur ; atît de sigur, încît nu a mai fost regăsit niciodată. Iar embargoul se pare că a fost acelaşi pentru orice alte informaţii despre această mare călătorie. Cum altfel se poate explica faptul că un asemenea act de curaj a fost trecut sub tăcere mai bine de 10 ani ? Faimoasa *Voyages and Descoveries of the English Nation* (Călătorii şi descoperiri ale naţiunii engleze) de Richard Hakluyt (1589) nici n-o menţionează. Dar se pare că interdicţia a fost anulată cîţiva ani mai tîrziu, deoarece volumului i s-au adăugat pagini suplimentare ce relatau călătoria...

Politica secretului punea probleme în ce priveşte atît recrutarea echipajului, cît şi menţinerea moralului acestuia în decursul lungilor călătorii spre destinaţii incerte. Un căpitan care căuta oameni pentru o expediţie în ape neexplorate găsea cu greu voluntari şi, odată ajuns în larg, se temea permanent că ar putea izbucni revolta la întîlnirea cu cea mai neînsemnată primejdie. Drake, de pildă, se ferea să le spună dinainte oamenilor săi încotro se îndreptau, furnizîndu-le doar un minimum de informaţii necesare, cît să poată naviga pînă în următorul port.

ORICE imperiu în expansiune are obsesia secretului. În imperiul roman, ne spune Suetonius, hărţile lumii erau folosite exclusiv de Stat şi, dacă o persoană particulară deţinea o hartă, se

făcea vinovată de crimă. Poate de aceea nu s-a păstrat nici o hartă originală a lui Ptolemeu, iar cele mai vechi manuscrise ale operelor lui datează abia din secolul XIII.

Această politică a secretului practicată de puterile maritime în epoca Marilor Descoperiri a devenit ea însăși o sursă de pretenții extravagante. Anumiți portughezi, de pildă, hotărîți să dovedească faptul că strămoșii lor au descoperit America înaintea spaniolilor, au avansat argumentul că asemenea călătorii nu au fost, firește, înscrise în documente. „Dar singura dovadă pe care o avem asupra existenței unei politici portugheze a secretului privind descoperirea Americii — argumentează Morison — este tocmai absența oricărei dovezi că portughezii au descoperit acest continent.“ Că a existat o conspirație a tăcerii se poate presupune constatînd raritatea hărților și cronicilor portugheze de care dispunem pentru secolele XV și XVI. În ce măsură portughezii au vrut să-și țină în secret politica secretului ? Conducătorii de altădată știau că — pentru a relua o maximă cunoscută — „cea mai bună metodă de a păstra un secret e să ții în secret însăși existența lui.“ Istoricii și marinarii au fost tot timpul și stînjeniți și intrigați de practica secretului, dragă constructorilor imperiului. Și dintotdeauna arhivele naționale au fost un fel de cimitire literare unde documentele istorice nu sînt depuse și onorate decît după ce au încetat să mai fie folositoare ori primejdioase.

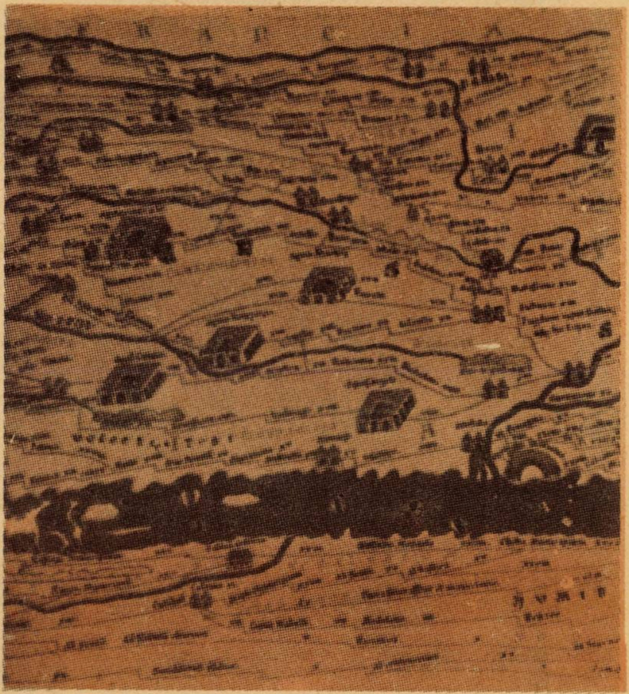
POLITICA SECRETULUI va fi, pînă la urmă, învinsă într-un mod cu totul neașteptat. Nu prin spioni, nici prin piloți trădători, ci printr-o nouă tehnologie care a creat un nou tip de marfă. Datorită dezvoltării *tiparului*, cunoașterea geografică avea să devină un produs prezentat atrăgător și aducător de cîștiguri.

Desigur că exista de mult un comerț cu hărți maritime. Portulanele recopiate de mînă în secolul XIII răspundeau nevoilor practice ale marinarilor din Mediterana, iar în secolul XIV desenatorii de hărți maritime își cîștigau mul-

Gravură din sec. XIV înfățișînd instrumente astronomice chinezești

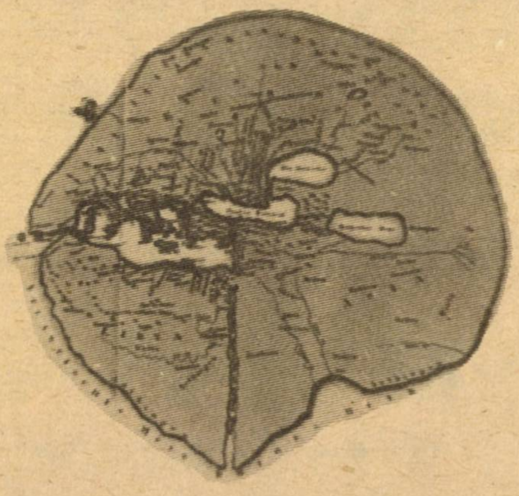
Hartă romană (fragment) a părții de nord a Imperiului Roman

ţumitor existenţa. Pînă la jumătatea secolului XV, în Europa, aceştia au fost singurii cartografi profesionişti. Hărţile lor încercau să fie uniforme, deşi fiecare era desenată cu mîna şi reprodusă de mai mulţi artizani specializaţi. Dar secretul şi monopolul au dus la naşterea unei veritabile burse negre de copii mediocre şi de contrafaceri. Pe măsură ce se ascuţea competiţia în comerţul maritim cu Asia, cea mai mică frîntură de informaţie geografică devenea preţioasă : amplasarea unui punct de apă dulce secret, a unui golf bine adăpostit, a unei scurtături posibile.

Companiile comerciale particulare îşi aveau atlasele lor „secrete". Compania olandeză a Indiilor Orientale, de pildă, a pus cei mai buni cartografi din Ţările de Jos să confecţioneze pentru folosul ei exclusiv cam 80 de hărţi şi scheme ce indicau cele mai bune rute spre India, China şi Japonia, via Capul Bunei Speranţe. Această colecţie — a cărei existenţă a fost multă vreme bănuită — n-a ieşit la iveală decît mult mai tîrziu, în biblioteca prinţului Eugeniu de Savoia, la Viena. În ce priveşte hărţile pentru guvern, acestea nu deveneau accesibile publicului decît atunci cînd conţinutul lor era deja cunoscut de toată lumea.

Abia o dată cu redescoperirea *Geografiei* lui Ptolemeu şi a hărţilor din manuscrisele bizantine s-a născut cartografia *terestră*. În vreme ce harta maritimă răspundea nevoilor zilnice ale marinarilor, harta terestră avea un ţel mai înalt. Lăsînd deoparte aspectul ei decorativ, ea folosea învăţaţilor, preoţilor şi negustorilor să se „repereze" în întreaga lume. Constructorul de hărţi terestre se supunea doar acelui trivium şi quadrivium * din evul mediu. Ptolemeu îmbrăţişase lumea toată, deschizînd calea unei cartografii matematice. Şi o dată Pămîntul străbătut de coordonate, orice punct de pe glob devenea localizabil printr-un sistem universal.

Hartă refăcută în 1816 după scrierile lui Herodot

BIBLIA lui Gutenberg, tipărită cu caractere mobile, apărea la Mayence în 1454. În pofida neîncrederii clerului faţă de orice „mecanizare" a sfintei scripturi, tocmai Biserica a fost sprijinitorul principal al abia născutei industrii a tiparului. În 1480, 111 oraşe din Europa aveau cîte o presă de tipărit, iar în 1500, mai mult de 238. Din aceste prese ies cărţi pe care nu le mai regăsim în biserici : clasici, ca Aristotel, Plutarh, Cicero, Caesar, Esop sau Boccaccio. Circulaţia acestor texte va stimula obiceiul de a citi.

Cam jumătate de secol înainte de Gutenberg, gravorii în lemn şi metal ilustrau cărţile manuscrise. Aurarii puseseră la punct o tehnică de tamponare şi de transpunere pe hîrtie a motivelor lor, întîi din respect pentru cartea în sine, apoi din motive comerciale. Hărţile sau culegerile de hărţi terestre, precum şi povestirile de călătorie ilustrate erau bine primite de cei neobişnuiţi să citească texte lungi. În această epocă a curiozităţii crescînde faţă de călătorii îndepărtate şi „descoperiri" de tot felul, asemenea publicaţii au cunoscut un succes răsunător.

Geografia lui Ptolemeu : ce noroc pentru tipar ! Ea conţinea toate ingredientele necesare pentru a fi o carte frumoasă şi un produs atractiv, fără a mai pune la socoteală faptul că difuza o viziune autentică asupra planetei. Chiar înainte de 1501, în epoca incunabulelor, a cunoscut 7 ediţii in-folio.

* In evul mediu, ansamblul celor şapte arte liberale : gramatica, logica şi retorica (trivium) şi aritmetica, geometria, astronomia şi muzica (quadrivium).

Europa septentrională, de la Reval la Morbihan. Atlas portulan de factură portugheză, atribuit lui Pedro şi Jorge Reinel sau lui Lopo Homem, datat în preajma lui 1519

Harta lumii întocmită de Ptolemeu. În sud şi în est sînt „terrae incognitae“, iar Oceanul Indian (Mare Indicum) e o mare închisă, asemănătoare Mediteranei

Şi cel puţin 33 în decursul secolului următor. Lucrarea devenise o autoritate. Pînă în 1570, mai bine de un secol de la prima ediţie tipărită, geografiile, hărţile şi atlasele europene nu s-au demarcat de ea decît prin uşoare variante. Singură menţiunea numelui lui Ptolemeu pe pagina de titlu era de ajuns pentru a insufla respectabilitate unei opere. În absenţa oricărui drept de proprietate literară, tiparul putea difuza pretutindeni ideile lui Ptolemeu şi asta exact în momentul în care se demonstra falsitatea unora dintre ele. De pildă, chiar şi după ce Diaz şi Vasco da Gama au adus dovada că ocolind Africa se poate pătrunde în Oceanul Indian, hărţile ptolemeice continuau să prezinte acest ocean ca pe un mare lac, un fel de Mediterană asiatică. Şi aceasta uneori într-o lucrare în care, printre altele, erau descrise şi explorările celor doi navigatori portughezi !

Puterea îndărătnic conservatoare a tiparului ! *Ars artium omnium conservatrix,* arta cea mai conservatoare dintre toate artele, spune despre ea o inscripţie gravată în secolul XVI pe casa lui Laurens Janszoon Coster (mort în 1441) care, după unii istorici olandezi, s-a lăsat depăşit în ultima clipă de Gutenberg. Puterea nouă a tiparului de a prelungi ideile perimate !...

DAR presa pentru tipar a avut şi puterea diabolică de a difuza noile descoperiri în formate, în „ambalaje" comode. Sute, mii de hărţi s-au răspîndit în acest chip în toată Europa. Prin simpla capacitate de a multiplica produsul, tiparul a devenit un campion al libertăţilor, deschizînd o infinitate de canale pentru circulaţia faptelor şi ideilor, răspîndind ireversibil tot felul de date. Un nou text putea să contrazică un altul, deja publicat, dar în nici un caz nu-l putea aboli. De acum încolo, incendiatorii de cărţi, cenzorii şi ceilalţi promulgatori ai Indexului erau învinşi.

Spre deosebire de un manuscris care nu avea nevoie decît de o pană, cerneală, hîrtie şi talentul unui copist, cartea tipărită necesita investiţii mari ; o cantitate de cerneală şi hîrtie proporţională cu tirajul, metal pentru caractere, presă. Pregătirea unei plăci pentru tipărirea unei cărţi costa foarte mult. Tipografii investeau pe termen lung. Aşa încît nu renunţau de bunăvoie la produsul lor, chiar dacă înseşi ideile erau perimate, iar hărţile respective readuse în discuţie de către noile descoperiri. Orice articol produs trebuia vîndut. Succesul de piaţă şi patina secolelor nu erau dovezi de autenticitate. Astfel, anul 1530 a cunoscut trei reeditări ale *Călătoriilor* apocrife ale lui John Mandeville, a căror confirmare mulţi o vedeau în călătoriile lui Columb. Arama era scumpă, iar plăcile de gravură aveau deseori viaţa mai lungă decît „adevărurile" pe care le conţinea. Negustorii de hărţi aveau tot interesul să blocheze răspîndirea cunoştinţelor. Iar marile centre ale cartografiei s-au constituit acolo unde tehnologia era cea mai avansată. După 1550, de cînd cele mai bune hărţi terestre au început să fie gravate pe aramă şi nu pe lemn, centrul cartografiei europene s-a deplasat spre Ţările de Jos, unde se găseau cei mai buni gravori în aramă.

ŞI marinarii erau, natural, tradiţionalişti şi acceptau cu încetineală ideile noi. Chiar după introducerea de către Mercator a faimosului său sistem de proiecţii ce permitea să îndrepţi liniile rombului, au trebuit mai bine de două secole pentru ca oamenii mării să renunţe la vechile lor deprinderi. Erau puţin dispuşi, fireşte, să admită existenţa unui nou continent sau a unui nou ocean. În plus, tipărirea portulanelor trebuia să fie progresivă. În secolul XVII piloţii europeni încă mai priveau cu neîncredere hărţile tipărite, preferîndu-le pe cele desenate de mînă, care le erau mai familiare. Poate că acestea erau efectiv mai fiabile, fiind mult mai uşor de modificat şi, prin urmare, mult mai conforme cu realitatea.

În ciuda reticenţelor marinarilor, reproducerea hărţilor terestre a devenit în epocă o adevărată industrie. La mai puţin de 20 de ani după Biblia lui Gutenberg apărea prima ediţie tipărită a *Geografiei* lui Ptolemeu, curînd urmată de multe altele.

Traducere de D. RODINA

Kenneth WHITE

CARNETELE LUI CRISTOFOR COLUMB

DEŞI Cristofor Columb nu a dat numele său unui continent şi această glorie puţin factice i-a revenit lui Amerigo Vespucci, adjectivul „columbian" slujeşte pentru a distinge un întreg corpus de texte : discuţii, controverse, polemici care au ridicat americanii unii împotriva altora de ani buni, de cînd există ca sector de studii americanismul.

Poate nu e inutil să spunem de la bun început că disputele pentru sau împotriva priorităţii descoperirii lui Columb pot uşor apărea asemeni — vorba celor de peste Marea Mînecii — unei furtuni într-o ceaşcă de ceai.

Pentru a fi convins că prioritatea descoperirii sau mai precis a redescoperirii europene a Americii nu-i revine lui Columb, e de ajuns să cercetăm vestitele saga scandinave despre Eric cel Roşu sau despre Thorfin Karlsefni, bunăoară. De la avanposturile lor din Groenlanda, Oamenii Nordului cu siguranţă că şi-au croit drum şi mai departe, spre vest, şi fără a voi să le localizăm prea exact, putem spune că acele teritorii pe care Nordicii le numeau Helluland, Markland, Vinland se întind, să zicem, de la golful Baffin la capul Cod.

ŞI APOI sînt navigatorii celţi, întreaga mitologie atlantică de vest. Legenda sfîntului Brendan, povestirea irlandeză din secolul XI, să fie doar „amplificarea" călătoriei în Hebride a unui vizionar mitoman ? Sau acei „peregrini", după ce au ajuns în Islanda (ceea ce e sigur) şi în Groenlanda (ceea ce e probabil) au înaintat mult mai departe spre America ? E posibil.

Destinul postcolumbian al Americii fiind de altfel un dezastru pe toată linia, e de preferat să ne interesăm de situaţia precolumbiană a continentului şi dacă ne gîndim la locuitorii lui primitivi, care poate nu au avut senzaţia grandioasă şi gradilocventă a „descoperirii", ci pur şi simplu au pus un picior înaintea altuia, trebuie să privim şi dinspre Asia. Popularea Americii începe în paleolitic, cu 40.000 de ani î.e.n., primii sosiţi fiind neîndoios originari din Asia orientală, purtători ai unei civilizaţii foarte primitive de culegători şi de vînători, care s-a întins puţin cîte puţin din S—V Statelor Unite spre sud, pînă în Patagonia. Descendenţii acelor oameni respectuoşi încă faţă de „spaţiul american" erau cei care în secolul XIX, la patru sute de ani după descoperirea columbiană, ţineau discursuri ca acesta : „Pămîntul a fost creat cu ajutorul soarelui şi el trebuie lăsat aşa cum a fost. Ţara a fost făcută fără linii de demarcaţie şi nu e în puterea omului să o fărîmiţeze. Pămîntul şi cu mine sîntem din acelaşi spirit. Măsura pămîntului şi măsura trupului nostru sînt aceleaşi. Spuneţi-ne, dacă îndrăzniţi, că aţi fost trimişi de Puterea creatoare pentru a ne vorbi." (Iosef, şef al tribului Nasurile Străpunse).

DUPĂ ce am deschis această perspectivă, să revenim la Columb.

Îmi plac jurnalele de bord şi povestirile de călătorie. De ce ?

Să vorbim întîi puţin despre călătorie. La fel cu cel ce ştie ce *poate fi* poezia, trebuie ca, vorbind despre poezie, să insistăm asupra *urii* lui faţă de

poezie, pentru că doar aşa vom distinge adevărata poezie care muşcă din realitate de orice discurs fad, care nu e decît chewing-gum poetico-narcisiac ; la fel cel ce ştie ce *poate* fi călătoria va avea tendinţa să vorbească despre ura lui faţă de călătorie. E cazul lui Henri Michaux *(Un barbar în Asia)* şi Claude Lévi-Strauss *(Tropice triste)*. A călători, în sens radical, precum „a face poezie" în sens radical, reclamă „cutezanţa de a plonja în vid" (citez din introducerea la ediţia recentă a jurnalului de bord al lui Columb, de Michel Leguenne). Michel Leguenne nu ezită să îl calífice pe Columb drept poet. Vorbind despre calităţile necesare pentru călătoria „utopică" ce se impuneau în secolul XV (spirit de aventură amestecat cu solide cunoştinţe, putere de sinteză, familiarizare relativă cu mai multe contexte socio-politice, apartenenţa la o ţară maritimă a epocii), Leguenne scrie despre Columb : „El este — şi fără îndoială că atunci era singurul — toate acestea la un loc : italian prin naştere, catalan prin angajare, portughez prin accident şi apoi căsătorie, andaluz prin adopţiune şi întovărăşire, spaniol prin destin istoric... Neguţător de origine, corsar prin profesie şi gust al riscului, explorator şi cartograf cînd e cuprins de inspiraţie, aventurier mereu şi în cel mai înalt înţeles al cuvîntului, aşadar de asemenea poet."

CA note la *Primul tratat de cosmografie* al lui Pierre d'Ailly (cartea sa de căpătîi), Columb scrie cîteva rînduri şi Leguenne le prezintă ca pe un poem :

„O parte din globul nostru locuit se sfîrşeşte :
la soare-răsare printr-un pămînt necunoscut
la miază-zi printr-un pămînt necunoscut
la apus printr-un pămînt necunoscut
la septentrion printr-un pămînt necunoscut,
In cele patru laturi globul nostru locuit
e închis de un pămînt necunoscut."

şi de-a lungul *Jurnalului* apar fraze, fraze simple, de o forţă poetică de netăgăduit :

„El naviga pe drumul spre vest... Mai mult de patruzeci de petreli şi doi albatroşi veniră pe navă... O fregată se îndreptă spre corabie, admirabilă, precum şi o pasăre albă asemănătoare unui.pescăruş."

Odată deschis contextul „necunoscutului" fraza cea mai simplă capătă amploare, în vreme ce într-un context închis trebuie complicate lucrurile cu înverşunare pentru a se ajunge la o aparenţă de „nou".

Există aşadar aceste pasaje în mod particular evocatoare, în mod particular proaspete, însă întreaga călătorie e un poem în sensul definit mai sus, un poem care are ca leitmotiv fraza ce revine iarăşi şi iarăşi : *„El naviga pe drumul spre vest."*

Şi dacă n-ar fi fost decît înaintarea aceasta. Dar răzbate şi o ideologie : *„Şi astfel, Alteţele Voastre trebuie să se hotărască să-i creştineze* — spune amiralul referindu-se la indienii din «Insula lui Babeque» — *şi cred că, dacă se începe, în foarte scurt timp Alteţele Voastre vor izbuti să convertească la Credinţa Sfîntă o mulţime de popoare, cîştigînd mari moşii şi bogăţii şi la fel tot poporul Spaniei, pentru că neîndoielnic se află în aceste pămînturi uriaşe cantităţi de aur."* Şi altundeva, cînd amiralul vede frumoşii pini, se gîndeşte la... scînduri : *„Amiralul privi spre munte şi zări pinii, atît de mari şi de minunaţi, încît îi pieri graiul înaintea înfăţişării lor înalte şi drepte, asemănătoare unor enorme fusuri zvelte. Acolo i se păru limpede că se puteau face nave şi, la nesfîrşit, scînduri şi catarge pentru cele mai grandioase corăbii ale Spaniei"*. Desigur, Michel Leguenne vrea să ne facă să credem că majoritatea remarcilor ideologice şi utilitare sînt incluse pentru binele cauzei, pentru a convinge puterile de interesul (la un nivel pe care ele îl puteau înţelege) al întreprinderii lui. Poate.

DACĂ Michel Leguenne tinde să facă din Columb un erou fără prihană (puţină megalomanie e scuzabilă) şi dacă ţine să îi atribuie lui singur descoperirea Americii, minimalizînd călătoriile anterioare ale unor „marinari mai mult sau mai puţin obscuri", îndepărtînd posibilitatea potrivit căreia Cristofor Columb ar fi avut idee despre călătoriile Oamenilor Nordului, Jacques de Mahieu, în *Impostura lui Cristofor Columb*,

Drumul lui Hernan Cortés din Cuba spre cucerirea Mexicului

face exact invers. Pentru el „Un anume Cristofor Columb“ e un falsificator, un escroc, un hoț de hărți și fără îndoială un asasin, care a vrut să-și atribuie numai lui meritul descoperirii unui pămînt căruia îi cunoștea perfect (avînd acces la hărțile nordice) existența și poziția. Pentru a pune la locul ei „descoperirea“ lui Columb, Mahieu vorbește nu numai despre călătoriile Oamenilor Nordului și ale celților, ci și despre ale chinezilor. Dacă unii consideră o exagerare să vorbim acum, într-o epocă atît de tîrzie, despre chinezi în America, semnalez în treacăt (fapt despre care Mahieu nu vorbește) că pentru Marcel Mauss totul în arta și obiceiurile coastei de N—V evoca o Chină primitivă și că lingvistul american Sapir a murit convins că există o relație directă între anumite limbi de pe coastă și limbile sino-tibetane...

NU țin să pătrund prea adînc în disputa columbiană... Voi spune pur și simplu că, dacă Columb nu a fost unicul descoperitor al Americii, asta nu diminuează cu nimic interesul primului său jurnal de bord, nici al relatărilor despre celelalte călătorii. Oricare i-ar fi fost personalitatea, acțiunea sa a constat în a naviga în ape ce pentru el însemnau necunoscutul și aici rezidă sentimentul descoperirii. Ce-mi pare deci interesant e actul însuși al călătoriei și apoi apropierea de spațiul american. Faptul că urmările descoperirii spaniole a acestui spațiu au fost infinit mai nefaste decît descoperirile chineze, nordice, celte etc. nu constituie numai greșeala lui Columb. Ele se datorează unui context socio-politic și cultural european care, „traducîndu-se“ în spațiul american, nu putea duce decît la o imensă ratare. O simțim deja în faimoasa scrisoare a lui Columb către Luis de Santangel, unde Columb, „descoperind“ insulele, se grăbește să le acopere cu nume schimbate din punct de vedere ideologic :

„Celei dintîi pe care am întîlnit-o i-am dat numele de San Salvador, ca omagiu adus Maiestății Sale ce cu minunată mărinimie mi-a dat tot ce am. Indienii îi spun insulei Guanahani. Am numit a doua insulă Santa Maria de Conception, pe a treia Fernandina, pe a patra Isabela, pe a cincea Juana și astfel fiecăreia i-am dat un nume nou."

Lumea Nouă rămîne să fie descoperită. Ne rămîne încă să-i regăsim limbajul.

LUMEA NOUĂ

MIRCEA ELIADE spune că descoperirea europeană a Americii a avut loc sub semnul eschatologiei. Cuvintele „paradis", „țara făgăduinței" revin frecvent, de fapt, în scrierile călătorilor...

Există deci în contextul american o dimensiune metafizică. Această dimensiune va parcurge literatura americană de la Melville la Hart Crane, ca să nu-i citez decît pe ei. Problema metafizicii este de a ști cum, silindu-te să accezi la metafizic, să nu pierzi contactul cu fizicul. La fel, problema utopiei este de a ști cum să organizezi fără a cădea într-o sistematizare. Problemă de existență, problemă de expresie. America nu a rezolvat-o.

Spaniolii și portughezii își împart continentul cu binecuvîntarea papei (faimoasa bullă din 1493) ; toate pămînturile de la vest de un anume meridian pentru Spania, toate pămînturile de la est pentru Portugalia. Imperiul hispano-american cuprinde Florida, ținuturile de la vest de Mississippi, coasta Pacificului. Prin spirit defilează nume : Ponce de Leon, Cabeza Nunez de Vaca, Hernando de Soto, Juan de Onate, Coronado. Conquistadorii sînt însoțiți de misionari și urmați de coloni. Se vorbește despre aur, Dumnezeu și vaci. Cei numiți creeks și seminoli nu pricep nimic din bălmăjeala asta ? Ne descotorosim de ei. Misiunile proliferează în California. Călugări și militari pregătesc terenul pentru ranchero. Loturile de pămînt se întind de-a lungul lui Rio Grande. Albuquerque se înalță, albă și aurorală. Santa Fe devine capitala tuturor teritoriilor din sud-vest. E reprimată fără dificultate revolta numiților pueblos, dar se iscă teama de francezi.

„Cucerit-am în numele Majestății Sale acest ținut numit Louisiana", scria cavalerul de La Salle în 1682. Mai tîrziu, Ludovic al XV-lea trebuia să cedeze Louisiana vărului său din Spania spre a nu cădea în mîinile englezilor. Bonaparte o ia înapoi în 1800 și o vinde trei ani mai tîrziu americanilor pentru un pumn de dolari (cincisprezece milioane, pe cît îmi aduc aminte).

DACĂ există figuri pe care le socotesc mai captivante, mai interesante decît altele printre acești primi europeni sosiți pe continentul american, acestea sînt ale „rătăcitorilor prin păduri", ale „călătorilor" precum acel Jean Nicollet, de pildă, care a explorat teritoriul situat între actualele Michigan și Wisconsin. Sau cavalerul de Tonti care a scris „Relatări despre Louisiana și fluviul Mississippi". Dar, în 1763 deja, prin tratatul de la Paris, Franța (cu excepția Canadei și Louisianei) nu mai e în cursa americană. Și totuși, „rătăcitori prin păduri" singuratici nu pregetă să se aventureze, să pătrundă în viața „sălbatică", să pășească în necunoscut pentru a se cunoaște acolo pe sine.

ȘI A VENIT rîndul englezilor. După John Cabot (fost Giovanni Caboto, genovez), după Henry Hudson, după căpitanul John Smith (care a iubit-o pe indianca Pocahontas) în decembrie 1620 sosește pe coasta lui Massachusetts vasul *Mayflower*. Li se vorbise acestor puritani despre un „pămînt al lui Canaan". Lor li se pare dur. Însă, nu după mult, teritoriul englez se întinde de la Portland, în Maine, pînă la capul Hatteras. E o societate care își strînge coatele — împotriva indienilor. Ce urăște cel mai mult un puritan sînt indienii.

Însă există și cei ce fug de această mică societate sufocantă și se îndreaptă spre solitudine, spre Marele Vest. E Daniel Boone, care se aventurează în „țara lui Kentuck". Sînt echivalenții (englezi, scoțieni, irlandezi, suedezi, olandezi...) ai „rătăcitorilor prin păduri" francezi.

Guvernatorul spaniol din Louisiana vorbea despre ei în 1794 : „O pușcă și puțin porumb de mîncare într-o desagă îi sînt de ajuns unui american singuratic ce rătăcește vreme de o lună prin păduri". Dar acei oameni nu sînt americani, sînt... solitari. Rătăcitori prin păduri, vînători, oameni ai munților *(mountainmen)*, ei cunosc în toată goliciunea lui spațiul american, această lume despre care pictorul Miller spunea pe la 1837 că e „proaspăt ieșită din mîinile Creatorului". Ei sînt cei care traversează Marile Cîmpii cînd suflă *chinook*, ei sînt cei care escaladează Stîncoșii și care se bucură de cea dintîi privire aruncată Oceanului Pacific. Cu toate că nu au lăsat scrieri, nu înseamnă că nu au fost mari cititori, mai ales în timpul iernii. Citeau Biblia, biografii, cărți de istorie, de știință și enorm poezie (ca și cum ar fi căutat un limbaj pentru ceea ce resimțeau, ceea ce vedeau pentru prima oară). Nu au lăsat texte, dar traversează paginile lui Washington Irving, de pildă *(Un turn în preerii*, 1837) sau ale lui Francis Parkman *(Poteca din Oregon*, 1846). Și ceea ce vedeau regăsim pe pînzele lui Miller, Bodmer, Catlin.

CUNOAȘTEM analiza făcută de William Carlos Williams civilizației americane. Ea și-ar avea originea în *teamă*, în suprimarea sistematică a tot ce însemna dorință de contact, dorință de a ieși din împrejmuirea politico-morală, dorință de a reînnoda cu „destinul primitiv al continentului". De aici, lipsa unei culturi vii. În locul ei — un oraș unde „sufletele pier mizerabil sau bine, încercînd să fugă, iau formele grotești ale violenței și disperării." Indianul singur (sau mai degrabă amintirea indianului singur) păstrează semnele unei culturi autentice. El singur trăia în contact cu continentul, în contact imediat cu viața elementară : viața muntelui, a norilor, a tunetului, a vîntului, a soarelui, inspirînd din ele energie și putere și vitalitate spirituală. Cînd eroul unei povestiri a lui Williams, încă incapabil să articuleze pentru el însuși senzația pe care i-o trezește țara, spațiul american — de la elementul cel mai concret la cel mai abstract — caută să spună ce simte, scoate din buzunar și arată în tăcere un capăt de săgeată. În altă parte va spune : „Nu simțiți acest pămînt, nu vă cuprinde dorul să mergeți și să încercați să scoateți indienii din mormintele lor ?" Civilizația americană e alcătuită din ruinele unei posibile culturi americane, posibilitate întrezărită totuși de anumiți solitari printre nou veniți, solitari ca deja numitul Daniel Boone, părintele Sebastian Rasles, Aaron Burr ori Sam Huston care, chiar în timpul lui Lincoln, trăia departe de vecini, singur și meditativ. Ei întrezăriseră posibilitatea de a trăi pămîntul, de a corespunde cu pămîntul în manieră indiană. Și, pentru Williams, sarcina unui istoric al culturii americane este de a căuta urmele acestor posibilități pierdute, de a regăsi „prospețimea". Iar sarcina poetului „american" (deși putem lăsa deoparte epitetul național — cînd Williams spune „lume *nouă*" nu vrea să spună „americană", vrea să spună senzuală, radicală, principială) va fi de a articula aceste senzații, această viziune. Whitman a spus-o : „Poeții cosmosului se înalță pînă la cele dintîi principii". Ar fi trebuit ca acei coloni, spune Williams, pentru a se adapta noilor condiții, noului spațiu, să „reconstruiască complet ființa lor culturală", ceea ce nu au fost capabili. *Poetul lumii noi*, pentru a fi „eroul ontologic" despre care vorbește Melville, trebuie să desfacă blocajele psihice, să-și deschidă ființa dimensiunilor universului. Williams îl continuă pe Whitman, Charles Olson („Eu consider că spațiul e elementul esențial pentru un om născut în America") îl continuă pe Melville. E important să ținem seama de faptul că poetul nu mai e purtătorul de cuvînt al unei societăți sau un individ marginalizat, ci *figura din afară* și nu e exagerat să spunem că descoperirea Lumii Noi nu datează din 1492, nici din 1770, nici din vremea goanei spre vest ; ea începe abia acum. Cum scrie Olson :

„Despre lucruri nedesăvîrșite
vorbesc în dimineața asta
în fața mării
ce se întinde la picioarele mele."

Traducere de Doina HANU

Filippo SASSETTI

SCRISORI DIN INDIA

● *FILIPPO SASSETTI s-a născut la Florența în 20 septembrie 1540 și a murit în insula Goa la 3 septembrie 1588. „Uomo fantastico e di poca conversazione", după cum el însuși se caracterizează, Sassetti a fost tipul literatului comerciant sau mai degrabă un om de afaceri cu pregătire literară (a scris două dizertații savante despre Dante și Ariosto).*

Urmînd tradiția familiei, a devenit negustor, pentru ca în 1568 să se înscrie la Universitatea din Pisa spre a-și satisface setea de studiu. În 1574 a intrat la Academia florentină, dar a revenit la negustorie și a plecat în peninsula Iberică ca agent comercial mai întîi la Lisabona și apoi la Sevilia. Cuprins de vraja necunoscutului, s-a îmbarcat pentru India unde a ajuns după o călătorie extrem de aventuroasă, pe care a descris-o în scrisorile adresate prietenilor din Florența; printre corespondenții săi se numără Marele Duce de Toscana, Francesco I, Cardinalul Ferdinando de Medici, umanistul Bernardo Davanzati.

S-a stabilit mai întîi pe coasta Malabar și apoi la Goa, unde a și murit după ce fusese patronul traficului de piper în slujba regelui Spaniei.

Scrisorile din India ale lui Sassetti sînt prețioase nu numai pentru detaliile pitorești, dar și pentru nenumăratele observații științifice. Însemnările sale referitoare la analogiile dintre limba literară indiană (amintind greaca și latina) și limbile europene preced *cu două* secole *cercetările orientalistului William Jones din secolul al XVIII-lea, unul din pionierii filologiei comparate.*

În primul rînd însă scrisorile lui Sassetti reprezintă o operă de artă literară.

FURTUNA PE MARE

ERA lucru cumplit să vezi talazurile atît de înalte, încît catargele navei se aflau mereu mult mai jos, iar izbiturile mării dezlănțuite ar fi zdrobit bordajul oricărei alte nave. Cu toate acestea, am pierdut doar cîteva scînduri pe unde apa furioasă a izbucnit înainte de a trece prin orificiile special amenajate pentru scurgere, ajungînd pe partea cealaltă. Corabia, rău călfătuită, înghițea tot mai multă apă, iar oamenii, pe jumătate morți de spaimă, nu mai erau în stare să stăpînească cîrma.

SCORBUTUL

E ADEVĂRAT că, dacă mergeam mai departe sau rămîneam încă cincisprezece zile pe mare, am fi petrecut ceasuri amare, pentru că eu deja începusem să simt semnele bolii aceleia care a lovit într-o singură zi o sută șaizeci de călători. Boala e astfel : mai întîi se umflă gingiile, împiedicînd mîncarea și mai ales mestecatul biscuiților ; unora li se moaie și le cad ; altora li se umflă atît de tare, încît trebuie tăiate cu briciul spre a putea închide gura care duhnește groaznic. O dată cu gingiile se umflă și genunchii și picioarele încetul cu încetul se acoperă cu un fel de pete pe de-a-ntregul, cu dureri atît de cumplite, de le plîngeam de milă bieților nenorociți. Febra nu apare, dar curînd începe o durere în piept care nu împiedică respirația, însă pune capăt vieții. Și astfel, în două zile omul se stinge ca o lampă fără ulei.

PALMIERII

TRECÎND de Capul Bunei Speranțe, zăream mereu lucruri noi, atît plante, cît și animale sau oameni. Plantele sînt cu totul diferite de ale noastre și nu se poate închipui vreo asemănare. Coasta e plină de palmieri care dau nucile de cocos, dar și un alt fel de fruct, pe care localnicii îl mestecă cu betel.

OCEANUL INDIAN

...AJUNSERĂM în mările acestea ale Indiei, unde nu sînt furtuni, nici vînturi puternice, iar talazuri nu se ridică, ci e mereu vreme liniștită și un vînt prielnic și cît vezi cu ochii apele sînt atît de calme și plăcute vederii, încît nimeni n-ar mai recunoaște furiile de mai înainte...

PRIMELE IMPRESII

DAR, cu toate acestea, la sosirea mea în India mi se părea că trebuiau făcute nenumărate observații pe măsura noutăților pe care le vedeam pretutindeni, toate necunoscute și minunate. Obișnuința care întrece uimirea mă îndeamnă însă acum să nu mă mai mir de mărgelele de sticlă, de cutioarele pictate sau de oglinzi așa cum altădată eram tulburat de straiele ciudate, de culoarea pielii băștinașilor, de elefanți, de palmieri și de toate celelalte lucruri pe care nu le mai văzusem încă.

AUTOPORTRET ÎN STRAIE INDIENE

CE-AȚI zice să mă vedeți înveșmîntat într-un halat de atlaz, peste tot numai mătăsuri (bieții viermi de mătase !), cu un lanț de aur la gît și o medalie la pălăria de paie, înfășurată într-un turban roșu sau verde. Să mai adăugăm o haină de tafta, pantalonii și umbrela de soare ; iată-mă în chip de indian !

ORAȘUL GOA

ACEST oraș numit Goa, atît de minunat așezat, atît de întins, plin de locuri fabuloase și bogat în comerț ca nici o altă cetate din India, a ajuns în mizerie și decade mereu. Cauza plecării populației din oraș a fost persecuția religioasă a portughezilor : fiindcă le-au fost interzise practicarea științelor strămoșești, sacrificiile și ritualurile, le-au fost dărîmate templele și nu mai pot merge în pelerinaj la locurile sfinte.

JUNGLA

ÎN junglă, după cum am auzit și în parte am putut vedea, viețuiesc sălbăticiuni fără număr, căci unele sînt aduse spre a fi vîndute aici în oraș : potîrnichi, de alt soi decît pe la noi, cu penele mai închise și cu trei pinteni ascuțiți la picioare, asemenea spinilor de păducel ; găini sălbatice și cocoși pitici, cu penajul de aceeași culoare cu a potîrnichilor ; păuni sălbatici și alte asemenea păsări căutate pentru vînzare. Iepuri, cerbi, capre, mistreți nu sînt peste măsură de numeroși. Se mai află apoi în junglele acestea leoparzi și tigri, fiare atît de sîngeroase, încît călătorul se află în primejdie atunci cînd străbate astfel de ținuturi. Pești necunoscuți nu am zărit în apele de pe aici. În rîul Mangata sălășluiesc crocodili numiți de localnici „lagarti“ și care se află în toate rîurile de pe coastele Indiei, Asiei și Africii, cu toate că s-a crezut că nu există decît în fluviul Nil.

BRAHMANII

PRINTRE băștinași există un soi de oameni ciudați în toată această țară a Indiei și care se cheamă Brahmani. Aceștia au multe obiceiuri bune în legile lor, dar nu le urmează. Legătura căsniciei e atît de strînsă, încît, murind bărbatul, atunci cînd trupul e gata să fie ars, nevasta se aruncă și ea în flăcări, orice ar spune cei din preajmă. E adevărat că ea poate alege ; dar e datina, spre a respecta vechile tradiții, ca în

Zeul Kama așezat pe elefantul alcătuit din nouă zeități

clipa hotărîrii să bea o licoare care să-i dea furii cumplite și să o facă să alerge spre foc.

PAGODA

FORMA templului e fantastică, iar pentru a o descrie ar trebui mult mai mult spațiu decît am la îndemînă. În două capele diferite sînt doi idoli : cel din încăperea mai mare nu se vede, fiind ținut în întuneric, iar intrarea capelei se află între două statui de alamă în mărime naturală, lucrate fără prea multă artă, și reprezentînd amîndouă aproape același lucru. Una dintre ele avea șapte brațe : patru în dreapta care se desfăceau de la cot în patru ramuri și trei în stînga, în aceeași poziție, iar în fiecare mînă ținea cîte un obiect. (...) Într-una din mîinile drepte strîngea o cobră, un soi de șarpe care atunci cînd e în călduri poartă pe cap o creastă umflată din piele ; într-o altă mînă poartă o secure, în alta o nuia, iar într-una din mîinile stîngi un ciocan. Se mai puteau zări și alte obiecte, printre care o biciușcă. Cealaltă statuie, aflată în partea stîngă a intrării, nu avea decît șase

brațe care îi ieșeau cîte trei din fiecare cot cu deosebirea că unul din brațe îi răsărea din piept ! În fiece mînă purta cam aceleași obiecte ca și vecina ei, cu unele diferențieri, de exemplu o oglindă. La fel îmi amintesc că vechii greci îl reprezentau pe Apollo cu mai multe brațe purtătoare de simboluri. Ce vor să înțeleagă acești necredincioși din astfel de simulacre nu pot să știu ; după înfățișare și veșminte aduc destul de mult cu zeul Mercur. S-ar putea să mai aflu unele detalii de la băștinașii de pe aici. Celălalt idol care se află în capela opusă e o vacă de piatră cu vițelul ei, zăcînd tolănită și rumegînd ; de unde deduc că eresurile indienilor sînt un amestec din religia egiptenilor, care adorau pe zeița Isis în chip de vacă și multe alte animale și din cea a asiaticilor care erau în apropierea Europei.

RUGĂCIUNEA ÎN PAGODĂ

NU mi se par de trecut sub tăcere anumite ritualuri pe care le săvîrșesc indienii în templele lor. Mai întîi își vopsesc fața în felurite chipuri. Iar unde se îmbină sprîncenele își fac un semn cu pulbere de sandal muiată în apă, acoperind și nasul. În mijlocul semnului desenează un trandafir cu șofran, dacă au, dacă nu, cu alte substanțe, iar pe acel trandafir așează patru sau cinci boabe de orez. Restul obrazului și capul pînă la gît, pieptul și brațele le zugrăvesc cu aceeași pulbere de sandal umezită cu apă, dacă sînt săraci, pe cînd cei avuți folosesc apă parfumată, încît aduc cu diavolii cei înfricoșați la vedere. Odată intrați în templu, rămîn cu chipul vopsit și se oglindesc într-un disc de alamă. Dacă le lipsește ceva, se întorc înapoi spre a se zugrăvi iarăși. Apoi lovesc un clopoțel. Astfel l-am zărit pe unul făcîndu-și rugăciunile *(sombaia)* într-o postură tare ciudată. Era întins cu pieptul și fața la pardoseală, sprijinit în vîrfurile degetelor mari de la picioare, cu brațele întinse dincolo de cap. Degetele arătătoare și le ținea unite, iar celelalte strînse. În această poziție l-am găsit și tot astfel l-am părăsit.

RELIGIA ȘI SUPERSTIȚIILE

SE vede că religia acestui popor se trage în mare parte de la egipteni, întrucît își fac idoli din animale, se roagă și la maimuțe și fac mii de asemenea nebunii. În superstițiile lor se aseamănă mult cu romanii, mai ales în privința prevestirilor, căci în orice acțiune a lor e foarte important dacă zboară ciorile într-o direcție sau alta, dacă corbul cîntă sau dacă ieșind din casă întîlnesc un cîine sau o vacă, un brahman sau doi brahmani, dacă e duminică sau luni, încît de vrei să te tocmești cu un indian trebuie să ții seama de toate semnele bune, fiindcă altfel poate să se prăbușească lumea, nu-i nimic de făcut.

ELEFANȚII

REGELE călărește un elefant cînd se plimbă prin țară, iar curtea sa îl urmează pe jos.

Elefanți nenumărați servesc aici la descărcatul și încărcatul bărcilor în fluviu. Ridică, agățat de unul din fildeși cu o frînghie, un butoi de doisprezece barili, cu aceeași ușurință cu care un om ar căra o greutate de patru sau șase livre. În același chip ei tîrăsc un arbore pe care patru perechi de boi nu l-ar putea urni. Se spune că unul singur e în stare să tragă la țărm o galeră și să o aducă pe uscat. Elefanții de prin aceste locuri sînt atît de înalți, încît „nairul“ care îi călărește pare mărunțel. Sînt blînzi și ascultători față de stăpînul lor care le vorbește ; se mișcă înainte și înapoi, apucă și aruncă cu trompa, cu atîta înțelepciune și cumințenie, încît rămîi privind la acest animal urît și diform.

ANANASUL

ANANASUL mi se pare a fi fructul cel mai gustos care există ; e asemănător cu anghinarea, dar mai cu seamă se apropie de fructul pinului. Cînd e copt, răspîndește un parfum minunat și atît de puternic, încît se simte din stradă

cînd e ţinut în cameră. Nu e deloc supărător şi nu-l pot asemui decît cu sine însuşi, atît e de neobişnuit. Fructul are culoare aurie, aproape de aramă. Se desface şi se taie de-a curmezişul. E atît de fraged, încît se topeşte în gură. Gustul său aminteşte căpşunile şi pepenele galben. E foarte zemos, iar dacă e consumat împreună cu vin capătă virtuţi minunate. Vracii de pe aici spun că ananasul e dăunător sănătăţii şi aduc drept argument faptul că, înfigîndu-se seara un cuţit în el şi lăsîndu-l acolo pînă dimineaţa, fierul se înroşeşte în întregime. În ce mă priveşte, nu am făcut această experienţă, nedînd crezare acestor eresuri. Această plantă e adusă aici de pe alte meleaguri şi nu a supravieţuit în Portugalia.

LIMBA SANSCRITĂ

PRINCIPIILE legii lor, care sînt destul de morale, sînt în versuri, la fel cu toate ştiinţele lor, a căror limbă e stinsă şi e învăţată de indieni aşa cum se învaţă la noi latina şi greaca. Această limbă se numeşte *sanscrită*, adică bine articulată, şi nu se ştie de cînd e vorbită, pierzîndu-se în negura timpurilor. Şi are multe cuvinte asemănătoare cu ale noastre, mai cu seamă numerele şase, şapte opt şi nouă, Dumnezeu, şarpe şi multe altele. Iar pentru a o învăţa le trebuie indienilor şapte ani. Sanscrita e foarte sonoră din cauza multelor sale consoane, care sînt în număr de cincizeci şi trei. Fiecare din aceste semne se pronunţă diferit prin mişcările gurii şi limbii. Din această cauză pentru noi europenii ea e aproape imposibil de pronunţat. Băştinaşii o rostesc în schimb cu înlesnire, mestecînd mereu frunza aceea pe care o numesc betel împreună cu un fel de alune indiene şi adăugînd pe deasupra puţin ghips care păstrează gura şi limba uscate şi agile faţă de noi, bieţii, cu limbile umede şi greoaie. Indienii traduc cu uşurinţă în graiul lor toate noţiunile noastre, lucru pe care noi nu cred că îl putem face cu italiana, întrucît ne lipsesc mai bine de jumătate din semne.

ŞTIINŢELE INDIENILOR

ŞTIINŢELE lor, şi mai ales cele morale, sînt adunate în versuri. Iar între morală şi preceptele legii lor, adică ale teologiei lor, nu e nici o diferenţă, totul fiind amestecat împreună. Printre indieni se află mari matematicieni, fiecare om de rînd ştiind calculele calendarului pe de rost, iar principiile astrologiei sînt aceleaşi ca pe la noi, fiindcă tot de la arabi le-au învăţat şi ei. Pentru astfel de calcule au table de aramă pe care au gravat încă de acum mii de ani mersul aştrilor. Dintre filosofi au auzit de Aristotel, Galenus şi Avicenna, dar aşa cum se pot transmite tălmăciţi dintr-o limbă într-alta.

ARTA FIZIONOMIEI

INDIENII sînt maeştri ai fizionomiei, pregetînd în a vorbi cu cineva dacă are obrazul spîn sau fiindcă are pieptul golaş sau nu are liniile feţei bine conturate. De asemenea sînt chiromanţi nemaivăzuţi. Astfel unul la Goa mi-a prezis că nu voi strînge prea mult bănet. Iar eu, întrebîndu-l de unde ştia, îmi apropie degetele mîinii şi-mi arată astfel că, deşi adunate, printre ele rămînea loc destul. N-am putut să nu izbucnesc în rîs gîndind la proverbul acela al nostru din Toscana despre omul nesocotit căruia îi curg banii printre degete.

ORAŞUL BISNAGAR

TOT portughezii au distrus măreţul oraş Bisnagar, reşedinţa regelui întregii Indii şi care e numită în hărţile geografice Narsinga. Oraşul era mai întins decît Cairo, iar comerţul era îmbelşugat fiindcă acolo locuiau numai bogătaşi, asemeni lui Crassus din antichitate, care cumpărau noianul de mărfuri ce veneau pe căile dinspre Alexandria şi Siria. La Bisnagar se făceau acele ţesături fără pereche răspîndite în toată India. Iar drumurile care duceau caravanele către acel oraş puternic erau pline ca la iar-

maroc. Şi caravanele plecau din Bisnagar încărcate cu mărfuri rare, şi ce mai mărfuri ! : diamante, rubine şi perle, pentru care aveau de cîştigat înzecit.

REGELE DIN COCCINO

ÎL GĂSIRĂM, ca să zic aşa, într-o colibă, aşezat într-un fel de jilţ din metal. Lumea i se adresa cu Alteţă, prin intermediul tălmaciului, cu toate că se spune că înţelegea şi vorbea portugheza. Şi astfel şedea cu mare demnitate. De obicei oamenii merg pe aici dezbrăcaţi, dar acum el purta o cămaşă pînă la glezne. Era desculţ, cu urechile găurite de cercei grei de aur şi nestemate, care îi atingeau umerii. Stăturăm un sfert de ceas şi văzurăm că era înalt şi bine făcut, iar chipul său era luminos. Avea la curtea sa cam o sută de persoane.

PIETRE MIRACULOASE

ANUL trecut v-am scris, fără a vă răspunde la o întrebare despre anumite pietre „bazari“, pentru că nu le aveam şi nici nu am dat de ele de atunci încoace. Ca să vă spun adevărul, eu nu cred întrutotul în astfel de pietre minunate. E adevărat că vracii de pe aici deosebesc pietrele între ele ; ei spun că acelea scoase din ficatul caprelor moarte de două, trei zile sînt lipsite de orice virtute. În schimb, de la caprele moarte de curînd sau de la animalele muribunde sînt bune. Iar băştinaşii le recunosc numai din privire, cu toate că aici în India astfel de pietre sînt foarte greu de aflat. Atunci cînd sînt găsite, sînt atît de aspre şi de asemănătoare între ele, încît nu pot fi deosebite pietrele bune de cele mai puţin bune. Se spune că sînt minunate împotriva veninului, producînd vărsături şi asudare. Pietrele de arici au o culoare galben-cenuşie şi, puse pe limbă, umplu gura cu un gust amar foarte. Iar pentru a folosi piatra, se pune într-un pahar cu apă şi se lasă să stea pînă ce apa devine amară. Şi e leac fără greş pentru boala cumplită numită *mordaxi*.

ŞOBOLANII DIN GOA

EXISTĂ la patru leghe către nord de Malabar un munte pe care atît portughezii, cît şi indienii îl numesc Muntele Şobolanilor din pricina flagelului care a pustiit un mare oraş din apropiere. Acest lucru s-ar putea întîmpla şi la Goa, unde şobolanii sînt atît de numeroşi şi de crunţi, încît străpung zidurile dintr-o parte într-alta. Iar cînd atacă, sfîşie cu dinţii asemeni cîinilor care muşcă, încît nu e de mirare că trebuie să scoţi spada din teacă împotriva lor, aşa cum se spune despre Carol Quintul, care a ucis astfel un şobolan care îi trecuse peste masa de scris, fiindcă avea groază de asemenea vietăţi.

DIAMANTELE

DIAMANTELE cele mai bune vin din nordul ţării, de prin ţinuturi foarte îndepărtate. Şi e lucru de minune să-l vezi pe cîte un băştinaş aproape gol, cu o biată cîrpă acoperindu-i şoldurile, aducînd cu sine opt, zece sau douăsprezece mii de ducaţi în diamante. Şi pentru că drumurile sînt adeseori prada tîlharilor, ei îşi ascund comoara într-o cutiuţă de aramă cu care călătoresc cincizeci, şaizeci sau nouăzeci de zile în şir. Aceşti negustori vin în tot cursul anului, după cum sînt căutate nestematele.

PESCUITORII DE PERLE

E UN LOC în mare, departe de aici cam la şaptezeci de leghe, de unde se pescuiesc scoici două luni pe an. Pescuitorul se cufundă în adîncul mării unde desprinde scoicile şi le pune într-un sac pe care îl poartă cu sine şi îl scoate în mai puţin de jumătate de ceas plin la suprafaţă. Fundul apei e foarte adînc, iar pescuitorii sînt mulţi şi mai în fiecare an rămîn şase sau opt dintre ei pradă peştilor. Odată trecute cele două luni de pescuit, se deschid scoicile din care fiecare pescuitor îşi are movila sa proprie. Într-un an culeg recoltă bună,

iar în altul recoltă slabă. Perlele se vînd în cea mai mare parte băştinaşilor din interiorul ţării, care le pun la urechi şi în podoabele lor.

SCORŢIŞOARA

ARBORELE de scorţişoară cel mai preţios creşte în insula Ceylon, străvechea Taprobana, numită azi de indieni Cingal. Se găseşte pretutindeni în insulă, dar mai cu seamă în locurile mai joase, apropiate de ţărmul mării. Unii navigatori spun că, plutind de-a lungul acelei insule, se simte mirosul de scorţişoară, lucru arătat şi de Pliniu cel Bătrîn care, relatînd expediţia lui Alexandru cel Mare pe lîngă coastele Arabiei, vorbeşte de mirosul de scorţişoară simţit de armatele sale. Cei care se apropie din largul mării de oricare din coastele Indiei simt o adiere parfumată şi nelămurită, care parcă nu vine nici de pe ţărm şi nici din ape. Simţurile sînt plăcut impresionate de acest amestec minunat trimis de plantele de pe coastă care rămîn înflorite în cea mai mare parte a anului. Iar unele din ele au flori ce răspîndesc aburi îmbălsămaţi purtaţi de vînt către corăbiile din depărtare o dată cu credinţa că e mirosul de scorţişoară.

CORĂBIILE ASIEI

MAI apoi vin corăbiile din Cambaia cu ţesături şi indigo, iar la sfîrşitul lui decembrie sosesc cele din Bengal cu pînzeturi şi orez. După ele vin navele din Malacca cu toate mirodeniile în afară de piper. Şi mai aduc lemn de aloe, pietre de belzuar şi diamante, vasele venite din insula Java. Corăbiile Chinei apar mai tîrziu şi aduc cu ele toate lucrurile imaginabile în afară de mirodenii. Fiindcă de acolo vin mătasea, ţesăturile de tot felul, metale nenumărate, argint viu, aramă, alamă şi aur în cantităţi uriaşe. Se mai aduce din China piatră acră, cinabru, camfor şi porţelanul, care este o marfă foarte căutată, statui aurite de mare preţ, mătăsuri scumpe brodate, picturi. Mai în urmă sosesc corăbiile din Ormuz, care aduc aur, cai şi fructe, migdale, nuci, prune uscate, capere şi nişte struguri albi foarte gustoşi.

PALATUL REGELUI ZAMORINO

PALATUL acestui rege e scund, iar în interior are nenumărate curţi mărunte, închise de jur împrejur cu un zid cu firide. Pe o scară de lemn de bambus se ajunge într-o încăpere cu ziduri goale, iar apoi se intră în camera regelui, îmbrăcată toată în lemn sculptat. Iar el şade în întuneric (luminat numai de o jaluzea), pe un divan, gol puşcă şi încins doar cu un brîu de bumbac brodat cu idoli. Are pielea cafenie deschis, e mic de statură, mai mult firav şi arată a om dezgheţat după cum îl trădează şi graiul. Vorbeşte atît de mult, încît nu lasă vreme pentru răspunsuri şi atît de repede, încît nu totdeauna poate fi înţeles, făcînd multe gesturi cu mîinile. Poartă părul lung, împletit şi legat într-un coc, iar urechile îi atîrnă pe umeri încărcate cu cercei de aur bătuţi cu rubine şi smaralde. La degete poartă inele de mică valoare. Ţine pe genunchi o pernă de mătase pe care îşi aşează braţele.

ALFABETUL CHINEZ

AM adus cu mine cîteva alfabete de la Lisabona, dar nu am putut afla nimic asemănător prin părţile acestea. După cum se pare, în China, lipsind alfabetul, caracterele sau elementele simple, chinezii se folosesc de anumite figuri care semnifică un concept. Aceste figuri sînt nenumărate, după cum sînt şi conceptele, astfel încît scrisul lor e extrem de greu de descifrat şi asemănător cu mai toate alfabetele popoarelor din Extremul Orient : cum sînt japonezii, iar mai la sud iavanezii, diferiţi între ei ca limbă, după cum elveţienii sînt diferiţi de caldeeni, cu toate că odinioară au fost unul şi acelaşi popor.

Prezentare, traducere şi adaptare de
Andrei NICULESCU

Hirayama Ikudo. Caravană

FASCINAȚIA CĂLĂTORIEI

„UNCHIUL DIN INDIA"

RELAŢIILE teritoriului românesc cu lumea indică sînt foarte vechi, ele putînd fi constatate aproape simultan cu apariţia primelor noastre texte scrise. Se ştie că cele dintîi informaţii despre India au pătruns la noi prin circulaţia manuscrisă a unor cărţi de factură populară cum ar fi *Istoria Sindipii filosofului* sau *Varlaam şi Ioasaf* varianta creştină a vieţii lui Budha, şi că, începînd cu cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea interesul pentru acest subcontinent şi mai ales pentru cultura, civilizaţia, filosofia şi literatura lui capătă un aspect ştiinţific prin preocupările unor mari personalităţi ale spiritualităţii româneşti ca Mihai Eminescu, Bogdan Petriceicu Hasdeu şi George Coşbuc. Este recunoscută, de asemenea, activitatea în acest domeniu a lui Mircea Eliade, a cărui experienţă indiană de trei ani s-a concretizat în numeroase lucrări răspîndite azi pe toate meridianele.

Latura poate mai puţin cunoscută şi mai puţin subliniată este aceea că în secolul al XIX-lea, unii compatrioţi de-ai noştri au călătorit în îndepărtata ţară realizînd, înaintea altora, lucruri de-a dreptul uimitoare. Între aceştia, fără îndoială, un loc aparte, atît prin opera sa de cercetare şi practică medicală cît şi prin faptul de a fi întreprins — între anii 1816—1868 — nu mai puţin de cinci călătorii în India, îl ocupă Johann Martin Honigberger, „unchiul din India" cum îl numeau contemporanii săi braşoveni.

Cunoscut mai ales dintr-o nuvelă a lui Mircea Eliade — în care serveşte mai mult ca pretext pentru un motiv literar — J. M. Honigberger s-a născut la 10 mai 1795 la Braşov. După studii gimnaziale în oraşul de sub Tîmpa a îmbrăţişat profesia de farmacist, mijloacele materiale modeste de care dispuneau părinţii nefiind suficiente pentru studii universitare. La farmaciile din Braşov şi Bistriţa unde-şi face ucenicia acumulează serioase cunoştinţe de medicină şi farmacie, pe care şi le îmbogăţeşte necontenit, studiind ca autodidact şi exercitînd o practică profesională încununată cu succes.

Setea continuă de cunoaştere, chemarea şi îndemnul spre cercetare, însoţite poate şi de năzuinţa de a trăi spectacolul lumii într-o viziune proprie au constituit, în 1816, factorii determinanţi ai hotărîrii sale de a efectua prima călătorie în Orient şi în India. „Era — notează el mai tîrziu — un impuls interior neobişnuit, aproape că aş putea spune urmarea chemării unei voci interioare, că am pornit la drum, mi-am părăsit patria şi am plecat nerăbdător spre Orient, unde au avut sălaşurile primii oameni despre care istoria dă seama ; acolo unde au apărut şi înflorit pentru prima dată artele şi ştiinţa..."

Timp de doisprezece ani îl găsim în Asia Mică şi Egipt, unde, alături de cercetări şi practică medico-farmaceutică (medic personal al guvernatorului provinciei Tocat din nordul Anatoliei ; introducerea, în premieră, în Siria a vaccinului împotriva vărsatului vacilor ; cercetarea, tot în premieră, a Munţilor Libanului în privinţa „plantelor tămăduitoare" ; extraordinara activitate din Delta Nilului bîntuită de ciumă), manifestă un interes deosebit şi pentru arheologie, colecţionînd numeroase mo-

Demnitar european călătorind pe elefant, însoţit de o escortă armată

nezi, statui şi obiecte antice, care ulterior vor lua drumul muzeelor europene.

INDIA, mobilul principal al călătoriei sale, îl obseda necontenit. În anul 1829 părăseşte Bagdadul şi, după patru luni de călătorie pe apă, prin deşert şi prin junglă ajunge la Lahore, capitala bogatului regat al populaţiei sikh (localitatea se află astăzi în Pakistan — n.n.) Pentru oricare dintre noii veniţi aici nici o activitate nu era uşoară, cu atît mai mult cea medicală unde era de luptat împotriva invidiei şi ignoranţei autohtonilor, a „vrăjilor" şi a altor metode tradiţionale de „lecuire". Cunoştinţele solide şi vasta experienţă ale lui Honigberger determină ca acesta să devină, în scurt timp de la sosire, medicul personal al maharadjahului din Lahore şi şeful farmaciei curţii.

Cel dintîi mare succes aici l-a constituit o metodă proprie de tratament a hidropiziei, metodă expusă într-o conferinţă publică din 2 iulie 1831, amplu relatată de ziarele engleze din Calcutta.

După patru ani de şedere în Lahore, timp în care a făcut, printre altele, nenumărate excursii pentru studii botanice şi farmaceutice în masivele muntoase din zonă, Honigberger este cuprins de dorul pămîntului natal : „...în acea vreme, m-a cuprins, după o lungă absenţă de acasă, dorul de patrie, în aşa măsură încît gîndul de a pleca a devenit singurul care mă preocupa şi mă chinuia tot timpul". Drumul întoarcerii este marcat de o escală la Kabul, prilej de a cutreiera Afganistanul, pînă la poalele Munţilor Himalaia, numărîndu-se printre primii europeni care au efectuat aici cercetări botanice şi arheologice.

Soseşte la Braşov la 24 decembrie 1834, braşovenii făcînd concetăţeanului lor care colindase lumea o primire călduroasă. În primăvara lui 1835 întreprinde o călătorie prin Europa cu scopul de a valorifica şi de a asigura o conservare corespunzătoare colecţiilor şi

descoperirilor sale din Orient, dar, mai ales, împins de dorința de a cunoaște direct, de la autoritățile în materie, homeoterapia, noua metodă terapeutică ce cîștiga teren în medicina europeană. Un „stagiu" de un an și jumătate îl familiarizează cu acest sistem de tratament și toamna lui 1836 îl găsește în Turcia bîntuită de ciumă, practicînd tratamentul homeopatic.

DUPĂ un sejur de doi ani la Constantinopol, în 1839 sosește din nou în Lahore, unde va rămîne vreme de zece ani, timp în care va desfășura o intensă activitate de cercetare și practică, aflîndu-se și la originea organizării la nivel de stat a asistenței sanitare în acest spațiu geografic, înființînd trei spitale : unul public pentru săraci, un altul pentru prizonieri și un ospiciu. Tot în această perioadă (1840—1850) strînge și cercetează plante rare, colecționează antichități, alcătuiește un dicționar homeopatic în limbile punjabi și kașmiră și își redactează principala sa lucrare. Cartea, apărută la Viena în 1851 cu titlul *Roadele Orientului* și la Londra în 1852 *(35 de ani în Orient)* cuprinde o descriere detaliată a călătoriilor sale, date istorice și etnografice despre Orient, o prezentare a plantelor și substanțelor medicinale adunate și experimentate de el și un dicționar medico-botanic în nouă limbi. O deosebită valoare științifică prezintă *Dicționarul medical*, cotat printre primele lucrări poliglote de specialitate dedicate Orientului, autorul lui fiind considerat creatorul terminologiei medicale pentru limbile punjabi și indo-kașmiră.

A TREIA etapă a periplului indian al lui Honigberger se derulează între anii 1853 și 1858 în Kașmir, Bombay și Calcutta. În Kașmir a deținut trei ani funcția de medic personal al maharadjahului local, primind și misiunea înființării unei fabrici de zahăr pe bază de sfeclă. Izbucnirea unei epidemii de holeră la Calcutta îl face să alerge aici, dezlănțuindu-se într-o practică medicală febrilă, activitate ce-i aduce descoperirea unei noi metode de tratament, printr-un vaccin extras din planta Quasia amara. Deși acest procedeu s-a dovedit pînă la urmă puțin eficient, în lucrarea în care îl prezintă (apărută în ediții succesive la Calcutta, Londra, Viena și Paris), Honigberger face o afirmație senzațională pentru acea vreme, arătînd că bolile contagioase și infecțioase sînt fiecare în parte maladii diferite, provocate de cauze diferite și necesită tratamente diferite. În acest domeniu „unchiul din India" se dovedește a fi un precursor al lui Pasteur și Koch, un pionier al bacteriologiei, disciplină fundamentată științific de cei doi mult mai tîrziu.

ULTIMELE două călătorii (Bombay-Calcutta, 1860—1862, și Valea Nynée, 1865—1868) sînt dedicate în întregime „lecuirii" celor suferinzi. Zilnic la locuințele sale se perindau oameni bolnavi, bogați și săraci, care aveau nevoie de ajutorul lui. Umanismul și spiritul de sacrificiu care-l defineau pe Honigberger se manifestau din plin, tratînd și lecuind necontenit, consultînd gratuit pe cei nevoiași.

Bătrîn și cu sănătatea șubrezită se întoarce acasă, la Brașov, unde moare la 18 decembrie 1869 în vîrstă de peste 74 de ani.

Fără îndoială, J.M. Honigberger a fost un mare erudit al timpului său. Cunoscător a douăsprezece limbi, călător neobișnuit pe mapamond, cu operă de pionierat în domenii variate, farmacistul brașovean ne apare ca unul din marii umaniști ai vremii. Dacă unii din contemporanii săi au văzut în el doar un „șarlatan" și un „aventurier", astăzi putem afirma fără reținere că singura aventură care l-a însoțit toată viața a fost neostoita sete de cunoaștere și cercetare spre binele semenilor săi : „am urmărit — scrie el — numai și numai să contribui și să-mi aduc obolul la binele general al oamenilor suferinzi și la eventuala îmbogățire a științelor, pe baza priceperii și conștiinței mele". Opera lui așteaptă deplina studiere și reconsiderare.

Ioan CARABA MITROFAN

CĂLĂTORI ROMÂNI ÎN LUME

1675 — MILESCU SPĂTARUL ÎN CHINA

● CĂRTURARUL Nicolae Milescu Spătarul a fost primul călător român peste granițele țării. A vizitat mai întîi Germania, apoi Franța, Suedia și Rusia, iar între anii 1675—1678 a fost în China, cu misiune diplomatică din partea țarului Rusiei. Despre această ultimă și cea mai mare călătorie a sa, Milescu, devenit un bun observator al lumii prin care a trecut, ne-a lăsat un voluminos document scris : **Jurnal de călătorie în China** și **Descrierea Chinei.** Din aceste valoroase scrieri extragem cîteva pasaje privind cea mai mare lucrare realizată în vremea aceea în întreaga lume : Marele Zid al Chinei, ridicat în secolul al III-lea dinaintea erei noastre, pentru stăvilirea invaziilor triburilor din stepă.

„La 8 mai 1675 apucăm pe o coamă stîncoasă, lăsînd rîul Korkot la dreapta noastră, și, după ce trecurăm înălțimile, merserăm peste șesuri, ne continuarăm drumul printre munți foarte întinși, care plecau de la mare către Vest. Pe acești munți este Zidul cel Mare al Chinei, care începe de la Marea de Est și înconjură toate provinciile Chinei, avînd o lungime de 1 500 de verste. El trece peste șirurile celor mai înalți munți și prin cele mai strîmte văi și are nenumărate turnuri. Zidul este construit astfel : la bază, piatră cioplită de granit, apoi vine cărămidă. Porțile propriu-zise din turnuri sînt ferecate. Între porți se află o locuință pentru gărzi și o cancelarie. Marele Zid se chiamă pe chinezește Djasi, iar pe limba calmucă și mongolă : Kalgam [...]".

Din continuarea descrierii, înțelegem trei cifre socotite cu oarecare exactitate : Marele Zid al Chinei are peste 4 000 de km lungime ; este înalt de 10 metri și lat „cît să poată merge deodată în linie patru care mari sau șase călăreți" — deci cam 10 metri.

In facsimil : **Descrierea Chinei,** de Nicolae Milescu Spătarul — foaia de titlu a manuscrisului slav, aflat la Biblioteca Națională din Paris. Fotografia (luată din avion) : O porțiune de cîțiva kilometri din Marele Zid al Chinei, așa cum dăinuiește în zilele noastre.

PRIMUL CĂLĂTOR ROMÂN CU VAPORUL

● MEMORIALISTUL român Dinicu Golescu a fost unul dintre cei mai pasionați călători ai vremii sale. Despre minunățiile văzute de el în cele două mari voiaje făcute în Europa (Ungaria, Austria, Elveția și Italia), în anii 1824—1826, ne-a lăsat cunoscuta carte scrisă cu multă înțelepciune *Însemnare a călătoriei meale Constantin Radovici din Golești, făcută în anul 1824, 1825, 1826.*

Marele Zid al Chinei, azi.

În aceste călătorii Dinicu Golescu a folosit și vaporul, pe care ni-i descrie astfel: „Vaporul este o corabie care merge pe mare cu un meșteșug de foc, ce este în cămara corăbii, iar afară se vede numai un coș de fier, lung ca de 4 stînjeni, prin care ese fumul, și două roate mari de fier, întocmai ca roatele de la mori ce umblă cu apă, una de o parte, afară din corabie, și alta de cealaltă parte, într-o osie de fier, care este mai naltă decît fața apii de șase palme; roatele intră în apă o parte și 3 părți rămîn afară. Această osie cu roatele întorcîndu-se foarte iute, gonește corabia atît de tare, încît simpte trupul omului cum corabia sparge marea și roatele lasă în urmă două coade de spumă, lungi. Și cum or pune în cuptor un lemn mai mult, să duduie toată corabia. Înăuntru, unde este acel meșteșug, nu lasă pe nimeni să bage seama, dar după oareșce băgare de seamă ce am putut face, este un cuptor zidit în cămara corăbii, care are un coș de fier drept în sus, prin care ese fumul, la spatele cuptorului în potriva gurii, un alt coș de fier, care este scos în spre mehanica ce au, prin care ese căldură cu abureală, întocmai ca la cazanul care scoate rachiul, la care la fund îi arde focul și capacul strînge lacrăma de abureală. Așa acel abur al coșului mișcă cea dintîi roată, unde sînt poate întreite decît la un ceasornic, și cea din urmă roată, prin dinții ei și prin dinții ce sînt pe osia de fier, sucește osia dimpreună cu roatele [...] Și bez acest meșteșug are și catarguri cu pînze, ca atunci cînd este vînt întinde pînzele și mai slăbește iuțeala roatelor".

În acel an 1824 existau pe toate mările și oceanele lumii mai puțin de o sută de vapoare. Unul dintre acestea făcea cursa Triest—Veneția, și cu el a călătorit boierul Dinicu Golescu, fiind astfel primul român care a cunoscut binefacerile navigației moderne. El nu ne spune numele vaporului, dar trebuie să fi fost renumitul „Il VERBANO", pe care ni-l înfățișează stampa alăturată.

PRIMA ALPINISTĂ

● UN eveniment de răsunet mondial: la 8 iunie 1855, o femeie, însoțită de un ghid, escaladează cel mai înalt vîrf al Alpilor elvețieni, devenind astfel prima femeie alpinistă din lume. Numele sportivei:

Elena Ghica, pe care publicistica europeană o cunoaște sub pseudonimul Dora D'Istria. Peste cîteva luni, compatrioata noastră va publica, la Paris, volumul *La Suisse Allemande et l'ascension du Moench*, în care va descrie „mersul spre acel vîrf al Alpilor nemaiatins pînă acum de nimeni".

Dora D'Istria s-a născut la București, la 2 februarie 1828. A avut o activitate publicistică deosebită, scriind, în revistele cele mai răspîndite din Europa, articole de istorie, economie politică, biografii despre personalități celebre și, cu precădere, studii privind poezia populară (română, albaneză și greacă). Articolele, broșurile și cărțile sale au apărut la: Paris, Atena, Bruxelles, Milano, Leipzig, Constantinopol, Neapole și Florența. Distinsa scriitoare a murit la Florența, la 7 noiembrie 1888.

UN ROMÂN ÎN INDIA

● MIHAI Cantacuzino, fiul lui G. G. Cantacuzino-Nababul, a fost unul dintre marii călători români ai veacului trecut. După ce și-a terminat studiile la Paris, obținînd trei doctorate (în Litere, Științe politice și Drept), în 1893 și-a început „cariera" de călător, vizitînd: țările nordice din Europa, America de Nord, de la Atlantic pînă la Pacific și de la granițele Mexicului pînă în Canada, apoi: Grecia, Turcia, Egiptul. În 1894 a întreprins cea mai lungă și mai interesantă călătorie a sa — în Extremul Orient, vizitînd: Japonia, China, Indo-

Vaporul „Il Verbano"

Mihai Cantacuzino, pe un elefant, pus la dispoziţia sa de maharadjahul din Madras.

china şi — timp de mai multe luni — India, unde a fost invitatul de onoare al rajahilor (ca urmare a scrisorilor de recomandare pe care le avea), putînd participa astfel la expediţii ştiinţifice şi la vînători.

CERCETĂTORI ROMÂNI ÎN SOMALIA

● ÎN perioada octombrie 1895 — martie 1896, Ţara Somalilor a fost străbătută de la un capăt la altul de o expediţie ştiinţifică românească, organizată şi condusă de Dimitrie N. Ghika-Comăneşti. Nu era o expediţie oficială, dar rezultatele ei au fost valoroase, iniţiativa particulară dovedindu-se demnă de laudă. La 22 octombrie 1895 cercetătorii au pornit din localitatea Berbera, cu o caravană formată din : 53 de oameni cu puşti, 72 de cămile, 4 cai, 2 catîri şi 15 oi. Dimitrie Ghika, împreună cu fiul său, a realizat atunci una dintre cele mai exacte hărţi ale Somaliei şi a colectat numeroase soiuri de plante necunoscute, precum şi reptile rare. În afară de acestea, temerarul explorator a organizat vînători, reuşind să răpună 193 de animale mari, diferite, pe care le-a conservat şi le-a adus în ţară, donîndu-le apoi Muzeului de Ştiinţe Naturale din Bucureşti.

CĂLĂTORI ÎN JURUL LUMII

● INGINERUL Bazil G. Assan, fiul industriaşului Gheorghe Assan (care a înfiinţat în Bucureşti prima moară cu aburi — în 1853), a făcut mai întîi o călătorie în regiunile Polului Nord, pînă la Spitzberg, în anul 1896. Doi ani mai tîrziu — în iunie 1898 — el şi-a început marea călătorie în jurul lumii, care avea să dureze cinci luni. A plecat, cu vaporul, de la Constanţa, pe ruta Constantinopol-Alexandria. De acolo a mers cu trenul pînă la Cairo, apoi cu vaporul, prin Canalul de Suez. Oceanul Indian l-a traversat în 11 zile. Alte 11 zile le-a făcut tot cu vaporul, de la Colombo pînă la Singapore şi Hong-Kong, de unde a intrat pe ruta maritimă Sanhai—Yokohama (în 12 zile). De la Yokohama la San Francisco, în America, a călătorit cu vaporul 12 zile. A traversat apoi întregul teritoriu al S.U.A., pînă la New York, de unde a luat vaporul care l-a adus în Europa, la Hamburg, în 6 zile. Şi încă trei zile cu trenul pînă la Bucureşti. A drumeţit deci 58 de zile şi a stat prin diferite localităţi alte 90 de zile.

Al doilea român care şi-a înscris numele pe lista realizatorilor ocolului lumii a fost industriaşul bucureştean

Dimitrie N. Ghika-Comăneşti, lîngă un rinocer vînat, care va fi trimis în ţară.

B.G. Assan

N. Tonola. Călătorind în sens invers față de Assan, el a parcurs (în 1912) ruta : București—Hamburg—New York—San Francisco—Tokio—China —Moscova—București.

CU „BELGICA" ÎN ANTARCTICA

● ÎN luna august 1897, vaporul „Belgica" părăsea portul Anvers, în drum spre prea puțin cunoscutul continent înghețat din Sud. Printre savanții angajați în temerara călătorie se afla și un român — biologul Emil Racoviță. Acesta va studia viața animalelor din regiunea respectivă și va aduna un bogat material botanic și zoologic, elaborînd, în final, lucrări valoroase ce vor fi cunoscute în toată lumea. Jurnalul lui Racoviță descrie condițiile grele în care s-au desfășurat cercetările în îndepărtata Antarctică : „Ne simțim atît de pierduți și atît de singuri (în lunile cînd au fost blocați de ghețuri), încît speranța ne părăsește și un singur simțămînt ne mai susține — cel al datoriei. Am fost trimiși aici ca mandatari ai științei și trebuie să ne îndeplinim sarcinile pe cît ne stă în puteri". Greutățile semnalate au fost de lungă durată — aproape doi ani. Dar pînă la urmă au fost învinse. Reîntors în țară Emil Racoviță a întemeiat, la Cluj, primul institut de speologie din lume — în anul 1920.

Pleniceanu, în fața cortului

PENTRU ÎNTOCMIREA HĂRȚILOR

● UN ofițer român — Sever Pleniceanu — obține permisiunea și se înrolează în armata franceză, în anul 1898. Timp de doi ani el va participa la lucrările de întocmire a hărților teritoriului Congo, aflat atunci sub stăpînirea Franței. Studiile și observațiile sale referitoare la viața și la obiceiurile popoarelor africane, la fauna și la flora regiunilor pe care le-a vizitat, au fost publicate, sub formă de corespondență, în ziarele bucureștene, în anii 1898—1899, iar în 1902, Pleniceanu, reîntors în țară, a ținut cîteva conferințe publice, la București, sub egida Societății Geografice Române.

ÎN OPINCI — PÎNĂ LA ROMA

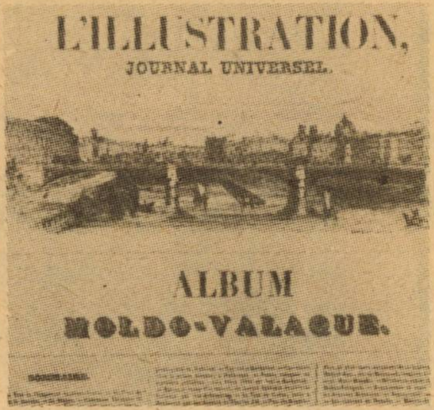
● OCTOMBRIE 1899. La Roma se desfășoară lucrările Congresului Orientaliștilor. Profesorii V.A. Urechiă și Grigore Tocilescu, din partea delegației României, prezintă comunicări referitoare la originea latină a poporului român. În ziua încheierii dezbaterilor, cei doi profesori depun la Columna lui Traian o coroană de bronz. Revista franceză *„L'Illustration"* publică, la 28 octombrie 1899, o fotografie (pe care o reproducem), avînd în primul plan pe neobositul propagandist român Badea Cârțan. Este îmbrăcat „ca un dac de pe Columnă" ; are căciulă și opinci. Așa a venit, pe jos, din satul său natal de lîngă Făgăraș, aducînd în desagi boabe de grîu și pămînt românesc, spre a le depune în jurul Columnei.

Badea Cârțan a fost un mare călător. În acest ultim deceniu al secolului trecut el a mers — numai pe jos și numai în opinci — la Roma (de două ori), la Paris și în Asia Mică.

Badea Cârțan la Roma

ROMÂNIA VĂZUTĂ DE PICTORI STRĂINI ÎN SECOLUL TRECUT

L'ILLUSTRATION,
JOURNAL UNIVERSEL.

ALBUM
MOLDO-VALAQUE.

● ACUM o sută patruzeci de ani — în luna decembrie 1848 — apărea la Paris un frumos ALBUM MOLDO-VALAQUE, editat de revista „L'Illustration" și răspîndit cu un deosebit succes în toate capitalele europene. Acest album, subintitulat : „Ghid politic și pitoresc", prezintă cititorilor 46 de „priveliști și chipuri românești", reproduse din colecțiile unor pictori și desenatori străini care au călătorit prin Țara Românească și prin Moldova, în anii 1826—1843, și au publicat apoi albume și broșuri, la Viena și Paris. Alegem o seamă dintre aceste imagini, selectate pe autori, introducînd în sumar și unele care nu sînt în ALBUMUL MOLDO-VALAH, fiind reproduse direct din albumele artiștilor respectivi.

IACOB ALT

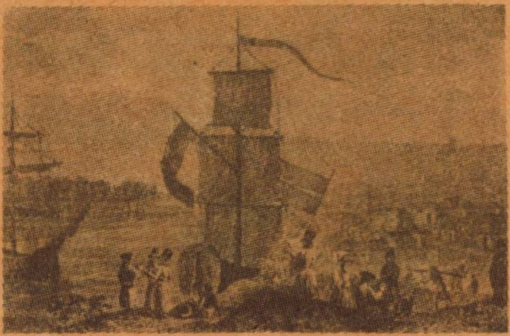
● Șase desene din albumul austriacului Iacob Alt, intitulat DONAU-ANSICHTEN și apărut la Viena, în anul 1826 :

Vizitatori sosind cu trăsura la băile Herculane.

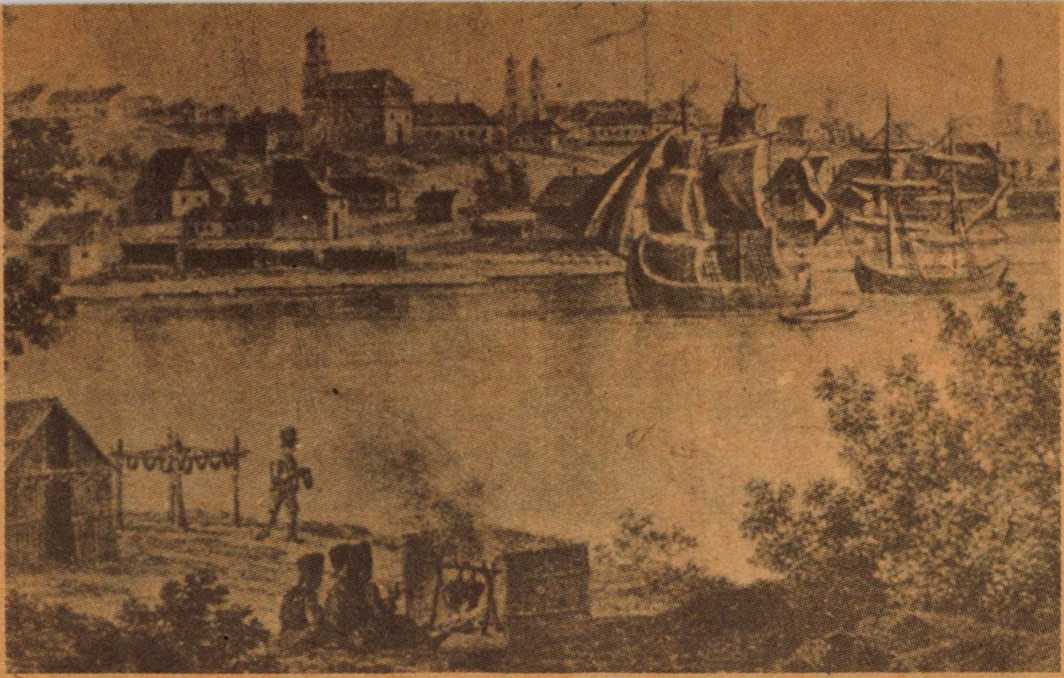

Tîrgul Calafat.

Portul Brăila.

La Sulina.

Portul Galaţi.

Încă o imagine din acea epocă : Dunărea la Cazane. În mijloc (1), **Tabula Traiană,** fixată pe una dintre stîncile defileului. Pe ea sînt menţionate titlurile împăratului Traian, precum şi unele date privind construirea drumului roman din regiunea respectivă, care a fost terminat în anul 103 e.n. Scobitura de stîncă în care s-a găsit această inscripţie a fost folosită, sute de ani, ca adăpost, mai ales de către ciobani, fapt care a dus la degradarea unora dintre litere. Din această cauză nu s-a putut descifra întregul text. Pentru a fi protejată, în viitor, de inundaţii, **Tabula Traiană** a fost dislocată şi amplasată cîţiva metri mai sus, pe aceeaşi stîncă, la nivelul noului drum — deci vizitatorii o pot admira în continuare.

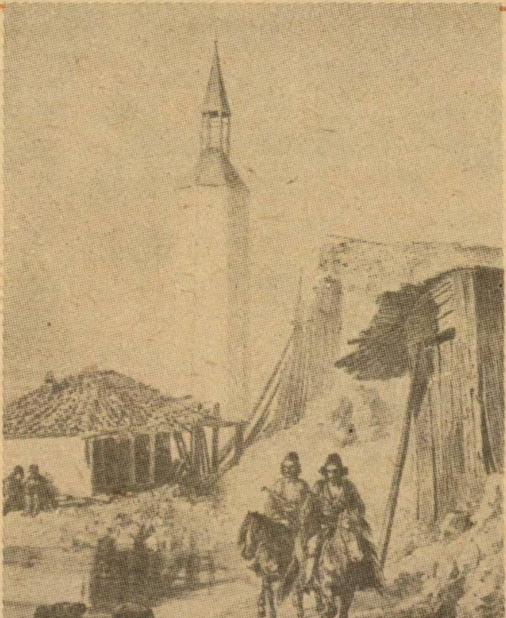

AUGUSTE RAFFET

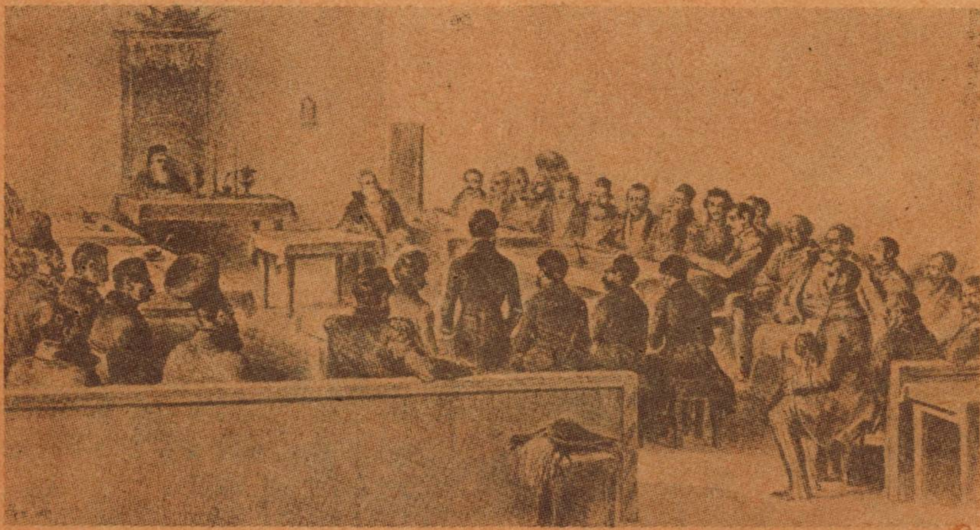
● Cele mai expresive desene ni le-a lăsat pictorul şi desenatorul francez Auguste Raffet — toate fiind datate. Acest artist ne-a vizitat ţara în anul 1837, făcînd parte din grupul expediţiei ştiinţifice a contelui Anatol Demidoff, care în toamna acelui an a publicat, la Paris, volumul : **Voyages dans la Russie méridionale et la Crimée, par Hongrie, la Valachie et la Moldavie.** În acest volum Demidoff scrie cu simpatie de poporul nostru, iar Raffet are multe desene, dintre care reproducem :

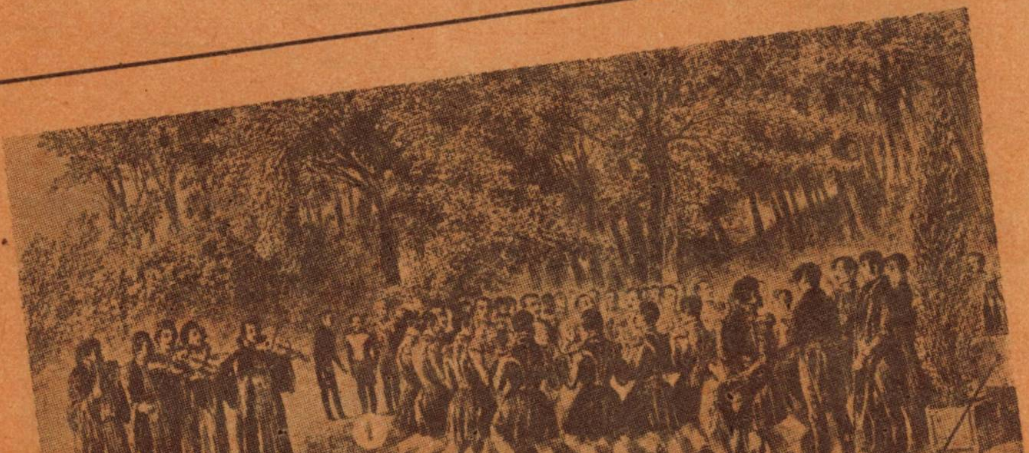
Tîrg la Giurgiu (iulie 1837).

Turnul orologiului din Giurgiu (iulie 1837)

Obşteasca Adunare din Bucureşti (16 iulie 1837).

Horă ostăşească, la Bucureşti, la o petrecere dată de domnitorul Alexandru Ghica, în grădina Scufa, în ziua de 16 iulie 1837. La mijloc (1): domnitorul Ghica şi contele Demidoff.

Conac poştal, în Valahia (19 iulie 1937).

Căruţa poştei, la trecerea Buzăului (21 iulie 1837).

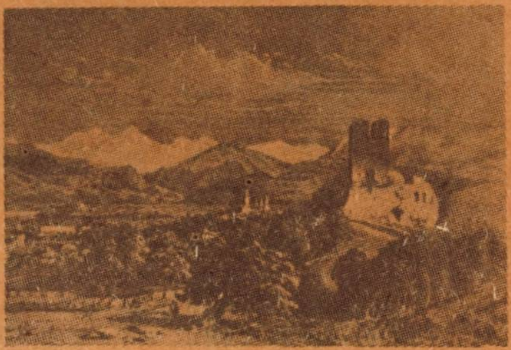
Popasul unei caravane moldoveneşti, care transportă cărbuni (21 iulie 1837).

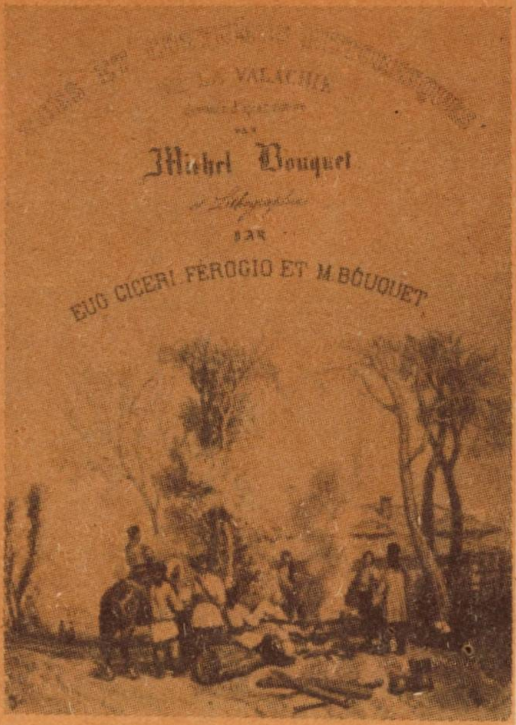
La marginea Iaşilor (iulie 1837).

MICHEL BOUQUET

● În anul 1843, pictorul Michel Bouquet a publicat, la Paris, volumul VUES ET COSTUMES PITORESQUES DE LA VALACHIE, din care reproducem :

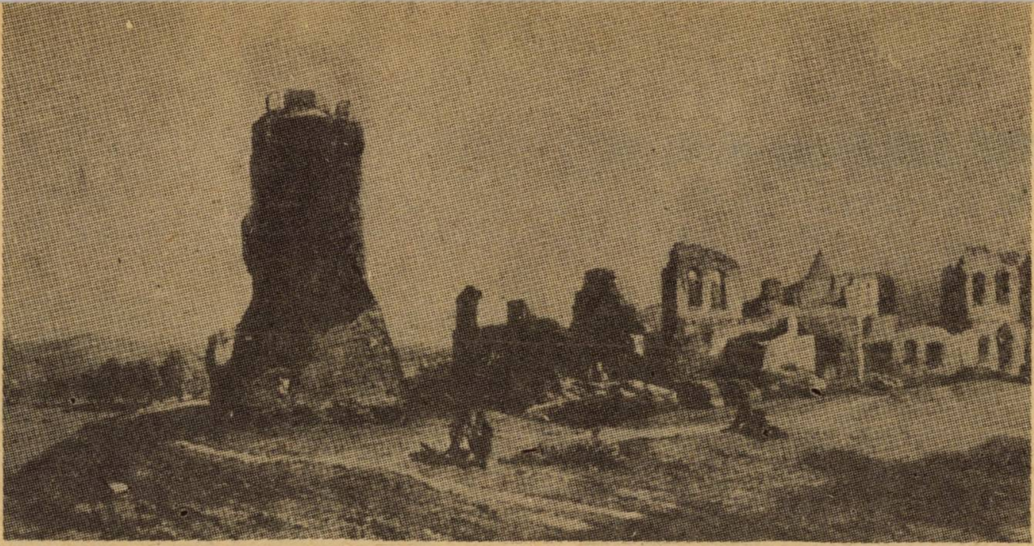

Argeș — orașul și mănăstirea.

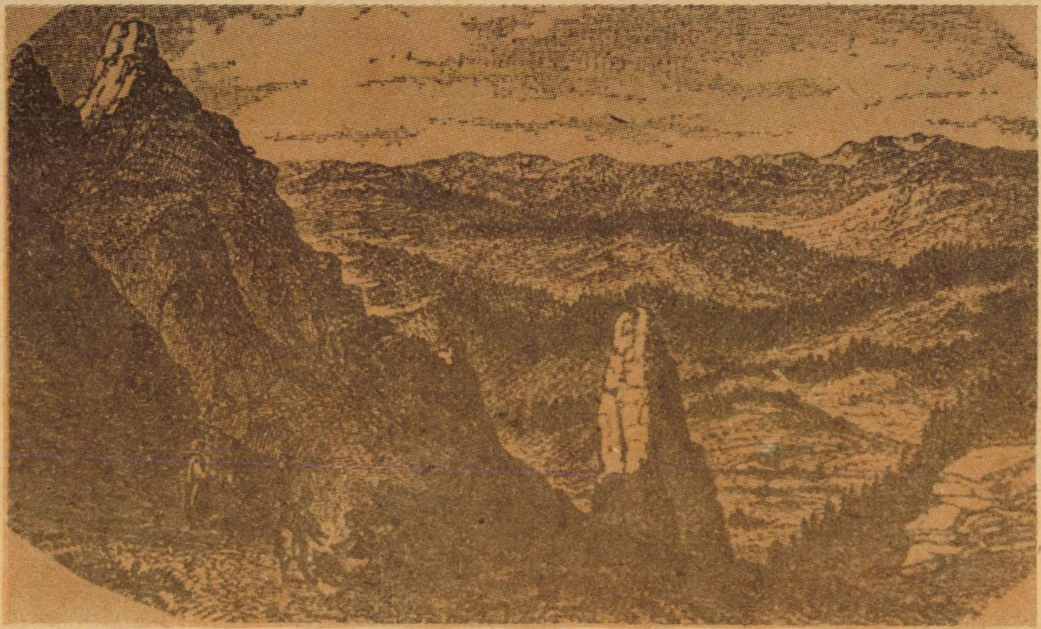

Rămășițele podului lui Traian, la Turnu-Severin.

Ruinele Tîrgoviştei

Vîrful Panaghia.

Oraşul Bucureşti, văzut de la Curtea Arsă.

CHARLES DOUSSAULT

● Al treilea pictor şi desenator francez care ne-a vizitat ţara şi a publicat în ALBUM MOLDO-VALAH şi în continuare în revista „L'ILLUSTRATION" plaiuri şi chipuri româneşti (din care reproducem trei) :

Călătoria unui consul general străin — trecerea prin Călugăreni.

Pod peste Siret, pe drumul Iaşilor.

Uliţă din Bucureşti

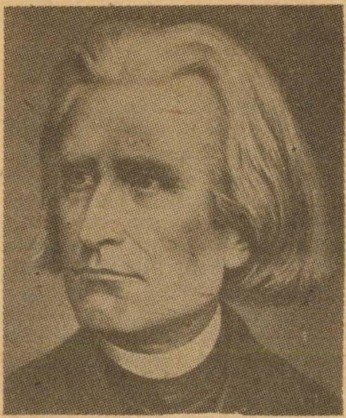

În deceniile următoare alţi pictori şi desenatori străini ne-au vizitat ţara, realizînd şi publicînd lucrări în cărţi şi reviste apărute peste hotare, astfel că numărul imaginilor din România cunoscute de către cititorii străini a trecut de două sute.

Ion MUNTEANU

OASPEȚI DE SEAMĂ AI ROMÂNIEI

1846 — ZEUL PIANULUI

● COMPOZITORUL și pianistul Franz Liszt, care se bucura de o mare faimă în toată Europa, ne-a vizitat țara, în luna decembrie 1846, pentru a da o serie de concerte la București, Iași și Galați. Pretutindeni a fost primit cu simpatie și admirație. La București acest maestru a dat trei concerte — două în sala Momolo și unul în Palatul Domnesc, în zilele de 10, 15 și 19 decembrie 1846. Presa românească i-a adus cuvenitele omagii, numindu-l „Zeul pianului" ; dar făcea constatarea că nu l-au putut vedea și asculta decît trei sute de persoane, adică numai aceia care și-au putut îngădui să plătească taxa de intrare de 2 galbeni.

Un ecou întîrziat al acestui eveniment : după mai mult de opt decenii, a fost găsită în arhiva rămasă de la marele compozitor și pianist o operă inedită : *Rapsodia română*, scrisă pe motive auzite de la lăutarii noștri.

1848—1920 — CEI DOI STRAUSS

● O CELEBRITATE a lumii muzicale europene : Johann Strauss. La 6 ianuarie 1848 vine la București, în fruntea unei orchestre de 30 de instrumentiști, și dă un concert în sala Momolo, de pe Calea Mogoșoaiei. În programul concertului se află și suita *Ecouri din Valahia* — potpuriu cu motive românești. De la București Strauss și orchestra sa pleacă la Iași, pentru alte concerte.

În stagiunea 1920—1921, FILARMONICA din București, aflată sub conducerea lui George Georgescu, a dat 91 de concerte, la care s-au cîntat, în premieră, și 12 partituri ale compozitorilor români : George Georgescu, Castaldi, Cuclin, Jora și Ionel Perlea. Cinci dintre aceste concerte-premiere au fost dirijate de celebrul muzician german Richard Strauss, care a stat atunci la noi cinci săptămîni, concertele dirijate de el fiind programate în fiecare sîmbătă.

Richard Strauss și George Georgescu, în 1921, la București.

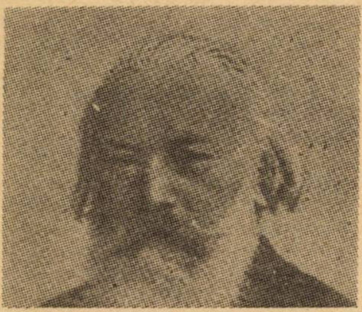
1854 — OFIȚERUL TOLSTOI

● O UNITATE militară rusă trece prin București, în drum spre Oltenița, la 14 martie 1854. Printre ofițerii acestei unități se află și un tînăr în vîrstă de 26 de ani — Lev Nikolaevici Tolstoi. În scrisorile pe care le trimite prietenilor, din acest drum, Tolstoi nu spune prea mult despre București ; descrie numai atmosfera de război creată de prezența armatelor și de scumpetea care stăpînește orașul.

După patru luni, tînărul ofițer va trece prin Tecuci, Bîrlad și Iași — spre Odesa și Sevastopol, unde va participa la campania din Caucaz.

1879 — BRAHMS LA BRAŞOV

● A VENIT la Braşov în ziua de 18 septembrie 1879, împreună cu violonistul Joachim, amîndoi „fiind primiţi în modul cel mai cordial şi salutaţi cu entuziasm de reprezentanţii reuniunilor de muzică şi cîntări din localitate“ — cum ne comunică „Gazeta Transilvaniei“, care apoi va face şi aprecieri asupra concertului susţinut de cei doi muzicieni : „Artiştii au fost răsplătiţi cu aplauze zgomotoase ; dar şi ce muzică era aceea ce ieşea din piano «Ehrbar» al lui Brahms şi din vioara «Stradivarius», a lui Joachim ! Au luat parte la ovaţii toţi iubitorii de muzică de la noi. A doua zi a fost organizată, în onoarea lui Brahms, o excursie pe Tîmpa şi o masă, la care lăutarii români i-au cîntat jocuri şi melodii româneşti, ceea ce l-a făcut să se intereseze de muzica noastră populară şi s-o aprecieze“.

1888 — SARAH BERNHARDT LA NAŢIONALUL BUCUREŞTEAN

● ÎN luna octombrie 1888, celebra tragediană franceză Sarah Bernhardt a venit la Bucureşti în fruntea unei trupe care a reprezentat pe scena Teatrului Naţional mai multe piese de mare succes : *Dama cu camelii, Fedora, Adrienne Lecouvreur, Fedra.* În aceste piese, ca şi la recepţii şi la plimbările sale pe Calea Victoriei, frumoasa Sarah s-a arătat bucureştencelor în zeci de toalete. Prezenţa ei la Bucureşti „a provocat o adevărată «furtună», doamnele din elită făcînd cele mai mari jertfe ca să apară la spectacolele de la Naţional cît mai elegante şi cu cît mai multe bijuterii, aceasta împingîndu-le la cheltuieli ruinătoare şi ridicole“ — cum scria ziaristul C. Bacalbaşa.

Director al Teatrului Naţional era, atunci, I. L. Caragiale. Regizorul Paul Gusty a spus mai tîrziu ziariştilor că prezenţa divinei Sarah în Bucureşti a fost cauza „directă“ a... căsătoriei marelui nostru dramaturg. Caragiale văzuse în mulţimea din faţa casei de bilete o fată frumoasă, deznădăjduită că nu va mai ajunge să-şi cumpere şi ea un bilet. Îndrăgostit subit, Caragiale a chemat-o la el şi i-a dat un bilet, în loja direcţiei, pentru seara

cînd s-a jucat *Dama cu camelii.* La numai două luni de la această întîmplare, frumoasa Alexandrina Burelly — fata cu biletul — s-a căsătorit cu îndrăgostitul I. L. Caragiale.

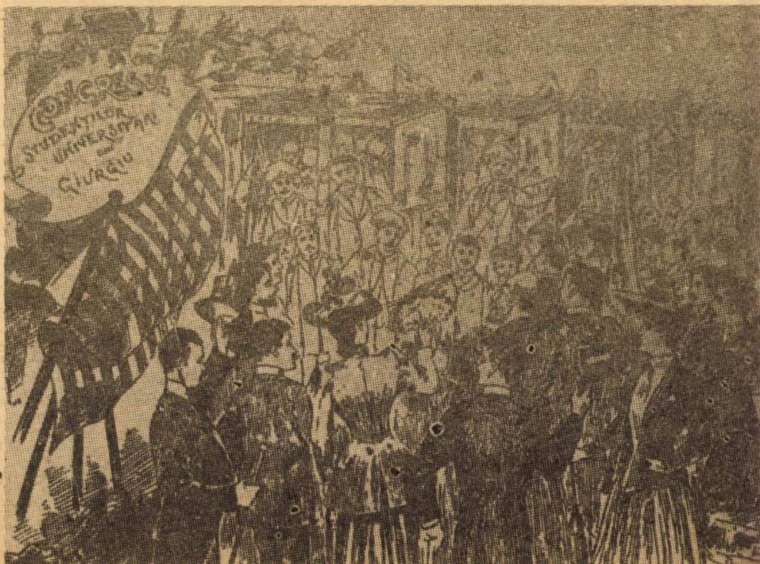
1891 — CONGRESUL INTERNAŢIONAL STUDENŢESC

● ORAŞUL Giurgiu a găzduit primul Congres internaţional studenţesc ţinut în ţara noastră. Evenimentul s-a petrecut în zilele de 4—6 septembrie 1891. Au participat studenţi de la universităţile din : Belgrad, Sofia, Atena, Iaşi şi Bucureşti. „Giurgiuvenii — scriau ziarele timpului — conformîndu-se tradiţiei străbune, au oferit cu drag ospitalitate studenţilor străini, aceştia devenind, pentru trei zile, copiii răsfăţaţi ai oraşului“. După încheierea lucrărilor, congresiştii au venit in corpore la Bucureşti, unde, timp de trei zile, au participat la soareuri cu recitări, banchete, defilări şi, în final, la o uriaşă horă a unirii, organizată în jurul statuii lui Mihai Viteazul, din piaţa Universităţii.

1902 — MASCAGNI LA ATENEUL ROMÂN

● COMPOZITORUL italian Pietro Mascagni a fost invitat de trei ori să ne viziteze ţara : în 1902, 1907 şi 1936. Primele două prezenţe ale sale

Un grup de congresişti, la Turnu Severin, în timpul excursiei care a făcut parte din programul congresului.

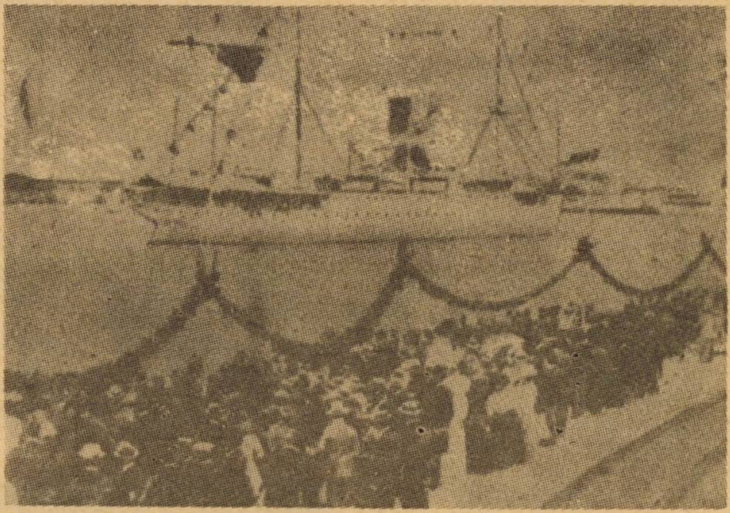
printre iubitorii de muzică de la noi au fost semnalate la Ateneul Român, unde a dirijat concertele pregătite pentru bagheta sa — în luna mai 1902 şi în februarie 1907. După trei decenii — în februarie 1936 — mult apreciatul muzician a dirijat un spectacol la Cluj. Îl vedem în fotografie (1), avînd în dreapta sa pe cîţiva dintre interpreţii care au apărut în principala operă a acestui maestru, *Cavaleria rusticană* cîntată la Cluj.

Mascagni la Bucureşti

1909 — EXCURSIONIŞTI STRĂINI LA NOI

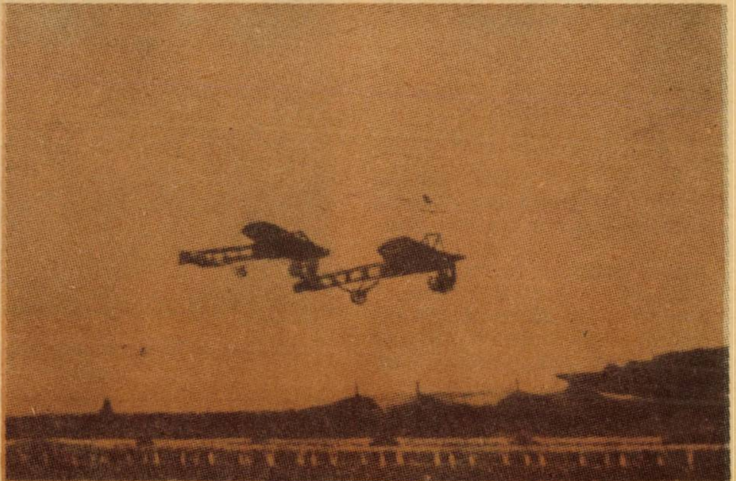
● PRIMA excursie colectivă franceză în ţara noastră a fost făcută în luna septembrie 1909, cu vaporul „ILE DE FRANCE". Un număr de peste două sute de parizieni — profesori, avocaţi, ingineri, ofiţeri, ziarişti, medici şi arhitecţi — ne-au vizitat atunci, sosind cu vaporul la Constanţa (în fotografie — după debarcare), apoi şi-au continuat călătoria cu trenul, pe ruta : Cernavodă — Ploieşti — Slănic — Cîmpina — Sinaia — Curtea de Argeş — Bucureşti — Giurgiu. Organizarea primirii oaspeţilor, a călătoriei în interiorul ţării şi a vizitelor de pe parcurs, a fost realizată de Asociaţia Română pentru înaintarea şi răspîndirea ştiinţei. Din comitetul de organizare au făcut parte, între alţii : dr. C. I. Istrati, prof. Petru Poni, ing. A Saligny, prof. dr. Gheorghe Marinescu, prof. G. Ţiţeica, Grigore Antipa şi publicistul N. Petraşcu.

Vaporul „Ile de France"

1909 — PRIMUL ZBOR ÎN BUCUREŞTI

● ÎN toamna anului 1909, aviatorul francez Louis Blériot a venit la Bucureşti pentru a face o demonstraţie de zbor deasupra oraşului. Evenimentul s-a petrecut la 18 octombrie 1909 şi a prilejuit formarea celui mai mare număr de spectatori cunoscut pînă atunci la noi — „peste 50 000 de bărbaţi, femei şi copii" — cum scriau ziarele timpului — care au dat năvală la Hipo-

drom ca să vadă „primul zbor cu avionul în văzduhul Capitalei". La spectacol s-a aflat şi reporterul fotograf al ziarului „La Roumanie", care a urmărit zborul cu un aparat „spre a prinde momentele cele mai interesante ale demonstraţiei". Şi le-a prins aşa de bine, încît pe clişeul principal i-au apărut două avioane în zbor, în loc de unul singur, cum a fost. Bravul reporter uitase să schimbe clişeul şi repetase imaginea.

1917 — GENERALUL BERTHELOT

● GENERALUL Henri Berthelot a fost şeful misiunii militare franceze din România, între anii 1916—1918. În această calitate el avea dreptul de a conferi decoraţii şi medalii, în numele preşedintelui Franţei, ostaşilor între care activa. Prima solemnitate în cadrul căreia acest distins ofiţer, prieten al ţării noastre, a decorat mai mulţi ostaşi români a avut loc la Hîrlău, la 14 mai 1917 (în fotografie : generalul punînd pe pieptul unui ostaş decoraţia acordată pentru vitejie).

Pentru contribuţia sa la reorganizarea armatei române, generalul Berthelot a fost numit, printr-o lege specială, din septembrie 1917, cetăţean de onoare al României, iar printr-o altă lege, din 1922, i s-a donat un conac, în comuna Fărcădin, de lîngă Haţeg. La 22 septembrie 1922, „moşierul" Berthelot a venit de la Paris ca să-şi ia în primire donaţia, pe care a stăpînit-o două zile, apoi a donat-o Academiei Române. În acel an generalul Berthelot călătorea cu paşaport românesc.

1926 — OMAGIU MARELUI TAGORE

● CEL mai mare poet al Indiei, Rabindranath Tagore, a întreprins, în toamna anului 1926, un voiaj prin marile centre culturale europene. La Bucureşti a sosit la 21 noiembrie şi i s-a făcut o primire excepţională, cîteva mii de bucureşteni ovaţionîndu-l cînd şi-a făcut apariţia în faţa gării de Nord (aşa cum vedem în fotografia alăturată). În zilele care au urmat (22—28 noiembrie), au fost organizate conferinţe, vizite şi recepţii de omagiere a strălucitului sol al Indiei. Încîntat de tot ce a văzut şi a simţit, poetul propovăduitor al păcii, bunătăţii şi înţelegerii între oameni declară ziariştilor români : „Despre literatura dv. am auzit înainte de a vă cunoaşte — şi am apreciat-o. Cînd am venit în România am ţinut, între altele, să văd jocurile şi costumele dv. [...]. Aveţi o limbă destinată pentru ritm şi poezie. Cinstiţi-vă poeţii ; ei înfăţişează sufletul bun al poporului".

Să reamintim că Tagore a scris peste trei mii de poezii, apărute în cincizeci de volume — toate acestea aducîndu-i Premiul Nobel pentru literatură.

1927 — CONGRESUL PRESEI LATINE

● PRIMELE congrese ale presei latine s-au ţinut în anii 1922 şi 1923, la Lyon şi la Lisabona. Au urmat cele din anii 1924—1926, organizate la Florenţa, Bruxelles şi Madrid. Cel de al şaselea congres s-a ţinut la Bucureşti, în luna octombrie 1927, cu aceasta încheindu-se ciclul european, următoarele congrese fiind programate în America Latină. La congresul din Bucureşti au luat parte reprezentanţi a mai mult de o sută de ziare din : Franţa, Spania, Portugalia, Canada, Mexic, Nicaragua, San Salvador, Guatemala, Republica Dominicană, Panama, Cuba, Columbia, Venezuela, Peru, Bolivia, Ecuador, Brazilia, Uruguay, Argentina, Chile şi România.

Tagore şi fiica sa, care l-a insoţit în vizita făcută la Bucureşti

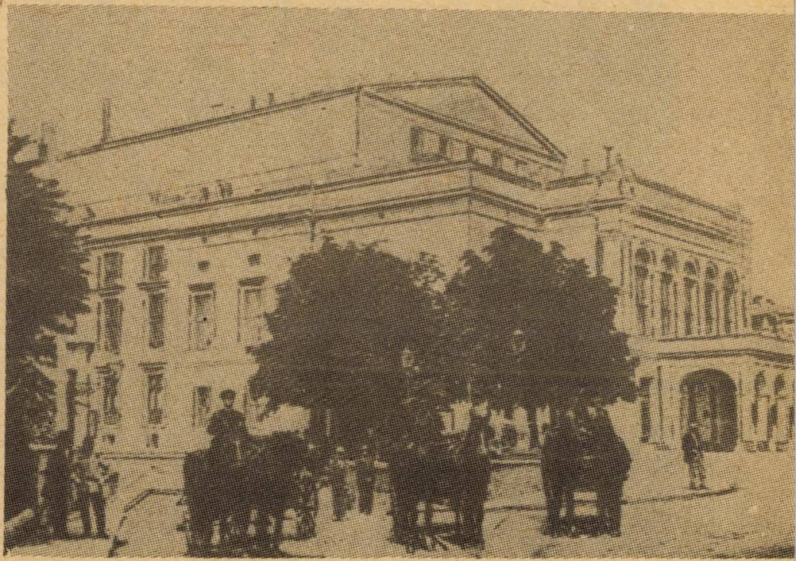
PRIMELE FOTOGRAFII ALE BUCUREŞTIULUI — 1856

● ÎN anul 1856, un fotograf amator din Viena — farmacistul V. Ludwig Angerer — a trecut cu ochiul său magic — aparatul dagherotip, recent perfecţionat — peste uliţele Bucureştiului, realizînd cele dintîi fotografii cunoscute, care s-au păstrat, fiind astăzi în colecţiile Cabinetului de Stampe al Bibliotecii Academiei Române. Reproducem cîteva dintre aceste preţioase documente de arhivă, începînd cu Sărindarul, văzut de pe acoperişul Teatrului Naţional. Explicaţia acestei fotografii o aflăm, sub semnătura lui Spiru Haret, în *Buletinul Monumentelor Istorice*, din aprilie 1911 :

1 — „În primul plan se văd cinci coşuri de fum. Ele sînt pe acoperişul clădirii Teatrului Naţional, unde a stat fotograful ca să realizeze imaginea panoramică urmărită. Imediat în faţa acestor coşuri se văd, parţial, casele Oteteleşanu, alături de care, în stînga, se află curtea şi casa Frascati (în locul acestor clădiri avem astăzi Palatul Telefoanelor, n. n.). În centrul fotografiei : Biserica Sărindar, cu clopotniţa în stînga sa, şi mai la stînga, după colţ, casa Ghica, fostă, pe vremea Caragea (1812), palat domnesc. Tot în stînga clopotniţei, alături de casa Ghica, se vede sala Slătineanu, transformată, în 1871, de Grigore Capşa, în cofetărie. În rînd cu ferestrele turnului clopotniţei, spre stînga, se vede un imobil cu cinci ferestre ; este casa Grecianu, în care şi-a instalat, după 1865, laboratorul fotografic Carol Pop de Szathmari — primul nostru reporter fotograf. Printre aceste trei imobile din stînga şi clopotniţa Bisericii Sărindar, şerpuieşte Calea Mogoşoaiei, «tăiată de Constantin Vodă Brîncoveanu, în 1692»".

Celelalte fotografii pe care le reproducem sînt mai uşor de identificat :

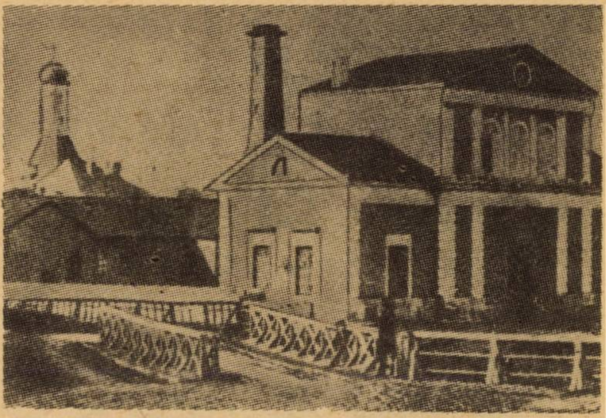
Clădirea Teatrului Naţional, inaugurată la 31 decembrie 1852.

Vedere, tot de pe acoperişul Teatrului Naţional, spre strada Cîmpineanu. În colţul din stînga, sus — o porţiune din lacul Cişmigiu.

O „frumoasă“ vedere a Dîmboviţei, în apropiere de fosta Piaţă a Unirii.

Stabilimentul Fîntînilor, sau Uzina de la Vadul Sacagiilor, înființată în anul 1846, pentru pomparea apei în oraș.

Turnul Colței, zidit în anul 1742 și deteriorat de două cutremure pînă în 1856.

Piața Sf. Gheorghe, într-o zi de lucru.

Paul-Emile VICTOR

IGLU-UL: VÎNT DE NORD, VÎNT DE SUD

■ *Explorator prin vocaţie, Paul-Emile Victor şi-a ales o profesiune la care visează nu numai adolescenţii. La vîrsta de douăzeci şi şapte de ani a putut să-şi pună în practică aspiraţiile. În 1934 s-a îmbarcat la bordul celebrei nave* Pourquoi-Pas ? *a comandantului Charcot, pornind în prima sa expediţie arctică. În volumul de memorii,* Iglu-ul, vînt de nord, vînt de sud *(1988), continuare a* Mansardei *(1981), etnologul evocă, după cincizeci şi trei de ani, cu acelaşi entuziasm, întîmplările acestei saga polară, fascinaţia pentru o zonă austeră şi frumoasă, pentru un peisaj de sfîrşit al lumii în care timpul pare că s-a oprit, în care cel mai mic accident capătă proporţiile coşmarului. După un an, „Robinson al gheţurilor" s-a reîntors la Paris. În pofida primirii triumfale, Paul-Emile Victor a început să regrete banchiza. Împreună cu alţi patru temerari s-a lansat într-o traversare pe jos al marelui gheţar din Groenlanda. În timpul marşului — pustiurile de gheaţă sînt cele mai îngrozitoare de pe planetă — echipa a cunoscut epuizarea, foamea, spaima omului ajuns ca o sălbăticiune şi totodată o bucurie intensă, beţia infinitului.*

În 1934, Pourquoi-Pas ? celebra navă a comandantului Charcot este imobilizată în gheţurile Groenlandei. *Reproducem cîteva fragmente din volumul amintit.*

Pourquoi-Pas ? încearcă să capete viteză pentru a străbate o imensă placă de banchiză, care opune o rezistenţă nebănuită. Striveşte totul în jur, înaintînd. În lungul bordului, un curent repede aduce gheţuri splendide, clopote vesele.

— Înainte, nava ! urlă de trei zile Chatton.

Motorul se învîrte, gîfîie.

— Stop ! Înapoi ! Încet !

Gheţurile sar şi se înghesuie, înfricoşate de vîrtejurile elicei.

— Stop ! Jumătate înainte !

Nava tremură, sforăie. Motorul îşi pierde respiraţia.

— Atenţiune !

Un şoc : la bord totul vibrează. *Pourquoi-Pas ?* rămîne nemişcată.

Gheţarul ca un islaz pe care am eşuat în zori este tot acolo. Ne sfidează de cîteva ore.

Deodată, în neantul sufletelor, al corpurilor şi al lucrurilor se mişcă ceva în invizibil.

Acolo, pe banchiza lăptoasă, ieşind puţin cîte puţin din spaţiu, trei siluete, inconsistente, mai întîi cenuşii apoi negre.

— Ei ar putea să ne arate pe ce cale să mergem, speră Chatton. Ei ?... Eschimoşii.

Sînt trei. Se sprijină cu amîndouă mîinile de caiace, împingîndu-le cu picioarele pentru a înainta pe gheaţa nesigură, se opresc la mal fără nici un gest, se aşează în ele cu eforturi. Cu smucituri mărunte, se lasă să alunece pe apa neagră. Din trei lovituri de pagaie, se aliniază de-a lungul bordului. Marinarii îi aşteaptă aruncîndu-le corzi. Îşi prind ochiurile corzilor în faţă şi în spatele bărcilor înguste apoi sînt traşi pe punte ca nişte colete. Surîzînd, ies din caiace, parcă şi-ar scoate un pantalon prea strîmt, şi se îndreaptă fără să ezite către pasarela unde îi aşteaptă Charcot.

Unul dintre ei are rulat în jurul caschetei, ca un galon, o bucată de peliculă de film de 36 mm.

PE eschimoşi îi cunosc bine. Sau nu îi cunosc deloc. Ştiu totul despre ei, fără să ştiu nimic.

Sînt mici. Au faţa plată, părul negru, pana corbului, tăiat cu castronul,

torsul dezvoltat, picioarele de bătrîni cavalerişti. Pantalonii şi hainele sînt din piele de focă. Poartă o cămaşă cu glugă — un hanorac [1] — dintr-o ţesătură albă, cumpărată dintr-o prăvălie daneză.

Mă aşteptam la toate astea : cursurile de antropologie fizică, cercetările la muzeul etnografic de la Trocadero, cursurile de etnologie ţinute de Marcel Mauss m-au pregătit pentru primul contact. Am fost surprins, imediat, de mirosul lor : puţin dulceag, puţin rînced, puţin înţepător, care nu semăna cu nimic.

S-ar putea numi un miros sui-generis. Şi acum îl simt încă în nas şi gît, încercînd să retrăiesc amintirile. Mirosul vine de la grăsimea de focă (împotriva credinţei populare, nu se ung cu ea) cu care îşi ung caiacele, umiacurile, hainele din piele de focă, ca să le impermeabilizeze.

Ochii par mai puţin oblici decît îmi închipuiam. Pentru eschimoşi şi noi albii avem ochii tot oblici. Dar în jos.

— Din cauza asta aveţi o înfăţişare tristă, mi-a spus într-o zi Dumidia. Dezvoltarea maxilarelor este neobişnuită. La masă, ies în afară ca nişte castroane. Cînd mestecă, e impresionant, ca o maşină de sfărîmat. Dinţii sînt tociţi pînă la gingie. Pentru ei, dinţii, maxilarele sînt o unealtă puternică : cleşti, foarfece sau menghină... pînă şi cleşte de cuie ! Chiar şi femeile, cu dinţii lor smulg perii de pe piei pentru a obţine pielea curată (tăbăcită în urina fermentată) sau îi folosesc pentru a scoate din apă o focă după ce a fost vînată (îşi înfig dinţii într-o înotătoare sau în coadă).

Alerg, după aceşti eschimoşi, „primii ai mei“. Mă alătur lor, îi ating pe coridoare sau pe scări. Vreau să le atrag atenţia. Vreau să le isc o privire, să pun mîna pe ei. Nu îi interesează decît Charcot.

YOCHOUA cu cei doi însoţitori ne părăsesc. Se strecoară în caiace aşa cum au ieşit, printr-o balansare a şoldurilor. Înzestraţi cu o îndoire accentuată a genunchilor, parcă îşi dau brînci în bărcuţe. Apoi dispar în ceaţă.

Ne simţim deodată singuri pe lume.

Circul reîncepe.

Gheţurile plesnesc în jurul nostru. Nava paralizată şi oarbă geme la asalturile lor. Ceaţa şi burniţa au uns puntea, totul cu un strat lunecos şi lucios. Charcot, înfofolit pînă la ochi, tuşeşte, scuipă, înjură şi muşcă de cum îl vezi. Chatton, chinuit de un lumbago, este extenuat, copleşit. Echipajul caută să se vîre jos în cală. „Pasagerii“ sînt reduşi la cea mai simplă îndeletnicire, care nu există. În hamac, îmi repet fără încetare „Vom ajunge acolo...“

Dacă nu vom „ajunge“, dacă ne vom *întoarce* fără să ne fi împlinit misiunea, nu-mi rămîne decît să devin, „fiul-Victor-urmaşul-tatălui-său, fabricant de pipe şi de stilouri la Lous-le-Saunier, Jura“.

Aproape o sinucidere. (...)

Deodată, pe neaşteptate, totul se aranjează. Ca în şaluri mari sau în scame, ceaţa se refugiază pe vîrfuri. Soarele surîde. Gheţurile se îmblînzesc descleştînd menghina sălbatecă, *Pourquoi-Pas ?* îşi recapătă tinereţea nesperată şi intră majestuos în golful Rosevinge, la Scoresby Sund.

Chatton, triumfător, dă ordinul aşteptat :

— Funda ancora !

Conştient de nerăbdarea noastră, compătimindu-ne, Charcot ne pune la dispoziţie şalupa. Ne îmbarcăm toţi patru ; Charcot, Chatton şi ceilalţi, de pe pasarelă, ne privesc plecînd. Echipajul stă de-a lungul bordului, ca la paradă...

— Să nu vă rătăciţi în desfătările de la Copoue eskimosă, ne strigă Charcot cînd se trage cu tunul.

— Ne întîlnim peste trei zile sau anul viitor !

Întreaga populaţie ne aşteaptă pe crestele stîncoase, chele, lucioase ale malului rîpos. Întreaga populaţie, bărbaţi, femei, copii şi cîteva sute de cîini. Nemişcaţi şi tăcuţi. Un bărbat strigă cuvinte neînţelese întovărăşindu-le cu gesturi largi. (...)

MATTER şi cu mine părăsim satul, cu sacul în spinare, orbecăind. Sper să

dăm, dacă norocul ne ajută, peste ruinele unor vechi case de eschimoşi. Sînt numeroase în regiune. Pietre, pietre, nimic altceva decît pietre. Mergem cu nasul în pietre. Ridicăm capul cît mai puţin cu putinţă, de frică să nu cădem pe jos. Nici o stîncă întreagă. Numai stînci sfărîmate. Sărim din piatră în piatră ; din cap de negru în cap de negru [2]. Încălţămintea şi picioarele sînt puse la grea încercare. Acolo, fiordul străluceşte. Rezonanţa majestuoaselor aisberguri de pe el seamănă cu liniştea vîrfurilor alpine. Acest fiord este cel mai mare al Arcticii. Pătrunde în uscat trei sute douăzeci şi cinci de kilometri. Se împarte, undeva, într-o mulţime de fiorduri, degete uriaşe ale unei mîini uriaşe. La intrare are o deschidere de treizeci şi cinci de kilometri. Nimeni pînă acum, în anul 1934, n-a explorat nici măcar o sutime. La douăzeci şi cinci de kilometri distanţă de sat, munţii sînt necunoscuţi iar hărţile total false.

Ne întîlnim cu un băiat voinic, Tada. Ne salută cu un surîs larg şi cu cîteva plecăciuni respectuoase spunînd douătrei fraze de neînţeles. Apoi o ia înaintea noastră.

— Ce vrea ? şopteşte Freddy îngrijorat.

Tada ne duce drept la ruinele acoperite de ierburi şi muşchi. În cîteva ore culegem numeroase unelte de os şi piatră. De asemenea kjokenmoding [3], diverse oseminte.

Tada merge cu paşi siguri şi repezi. Călcătura, caracteristică eschimoşilor, amortizează şocul călcîiului. Ne conduce apoi la un mormînt. Printre pietre prăvălite şi dale crăpate, refugiate parcă pe un pat de muşchi, două cranii dolicocefale, un adult şi un copil.

SE lasă „noaptea". Din uşor şi transparent, cerul devine greu şi translucid. Ne oprim într-o grotă. Tada se hotărăşte să rămînă cu noi. Bocceaua îi ţine loc de pernă. A adus cîteva bucăţi de carne negricioasă şi unsuroasă pe care o refuzăm politicos. Nu ne roagă să împărţim cu el pîinea, cutia cu carne şi tabletele de ciocolată.

Strălucirea plumbuită a soarelui rămîne suspendată parcă pe toată durata a ceea ce, altundeva, se numeşte noapte.

Cu tot focul de crengi fumegînde, sîntem invadaţi de ţînţari cu miliardele. De-a lungul secolelor, o peşteră înseamnă, a priori, un adăpost. Înaintea noastră au fost alţii aci. Stînd pe vine, „scotocim" cu palmele, cu vîrful degetelor. Mîngîiem suprafaţa nisipului fin, aproape pulbere amestecată cu oase mici şi pietriş. Prietenul nostru, eschimosul, este aşezat în faţa noastră, cu picioarele bine întinse pe pămînt, cu torsul uşor aplecat înainte, sprijinindu-şi coatele de pulpe. A rămas tăcut de cînd a înţeles că bariera limbilor e de netrecut.

Văzînd decepţia mea, după vreo zece minute fără rezultat, netezeşte o mică suprafaţă, ia un os gros ca degetul cel mare, îl pune în mijlocul suprafeţei curăţate. Îşi retrage mîinile. Le ascunde

Carapace de crab fosilizată

la spate. Ne privește intens, pronunțînd rar, distinct, cuvîntul : *perarpok*. Apoi, cu repeziciune, face să dispară osul. Își ascunde din nou mîinile la spate și articulează un nou cuvînt : *peranguilak* ,indicînd cu privirea, cu nasul și bărbia suprafața goală [4]. Repetă mimica neobosit, cu răbdare, fără a ne face să ghicim ce spune. Ca să ne lase să ne întindem și să dormim, jocul putînd dura multă vreme, spun la un moment dat cu un aer convins și voios silaba pe care o știu cel mai bine în această limbă, de fapt un fel de sunet ca un *i* de la *in* și un *e* care înseamnă (în limba ammassalimiout) : da. Întorcîndu-mă spre Freddy, bine dispus, îi spun :

— Fă-te că ai înțeles și tu, altfel stăm pînă mîine aici !

Fața lui Freddy se luminează și ea. Scoate de două ori nechezatul aprobativ pe care îl știe ca și mine.

A doua zi, după o noapte agitată, cu fața umflată de pișcăturile țînțarilor devastatori, o pornim la drum. Descoperim, în sfîrșit, vreo douăzeci de așchii frumos lucrate și un vîrf de săgeată splendid din silex tăiat cu finețe. Atribuim — după noi — primul vestigiu, preistoriei eschimoșilor. Începem să ne adîncim în această preistorie care se oprește în 1884, data descoperirii lor de danezi.

Bag în rucsac, împachetate cu grijă în hîrtie de ziar, primele obiecte ale unei colecții cu trei mii cinci sute de piese etnografice aparținînd ammassalimiout-ilor. Astăzi este una din comorile de la Musée de l'Homme.

SĂRIND din piatră în cap de negru ne reîntoarcem în satul în apropierea căruia *Pourquoi-Pas ?* este ancorată. E miezul nopții. Soarele de august parcă pudrează cu mărgean roșu colinele și cu ardezie albăstruie fundul văilor. Rămîne mult timp agățat pe cer, la marginea orizontului vălurit. Trece leneș de la o colină la alta înainte de a se ridica din nou, indicînd începutul unei alte zile. Deodată Tada se oprește. Se apleacă încetișor. Face cîțiva pași cu grijă ridicînd brațul într-un gest reținut, apoi îl întinde brusc. Piatra va lovi „ceva" invizibil pentru noi. Lovitura sună înăbușit, zboară niște pene. Din cîteva salturi, însoțitorul nostru va culege pasărea pe care a omorît-o. Este o potîrniche albă, o potîrniche a zăpezilor, în ținuta de vară, identică solului pe care a fost lovită. Pusesem piciorul pe ea fără să ne dăm seama.

Întoarcere în sat. Tada ne invită la el. O experiență neașteptată, să vezi materializîndu-se de *visu* și *palpu* fișele pe care le-am făcut lunile trecute. Îmi notasem toate informațiile livrești despre colibele eschimoșilor orientali. Din toate casele satului, cea a lui Tada este singura tradițională. Din piatră, pămînt și șomoioage de iarbă. Priveam pe deasupra, fără să-i dăm atenție, era un soi de ridicătură de pămînt ierboasă, o excrescență parcă a moviliței care o sprijinea. Eschimoșii din Scoresby s-au stabilit aici de vreo zece ani (1926), cînd locuiau în districtul Ammassalik erau semi-nomazi. Vara se deplasau, trăiau în corturi, regăsindu-și familiile și prietenii, construindu-și casa pentru iernat după bunul plac al imaginației sau al întîmplării. Apoi au devenit sedentari.

Coliba lui Tada a fost construită de mult. Ușa strîmbă — cîteva scînduri puse în diagonală — nu are mai mult de un metru cincizeci înălțime. Balamalele din piele de focă sînt prinse de o parte și de alta așa cum se poate vedea și azi la stînele din masivul Jura. Tada a împins ușa. S-a deschis spre interior [5]. S-a aplecat și intră în gaura neagră, făcîndu-ne cu un gest senioral al mîinii invitația de a-l urma ; mîna îndoită, cu palma în jos, cu degetele îndreptate spre pămînt, strîngîndu-le și deschizîndu-le repede, de mai multe ori, în palmă. Mimica eschimoșilor este pe cît de expresivă, pe atît de variată, nu prea clară pentru noi. Intrăm și noi. Experiență excitantă. Puțin neliniștitoare. Trăiesc un moment neobișnuit (îmi vine să scriu exotic) al vieții mele de „explorator". Visul meu, cel care a născut vocația, prinde viață. Cel care mi-a îndreptat — aș putea spune condus, stăpînit, dirijat — viața de adolescent.

Kayo Yamaguki. Iarna

LA capătul culoarului, coboară o treaptă. Pun piciorul pe o dală care se clatină. Mă îndrept și mă izbesc de una din bornele tavanului-acoperiș, între care crește iarba, las capul în jos. Orbit de lumina de afară, nu disting la început nimic în cavernă, cu toată lumina slabă care se strecoară prin minuscula fereastră de lîngă ușă. Nu văd nimic. Simt însă. Un miros puternic în care regăsesc mirosul lui Yochoua, al lui Tada : la care se adaugă cel al grăsimii arse, de carne și pui prăjiți. Mai este și altceva. Ceva nedeslușit, puțin acid, cam fetid, fad, cu un ușor iz de amoniac. Cel al urinei fermentate, adunate în bazine și destinată tăbăcirii pieilor. Inspir mirosul pentru a mă impregna cît mai bine. Îmi spun că va trebui să viețuiesc cu el un an (poate mai puțin). E mai bine să mă obișnuiesc cît mai curînd : l-am vrut, îl am. Cu toată hotărîrea, curajul și entuziasmul, nu pot spune că a fost ușor...

În sfîrșit am reușit să disting forme în cavernă. Apoi amănunte. Coliba este împărțită în două : locul unde ne aflăm în picioare pe dalele nesigure, strîmbe, umede, alunecoase, noroioase de pe jos și lunga platformă de scînduri care este așezată lîngă stînca din fund, în toată întinderea. Ceea ce sare în ochi este o indescriptibilă harababură, un talmeș-balmeș neînchipuit care umple toate spațiile disponibile : lighene, oale cu toarte, cratițe, tingiri, oale de noapte, bidoane, cutii de conserve, farfurii, cîrpe, haine, piei rulate, bucăți de scînduri, lăzi, lădițe, cutii de toate felurile. Peste tot, chiar pe jos, dedesubtul platformei și deasupra, pe măsuțele unde ard lămpile cu ulei eschimose. Și din tavan atîrnă piei de focă, pantaloni, cămăși, mănuși, puse la uscat. În această dezordine o cățelușă cu ochi vii și inteligenți își ridică botul fremătător spre noi, hrănind patru pui albi, cu codițele răsucite ca un semn de întrebare.

Platforma este împărțită în trei compartimente prin piei suspendate cu ajutorul curelelor în tavan. Fiecare dintre compartimente este teritoriul unui grup familial înrudit cu celelalte. În mijloc tronează o bătrînă, slabă, împuținată, muncită, sprijinind genunchiul de subțioară, pieptul acoperit cu ceva fără mîneci, care se oprește deasupra buricului. Un chilot din piele puțin mai mare ca un cache-sex marchează zona cu un triunghi brun. La picioarele ei, o fetiță goală, grăsuță, rotunjoară. Stă așezată pe marginea platformei, dînd din picioare, cu gura deschisă, cu ochii holbați. În fund, lîngă perete, greu de văzut în întuneric, a doua.

În fiecare din compartimente, femei, una coase stînd ca un buda. Cîțiva copii. Nici un bărbat. Sînt la vînătoare.

Femeile, copiii muți sînt luminați de licăririle tremurătoare și aurite ale flăcăruilor ca o greblă a două lămpi cu ulei — ounakrits eschimose. Ne privesc, imobile, transformate în statui de sare la apariția noastră.

TADA spune cîteva vorbe printre care disting *Franskrit*. Tabloul impresionant, tăcut, înghețat se însuflețește. Murmure aprobatoare. Surîsuri. Cotrobăind pe sub platformă, scot un reci-

pient pe care ni-l întind. Conține „ceva" de mîncat.

Gestul este, ca oriunde în lume, al prieteniei. Corespunzînd primei nevoi a omului : a se hrăni. Este peste tot un gest tradițional, cum era pipa păcii la Amerindieni. A refuza nu înseamnă numai un afront. Înseamnă a respinge mîna întinsă.

Nu m-am confruntat încă niciodată cu o „probă judiciară". Acuma e pe cale să se întîmple : cel mai apropiat lighean cu toarte era al bătrînei. Conținea bucăți de carne negricioasă plutind într-un sos maro uleios. Foarte unsuros. Tada ne-a arătat într-o oală un craniu de focă, cu mustăți și ochi enormi, bulbucați, verzi-albăstrui. M-aș abține...

Cu mișcări ale capului, în vîrful căruia cocul parcă bate măsura, bătrîna știrbă ne încurajează. Carnea tare, mirositoare și rece, este gustoasă, excelentă. Mi-am înmuiat degetele în sos ca să scot o bucată. Le ling ca să le curăț. Mare succes : toată casa izbucnește în rîs, se întind spre mine toate oalele. Cu o figură de mîncăcios, pescuiesc o bucată, o înghit lingîndu-mi din nou degetele.

Era exact ce trebuia să fac...

Mi-am cîștigat primele galoane ale conviețuirii eschimose.

— Freddy, îi spun lui Matter, care-și linge și el degetele, așteaptă-mă ! Mă duc să mă plimb puțin pe afară.

Cu un aer dezinvolt, cu un gest care vrea să fie de scuză, mă reped pe culoar, apărînd în partea cealaltă, la aer. Un parfum de ozon mă lovește în față. Și o surpriză plăcută : mulțimea urmăritorilor a dispărut. Pot să mă izolez cît vreau, fără probleme, să admir cerul senin și, de partea cealaltă a fiordului, munții la poalele cărora strălucesc ghețurile care îți iau ochii, înconjurînd un aisberg-catedrală de smarald. Caut îndelung o stîncă de care să mă sprijin, care să nu-mi ascundă grandiosul peisaj. Bîzîitul țînțarilor mă trezește repede din visare. Și, parcă, totodată un galop scheunat care se amplifică în cîteva secunde. Fac un salt disperat ; la timp, evitînd o haită de cîini care, atrasă de miros, sosește în goană.

Aflu ceva foarte important : în acest ținut nu știi de unde poate veni pericolul, cînd te aștepți mai puțin...

Intru în colibă.

Bătrîna îmi întinde un obiect magnific : un soi de bol din lemn, umflat, împodobit jur-împrejur cu figurine din fildeș [6] reprezentînd foci, urși și narvali. Descopăr pentru întîia dată (eu) minunata ingeniozitate a eschimoșilor: o pipetă așezată în grosimea peretelui. Așa poți bea apa rece de pe fundul recipientului, de sub suprafața înghețată.

— Uită-te, Freddy — au inventat paiul de băut !

Am mai aflat că au inventat, de multă vreme, șurubul, elicea, arbaleta. Fără să mai vorbim de jucăria Hopa-Mitică...

Datorită mirosului pisoarului, cel puțin dulce al sîngelui proaspăt, cel cam greu al grăsimii ; datorită dalelor care se clatină și zgomotului de clipocire pe care îl face noroiul cînd calci pe ele ; datorită lighenelor, oalelor, cratițelor, tingirilor și altor vase care sînt peste tot, în toate cotloanele și ungherele, conținînd fiecare cîte ceva neliniștitor (pentru noi), realizez că mă aflu, în sfîrșit, printre eschimoși. Acolo unde, de multă vreme, am visat să fiu.

---

[1] Oricine știe azi ce este un hanorac. În vremea aceea (1934—1938) nu se auzise de așa ceva. Haina și cuvîntul le-am introdus noi în Franța, la întoarcere, în 1935.

[2] Bulgăre de mușchi și iarbă de mărimea unui craniu uman, caracteristic pentru tundră.

[3] Nume scandinav folosit în etnologie pentru o grămadă de resturi care se află în fața casei, grămadă care ascunde adesea adevărate comori etnologice.

[4] Perarpok : este ; peranguilak : nu-i.

[5] Pentru a putea ieși cînd zăpada este troienită în fața ușii... Către 1960, într-o bază antarctică au murit carbonizați treisprezece cercetători fiindcă ușa clădirii se deschidea în exterior.

[6] Fildeș de narval.

Prezentare și traducere de Andriana FIANU

ŢARA SOARELUI-RĂSARE

Kaii Higashiyama. Dimineaţă

LA umbra florilor de sakura, la soare, pe malul scrierii hiragana descoperim delicata prezenţă a unui popor care între haiku şi bushido a găsit răgazul şi tăria de-a trăi „cu un secol înainte şi cu zece secole în urmă"...

În faţa ceştii de ceai, gingaşa amăreală a băuturii, de sfat bun, ne apropie şi ne desparte. *Noi îl bem, japonezul „doar" îl bea :* „Cînd mergi — spune un maestru zen — mulţumeşte-te să mergi. Cînd eşti aşezat, mulţumeşte-te să fii aşezat, însă mai presus de toate nu tergiversa !"

ÎNTRE muntele Fuji şi Marea Japoniei, o lume aparent bizară dar coerentă asimilează şi „japonizează" tendinţe economice, religii, stiluri de luptă sau descoperiri ştiinţifice, întregul fiind structurat în jurul unui nucleu reprezentat de valorile ei tradiţionale.

Paradoxal ? Poate. Şi mai paradoxală poate părea însă afirmaţia că nu gîndirea le-a determinat vorbirea ci, dimpotrivă, vorbirea a fost cea care le-a determinat gîndirea. În definitiv paradoxul nu se află în contradicţie cu adevărul, ci cu platitudinea.

Japonia este un sistem de semne viu. E locul unde strada, casa, sărbătorile, vremea capricioasă, totul, dar totul este dominat de semne.

Pînă şi masa. Japonezul nu sfîşie, nu mutilează folosindu-se de cuţit şi furculiţă, ci desprinde cu beţişoarele

(hashi) o colecţie de mici bucăţi de culori, gusturi şi mirosuri diferite. Hashi-ul pare o continuare a indexului şi astfel criteriul estetic mută accentul de pe natură pe cultură, de pe hrană pe mîncare.

LA umbra florilor de sakura totul este aparenţă. Esenţa pentru japonez nu există, sau mai clar : este însăşi aparenţa. Totul este ceremonial. Ai crede că un popor ataşat de aparenţe trebuie să aibă creaţii artistice care să exceadă prin încărcătură ornamentală. Şi totuşi... în japoneză există un cuvînt ce are sensul de „gust al simplităţii pure" : *Wabi*. Şi wabi găseşti în *ikebana* — arta aranjării florilor, *bonsai* — arta copacilor pitici, *chanoyu* — ceremonia ceaiului, *budo* — arte marţiale, *origami* — arta împăturirii hîrtiei..., şi wabi găseşti în viaţa de toate zilele, căci viaţa de toate zilele pentru japonez este o artă. Este, poate, una din explicaţiile „miracolului japonez".

Ca şi picturile din ţara sa — *kakemono*-uri şi *makimono*-uri — viaţa japoneză se desfăşoară pe verticală sau orizontală. În ambele sensuri el extrage esenţialul : linia şi golul. Sufletul japonez este o poveste fără tîlc ascuns, e o suprafaţă sensibilă, lipsită de adîncimi inaccesibile. Europeanul îl caută dincolo de aparenţe. Nu poate încă să sesizeze oglinda, căci se uită în ea doar pentru a se privi.

ÎN faţa ceştii de ceai europeanul vorbeşte. Spre a se exprima. În faţa ceştii de ceai japonezul lasă ceva nespus. Spre a crea „golul" necesar întregirii ideii.

Ar trebui ca şi noi să lăsăm cititorului „golul" necesar conturării spiritului japonez — *nihon seishin*.

Dar...

„Cortegiu pe cărare
Spre Colina Pinului
Soarele încinge tecile săbiilor"

Japonia shintoistă îngenunche şi astăzi dinaintea sufletului — sabie. Nu putem uita că *ceremonia ceaiului* s-a născut o dată cu bushido şi ikebana. Nu putem uita că ceremonia ceaiului este o artă numai pentru că, fără îndoială, reprezintă o transformare profundă a vieţii însăşi. De fapt zenismul acestei ceremonii nu reprezintă altceva decît arta de a fiinţa sau, ca în cazul lui Rikiu, arta de a muri. Spunem şi noi o dată cu Kobodaishi : „curgi, curgi, curgi, curgi, şuvoiul vieţii aleargă necontenit înainte. Mori, mori, mori, mori, moartea le ajunge pe toate."

NU putem uita artele marţiale în ţara „celor 47 de ronini", în ţara a cărei mitologie începe cu o sabie.

Ce sînt artele marţiale (BUDO) de fapt ?... Atunci cînd o tehnică de luptă uneşte corpul cu spiritul, atunci cînd spontan şi simultan mîna şi mintea ajung la ţinta dorită, atunci cînd atenţia ţi-e trează dar fără obiect (zanshin) se poate spune că eşti hara-no-aru-hito („om care are abdomen" — om brav, stăpîn pe el).

BUDO (do = cale, Bu = marţială) şi zen-ul sînt totuna. Sînt degetul care arată luna, nu luna însăşi. Le înţelegi deplin atunci cînd nu le mai practici.

În toate artele tradiţionale japoneze, deci şi în BUDO, instrumentele folosite, practica în sine nu reprezintă decît pretexte pentru evenimentul ce are loc.

Un mare maestru de Kyudo („calea" tirului cu arcul) spunea : „Ultimul stadiu al activităţii este inactivitatea ; ultimul stadiu al cuvîntului este tăcerea ; ultimul stadiu al trasului cu arcul este «ne-trasul»."

LA umbra florilor de sakura, un popor surîzător şi blînd zămisleşte artele marţiale. Paradoxal ! Adică în contradicţie cu platitudinea şi nu cu adevărul.

Japonia este ţara unde „artă pentru artă" sau „artă pentru viaţă" nu înseamnă nimic. Japonia este ţara florilor de sakura, locul unde VIAŢA e considerată ca fiind artă, sub toate aspectele ei.

Deschide fereastra spre Japonia — Ţara de la Răsăritul Soarelui, deschide-o spre Floarea de sakura, de vrei să arunci o privire spre tine.

Laurenţiu ENE

Christopher LUCAS

ASCENSIUNEA MUNTELUI FUJI

VĂZUT de pe coastă, de la o distanţă de 40 kilometri, muntele Fuji se înalţă, solitar, splendid şi înfricoşător, dominînd Japonia aşa cum Everestul încoronează Himalaia. Emană din acest vîrf o grandoare mistică, o puritate unică. De departe, muntele Fuji este de o frumuseţe stupefiantă.

De obicei liniştit, Fuji-san, cum îl numesc japonezii, este obiectul unor erupţii sporadice ; ultima sa mînie, din 1707, a făcut ca Tokio — aşezat la o distanţă de 105 kilometri — să fie acoperit cu 15 centimetri de cenuşă. În ciuda unor asemenea extravaganţe, Fuji reprezintă foarte mult pentru japonezi : el este nu numai emblema populară a ţării, ci şi păzitorul sufletului naţiunii.

Ascensiunea pe Fuji este cu totul altceva decît o simplă ispravă de alpinist. Pentru marea parte a japonezilor este un ritual, un pelerinaj. În timpul sezonului escaladei, care durează numai două luni vara, în fiecare zi sînt sărbători pe pantele lui Fuji-san.

În fiecare an există cam 3.000.000 de doritori să întreprindă ascensiunea, dar de fapt numai circa 200.000 depăşesc cea de a şasea etapă.

Ca ziarist britanic, trăind la Tokio, de vreo douăzeci de ani vreau să escaladez muntele Fuji, amînînd de fiecare dată încercarea pentru „anul viitor". Într-o bună dimineaţă, după o noapte de vară la fel de sufocantă ca o baie de aburi, m-am hotărît să părăsesc marele oraş şi să pornesc la drum.

Pentru o căţărare de 3776 metri echipamentul meu nu era deloc potrivit : nişte jeans vechi, tenişi şi impermeabil de plastic. Într-un rucsac îndesa-

S. Uemura. Samurai

sem două pulovere, o lanternă, o sticluţă de whisky, alune, un pachet de calmar uscat, două mere şi un teanc de yeni ; tot ce era necesar unui alpinist amator.

Pe parcurs existau zece refugii de etapă. Primele trei sînt superflue pentru cine urcă metodic poteca. Cel de-al

patrulea lipseşte din serie. Superstiţioşi, japonezii preferă să nu aibă nimic de a face cu *shi* care înseamnă totodată „patru“ şi „mort“. Asemeni atîtor căţărători, am ajuns direct la Gogome, a cincea oprire, tabăra de bază a muntelui Fuji. În interior : trosnetul fliperelor, bip-bipul abrutizant al jocurilor video, vacarmul ţîncilor deghizaţi în Superman. În exterior, un parking mare cît un teren de fotbal este plin pînă la refuz de autocare şi de automobile. În jur, prăvălii cu amintiri, înecate în cascade de iederă sau plastic, vînd portchei, maiouri, zahăr candel şi alte mărfuri ordinare cu efigia ilustrului munte. Locul răsună de o muzică non-stop. Aşa este turismul de masă în ce are mai rău şi aş fi dorit să nu urc niciodată pînă aici.

Urîţenia se şterge cînd ridici ochii către masa zdrobitoare a vulcanului. Acolo sus, pierdut printre vălătucii de ceaţă, se ridică spre infinit un peisaj fantomatic de pietre, de cenuşă gri şi de mari blocuri de lavă, negre, mărturii ale îndepărtatelor erupţii. Este un spectacol răscolitor. Atît de aproape, atît de strivitor, Fuji-san impresionează.

„SĂ NE GRĂBIM, SĂ NE GRĂBIM !“

ÎN dimineaţa caldă şi umedă de iulie, Gogome viermuieşte de lume. Se află aici un grup Mitsubishi, un grup Toshiba, un grup de la agenţia Dentsu, membrii de la Rotary şi Lions — tineri şi mai puţin tineri — femei pasionate de ornitologie, chiar şi călugări budişti. Adăugînd la asta şi 150 de puştani de la un colegiu din Yokohama, îmbrăcaţi toţi cu treninguri turcoaz cu un mic bob alb. Sînt singurul căţărător autonom.

Ca oricare, îmi cumpăr un *kongozue,* cu clopoţei şi steag nipon, un baston vulgar din lemn, folositor în trecerile stîncoase. Se iveşte o încurcătură : există două drapele nipone. Trebuie să aleg : oficialul *hinomaru* cu un soare roşu pe fond alb sau *kaigun-ki,* bătrînul pavilion al marinei cu razele iradiante. O întreb pe vînzătoare care e mai bun. Surîzînd, îmi întinde pe cel al marinei.

— Asta este mai frumos.

Echipat astfel, mă înfund în pîcla căldurii. E greu, dar sînt cuprins de frenezie. Rupîndu-mă de turma anonimă, grăbesc cu hotărîre pasul pentru a rămîne singur, ocrotindu-mi cu gelozie intimitatea. Poteca cu grohotiş şerpuieşte prin pădure între blocuri vulcanice împrăştiate peste tot. Panta nu e prea dură, dar am început să scot limba !

Ajungînd la al şaselea refugiu — o construcţie joasă din prefabricate — drumul iese brusc din pădure şi din toate părţile apare enorma masă vulcanică. E un şoc ! De departe Fuji-san are o înfăţişare plăcută, discretă : un vîrf cu tonuri pastel, mov, albastru-lavandă şi violet deschis. De aproape e aspru, ostil, accidentat, stîncos, — sinistru, o succesiune fără sfîrşit de cenuşi gri, de piatră ponce, de blocuri bătute de grindină, în culoarea antracitului, de vaste cîmpuri de lavă. Un adevărat peisaj lunar, cu nuanţe de roşu calcinat, cu fire galbene de pucioasă.

Norii se închid peste noi. Picăturile de ploaie clipocesc şi tunetele se rostogolesc. Un ghid cu pielea bătucită îmi întinde o bucată de hîrtie galbenă cu acest avertisment lugubru : „Atenţie la căderea pietrelor ! Dacă auziţi tunete, fiţi în alertă ! Dacă aveţi o senzaţie de rău, întrerupeţi imediat escalada şi odihniţi-vă !“. Dumnezeule ! În ce m-am băgat ?

Panta devine mai abruptă, serpentinele se îngustează. Înaintez penibil, cu ochii în pămînt. Deodată, norii se sparg vărsînd trombe de apă. Îmi întrerup drumul pînă îmi scot impermeabilul. În curînd ajung un cuplu de bătrînei, cărunţi şi zbîrciţi. Se ţin parcă în picioare numai datorită bastoanelor. Ea este aproape ruptă în două, el cu barba-i scămoşată seamănă cu Confucius. Ea are şaptezeci şi patru de ani, el şaptezeci şi şapte, au pornit-o spre vîrf. De ce ? — Trebuie să mergem, răspund simplu înainte de a porni din nou cu mersul tremurat.

Lungi ace de ploaie îmi lovesc faţa. În acest loc drumul e practicabil, paşii multor generaţii de urcători l-au ne-

tezit şi aplatizat. Trebuie să forţez. Depăşesc un pluton de soldaţi de la autoapărare, care s-au oprit să respire. Oamenii au o înfăţişare posacă. Sînt în manevre, uzi leoarcă, istoviţi de greutatea echipamentului : posturi de radio, căşti, puşti de asalt... Cei care coboară sînt bine dispuşi, mîndri de parcă au realizat un lucru neobişnuit.

— Ganbatte ! (Ne grăbim !) aruncă vorbele veseli.

Este mereu acelaşi cîntec ! Deodată realizez : toată povestea pelerinajului nu înseamnă altceva decît expresia spiritului de neînfrînt care însufleţeşte această naţiune. S-o numim energie de grup împotriva vînturilor şi mareelor, veseli sau trişti, oamenii continuă să înainteze. Am picioarele zdrobite, abia răsuflu, recunosc însă că ambianţa este antrenantă. La toţi dracii, voi atinge şi eu vîrful ! Să mă fac de rîs în faţa mulţimii ? Niciodată ! Ganbatte !

LA al şaptelea refugiu, furtuna este dezlănţuită. Am dat să-mi pirograveze primul succes pe kongozue : „2987 metri". Clădită la adăpost de vînt, cabana e joasă, rudimentară, în stîncă de bazalt, cu un acoperiş de tablă ondulată, fixat cu pietre, deasupra. La o fereastră, o bătrînă vinde supă de alge şi ouă fierte celor cu burta goală, bere şi suc de fructe gîtlejurilor însetate. Optez pentru o băutură supravitaminizată, încercînd să-mi recapăt forţele, tonusul.

— Forţele, da, veţi avea nevoie de ele ! mă previne curajoasa femeie.

Avertismentul ei răsună ca o ameninţare. Are dreptate. Deasupra cabanei, muntele plin de blocuri roşiatice de lavă devine diabolic. Te strecori printre stînci ciopîrţite în bucăţi, cu margini tăioase, înaintezi periculos, picior după picior, de la o priză la alta, agăţîndu-te de lanţurile întinse în chip de balustradă. Îmi zdrelesc mîinile, îmi sfîşii pantalonul, înjur cu voce tare. Deodată, sînt depăşit de trei puşti ducînd biciclete. Biciclete ? Da, biciclete ! Cu un surîs, mă lămuresc că este foarte la modă printre tineri să meargă cu bicicleta pe vîrful muntelui Fuji.

Nu-mi pot opri rîsul. Pentru puţină

Yuki Ogura. Tînără cu evantai

vreme. Drăceasca întindere de lavă nu se mai sfîrşeşte ! Fiecare stîncă are nenumărate colţuri, panta este din ce în ce mai dură ! Fuji-san nu este un munte care se escaladează în joacă ! Primul om care a ajuns în vîrf a fost un călugăr, Enno-Gyoja, către anul 800. Îşi amintea adesea, cu sprîncenele încruntate, un crater monstruos, în care fierbea o lavă albastră în topire.

PLOAIA şi vîntul s-au potolit, o consolare minoră. Printre stîncile roşii, mă sprijin în baston, mă agăţ de muchii... Deasupra noastră, acolo departe, soarele străluceşte peste vîrfurile negre ca nişte cărbuni, peste locurile care seamănă ca picăturile de apă. Coloana excursioniştilor se tîrăşte penibil. Mă dor toţi muşchii, membrele protestează. În jurul meu nimeni nu ezită. În colţul meu bodogăn. Iată cum înţeleg japonezii timpul bun, sau mai bine zis ce idee au despre el : să-şi chinuie trupul, suferind în tăcere, făcînd dovada unei încăpăţînări extreme. Ganbatte ! Să ne grăbim ! Să ne grăbim ! Cu forţă ! La treabă !

Urcăm între două scurgeri întinse de lavă revărsată din vîrf, ocolim blocuri mari de lavă semănînd cu meteoriţi rătăciţi. Cărarea urcă greu, îngustîndu-se uneori, nelăsînd să treacă decît o persoană. Este alunecoasă şi, cu toate lanţurile, sînt unii care cad. Cu precauţie, merg de-a latul pentru a depăşi pe cei patru orbi legaţi în coardă, întovărăşiţi de un ghid, apoi un ciung care sare într-un picior. Mulţi s-au împotmolit pe marginea potecii.

Ploaia încetează şi norii se risipesc. Deasupra, luminat de soarele umed, muntele ni se arată într-o formă de necrezut, desfăşurîndu-şi cu graţie marile încreţituri care trec de la brun întunecat la ruginiu, apoi la verdele muşchiului, înainte de a se scufunda, mai jos, într-un alt ocean de nori. „Atenţie la alunecările de teren!“, anunţă panourile : „Atenţie la căderea pietrelor!“ „Atenţie la vijelii!“.

PUŢINĂ RECONFORTARE

CONTINUI să urc. La 3018 metri, singur, obosit, mă opresc la o cabană mică de piatră. Numărînd 100 de yeni (mai nimic), mi se pirogravează altitudinea pe baston, pentru 420 de yeni (foarte scump) îmi ofer o cafea caldă. În interiorul refugiului, urcătorii epuizaţi fumează şi sporovăiesc, întinşi pe rogojini. Au un aer fericit, e de mirare cît sînt de destinşi. Parcă ar fi o scenă din „bătrîna Japonie“. Cam cu o sută de ani înainte, toată lumea călătorea pe jos făcînd opriri pentru odihnă, în culcuşuri ţărăneşti ca ăsta. Am senzaţia unei ambianţe plăcute, primitoare. Pe pantele muntelui sacru, vreme de cîteva ore, toată lumea se dedică aceloraşi îndeletniciri, făcînd aceleaşi gesturi, împărţind aceleaşi emoţii.

Mă tai la un deget curăţînd un măr ; un domn foarte elegant, cu faţa parcă dăltuită, se repede la mine, plin de solicitudine, cu pansament şi dezinfectant. Se înclină adînc şi spune :

— Kazuo Matsumoto, director al unei societăţi de credit imobiliar. Dumneavoastră ?

Îi reîntorc plecăciunea, schimbînd solemn cărţile de vizită. Matsumoto o examinează atent pe a mea, apoi se înclină din nou :

— Din acest moment, ne veţi face, desigur, onoarea să continuaţi ascensiunea în tovărăşia noastră ? Sînt aici împreună cu doi colaboratori.

— Cu plăcere !

S-a terminat cu preţioasa mea independenţă ! Unul dintre colaboratori îmi ia sacul. În Japonia, cei mai în vîrstă au dreptul la unele înlesniri.

Împreună cu străinul căruia îi tremură genunchii, pe care l-au cooptat, echipa alpină Matsumoto continuă ascensiunea, în lungul unor enorme scurgeri de lavă solidificată, vestigii ale ultimei erupţii. Începe frigul şi întunericul. Am depăşit cu mult celelalte vîrfuri şi surplombăm norii răzleţi. La Tokio sînt 35 de grade, aici temperatura este puţin peste 0 grade. În vîrf se pare că media este de —6 grade ! Facem o pauză, stînd pe vine savurăm spectacolul. Aerul e tare, cu o puritate de cristal. Este un moment încîntător, liniştit, într-o ambianţă de catedrală. Trec colegienii gălăgioşi din Yokohama, ţinîndu-se bine pe picioare, ne fac în trecere semne ; îi urmează soldaţii încovoiaţi sub echipament, cu moralul tot la zero, apoi — ce miracol ! — Confucius cu jumătatea sa, sprijinindu-se cu toată greutatea în baston. Ridică ochii, surîd uşor şi se îndepărtează clătinîndu-se. Mai sus, îi găsesc rugîndu-se în faţa unui Budha minuscul din piatră, cuibărit în crăpătura unei stînci.

Matsumoto-san îmi arată cu degetul trei plăci mari de zăpadă. Dinţii au început să-mi clănţăne. În depărtare, piscurile se înroşesc. Lumina scade, dîrele de lavă devin de un negru adînc. Norii răzleţi se festonează cu argint. Un vînt glacial mă loveşte peste faţă ; mă doare totul. Ce lecţie extraordinară ! Ca un brav japonez, strîng din dinţi şi continui.

Deodată, un băieţel coboară panta.

— Irasshai ! strigă de mai multe ori. Bine-aţi venit !

— Ne vom opri la el, spuse Matsumoto-san. Hrana este oarecare, dar rogojinile de dormit sînt curate.

La această oră este tot ce cer !

Am ajuns la Goraikokan („Tulburătoarea vedere a soarelui ridicîndu-se pe muntele înalt"), a opta cabană. Înălțime 3444 metri. Deasupra capetelor noastre, piscul încrețit al lui Fuji-san se conturează ca un decupaj în hîrtie. Pe neașteptate, întreaga panoramă se luminează ca într-o vrajă, aproape fosforescent. În fața ochilor noștri neîncrezători apare un curcubeu vertical, în umbra apusului. Apoi cade o noapte de cerneală.

„BANZAI !"

ÎN Japonia supraviețuiește o nostalgie impresionantă a trecutului, a vremii în care țara era încă izolată de restul lumii, de străinii inoportuni, în care viața era simplă și ușoară. Așa simt în seara asta, în gălăgiosul și lipsitul de

Kayo Yamaguki : Neliniște

confort han de munte. N-am văzut niciodată atîția japonezi destinși, fericiți că trăiesc.

Goraikokan are numai o sală lungă, afumată, cu rogojini de stuf puse pe pămîntul bătut în jurul unei vetre pătrate, în care ard niște cărbuni. Încăperea este doldora de călători morți de oboseală, gata să mănînce, să bea și să trăncănească. Pentru circa 150 de franci de persoană ai dreptul la un acoperiș drept adăpost, la o mică bucată de pămînt și la o masă frugală : un bol de orez fiert, supă de fasole, varză murată și ceai verde la discreție. Matsumoto-san, veteran al Fuji-ului, a avut ideea bună de a aduce cutii minuscule cu alimente conservate : pui cu sos de soia, salată de cartofi, stridii afumate și calmar *teriyakai*. Cei doi subalterni ne servesc cu respect, folosind bețele rituale. Matsumoto-san scoate căni și pahare. Dintr-o mișcare, sacrific ce rămăsese din alune și whisky.

Patronul hanului, o huidumă, cu capul încins de o panglică portocalie, cu barba neagră, anunță stingerea focurilor la orele 20 iar sacularea la 2,30, cea mai potrivită oră dacă dorești să ajungi în vîrf la răsăritul soarelui.

Puțin înainte de orele 20, ne conduce în spatele unei perdele tocite : în această parte a încăperii, vreo sută de trupuri (bărbați, femei, bătrîni, tineri și adulți amestecați) sînt răpuși de somn. Ne întinde fiecăruia o cuvertură rulată și o pernuță foarte tare, cu îndemnul tăcut „descurcă-te cum poți !". Grupul electrogen mai pîlpîie pentru ultima dată și se stinge.

Simt genunchiul unui japonez sub nas : un alt tovarăș de dormitor neidentificat — ar putea fi chiar o femeie — își pune piciorul pe burta mea. O femeie vorbește în somn. Un bărbat se scoală în capul oaselor începînd deodată să cînte, apoi cade din nou în culcuș. Un sforăitor imită fierăstrăul, un altul mașina cu vapori : un adevărat concert ! La un moment dat, în sfîrșit, adorm.

La ora hotărîtă sîntem sculați cu o lovitură de gong. Un vînt violent zgîlțîie geamurile, cerul e greu de o ceață groasă. Afară, o cohortă de pelerini fantomatici defilează sub ferestrele noastre. Un excursionist din doi poartă o lanternă ; în noaptea neagră, șefii grupurilor strigă să-ți crape capul imboldindu-și oile pentru un ultim efort.

După ce am mîncat conținutul unui bol de supă cu tăieței, pornim prin noaptea înghețată. Este înspăimîntător, nu vezi nici măcar la 2 metri. Matsumoto-san ne spune să nu fim îngrijorați, eu cred, dimpotrivă, că avem de ce fi îngrijorați ! Trăgîndu-ne picioarele, depășim soldații, pe jumătate adormiți, înghesuiți într-un perete al hanului ca să se ferească de vînt.

Înaintînd orbeşte în ceaţă, străbatem o pantă descoperită, măturată de un vînt îngrozitor, urcăm cu greu o potecă abruptă. Clopoţeii, agăţaţi de fiecare kongozue, sună, mergem în urma lor, nevăzînd aproape nimic.

În curînd ajungem la al nouălea şi ultimul popas. Panoul indică 3597 metri ; dau să-mi pirograveze bastonul. Trecem pe sub un *torii* — un portic tencuit în roşu care indică intrarea tuturor locurilor sfinte — strecurîndu-ne în interiorul unei capele şintoiste, săpate în peretele muntelui. Aruncăm cîţiva bani la altarul gol, rămînînd, asemeni boilor în staul, înghesuiţi unul într-altul în speranţa căldurii şi odihnei. Spre marea mea surpriză, Matsumoto-san face semnul crucii.

Mereu în nori, ne aflăm pe o pantă îngrozitor de abruptă. Am tîmplele brobonate de o sudoare îngheţată, mîinile umflate. Este atîta lume, de parcă am fi unii peste alţii, înaintînd pe dibuite în înghesuială. Este 4,40, soarele va răsări, îţi vine să înnebuneşti că atît de aproape de vîrf sîntem blocaţi ca într-o încurcătură de circulaţie ! Ora de vîrf pe Fuji-san !... Deodată, minune ! norii cenuşii capătă o tentă roz, cortina lor se întredeschide artistic şi acolo, deplin, chiar în vîrful numit, un prodigios disc de purpură se ridică majestuos deasupra depărtărilor. Este imaginea perfectă a *hinomaru*-lui, drapelul japonez. De jos în sus, în coloana noastră se aude un strigăt : „Banzai ! Banzai ! Banzai !" repetat tare şi puternic, cu dragoste. La fiecare chemare, o pădure de braţe se înalţă deasupra capetelor.

Sînt mirat şi şocat. Banzai este un strigăt de luptă : „La atac !" „Înainte !" Toate feţele sînt întoarse acum spre soarele care se iveşte. Aproape de mine, bătrîni îngenunche pe stîncile ascuţite închizînd ochii şi rugîndu-se. Este neaşteptat, în epoca laserului şi a microprocesoarelor, japonezii se roagă în faţa răsăritului de soare, se roagă chiar soarelui — *asahi !* Foarte curios, mormăi. De ce nu ? De altfel se numesc Fiii Soarelui Răsare.

Ca la un semn de baghetă, ceţurile glaciale se risipesc, trupa se pune în mişcare. Chinuitoare şi neiertătoare, poteca urcă şi mai abrupt : într-o jumătate de oră atingem vîrful, o ultimă treaptă de urcat, grea pînă la ameţeală ; clătinîndu-ne, trecem pe sub un mic *torii* din granit în faţa a două efigii de lei sculptaţi în stil chinezesc, şi am ajuns !... Mai nobil ca niciodată, Matsumoto-san îmi face o plecăciune solemnă, imitată imediat de cei doi acoliţi. Mă închin la rîndul meu, cu mîinile pe genunchi.

— *Omedeto*, spune Matsumoto-san. Felicitări ! Îi întorc complimentul.

VÎRFUL VÎRFURILOR

ÎN vîrf aerul e transparent. Soarele matinal nu este deocamdată decît un disc argintat, strălucitor pe un cer de azur. Drept contrapondere sînt zeci de piscuri ascuţite printre nori. Fiecare amănunt dansează, fiecare piatră scînteie. Vîntul suflă rece, dătător de viaţă. Mă simt revigorat.

Fără nici un preambul Matsumoto-san anunţă :

— Acum mergem la templu.

Templul şintoist de pe Fuji-san este un loc înalt al spiritualităţii. Ca oricare dintre sanctuare, este o construcţie scundă, simplă şi austeră de lemn alb, decorată cu crizanteme aurite, emblema familiei imperiale. Fuji-san este locuinţa zeiţei Konohana Gakuyahime, adică „Prinţesa arbore înflorit", sora lui Amaterasu Omikami, zeiţa Soarelui, în persoană, care este stră-stră-bunica împăratului Hirohito, de fapt, a tuturor japonezilor.

Mulţimea se înghesuie în interiorul templului, dau 100 de yeni pentru a-mi pirograva ultima oară bastonul apoi mă amestec o clipă cu pelerinii care sînt pe cale să devalizeze tejgheaua cu amulete, texte aducătoare de noroc pe pergamente false, horoscoape. Afacerile prosperă. Sîntem conduşi apoi în altar, unde ni se oferă ceai verde şi fasole roşie îndulcită şi lipicioasă. Ni se spune să ne aşezăm în faţa altarului principal, o simplă masă de lemn unde se strîng recipientele pentru saké şi alte

merinde. Începe un ritual oarecum ocult.

Stînd pe vine, chirciţi pe călcîie, avem în faţă un preot fără expresie, îmbrăcat într-un chimono de mătase, cu un pantalon scurt evazat şi scrobit, purtînd un con înalt negru pe cap. Se aude duruitul unei tobe, urmat de lovituri de beţişoare, apoi o undă de triluri dintr-un fluier de bambus. Preotul îşi încrucişează braţele luînd expresii misterioase, agită o ramură de arbore împodobită cu panglici de hîrtie, intonează cîteva cîntece vechi pe care nimeni nu le pricepe şi termină oferindu-ne, de formă, un deget de saké. Îl plătim pentru ceremonie şi părăsim locul.

Lîngă templu se află un monstruos magazin cu jocuri şi amintiri flancat de un centru de odihnă. Este abia 6,30, dar locul este plin de lume. Cinci megafoane uriaşe transmit muzică pop japoneză, în timp ce pe trei ecrane de televiziune se retransmite un meci de base-ball iar şiruri de console emit bip-bip-ul Pac-Men-ilor, invadatorii spaţiului şi alte jocuri mecanice, tinerii japonezi fiindu-le fani credincioşi.

În interiorul aceleiaşi incinte, o cofetărie execrabilă vinde tăiţei prăjiţi, din care curge grăsimea şi hot-dogs din făină de peşte, în timp ce în magazinul de amintiri, plin ochi, se vînd obişnuitele păcăleli : maiouri imprimate „vîrful muntelui Fuji", colanţi-macaroane cu inscripţii „Eu, Fuji-san", cărţi poştale cu Fuji, fanioane şi mere îmbrăcate în zahăr.

Pentru a scăpa din adunătura drăcească ne-am hotărît să explorăm craterul. Soarele, alb lăptos, nu e prea cald, vîntul sălbatec se insinuează printre cele două pulovere şi impermeabil, mergem îndoiţi în vijelie. Deodată, pare ciudat de gol. Cobor privirea şi, spre marea mea mirare, zăresc o armată de furnici pe cale să coboare de pe munte. Abia au trecut două ore din zori şi pelerinii nerăbdători se grăbesc să plece ? De necrezut ! Au parcurs drumul lung şi greu, s-au agăţat cu unghiile ca să escaladeze vulcanul respingător, să petreacă aproape o oră pe vîrful sublim !

Întorcînd spatele migraţiei, am trecut peste ceea ce se numeşte „buza" craterului ca deodată, nestingheriţi de rafalele vîntului, să ne adîncim privirea în inima vulcanului. Spectacolul este grandios, ţi se opreşte răsuflarea. Craterul se înclină mai întîi într-o pantă abruptă, apoi cade direct, perpendicular vreo 180 de metri, mai jos : marginile cenuşii au dungi negre, murdărite de bucăţi de zăpadă maculată.

De partea cealaltă a craterului îi zăresc pe cei trei băieţi pe biciclete. Pedalează ca nebunii coborînd singurul fragment al potecii care poate fi practicabil în linie dreaptă, numai 150 de metri, asta îi bucură. Cicliştii înfocaţi şi-au gravat pe pielea şeii „Vîrful muntelui Fuji". Pe faţă li s-a aşternut bucuria. O fi atît de important pentru ei ?

— Desigur ! răspund în cor. În colegiul nostru numai doi băieţi au fost aici.

SUFLETUL LUI FUJI-SAN

PE cea mai înaltă creastă a lui Fuji-san întîlnim un punct modest de măsurare a vîntului şi o coloană simplă de marmoră roşie lustruită purtînd această inscripţie : *„Cel mai înalt punct al Japoniei : Fuji-san 3776 metri"*. Aici, pe vîrful vîrfurilor, contemplînd cîmpia întinsă la picioare, în culoarea smaraldului, îmi spun că pentru japonezi Fuji-san înseamnă axul lumii. În jur universul se poate schimba, Fuji-san rămîne impasibil, pe vecie imuabil.

Matsumoto-san îşi priveşte, la un moment dat, ceasul, adresîndu-se brusc însoţitorilor, apoi se înclină sec în faţa mea :

— Trebuie să plec, spune fără să se scuze. A fost o plăcere pentru mine să fac ascensiunea în onorabila dumneavoastră tovărăşie.

Se înclină din nou, îi întorc salutul, iată-i plecînd.

Fac înconjurul complet al craterului. Este tot atît de frig, poteca îngheţată scîrţîie sub paşii mei. Cu tristeţe observ că vîrful este ca o cameră tixită cu obiecte inutile : bucăţi de hîrtie de ziar pe care le împrăştie vîntul, cutii de conserve care se rostogolesc pe pietre zornăind, sticle de bere, saci de

Kayo Yamaguki. Singurătate

Kaii Higashiyama. Lumina

plastic, bețișoare stricate. Preoții și cabanierii muntelui Fuji-san își ard zilnic gunoaiele, totdeauna înainte de apusul soarelui, cățărătorii continuă să arunce aici tone de resturi.

Rătăcesc într-un lugubru peisaj lunar, sînt în sfîrșit singur, microorganism pierdut în imensitatea ostilă a gurii de vulcan. Mă las pe vine ca să privesc cît mai jos. Vederea este admirabilă, somptuoasă, înspăimîntătoare chiar. Merg pe un vast spațiu înclinat, pustiu, din lavă brună, neagră și roșcată, un cîmp sinistru, dezolant a cărui pantă este semănată cu stînci bătute de grindină și cu șisturi vulcanice. Nici un tufiș, oricît de pipernicit, nici un fir de iarbă. Japonezii au numit locul *yakeno* (cîmpul ars). Aici nu se găsesc decît resturi ale unei monstruoase erupții vulcanice de acum 300.000 de ani ; o erupție cu o forță uriașă, fiindcă a înlăturat relieful a trei, poate patru vulcani acum dispăruți.

Mă refugiez la adăpostul unui bloc mare de lavă, brusc îmi dau seama că sînt întovărășit. În umbră sînt pîndit de zeci de budha minusculi băgați în crăpăturile stîncilor, modeste ofrande aduse acolo pentru a invoca o bunăvoință sau un ajutor, uitate de multă vreme.

Din spate aud cîntece eterate, cerești, pe care vîntul le aduce ca un ecou. Sunete misterioase, ideale. Mă scol, întorcîndu-mă spre crater. Pe margine, în interiorul unui cerc de pietre roșii, sînt îngenuncheați chiar pe pietriș vreo șaizeci de japonezi, în vîrstă, de sex masculin în majoritate. Cu mîinile împreunate pentru rugăciune se înclină încet, se îndreaptă, apoi reîncep : spate drept, spate îndoit aproape să atingă stînca cu fruntea. Printre ei îi recunosc pe cei patru orbi, legați în continuare în coardă, apoi pe Confucius al meu, cu bărbuța și cu prea delicata nevastă.

Strînși unii într-alții ca să le fie cald, călcîiele strînse sub fese sînt în fața craterului căscat. În fața lor, chiar pe marginea adîncului trei preoți îmbrăcați în chimono de ceremonie agită crengi din arbore de camfor, sunînd din minusculi clopoței de

aramă, intonînd melopei ciudate și funebre. Pelerinii răspund sunînd din propriii lor clopoței, reluînd apoi litaniile nazalizate și discordante, un cor slab al fantomelor. Din timp în timp bat din palme, un mizerabil clipocit, privind fix craterul. Discret, mă strecor printre credincioși și mă așez ca ei în genunchi. Preoții invocă spiritul vulcanului, *kami*, iar pelerinii i se adresează fără intermediar pentru a-i cere protecție, binefacere și indulgență. Se roagă în direcția craterului pentru ca vorbele lor să pătrundă în zona cea mai intimă a „sufletului" său. Venerația naturii este cel mai pur panteism. Arbori, stînci, străbuni venerați — totul este sacru.

În timp ce-mi potrivesc vocea după cîntecele credincioșilor liniștiți, îmi vine ideea că aici, în acest simplu și modest ceremonial se află adevăratul sens al ascensiunii. Cei care au urcat sînt legați între ei prin legături atemporale ale inimii sau măcar prin legături spirituale de respect și devoțiune.

Îmi dau seama că pentru japonez înseamnă mai mult decît o performanță de atlet, mai mult decît a pune la încercare bietul trup slab, de a-l pedepsi sau a-l învinge. Mai mult decît o expediție făcută în grup, mai mult decît un maraton, mai mult decît o încăpățînată expresie a voinței colective...

De fapt este un soi de rit trecător. O experiență necesară. Tații își aduc aici copiii ; profesorii—elevii ; președinții — directorii generali, directorii pentru a exalta sufletul japonez, spiritul japonez, *yamato damashii* — cum îl numesc. Sînt — soarele care răsare, împăratul și zeița soarelui reuniți. E ceea ce îi îndeamnă pe oamenii de afaceri japonezi să parcurgă lumea, pe studenți să muncească pînă noaptea tîrziu, pe ingineri să nu-și precupețească timpul dacă trebuie să termine un proiect.

Săbiile samurailor au lăsat locul ordinatoarelor, dar muntele vrăjit este cea mai vizibilă și durabilă manifestare a acestui *yamato damashii* și ascensiunea sa, incomparabilă expresie a lealității și idealismului oricărui cetățean nipon. Totodată pelerinaj și îndatorire patriotică, ascensiunea colectivă îl ajută pe nipon să dovedească și să-și asume apartenența la grup plătindu-și dreptul de a intra în cea mai exclusivă societate tribală.

Cîteva ore mai tîrziu mă aflu în sanctuar, locul este liniștit, îmi recapăt suflul înainte de a coborî. Așezat pe trepte, melancolic, profit pentru ultima oară de panorama magnifică. Pelerinii care se rugau în apropierea craterului trec prin fața mea. Recunosc teribilele gemene Suzuki, doi bătrîni de șaptezeci și cinci de ani pe care îi întîlnisem urcînd. Mă ridic să-i salut.

— Am cîștigat cu toții lupta, nu-i așa ? îmi spun bătîndu-mă pe spate.

— Sigur, sigur !

— Sîntem fericiți că ați venit. Vă mulțumim, mi se adresează unul din frați. Înțelegeți, Fuji-san e simbolul nostru. Toți trebuie să-i aducem omagiu.

— Fuji-san a fost simbolul nostru și în timpul îngrozitorului război, continuă celălalt. Totul s-a uitat, nu-i așa ?

Aflu că unul din frați a fost rănit la Iwo Jima.

— Acum, adaugă cu ingenuitate, sîntem împreună pentru a escalada muntele Fuji, nu-i așa ?

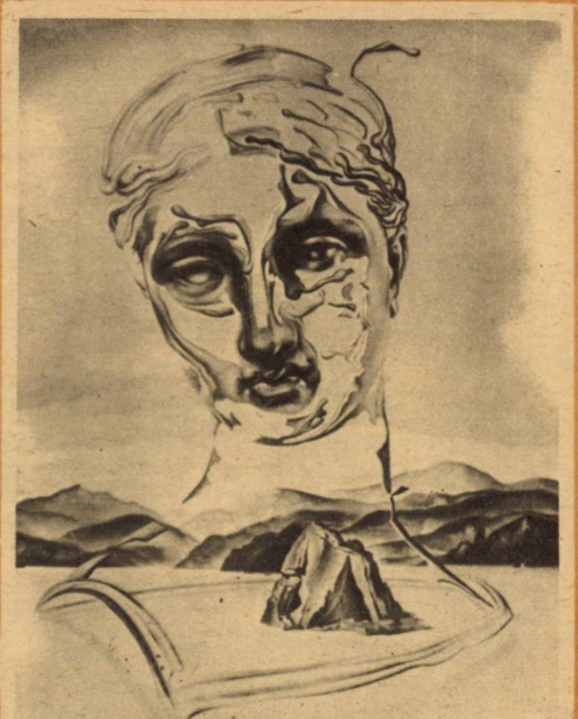
Emoționant gînd. Urmează plecăciuni, strîngeri de mînă, îmbrățișări, noi strîngeri de mînă, apoi ne spunem : „și la anul". Sînt gesturi și vorbe prietenești ale celor care au împărțit împreună o experiență memorabilă. Apoi fiecare face stînga-mprejur, plecînd în drumul său ; face cu mîna și strigă de mai multe ori „Sayonara !"

Rămas singur, cobor poticnindu-mă panta grea, alunecînd pe plăcile de ardezie. Mă încrucișez cu primii urcători, epuizați, leoarcă de sudoare. Este rîndul meu să-i îmbărbătez cu *Gambatte !* Intru în joc.

Un vechi proverb spune : „Înțeleptul escaladează muntele Fuji o dată în viață. Numai nebunul se urcă de două ori". Din acest motiv voi reveni. Într-una din zile.

Traducere de Andriana FIANU

AVENTURA ŞTIINŢEI

Salvador Dali. Cap rafaelit explodînd

DEPARTE de a se referi la soluţii, adevărul şi falsitatea afectează întîi şi întîi problemele. O soluţie are întotdeauna adevărul pe care îl merită după problema la care răspunde ; iar problema, mereu soluţia după propriul ei adevăr sau după propria ei falsitate, adică după sensul ei. Este exact înţelesul formulelor celebre precum „adevăratele probleme mari nu sînt puse decît după ce sînt deja rezolvate" sau „umanitatea nu-şi pune decît problemele pe care e capabilă să le rezolve" ; aceasta nu înseamnă însă că problemele, practice sau speculative, ar fi umbra soluţiilor preexistente, ci, dimpotrivă, că soluţia decurge în mod necesar din condiţiile complete care determină problema, din mijloacele şi termenii de care dispunem pentru a o pune.

G. DELEUZE

(Din : „Diferenţă şi repetiţie". 1968)

SEMINŢELE TIMPULUI

Dacă puteţi privi-n a timpului seminţe
Şi să îmi spuneţi care bob o să rodească
şi care nu,
Atunci să îmi vorbiţi...
(W. SHAKESPEARE : Macbeth)

ACESTEA sînt cuvintele cu care Banquo se adresează vrăjitoarelor care îl înspăimîntaseră pe Macbeth cu prezicerile lor. Am putea totuşi citi şi altceva în ele, dacă le desprindem din contextul strict al tragediei shakespeariene şi le dăm putere de generalitate : există în aceste versuri o adevărată provocare adresată ştiinţei, în general cunoaşterii umane. Aş spune chiar o provocare făcută cu convingerea că nu va putea fi niciodată îndeplinită o asemenea faptă, ceea ce ar lăsa pe cel care a făcut-o să-şi continue o existenţă călduţă, netulburată de cine ştie ce zdruncinări pe care, fără îndoială, i le-ar putea aduce cunoaşterea — această mare năzuinţă a omului, de care omul însuşi uneori se teme să se apropie.

Există prin unele basme ale noastre un moment în care unuia din personaje (de multe ori cel principal) i se recomandă evitarea unei anumite încăperi, unui anumit loc, cu permisiunea de a le vizita în deplină libertate pe toate celelalte.

Niciodată în poveste nu este ascultată această recomandare. Consecinţa nu este neapărat fatală, dar este totdeauna menită să afecteze ireversibil existenţa ulterioară a personajului. Greu se poate imagina o mai frumoasă, mai tulburătoare parabolă a cunoaşterii. Mulţi se feresc de ea, dar cei ce îndrăznesc a-i păşi pragul nu rămîn neatinşi, nemarcaţi, dacă vreţi, nepedepsiţi pentru chiar şi o atît de uşoară ridicare a vălului.

Onorant pentru fiinţa umană este că, după ce şi-a dobîndit printr-o lungă şi dureroasă selecţie această proprietate care o singularizează în întregul regn animal, ea trece dorinţa de cunoaştere la urmaşi, învăţîndu-i de fiecare dată

CUNOAŞTEREA ŞI DUBLUL EI

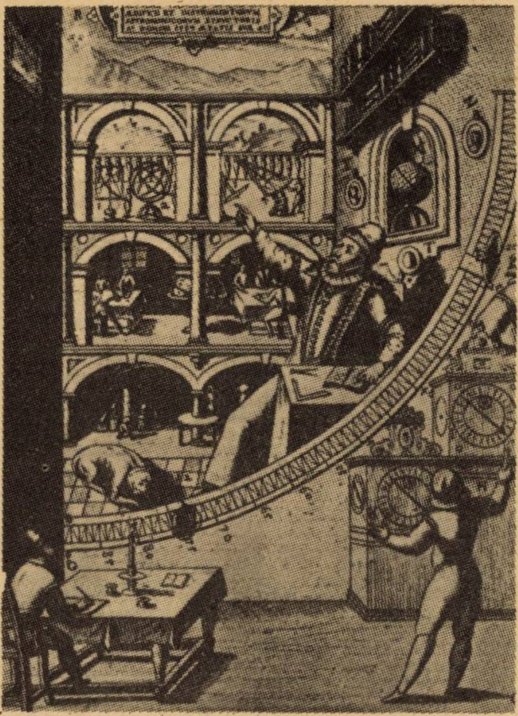
DESPRE binecuvîntările cunoaşterii s-a scris enorm. S-a scris şi despre coşmarul în care se pot preface cunoştinţele intrate pe mîna unor handicapaţi etici. Această din urmă temă literară a furnizat material de meditaţie multor conştiinţe în ultima sută de ani, de cînd, abia puse, temeliile unui cult al lui Newton, propus de Saint-Simon, s-au dezintegrat.

Primele formulări ale avertismentului au venit din Franţa, după cum ţinea să precizeze Marc Angenot într-un eseu publicat în 1985 în „Science-Fiction Studies". Încă în 1846 apărea car-

că pedeapsa primită este de fapt cea mai înaltă răsplată la care poţi aspira.

„Dacă puteţi privi-n a timpului seminţe..."

Se pot remarca trei elemente fundamentale în cuvîntele lui Banquo dacă le extindem semnificaţia pentru a referi la ele asemenea discuţii asupra cunoaşterii. Unul este cel amintit, al provocării, poate chiar al sfidării : omul faptei imediate se apără de ceea ce nu ştie închizîndu-se la orice aluzie — căci, dacă nu i se poate spune *totul*, şi *pînă cînd* nu se poate face acest lucru, el nu acceptă nimic care l-ar putea afecta. (Mai ales că prezicerea vrăjitoarelor, interpretată ad litteram de către Macbeth, îl duce pe acesta direct spre distrugerea finală.) Dar oare se va putea aşa ceva vreodată ? Aici ar interveni al doilea element : ar trebui să se poată *citi*, desluşi, semnele pentru a afla din ele ceva, şi cînd spunem a citi, trebuie să înţelegem a citi corect, aşa cum se întîmplă cu atîtea din figurile mirifice ale literaturii noastre şi ale celei populare şi a marilor scriitori, ce ştiu găsi înţelesuri în pomi, în flori, în glas de păsări sau de animale ; ştiu ştiind şi *cînd* să citească, aşa cum face pădurarul nopţilor de sînziene ale lui Sadoveanu care se duce în miezul pădurii tocmai cînd se schimbă crugul cerului şi al lumii, momentul în care poate înţelege glasul pădurii, fără să aibă nevoie de asimilarea vreunui element străin, ca Siegfried de pildă, pe care doar sîngele balaurului Fafner ucis îl

Astronomul Tycho Brahe şi marele cvadrant de perete

va face să înţeleagă cîntecul păsării pădurii. Este o întreagă semiotică de care e aici nevoie ! În fine — al treilea element este recunoaşterea implicită a existenţei informaţiei primare înscrise în aceste seminţe. Căci la ce ar folosi abilitatea descifrării semnelor (înţelegerii limbajului) dacă n-ar fi nimic de descifrat ? Informaţia — schiţă, plan,

tea lui Emile Souvestre, *Lumea aşa cum va fi*, în care se regăsesc idei ce vor alimenta spaima de viitor a generaţii întregi. Mecanizarea vieţii dusă la limită, dezumanizarea, dizolvarea intimităţii, a culturii sînt numai cîteva laturi ale problemei atacate de satiricul vizionar. Un exemplu : copiii cresc în incubatoare şi devin genii sau debili mintali în funcţie de cantitatea de hrană şi oxigen cu care sînt alimentaţi în chip diferenţiat membrii viitoarelor nouă clase ale societăţii...

Linia lui Souvestre este rapid preluată şi continuată de Louis Raybaud *(Jérôme Paturot*, 1848), Joseph Méry *(Parisul viitor*, 1854), Victor Fournel *(Parisul nou, Parisul viitorului*, 1854). Este probabil că *Noul oraş*, apărut fără semnătură în 1868, îi aparţine lui Fernand Giraudeau. Scrierea prezintă o Americă lugubră, sufocată de maşinism şi comercializare, anonimizată şi birocratizată.

Satirei îi urmează caricatura scrisă şi desenată, în care străluceşte Albert Robida *(Secolul douăzeci şi trei*, 1883 ; *Viaţa electrică* ; 1891 ; *Călătorie de logodnă în secolul XX*, 1892).

Dacă la Robida omul rămîne însă

desen/idee, noţiune, reprezentare, imagine/informaţie, cultivare, instrucţie — aceasta este bogăţia unui cuvînt („informatio“ în dicţionarul Latin-Român al profesorului Guţu), promisiunea care determină şi justifică munca şi chiar sacrificiul.

DESCIFRAREA acestei informaţii, înzestrarea ei cu puterea manifestă a actualului pe lîngă cea latentă a potenţialului, aceasta i se cere ştiinţei, şi aceasta ea poate face.

Uneori luînd chiar sensul literal al cuvintelor. Cum se întîmplă cu fizica de astăzi care reuşeşte, ea singura dintre toate, să se ducă cel mai aproape de sîmburii din care *efectiv* creşte timpul!

Cîteva încercări dintre acestea, ale fizicii, au izbîndit în asemenea măsură, încît au intrat în conştiinţa publică. Şi dacă uneori, vorbind despre ele în aceste pagini, va fi adusă şi poezia aici, aceasta se datoreşte faptului că dacă pînă acum se putea spune că cele două se deosebesc pentru că fizica — o ştiinţă! — lucrează cu concepte, acolo unde poezia foloseşte imagini, în ultima vreme aceasta din urmă de multe ori simte nevoia conceptualizării textului său, pe cînd fizica recurge din ce în ce mai des la gîndirea geometrică şi astfel la imagine.

Imagine — imaginaţie. S-a spus de multe ori că marea şansă a dezvăluirii în profunzime a tainelor existenţei aparţine Poetului. Poate pentru că acesta nu se consideră obligat a se supune vreunei rigori ştiinţifice. Şi dacă ne gîndim că probabil cantitatea de poezie (în versuri sau proză) adunată din cele mai vechi timpuri pînă astăzi este de acelaşi ordin de mărime cu cantitatea de literatură ştiinţifică, afirmaţia poate fi discutată. Mai ales dacă ne gîndim că găsim uneori în opera poeţilor străfulgerări ce cuprind în cîte un singur vers imagini şi adevăruri despre care alţii scriu pagini întregi, de multe ori accesibile doar în măsura asimilării limbajului tehnic necesar. A căuta să legăm, în sensul evidenţierii unei condiţionări reciproce, imaginile poeţilor de cele ale fizicienilor sau matematicienilor sau astronomilor nu este o întreprindere utilă, mai ales dacă vom încerca să estimăm capacitatea primilor de a recepta corect informaţia ştiinţifică. Aceasta nu pentru că ei — ca şi orice om educat la nivelul epocii sale, de altfel! — nu ar putea-o cumva face, căci dacă esenţa unui fenomen sau chiar a unei teorii nu este înţeleasă cum trebuie, de vină este doar cel ce nu ştie să o prezinte. Este vorba doar de faptul că a decela o asemenea legătură, afară de interesul conjunctural, nu ne aduce nici un element relevant. Putem în schimb să ne întrebăm de ce un om de litere simte nevoia să se adreseze nu numai informaţiei ştiinţifice, ci chiar textului ştiinţific. Dar unui om de ştiinţă, de ce nu-i discută nimeni dreptul să citească literatură? În cuvintele lui George Călinescu analizînd

---

nealterat, nu la fel se întîmplă la Fernand Kolney în *Dragoste peste cinci mii de ani* (1905) sau la Jean Julien în *Anchetă asupra lumii viitoare* (1909). În prima lucrare întîlnim o umanitate sterilizată, asexuată şi controlată pînă în sufletul individului; în a doua, progresul tehnicii, al medicinei şi pedagogiei se traduce prin robotizarea societăţii, manipularea nestînjenită a conştiinţei şi alienare.

Dar „monopolul francez“ căzuse de mult. Încă în 1870 Samuel Butler publica *Erewhon*, scoţînd la lumină cu mult umor contradicţiile societăţii maşiniste, care merg pînă la condamnarea penală a sărăciei... Iar dacă în 1888 Edward Bellamy entuziasma Statele Unite cu *Privind înapoi. 2000—1887*, în acelaşi an apărea utopia lui James De Mille *Straniul manuscris descoperit într-un cilindru de cupru*, lucrare în care societatea, reconstruită pe baze ilogice, se autodistruge. Lumea întrevăzută de Bellamy se descompune în romanul *A.D. 2050* de John Bachelder (1890), odată cu prăbuşirea sîngeroasă a orînduirii tradiţionale în *Coloana lui Cezar* de Ignatius Donnelly, apărută în acelaşi an şi premergînd într-un fel

Ioanes Stradamus (1570). Laboratorul ducelui Francisc I (detaliu)

într-un articol uşor iconoclast prezenţele ştiinţifice în manuscrisele (nu în opera !) lui Mihai Eminescu, marele nostru critic invoca „împrejurarea generală că poeţii străbătuţi de problemele adînci ale vieţii sînt mai simţitori la ştiinţele exacte, care le potolesc în parte chinurile necunoscutului, şi în această privinţă trebuie citaţi Goethe şi Novalis..." Poate însă că a ne limita la o asemenea explicaţie înseamnă a expedia mult prea simplu întrebarea. Un poet adevărat poate fi impresionat de datul ştiinţific, dar nu umblă după el din lipsă de surse de inspiraţie. Eminescu mai puţin chiar decît alţii, căci la el tot ce atinge „se face vers" Şi cînd spune

„Căci unde-ajunge nu-i hotar
Nici timp spre a cunoaşte
Şi vremea-ncearcă în zadar
Din goluri a se naşte",

imagine atît de aproape de interpretările contemporane ale cosmogoniei, izvorîte din munca şi inventivitatea extraordinară a fizicienilor, astronomilor, matematicienilor, nici nu ne vine în gînd să căutăm texte din care s-ar fi

Sub călcîiul de fier de Jack London (1905).

În *Ţara Soarelui schimbător* de Will N. Harben, supratehnicizarea unei umanităţi crescute în seră o face incapabilă să reacţioneze pentru a se salva din faţa unei catastrofe naturale. Primejdia dependenţei absolute a omului faţă de o anume tehnică apare cu pregnanţă în *Maşina s-a oprit* de E. M. Forster (1912). În *R.U.R.*, piesa lui Karel Čapek (1921), roboţii se revoltă împotriva omului, pentru ca în societatea hipertehnologică din *Mîndra lume nouă* de Aldous Huxley (1933) viaţa personală să dispară, generalizarea drogării desăvîrşind lavajul creierului.

Prin Robert Cromie *(Trăsnetul judecăţii de apoi,* înainte de 1891 ; v. Ion Hobana, *Literatura de anticipaţie,* II, p. 116), Jules Verne *(În faţa steagului,* 1896), H. G. Wells *(Lumea eliberată,* 1914) şi Victor Anestin *(O tragedie cerească,* 1914) începe cariera literară anticipativă a ceea ce se va numi bomba atomică. Seria va continua prin *Krakatit de* Karel Čapek (1924), după Hiroşima proliferînd viziunile apocaliptice ale unei lumi postatomice, scrieri-avertisment dintre care o numim doar pe

putut inspira (care nu existau pe vremea lui), nici să-l considerăm „precursor“ al teoriilor contemporane.

Este vorba doar de perenitatea marilor teme ale cunoaşterii, cosmologia fiind poate prima. Ea s-a născut în momentul în care Heraclit a numit universul „cosmos“, recunoscîndu-i astfel o ordine intrinsecă drept principiu fundamental de organizare şi astfel afirmîndu-i cognoscibilitatea. Şi a rămas pentru totdeauna una din întrebările pe care şi le-a pus fiecare om, chiar dacă nu totdeauna a rostit-o cu voce tare.

POETUL însă este glasul cetăţii. El exprimă, mai frumos decît o pot face alţii, năzuinţele, bucuriile, amărăciunile semenilor săi. El reuşeşte — dacă reuşeşte — să atingă infinitul trăirilor minţii şi sufletului omenesc şi prin aceasta vorbele sale primesc puterea universalităţii. Dar prin cuvintele sale el face să vorbească, în egală măsură, natura, iar din acest punct de vedere nu poate fi separat de omul de ştiinţă preocupat de acelaşi subiect. Iată-l pe Nichita Stănescu spunînd : „Interiorul fotonului ţine esenţa universului : timpul. Transformarea luminii în existenţă şi transformarea existenţei în lumină, aşa cum mi-o închipui acum, poate fi o metaforă. Dar dacă nu e numai o metaforă ?“. Sînt multe cuvinte de fizică aici, rostite de un poet, integrate astfel de el unui limbaj poetic. Iar un limbaj — oricare — cum spune Roland Barthes, înseamnă o unitate, o sinteză semnificativă, fie ea verbală sau vizuală. Este această nevoie de sinteză căutarea unei unităţi a fenomenelor naturale în uneori sălbatica lor diversitate, pentru care fizica luptă, pe care poezia o găseşte sau, dacă nu, o intuieşte. Dar pot oare acestea două să fie puse alături ? Mijloacele de exprimare diferă, limbajul este altul, subiectul este acelaşi şi ca atare, cel puţin din acest punct de vedere, şi omul de ştiinţă şi poetul trebuie consideraţi împreună. (Afirmaţie generală, pe care nu o restrîng la cazurile, rare de altminteri în literatura universală, ale poeţilor-oameni de ştiinţă, dintre care noi avem două strălucite exemple, Ion Barbu şi Vasile Voiculescu). Estimarea cîştigului de cunoaştere este mai simplă în lumea ştiinţei pentru că aici dispunem de criterii general acceptate. Aceeaşi ambiţie în ceea ce priveşte poezia în general poate să apară cel puţin exagerată, dacă nu neavenită. Dihotomia şi din punct de vedere al tehnicii folosite şi al finalităţii, între cele două, poezie — ştiinţă, este de cele mai multe ori susţinută explicit sau implicit. Cred însă că astăzi am putea-o depăşi, nu fără folos şi, oricum, nu gratuit. Căci, dacă toţi ne-am încălzit măcar o dată inima cu poezie, a circumscrie cele două domenii, plasînd între ele o ţară a nimănui, lipseşte poezia de marea frumuseţe a ştiinţei. Dacă nu cumva chiar avem de-a face cu o adevărată atrofiere.

---

cea mai recentă : *Galapagos* de Kurt Vonnegut, jr. (1987), în care acţiunea radiaţiilor duce la răspîndirea unor forme aberante de viaţă, între altele a raselor umane „cu creier mare“ şi „cu creier mic“.

Nu menţionăm decît în treacăt, amintind o carte mai veche a scriitorului american (*Pianul mecanic*, 1952), tema vastă a strivirii omului într-o societate supratehnicizată, ilustrată prin titluri nenumărate ale literaturii vizionare.

Fără să apeleze prea mult la tehnologie, Ursula K. LeGuin inovează mitologia ştiinţifică anticipatoare opunînd, pe solul a două planete, nu infernul şi paradisul, ci două iaduri (*Izgoniţii*, 1974).

NENUMĂRATE faţete prezintă uzul antiuman al cunoştinţelor acumulate. Incapabili să epuizăm vreodată aceste aspecte oglindite în literatură, ţinem să amintim totuşi faptul că la noi, în anii ascensiunii mondiale a fascismului, conştiinţa primejdiei era atît de mare, încît un realist de talia lui Liviu Rebreanu înscria printre proiectele sale din 1935 cartea *Minunea minunilor*, în care se descoperă un ser capabil să-i

FRUMOASE sînt matematica, astronomia, biologia, chimia, fizica şi aşa au fost din totdeauna. Au avut frumuseţea, farmecul copilăriei, adolescenţei, iar astăzi pot toate şi fiecare din ele să-şi ceară un loc în estetică. Pentru că există un adevărat fior poetic al textului ştiinţific, o semiologie specifică, pe lîngă emoţia nediscutabilă pe care o poartă în ele marile subiecte ale gîndirii ştiinţifice din toate timpurile : spaţiul, timpul, materia.

Omul este singura fiinţă care şi-a propus şi are şansa de a reuşi să le cunoască. Dar cum cel mai greu este să te vezi, să te afli, pe tine însuţi, a pornit întîi cu înafara sa, începînd de foarte departe : de la infinitul din jurul său, al spaţiului cosmic, şi de la cel din înăuntrul său, de la celule mai jos, pînă la particulele fundamentale care sînt cărămizile din care se clădeşte materia.

A descoperit astfel un univers ciudat — un mare biolog, J.B.S. Haldane, spunea (şi aceste cuvinte sînt prinse în perete la radiotelescopul de la Effelsberg) că „universul nu este numai mai ciudat decît ne imaginăm, ci mai ciudat decît ne putem imagina".

Bănuind de mult acest lucru, oamenii au încercat să-şi perfecţioneze însuşi sistemul de a pune întrebări şi nu întîmplător s-a spus despre epoca noastră că are şansa de a fi epoca în care se pun întrebările.

Acestea s-au referit mai întîi la domenii restrînse, în care s-a căutat să se înţeleagă fiecare detaliu, pentru ca apoi să se treacă la ridicarea tuturor la înălţimea întregului, în care ele erau chemate să se armonizeze. Aceasta este schiţa de imagine a unificării — una din marile căutări ale fizicii contemporane şi, fără îndoială, una din cele mai îndrăzneţe întreprinderi ale minţii omeneşti din toate timpurile. Se caută, conjugînd într-o tradiţie care vine încă de la Aristotel şi ne cere să nu despărţim pe *cum* şi *de ce* atunci cînd întrebăm asupra fenomenelor din natură, se caută deci în fizică a uni între ele cele patru forţe fundamentale — gravitaţională, slabă, electromagnetică şi tare — ceea ce ne-ar permite, trecînd peste orice accidente de detaliu, să ne apropiem mai mult ca niciodată de esenţele ultime ale structurii materiei. Această căutare a unificării sau cel puţin ecouri ale sale, se regăsesc în oricare dintre domeniile tradiţionale sau de dată mai recentă ale fizicii. Dar ea îşi face simţită prezenţa şi la nivelul întregului — al fizicii însăşi. Căci aşa cum vorbim despre unificarea rînd pe rînd a două forţe (electromagnetică şi slabă — performanţă realizată !), a trei (se adaugă într-o „mare unificare" şi forţa tare) şi a tuturor patru — superunificarea, ce va adăuga edificiului forţa de gravitaţie, cea mai „veche" dintre ele şi totuşi poate cea mai puţin înţeleasă pînă acum, devine sesizabilă o altă direcţie de unificare mai întîi a domeniilor fizicii între ele (într-o anumită măsură pornită, căci greu se mai poate izola strict un rezultat într-o

aducă la un numitor comun pe toţi membrii societăţii. Descoperitorul este covîrşit cu onoruri de către politicienii veroşi, profitori ai depersonalizării generalizate. Înţelegerea şi recunoaşterea erorii sale fundamentale de către personajul principal sînt sancţionate prin dărîmarea statuii care i se înălţase...

Nu putem decît regreta nerealizarea proiectului. S-ar fi demonstrat încă o dată, şi sub o semnătură care a înnobilat capodopere ale adevărului şi artei, axioma după care cunoştinţă fără conştiinţă reprezintă o formulă ce poate fi fatală umanităţii. **Horia ARAMĂ**

anume ramură a fizicii, fără legături şi mai ales fără implicaţii asupra altora). Apoi, şi aceasta va influenţa fără îndoială evoluţia fizicii spre şi dincolo de începutul următorului mileniu, unirea într-o sinteză superioară a fizicii cu celelalte ştiinţe. Iată subliniată o asemenea nevoie de o mare unificare extinsă la întreaga ştiinţă, tot de un biolog, şi el celebru, Jacques Monod : „Ultima datorie a Ştiinţei în viitor va fi de a formula o teorie unificată care, bazată pe un număr mic de principii, va explica întreaga realitate, inclusiv biosfera şi omul“.

SUPERUNIFICAREA, în fine, treapta cea mai înaltă, va face să existe o singură cultură, în care ştiinţele să coexiste cu artele, literatura...

Ne putem fireşte întreba dacă este chiar nevoie de un asemenea efort. Dar ce am aşteptat de la cucerirea Everestului ? Pe lîngă performanţa sportivă am aşteptat această ocazie pentru a depăşi încă o limită a încercărilor la care organismul omului poate să reziste. „De ce aţi urcat pe Everest ?“, a fost întrebat Edmund Hillary şi a răspuns : „Pentru că există“. Şi s-ar fi putut adăuga : pentru a vedea cum arată lumea privită de acolo de sus. Pentru că nu putem reveni la detaliu fără să fi avut măcar o dată imaginea întregului.

La fel, putem citi şi de acum încolo poezie doar aşa... — pentru plăcerea de a citi. Dar cîte noi frumuseţi, cîte noi adîncimi şi, de ce nu, cîte noi surprize nu ne vor fi date dacă nu vom mai căuta să discutăm legitimitatea poetului şi a omului de ştiinţă de a se apropia, fiecare în felul său, de aceleaşi teme de observaţie, de meditaţie, de experimentare şi ne vom mulţumi să privim şi să căutăm a reîntoarce în noi rezultatul acestei căutări.

Găsim, sau regăsim, fiecare dintre noi în creaţia celuilalt, ceea ce am ştiut şi poate am crezut că ştim doar noi. Dar, dacă vrem şi ştim să căutăm, putem găsi, nu doar ce oricum ştiam ci, inform încă, ceea ce vom şti mîine. Căci nu pot exista rupturi în cunoaştere, în substanţa sa, salturile, cînd sînt, fiind doar ale aparenţei.

Şi apoi, să nu uităm că, aşa cum atît de potrivit subliniază Anton Dumitriu, „Ştiinţa are, aşadar, un caracter tradiţional, ea nu poate trece peste ce s-a făcut în trecut“. Trecutul acesta care se strecoară continuu prin prezent şi în viitor, timpul care creşte neîncetat în urma noastră, transportă şi le face să plutească, temele majore ale Ştiinţei, care în forme specifice se regăsesc în fiecare domeniu al său. Ele sînt acele seminţe ale timpului despre care noi ştim că pînă la urmă vor rodi. Reluarea acestor teme majore (dar şi a celor mai mici, inclusiv reconsiderări ale aspectelor tehniciste) este menită de fiecare dată să le îmbogăţească mai mult substanţa decît forma.

Cu fiecare orizont cucerit, lucrurile cunoscute se aşează într-o nouă perspectivă, în care se impun noi legături între ele. Ştiinţa în general, fizica mai ales, este esenţialmente dinamică. Este „Panta rhei“ a lui Heraclit. Este rîul în care nu poţi păşi de două ori. Primii fizicieni au fost Thales, Anaximene, Anaximandru, Heraclit..., primii care, pentru că au căutat înţelepciunea naturii, au fost desemnaţi ei înşişi, şi cei ce le-au urmat, ca prieteni ai înţelepciunii — filosofi.

FIZICA a apărut pentru prima oară pe coperta unei cărţi la Aristotel, iar semnificaţia sa primară a fost a naturii însăşi.

A fost de fapt, la început, o singură Ştiinţă.

Apoi din ea s-au desprins nu temele, ci oamenii, căci *aceştia* nu aveau puterea să cuprindă totul într-o singură pereche de mîini. Aşa au apărut ştiinţele.

Vremea noastră este vremea unei reîntîlniri a lor. O reîntîlnire la înălţimi de la care ele nu mai văd decît ceea ce uneşte lucrurile şi fiinţele. Diferenţele, mărunte şi locale, nu sînt interesante decît pentru culoarea mai vie pe care o pot aduce hainei pe care trebuie să o aşezăm cu sfială şi cu dragoste pe umerii Naturii care ne-a zămislit, haină pe care, de peste douăzeci şi cinci de veacuri, ne-am înţeles între noi să o numim cunoaştere

Andrei DOROBANŢU

UTILITATE, FRUMUSEȚE, ÎNDOIALĂ, ORGOLIU

MATEMATICA, deși una dintre cele mai vechi științe, poate cea mai veche constituită cu adevărat, este de o modernitate și o vigoare deosebite. De ce ? În general, oamenii evită să-și pună întrebări despre fapte evidente. Și totuși : de ce este matematica atît de viguroasă, de ce crește continuu interesul față de ea ? Altfel formulat, care sînt motivele pentru care oamenii fac matematică ?

Sînt convins că în acest moment cititorul a sesizat care este noima alăturării celor patru cuvinte din titlu. Pentru că titlul se vrea un răspuns la întrebarea dinainte.

Bineînțeles, primul termen nu mai cere detalii, este cel mai ușor de exemplificat, cel mai des invocat. Este o banalitate să afirmi că matematica este utilă. De la proiectele de poduri la modelele pentru prognoza nivelului apelor Nilului, de la analiza jocurilor logice la descoperirea prin calcul a planetei Neptun, de la criptografie la algoritmii pentru croirea optimă a reperelor de placaj, putem găsi cele mai diferite (și mai năstrușnice) exemplificări.

Eficiența are de a face cu relația matematică — lume, model — sistem modelat ; criteriul estetic pare a avea o stranie corelare cu adevărul însuși, cu simetria, cu economicitatea. Gramatica lumii (în partea ei matematică cel puțin) pare a fi o sinteză de noțiuni și teoreme care implică toate aceste caracteristici asociate ideii de frumusețe. Pál Erdös, un mare matematician maghiar, spunea de curînd : „Åldesus are, desigur, o carte transfinită cu teoreme, fiecare însoțită de demonstrația cea mai frumoasă cu putință".

Eficiența are deci o amplitudine socială, frumusețea pare a avea o determinare imanentă, un soi de inerență, depășind nivelul dorințelor explicite ale cercetătorului, dar direcționîndu-i preocupările.

Îndoiala și orgoliul sînt însă specific umane. Deci și matematicianului ca individ și comunității matematice ca „subspecie".

Bineînțeles, nu este vorba aici (numai) despre îndoiala din silogismul cartezian *(Dubito, ergo cogito, Cogito, ergo sum.)*, ci despre ipostaza ei specific matematică. O fațetă este cea sintetizată de B. Russell astfel : „Evidența este totdeauna inamicul corectitudinii. De aceea, noi inventăm calcule simbolice noi și dificile, în care nimic nu mai pare evident". Nu este nici un paradox aici. Logica, sistemele formale, intuiționismul, constructivismul, demonstrațiile matematice de orice fel ar fi ele sînt tot atîtea încercări de a scăpa de îndoiala că o afirmație considerată adevărată ar putea fi ne-. (Ce este acela *adevăr* este o altă chestiune, care depășește preocupările și interesul matematicii ; de obicei, ceea ce este *corect* este și *adevărat* pentru matematician ; vezi, de altfel, și prima propoziție a lui B. Russell.) Matematicienii se îndoiesc de tot și de toate, de lucrurile evidente (și atunci le complică), dar cu atît mai mult de cele dificile (și atunci le simplifică), de propriile intuiții (și atunci le demonstrează), de propriile demonstrații (și le trimit colegilor spre verificare), de intuițiile și de-

monstrațiile altora (și atunci le generalizează). Nu se îndoiesc însă de puterea matematicii, de discernămîntul ei.

INTERVINE astfel orgoliul. „Dacă un lucru poate fi cunoscut, este intolerabil să nu-l cunoaștem." (E. C. Titchmarsh) „În matematică nu există *ignorabimus*." (D. Hilbert) Orgoliul la nivel de comunitate științifică, dar și cel la nivel de națiune. Sau de individ. Adică exact ceea ce l-a susținut ani în șir pe Louis de Branges în încercările (furați de un clișeu, am putea să le numim „disperate") de a rezolva mari probleme deschise, ajutîndu-l să depășească eșecuri răsunătoare, acompaniate de disprețul corespunzător, și purtîndu-l spre apoteoza cu care nimeni nu-l mai credita : în 1984 a tranșat (afirmativ) conjectura lui Bieberbach, formulată cu aproape 70 de ani mai devreme și investigată într-un număr impresionant de lucrări. Tot despre orgoliu este vorba atunci cînd se discută despre prioritate. În istoria matematicii există un mare număr de teoreme „cu nume", dar care nu poartă numele celui care le-a descoperit (teoremele par a fi *descoperiri*, nu *invenții*, ele există „în realitate" imediat ce noțiunile implicate în ele au fost concepute — de om). În ultimul timp, oamenii sînt însă mult mai grijulii cu prioritățile. Din orgoliu, desigur.

ÎN 1987, americanul Neil Immerman și studentul din Bratislava Robert Szelepcsènyi au rezolvat independent, aproape simultan și pe căi aproape identice, o problemă care rămăsese deschisă în teoria limbajelor formale încă din 1964 (închiderea la complementară a familiei limbajelor dependente de context). Demonstrația lui Immerman a intrat imediat în circulație internațională, cea a lui Szelepcsènyi... mai puțin. Poate și pentru că acesta din urmă nu este decît un... student în anul IV al universității din Bratislava ! Dar tocmai acesta este un motiv de orgoliu, nu ? Drept care, colegii (de fapt, profesorii) săi au trecut la (contra) ofensivă. Evident, rezultatul va fi asociat numelui ambilor autori, satisfăcînd (pe drept) orgoliul amîndurora. Probabil că studentul cehoslovac mai pregătește însă ceva, pentru că Juraj Hromkovič, într-o notă în care discută chestiunea dinainte *(Bulletin of the European Association of Theoretical Computer Science*, februarie 1988), încheie cu provocarea : „Le doresc succes în munca științifică ambilor autori și gîndesc că nici un informatician nu va avea ceva împotrivă atunci cînd acești doi autori vor rezolva o nouă problemă deschisă în același an." O competiție de factură aproape... sportivă : cine obține mai multe teoreme (importante) într-un timp dat !

Mai puțin palpabile decît utilitatea (și mai puțin discutate decît aceasta), frumusețea, îndoiala și orgoliul nu sînt însă mai puțin eficiente ca „motoare" ale dezvoltării matematicii. Și, cum este nu numai dificil, dar și riscant să spui despre un rezultat matematic că nu este/va fi util, aceste ultime trei mobiluri ale efortului matematicianului de *a produce teoreme* se întorc benefic asupra eficienței matematicii. (Se îndoiește cineva de acest lucru ? Este o chestiune de orgoliu pentru orice matematician să-i demonstreze contrariul ! Prin exemple cît mai frumoase, desigur...)

Gheorghe PĂUN

Din istoria unor invenţii foarte utile

SĂPUNUL

A fost inventat de sumerieni. În ruinele Sumerului s-au găsit tăbliţe de argilă datînd din 2.500 î.e.n. care descriau fabricarea săpunului. Îl regăsim la Roma, la gali, în Islam. Numele îi vine de la localitatea Savona din nordul Italiei.

CUTIA DE CONSERVE

În 1795 francezul Nicolas Appert (1749—1841) a descoperit metoda (care ulterior îi poartă numele) de conservare a alimentelor. Aceasta consta în sterilizarea alimentelor la adăpost de aer, deci în recipiente ermetice. Încă nu erau cutii de conserve, ci recipiente acoperite cu cinci straturi de pînză cerată.

Ministerul marinei a testat produsul său în 1804. Eşantioane au fost trimise la Brest şi păstrate trei luni înainte de a fi gustate. Prefectul maritim a precizat ulterior în raportul său că alimentele „şi-au păstrat prospeţimea şi gustul plăcut de legume proaspete".

CUTIA DE CONSERVE DIN TABLĂ

În 1810 Pierre Durand a brevetat vasele acoperite cu metal (cositor) destinate conservării alimentelor. Brevetul a fost cumpărat de englezii Bryan Donkin şi John Hall care l-au combinat cu procedeul lui Appert.

Astfel s-au născut în 1812 primele conserve de tablă albă (cositorită).

Ulterior au apărut perfecţionări : cutia de conserve cu cheie, conserve autoîncălzibile.

FERMOARUL

În jurul anului 1890, americanul Whitecomb Judson a inventat un sistem de închidere rapidă bazat pe îmbucarea unor mici dinţi. O idee bună, dar greu de realizat.

Judson a obţinut brevetul în 1893 şi s-a asociat cu avocatul Walter pentru a fonda o societate.

În 1905 maşinile de fabricat fermoare erau operaţionale, dar produsele lor erau departe de a fi ireproşabile.

Abia în 1912, prin perfecţionările aduse de suedezul Sundback, invenţia lui Judson a dat deplină satisfacţie consumatorilor.

LIOFILIZAREA ALIMENTELOR

În 1946—1947 americanul E. W. Flasdorf a demonstrat că liofilizarea, procedeu deja cunoscut, poate fi aplicat în bune condiţiuni şi produselor alimentare : cafea, suc de portocale, carne ş.a.

Pantofi cu toc, dar fără... talpă. Veston pentru zile caniculare. Salutul cu pălăria... dacă miinile sînt ocupate

Reclamă pentru o pastă de dinţi

Cunoscut şi sub denumirea de criosublimare, liofilizarea e un procedeu de deshidratare prin frig : apa îngheaţă mai repede decît celelalte componente şi e eliminată sub formă de gheaţă.

Tehnica aceasta a fost inventată de francezii Arsène d'Arsonval şi F. Bordas la Paris în 1906 şi redescoperită de americanul Shackwell la Saint Louis în 1909.

Primele aplicaţii ale procedeului au fost în domeniul medical : BCG şi penicilina au fost liofilizate.

Un laborator elveţian a pus la punct liofilizarea cafelei în (1934) (Nescafé).

Abia în 1955 liofilizarea a intrat în industria alimentară prin tratarea creveţilor în Texas şi a crabilor în Maryland.

Hrana alpiniştilor şi a cosmonauţilor cuprinde o largă paletă de produse liofilizate.

CALENDARUL

Datorăm de cîteva mii de ani babilonienilor noţiunile de zi, oră, an *(timpul necesar soarelui pentru a reveni în acelaşi punct al bolţii cereşti). În schimb, determinarea lunii nu a fost simplă. Babilonienii utilizau calendarul lunar, în care lunile începeau cu lună plină, dar duratele nu erau egale şi trebuiau intercalate luni pentru a corespunde sezoanelor.*

Musulmanii încă mai folosesc acest calendar.

CALENDARUL SOLAR

Egiptenii au inventat calendarul solar care împărţea anul în 12 luni de 30 de zile, plus 5 sau 6 zile la sfîrşitul anului. Numele lunilor provine de la calendarul roman, zis al lui Romulus, care avea 10 luni, iar anul nu avea decît 304 zile.

În timpul legendarului rege Numa (sec. VIII—VII î.e.n.) s-au adăugat două luni şi s-a obţinut anul de 355 de zile. În 46 î.e.n. Iulius Caesar, sfătuit de astronomul grec din Alexandria Sosigene, a adăugat zece zile şi a inventat anul bisect. Calendarul iulian a fost folosit 16 secole.

CALENDARUL GREGORIAN

Calendarul iulian a fost modificat de papa Grigore al XIII-lea, la 5 octombrie 1572, din pricina întîrzierii care se acumulase de la adoptarea sa (11 minute şi 14 secunde pe an = 18 ore şi 40 minute într-un secol), adică zece zile, care au trebuit să fie sărite pentru a resincroniza calendarul cu ciclul solar.

Anul a rămas de 365 de zile, dar anumiţi ani bisecţi au fost suprimaţi (adică au rămas de 365 de zile, nu 366) : 3 ani în decurs de 400 de ani, întotdeauna la început de secol (de exemplu, anul 1900).

HĂRŢI GEOGRAFICE

Probabil că grecul Anaximandru din Milet a fost primul care a realizat o hartă a lumii în 575 î.e.n. Ea reprezenta o lume rotundă, înconjurată de mare.

Ptolemeu (90—168 e.n.), astronom, matematician şi geograf grec din Alexandria, a realizat douăzeci de hărţi care au fost folosite pînă în secolul XVI. Ele se află la originea erorii lui Columb care a crezut că acostează în India cînd de fapt se găsea lîngă continentul american.

În evul mediu cartografia a regresat. Singurele hărţi erau portulanele, care foloseau pentru navigaţia din port în port. Cel mai vechi păstrat este harta pisană, făcută la Genova în 1285.

În Renaştere, marinarii au deprins ştiinţa măsurării. În 1569 flamandul Gerhard Kremer, zis Mercator (1512—1594), a reprezentat ansamblul lumii cunoscute în 18 file, inventînd un sistem de proiecţie încă folosit în hărţile maritime.

Primele hărţi ale ţărilor au apărut cam în acelaşi timp.

BUSOLA

Tradiţia îi consideră pe chinezi inventatorii busolei. Ei au transmis-o marinarilor arabi care navigau în nordul Oceanului Indian. La rîndul lor, veneţienii au adus busola din expediţiile în Levant.

Tratatele de navigaţie publicate în secolul XIII indicau că acul era atunci fixat pe un disc de lemn împărţit în 32 de carturi. Legenda spune că prima roză a vînturilor (primul compas marin) a fost realizat de Flavio Giova, meşter din Amalfi, la sud de Napoli.

După secole de tatonări şi de perfecţionări s-a impus roza Thompson *(1876). Indicatoarele acestui compas sec sînt cilindrice şi subţiri, montate pe un fir de mătase şi suspendate deasupra unui cadran de hîrtie foarte fină (totul nu cîntărea mai mult de 20 grame).*

Compasul cu lichid, realizat de englezii Dent (1833) şi Rit-

chie (1855) s-a generalizat în jurul lui 1880. A fost serios concurat, după primul război mondial, de compasul giroscopic.

STICLA

Cel mai vechi obiect de sticlă despre care se ştie a fost fabricat în timpul domniei faraonului Amenofis I, între 1557 şi 1530 î.e.n.

Textele confirmă că folosirea sticlei era obişnuită în Egipt şi Mesopotamia. Se obţinea prin topirea la 1.500° C a unui amestec de siliciu şi de carbonat de sodiu sau potasiu.

Originea vitrificării rămîne obscură. Scriitorul latin Plinius cel Bătrîn o atribuie chiar întîmplării. El povesteşte că sticla a fost descoperită de echipajul unei corăbii egiptene încărcate cu natran (carbonat de sodiu hidrat natural). Naufragiind pe o plajă feniciană, au folosit două bucăţi de natran pentru a susţine deasupra focului vasul în care îşi pregăteau mîncarea. Căldura focului a permis amestecul cu nisipul plajei. Astfel s-ar fi născut sticla.

LENTILE DE STICLĂ

Filosoful şi matematicianul francez René Descartes este cel care a formulat în La Dioptrique *legile difracţiei, punînd astfel bazele opticii moderne.*

Ochelari se fabricau deja de multă vreme, dar empiric şi fără a se putea explica funcţionarea lentilelor.

O singură lentilă nu dă o imagine corectă. Defectele, numite aberaţii, *trebuie corectate cu alte lentile. Asocierea acestora generează obiectivul unui aparat foto.*

CAMERA OBSCURĂ

„După ce imaginile unor obiecte luminate pătrund printr-un mic orificiu într-o cameră foarte întunecoasă, veţi vedea pe hîrtie toate obiectele cu formele şi culorile lor ; ele se vor prezenta într-o poziţie răsturnată şi aceasta datorită intersectării razelor luminoase în punctul deschizăturii" (Leonardo da Vinci).

Pictori (Vermeer) şi arhitecţi (Brunelleschi) au lăsat mărturii ale utilizării acestui procedeu.

Mai tîrziu s-a plasat o lupă la deschizătura paravanului, ceea ce făcea imaginea mai luminoasă. Camera, perfecţionată, a fost prevăzută cu o oglindă înclinată care trimitea imaginea pe o sticlă orizontală unde desenatorul aşeza hîrtia sa translucidă.

Cînd Nicéphore Niepce a înlocuit în camera obscură hîrtia de desen cu o placă tratată cu clorură de argint, fotosensibilă, el a realizat primul aparat fotografic.

DAGHEROTIPIA

În 1839 Daguerre inventează primul procedeu fotografic, numit şi „oglindă cu memorie". Pictorul Paul Delaroche se grăbea să exclame : „Începînd de azi, pictura e moartă !" De fapt, fotografia a eliberat pictura de obsesia reprezentării.

Primele dagherotipii au fost portrete. Datorită timpului de expunere îndelungat necesar impresionării plăcii de metal, s-au creat pentru cei care pozau suporţi pentru cap şi pentru braţe. Apoi a fost imitată pictura : naturi moarte, compoziţii, nuduri în maniera Courbet, Ingres etc.

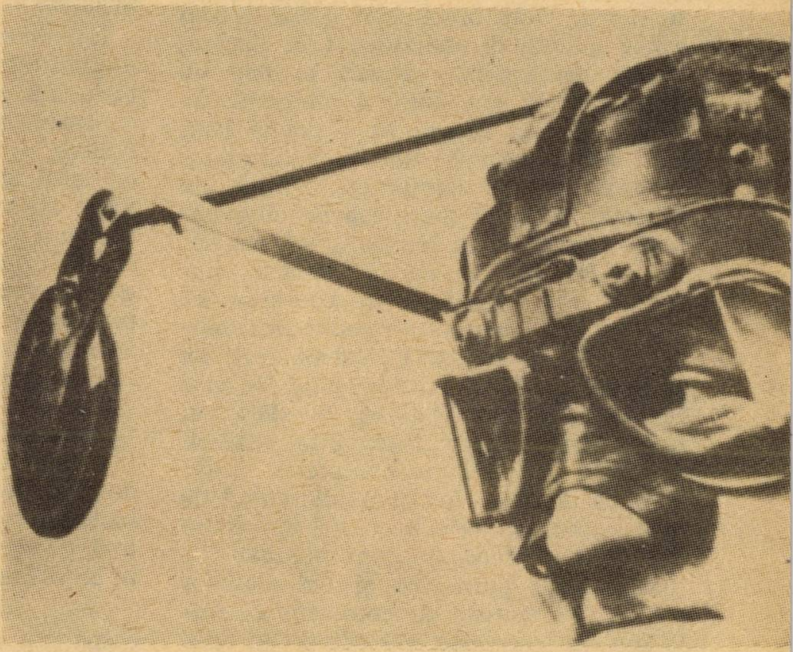
KODAK

În 1888, George Eastman inventează cuvîntul „kodak", uşor de pronunţat în orice limbă, iar într-un prospect publicitar defineşte fotografia ca pe „o modalitate agreabilă de a petrece timpul."

SILUETE

La începutul secolului XVIII clasa mijlocie dorea portrete asemănătoare, dar ieftine, accesibile. Astfel s-a născut voga portretelor de profil executate urmărind umbra proiectată de un chip, numite „profil de siluetă" după numele lui Etienne de Silhouette, ministru de finanţe al Franţei în 1759, a cărui politică economică devenise sinonimă cu „preţul moderat".

La începuturile fotografiei, aceste profile negre, deseori decupate cu foarfeca dintr-o foaie de hîrtie, apoi încadrate, aveau un aer fantomatic, spectral, uşor morbid.

Oglindă retrovizoare pentru motociclişti

O POARTĂ PRIN CARE LUMEA SE DESCHIDE

„NIMENI NU ŞTIE"

LA începutul secolului, un reputat astronom, solicitat de un ziarist să-şi exprime, în 500 de cuvinte, părerea în legătură cu existenţa sau inexistenţa vieţii pe Marte, a răspuns printr-o telegramă : *Nobody knows* (nimeni nu ştie), nobody knows, repetat de 250 de ori.

Poate părea un răspuns spiritual. Nu este însă decît reacţia logică a limitelor pe care le avea cunoaşterea la acea vreme. Saltul spectaculos al ştiinţei, în toate domeniile, s-a înscris practic în răstimpul ultimelor două decenii. Enigmele planetelor din sistemul nostru solar au fost, în linii mari, descifrate. Ţinte mult mai ambiţioase au fost puse în lucru. S-au descoperit (pînă acum) şapte galaxii de mărimea Căii Lactee, într-o vastă zonă, situată la 500 de milioane de ani lumină distanţă de Soare. A fost întocmită o primă listă cu 1 000 de posibile sisteme solare care urmează să fie explorate. Echipe de cercetători de la toate marile observatoare urmăresc în permanenţă semnalele radio electrice care circulă în spaţiu cu viteza luminii, în speranţa că vor detecta printre ele semnale inteligente. La Observatorul astronomic de la Zvenigorod, din nord-vestul Uniunii Sovietice, a fost instalat, în 1985, cel mai mare aparat fotografic realizat vreodată, o instalaţie complexă, cîntărind 25 de tone. Iar radiotelescopul de la Arecibo, în Porto Rico, cel mai mare din lume (deocamdată), echipat cu instrumente puternice şi un analizor capabil să trateze concomitent 10 milioane de frecvenţe, constituie un adevărat *terminal telefonic cu cosmosul.*

APRIGILE polemici care s-au purtat timp de un deceniu privind descoperirea, prin calcul, a unei planete, cea de a zecea a sistemului nostru solar, s-au stins. La N.A.S.A. s-a confirmat existenţa ei. Mai surprinzător este însă un alt fapt. Într-un text sumerian, tradus de specialistul american Zacharias Sitchin, se vorbeşte despre această planetă. Datele obţinute de vechii astronomi coincid aproape în totalitate cu cele culese de sondele spaţiale „Pioneer" 10 şi 11. Doar o singură neconcordanţă : timpul mişcării de revoluţie. Şi s-ar putea să nu fie o eroare de calcul, ci o schimbare survenită în mersul planetei.

Cum s-a ajuns, în urmă cu mai bine de 5000 de ani, la acest nivel de cunoaştere ?

Relatarea despre zborul regelui sumerian Etan — în anul 3200 î.e.n. — povestită pe plăcuţele de argilă, scoase cu ocazia săpăturilor arheologice de la Ninive, a început să fie privită într-o cu totul altă lumină şi nu ca un fragment de basm. Recent, arheologii irakieni au descoperit pe malul Eufratului, la 160 km de Bagdad, acolo unde cîndva a fost vestita cetate a Babilonului, o bibliotecă pe care învăţaţii din anul 2000 î.e.n. o frecventau. În afara celor aproximativ 800 de plăcuţe ceramice, cu scriere cuneiformă, cititorii aveau la dispoziţie şi un „catalog al lucrărilor" pentru consultare. Cum de fiecare dată au apărut dezvăluiri, nici măcar bănuite, traducerea textelor este aşteptată cu emoţie şi nerăbdare nu numai în cercul arheologilor.

Scoaterea la iveală a civilizaţiilor dispărute, cu descoperirile şi invenţiile realizate — şi uitate de istorie —, este

cel puţin la fel de pasionantă ca descoperirea (deloc improbabilă) într-un viitor mai mult sau mai puţin îndepărtat a unor civilizaţii extraterestre.

ÎN ultimii ani, mai multe sonde spaţiale, special echipate, veritabili detectivi în Universul sideral, au fost trimise în urmărirea obiectelor cosmice de mici dimensiuni : comete, asteroizi. Ele prezintă un interes enorm. Deţin secretul „începutului lumii", dat fiind că în structura lor au păstrat ceva din „norul" primar, acel amestec de pulberi şi gaze, din care s-a format, în urmă cu aproximativ cinci miliarde de ani, sistemul nostru solar. Mărturia lor cîntăreşte decisiv în „procesul" deschis, în 1898, de savantul suedez Svante Arrhenius. El a îndrăznit să pună la îndoială cea mai statornică concepţie a ştiinţei (în fond şi a religiei, explicaţiile fiind, fireşte, diferite), susţinînd că viaţa s-a născut în spaţiile siderale. Indignare generală. După aproape un secol, o parte dintre astrofizicieni — printre ei se numără profesorul Carl Sagan, directorul Observatorului de astrofizică de la Cambridge, Massachussets, SUA — s-au raliat ipotezei lui Arrhenius, însă cu alte argumente. Ei susţin că în spaţiul intrasideral există molecule de formaldehidă, de acid formic, de acid cianhidric, de amoniac şi apă, altfel spus, moleculele prebiotice, cele care preced moleculele vieţii. Cometele şi asteroizii le vehiculează.

Şi, într-adevăr, s-au descoperit pînă acum peste o sută de molecule, în marea lor majoritate existente şi pe Terra. În cometa Wilson, doi astronomi australieni au identificat, în 1988, urme de materie organică.

„Aceste descoperiri — declara recent Carl Sagan — aruncă o punte între macro- şi microcosmos, între universul atomului şi cel al vieţii. O înlănţuire de cauze şi efecte care se întinde pe miliarde de ani. Marele şi micul infinit se integrează într-un ansamblu de întîmplări. Se poate afirma astăzi că istoria umanităţii a început încă dinainte de formarea sistemului solar, în vîrtejul unui nor de hidrogen primordial care avea să dea naştere primilor sori. Întreaga natură terestră este produsul acestor primi sori. Ca orice altă fiinţă, şi eu, Carl Sagan, nu sînt, în fond, nimic altceva decît puţină pulbere de stele".

Salvador Dali. Prima maşină gînditoare

DESCOPERIRI ÎN TABLOURILE LUI BRUEGEL

RAFAEL recunoştea în Leonardo da Vinci „un filosof de talia celor mai înţelepţi, iar ca pictor, unul dintre cei mai mari cercetători din toate timpurile".

Celebru prin arta sa, Leonardo a devenit, după patru secole şi jumătate, celebru şi prin ştiinţa sa : descoperiri, experienţe, invenţii. În Franţa, la Amboise, în castelul Clos-Lucé, a fost amenajat un muzeu-centru tehnologic unde sînt prezentate patruzeci de aparate — de la elicopter la paraşută, de la podul rulant la bicicletă şi automobil — reconstituite de firma I.b.m. după schiţele din carnetele-manuscris.

Dar Leonardo era fizician, în înțelesul cel mai deplin, și totodată inginer de geniu. El însuși se considera mai degrabă om de știință decît artist.

Pieter Bruegel, în schimb, nu a fost — și nici nu a pretins altceva — decît pictor. Unul dintre cei mai de seamă ai Flandrei și ai lumii.

Prietenul său, geograful Ortelius, a spus odată că în toate operele lui „este mai multă gîndire decît pictură", referindu-se fără îndoială la umorul amar cu care-și privea contemporanii. Mulți dintre specialiștii în pictură au văzut în această afirmație aproape un atentat la arta lui, socotită de o valoare egală cu cea a lui Giotto, anunțînd pictura epocii moderne. Ei vorbeau despre strălucirea culorilor, despre modulația luminii, despre vigoarea contrastelor. Scoteau în evidență poezia, meditația lucidă și forța cu care a știut să dea picturii o bogăție neatinsă de literatură. Părea că introducerea și a unui alt criteriu ar rupe întreaga vrajă.

Cu toate acestea, opera lui Bruegel este revendicată astăzi și de știință. Pe de o parte, pentru că s-a dovedit a fi un prețios ghid al concepțiilor științifice și tehnicii secolului al 16-lea. Pe de alta, pentru că ridică o seamă de întrebări. Unele dintre ele și le-au pus medicii. Printre ei, nume cunoscute : reputatul dr. Jean Charcot, specialist în boli mintale, ceva mai tîrziu fiziologul Charles Richet, laureat al Premiului Nobel... Mai ales *Parabola orbilor* a atras atenția. Aici, în prim plan, sînt înfățișați, înaintînd pe o pantă înșelătoare, cinci orbi, ghidați de un alt orb și care, fatal, vor cădea în albia abruptă a unui rîu. Redarea pînă la amănunt a lanțului nefericiților, diferențiindu-i prin expresie, prin atitudinea capului, prin înclinarea corpului, în nesiguranța pașilor, vădește o profundă cunoaștere a psihologiei personajelor, legate de aceeași soartă. Dar mai mult decît atît. Fiecare figură reprezintă un caz aparte de cecitate, altul decît al celorlalți, observat cu rigoarea unui precis diagnostic clinic. Dacă adăugăm la toate acestea faptul că la acea epocă medicina era o enciclopedie a erorilor — tulburările oculare, de pildă, se atribuiau unor afecțiuni stomacale „care urcă la creier", — realizarea lui Bruegel e cu atît mai uimitoare.

Dar nu numai „din punct de vedere medical" acest tablou (pentru a ne referi doar la el) a intrigat. Așa cum notează Robert Delevoy, în studiul său, a fost, pentru prima oară, vizualizată în spațiu și timp mișcarea lanțului de orbi, surprinsă *în faze succesive, rapide, accelerate,* tinzînd spre cădere. Or, pînă și noțiunea de accelerație era ignorată atunci ! Iar în practică ? Să amintim că în 1878, cînd, în urma unui rămășag privind poziția cailor în galop, s-a recurs la fotografie ca dovadă, toți pictorii și sculptorii care își imaginau cu totul altfel mișcarea au susținut că „fotografia vedea greșit".

Într-un tablou, *Avariția,* Bruegel descrie traiectoria unei săgeți, în contradicție cu concepțiile (greșite) din epocă. Cu o excepțională intuiție „de fizician", el redă traiectoria parabolică în conformitate cu ceea ce... mult mai tîrziu avea să demonstreze știința balisticii.

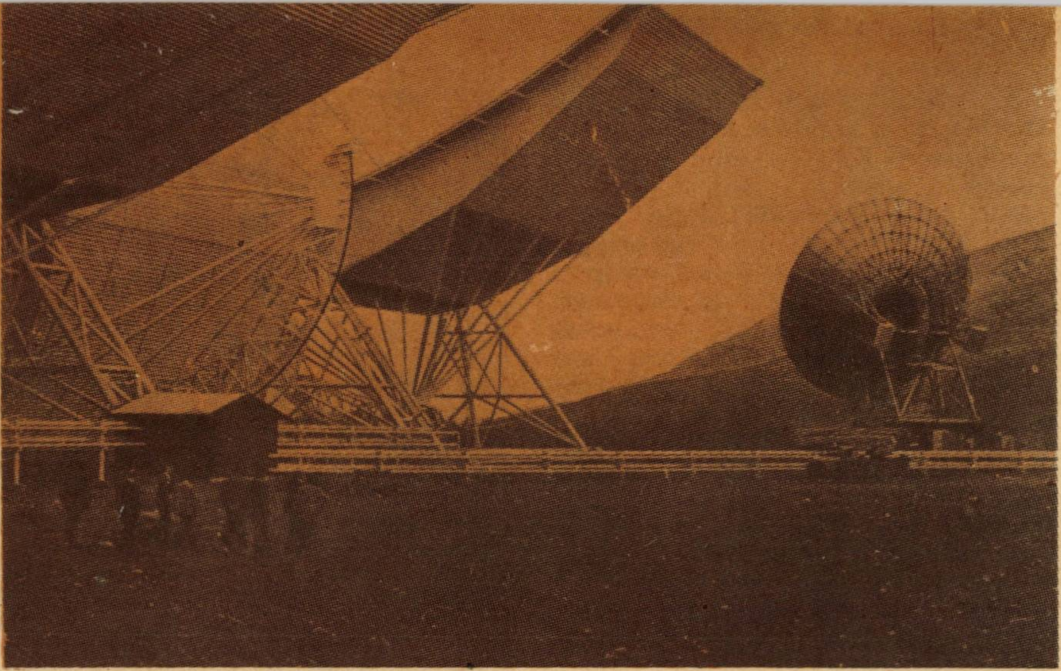
Corectîndu-l pe Ortelius, am putea spune că în toate operele lui Bruegel regăsim tot atît de multă gîndire — filosofică și științifică — pe cît e de mare arta sa.

„VIAȚA ÎNAINTE DE NAȘTERE"

ÎN urmă cu ani, cunoscutul dirijor Boris Brott a povestit, în cadrul unui interviu radiodifuzat, cîteva întîmplări din cariera sa :

— Eram tînăr. Descifram o lucrare nouă și deodată mi-am dat seama că nu urmărisem pagina la partitura violoncelului. O știam ! I-am povestit întîmplarea mamei, care este violoncelistă, gîndindu-mă că tocmai acest fapt o va intriga. S-a mirat, într-adevăr, la început. Ulterior însă, misterul avea să fie dezlegat. Lucrările pe care constatam că le știam „dinainte" erau cele pe care mama le exersa mereu în timpul sarcinii !

Mulți au ascultat povestea lui Brott cu incredulitate. Dacă era doar... un divertisment muzical ? Din punct de vedere științific, oricum era îndoielnic.

Radiotelescop

De altfel cînd, în anul 1925, pediatrul Dumitru Vasiliu a afirmat că urechea internă este definitiv formată la vîrsta de 3 luni a fătului, lumea medicală a rîs sau a ridicat din umeri. Părea absurd ca pruncul să audă în timpul vieții intrauterine. Editurile de specialitate au refuzat să-i publice cartea *Viața înainte de naștere,* apărută abia în anii '70. Omul de știință român înfrunta soarta celor care îndrăznesc să deschidă un nou drum în știință. Cercetătorii suedezi au fost primii care au reluat studiul și au adus confirmarea. Da, percepția auditivă e cea dintîi care se formează. La 3 luni. Și, de aici, o serie de implicații și consecințe. Aplicînd o gamă întreagă de teste clinice, ei au completat tabloul acestui timp de viață, nebănuit pînă atunci. S-au aflat treptele de dezvoltare, momentele cînd fătul percepe lumina, cînd se formează memoria și cu cîtă sensibilitate recepteazǎ stările afective pe care le trăiește mama. O seamă de comportamente ale copilului, cîndva inexplicabile sau greșit interpretate, încep să se explice. O nouă disciplină s-a constituit : psihologia prenatală.

În lucrarea *Viața secretă a copilului înainte de naștere,* publicată relativ recent, americanii John Kelly și Thomas Verny au adus numeroase date noi care confirmă, și pe plan psihologic, ideile omului de știință român.

Audiologul Michele Clemente arăta, într-o serie de studii, preferințele fătului în materie de muzică, manifestate foarte clar. Un alt specialist, Elias Carnetti, crede că toate ritmurile de percuție cunoscute pornesc de la două scheme fundamentale : bocănitul copitelor animalelor (ecou îndepărtat al trecutului de vînător al omului) și cadența inimii materne.

TEHNOLOGIA și CREATIVITATEA

CIBERNETICIENII japonezi au creat un robot dotat cu un foarte fin simț olfactiv, ceea ce îi permite o mulțime de „profesiuni" : în industria alimentară, în cosmetică și, bineînțeles, în medicină. În proiect se află realizarea unei mașini „inteligente", cu „înfățișare umană", destinată să facă parte din echipajul stației cosmice internaționale (SUA, Japonia, Canada și unele țări vest-europene), programată pentru 1995. Acest neobișnuit „coleg" de călătorie e „învățat" să efectueze lucrări de întreținere și reparații în cosmos și, în cazuri dificile, neprevăzute, să aibă inițiative și să ia deciziile cele mai adecvate pentru a se ieși din impas.

Au început să se construiască atît în Japonia cît şi în Statele Unite maşini „gînditoare“. Formate din 128 de computere interconectate sau, în altă variantă, din aproape 100 000 de procesoare interconectate, au o rapiditate a răspunsurilor de o mie de ori mai mare decît a celor mai moderne computere, din generaţia actuală. Dar nu viteza răspunsurilor este caracteristica esenţială care le deosebeşte de toate celelalte, ci posibilitatea lor de a se autoprograma şi, mai ales, particularitatea de a dispune de... „imaginaţie“. Se prevede că vor intra în funcţiune în anul 1999.

Şi începem să ne întrebăm : care va fi diferenţa între om şi computer ?

Johan Huizinga ar răspunde, desigur : conştiinţa jocului. „Noi (ne) jucăm, şi ştim că (ne) jucăm“.

Vestitul cibernetician Marwin Minsky socotea că există o singură barieră pe care maşinile, oricît de perfecţionate ar fi, nu o vor putea trece : umorul. Rîsul aparţine exclusiv omului.

Şi îndoiala, am adăuga noi.

IMAGINEA lumii invadată de maşini l-a determinat pe savantul Charles Birch, profesor de biologie la Universitatea din Sydney, să declare : „Civilizaţia noastră tehnologică este ca un fel de brontozaur, total inadaptată la exigenţele supravieţuirii. Şi dacă nu o vom face susceptibilă adaptării, vom suferi soarta brontozaurilor“.

Adaptare, cum ?

„După părerea mea — îmi spunea prof. dr. Alvin Weinberg, directorul Institutului pentru analiza sistemelor energetice din Oak Ridge, SUA — cea mai importantă realizare a secolului XX va fi înlăturarea decalajului dintre creatorii de ştiinţă şi beneficiarii ei. Pentru aceasta ar trebui să se întindă punţi între artă, poezie şi o ştiinţă minunată care să creeze imaginea de frumos“.

Să aducem aici şi mărturia profesorului Ilya Prigogin, laureat al Premiului Nobel :

„Ştiinţa este astăzi o poartă prin care lumea se poate deschide şi dialoga prin multiplicitatea sa. Mult prea multă vreme s-a subestimat creativitatea umană. Noţiunile ar trebui regîndite în funcţie de cunoştinţe. Da, lumea cunoaşterii este, fără îndoială, cea mai puţin conflictuală, pentru că nu este legată de o posesiune materială. Şi cred că ar trebui reconsiderate relaţiile între cele două sfere ale culturii : ştiinţele şi artele“.

Catinca MUSCAN

UMOR

Uitîndu-se la peştii aduşi, soţia i se adresă ironic pescarului:
— Şi vrei să mă convingi că i-ai prins gata afumaţi?
— Ce vrei, iubito ? Cu poluarea asta...

— Vai, dragă, sînt atît de sensibilă, încît răcesc chiar şi cînd se deschide uşa de la şifonier.
— Eu sînt şi mai sensibilă; strănut ori de cîte ori întorc foaia unei cărţi.

— Soţul dumneavoastră are nevoie de linişte.
— Cînd doctore, înainte sau după masă?

— Iar îţi rozi unghiile, nevastă?
— Ce-ţi pasă?
— Îmi pasă, nu vreau să ajungi ca Venus din Milo!

— Cum vreţi să vă tund?
— Fără să-mi mai vorbiţi despre meciul de miercuri, fără să mă întrebaţi dacă ţin sau nu cu „Universitatea“ şi fără să-mi repetaţi bancul cu soacra înfuriată.

— Sînt îngrozită de fiul meu, doctore. Face cozonaci de nisip în forme şi se preface că-i mănîncă.
— E ceva normal la un copil...
— O fi, dar e foarte neplăcut şi pentru mine, şi pentru nevastă-sa...

— Toată noaptea n-am putut să dorm. Tu sforăiai şi cîinele lătra.
— Spune-mi, draga mea, crezi că dormeai mai bine dacă sforăia cîinele şi eu lătram?

— Iubitule, dacă ai vrea să fii drăguţ... Dar ştii, foarte drăguţ...
— Rochie sau pălărie?

FOSILE TEHNICE (?!)...

ÎN Michigan, la Isle Royale SUA, a fost descoperită o mină din care fuseseră extrase, într-un trecut greu de determinat, nu mai puțin de un milion de kilograme de cupru. Pentru a obține această cantitate de metal trebuia prelucrat un volum uriaș de rocă, deci erau necesare o forță de muncă și mijloace tehnice corespunzătoare. Iar Michigan-ul, înainte de venirea primilor coloniști, era aproape pustiu.

Pentru a prelucra metalul sînt necesare temperaturi ridicate care cer un combustibil adecvat.

„Nu există nici o bază vizibilă pentru datarea tunelurilor" spunea profesorul John E. Willson de la Universitatea Utah (SUA) referindu-se la descoperirea făcută în 1953 la minele Wattis. În timp ce lucrau în subteran, minerii au avut surpriza să pătrundă într-un sistem de galerii (cu diametrul cuprins între 1,5 și 1,8 m) pline de cărbune atît de vechi, încît aproape se transformase în rocă, pierzîndu-și calitățile de combustie.

Investigațiile făcute au permis trasarea cu oarecare precizie a străvechii rețele dar, în locurile unde teoretic trebuia să debușeze la exterior, nu au fost găsite nici un fel de indicii privitoare la presupusele ieșiri. Constatarea a avut o urmare oarecum surprinzătoare : cercetătorii au refuzat să facă orice fel de estimare privind datarea vechii exploatări.

CU un secol mai înainte, evacuînd sfărîmăturile rezultate în urma dinamitării unei stînci din Dorchester, lucrătorii au descoperit un obiect atît de interesant și mai ales neașteptat, încît „Scientific American" l-a considerat demn de a fi menționat în paginile sale (iunie 1851) : „Alăturînd cele două părți (ale obiectului — n. a.), se obținea un vas în formă de clopot avînd 4 1/2 inch înălțime (aproximativ 11 cm), 6 1/2 inch la bază (aprox, 16 cm), 2 1/2 inch la vîrf (aprox. 6 cm) și circa o optime de inch în grosime (3 mm). Corpul vasului seamănă la culoare cu zincul sau un aliaj în care se găsește o importantă cantitate de argint. Pe laturi sînt șase imagini ale unei flori sau buchet, minunat încrustate cu argint pur și, în jurul părții inferioare a vasului, o viță de vie sau ghirlandă de asemeni încrustată cu argint. Gravura, tăietura și încrustarea par executate de un foarte bun meșteșugar. Acest ciudat și necunoscut vas a fost expulzat dintr-un conglomerat de piatră aflat la cincisprezece picioare sub pămînt (aprox. 4,5 m) ...Nu există nici o îndoială că respectiva curiozitate a fost scoasă din stîncă..."

Examinat de specialiști, obiectul nu corespunde prin stil, tehnică sau formă nici uneia din civilizațiile cunoscute în momentul de față.

ÎN același an, un amator de roci are neplăcuta surpriză să-și vadă distrus unul din cele mai valoroase trofee ale sale. În timp ce, plin de mîndrie, prezenta unui amic bucata de cuarț aurifer de mărimea pumnului adusă din California, acesta o scapă din mînă și, căzînd pe podea, se sparge în mai multe fragmente. Spre uluirea celor prezenți, miezul de cuarț închidea... un cui, un cui de fier ușor corodat „de mărimea unei monezi de șase penny". „Obiectul" era în perfectă stare de conservare, drept și cu floarea nedeteriorată.

Cine și cînd l-a pierdut în ceea ce avea să devină o bucată de cuarț californian ?

TOT un cui din fier, dar mai lung (circa 18 cm) a fost descoperit de spanioli (sec. XVI) într-o mină din Peru. Era înglobat în minereul de argint și, dacă filonul se formase conform proceselor naturale cunoscute, vechimea pironului se număra cu zecile de milioane de ani.

ÎN 1891 un miner din Illinois încercă să dezlege fără succes o enigmă similară. „Domnul Culp crezu mai întîi că lanțul (găsit — n. a.) căzuse din întîmplare între bucățile de cărbune, dar, ridicîndu-l, își dădu seama că trebuie să renunțe la ideea că a fost pierdut recent" căci, atunci „cînd bucata de cărbune s-a rupt, mijlocul lanțului a devenit liber, dar extremitățile au rămas înglobate în cărbune..."

TOT în cărbune se afla și vasul de fier găsit în 1912 de un fochist din Thomas, Oklahoma, cînd alimenta cazanele Uzinei Electrice Municipale. Desprinzîndu-se din bucata de combustibil, ce provenea din minele

Făurarul Hefaistos şi ciclopii îi fac lui Ahile un nou scut

Wilburton, Oklahoma, forma vasului a rămas clar imprimată, certificîndu-i astfel vechimea.

BUCATA de fier meteoritic găsită în straturile geologice australiene pare să fi fost prelucrată acum cel puţin treizeci de milenii, obiecte similare fiind descoperite şi în minele de cărbune din Scoţia. Cubul de metal găsit la Schöndorf, lîngă Vöcklabrruck, Austria, a stîrnit şi continuă să stîrnească numeroase controverse. După unii este pur şi simplu un fragment de fier meteoritic pe care hazardul l-a modelat dîndu-i o formă paralelipipedică. După alţii, aspectul nu poate fi decît rezultatul acţiunii mîinilor şi inteligenţei umane. Disputa este datorată n primul rînd neregularităţilor sau uzurii obiectului.

NU acelaşi lucru se poate spune însă în cazul piesei găsite în 1973 lîngă Aiud (România) într-o carieră situată pe albia unui rîu secat de multă vreme. De fapt, lucrătorii descoperiseră la cîţiva metri adîncime trei obiecte cu aspect mai puţin comun, acoperite cu o crustă de nisip întărit. Examinate de specialiştii din Cluj-Napoca, s-a constatat că era vorba de „o bucată de humerus", „o porţiune din măseaua unui mastodont tînăr" şi, aparent, „un topor de piatră".

Însă, după curăţirea completă a „toporului de piatră", a ieşit la iveală un corp metalic de o formă curioasă, dar asemănătoare cu a unui ciocan. „Obiectul prezenta două goluri cilindrice — de diametre diferite — practicate astfel încît golul cu secţiunea mai redusă penetra către baza celuilalt, perpendicular. Golul cu diametrul mai mare a permis să se remarce o anumită ovalizare a părţii sale inferioare — efect ce părea a fi produs de un ax cu cap rotunjit — cu care s-ar fi asamblat. Pe suprafaţa sa inferioară şi lateral, obiectul prezenta urme ale unor lovituri repetate, dintre care unele au fost foarte puternice. Toate detaliile remarcate au indicat faptul că piesa a făcut parte dintr-un ansamblu funcţional (...) Din buletinul emis de centrul de cercetări al I.C.P.M.N.N. (Măgurele) rezultă că metalul din care fusese uzinată piesa era de fapt un aliaj complex, format din 12 elemente diverse, dozate în diferite procente. Elementul principal era aluminiul (89%) !. Restul elementelor componente sînt următoarele (în ordinea mărimii procentelor determinate) : cupru (6,20%), siliciu (2,84%), zinc (1,81%), plumb (0,41%), staniu (0,33%), zirconiu (0,2%), cadmiu (0,11%), nichel (0,0024%), cobalt (0,0023%), bismut (0,0003%), argint (0,0002%), galiu (urme). Deci piesa respectivă a fost prelucrată dintr-un aliaj de aluminiu... Cum este posibil aşa ceva însă, cînd acest metal a început să fie produs de fapt abia la sfîrşitul secolului trecut (singurul procedeu industrial fiind şi astăzi electroliza aluminei topite) ?" (Florin Gheorghiţă, *Enigme în Galaxie*, Editura Junimea, 1983).

Bazat pe faptul că aliajul „îmbătrînise", elementele recîştigîndu-şi parţial structurile proprii, suprafeţele erau oxidate pe o adîncime mai mare de 1 mm iar stratul de sedimente sub care a fost găsit obiectul depăşea 10 m grosime, se estimează o vechime de cîteva sute de mii de ani !

PIESE străvechi confecţionate din aluminiu au mai fost descoperite numai în mormîntul generalului chinez Ciu-Su (265—316 e.n.). Cataramele de centură compuse din 85% aluminiu, 10% cupru şi 5% mangan sînt, aparent, mult mai recente decît piesa din Aiud. Existenţa lor este, din acest motiv, parcă mai uşor de acceptat, chiar dacă nu avem nici o informaţie despre antica tehnologie de obţinere a foarte modernului material. Dacă vechii locuitori ai Chinei cunoşteau secretul producerii aluminiului, atunci numărul obiectelor fabricate din el ar fi trebuit să fie mai mare. Dar numeroasele şi extrem de interesantele descoperiri arheologice chineze nu confirmă ipoteza. Deci, apare mult mai probabilă ideea că respectivele catarame au fost realizate dintr-o bucată de aliaj de alu-

miniu *găsită* şi nu produsă de meşterii imperiului, a cărei vechime ar putea fi egală cu cea a obiectului de la Aiud. Cine, în ce împrejurări a găsit-o şi cum arăta piesa sau fragmentul respectiv ar putea spune cronicile dinastiei Tsin, domnitoare în timpul generalului Ciu-Su.

ÎN 1879, la Sullivan Country, Missouri, un fermier a găsit, în timp ce-şi ara ogorul, o ciudată mască de fier şi argint. Conform opiniei experţilor, tehnologia presupusă pentru fabricarea obiectului depăşea cu mult posibilităţile amerindienilor. În plus, masca nu se încadrează în patrimoniul nici unei culturi cunoscute.

Poate a fost confecţionată în timpurile moderne şi ulterior îngropată pentru a pune în încurcătură pe arheologi. Dacă este aşa, atunci numărul glumeţilor şi al glumelor de acest soi este surprinzător de mare implicînd eforturi şi tertipuri ce frizează mania sau chiar nebunia.

SE SPUNE că bijutierii din Lima, Peru, intrînd în posesia unor lingouri de aur incaşe, au constatat că densitatea metalului era dublă faţă de cea normală. Lucrurile s-au petrecut în sec. XVI, dar pînă astăzi enigma nu a fost încă soluţionată, cu atît mai mult cu cît nu s-a păstrat nici o fărîmă din ciudatul material, topit şi transformat în bijuterii.

DAR multe din statuetele de aur şi argint realizate de străvechii locuitori ai Americii de Sud şi Centrale stîrnesc uimirea specialiştilor şi invidia tehnologilor. Par făcute dintr-o singură bucată, dar sînt goale la interior, fără vreo urmă vizibilă de sudură. Unele piese sînt asamblate din mai multe elemente de aur şi argint, îmbinate alternativ şi nimeni nu poate spune încă ce metodă a fost utilizată.

PE vremea lui Ludovic al XIII-lea, un alchimist, pe nume Meuves, se lăuda că stăpîneşte formula unui produs, a cărui compoziţie a refuzat s-o divulge, cu care, frecînd bucăţi de fier, le făcea casante ca sticla (!).

Poate că era vorba de o simplă poveste sau în cel mai rău caz de un truc de prestidigitator.

DAR iată ce relatează R. Charroux într-una din lucrările sale *(Histoire inconnue des hommes depuis cent mille ans*, Ed. J'ai lu, Paris, 1979), referindu-se la o ciudată experienţă efectuată într-un laborator de cercetări : „Experimentatorul pune în rotaţie cu o mare viteză periferică (viteza tangenţială 7 700 m/min.) un disc subţire de oţel. Metalele apropiate de acest disc neted, în mişcare, sînt tăiate cu repeziciune, fără a exista vreun contact efectiv.

Tăietura făcută în metal este ceva mai mare decît grosimea discului. În timpul operaţiunii, metalul tăiat, care poate fi un oţel foarte dur, se moaie pe o anumită adîncime şi picăturile strălucitoare de metal topit *sînt reci*, căci ele cad încă moi în palmă fără a provoca arsuri şi pe o hîrtie albă fără a o înnegri.

Picăturile nu sînt oxidate, nefiind arse. Iată deci lumină şi fisiune produse prin mişcare, fără degajare de căldură.

Regăsim aici demonstraţia acelui foc calificat de alchimişti ca natural, dar şi despre care spun că «nu arde mîinile»..."

...Şi o surpriză

PE 13 februarie 1961, Bike Mikesell, Wallace A. Lane şi Virginia Maxey, căutători de minerale semipreţioase, străbătînd cărările munţilor Coso, au ajuns la circa zece kilometri nord-est de Olancha, statul California. Unul dintre specimenele cu care-şi umpluseră rucsacii purta încrustate mai multe fragmente de cochilii fosile. Fusese cules dintr-un loc ce atingea aproximativ 1 290 m altitudine, aflat la 100 m deasupra albiei secate a lacului Owens. Specialiştii afirmau că, în urmă cu 1000 de ani, apa avea un nivel mult mai ridicat, deci prezenţa cochiliilor nu reprezenta nimic ieşit din comun.

A doua zi, spărgînd trofeul, acesta nu conţinea o cavitate, cum se întîlneşte la majoritatea geozilor, ci „o secţiune perfect circulară dintr-un material dur, aparent ceramic, avînd în centru un ax de metal strălucitor, de 2 mm diametru". Conglomeratul mai conţinea „două obiecte metalice nemagnetice asemănătoare cu un cui şi o şaibă. Treimea interioară a crustei părea compusă dintr-o substanţă similară lemnului pietrificat, dar ceva mai fină decît agata sau jaspul. Acest strat era hexagonal şi părea să formeze o carcasă în jurul discului de ceramică. Miezul metalic al discului răspundea atracţiei unui magnet. După opinia lui Mike Mikesell, Virginia Maxey şi Wally Lane, existau indicii că miezul ceramic fusese încastrat în cupru, din care o fărîmă rămăsese intactă în timp ce restul se descompusese".

Un cercetător a emis ipoteza că vechimea obiectului n-ar depăşi 100 de ani. Căzut în noroi, în jurul lui s-a format o crustă care, întărită de căldura soarelui, a căpătat aspectul de geod. Dar, un geolog, examinînd fosilele încrustate în bulgărele de argilă, afirma cu toată autoritatea că, pentru a atinge forma şi dimensiunile pe care le avea, nodulului i-ar fi trebuit cel puţin... 500 000 de ani.

După ce l-a măsurat, radiografiat, cîntărit şi analizat, Paul J. Willis, editor al „INFO Journal", a încercat să facă o reconstituire a ceea ce putea fi ciudatul obiect. Concluzia este pur şi simplu uluitoare : piesa trebuia să fie nici mai mult nici mai puţin decît ceva în genul unei... bujii electrice sau, în cel mai rău caz, un soi de dispozitiv electric avînd o destinaţie necunoscută.

Chiar dacă se acceptă ipoteza unei vechimi minime de 100 de ani, întrebarea „ce maşinărie circula la 1 300 m altitudine în neumblaţii munţi Coso ?" rămîne. Este mai prozaică decît ipoteza celor 500 000 de ani avansată de specialişti. Dar, şi în această situaţie, tehnologia bănuită şi destinaţia prezumptivă a obiectului nu se potrivesc epocii.

Sorin ŞTEFĂNESCU

EXPLORĂRI ÎN... EXTERIOR EXPLORĂRI ÎN... INTERIOR

Nu vom înceta să explorăm,
Iar sfîrşitul tuturor explorărilor noastre
Va fi sosirea în locul de unde am plecat
Şi cunoaşterea lui cu adevărat, pentru prima oară.

T. S. ELIOT

Vermeer. Geograful

Marcel SCHWOB

CETATEA ADORMITĂ

COASTA se zărea înaltă şi întunecată sub limpedea lucire albastră a zorilor. Căpitanul cu pavilion negru hotărî acostarea. Din pricină că în ultima furtună se stricaseră busolele nu mai ştiam nici pe ce drum o luasem, nici ce pămînt se întindea înaintea noastră. Oceanul era atît de verde, încît ai fi zis că ţărmul se prelinsese în trupul apei printr-o vrajă. Dar vederea falezei întunecate ne-a tulburat ; cei care suciseră cărţile de tarot toată noaptea şi cei pe care îi îmbătase sucul plantei din ţinuturile natale şi cei îmbrăcaţi mai altfel, deşi nu se aflau femei la bord, şi cei care erau muţi pentru că limba le fusese bătută în cuie şi cei care, după ce traversaseră abisurile pe scîndura dreaptă a piraţilor, înnebuniseră de groază, toţi tovarăşii noştri negri sau galbeni, albi ori stacojii, sprijiniţi de balustradă priveau noul pămînt cu ochi înfioraţi.

Fiind din toate ţările, de toate culorile, de toate limbile, neavînd în comun nici măcar gesturile, ei nu erau legaţi decît printr-o unică pasiune şi prin omorurile săvîrşite împreună. Căci scufundaseră atîtea corăbii, înroşiseră atîtea bastingaje cu muchea sîngerîndă a bardelor, forţaseră atîtea uşi cu ranga, strangulaseră în tăcere atîţia oameni în hamacul lor, asaltaseră atîtea galioane cu un urlet colosal, încît se uniseră prin faptă ; erau asemeni unei colonii de felurite animale răufăcătoare ce locuiau pe o mică insulă plutitoare, obişnuiţi unii cu alţii, fără conştiinţă, nelegiuiţi, cu un instinct ghidat în totalitate de privirea unuia singur.

Se agitau mereu şi nu mai gîndeau. Erau prizonierii propriei gloate toată ziua şi toată noaptea. Corabia lor nu conţinea nici o fărîmă de tăcere, ci un fabulos freamăt neîntrerupt. Fără îndoială că tăcerea le-ar fi fost funestă. Pe vînt puternic — aveau lupta împotriva talazurilor, pe marea calmă — beţia sonoră şi cîntecele discordante şi vacarmul bătăliei cînd îşi încrucişau drumul cu alte corăbii.

Căpitanul cu pavilion negru ştia toate astea şi singur le înţelegea ; el însuşi nu trăia decît în agitaţie şi oroarea lui de linişte era atît de mare, încît, în clipele tihnite ale nopţii, îl trăgea de poalele hainei pe tovarăşul lui de hamac doar pentru a auzi sunetul nearticulat al unei voci omeneşti.

CONSTELAŢIILE din cealaltă emisferă păliseră. Un soare incandescent străpungea uriaşa pînză a cerului, acum de un albastru profund, iar Tovarăşii Mării aruncară ancora şi vîsliră în lungile lor bărci spre un golfuleţ tăiat în faleză.

De acolo se deschidea un culoar stîncos ale cărui ziduri verticale se împreunau în văzduh, într-atît erau de înalte ; dar, în loc de fireasca răcoare subterană, pe Căpitan şi pe tovarăşii săi îi cotropi apăsarea unei dogori neînchipuite ; pîrîiaşele de apă de mare care se furişau în nisip se uscau atît de repede, încît plaja întreagă trosnea sub tălpi la fel cu solul dur al culoarului.

Acest drum îngust de stîncă se desfăcea într-o cîmpie plată şi stearpă, cu coline în zare. Cîteva buchete de plante cenuşii creşteau pe versantul falezei ; insecte minuscule, brune, rotunde sau lunguieţe, cu străvezii aripi fremătătoare de borangic sau cu picioare înalte,

articulate, zumzăiau în jurul frunzelor aspre ori făceau să se înfioare pămîntul ici și colo. Natura neînsuflețită pierduse viața veșnic unduitoare a mării și trosnetul nisipului ; bariera falezelor oprea adierea largului ; plantele păreau împietrite precum stînca, iar gîzele brune, tîrîtoare sau înaripate, stăteau într-o fîșie dreaptă în afara căreia nu se zărea nici o clintire.

Or, dacă în sinea lui Căpitanul cu pavilion negru nu ar fi socotit — în pofida necunoașterii ținutului unde se aflau — că ultimele indicații ale busolei purtaseră corabia spre Țara de Aur, la malul căreia toți Tovarășii Mării tînjeau să acosteze, el n-ar fi dus mai departe aventura și tăcerea acelor pămînturi l-ar fi surprins.

Dar el socoti că această coastă neștiută era țărmul Țării de Aur și rosti în fața tovarășilor lui cuvinte pline de emoție, în care se oglindeau cele mai felurite doruri ale inimii. Am mers cu capul plecat, suferinzi de calm, căci ororile vieții trecute, tumultuoase, creșteau în noi.

LA capătul cîmpiei am dat de un meterez din nisip de aur sclipitor. De pe buzele deja uscate ale Tovarășilor Mării s-a ridicat un strigăt ; un strigăt brusc ce a murit deodată, ca strangulat în aer, pentru că în acea țară, unde tăcerea părea să se fi instăpînit, nu se pomenise ecou.

Căpitanul se gîndi că acest pămînt aurifer era mult mai bogat dincolo de dune și tovarășii abia le urcară ; solul ne fugea de sub pași.

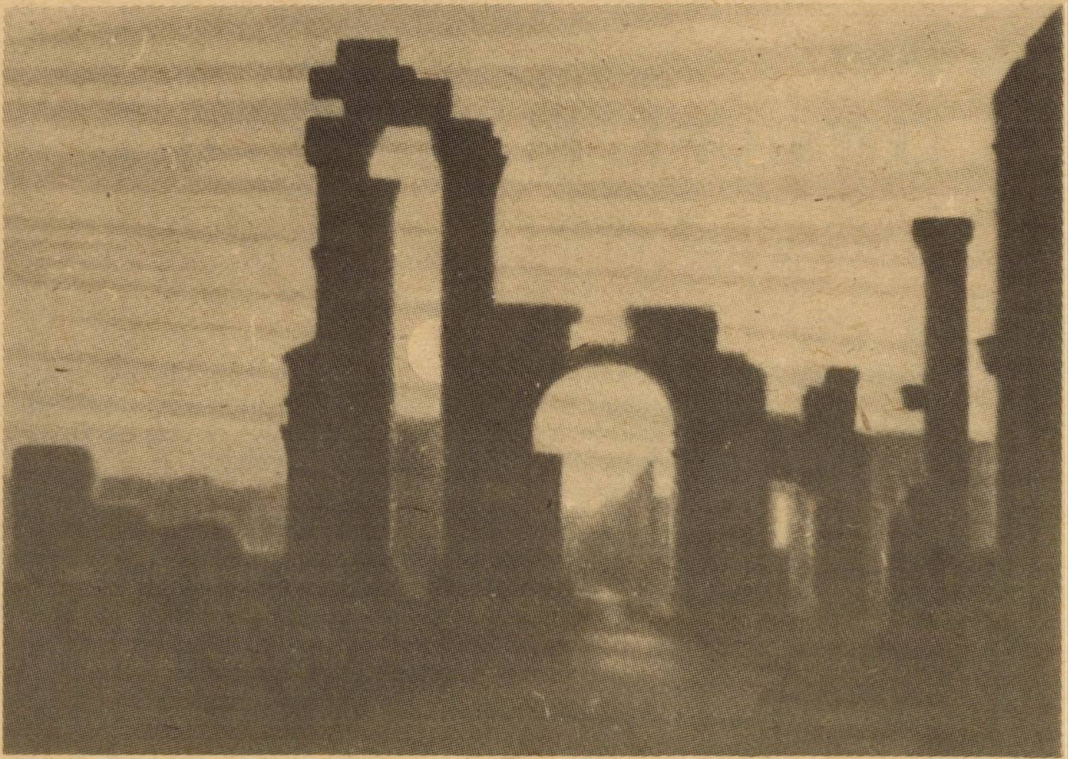
Și de cealaltă parte am avut o surpriză stranie ; căci meterezul din nisip reprezenta contrafortul zidurilor unei cetăți spre care coborau giganticele scări ale străjerilor.

Nici un zgomot vital nu se înălța din inima acestui oraș imens. Pașii ne răsunau cînd treceam pe dalele de marmură și sunetul lor se stingea ca asfixiat. Cetatea nu era moartă, fiindcă străzile erau ticsite de care, de oameni și animale : brutari albicioși cu pîini rotunde în mîini, măcelari purtînd pe creștet hălci roșii de carne, cărămidari încovoiați pe cărucioarele plate sau pe grămezile de cărămizi lucioase se încrucișau cu negustorii de pește din spatele tarabelor, cu vînzătoarele de carne sărată uscată, cu pălării de paie ciupite de insecte pe vîrful capului, cu vechilii sclavilor îngenunchiați sub litiere drapate cu stofă țesută cu flori de metal, cu alergătorii încremeniți, cu femei voalate încă ridicîndu-și cu un deget cuta ce le acoperea ochii, cu caii cabrați sau trăgînd posomorîți un atelaj, înhămați cu lanțuri grele, cu cîinii cu botul ridicat sau arătîndu-și colții. Or, toate acele figuri erau imobile precum galeria unui sculptor ce plămădește statui de ceară ; mișcarea lor era gestul intens al vieții brusc oprite ; se distingeau de cei vii doar prin imobilitate și culoare.

Fiindcă cei ce avuseseră fața colorată deveniseră complet roșii, cu carnea injectată ; și cei ce fuseseră palizi deveniseră livizi, cu sîngele fugit spre inimă ; și cei al căror chip fusese altădată întunecat arătau acum o figură de abanos ; și cei care avuseseră pielea arsă de soare se îngălbeniseră și obrajii le erau ca lămîia ; astfel încît printre toți acești oameni roșii, albi, negri și galbeni Tovarășii Mării treceau ca niște făpturi vii și active în toiul unei adunări de morți.

TĂCEREA teribilă a cetății ne stîrnea să iuțim pasul, să ne agităm mîinile, să strigăm vorbe confuze, să rîdem, să plîngem, să clătinăm capul ca niște alienați ; credeam că vreunul dintre oamenii aceștia, odată în carne și oase, ne-ar putea răspunde ; credeam că această agitație prefăcută ne va zăgăzui gîndurile sinistre ; credeam că ne vom descătușa din blestemul tăcerii. Dar marile porți abandonate se căscau în drumul nostru ; ferestrele păreau ochi închiși ; turnurile de pe acoperișuri se alungeau indolent spre cer. Aerul părea a fi căpătat o greutate de lucru corporal ; păsările, planînd pe străzi, peste marginea zidurilor, muștele neclintite și suspendate păreau mici viețăți multicolore întemnițate într-un bloc de cleștar.

Și somnolența cetății adormite ne strecură în trup o profundă istovire.

H. Ikuo. Cetate de demult

Grozăvia tăcerii ne învăluia. Noi care căutam în viața activă uitarea crimelor săvîrșite, noi care beam apă din Lethe, colorată de pești narcotici și sînge, noi care ne croiam din val în val, pe marea cu neostoite rostogoliri, o existență mereu nouă, noi am fost încătușați în cîteva clipe de lanțuri invincibile.

Tăcerea care ne luase în stăpînire i-a împins pe Tovarășii Mării la delir. Și dintre oamenii în patru culori care ne priveau fix, încremeniți, au ales în fuga lor înfricoșată fiecare amintirea patriei sale îndepărtate ; cei din Asia i-au strîns în brațe pe oamenii galbeni și i-a cotropit șofranul culorii lor de ceară impură ; și cei din Africa au atins oamenii negri și s-au înnoptat la chip ca abanosul ; și cei din țările de dincolo de Atlantida i-au îmbrățișat pe oamenii roșii și s-au preschimbat în statui de acaju ; și cei de pe pămîntul Europei și-au aruncat brațele în jurul oamenilor albi și pielea lor a prins culoare de ceară neîntinată.

DAR eu, Căpitanul cu pavilion negru, care nu am patrie și nici amintiri care să mă silească să îndur tăcerea, atît timp cît gîndirea mea veghează, m-am avîntat îngrozit departe de Tovarășii Mării, afară din cetatea adormită ; și în ciuda somnului și a înfricoșătoarei istoveli care mă copleșește am să încerc să regăsesc printre valurile nisipului aurit Oceanul verde ce se frămîntă veșnic și își leagănă spuma.

Notă : *Paginile acestea au fost găsite într-o carte lunguiață cu copertă de lemn ; cele mai multe foi erau albe. Pe partea de sus erau grosolan gravate două femururi și un craniu deasupra lor, iar cartea era cufundată în nisipul de aur al unui deșert pînă atunci neexplorat.*

Traducere de Florin ALEXANDRESCU

James BLISH

TENSIUNE SUPERFICIALĂ

DOCTORUL Chatvieux rămase multă vreme deasupra microscopului, nelăsîndu-i lui la Ventura altceva de făcut decît să privească peisajul mort al Hydrotului. De fapt, să privească apa, își spuse el. Planeta cea nouă avea un singur continent, mic și triunghiular, în mijlocul unui ocean nesfîrșit ; pînă și continentul era în cea mai mare parte o mlaștină.

Epava navetei zăcea exact pe singurul pisc de stîncă de pe Hydrot, care se înălța magnific la șapte metri peste nivelul mării. De la înălțimea aceasta, la Ventura putea zări cale de șaizeci și cinci de kilometri, pînă la orizont, peste o întindere netedă de noroi. Strălucirea roșie a stelei Tau Ceti, sclipind peste miile de lăcușoare, bălți, iazuri și băltoace, dădea cîmpiei apoase aspectul unui mozaic din onix și rubin.

— Parcă am fi fost trăsniți pentru... cum se zice ?... „hybris", mîndrie disprețuitoare...

— Da ?, își ridică în sfîrșit ochii Chatvieux. În clipa de față nu mă prea simt plesnind de mîndrie. Dar tu ?

— Nu aș putea să mă felicit pentru felul cum am pilotat, recunoscu la Ventura. Dar nu la asta mă refeream. Mă întreb, întîi de toate, de ce am venit noi aici ? Îți trebuie o mîndrie disprețuitoare ca să crezi că poți împrăștia oameni sau cel puțin creaturi asemănătoare oamenilor în întreaga Galaxie. Îți trebuie chiar și mai multă mîndrie ca să o faci : să strîngi echipamentul, să mergi de la o planetă la alta și, realmente, să-i faci pe oameni potriviți cu locurile în care ajungi.

— Cred că ai dreptate, încuviință Chatvieux. Noi însă sîntem numai una dintre cele cîteva sute de navete-semănătoare din brațul acesta al galaxiei, de aceea mă îndoiesc că zeii ne-au ales drept păcătoși deosebiți.

Surîse ușor și urmă : Dacă ar fi fost așa, poate că ne-ar fi lăsat ultrafonul, să audă cei de la Consiliul Colonizării cum am fost pedepsiți. În plus, Paul. noi încercăm să producem oameni adaptați la planete de tipul Pămîntului, nimic mai mult. Avem destul bun simț — destulă umilință, dacă vrei — să știm că nu-i putem adapta pe oameni la Jupiter sau la Tau Ceti.

— Oricum, sîntem aici, conchise sumbru la Ventura. Și nu mai putem pleca. Phil îmi spune că nu mai avem nici măcar banca de celule-germinative, deci nu vom putea însămînța planeta în modul obișnuit. Am fost azvîrliți pe o lume moartă și sfidați să ne adaptăm la ea. Ce vor face panatropii : ne vor crea aripioare înotătoare ?

— Nu, răspunse calm Chatvieux. Tu, eu și ceilalți vom muri. Tehnicile panatrope nu acționează asupra trupului, doar asupra factorilor ereditari. Nu-ți putem da aripioare înotătoare, așa cum nu-ți putem da un creier nou. Cred că vom fi în stare să populăm planeta aceasta cu oameni, dar noi nu vom trăi ca să mai apucăm această clipă.

CHEPENGUL greu ce ducea la secțiunea avariată a navetei a fost împins în lături, lăsînd să intre aerul sărat, încărcat cu bioxid de carbon. Philip Strasvogel, ofițerul de transmisiuni, intră lăsînd în urma sa o dîră de noroi. Ca și la Ventura era acum lipsit de ocupație, dar lucrul acesta nu părea că-l deranjează. Își descheie din jurul pieptului un

brîu lat în care, aidoma unor cartușe, erau înfipte sticluțe de plastic.

— Alte eșantioane, doctore, rosti el. Toate sînt la fel : apă, umezeală. În plus, mi-a intrat nisip într-o cizmă. Ai găsit ceva ?

— Destule, Phil. Mulțumesc ! Ceilalți sînt aici ?

Strasvogel își scoase capul afară și strigă. Peste băltoacele de noroi răsunară alte glasuri. În cîteva minute restul supraviețuitorilor se înghesuiră în laboratorul panatrop : Saltonstall, asistentul șef al lui Chatvieux ; Eunice Wagner, singurul ecolog rămas în viață ; Eleftherios Venezuelos, delegatul Consiliului Colonizării, și Joan Heath, o navigatoare ale cărei sarcini, ca și în cazurile lui la Ventura și Strasvogel, erau acum inexistente.

Cinci bărbați și două femei — pentru colonizarea unei planete al cărei teritoriu însemna apă.

Intraseră în liniște și se așezaseră pe podea, pe marginile meselor, în colțuri.

— Care-i verdictul, doctore Chatvieux ?, întrebă Venezuelos.

— Locul nu este mort, răspunse Chatvieux. Există viață, atît în ocean, cît și în apa dulce. Ramura animală a scării evoluției pare să se fi oprit la crustacee ; forma cea mai avansată pe care am găsit-o este un răcușor, depistat într-un pîrîiaș din apropiere. Bălțile și ochiurile de apă sînt ticsite ; de la protozoare și metazoare mici pînă la o populație rotiferă încîntător de variată, incluzînd un rotifer-arhitect de tipul „Flosculariidae“ de pe Pămînt. Plantele încep cu algele simple și se termină cu specii asemănătoare thallusului.

— Oceanul e cam la fel, interveni Eunice. Am găsit cîteva metazoare simple, de dimensiuni mai mari — meduze și altele asemănătoare — și raci mari, aproape cît homarii. E însă normal ca speciile din apa de mare să fie mai dezvoltate decît cele din apa dulce.

— Într-un cuvînt, concluzionă Chatvieux, vom supraviețui aici... dacă ne luptăm.

— Stai puțin, făcu la Ventura. Puțin mai înainte mi-ai spus că sîntem condamnați pieirii. Și vorbeai despre *noi*, nu despre specii, deoarece *noi* nu mai avem băncile de celule germinative. Atunci cum...

— O să ajung imediat și aici, răspunse Chatvieux. Saltonstall, ce-ai zice să ducem totul în ocean ? Ne-am mai ridicat o dată din apele lui ; poate că vom putea repeta figura.

— Nu-i bine, replică imediat Saltonstall. Mie, personal, îmi place ideea, dar nu cred că planeta asta a auzit vreodată de Swinburne sau de Homer. Privind-o ca o problemă de colonizare, în care n-am fi implicați și noi, nu ți-aș acorda credit pentru „epi oinopa ponton“. Acolo presiunea e prea mare pentru evoluție, amenințarea celorlalte specii prea acută ; însămînțarea oceanului e ultimul lucru pe care ar trebui să-l încercăm. Coloniștii n-ar avea nici măcar șansa de a învăța ceva înainte de a fi distruși.

— De ce ?, întrebă la Ventura.

Moartea din stomacul său devenea greu de stăvilit.

— Eunice, celenteratele tale oceanice includ și „Cuirasatul portughez“ ?

Ecologista încuviință.

— Asta e răspunsul, Paul, zise Saltonstall. Oceanul e în afară de discuție. O să ne întoarcem spre apa dulce, unde creaturile răpitoare sînt mai puțin teribile și unde există mai multe ascunzători posibile.

— Nu putem lupta cu meduzele ?, își înghiți un nod la Ventura.

— Nu, Paul, clătină Chatvieux din cap. Panatropii fac adaptări, nu zei. Ei iau celule germinative omenești — în cazul de față, ale noastre, deoarece băncile au fost distruse — și le modifică în direcția unor creaturi ce pot trăi în orice mediu, cît de cît rezonabil. Rezultatul va fi asemănător omului și inteligent. De obicei, urmează și schema generală a personalității donatorului. Dar noi nu putem transmite memoria ! În noul său mediu, omul adaptat este mai neajutorat decît un copil. Nu are istorie, nu posedă tehnici, nici precedente, nici măcar un limbaj. De obicei, înainte de părăsirea planetei, echipele de însămînțare îl trec, mai mult sau mai puțin, printr-o școală elementară, însă noi nu vom supraviețui atît de multă vreme. Va trebui să-i înzestrăm pe co-

lonişti cu suficiente mijloace de autoapărare şi să-i plasăm în mediile cele mai favorabile cu putinţă, pentru ca măcar unii dintre ei să supravieţuiască procesului de învăţare.

Pilotul căzu pe gînduri.

— Una dintre fiinţele noi poate avea personalitatea mea, dar nu-şi va aminti nimic despre mine. Aşa este ?

— Exact. S-ar putea să existe nişte urme vagi — panatropia ne-a oferit unele date care par să sprijine vechea teorie a lui Jung asupra memoriei ancestrale. Noi însă vom muri pe Hydrot cu toţii, Paul. Asta e inevitabil. Vom lăsa în urma noastră fiinţe care se vor comporta, vor trăi şi vor simţi aşa cum am fi făcut-o noi, dar care nu-şi vor aminti de la Ventura, Chatvieux, Joan Heath... sau de Pămînt.

Pilotul nu mai rosti nimic. Îşi simţea gura amară.

— Saltonstall, ce recomanzi în privinţa formei ?

Panatropul se trase gînditor de nas :

— Extremităţi palmate, bineînţeles, cu degetele mari, groase şi ascuţite la vîrf, pentru apărare, pînă cînd fiinţa va avea ocazia să înveţe. Plămîni legaţi, ca ai păianjenilor, lucrînd în spirale intercostale — se pot adapta gradat la respiraţia în atmosferă, dacă se hotărăşte vreodată să părăsească mediul acvatic. În plus, propun înmulţimea prin spori. Ca vietate acvatică, colonistul nostru va avea o durată de viaţă nedeterminată, însă va trebui să-l înzestrăm cu un ciclu de reproducere de vreo şase săptămîni, pentru ca, în perioada de învăţare, să existe suficiente exemplare ; chestiunea aceasta va impune, pe de altă parte, o pauză de durată în anul său de activitate. În caz contrar, vor fi puşi în faţa unei probleme de suprapopulaţie înainte de a fi învăţat destule ca să se poată descurca.

— De asemenea, ar fi mai bine dacă aceşti colonişti vor putea ierna în interiorul unei carapace sau cruste tari, adăugă Eunice. Deci, înmulţirea prin spori este soluţia evidentă. O au, de altfel, majoritatea creaturilor microscopice.

— Microscopice ?, se holbă uimit Phil.

— Bineînţeles, surîse Chatvieux amuzat. Nu putem înghesui un om de doi metri într-o baltă de jumătate de metru. Asta ridică însă o problemă. Va exista o concurenţă aspră cu rotiferii, iar unii dintre aceştia nu sînt deloc microscopici. Nu cred că dimensiunea medie a unui colonist trebuie să fie sub douăzeci şi cinci de microni, Saltonstall. Dă-le şi lor o şansă !

— Eu mă gîndeam să-i fac de două ori mai mari.

— Atunci ar fi creaturile cele mai mari din mediul lor, interveni Eunice Eagner, şi nu-şi vor dezvolta niciodată însuşirile. Dacă îi faci cam de mărimea rotiferilor, îi pot înzestra cu un stimul de distrugere a rotiferilor-arhitecţi. Atunci vor putea locui în castelele acestora.

Chatvieux încuviinţă :

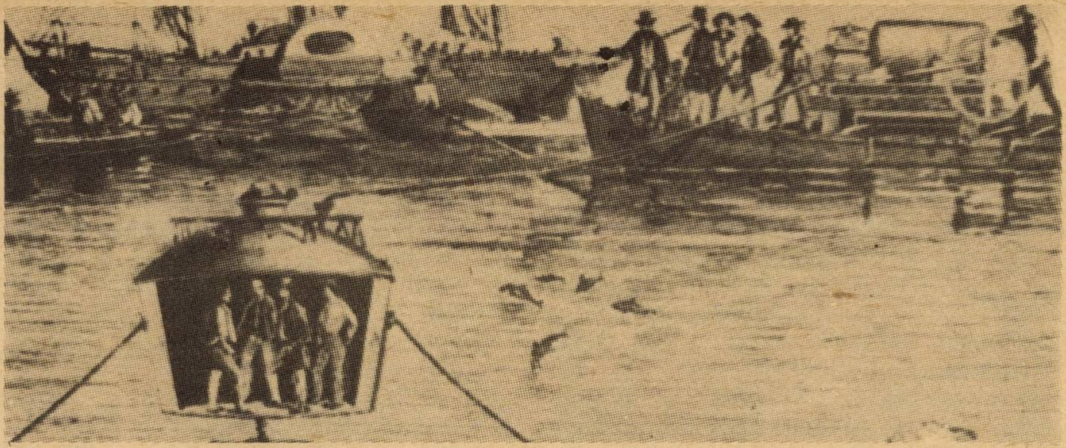
— Perfect, să-i dăm drumul ! În timp ce panatropii lucrează, ceilalţi să-şi pună capetele la contribuţie ca să lase un mesaj acestor oameni. O să microgravăm documentul pe o serie de plăcuţe metalice, tratate anti-coroziune, de o mărime accesibilă coloniştilor noştri. Poate, într-o bună zi, le vor da de capăt. [...]

I

ÎN cele din urmă, Moş Shar lăsă jos placa grea de metal şi privi pe fereastra castelului către penumbra verde-aurie a apelor de vară. În fluorescenţa blîndă aruncată asupra lui de Nocul ce moţăia impasibil în bolta camerei, Lavon putea să vadă că Shar era de fapt un om tînăr. Chipul îi era atît de delicat alcătuit, încît sugera că nu trecuseră multe anotimpuri de cînd ieşise din sporul său.

Nu existase, bineînţeles, nici un motiv real de a se aştepta la un moş. Prin tradiţie, toţi Sharii erau denumiţi „moşi". Motivul acestui obicei, ca şi motivele pentru orice altceva, fusese uitat, dar tradiţia se menţinuse ; adjectivul conferea cel puţin greutate şi distincţie funcţiei.

Actualul Shar aparţinea generaţiei XVI şi de aceea trebuia să fie cu cel puţin două anotimpuri mai tînăr decît Lavon însuşi. Era bătrîn, dar numai în înţelepciune.

Samuel Halley își prezintă „clopotul pentru scufundări" la Le Havre, în prezența oficialităților

— Lavon, o să fiu cinstit cu tine, vorbi în cele din urmă Shar, continuînd să privească pe fereastra înaltă, neregulată. Ai venit la mine pentru secretele de pe plăcile metalice, așa cum, de altfel, strămoșii tăi au venit la ai mei. Unele secrete ți le pot împărtăși... dar în cea mai mare parte nu știu ce înseamnă.

— După atîtea generații ?, întrebă Lavon surprins. Nu a fost Shar III primul care a descoperit cum să le citească ? Asta s-a întîmplat cu mult timp în urmă.

Tînărul se întoarse și se uită la Lavon cu ochi întunecați și lărgiți de adîncurile în care privise :

— Pot citi cele scrise pe plăci, însă majoritatea lucrurilor par lipsite de sens. Cel mai rău e că plăcile sînt incomplete. Nu știai ? Așa este. Una dintre ele a fost pierdută într-o bătălie din războiul final cu Canibalii, pe cînd castelele acestea erau stăpînite de ei.

— Atunci ce caut aici ?, întrebă Lavon. Pe plăcile rămase nu există nimic de valoare ? Conțin ele într-adevăr „înțelepciunea Creatorilor" sau și asta e un mit ?

— Nu. E adevărat, făcu încet Shar, în ceea ce ne privește.

SE opri și amîndoi se întoarseră către creatura de coșmar ce apăruse brusc în afara ferestrei.

— Intră, Para, rosti grav Shar.

Ființa în formă de papuc, aproape transparentă, cu excepția miilor de granule negre și argintii și a bășicuțelor spumoase ce-i ticseau interiorul, lunecă în încăpere și pluti agitîndu-și tăcută cilii. Tăcu așa vreme de o clipă, vorbind probabil telepatic cu Nocul ce plutea în boltă, după ceremonialul tuturor protozoarelor. Nici nu om nu putuse înțelege vreodată conversațiile acestea, însă realitatea lor nu putea fi tăgăduită ; de generații întregi, oamenii folosiseră protozoarele pentru comunicări la distanță.

Apoi cilii lui Para bîzîiră încă o dată. Fiecare din firișoare vibra cu o frecvență independentă și variabilă ; undele sonore rezultate se răspîndeau prin apă, interferîndu-se, amplificîndu-se sau anulîndu-se. Atunci cînd frontul sonor obținut ajungea la urechile omenești, era aidoma limbajului uman.

— Am sosit, Shar și Lavon, conform tradiției.

— Bun venit, răspunse Shar. Lavon, să lăsăm de-o parte problema plăcilor, pînă auzim ce vrea să ne spună Para ; aceasta face parte din știința pe care Lavonii trebuie să o capete la o anumită vîrstă și, mai exact, înaintea plăcilor. Îți pot oferi niște indicii în legătură cu ceea ce sîntem noi. Mai întîi, Para o să-ți spună ceea ce nu sîntem.

LAVON încuviință doritor și privi protozorul care coborî lin pe masa nelustruită unde stătuse Shar. Creatura avea o asemenea perfecțiune și economie a organizării, o asemenea grație și siguranță a mișcărilor, încît el de-abia putea să-și creadă propria maturitate, proaspăt dobîndită. Para, ca de altfel toate protozoarele, îl făcea să se simtă poate nu slăbuț construit, cît neterminat.

— Ştim că în universul acesta omul nu are un rol logic, începu brusc cilindrul, imobil acum, de pe masă. Memoria noastră este o proprietate comună tuturor raselor noastre. Ea începe într-o vreme cînd aici nu existau oameni. Îşi aminteşte de asemenea că, într-o bună zi, oamenii au apărut brusc şi numeroşi. Sporii lor acopereau fundul apei ; am descoperit sporii la puţin timp după Deşteptarea anotimpului nostru şi am văzut dormind în ei formele oamenilor. Apoi oamenii au spart sporii şi au ieşit afară. Ei erau inteligenţi, activi. Aveau în plus o trăsătură, o însuşire pe care nu o mai avea nici o altă fiinţă din lumea aceasta. Nu o aveau nici măcar Canibalii cei sălbatici. Oamenii ne-au organizat pentru a-i extermina pe Canibali şi aici stă diferenţa. Oamenii aveau iniţiativă. Ne-aţi dat cuvîntul, pe care îl folosim acum, deşi nu ştim încă ce anume denumeşte.

— Aţi luptat alături de noi ?, interveni Lavon.

— Bucuroşi. Noi nu ne-am fi gîndit niciodată la război, dar a fost bine şi ne-a adus bine. Totuşi ne-am minunat. Am văzut că oamenii înotau prost, mergeau prost, se tîrau prost, se căţărau prost. Am văzut că oamenii erau alcătuiţi pentru a construi şi utiliza unelte, un concept pe care continuăm să nu-l înţelegem, căci un dar atît de minunat se pierde cu uşurinţă în universul acesta, iar un altul nu există. La ce sînt bune membrele ce folosesc uneltele, aşa cum sînt mîinile oamenilor ? Nu ştim. Pare clar că ceva într-atît de radical ar trebui să ducă la o conducere a lumii mult mai puternică decît s-a dovedit, fapt posibil pentru oameni.

Lavon simţea că i se învîrte capul.

— Para, nu ştiam că cei din neamul tău sînt filosofi.

— Protozoarele sînt bătrîne, comentă Shar.

Se întorsese din nou către fereastră, cu mîinile încrucişate la spate.

— Nu sînt filosofi, Lavon, dar sînt nişte logicieni absoluţi. Ascultă-l pe Para.

— Toate astea conduc la o singură concluzie, urmă Para. Ciudatul nostru aliat, Omul, nu seamănă cu nimic altceva din universul nostru. Era, şi este, prost înzestrat pentru el. Nu aparţine acestor locuri, a fost... adaptat. Aceasta ne conduce la bănuiala că există şi alte universuri pe lîngă acesta, dar unde ar putea fi ele şi care le-ar putea fi proprietăţile, nu ne putem închipui. După cum ştiu şi oamenii, noi nu avem imaginaţie.

Creatura era oare ironică ? Lavon nu-şi putea da seama.

— Alte universuri ?, făcu el. Cum poate fi adevărat aşa ceva ?

— Nu ştim, zumzăi vocea lipsită de inflexiuni a lui Para.

Lavon aşteptă, dar, în mod vădit, protozorul terminase ce avea de spus.

SHAR se aşezase pe pervazul ferestrei, îmbrăţişîndu-şi genunchii şi privind agitaţia formelor vagi din golful luminat.

— Este destul de adevărat, spuse el. Cele scrise pe plăcile care ne-au rămas confirmă lucrul acesta. Acum îţi voi spune ce scrie pe plăci. Noi am fost construiţi, Lavon ! Am fost construiţi de oameni care nu ne sînt aidoma, dar care ne-au fost totuşi strămoşi. Ei au suferit o nenorocire şi atunci ne-au construit şi ne-au pus aici în universul nostru — astfel încît, chiar dacă ei urmau să moară, rasa oamenilor avea să supravieţuiască.

Lavon se ridică de pe covorul ţesut din spirogyra.

— Mă crezi poate idiot !, rosti el tăios.

— Nu. Eşti Lavonul nostru şi ai dreptul să cunoşti faptele. Poţi să faci ce vrei cu ele.

Shar îşi trecu picioarele cu degete palmate înapoi în cameră.

— Poate că-ţi vine greu să crezi tot ce ţi-am spus, dar se pare că lucrurile stau într-adevăr aşa ; afirmaţiile lui Para vin în sprijinul lor. Nepotrivirea noastră cu acest mediu vorbeşte singură. O să-ţi dau cîteva exemple : Ultimii patru Shari au descoperit că nu vom mai înainta în cercetările noastre dacă nu vom învăţa cum să controlăm căldura. Am produs suficientă căldură pe cale chimică pentru a înţelege că pînă şi apa din jurul nostru suferă transfor-

mări la valori înalte ale temperaturii. De aici, însă, n-am mai putut înainta.

— De ce ?

— Deoarece căldura produsă în apa liberă se pierde tot atît de repede pe cît este degajată.

Lavon îşi dădu zadarnic pe spate părul care îi plutea.

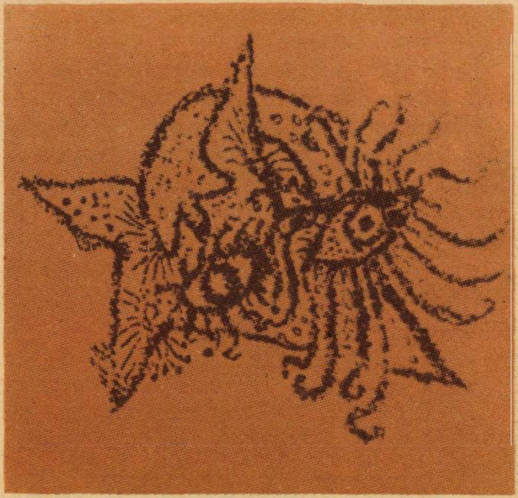
— Poate te gîndeşti numai la experienţele tale. Nu am avut dificultăţi cu armamentul sau recoltele sau alte lucruri practice de genul acesta. Dacă nu putem crea multă căldură, ei bine, majoritatea nu o să-i simţim lipsa ; nu avem nevoie de ea. Cum se presupune că arăta celălalt univers, cel în care au trăit strămoşii noştri ? Era mai bun decît acesta ?

— Nu ştiu, recunoscu Shar. Era într-atît de diferit, încît cele două sînt dificil de comparat. Plăcile de metal povestesc despre oameni care călătoreau dintr-un loc în altul, într-un fel de container ce se mişca singur. Unica analogie la care mă pot gîndi sînt săniile din cochiliile diatomilor, cu care copiii alunecă în lungul termoclinei ; dar, evident, textul se referă la ceva mult mai mare. Eu îmi închipui o barcă uriaşă, închisă de jur împrejur şi suficient de mare ca să poată intra mai mulţi oameni. Cred că am fi înţeles totul cu mult mai bine dacă am fi avut placa pierdută în război de Shar III, dar nu o avem.

— Sună de parcă ar fi o parabolă, înălţă din umeri Lavon. Sau o baladă. Văd de ce nu poţi înţelege lucrurile acelea. Nu văd însă de ce îţi baţi capul cu ele.

— Datorită plăcilor, răspunse Shar. Ai pus şi tu mîna pe ele, aşa că ştii că noi nu avem nimic asemănător. Avem metale brute, impure, pe care le-am ciocănit, metale care după o vreme se distrug. Pe cînd aceste plăci strălucesc de generaţii întregi. Nu se schimbă ; ciocanele şi dălţile noastre se rup în ele ; puţina căldură pe care o putem genera nu le afectează. Plăcile astea nu au fost făcute în universul nostru — şi acesta este motivul pentru care mi se pare atît de important fiecare cuvînt scris pe ele. Cineva s-a străduit din greu să le transforme în nişte obiecte indestructibile pe care să ni le lase nouă. Cineva pentru care cuvîntul „stele" era îndeajuns de important ca să-l repete de paisprezece ori în text, deşi acest cuvînt nu pare să însemne ceva.

— Toate universurile astea suplimentare, bărci uriaşe şi cuvinte lipsite de sens — nu pot spune că nu există, dar ce importanţă are ? Acum cîteva generaţii Sharii îşi dedicau întreaga viaţă creării de alge care să dea recolte superioare ; ne arătau cum să le cultivăm, în loc să trăim la voia întîmplării din bacterii. A fost un lucru util. Lavo-

Samuel Feijoo. Floră cubană

nii din zilele acelea s-au descurcat, după cum se vede, fără plăcile de metal, avînd grijă şi de Shari. În ceea ce mă priveşte, îţi poţi vedea de plăci dacă le preferi îmbunătăţirii recoltei ; eu cred însă că trebuie aruncate.

— Bine, înălţă din umeri Shar. Dacă nu le doreşti, aici se încheie întrevederea tradiţională. O să apucăm pe...

De pe tăblia mesei se înălţă un bîzîit. Para se ridică, unduindu-şi cilii, aşa cum unduiau şi tulpinile cîmpului de funguşi delicaţi plantat pe fund. Fusese într-atît de tăcut, încît Lavon uitase de el şi, din tresărirea lui Shar, îşi dădu seama că şi acesta îl uitase.

— Asta e o hotărîre importantă, pulsară undele sonore dinspre creatură. Fiecare protozor a auzit-o şi este de acord. Ne-am temut multă vreme de

aceste plăci metalice, ne-am temut că oamenii vor învăța să le înțeleagă și le vor urma mesajul, plecînd în vreun loc tainic și abandonîndu-le pe protozoare. Acum nu ne mai este teamă.

— Nu aveți de ce vă teme, făcu Lavon indulgent.

— Nici un Lavon dinaintea ta n-a spus așa, rosti Para. Sîntem bucuroși. Vom arunca plăcile.

Ființa sclipitoare pluti către ambrazură. Purta cu ea plăcile care fuseseră pe tăblia mesei, suspendate cu delicatețe în vîrfurile curbate ale cililor ei supli. Cu un strigăt, Shar se repezi către deschizătură :

— Stai, Para !

Însă Para dispăruse deja, atît de rapid, încît nici nu auzise strigătul.

Umbrele celor doi oameni se deplasară încetișor pe podeaua neregulată. Nocul coborî către ei din boltă, mișcîndu-și unicul tentacul, în vreme ce lumina sa internă pîlpîia și pălea. Pluti și el pe fereastră după vărul său și se cufundă încet.

II

CÎTEVA zile Lavon reuși să nu se gîndească prea mult la pierdere. Întotdeauna erau multe de făcut. Întreținerea castelelor era o sarcină fără sfîrșit.

Cu toate acestea, Lavon constată că era imposibil să fie într-atît de ocupat, încît să uite clipa în care ultimele indicii asupra originii și destinației Omului fuseseră înșfăcate și purtate în străfund.

Puteau să-i ceară lui Para să restituie plăcile, explicînd că se săvîrșise o greșeală. Protozoarele erau ființe cu o logică implacabilă, dar îl respectau pe Om, erau obișnuite cu lipsa lui de logică și s-ar fi putut să revină asupra deciziei lor dacă ar fi insistat...

„Ne pare rău. Plăcile au fost duse peste barieră și aruncate în golf. Vom cerceta fundul în zona respectivă, dar..."

Cu o senzație de vinovăție pe care nu și-o putea înlătura, Lavon știa că, atunci cînd protozoarele hotărau că un lucru era inutil, nu obișnuiau să-l ascundă prin camere, ca niște babe. Îl aruncau... era modul cel mai eficient.

Totuși, în ciuda mustrărilor de conștiință, Lavon era convins că pierderea plăcilor reprezenta un bine. Cu ce îi ajutaseră ele pe oameni, exceptînd faptul că le oferiseră Sharilor informații inutile asupra cărora să reflecteze în ultimele anotimpuri ale vieții lor ? Ceea ce făcuseră Sharii pentru Om aici, în apă, în lume, în univers, fusese făcut prin experimentare directă. De la plăci nu primiseră nici un crîmpei de cunoștințe folositoare. Acolo nu era scris decît despre lucruri la care era mai bine să nu te gîndești. Protozoarele aveau dreptate.

LAVON își schimbă poziția de pe ramura pe care stătea, supraveghind seceratul unei recolte experimentale de alge albastre-verzui, bogate în ulei, care pluteau într-o masă densă pînă aproape de vîrful cerului, și se freca ușor cu spatele de trunchiul aspru. La urma urmei, protozoarele greșeau rareori. Lipsa lor de creativitate, incapacitatea de a gîndi un singur lucru original era o calitate, dar și o limitare. Le permitea, întotdeauna, să vadă și să simtă lucrurile așa cum erau — nu așa cum sperau că vor fi, deoarece nu aveau nici capacitatea de a spera.

— La-von ! Laa-voo-ooon !

Chemarea prelungă se ridica din adîncurile adormite. Sprijinindu-se cu o mînă de ramură, Lavon se aplecă și se uită în jos. Unul din secerători îl căută din priviri, ținînd neglijent unealta cu care separa tetradele lipicioase ale algelor.

— Aici sînt. Ce s-a întîmplat ?

— Am tăiat cvadrantul copt. Îl strîngem să-l remorcăm ?

— Da, da, încuviință Lavon cu un gest leneș.

Reveni la poziția inițială. În aceeași clipă, o aureolă strălucitor de roșie izbucni brusc deasupra lui, coborînd înspre adîncuri sub formă de șuvițe aurii. Lumina uriașă care apărea în timpul zilei deasupra cerului, mai puternică sau mai slabă, în funcție de niște reguli pe care nici un Shar nu le putuse descifra vreodată, răsărea din nou.

Puțini oameni, prinși în strălucirea caldă a luminii, rezistară să nu o pri-

vească, în special cînd însuşi vîrful cerului se încreţea şi zîmbea la o secundă de urcuş sau de înot. Totuşi, ca întotdeauna, căutătura uimită pe care o ridică Lavon nu-i oferi decît propria sa reflexie, distorsionată şi tremurătoare, precum şi reflexia plantei pe care stătuse.

Aici era limita superioară, a treia din cele trei suprafeţe ale universului.

Prima suprafaţă era fundul, acolo unde se sfîrşea apa.

A doua suprafaţă era termoclina, linia invizibilă dintre apele reci ale fundului şi apele calde şi uşoare ale cerului. În toiul vremii calde, termoclina era într-atît de definită, încît putea să permită un săniuş ca lumea. Între apele reci şi mai dense ale fundului şi cele calde de deasupra se forma o adevărată interfaţă ce se menţinea aproape tot anotimpul cald.

A treia suprafaţă era cerul. Nu puteai trece prin această suprafaţă, aşa cum nu puteai străpunge fundul şi nici nu aveai vreun motiv ca să încerci s-o faci. Acolo se termina universul. Lumina care juca zilnic deasupra lui, pălind sau crescînd, aşa cum dorea, părea a fi una dintre proprietăţile sale.

Către sfîrşitul anotimpului apa devenea treptat rece şi tot mai dificil de respirat, iar în aceeaşi perioadă lumina slăbea şi intervalele de întuneric creşteau. Apăreau curenţi înceţi. Apele înalte deveneau friguroase şi începeau să coboare. Mîlul de pe fund era răscolit şi se tulbura, ridicînd odată cu el sporii cîmpurilor de funguşi. Termoclina se zguduia, crăpa, se topea. Cerul începea să se înceţoşeze cu particule de mîl fin, cărate de pe fundul, pereţii şi colţurile universului. Nu peste multă vreme întreaga lume era rece, inospitalieră, plină de fiinţe îngălbenite care mureau.

Apoi protozoarele se închistau ; bacteriile, chiar şi majoritatea plantelor şi, nu mult după aceea, oamenii se ghemuiau şi ei în cochiliile lor de chihlimbar pline cu ulei. Lumea murea pînă cînd prima undă a curentului de apă caldă spărgea tăcerea iernii.

— Laa-voon !

ÎNDATĂ după chemare, o băşicuţă sclipitoare se ridică pe lîngă Lavon.

Gaz. În interiorul bulelor nu exista apă. Dacă un om ajungea în interiorul unei bule nu avea ce să respire.

Dar, desigur, era imposibil să străpungi o bulă. Tensiunea superficială era prea tare. Tot atît de tare ca şi plăcile metalice ale lui Shar. Tot atît de tare ca şi vîrful cerului.

Tot atît de tare ca şi vîrful cerului... Şi apoi — odată ce bula era spartă — o lume de gaz în loc de apă ? Oare toate lumile să fi fost bule de apă plutind prin gaz ?

Atunci călătoria de la una la cealaltă ar fi fost absolut imposibilă deoarece, în primul rînd, cerul nu putea fi străpuns.

Existau totuşi creaturi care săpau în suprafaţa de la fund, destul de adînc, căutînd ceva în adîncurile acelea aflate dincolo de posibilităţile Omului. În toiul verii pînă şi suprafaţa nămolului viermuia de creaturi mititele pentru care mîlul era un mediu natural. Omul, de asemenea, trecea cu uşurinţă între cele două tărîmuri de apă ce erau separate de termoclină, în ciuda faptului că, după stabilirea liniei, multe din fiinţele alături de care trăia nu o puteau străbate.

Iar dacă într-adevăr exista celălalt univers, despre care vorbise Shar, acesta trebuia să se afle dincolo de cer, acolo unde era lumina. La urma urmei, de ce nu putea fi traversat cerul ? Faptul că bulele se puteau sparge arăta că pelicula de separare dintre apă şi gaz nu era complet impenetrabilă. Se încercase, oare, vreodată ?

Lavon nu presupunea că un om putea să-şi croiască drum prin vîrful cerului, aşa cum nu se putea nici afunda dincolo de mîlul de pe fund, dar trebuiau să existe şi căi care să ocolească dificultăţile. Aici, înapoia sa, de pildă, era o plantă ce părea că se continuă dincolo de cer, ramurile ei cele mai de sus se întrerupeau şi se îndoiau înapoi doar printr-o iluzie optică datorată reflexiei.

Plăcile nu mai existau. Rămăsese un singur mod prin care putea să afle.

Tilsa Tschuya. Mit

HOTĂRÎT, Lavon începu să urce spre oglinda tremurătoare a cerului.

— Lavon ! Unde te duci ? Lavon !

Se aplecă și privi în jos. Bărbatul cu unealta, o siluetă cît o păpușică, îl striga de pe un balot verde-albăstrui remorcat peste un abis violet. Întoarse ochii amețit și se strînse lîngă tulpină ; nu mai fusese niciodată așa sus. Apoi începu să urce din nou.

După o vreme, atinse cerul cu mîna. Se opri să răsufle. Bacterii curioase se adunaseră în jurul degetului său mare, unde îi curgea sînge de la o zgîrietură. Fugiră la mișcarea lui bruscă, apoi reveniră inconștiente către atracția cea roșie

Lavon așteptă să-și recapete suflul și continuă urcușul. Cerul îi apăsa creștetul capului, ceafa, umerii. Părea că cedează ușor, cu elasticitate. Aici apa era puternic strălucitoare și aproape incoloră. Mai urcă un pas, împingîndu-și umerii în greutatea colosală.

Zadarnic. Parcă ar fi încercat să străpungă o stîncă.

Trebuia să se odihnească din nou. În timp ce gîfîia, făcu o descoperire ciudată. De jur împrejurul tulpinii plantei acvatice suprafața de oțel a cerului se curba în sus, făcînd un fel de teacă. Constată că-și putea băga mîna pe acolo — era aproape destul spațiu ca să-și bage și capul. Ținîndu-se strîns de tulpină privi în sus, în interiorul tecii, apăsînd cu mîna sa rănită. Strălucirea era orbitoare.

Brusc urmă un fel de explozie fără pic de zgomot. Încheietura mîinii sale era încercuită într-o strînsoare puternică, impersonală, de parcă ar fi fost tăiată în două. Complet zăpăcit, se împinse în sus.

Cercul de durere coborî ușor în josul brațului ridicat, pe măsură ce el se înălța, surprinzîndu-i apoi umerii și pieptul. Alt efort în sus și genunchii fură strînși în cîrcelul rotund. Altul...

Se întîmpla ceva îngrozitor. Se agăță de tulpină și încercă să inhaleze, dar... nu exista nimic de respirat.

Lavon se îneca.

Cu o convulsie finală se împinse de lîngă tulpina așchioasă și căzu. Un șoc dur îl zgudui ; apoi apa care se încleștase cu atîta forță de el cînd încercase să o părăsească pentru prima oară îl trase înapoi cu o violență rece.

Rostogolindu-se grotesc, pluti jos, jos, tot mai jos, către fund.

III

MULTE zile Lavon zăcu ghemuit fără cunoștință în sporul său, ca în timpul iernii. Șocul rece pe care îl simțise reintrînd în universul lui natal fusese interpretat de către trup ca un semn al apropierii iernii, așa cum interpretase și sufocarea din timpul scurtei sale incursiuni deasupra cerului. Imediat glandele producătoare de spori intraseră în funcțiune.

Dacă nu s-ar fi întîmplat așa, cu siguranță că Lavon ar fi murit. Pericolul înecului dispăruse în clipa căderii, cînd aerul îi ieșise din plămîni înlocuit de apa dătătoare de viață. Dar universul acvatic nu cunoștea nici un remediu pentru dezhidratare acută și pentru arsurile de gradul trei provocate de soare. Fluidul amnionic tămăduitor, generat de glandele producătoare de spori după ce sfera transparentă de chihlimbar se închisese în jurul lui, a fost singura șansă a lui Lavon.

După cîteva zile, sfera castanie a fost observată de către o amoebă. Zăcea nemişcată în iarna veşnică a fundului. Acolo jos temperatura se menţinea, indiferent de anotimp, la 4°, dar nu se mai auzise ca un spor să se afle acolo în vreme ce straturile superioare erau călduroase încă şi pline de oxigen.

Peste o oră sporul era înconjurat de nenumărate protozoare uluite, frecîndu-se între ele şi căutînd să-şi lipească partea anterioară, lipsită de ochi, de cochilie. După încă o oră, un grup de oameni îngrijoraţi a coborît din castelul de sus, turtindu-şi nasurile de peretele transparent. După aceea au dat ordine iuţi.

TÎNĂRUL Shar justifica, văzîndu-şi de propriile sale treburi, înţelepciunea tradiţională cu care îl investise funcţia sa ereditară. Înţelese imediat că nu putea face nimic pentru Lavonul închistat.

Aşeză sfera într-una din încăperile unui turn înalt al castelului său, unde exista suficientă lumină, iar apa era caldă, ceea ce putea sugera hibernatului apropierea primăverii. Apoi se aşeză şi privi, ţinîndu-şi gîndurile pentru el.

Înăuntrul sporului, trupul lui Lavon năpîrlea rapid, în dungi şi pete neregulate. Gradat, curioasa lui zbîrcire dispăru. Braţele şi picioarele vestejite şi abdomenul scofîlcit crescură la loc.

Zilele treceau şi Shar continua să privească. În cele din urmă nu mai putu observa nici o schimbare şi, fulgerat de o inspiraţie, ordonă ca sporul să fie dus pe vîrful turnului, direct sub lumina zilei.

Peste o oră Lavon se mişcă în temniţa sa de chihlimbar.

Shar ciocăni uşurel în peretele sporului. Lavon îşi întoarse chipul orb către zgomot şi ochii îi inviară. Încercă să zîmbească, apoi îşi propti mîinile şi picioarele în peretele interior al cochiliei.

Sfera se sparse brusc, cu un scîrţîit ascuţit. Fluidul amnionic se dizolvă în jurul său şi al lui Shar, ducînd cu el mirosul sugestiv al unei încleştări aspre cu moartea.

Lavon se ridică dintre cioburile cochiliei şi îl privi pe Shar. În cele din urmă rosti :

— Shar... am fost dincolo de cer.

— Ştiu, răspunse acesta.

Lavon tăcu, aşa că Shar continuă :

— Nu fii modest ! Ai făcut un lucru epocal. Putea să te coste viaţa. Trebuie să-mi spui şi restul... Totul.

— Restul ?

— M-ai învăţat multe în timp ce ai dormit. Sau continui să te opui cunoaşterii inutile ?

Lavon nu putu răspunde nimic. Nu putea să mai deosebească ceea ce ştia de ceea ce dorise să ştie. Îi mai rămăsese o singură întrebare, dar nu o putea rosti. Continua să privească prosteşte trăsăturile delicate ale lui Shar.

— Mi-ai şi răspuns, spuse Shar cu blîndeţe. Vino, prietene, vino cu mine la masă. Vom pune la punct călătoria noastră spre stele.

CONSTRUCŢIA navei încetă la două somnuri de iarnă după incursiunea dezastruoasă a lui Lavon dincolo de cer. Pe atunci Lavon ştia că se înăsprise şi că intrase în stadiul acela temporar lipsit de vîrstă prin care trece orice bărbat după ce a ajuns la maturitate ; şi mai ştia că pe frunte îi apăruseră riduri ce aveau să se adîncească.

Şi „Moş" Shar se mai schimbase ; maturitatea dusese la pierderea delicateţei trăsăturilor. Deşi structura osoasă a chipului său avea să-i dea o privire retrasă şi poetică pentru toată viaţa, participarea la plan îi transformase expresia într-una de administrator care, în cazul cel mai fericit, îi conferea o rigiditate de mască, iar în cel mai nefericit, o înăsprea.

Totuşi, în ciuda scurgerii anilor, nava continua să fie o simplă carcasă din lemn îmbinat prin cepuri. Suprafaţa ei era întreruptă, la distanţe egale, de deschizături prin care se puteau zări bîrnele groase ale scheletului.

La început se muncise destul de rapid la construirea ei deoarece nu era greu să-şi dea seama cum trebuia să arate vehicolul care urma să străbată spaţiul cel gol fără a pierde apa.

Cu toate acestea, de mai multe ori, munca trebuise întreruptă pe perioade mai îndelungate. În cîteva rînduri, părţi întregi fuseseră demontate, pe măsură

ce devenea tot mai evident că un singur concept, normal şi limpede, nu putea fi aplicat în cazul călătoriei spaţiale. [...]

Amintirile imperfecte ale lui Shar despre conţinutul plăcilor istorice, la care s-a adăugat îndoiala veşnică şi milenară în privinţa exactităţii numeroaselor variante de traducere, s-au dovedit, pînă la sfîrşit, a fi obstacolele cele mai dificile în progresul construcţiei.

— Oamenii trebuie să vîslească înainte de a putea înota, remarcă într-un tîrziu Lavon, iar Shar a trebuit să fie de acord cu el. [...]

IV

LAVON se întoarse de la microfoanele-megafoane care constituiau tabloul său de comandă şi-l privi pe Para.

— O ultimă încercare, zise el. Vrei să ne restitui plăcile ?

— Nu, Lavon. Pînă acum nu v-am refuzat nimic, dar acum trebuie s-o facem.

— Totuşi, vii cu noi, Para. Dacă nu ne dai ştiinţa de care avem nevoie, moartea noastră poate să fie şi a ta.

— Ce e un Para ?, întrebă creatura. Noi sîntem toţi la fel. Celula aceasta va muri, dar protozoarele trebuie să ştie cum vă descurcaţi în călătorie. Credem că trebuie să o faceţi fără plăci.

— De ce ?

Protozorul tăcu. Lavon îl fixă un moment apoi se întoarse deliberat către microfoane.

— Atenţie, toată lumea ! spuse. Se simţea cum tremură. Începem. Tol, nava e etanşată ?

— Eu aşa zic, Lavon.

Lavon trecu la alt megafon. Inspiră adînc. Apa părea că deja se tulburase, deşi nava nu se clintise.

— Gata, cu un sfert de putere. Unu, doi, trei, porniţi !

Diatomii situaţi de-a lungul bordului se aşezară în lăcaşurile lor, proptindu-şi picioarele gelatinoase în cureaua lată de piele grosolană. Angrenajele de lemn scîrţîiră amplificînd puterea slabă a creaturilor, transmiţînd-o la cele şaisprezece osii ale roţilor navei.

Nava se clătină şi începu să se deplaseze încetişor de-a lungul bancului. Lavon privi concentrat prin hubloul din mică. Lumea plutea cu greu îndărăt. Nava se înclină şi începu să urce panta. Simţea înapoia lui tăcerea încordată a lui Shar, Para şi a celor doi piloţi de rezervă ; avea senzaţia că privirile lor îi străpungeau trupul şi ieşeau prin hublou. Lumea părea diferită acum, cînd o părăseau. Cum de nu-şi dăduse pînă atunci seama de frumuseţea ei ?

Zgomotul curelelor fără sfîrşit, scîrţîitul şi geamătul angrenajelor şi osiilor sporiră pe măsură ce panta devenea mai abruptă. Hurducîndu-se, nava continuă să urce. În jurul ei înotau şi mergeau zeci de oameni şi protozoare, escortînd-o spre cer.

— Încă un efort de la diatomii tăi, Tanol, rosti Lavon. Un bolovan înainte.

Nava se întoarse greoaie.

— Gata, încetineşte-i din nou. Acum tu, Than, pe partea ta... nu prea mult... aşa, atît. Înapoi la normal ! Continuă să ne întorci ! Tand, o sforţare scurtă ca să ne readucă pe linie. Bun ! În regulă, mers constant pe ambele laturi ! Nu mai avem mult.

— Cum de poţi gîndi în astfel de încîlceli ?, se miră Para înapoia lui.

— Nu ştiu, nu mi se pare nimic special. Aşa gîndesc toţi oamenii. Supraveghetorii ! Un efort suplimentar ; panta devine abruptă !

Angrenajele scîrţîiră. Nava îşi înălţă prova. Cerul se lumină în ochii lui Lavon. Cu toate acestea, începu să i se facă teamă. Plămînii păreau că îi ard şi în minte simţea căderea cea lungă prin neant către şocul îngheţat al apei, de parcă o încerca pentru întîia oară. Pielea îl mînca şi-l ardea. Putea oare să urce, din nou, acolo sus ? Sus, în vidul arzător, în agonia irespirabilă unde nu avea ce să caute viaţa ?

BANCUL de nisip începu să-şi micşoreze panta şi drumul deveni ceva mai uşor. Aici sus cerul era atît de aproape, încît legănatul uriaşei nave îl tulbura. Pe nisip alergau umbre de vălurele. Tăcute, fîşiile groase de alge verzi-albastre sorbeau lumina şi o preschimbau în oxigen, unduindu-se în dansul lor încet

și nepăsător chiar sub luminatorul lung, din mică, întins de-a lungul navei. În cală, sub coridorul zăbrelit și sub podelele cabinelor, Vortae rotitoare asigurau circulația apei din navă, hrănindu-se cu particulele organice.

Una cîte una, figurile ce însoțeau nava pe dinafară își agitau brațele sau cilii, coborînd apoi panta bancului către lumea familiară, topindu-se și dispărînd. Acolo unde mergeau ei, totuși, nimeni nu-i putea urma.

Acum cerul nu mai era decît un strat subțire și rezistent de apă, învelind partea de sus a navei. Vehiculul încetini și, cînd Lavon solicită mai multă putere, începu să scurme în nisip, afundîndu-se.

— Nu merge așa, rosti încordat Shar. Cred că ar fi mai bine să micșorăm raportul de transmisie pentru a putea aplica puterea mai lent.

— Bine, încuviință Lavon. Toată lumea, stop ! Shar, vrei, te rog, să supraveghezi tu modificarea angrenajelor ?

Sigur, se gîndi, trebuia să existe și o modalitate mai ușoară de schimbare a raportului de transmisie decît cea tradițională, care implica demontarea aproape integrală a cutiei de viteze. Ar fi putut, de pildă, să pună mai multe roți dințate, de mărimi diferite, pe același arbore. Nu era nevoie să meargă toate în același timp, ci așteptau să fie folosite deplasînd pur și simplu arborele înainte și înapoi, pe longitudinală, în locașele lui. Ar fi fost la fel de grosolan, dar operațiunea putea fi dirijată de pe punte și nu ar fi necesitat oprirea întregii mașini... și azvîrlirea noului pilot într-o spaimă verde-albăstruie.

Shar apăru prin chepeng :

— Gata. Totuși, roțile dințate mari nu rezistă prea bine la efort.

— Se așchiază ?

— Da. Aș zice s-o luăm mai încet.

Lavon încuviință. Fără să stea o singură clipă să se gîndească la consecințele vorbelor sale, strigă :

— Jumătate de putere !

Nava tresări din nou și începu să se miște, foarte încet, într-adevăr, dar mult mai lin. Deasupra, cerul se subție pînă la transparența completă. Lumina năvăli orbitoare. Înapoia lui Lavon se auziră foșnete neliniștite. Hublourile provei deveniră tot mai albe.

Vehiculul încetini iarăși, împingîndu-se în bariera invizibilă. Lavon înghiți un nod și ceru mai multă putere. Nava gemu aproape ca un muribund. Rămase nemișcată.

— Mai multă putere ! porunci Lavon.

DIN nou, cu o încetineală infinită, nava începu să înainteze. Ușurel își înălță prova.

Apoi țîșni înainte și fiecare scîndură și bîrnă a ei începură să scîrțîie.

— Lavon ! Lavon !

Lavon tresări brusc la auzul strigătelor. Glasul venea din unul dintre megafoane, cel al punții de la pupa.

— Lavon !

— Ce este ? Nu mai zbiera așa !

— Văd vîrful cerului ! Din partea cealaltă, de deasupra ! Este ca o foaie imensă și plată de metal ! Ieșim din ea. Sîntem deasupra cerului, Lavon, sîntem deasupra cerului !

O altă smucitură violentă îl aruncă pe Lavon spre hubloul din față. Dincolo de mică, apa se evapora cu o iuțeală uluitoare, luînd cu ea distorsiuni și figuri stranii făcute din curcubee.

Lavon văzu Spațiul.

LA început părea o versiune pustie și groaznic de uscată a fundului. Peste tot, bolovani enormi, stînci uriașe, rostogolite, despicate, ascuțite, colțuroase, îndreptate în toate direcțiile.

Avea însă un cer al lui — o cupolă albastră, atît de îndepărtată, încît nu putu să-și creadă ochilor și nici să aproximeze distanța la care se afla. Iar în cupola aceea se afla un glob de foc alb care îl orbea.

Sălbăticia stîncilor se găsea încă la distanță de navă, care, acum, se afla pe un fel de cîmpie netedă, strălucitoare. Sub suprafața sclipitoare cîmpia părea alcătuită din nisip, nimic altceva decît nisipul cel obișnuit, aceeași materie care se îngrămădise, formînd un banc în universul lui Lavon, bancul pe care urcase nava. Dar învelișul sticlos, colorat de pe el...

Brusc, Lavon deveni conștient de alte

țipete dinspre megafoane. Scutură nervos din cap și întrebă :

— Acum ce mai este ?

— Lavon, aici e Than. Unde ne-ai băgat? Curelele sînt blocate. Diatomii nu le pot mișca. Nici nu se prefac ; i-am ciocănit îndeajuns de tare ca să creadă că vrem să le sfărîmăm cochiliile, însă tot nu ne pot da mai multă putere.

— Lăsați-i în pace, se răsti Lavon. Nu se pot preface ; nu sînt atît de inteligenți. Dacă îți spun că nu pot da mai multă putere, înseamnă că așa este.

— Bine, atunci scoate-ne de aici, răsună înspăimîntat glasul lui Than.

Shar i se alătură lui Lavon :

— Ne găsim la interfață spațiu-apă și aici tensiunea superficială este extrem de puternică. De asta am insistat să construim nava în așa fel încît să putem ridica roțile atunci cînd este nevoie. Multă vreme n-am putut înțelege referirile din plăci la „sisteme de aterizare retractabile", dar, în cele din urmă, mi-am dat seama că tensiunea la interfața spațiu-apă — sau, ca să fiu mai exact, — interfața spațiu-noroi — va ține destul de strîns orice obiect mai mare. Cred că dacă ai ordona ridicarea roților am putea înainta mai bine pe carenă.

— Mda, făcu Lavon. Hei, jos ! Ridicați roțile ! Se pare că cei vechi își cunoșteau într-adevăr meseria, Shar.

PESTE cîteva minute, deoarece schimbarea puterii la tîrîtul pe carenă implica o altă configurație a cutiei de viteze, nava începu să se tîrască pe mal către vălmășagul stîncos. Nerăbdător, Lavon scrută zidul zimțat, amenințător, căutînd o trecere. În stînga se întrevedea un fel de canal care putea oferi o cale, deși dubioasă, către lumea următoare. Lavon se gîndi o clipă, apoi ordonă ca nava să se îndrepte într-acolo.

— Crezi că lucrul acela de pe cer e o stea ?, îl întrebă pe Shar. Trebuiau însă să fie mult mai multe. Acolo sus e una singură... și pentru gustul meu e mai mult decît îndeajuns.

— Nu știu. Cred că totuși încep să-mi fac o idee despre modul în care este alcătuit universul. Desigur, lumea noastră este un fel de picătură pe fundul acestei lumi uriașe. Ea are, la rîndul ei, un cer propriu ; poate că și ea e ca o picătură pe fundul unei lumi și mai mari și tot așa, la nesfîrșit. Recunosc, este un concept greu accesibil. Poate că ar fi mai corect să presupunem că toate lumile sînt picături pe această suprafață comună, iar lumina cea mare strălucește în mod imparțial deasupra lor.

— Atunci de ce dispare în fiecare noapte și pălește iarna chiar și în timpul zilei ?, întrebă Lavon.

— Poate călătorește în cercuri, întîi

Raymond RUYER

Conștiința amoebei?

■ *ILUZIA care ne face să credem în caracterul „obscur și tenebros" al psihismului unei protozoare sau al unei vegetale derivă dintr-o reflecție de acest gen : „Cum poate o făptură vie să-și perceapă cu claritate propria structură dacă nu are pentru asta organ senzorial ?" Ca și cum un animal înzestrat cu organ senzorial nu s-ar afla, pînă la urmă, în aceeași situație... Vine, cu siguranță, un moment în care situația organică produsă de funcționarea organului senzorial e percepută direct sau — ca să fiu mai exact — face parte imediată din realitatea în sine, subiectivă, a făpturii vii. Nu există ochi pentru a vedea retina sau zona vizuală, nici urechi pentru a auzi ce se petrece în zona temporală, auditivă. E evident că psihismul primar e presupus de psihismul secund al făpturilor prevăzute cu sistem nervos. Așa încît nu există nici un motiv să îl refuzăm vegetalei și să nu considerăm că e cît de clar și distinct ni-l sugerează structura observabilă. Ansamblul vegetalei sau protozoarei poate fi imediat în el însuși ceea ce e la om zona vizuală în momentul unei senzații optice.*

(Din **Elemente de psiho-biologie**, 1946)

deasupra unei lumi, apoi deasupra alteia. Încă nu pot să-mi dau seama.

— Bun, dacă ai dreptate, înseamnă că trebuie să ne tîrîm aici pînă ajungem la vîrful cerului unei alte lumi. Apoi plonjăm în ea. Mi se pare cumva prea simplu după toate preparativele noastre.

Shar chicoti, însă sunetul nu sugera că descoperise ceva caraghios.

— Simplu ? ai observat temperatura?

Lavon o observase, cumva în subconştient, dar, la cuvintele lui Shar, remarcă faptul că se sufoca încet, încet. Din fericire, conţinutul în oxigen al apei nu scăzuse, însă temperatura sugera apele puţin adînci în ultima şi cea mai rea parte a toamnei. Parcă ar fi respirat gelatină.

— Than, mai multă activitate la Vortae, comandă Lavon. O să fie insuportabil dacă nu creşte circulaţia.

Era tot ce putea face ; să-şi menţină atenţia concentrată asupra conducerii navei. [...]

În cele din urmă Shar rupse tăcerea :

— Lavon, trebuie să oprim iarăşi. De aici încolo nisipul este uscat şi consumăm energie inutil folosind picioarele.

— Eşti sigur că putem rezista ?, icni Lavon sufocat. Cel puţin aşa ne deplasăm. Dacă ne oprim să coborîm roţile şi schimbăm iar angrenajele o să fierbem.

— O să fierbem dacă nu facem asta, rosti calm Shar. Unele din alge sînt deja moarte şi restul se ofilesc. Asta e semn destul de limpede că nu mai rezistăm mult. Dacă nu schimbăm şi nu mărim viteza, nu cred că reuşim să ajungem la umbră.

Unul din mecanici înghiţi un nod.

— Ar trebui să ne întoarcem, vorbi el răguşit. N-ar fi trebuit niciodată să ieşim aici. Am fost făcuţi pentru apă, nu pentru iadul ăsta.

— O să ne oprim, zise Lavon, dar nu ne întoarcem. Să fie clar.

MINUTELE erau interminabile. Globul alb şi uriaş de pe cer strălucea la fel de puternic. Se deplasase şi el, coborînd în depărtare şi acum lumina îi bătea lui Lavon direct în ochi, iluminînd fiecare particulă plutitoare şi întinzîndu-şi razele ca nişte fuioare lăptoase. Curenţii de apă ce-i treceau pe lîngă obraji erau aproape fierbinţi.

Cum de puteau îndrăzni să meargă drept în infernul acela ? Teritoriul aflat direct sub „stea“ trebuia să fie şi mai fierbinte decît acesta !

— Lavon ! Uită-te la Para !

Lavon se strădui să se întoarcă şi-l privi pe tovarăşul lor protozor. Papucul cel uriaş zăcea pe punte abia pulsîndu-şi cilii.

— Celula asta moare, rosti Para cu obişnuita lui detaşare. Continuaţi, însă... continuaţi ! Sînt multe de învăţat şi poate voi veţi trăi, deşi noi murim. Continuaţi !

— Eşti... de partea noastră acum ?, şopti Lavon.

— Am fost dintotdeauna de partea voastră. V-am împins nebunia pe culmi. Vom avea de cîştigat în cele din urmă şi tot aşa şi Omul.

Şoapta se stinse. Lavon îl strigă pe nume, însă Para nu mai răspunse.

De sub punte se auziră bubuiturile angrenajelor, apoi dintr-unul din megafoane răsună glasul lui Shar :

— Lavon, dă-i drumul ! Diatomii mor şi ei şi vom rămîne fără putere motrice. Condu cît poţi de repede şi de direct.

Lavon se aplecă sumbru peste microfon :

— „Steaua“ se găseşte chiar deasupra zonei de care ne apropiem.

— Da ? Poate să mai coboare şi atunci umbrele se vor lungi. Este singura noastră speranţă.

Lavon nu se gîndise la asta. Începu să dea comenzi. Nava porni iarăşi la drum.

Era tot mai cald.

Lent, dar cu o mişcare perceptibilă, „steaua“ coborî pe chipul lui Lavon. Brusc îl invadă o nouă spaimă. Dacă avea să coboare pînă la dispariţia totală ? Deşi acum îi fierbea pur şi simplu, rămînea totuşi singura sursă de căldură. Avea oare să se facă brusc ger... şi nava o să se transforme într-un bloc de gheaţă ? [...]

SHAR apăru tăcut prin chepeng şi veni lîngă Lavon, privind culoarea aceea

închisă şi alungirea umbrelor în josul plajei către lumea lor. Nu scoase nici un cuvînt, dar Lavon ştia că se gîndea la acelaşi lucru îngrozitor.

— Lavon.

Tresări. Glasul lui Shar părea de oţel.

— Trebuie să mergem mai departe. Trebuie să ajungem cît mai curînd în lumea următoare, indiferent unde s-ar afla.

— Cum să ne deplasăm cînd nu vedem ce e în faţă ? Mai bine să ne culcăm... dacă ne permite frigul.

— O să ne permită. Nu poate să devină periculos de rece aici. Dacă ar fi fost aşa, cerul — sau ceea ce numeam noi cer — ar fi îngheţat în fiecare noapte, chiar şi vara. Mie însă mi-este teamă de apă. Plantele se vor culca acum. În lumea noastră asta n-ar fi însemnat nici o nenorocire ; cantitatea de oxigen este suficientă ca să acopere necesităţile din timpul nopţii. Dar aici, în spaţiul acesta închis, care conţine atît de multe creaturi şi nici o sursă de apă proaspătă, probabil că ne vom înăbuşi.

Shar vorbea complet detaşat, cu glasul unui profesor care enunţă o lege implacabilă.

— Mai departe, continuă el privind în gol, diatomii sînt şi ei tot plante. În concluzie, trebuie să ne mişcăm întruna atîta timp cît mai avem oxigen şi energie... şi să ne rugăm să reuşim.

— Shar, noi am avut cîteva protozoare la bord. Iar Para, care zace acolo, nu e încă mort. Dacă ar fi murit, noi nu mai puteam sta în cabină. Nava e aproape sterilă de bacterii, deoarece protozoarele le-au mîncat şi altele nu mai există. Cu toate astea, ar fi trebuit să apară vreun semn de descompunere.

Shar se aplecă şi încercă cu degetul membrana lui Para.

— Ai dreptate, e încă viu. Ce dovedeşte asta ?

— Vortaele sînt şi ele vii ; simt curenţii de apă. Asta înseamnă că nu căldura i-a făcut rău lui Para. Ci... lumina! Ţii minte ce-a păţit pielea mea după ce m-am căţărat dincolo de cer ? Lumina directă a stelei este ucigătoare. Trebuie să adăugăm asta la informaţiile de pe plăci.

— Tot nu văd concluzia.

— Fii atent ! Avem trei sau patru Noci sub punte. Au fost feriţi de lumină, aşa că trebuie să fie vii. Dacă îi concentrăm în galerele diatomilor, proştii aceia or să creadă că e încă zi şi o să continue să muncească. Sau îi putem pune pe axa navei pentru ca algele să fabrice oxigen. Întrebarea este : ce ne trebuie mai mult, oxigenul sau energia ? Sau le putem face pe amîndouă ?

Shar zîmbi larg :

— O demonstraţie superbă de logică. O să facem un Shar din tine, Lavon. Nu, nu cred că le putem face pe amîndouă. Lumina are o calitate aparte pe care nu o posedă şi lumina emisă de Noc. Noi doi n-o putem detecta, însă plantele verzi pot, şi fără ea nu fabrică oxigen. Deci, va trebui să ne oprim la diatomi... să alegem energia.

Lavon pilotă nava îndepărtînd-o de peretele stîncos pe nisipul neted. Dispăruse acum orice urmă de lumină directă, deşi cerul păstra o strălucire blîndă.

— Aşa, rosti Shar gînditor, cred că, dacă ajungem la canionul acela, acolo este apă. O să cobor să...

Lavon icni.

— Ce s-a întîmplat ?

Fără nici o vorbă, cu inima bubuindu-i, Lavon întinse braţul.

Întreaga cupolă indigo de deasupra lor era acoperită cu luminiţe minuscule, incredibil de scînteietoare. Erau cîteva sute şi, pe măsură ce creştea întunericul, tot mai multe deveneau vizibile. Iar în depărtare, peste ultima creastă stîncoasă, se zărea un glob roşiatic, tivit cu argintiu. Lîngă zenit era un alt corp asemănător cu acesta, mai mic şi argintat peste tot.

Sub cele două luni ale Hydrotului şi sub stelele eterne nava din lemn, lungă de patru centimetri, şi echipajul ei microscopic coborîră către pîrîiaşul aproape secat.

V

RESTUL nopţii nava rămase pe fundul canionului. Uşile mari, pătrate, au fost deschise lăsînd să intre de afară

Adalberto (Aslo). Mama apelor

apa proaspătă, dătătoare de viaţă — şi bacteriile care însemnau hrană.

Lavon numi gardieni la uşi în timpul somnului, dar nu au fost vizitaţi de nici o altă creatură, fie ea curioasă sau cu intenţii prădalnice. În mod vădit, chiar şi aici sus, la etajul spaţiului, fiinţele cu organizare superioară se odihneau noaptea.

Pericolele începură să apară odată cu prima geană de lumină.

Mai întîi a fost monstrul cu ochi bulbucaţi. Era verde şi avea doi cleşti ameninţători, dintre care unul singur ar fi putut frînge nava ca pe un pai de spyrogiră. Ochii îi erau negri şi globulari, situaţi în vîrful unor excrescenţe scurte, iar antenele sale lungi aveau grosimea trunchiurilor de plante. Trecu pe lîngă ei, zbătîndu-se furios, fără să-i observe.

— Să fie... un exemplar al faunei la care ne putem aştepta în următoarea lume ?, şopti Lavon.

Nu-i răspunse nimeni pentru simplul motiv că nimeni nu ştia.

După un timp, Lavon cuteză să deplaseze puţin nava înainte, contra curentului care era lent, dar puternic. Zvîrcolindu-se, cîţiva viermi uriaşi trecură pe lîngă ei. Unul se izbi de navă, apoi se îndepărtă indiferent.

— Nu ne observă, remarcă Shar. Sîntem prea mici. Lavon, cei vechi ne-au prevenit de imensitatea spaţiului, dar chiar atunci cînd îl vezi este imposibil să-l cuprinzi cu mintea. Şi toate stelele acelea... să fie ele oare ceea ce cred eu că sînt ? E ceva mai presus de orice închipuire !

— Fundul coboară, anunţă Lavon privind concentrat înainte. Pereţii canionului se îndepărtează şi apa devine destul de mîloasă. Lasă stelele să aştepte, Shar ; ne îndreptăm către intrarea unei lumi noi.

Shar încuviinţă morocănos. Viziunea lui asupra spaţiului îl tulburase în mod serios. Abia observa ce se petrecea în jur căci prefera să se concentreze îngrijorat asupra propriilor speculaţii aflate în continuă amplificare. Lavon simţi cum vechea prăpastie dintre minţile lor se accentua din nou.

Acum fundul se ridica iarăşi. Lavon nu ştia nimic în legătură cu formaţiunile de tip deltă deoarece în lumea sa nu se vărsau pîrîiaşe şi fenomenul îl îngrijoră. Temerile i-au fost însă înlocuite de uimire cînd nava ajunse în vîrful ridicăturii şi trecu peste ea.

În faţa lor, fundul cobora din nou, la nesfîrşit, înspre adîncimi sclipitoare.

APOI fata ţîşni din adîncuri cu chipul schimonosit de frică. La început nici nu zărise nava. Apăru răsucindu-se şi zbătîndu-se prin apă, sperînd în mod evident să se arunce peste marginea deltei şi să intre în pîrîul sălbatic.

Lavon înlemni. Nu datorită existenţei oamenilor — sperase aşa ceva — ci din cauză că fata se îndrepta către o sinucidere sigură.

— Ce...

Atunci începu să audă un bîzîit slab şi înţelese totul.

— Shar ! Than ! Tanol!, răcni el. Pregătiţi arbaletele şi lăncile! Spargeţi toate ferestrele !

Ridică piciorul şi izbi în hubloul cel mare din faţa lui. Cineva îi puse o arbaletă în mînă.

— Ce se întîmplă ?, făcu Shar.

— ROTIFERI !

Cuvîntul străbătu întreaga navă ca un şoc electric. În lumea lui Lavon rotiferii erau aproape complet stîrpiţi, însă cunoşteau cu toţii, în amănunt, istoria sîn-

geroasă a lungului război purtat de oameni şi protozoare împotriva lor.

Brusc, fata observă nava şi se opri, paralizată la vederea noului monstru.

— Nu te opri !, strigă Lavon. Pe aici, pe aici ! Sîntem prieteni ! O să te ajutăm !

Peste prag apărură trei trompe uriaşe, semitransparente, cărnoase şi netede, agitîndu-şi lacome cilii numeroşi şi groşi ai coroanelor lor. Dicranii... cei mai înspăimîntători din întregul trib al Canibalilor.

LAVON încordă atent arbaleta, o ridică la umăr şi trase. Săgeata zbîrnîi prin apă. Îşi pierdu repede viteza şi, prinsă de un curent lateral, ajunse mai aproape de fată decît de Canibalul pe care îl ochise Lavon.

Apariţia bruscă a rotiferilor o decise pe fată. Monstrul lemnos şi nemişcat era necunoscut pentru ea, totuşi nu o ameninţase... dar ştia pesemne ce ar fi însemnat să aibă trei Dicrani peste ea, fiecare încercînd să înşface partea cea mai mare. Se aruncă disperată către hubloul cel mare. Canibalii urlară de furie şi de lăcomie năpustindu-se după ea.

Fata nu ar fi reuşit probabil să scape dacă vederea slabă a Dicranului din frunte nu ar fi desluşit în ultima clipă silueta navei. Dicranul se opri bîzîind şi ceilalţi doi se dădură în lături ca să evite ciocnirea. După aceea se certară, deşi ar fi fost greu de explicat motivele discuţiei. Erau incapabili să articuleze ceva mai complicat decît echivalentele lui „Mdaa“, „Du-te dracului“ şi „Eşti altul“.

În timp ce continuau să pufnească între ei, Lavon îl străpunse pe cel mai apropiat cu o săgeată. Creatura se dezintegră imediat — în ciuda ferocităţii lor, rotiferii sînt fiinţe delicat construite — iar ceilalţi doi începură o bătălie pe viaţă şi pe moarte deasupra rămăşiţelor.

— Than, ia cîţiva oameni şi ucideţi-i pe Canibali în timp ce se luptă ! ordonă Lavon. Nu uitaţi să le distrugeţi şi ouăle!

Fata intră prin hublou şi se lipi de peretele îndepărtat al cabinei tremurînd de spaimă. Lavon încercă să se apropie, dar ea scoase cu repeziciune o aşchie ascuţită de piatră. Lavon se aşeză pe banca din faţa tabloului său de bord şi aşteptă.

— Sînteţi... zeii de dincolo de cer ?, întrebă ea în cele din urmă.

— Sîntem într-adevăr de dincolo de cer, răspunse Lavon. Dar nu sîntem zei. Sîntem oameni, ca şi tine. Sînt mulţi oameni aici ?

— Sîntem puţini. Canibalii sînt peste tot. În curînd ne vor devora pe toţi.

Fatalismul ei era atît de absolut, încît părea de-a dreptul indiferentă.

— Şi nu v-aţi unit împotriva lor ? Sau să le fi cerut protozoarelor să vă ajute ?

— Protozoarele ?, înălţă ea din umeri. Împotriva Canibalilor sînt tot atît de neajutorate ca şi noi.

LAVON scutură hotărît din cap.

— Aţi avut tot timpul o armă decisivă. Împotriva ei numărul nu mai contează. O să vă arătăm cum am folosit-o noi. După ce o veţi încerca, veţi fi poate în stare să o utilizaţi chiar mai bine decît noi.

Fata înălţă iar din umeri.

— Am visat din cînd în cînd la o astfel de armă, dar n-am găsit-o niciodată. Nu cred că ceea ce spui e adevărat. Ce armă e asta ?

— Creierii, răspunse Lavon. Nu un singur creier, ci creierii. Cooperarea. Lucrul împreună.

— Lavon spune adevărul, se auzi un glas slab de pe punte.

Para se mişcă greoi. Fata îl privi cu ochii holbaţi. Vocea unui Para vorbind în graiul oamenilor părea să o impresioneze mai mult decît nava sau ceea ce se găsea în aceasta.

— Canibalii pot fi înfrînţi, continuă să zumzăie glasul cel stins. Protozoarele vă vor ajuta aşa cum au ajutat şi în lumea din care venim noi. Ele s-au opus acestei călătorii prin spaţiu şi l-au lipsit pe Om de mărturiile scrise. Dar Omul a călătorit şi fără ele. Protozoarele nu se vor mai împotrivi niciodată oamenilor. Am vorbit deja cu protozoarele acestei lumi şi le-am spus ce poate visa Omul; ce poate face Omul, fie că protozoarele o vor sau nu.

— SHAR, plăcile de metal sînt cu voi. Le-am ascuns pe navă. Fraţii mei te vor conduce la ele.

Acest organism moare acum. Moare încrezător în cunoaştere, aşa cum moare o fiinţă inteligentă. Aşa ne-a învăţat Omul. Nu există nimic ce cunoaşterea... nu poate înfăptui. Cu ea, oamenii... au traversat... au traversat spaţiul...

Vocea se stinse. Papucul sclipitor nu se schimbă, dar ceva din el dispăruse. Lavon o privi pe fată ; ochii li se întîlniră.

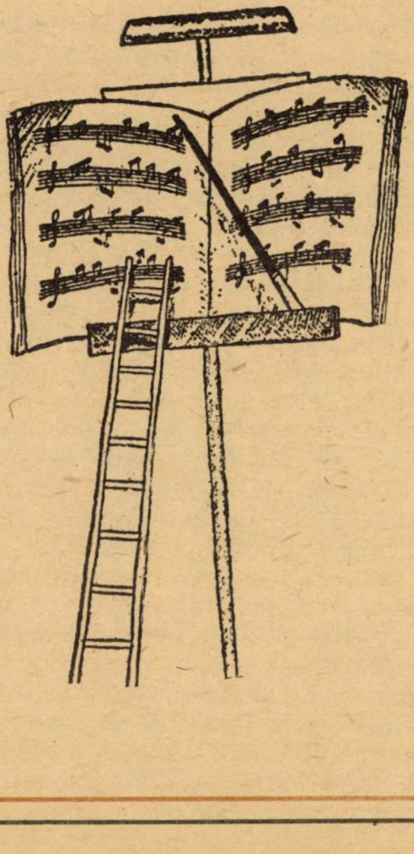
— Am traversat spaţiul, repetă încetişor Lavon.

Glasul lui Shar se auzi parcă de la o mare distanţă. Tînărul moş şoptea :

— Oare chiar l-am traversat ?

— În ceea ce mă priveşte, da, replică Lavon.

Traducere de Mihai Dan PAVELESCU

UMOR

O fetiţă îi arată prietenei ei ce pisicuţă drăguţă are.

— E într-adevăr o pisicuţă minunată, recunoaşte prietena. Împrumută-mi-o şi mie, avem şoareci acasă.

— A, nu! Mai bine adu tu şoarecii la noi.

La un meci de fotbal:

— Cîţi ani ai, puişor?

— Şase.

— Şi ai venit cu părinţii la meci?

— Da. credeţi că am putut scăpa de ei?

În grădina zoologică un băieţel se uită la un papagal.

— Ce te uiţi aşa la mine?, întreabă papagalul.

— Scuzaţi-mă, am crezut că sînteţi pasăre, se fîstîci băieţelul.

— Mamă, cum se numeşte staţia în care a oprit trenul pentru cinci minute?

— Nu ştiu şi nu mă deranja. Vezi că citesc.

— Păcat că nu ştii; frăţiorul meu a coborît...

— Tăticule, uită-te la el!

— Ţi-am zis că nu se spune ,el", ci „dumnealui".

— Tăticule, dumnealui e un vapor!

Munţii Alpi se află pe teritoriul unor state care dispun de o industrie puternică.

Everestul se înalţă la peste 6.000 de metri deasupra masivului Himalaia.

Anglia se leagă de Franţa printr-un posibil tunel sub Marea Mînecii.

Italia are forma unei cizme îndreptate spre Sicilia.

America a fost descoperită de Columb în urma unei călătorii în India.

Nilul este cel mai lung fluviu din geografia fizică mondială.

Peninsulele sînt nişte insule mai lungi.

Sahara este un pustiu în care cresc doar oaze răzleţe.

MISTERIOSUL OM SĂLBATIC

OARE toate scrierile celor din antichitate despre oamenii sălbatici cu înfăţişări şi apucături fioroase, de pe tărîmurile cvasi-necunoscute ale Asiei, au fost pure invenţii ? Dacă unele descrieri conţineau un sîmbure de adevăr ? Dacă acum, cînd am pornit spre stele şi ne-am afundat în universul microscopic, încă ne cuncaştem planeta mult mai puţin decît ne închipuim ? Dacă ferma şi comuna convingere că ştim aproape totul despre noi, despre animalele şi plantele din jur, despre istoria noastră şi a Pămîntului e în parte o prejudecată născută din orgoliul nostru de exploratori ? Desigur, aşa trebuie să fie ; ştim **aproape** totul...

CIUDATUL CADAVRU DIN GHEAŢĂ

PE 17 decembrie 1968, la Rollingstone, în Minnesota (S.U.A.), Bernard Heuvelmans şi Ivan Sanderson au intrat în rulota unui negustor de bîlci, numit Frank Hansen. Aflaseră cu cîteva zile în urmă printr-o „anonimă", că Hansen expunea în rulotă o curiozitate : un om „preistoric", păros, închis într-un bloc de gheaţă. Cei doi zoologi s-au hotărît să îl vadă cu ochii lor. Heuvelmans socotea că trebuie să fie vorba pur şi simplu despre un cynopithec (maimuţă neagră din insulele Celebe). Corespondentul anonim scrisese că blocul de gheaţă cu acea fiinţă închisă în el fusese găsit plutind în Pacificul de nord.

Cînd au intrat în rulotă, Hansen a aprins tuburile fluorescente plasate în interiorul sicriului de sticlă. Cei doi zoologi au încremenit ; se aflau în faţa cadavrului uneia dintre celebrităţile criptozoologiei. O făptură stranie : înaltă de 1,80 m, trup acoperit de păr brun, cu trunchiul avînd o ciudată formă de butoi, cu braţe surprinzător de lungi şi mîinile de o mărime extraordinară (27 cm lungime şi 19 cm lărgime).

Unul din braţele omului congelat era strîns sub cap. Chipul îi fusese mutilat, fără îndoială de arme de foc. Totul pleda în favoarea autenticităţii specimenului ; chiar firele de păr erau inserate în piele în sensul bun. Un miros urît ieşea dintr-un colţ al sicriului ; începuse să intre în descompunere. Rulota lui Hansen purta o inscripţie fantezistă pentru a atrage vizitatorii : „Conservat în gheaţă de secole, poate un om medieval scăpat teafăr din era glacială" !

Era neapărat necesar ca omul păros să fie supus unui examen ştiinţific riguros. Din păcate nu a fost posibil din pricina legilor ce protejează în S.U.A. proprietatea privată. Hansen s-a adăpostit în spatele unui magnat californian misterios, zice-se proprietarul specimenului, pretinzînd că acela refuză orice examen.

OAMENII de ştiinţă s-au împărţit în două tabere : unii, orbiţi de prejudecăţi, nu au acceptat să se deplaseze pentru a examina specimenul, pe care l-au considerat „trucat". Ceilalţi s-au alăturat lui Heuvelmans care a demonstrat că nu era un fals şi a dat senzaţionalei descoperiri numele de *Homo pongoides* (adică om cu aspect de *pongo*, ceea ce a desemnat succesiv gorila şi orangutanul).

Presa a făcut vîlvă, omul pongoid a apărut şi a dispărut în diverse locuri din America ; acum, poate, mai e ascuns pe undeva...

Dar cine îl ucisese, pentru că în mod evident era desfigurat de gloanţe ? Cînd şi unde ? Hansen a ajuns să pretindă că el însuşi îl împuşcase chiar pe teritoriul

S.U.A. Desigur, această versiune falsă era menită a-l disculpa, căci, în faţa legii, era mai puţin grav să-l fi ucis decît să-l fi introdus fraudulos în ţară.

Cheia enigmei a fost descoperită tot de Heuvelmans în „World Journal Tribune“ (numărul din 1 noiembrie 1966) într-un articol ce relata uciderea în Vietnam, de către soldaţii americani, a unei „enorme maimuţe antropoide“. Or, în principiu, în Indochina nu există asemenea maimuţe. Iar Hansen fusese în Vietnam. E posibil ca acesta, văzînd cadavrul omului păros, să se fi gîndit că e cel mai bun prilej de a face avere expunîndu-l şi l-a trimis în S.U.A. într-un sicriu sigilat (cum, de altfel, se trimiteau şi drogurile !). E o ipoteză... cu condiţia să existe în sud-estul Asiei, în zilele noastre, oameni păroşi de un tip necunoscut...

DE CÎND SE CUNOSC OAMENII SĂLBATICI ?

ÎN inima Asiei există imense regiuni cvasideşertice : stepe, podişuri, platouri, munţi, păduri. Nenumărate sînt mărturiile despre oamenii păroşi într-o zonă ce se întinde de la Caucaz pînă în Vietnam, oameni total diferiţi de deja familiarul *yeti,* localizat pe versantul de sud al Himalaiei. După locurile în care trăiesc, aceşti oameni poartă nume diferite: *almass, almasty, kaptar, ksy-gyik.* Înalţi cam de 1,70 m, au braţe lungi şi picioare scurte. Sînt acoperiţi de o blană roşcată, asemănătoare celei de cămilă tînără. Au arcade masive şi craniu alungit, nas plat, pomeţi proeminenţi şi, deseori, ochi albaştri.

În 1914 zoologul rus V.A. Kaklov a prezentat un raport asupra oamenilor sălbatici, dar, deşi era o descoperire ştiinţifică, a fost clasat : „Note fără importanţă ştiinţifică“. Enigma a cucerit interesul opiniei publice mondiale abia în 1957 cînd glaciologul sovietic A.G. Pronin a comunicat că văzuse un asemenea om în Pamir. Atunci s-a vorbit despre „omul zăpezilor“, dar mai tîrziu s-a descoperit că era vorba despre o fiinţă total diferită.

Romulus şi Remus hrăniţi de lupoaică

ŞI, dacă ne întoarcem în timp, aflăm şi alte indicii. De pildă Plutarh, în *Vieţile paralele,* povesteşte că în anul 84 î.e.n. i s-a adus lui Sylla (aflat atunci în apropiere de Dyrrachium, în actuala Albanie) un asemenea om : „A fost prins un satyr adormit. Semăna cu cei pe care îi reprezintă pictorii şi sculptorii. I-a fost adus lu Sylla care l-a întrebat în mai multe limbi — cu ajutorul tălmacilor — cine era. Fără a răspunde ceva inteligibil, a scos cu greu nişte sunete, ceva între nechezatul unui cal şi behăitul unui ţap. Lui Sylla i-a stîrnit groaza şi s-a întors cu spatele ca şi cînd ar fi văzut un spectacol nelegiuit.“

Plinius cel Bătrîn vorbeşte în *Istoria naturală* atît despre „satyrii“ din munţii Indiei, cît şi despre „choromanzi“, oameni păroşi, cu ochi albaştri şi dinţi „de cîine“, care nu ştiu să vorbească şi trăiesc în păduri. Pseudo-Callisthenes povesteşte cum Alexandru Macedon s-a întîlnit cu nişte „oameni sălbatici“ păroşi care i-au atacat oştirea cu pietre şi lemne. În epistola presupusă a fi fost trimisă de Alexandru lui Aristotel, se povesteşte despre o cîmpie din India, „plină de femei şi bărbaţi păroşi ca nişte animale roşcate“, înalţi, robuşti, dar foarte sfioşi.

O sculptură de pe portalul bisericii din Semur-en-Auxois (Coasta de Azur) reprezintă un om ce pare dresorul nu al unui urs, ci al unui om păros. Urma omului sălbatic şi hirsut — considerat antiteza cavalerului — se regăseşte în tot evul mediu. La balurile mascate de

atunci era, de altfel, în vogă să te deghizezi în om sălbatic.

ÎN 1717 (sau 1774, după alte surse), un asemenea om a fost văzut în pădurea Irraty din Pirinei. El se apropia de colibele păstorilor şi se distra speriind oile. Alerga foarte repede şi scăpa mereu de cîinii care îl fugăreau. Era foarte mare, părea în jur de treizeci de ani şi era întotdeauna vesel ; doar că era păros ca un urs.

În 1784 a fost capturat în Valahia un om ciudat, cam de treizeci şi trei de ani, şi dus la Braşov. Era păros, cu ochii înfundaţi în orbite, fruntea teşită, sprîncene groase şi pielea gălbuie. Mîinile îi prezentau calozităţi şi degetele de la picioare erau foarte lungi. Părea indiferent la tot ce îl înconjura şi tînjea după codru. Era în general liniştit, dar devenea agresiv cînd îi era foame ; atunci se hrănea cu carne crudă şi verdeţuri.

În 1813 putea fi văzut în portul Trebizonda, pe coasta turcă a Mării Negre, un om păros care şedea tot timpul şi, uneori, urla ca un cîine. Înainte de a fi capturat, trăise în păduri...

Hipertrichoza (pilozitatea exagerată) sau adoptarea unor copii de către lupi sau urşi nu explică totul. Dacă am admite că asemenea oameni păroşi (deveniţi, în imaginaţia folclorică, căpcăuni, gnomi, zmei) au supravieţuit sporadic în Europa, mai ales în Pirinei, şi au sfîrşit prin a se stinge definitiv pe acest continent prea populat şi agitat ? Şi poate încă mai supravieţuiesc în Asia...

CINE ESTE OMUL SĂLBATIC DIN ASIA ?

ÎN Caucaz, omul sălbatic e numit *almasty*. O franţuzoaică emigrată în U.R.S.S., dr. Marie-Jeanne Koffmann, cercetează acest caz de mulţi ani. Oamenii sălbatici le sînt binecunoscuţi localnicilor, care înainte vreme îi foloseau ca sclavi. E celebru cazul Zanei, o femelă — sau femeie ? — de *almasty* care era folosită ca slujnică într-un cătun din Tkina, pe la 1880. Cînd fusese capturată i se pusese căluş, fusese maltratată şi în nas i se vîrîse un inel. Ea se „domesticise" puţin cîte puţin şi fusese folosită la treburi mărunte. Avea fruntea teşită, ceafa proeminentă, nasul plat. A avut mai mulţi copii. Pe cel dintîi a vrut să-l îmbăieze în apa îngheţată a unui pîrîu şi l-a omorît, aşa că ceilalţi au fost crescuţi de femeile din cătun. Patru au supravieţuit ; erau bărbaţi robuşti, cu pielea mai închisă la culoare. Şi ei au avut urmaşi. Li s-au găsit osemintele şi, nu demult, craniul primului copil al Zanei. El prezenta caractere un pic... neanderthaliene...

ÎN 1941, în Daghestan (tot în Caucaz) medicul militar V.S. Karapetian a fost pus în situaţia de a examina un om ciudat, capturat de o patrulă. S-a bănuit că era un spion camuflat în blana unui animal. Dar omul era într-adevăr păros. Pletele îi ajungeau pînă la umeri, era muşchiulos, avea degete lungi, ochi adînciţi în orbite sub sprîncenele groase. Nu putea să vorbească. Karapetian menţionează în raportul său un lucru important : „Pe piept, pe gît şi mai ales pe faţă avea o mulţime de purici care, neîndoios, nu aparţin nici uneia din cele trei specii care parazitează omul". Se poate, aşadar, deduce că omul aparţinea şi el unei specii necunoscute...

ÎN JUNGLA MALAEZIANĂ

SE ştie deja că în Asia de sud şi sud-est locuiesc mai multe tipuri de oameni sălbatici (vezi şi Dan Apostol, *Din tainele naturii.* Bucureşti, Sport-Turism, 1987), mai ales omul pongoid.

În peninsula malaeziană şi în Sumatra trăieşte un om numit *orang pendek* (adică „om mic") sau *sedapa.* Cea mai certă mărturie asupra existenţei lui datează din octombrie 1923 cînd un olandez, Van Herwaarden, s-a aşezat să pîndească mistreţi. Deodată a observat mişcare într-un copac singuratic. S-a dus să cerceteze şi a descoperit pe o creangă o fiinţă păroasă, cu blana închisă la culoare. A bănuit că trebuia să fi fost celebrul *orang pendek* şi a încercat să-i atragă atenţia, dar „omuleţul" nu s-a clintit nici chiar cînd Van Herwaarden a început să lovească trunchiul copacu-

lui cu piciorul. Atunci acesta s-a urcat şi el în pom. Fiinţa în sfîrşit a reacţionat şi s-a aplecat să-l vadă. Olandezul l-a putut observa mai bine : avea păr lung care-i ajungea pînă aproape de şale. Faţa, brună, era spînă, iar ochii straniu de umani. Cînd a deschis gura, i-a zărit caninii puternici. Dosul mîinii avea păr puţin, braţele erau lungi şi înălţimea totală nu depăşea 1,50 m. Van Herwaarden a încercat să stabilească un dialog, vorbindu-i cu blîndeţe. Într-un tîrziu, „omuleţul" s-a agăţat de o creangă şi a fugit scoţînd un soi de şuierat...

Această descriere clară elimină posibilitatea confuziei cu orang-utanul sau gibonul. Oare *orang pendekul* nu este pithecanthropul ? Căci în Java, nu departe de Sumatra, au fost exhumate rămăşiţe de pithecanthropi. Aceştia din urmă, împreună cu sinanthropul din China şi mulţi alţi oameni-fosilă, sînt înglobaţi în specia *Homo erectus*, strămoş al lui *Homo sapiens*. Pithecanthropul s-ar fi putut refugia în imensele păduri din Sumatra, unde ar fi supravieţuit pînă în zilele noastre...

ÎN decembrie 1953, în provincia Perak din peninsula malaeziană, o fată lucra într-o plantaţie de orez cînd a simţit o mînă pe umăr. S-a întors şi a dat cu ochii de o femeie păroasă, cu plete negre lungi, înfăşurată pe coapse cu o scoarţă de copac. Avea chiar şi mustaţă. Doi masculi aşteptau mai departe. Femeia sălbatică a schiţat un zîmbet arătîndu-şi caninii impresionanţi şi a scos un soi de croncănit. Fata a fugit...

Şi *nittaewo* din Ceylon (Sri Lanka) semăna cu pithecanthropul, numai că a dispărut pe la 1800. Erau pigmei înalţi doar de 90 cm pînă la 1 m şi trăiau în munţi. Erau păroşi ? Indiciile în această privinţă sînt contradictorii. Aveau unghii lungi, ca nişte gheare, şi limbajul lor se reducea la un fel de gîngurit (ei să fi fost cei despre care Homer spunea că se luptau cu cocorii ?). Vînau, locuiau în peşteri sau pe platforme construite în copaci şi se aflau în război veşnic cu populaţia Vedda, înrudită cu australienii. Au dispărut unii după alţii. Vedda i-ar fi încercuit pe ultimii *nittaewo* într-o grotă căreia i-au blocat intrarea cu crengi şi uscături şi i-au dat foc...

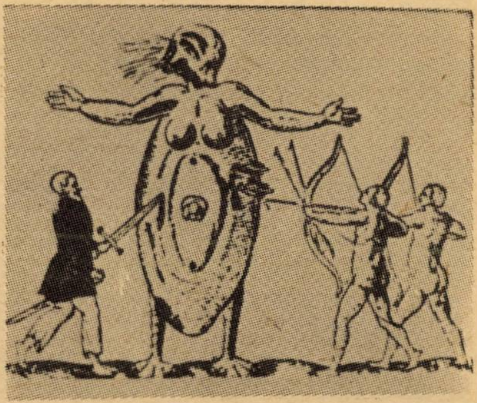
Zoologul britanic W.C. Osman Hill i-a asimilat cu pithecanthropul, iar în 1962 P.E.P. Deraniyagala a descoperit, în Ceylon, un dinte fosil de tip pithecanthropian...

CUM A AJUNS *YOWIE* ÎN AUSTRALIA ?

OMUL sălbatic din Australia e numit *yowie*. Primul raport în ce-l priveşte datează din 1975 : uriaşi acoperiţi cu păr care locuiau în pădurea tropicală. Cei de pe cîmpii şi coline erau mai scunzi.

În 1971 echipajul unui elicopter care survola munţii australieni a reperat un primat păros ce se deplasa cu iuţeală printr-o zonă cu tufişuri,apoi a dispărut în vegetaţia înaltă. În septembrie 1976, doi băieţi de 18 ani şi-au aşezat cortul la poalele muntelui Solitary. Au adormit, dar pe la unsprezece noaptea s-au trezit din pricina unor zgomote stranii. Astfel au putut zări patru fiinţe humanoide, păroase, înalte cam de 1,50 m. Fireşte, s-au speriat unii de alţii şi au fugit în direcţii opuse.

În noiembrie 1977 o tînără se plimba călare în preajma localităţii Katoomba cînd calul a sărit brusc într-o parte. Atunci a observat un om-maimuţă mai înalt de 2 m, care o privea dintre co-

Monstru capturat pe coastele Braziliei. Gravură germană din 1565

pacii unde mînca poame. Călăreaţa a fugit în galop.

DAR *yowie* nu e exclusiv vegetarian. În mai 1974, tot în aceeaşi zonă, a fost găsit un ponei mort, cu spatele parţial devorat. În apropiere au fost fotografiate urmele unui primat enorm. Or, în 1970, la Mulgoa, s-au descoperit amprente — de astă dată fosile — asemănătoare cu urmele actuale.

Realitatea lui *yowie* este extraordinară. Întîi, e semnalat în sectoare care nu întotdeauna sînt depărtate de civilizaţie. Apoi, în Australia, nu există alte primate. Şi totuşi, dacă *Homo sapiens* a putut ajunge pe acest continent plecînd din Asia, de ce un alt primat să nu fi făcut acelaşi lucru ?

Yowie e un gigant ; i se atribuie o înălţime de 2,10 m. Pentru a explica existenţa lui trebuie să ne imaginăm că gigantopithecul (altfel spus *yeti*, dacă asimilarea este corectă) a ajuns cumva pe mare pînă în Australia...

ÎNTÎLNIRE CU MISTERIOŞI OAMENI SĂLBATICI AFRICANI

ÎN Africa dosarul oamenilor sălbatici e deosebit de complex.

Un etnograf de la Centrul Naţional de Cercetare Ştiinţifică din Franţa, Jacqueline Roumerguère-Eberhardt, a făcut senzaţie declarînd că în pădurile Kenyei a identificat mai multe tipuri de oameni sălbatici, pe baza diverselor mărturii ale localnicilor.

În aprilie 1981 trei oamei sălbatici păroşi (doi mari şi al treilea mult mai mic) au ieşit dintr-o pădure şi au urmărit nişte păstori ţipînd şi gesticulînd.

Mulţi le-au auzit ţipetele în diferite împrejurări. Tot în 1981, de pildă, un om sălbatic a ţipat cînd a fost încolţit lîngă o casă. În august 1979 s-a auzit ţipătul în vreme ce un bivol era descoperit cu un picior rupt... de către autorul ţipătului ?

Prudentă, cercetătoarea a dat doar nişte indicative tipurilor de oameni sălbatici kenyeni, fără să-i numească în vreun fel :

X 1 : Corp enorm. Acoperit de păr. Înarmat cu o bîtă. Lasă amprente mari.

X 2 : Siluetă prelungă. Fără păr. Piele deschisă la culoare. Agresiv.

X 3 : Mare. Acoperit de păr. Cu plete lungi, albe.

X 4 : Cap enorm. Mic. Îndesat. Puţin păros. Mănîncă tuberculi.

X 5 : *Homo sapiens* modern. Păr lung. Cîteva veşminte. Poartă arc şi săgeţi. Acest ultim tip şi-a şi lăsat, de altfel, armele în mîinile anchetatorilor. Arcul era făcut dintr-un tendon de elefant. Săgeata, cu o pană de vultur la coadă, era muiată în venin.

PE de altă parte, vulcanologul John Tunstall ar fi văzut trei „oameni ai zăpezii“ africani în regiunea Kilimandjaro. Trebuie să mai reamintim oare că deja în Africa trăieşte un mare primat al munţilor, şi anume gorila de munte ? Să mai amintim că în estul şi sudul continentului negru au locuit numeroase primate fosile, situate mai mult sau mai puţin pe linia umană, cei mai celebri fiind australopithecii şi *Homo habilis ?* Dacă unii dintre ei, încă în viaţă, se refugiază în adîncurile pădurilor Africii tropicale ?...

În 1938 exploratorul italian Attilio Gatti a pornit pe urmele unui mare primat care ar fi trăit în pădurea Ituri, numit *mulahu*. Înalt de peste doi metri, se spunea că era dotat cu o forţă uimitoare şi că un „breton“ de păr alb i-ar cădea pe frunte împiedicîndu-l să vadă foarte bine. Cînd voia să se uite atent la ceva, *mulahu* se aşeza în patru labe, îşi lăsa capul în jos şi privea printre picioare ! Gatti a găsit smocuri de păr provenite de la o „fiinţă misterioasă“ sub unghiile şi în dinţii unui explorator australian ucis în pădure. Dar mai ales l-a văzut pe *mulahu* cu ochii lui. În timpul unei furtuni teribile, călăuza indigenă a fugit, iar Gatti s-a ascuns într-o scorbură unde a adormit. Dimineaţa s-a trezit cu o impresie stranie. Un „animal“ uriaş era aplecat asupra lui. „Încă revăd blana ondulată — va povesti Gatti — negru-

roşcată, zburlită pe imensele braţe ridicate, perimetrul colosal al pieptului şi mai ales acel cap uluitor de mare, orbit şi chiar fără chip din pricina perdelei de şuviţe albe care îi cădea ca o vizieră peste sprîncene... L-am văzut pe *mulahu !*"

INFORMAŢIILOR lui Gatti li s-au adăugat cercetările recente asupra primatelor misterioase din pădurile Zairului, numite *kikomba* şi *kakundakari*, întreprinse de zoologii Heini Hediger şi George B. Schaller.

Kikomba ar fi un mare primat biped, în parte arboricol, care ţine deseori în mînă o bucată de lemn. Îi place grozav să fure animalele prinse în capcanele localnicilor, dar nu le mănîncă. E destul de agresiv cu oamenii. Un elveţian, Charles Cordier, a văzut în 1948 un *kikomba*. Pare justificată asimilarea lui cu *mulahu*, datorită obiceiurilor şi părului alb de pe cap.

Kakundakari e mult mai mic (cca 90 cm). Şi el are un fel de plete pe creştet. Pescuieşte crabi şi îi pune într-o sacoşă împletită din frunze pe care o poartă la brîu. În 1957, un specimen a fost capturat şi închis într-o cuşcă. L-au văzut sute de persoane, dar pînă la urmă a izbutit să evadeze. Un vînător care a lovit cu lancea un *kakundakari* a descoperit pe acesta un sînge albicios...

Dualitatea *kikomba-kakundakari* evocă irezistibil pe cea dintre australopithecul robust şi cel gracil. De aici pînă la a-i asimila nu e decît un pas...

OAMENI SĂLBĂTICIŢI, OAMENI DOMESTICIŢI...

DEŞI fac parte din alt „dosar" neelucidat al naturii, oamenii sălbăticiţi — crescuţi de mici de animale — se comportă la fel de „inuman" şi agresiv cînd sînt capturaţi. Am spus că dosarul e neelucidat pentru că nimeni încă nu a găsit o explicaţie convingătoare duioşiei pe care o manifestă animalele sălbatice-mame faţă de puii de om. Ce anume le face să îşi inhibe într-atît instinctul de vînător şi să-l exhibe pe cel matern, nu doar nefăcîndu-i nici un rău copilului părăsit, înfometat şi fără îndoială ţipînd îngrozitor de foame, ci dîndu-i să sugă, luîndu-l în vizuină şi adoptîndu-l alături de proprii pui? Cum de nu recunosc în puiul de om mirosul vînătorului de mîine (mai ales că în majoritatea cazurilor semnalate duşmanul lor tradiţional, omul matur, le-a ucis pe „mame" ca să poată lua copilul înapoi) ? În ce măsură au definit psihologii resorturile instinctului matern care îşi dezvăluie aici insondabila gingăşie şi preeminenţă asupra oricăror altor porniri „animalice" ?

Faptul că lupii, de pildă, adoptă şi cresc puii de om (pe care nu îl acceptă doar lupoaica, ci şi lupul) e o lecţie exemplară pe care natura o dă oamenilor ; ocrotirea vieţii e mai presus de orice barieră creată de rasă, specie, regn, limbaj...

De la bun început să spunem că, în pofida celebrităţii lui Tarzan şi a rudeniei noastre cu maimuţele, încă nu s-a semnalat vreun caz autentic de copil crescut de maimuţe, probabil din pricina traiului lor arboricol. În schimb, abundă cazurile de copii crescuţi de lupi ; dovadă faptul că au pătruns şi în mitologie şi în literatură (de exemplu : Romulus şi Remus, Mowgli)

ÎN 1341 un băiat de zece ani a fost găsit printre lupii din landul Hesse, în Germania. Mergea în patru labe, sfîşia carnea crudă şi a murit la puţin timp după capturare, neizbutind să se integreze în colectivitatea umană.

În 1553, în Picardia, s-a găsit un băiat de opt ani pe care mama lui îl abandonase cînd avea un an. Lupii l-au adoptat (Ce înţeles straniu capătă, în această poveste, zicala „homo homini lupus" !). El şi-a recuperat uşor întîrzierea şi a devenit păstor vestit ; sensibili la trecutul lui, se spune că lupii nu i-au atacat niciodată turmele. A fost ucis în război !

În octombrie 1920 reverendul J.A.L. Singh a fost alertat că în jungla din apropiere de Midnapore (India) ar exista o creatură cu înfăţişare umană. Plecat în căutarea ei, a ajuns la vizuina unor lupi. „Chiar în spatele puilor — scrie Singh — venea o făptură hidoasă, cu trup, mîini şi picioare aparent umane, iar capul ascuns într-o claie de păr în-

cîlcit. Imediat în urma ei a ieşit una mai mică, identică." „Făpturile" mergeau în patru labe, aveau maxilare proeminente, urechi mari, braţe foarte lungi şi ochii, neobişnuit de strălucitori, vedeau şi în întuneric ; erau insensibile la căldură şi la frig.

Vizuina a fost golită, lupoaica ucisă. „Cei doi pui şi cele două creaturi hidoase se înghesuiseră într-un colţ. A fost teribil de complicat să le despărţim — continuă Singh. Micii monştri erau mai feroce decît puii de lup ; mîrîiau, îşi arătau dinţii, se repezeau la noi să ne muşte şi apoi fugeau iute înapoi." Neştiind cum să se descurce, Singh a aruncat o pătură peste „ghemul" de copii şi pui şi a luat el să crească „monştrii". Aceştia s-au dovedit a fi două fetiţe, de opt şi de un an şi jumătate. Pe cea mică a botezat-o Amala (a murit după un an de nefrită), iar pe cea mare, Kamala. Aceasta a trăit pînă la şaptesprezece ani, cînd învăţase deja să se ridice şi să meargă pe două picioare şi ştia şi să vorbească...

MAME la fel de bune s-au dovedit şi ursoaicele. În 1660, în Lituania a fost descoperit un băiat de vreo zece ani, botezat Joseph. Avea păr alb, foarte des, degete lungi, pielea uscată şi nenumărate cicatrici. Sfîşia cu unghiile scoarţa copacilor şi le sugea seva. După ce a fost „domesticit", cea mai mare plăcere a lui era să se întoarcă în pădure şi să se joace cu urşii ; se rostogolea şi mormăia ca ei. A fost dus la curtea Poloniei şi dăruit unui nobil printre servitorii căruia a trăit pînă la moarte.

În 1767 în Ungaria s-a găsit o fată de optsprezece ani crescută printre urşi. Era înaltă, robustă, cu pielea măslinie. S-a apărat cu furie cînd a fost capturată de oameni ; se hrănea cu carne crudă, rădăcini şi scoarţă de copac.

Chiar nu demult, în 1976, în Metsovo (Grecia) a fost găsit un adolescent care fusese răpit de o ursoaică şi hrănit de ea ani la rînd.

ÎN 1672 s-a semnalat în Irlanda şi un băiat de şaisprezece ani crescut printre oile sălbatice ; avea pielea bronzată, membre viguroase, fruntea îngustă. Behăia şi mergea în patru labe. Se hrănea cu iarbă şi fîn. A fost trimis în Olanda în chip de curiozitate.

Nu foarte certă e relatarea exploratorului Jean-Claude Armen care ar fi descoperit în Sahara occidentală, în 1963, un copil-gazelă, capabil să alerge cu 50 km/oră. Avea ochi negri, genunchi deosebit de puternici, se hrănea cu rădăcini. Armen spune că s-ar fi linguşit pe lîngă el, iar cu gazelele care îl crescuseră comunica prin semne. Din păcate nu a adus nici o fotografie a lui, iar cea prezentată s-a dovedit a fi a unui alt copil-gazelă, prins în Syria în 1946.

Un caz extrem de neobişnuit e cel al lui Ramchandra. Acest băiat de cincisprezece ani, semnalat în India în 1973, era adaptat unui mod de viaţă amfibiu. Îşi petrecea aproape tot timpul înotînd în rîul Kuano şi putea rămîne sub apă vreme îndelungată. Fusese pierdut la un an de mama lui, care l-a recunoscut după un semn de pe trup. În 1980 încă trăia în libertate...

PĂR BLOND ÎN PĂDUREA VIRGINĂ

LA confluenţa dintre oamenii sălbatici misterioşi şi oamenii sălbăticiţi se află cazul semnalat în 1929 în Congo (colonie franceză la acea dată) ; un vînător de elefanţi întîlneşte un grup de „maimuţe" mari şi deschide focul asupra uneia din ele. Cînd cercetează fiinţa răpusă, e uimit să constate că e vorba de o fată pe jumătate umană, cu pielea închisă la culoare, dar cu păr blond. Ea îi aruncă ucigaşului ei o privire încărcată de reproş şi moare.

Să ne întoarcem în urmă cu paisprezece ani. În 1915 o expediţie se afundă în pădurile congoleze. E condusă de danezul Louis Bertelli şi de soţia lui suedeză. Scopul expediţiei e de a verifica existenţa unei misterioase populaţii de oameni-maimuţă. Nimeni nu-i mai revede pe membrii expediţiei ; o ambarcaţiune a lor e găsită răsturnată.

Al doilea act se joacă în 1928. Fugind din Congoul belgian, un african încearcă să ajungă prin pădure în cel francez. Atunci îi întîlneşte pe oamenii-maimuţă.

Le descoperă chiar şi satul, alcătuit din colibe primitive instalate în copaci. Ascuns la oarecare distanţă, omul are surpriza să vadă într-o noapte o fată blondă care coboară dintr-o colibă şi se duce să se scalde în rîu. Africanul încearcă să stabilească un dialog ; ea îi răspunde într-un fel de limbaj jumătate uman, jumătate de maimuţă. Apoi îl conduce spre un mormînt de unde scoate oseminte şi o şuviţă de păr bolnd... În acel moment o face să tresară un strigăt ; oamenii-maimuţă au descoperit dispariţia fetei care se grăbeşte să se întoarcă la ai ei.

E posibil de reconstituit, în lumina acestui episod, următorul scenariu : expediţia Bertelli a fost masacrată de locuitorii pădurii. Doar doamna Bertelli a supravieţuit ; luată de oamenii-maimuţă, a devenit tovarăşa unuia dintre ei. A avut o fetiţă, apoi a murit. Şi pe această fată, neagră ca oamenii-maimuţă, dar blondă ca mama ei o va întîlni africanul şi apoi o va ucide vînătorul...

DACĂ NE-AM ÎNTÎLNI CU UN OM SĂLBATIC ?...

NE întrebăm — curioşi, neliniştiţi şi nerăbdători — cum vom reacţiona cînd ne vom întîlni cu un extraterestru. Cu blîndeţe ? Cu agresivitate ?... Cum am reacţionat cînd ne-am întîlnit, de-a lungul istoriei, cu oamenii sălbatici, strămoşii noştri contemporani ? Cu agresivitate, din păcate, în majoritatea covîrşitoare a cazurilor (din teamă ?, din ignoranţă ?, din nepăsare ?, din cruzime?), izgonindu-i în cele mai inaccesibile ţinuturi ale Pămîntului. Dar dacă totuşi ne-am întîlni azi cu un om sălbatic ?...

Vercors a pus problema în *Animalele denaturate*. Iar în 1975 scria : „Şi dacă am regăsi un popor încă în viaţă în cine-ştie-ce masiv izolat din Borneo, ce nenorocire pentru toată antropologia ! Căci ea va fi incapabilă, după descrierea acelor creaturi, şi încă în absenţa unei definiţii clare a comportamentului specific uman, să le clasifice în regnul animal sau în cel uman. Şi, dintr-o singură lovitură, problema va deveni insolubilă ; cum să-i tratăm ? Ca pe nişte alegători cu drepturi civile sau ca pe nişte animale de povară ?“

André Maurois reacţionează altfel : „Într-o zi, în Périgord, un muncitor care lucrează în fundul unei galerii încă neexplorate din Lascaux vine să-mi spună că a auzit nişte mormăieli care nu par nici cuvinte, dar nici sunete scoase de un animal. Mă duc acolo şi descopăr o familie preistorică. De 20 000 de ani trăieşte în peşteri, reproducîndu-se, respirînd datorită unui horn care iese în pădure, hrănindu-se... Cum oare s-a hărnit ?

Nu e imposibil de imaginat aşa ceva, căci ce sînt 20 000 de ani faţă de 50 de milioane de ani ai coelacanthului, al cărui organism e deja atît de complex, încît au trebuit, pentru a-l modela, cîteva miliarde de ani ? Într-adevăr, romanul adevărat al lui Smith e atît de perfect, încît nu-l voi scrie pe al meu.“

Smith a fost descoperitorul coelacanthului. În ce-l priveşte pe Swift, în *Călătoriile lui Gulliver* imaginează oameni reduşi la o stare primitivă, pe yahooţi, deveniţi sclavii unui popor de cai, houyhnhnmii.

Mai găsim în literatură un om sălbatic celebru, pe Caliban (metateză a cuvîntului „canibal“), personaj din *Furtuna* lui Shakespeare, făptură diformă cu înfăţişare îngrozitoare şi miros dezgustător...

SPRE deosebire de antichitate, evul mediu şi mai apoi secolele 15—18 nu au mai privit oamenii sălbatici ca pe nişte curiozităţi dătătoare de fiori, ci ca pe o imagine a locuitorilor contemporani ai Paradisului, mutat — odată cu inaugurarea călătoriilor spre America — din Asia în insulele noului continent. Folcloristul italian Giuseppe Cocchiara spunea că „înainte de a fi fost descoperit, sălbaticul a fost întîi inventat“. Starea primitivă a „bunului sălbatic“, blîndeţea, inocenţa lui (chiar dacă multe din populaţiile nou descoperite erau de canibali !) au resuscitat mitul Paradisului terestru pierdut.

În secolul nostru raţional, „bunul sălbatic“ e căutat spre a-l cunoaşte şi a ne cunoaşte astfel mai bine pe noi înşine şi propria noastră istorie.

Val TRAIAN

ENERGII CEREBRALE

ÎNTREBATĂ fiind, în urmă cu cîţiva ani, ce părere şi-a format despre creierul uman — ca obiect al cercetărilor sale ştiinţifice —, acad. Natalia Behtereva (directoarea Institutului de Medicină Experimentală din Moscova) a răspuns următoarele, într-o manieră foarte sugestivă : „O întreagă galaxie într-o cutie craniană ! Miliarde de celule nervoase — neuronii. Aceştia sînt nenumăraţi şi fiecare dintre ei are mai multe mii de contacte. Luată în ansamblu, valoarea numerică a tuturor contactelor posibile este de 56×10^{12}. Este într-adevăr o cifră astronomică, ea reprezentînd gradele de libertate care ne permit nouă, oamenilor, să executăm acţiunile cele mai variate. Din păcate, chiar geniile nu folosesc toate posibilităţile creierului lor... Creierul uman este de fapt singurul organ dotat cu o imensă rezervă de posibilităţi — practic nelimitată".

Şi într-adevăr, acest centru esenţial al conştientului şi al subconştientului nostru continuă să prezinte încă numeroase enigme, datorită — în primul rînd — acestor posibilităţi funcţionale atît de diversificate.

Se ştie că, datorită proceselor biochimice care se produc la nivelul neuronilor, creierul se manifestă şi ca o sursă modulatoare de biocurenţi electrici transmişi în interiorul corpului prin sistemul nervos, precum şi ca o sursă de radiaţii emise în mediul exterior. Odată descoperită de fiziologi activitatea electrică a extraordinarei organizări a celor 10 miliarde de neuroni, aceasta a devenit, în scurt timp, obiect de studii ştiinţifice şi apoi metodă de investigare medicală, datorită inventării electroencefalografului. Pe această cale, s-a pus în evidenţă existenţa a patru feluri principale de unde, ale căror frecvenţe variază între 0,5 şi 40 de cicluri (perioade) pe secundă. Fiecare tip de undă principală este specifică unui anumit regim de funcţionare a creierului şi se caracterizează printr-un anume domeniu al frecvenţei radiate :

— undele *delta* sînt produse în intervale de timp în care somnul este profund şi au ca specifică frecvenţa de 0,5 pînă la 5 cicluri pe secundă ;

— undele *teta* sînt generate de creier atît în timpul somnului, şi anume în perioadele în care visăm, precum şi în anumite stări deosebite — denumite transe creative — ; frecvenţa acestora variază între 5 şi 8 perioade pe secundă;

— undele *alfa* sînt caracteristice stărilor de relaxare, şi anume relaxărilor „receptive", în care creierul preia uşor stimuli şi informaţii din mediul exterior ; domeniul de frecvenţă variază între 8 şi 13 cicluri pe secundă ; în mod normal, chiar de la o simplă închidere a ochilor, cu alungare a gîndurilor perturbatoare, creierul va produce unde de tipul *alfa ;*

— undele *beta* sînt specifice activităţilor curente, în special atunci cînd conştientul se dirijează spre exterior (deplasări, conversaţii etc.) ; valorile frecvenţei variază în acest caz între 14 şi 40 perioade pe secundă.

Graţie electroencefalografelor, s-a putut constata însă faptul, deosebit de important, că această sursă computerizată atît de complexă care este creierul poate să producă în mod simultan toate tipurile de unde ; starea dominantă a uneia sau a alteia poate fi urmărită ast-

fel, la un moment dat, prin amplitudinea undelor respective înregistrate de către peniţele aparatului pe banda de hîrtie ce redă investigarea. S-a putut afla, de exemplu, că atunci cînd ne concentrăm „spre interior“, avînd procese mentale de creativitate, de rezolvare a unor probleme prin eforturi de memorie şi de analiză a informaţiilor depozitate, există un caracter dominant atît al undelor *alfa,* cît şi al undelor *teta.*

Dar dacă — în general — electroencefalogramele sînt analizate de medici pentru a constata dacă creierul are sau nu o funcţionare normală, emisiile energetice respective şi-au demonstrat o utilitate mult mai extinsă. Un aspect oarecum ieşit din comun al acestui domeniu a fost remarcat în anul 1958 de către dr. Joseph Kamiya (de la Universitatea din Chicago — S.U.A.), care a constatat faptul că persoanele investigate nu numai că pot să recunoască felul de unde emise *(alfa, beta* sau *teta),* dar chiar mai mult, acestea pot să treacă în mod voit de la o emisie la alta — respectiv de la o anumită stare bioenergetică a creierului la un alt nivel energetic. Şi cum orice descoperire provoacă dorinţa unor noi „incursiuni în necunoscut“, pentru a conduce cunoaşterea „mai departe“, dr. J. Kamiya şi apoi alţi cercetători s-au antrenat să afle cît de mult pot fi folosite aceste energii cerebrale ; întrebarea care şi-au pus-o în acest sens specialiştii respectivi e următoarea : dacă oamenii pot să-şi controleze în mod conştient undele bioenergetice cerebrale, ei nu ar putea oare să-şi dirijeze singuri şi alţi „parametri funcţionali“ ai diferitelor organe interne, al căror regim de activitate este filtrat de creier, în subconştientul nostru fiziologic ?

Cercetările aplicative care au fost efectuate, în anii ce au urmat, de către diferite grupuri de medici şi specialişti au condus la elaborarea unei noi metode terapeutice utile, prin care însuşi bolnavul devine principalul său curator; în literatura medicală, această „nouă armă“ folosită împotriva suferinţei omeneşti a fost denumită „retroacţiunea biologică“ — respectiv *„biofeedback“.*

Poate că cele mai spectaculoase rezultate au fost obţinute în deceniul trecut de către şcoala canadiană a grupului de medici care s-au dedicat experimentărilor prin metoda „retroacţiunii biologice“, neurologul dr. Fernand Poirier (directorul Laboratorului metropolitan de encefalografie din Montreal) devenind cunoscut în scurt timp prin tratamentele sale extrem de reuşite. Metoda sa de lucru era, de altfel, foarte simplă : după fixarea pe capul pacientului a unui număr de electrozi conectaţi la un amplificator, acestuia i se puneau la urechi două căşti audio care îi permiteau să urmărească „muzica propriului creier“ ; de la caz la caz, în faţa pacientului se punea şi ecranul unui osciloscop, care îi oferea şi imaginea vizuală a emisiei energetice cerebrale. După cîteva „instruiri electronice“ asupra celor ascultate prin căşti şi a vizionărilor pe ecran, bolnavul era lăsat să-şi îmbunătăţească singur regimul energetic al funcţionării creierului. în vederea sta-

Julio Castellanos. Autoportret

bilizării parametrilor bioenergetici normali. Ca urmare a frumoaselor rezultate terapeutice obținute în tratarea unor simple afecțiuni (dureri locale, migrene rebele, vome repetate, colite spastice), pînă la afecțiuni mai grave (hipertensiune, dereglări ale ritmului cardiac, unele forme de paralizii, boala lui Parkinson, epilepsia), un grup de peste trei sute de medici canadieni s-au constituit într-o „academie a *biofeedback*"-ului, după modelul oferit de S.U.A. unde în anul 1968 se înființase *Biofeedback Research Society*.

Profesorul Neal E. Miller — de la Institutul Rockefeller din New York — preocupîndu-se în mod special de tratarea hipertensiunii arteriale prin aplicarea metodei „*biofeedback*", a demonstrat nu numai o reușită generală, ci și o interpretare fiziologică mult mai reală. Prin experimentări mult mai complexe efectuate atît pe animale, cît și pe oameni-voluntari, acesta a demonstrat că fiecare dintre noi „putem învăța" să ne controlăm funcționarea organelor interne, tot astfel cum învățăm să cîntăm sau să folosim un instrument ; conform concepțiilor profesorului Miller, vindecarea unei afecțiuni prin însuși jocul energiilor cerebrale ale pacientului este mult accelerată atunci cînd pacientul devine conștient de efectele favorabile ale propriilor eforturi : Dacă un băiat care învață să joace baschet are ochii acoperiți, el nu va putea să învețe să arunce la coș. O persoană care învață să-și reducă singură tensiunea va avea de asemenea ochii acoperiți dacă nu va ști imediat că obține rezultate pozitive.

O metodă mai simplă a fost adoptată de căte dr. Bernard Engel (de la Centrul medical al Universității California din San Francisco) pentru tratarea aritmiilor cardiace ; colaborînd cu medicii Theodore Weiss și Eugene Bleecker (de la Institutul Național al sănătății din Bethesda — Maryland), a aplicat metoda retroacțiunii biologice prin instalarea în fața pacienților a cîte unui cardiotahometru (ce măsura ritmul bătăilor inimii), care oferea în fiecare moment următorul joc de lumini ; lumini verzi în cazul necesității accelerării ritmului cardiac, lumini galbene la ritm normal și respectiv lumini roșii pentru necesitatea reducerii ritmului activ al inimii.

Pe cît de simplă, pe atît de eficace s-a demonstrat și metoda aplicată de dr. Herbert Johnson (de la Centrul de readaptare al Spitalului Casa Colina — din Pomona, California) ; la diferite paralizii, în special la hemiplegii, pacienții puteau să urmărească singuri, prin anumite semnale, chiar și cele mai reduse mișcări obținute la mușchii afectați. Prezentînd mai tîrziu reușita spectaculoasă a *biofeedback*-ului muscular, dr. Johnson a evidențiat în mod deosebit faptul că în cadrul metodei respective s-a putut remarca și următorul aspect : mulți dintre pacienți reușeau să „energizeze" la început numai cîte o celulă musculară, pentru ca, odată pătrunsă în țesutul respectiv energia cerebrală suplimentară, celelalte celule să se reactiveze apoi una cîte una, pînă la vindecarea totală !

Prin metode similare, dr. Robert Kinsman (de la National Jewish Hospital din Denver — Colorado) a demonstrat cum se poate trata astmul respirator ; echipa dr. Elmer Green (de la Fundația Menninger — din Kansas) s-a specializat în tratarea migrenelor, în special prin instruirea pacienților cum să-și ridice prin *biofeedback* temperatura mîinilor ; la rîndul său, dr. George Whatmore (din Seattle) s-a specializat în tratarea discontinuităților funcționale ale sistemului nervos ; și această enumerare poate fi continuată cu citarea altor numeroase centre de studii și centre de sănătate, în cadrul cărora metoda „retroacțiunii biologice" a oferit mereu rezultate surprinzătoare.

O observație deosebit de ciudată a putut să o facă însă dr. F. Poirier atunci cînd efectua tratamente asupra unor grupuri de pacienți : deși pacienții respectivi erau oarecum izolați, fiecare ascultîndu-și în căștile aplicate numai propriile emisiuni cerebrale, totuși aparatura indica, la un moment dat, un anume sincronism între undele mai multor persoane. Repetarea acestei sincronizări — de exemplu la undele *alfa* — depășea limitele unor simple întîmplări. Dar chiar mai mult decît atît, s-au putut

observa chiar un fel de „conversații mute“ între cîte doi pacienți ; astfel, după descărcări energetice de cîteva secunde la unul, se produceau descărcări întru totul similare la celălalt — fapt ce dura minute întregi în care se produceau aceste alternări de semnale — ; analizați după ședință, pacienții respectivi relatau un fapt uimitor : în timpul ședinței de tratament au avut impresia că au comunicat unul cu altul, mărturisind că au avut și anumite emoții, care se demonstrau a fi fost identice !

Și iată astfel că prin intermediul unei aparaturi suficient de simple, omul modern a reușit să redescopere principii vechi — care pînă mai ieri păreau a fi din domeniul magiei sau al speculațiilor. În primul rînd a fost regăsit acel principiu al filosofiilor orientale, conform căruia fiecare om ar dispune de energii interioare cu care, prin propria voință, ar avea posibilitatea să-și controleze total funcțiunile întregului organism. Dar este interesant de constatat astăzi faptul că dacă un yoghin învăța timp de cîțiva zeci de ani „tainele“ dirijării energiilor cerebrale pentru „stăpînirea“ diferitelor organe interne, pacienții zilelor noastre pot fi „antrenați“ în acest sens în decurs de numai cîteva ore pentru controlul unei funcțiuni interne ; acest lucru se datorează în mod evident metodei *„biofeedback“*, care se bazează pe folosirea aparaturii specifice de informare imediată asupra progreselor realizate în reglarea funcțională a ființei proprii, respectiv pe „conștientizarea“ propriilor posibilități energetice.

UN al doilea principiu demonstrat prin aparatura „retroacțiunii biologice“ este acela al existenței reale a telepatiei ca fenomen fizic, respectiv al existenței proceselor energetice de transmitere și recepție a informațiilor pe calea undelor — de la creier la creier. Deși despre fenomenele de telepatie spontană știm cu toții că se produc în mod continuu și nu de puține ori am urmărit cu interes diverse istorioare sau am fost chiar surprinși direct de manifestările sale neașteptate, studierea științifică a acestei aptitudini cerebrale a tot întîrziat. Multă lume a considerat că acest fapt s-ar datora unui anumit conservatorism, dar motivul de fond este cu totul altul : nici pînă în prezent nu s-au putut determina încă parametrii specifici ai undelor telepatice (domeniul spectral, lungimea de undă etc.) și nici care este centrul cerebral ce le emite și le recepționează. Ne aflăm de fapt încă într-o etapă de început care, din lipsa elementelor teoretice de bază, precum și a unei aparaturi adecvate de investigare, este poate mult mai extinsă în timp în raport cu cercetările din alte domenii ; din această cauză, timp de decenii întregi doar unii oameni de știință — sesizați de stranietatea fenomenelor —, au încercat să efectueze experimentări cantitative și calitative organizate.

Începînd din anul 1884, cunoscutul neurofiziolog francez Charles Robert Richet (laureat Nobel în anul 1913) a efectuat aproape trei mii de experiențe de transmitere telepatică — folosind cărți de joc —, pentru a încerca să contureze principii ale manifestării fenomenului la nivel cerebral ; un calcul al probabilităților de ghicire a cărților selectate indica posibilitatea aflării unui număr de 732 de cărți ; or, în experimentele sale, reușita a fost de 789 rezultate exacte.

Patru decenii mai tîrziu, un alt pionier al acestui gen de cercetare a obținut rezultate mai spectaculoase, în condițiile unor experimentări mult mai strict condiționate ; astfel, la Universitatea Harvard (S.U.A.) dr. H.L. Estrabrowks a organizat, în cursul anului 1925, un număr de 1 660 transmisii telepatice, în cadrul cărora studenți folosiți ca subiecți trebuiau să recepționeze culoarea roșie sau neagră a cărților de joc utilizate ; rezultatele exacte au depășit așteptările, fiind înregistrate 928 de răspunsuri corecte.

Consacrarea oarecum oficială a acestui gen de „jocuri științifice“ avea să fie obținută însă la Duke University (S.U.A.), unde profesorul Joseph Banks Rhine a organizat, începînd din anul 1930, cele mai severe controale pentru astfel de experimente. Matematician fiind, profesorul Rhine a pus la baza încercărilor respective scheme foarte pretențioase, bazate atît pe calculul pro-

babilităţilor, cît şi pe legile numerelor mari (care impuneau ca unele experimente să fie repetate de peste 100 000 ori !). Pentru a mări gradul de siguranţă în aprecierea răspunsurilor exacte, Rhine a introdus preluarea informaţiei cerebrale asupra a cinci modele geometrice diferite, cartonaşele respective fiind cunoscute sub numele de „cărţile Zener" (după numele dr. Zener — asistentul său care le-a imaginat) ; în plus, a introdus şi o amestecare mecanică a acestor cărţi, pentru a se evita la maximum influenţe umane suplimentare. Experienţele, care au durat desigur ani şi ani de zile, au convins treptat pe mulţi oameni de ştiinţă asupra faptului că existenţa fenomenului telepatic se încadrează în mod normal, ca oricare alt proces specific al fiziologiei umane, în legi cantitative şi calitative bine definite.

T. Takayama. Maternitate

Se pare că, în deceniul respectiv, ideea acestor experimente a antrenat cercetători din multe alte ţări, intuindu-se că pe această cale s-ar putea obţine noi deschideri de orizont în cunoaşterea fiinţei umane. Astfel, de exemplu, în Marea Britanie, dr. Soal a efectuat, între anii 1934 şi 1939, un număr de 128 250 experimente, în Franţa un bun matematician — inginerul M. de Cressac — a organizat o mie de transmisii similare, în Olanda deveneau cunoscute experienţele profesorului W. Tenhaeff. Dar poate că cele mai puţin difuzate — în schimb cu cele mai valoroase rezultate ştiinţifice — au fost cercetările efectuate în aceeaşi perioadă de către profesorul Leonid Vassiliev, din Leningrad ; lucrările sale în acest domeniu devenind cunoscute abia în al şaselea deceniu, pe lîngă publicarea în editura *Literatura politică* a cărţii sale privind fenomenul telepatic şi înfiinţarea la Moscova şi Leningrad a secţiilor de Bioinformatică, ca o preţuire efectivă a aportului său în acest domeniu i s-a acordat titlul de membru corespondent al Academiei de medicină a U.R.S.S., apoi Premiul Lenin.

PENTRU definirea posibilităţilor oferite de transmiterea prin unde telepatice a celor mai diferite informaţii şi în cele mai diverse condiţii de mediu ambiant, în decursul deceniilor anterioare s-au organizat experimente ştiinţifice din ce în ce mai complexe. Iată, de exemplu, o relatare publicată în anul 1959 de către ziarul american „International Journal" cu privire la insolita demonstrare a faptului că undele telepatice — spre deosebire de undele electromagnetice radiofonice — pot să treacă direct din mediul atmosferic în adîncimile mediului marin, fără nici un sistem auxiliar suplimentar [1] : „Un experimentator se afla pe pămînt, în laboratorul său, şi un altul la bordul (submarinului) *Nautilus*, la o distanţă de două mii de mile faţă de primul. În fiecare zi şi la o oră precisă, persoana aflată la sol transmitea către submarin imaginea a cinci figuri (cărţile Zener) alese

[1] RENÉ BERTRAND : *La télépathie*, Ed. R. Laffont, 1974.

la întîmplare printr-un dispozitiv automat. A doua persoană, care se afla în acelaşi moment în imersiune profundă faţă de suprafaţa mării, avea în faţă o foaie de hîrtie albă pe care trasa imaginile vizuale ce se desenau în mintea sa.

Cînd hîrtiile au fost adunate la sfîrşitul croazierei, s-a constatat că omul din submarin a desenat corect trei sferturi din figurile transmise".

Dar, dacă acest experiment a fost învăluit într-o discreţie totală, problema trecerii undelor cerebrale din spaţiul atmosferic în profunzimile mediului acvatic constituind şi astăzi o dilemă ştiinţifică, de mai multă publicitate s-a bucurat experienţa telepatică organizată „neoficial" între un laborator de pe Pămînt şi cosmonautul Edgar Mitchell, aflat la bordul navei Apollo 14, în cursul zborului spre Lună (februarie 1971). Încercarea respectivă a fost considerată de la bun început ca fiind deosebit de utilă, căci şi în prezent se caută alte mijloace de comunicare directă între centrele de zbor de la sol şi echipajele aflate în zboruri spaţiale ; această necesitate rezultă din faptul că, în orice moment, comunicaţiile radiofonice şi de televiziune pot să fie întrerupte de furtuni magnetice sau de alte fenomene astronomice neprevăzute. Dar experimentul era conceput să ofere răspunsuri şi la alte aspecte problematice. Undele energiilor cerebrale se propagă oare şi în vidul cosmic ? În caz afirmativ, pînă la ce distanţă se poate prelua informarea telepatică ? Viteza mult sporită a unei nave cosmice poate influenţa oare o astfel de transmisie ? Ar putea să se constate vreo diferenţă între transmisia de la „dus" şi cea de la „întors", s-ar putea înregistra eventual vreo diferenţă de timp ?

De această dată, „emiţătorul" avea să fie însuşi cosmonautul care se deplasa în spaţiu ; pentru mărirea siguranţei „recepţiei" au fost selectate patru persoane care trebuiau să rămînă la sol în locuri distanţate, urmînd a prelua simultan imaginile transmise. În cadrul experienţelor de verificare au fost folosite 75 de cărţi avînd modele de tipul cărţilor Zener ; rezultatele „jocurilor de antrenament" nu s-au demonstrat a fi însă deosebit de promiţătoare, întrucît, din cele 265 de încercări de transmitere telepatică a diferitor imagini, au reuşit doar 66 de selectări. De asemenea, dintre cei patru „subiecţi" aleşi, doar unul s-a dovedit a fi mult mai receptiv ; acesta era Olaf Jonsson, cu care E. Mitchell se obişnuise să facă astfel de experienţe încă din anii anteriori, pe cînd efectuau împreună stagiul militar în cadrul marinei.

După cum a relatat ulterior însuşi Mitchell, el i-a prevenit pe cei patru colaboratori că durata fiecărei transmisii spaţiale nu va putea depăşi cinci minute şi că, datorită programului extrem de încărcat ce îl avea de realizat la bordul navei, nu putea să ştie dinainte în care zi şi la care ore va putea „emite" imaginile respective. Gradul de dificultate al experimentului era deci mult mai ridicat în raport cu oricare altă experienţă similară efectuată vreodată pe Pămînt, căci, în afară de ecranarea impusă de pereţii metalici ai navei spaţiale şi de distanţele enorme care intrau în joc, intervenea şi un program cu totul întîmplător al emisiilor.

În ziua de 1 februarie — prima zi a zborului spre Lună —, timp de cîteva minute, doi dintre „receptorii" mai dotaţi de la sol au înregistrat transmiterea pe calea undelor cerebrale a 25 de imagini alese de călătorul cosmic, care se îndepărta faţă de Pămînt cu o viteză de 11 kilometri/secundă... În zilele ce au urmat, sarcinile obligatorii de la bordul navei l-au făcut pe Mitchell să programeze emisiunile la ore foarte variate, ba chiar în două zile diferite a trebuit să renunţe la efectuarea „emisiunilor telepatice".

La revenirea din reuşita expediţie selenară, consemnările receptorilor şi specificările fiecărui mesaj emis de cosmonaut — în care fiecare persoană notase şi ora exactă a activităţilor respective — au fost predate spre o riguroasă analizare la două unităţi de cercetare diferite ; echipa profesorului J.B. Rhine, aplicînd criterii matematice foarte stricte, a ajuns la concluzia că, din cele 275 de imagini diverse transmise prin energii cerebrale, au fost recepţionate corect un procent de 37,5%. Acest rezultat

a fost considerat de toţi specialiştii domeniului ca o reuşită foarte semnificativă, întrucît probabilitatea de a se ghici imaginile respective la întîmplare era de 20%...

În cadrul extraordinarului experiment organizat de cosmonautul Edgar Mitchell, distanţele de sute de mii de kilometri existînd între creierele unor fiinţe umane ce comunicau prin unde neştiute ne sugerează parcă imaginea unui firişor de energie care leagă nişte puncte mici zvîrlite în imensitatea spaţiului. Şi totuşi, acest fenomen, care face parte din natura intimă a fiinţei omeneşti, are toate şansele de a deschide noi orizonturi ale cunoaşterii şi realizării umane.

DE ALTFEL, acest aspect a fost sesizat de specialişti încă din deceniile anterioare, preocupări ale diferitor oameni de ştiinţă fiind în mod practic mult mai ample. Iată, de exemplu, o declaraţie foarte sugestivă făcută în cadrul unui interviu acordat de profesorul Hipolit Kogan (doctor în ştiinţe tehnice) — care, odată cu înfiinţarea organismului respectiv (1965), devenise conducătorul Secţiei de Bioinformatică din cadrul Comitetului ştiinţific şi tehnic pentru telecomunicaţii (Moscova) : „Telepatia va putea fi aplicată de fiecare dată cînd va fi imposibil să se folosească alte mijloace de transmisie. Ea va fi utilizată în cursul zborurilor spaţiale ; închipuiţi-vă o întrerupere sau o pană la instalaţiile radio, în cursul unui zbor. Va fi suficient să se poată transmite telepatic — de exemplu — cifra 5. În acest mod, staţia de control de la sol va fi prevenită că instalaţia radio nu funcţionează şi va lua astfel măsurile necesare. Bineînţeles, aceasta va impune un personal specializat. În acest scop, vor fi recrutaţi acei oameni care sînt cei mai dotaţi în facultăţi telepatice şi care apoi vor fi supuşi unui antrenament riguros".

Se pare că această problemă a selectării şi pregătirii unora dintre cosmonauţi în practicarea transmisiilor telepatice a preocupat încă de mult timp pe specialiştii programelor spaţiale sovietice şi americane, constituind una dintre numeroasele activităţi cu stimulare reciprocă ; astfel, la cel de al 14-lea Congres al Federaţiei Internaţionale de Astronautică dr. Eugen B. Konneci — coordonatorul compartimentului de Biotehnologie din cadrul N.A.S.A. — relata, printre alte aspecte, şi următoarele :

„Natura şi esenţa anumitor fenomene de comunicaţii electromagnetice între fiinţele vii fac în prezent, după informaţiile de care dispunem, obiectul unei cercetări de prioritate majoră, în cadrul programului spaţial sovietic al zborurilor cu echipaj".

Relatarea respectivă constituia, în fond, recunoaşterea faptului că în Uniunea Sovietică problema transmisiei telepatice devenise obiect de studiu la un înalt nivel ştiinţific. Acest aspect a putut să fie însă constatat în modul cel mai semnificativ în cadrul celor două simpozioane organizate la Moscova în anul 1968 sub tematica generică „Problemele ştiinţifice ale telepatiei".

Primul simpozion — care şi-a desfăşurat lucrările la sfîrşitul lunii februarie 1968 — a fost organizat de Secţia de Bioinformatică a Comitetului ştiinţific şi tehnic pentru telecomunicaţii ; expunerile prezentate au constituit, în mare măsură, o sinteză a concluziilor rezultate în cadrul cercetărilor anterioare efectuate de către mai multe grupuri de specialişti care s-au dedicat noului domeniu de studii. După cum informa la timpul respectiv agenţia de presă „Novosti", în primul expozeu, profesorul Vasili Efimov a arătat că acest domeniu s-a conturat ca o disciplină ştiinţifică începînd încă din anii 1920, cînd eminentul psihiatru Vladimir Behterev şi apoi academicienii Alexandr Leontovici şi Pavel Lazarev, precum şi profesorul Leonid Vassiliev s-au antrenat în studierea transmiterii energiilor cerebrale la distanţă. Dintre referatele deosebit de interesante care s-au prezentat, a atras atenţia expunerea biofizicianului Iuri Kamenski, care a descris modul cum s-au efectuat, sub control ştiinţific, experimentele de transmitere telepatică la mari distanţe în condiţiile mediului terestru ; acestea au fost organizate între Moscova şi Le-

ningrad (700 km) şi respectiv între Moscova şi Novosibirsk (peste 2 000 km).

Iată cum relata Kamenski unele aspecte ale „marelui test de telepatie Moscova-Siberia", care s-a desfăşurat între 19—27 aprilie 1966 : „Eu nu am fost informat dinainte despre ceea ce urma să transmit lui Nicolaiev. Ştiam numai că vor fi şase obiecte diferite şi că juriul avea să mi le dea separat pe fiecare dintre acestea. Intervalul pentru «transmiterea» fiecărui obiect a fost fixat la zece minute.

Primul pachet pe care l-am deschis conţinea un resort de oţel cu şapte spire apropiate. L-am luat în mînă ; am trecut cu degetele peste spire pentru a-mi fixa mai bine aspectul şi contururile sale. În acelaşi timp, am evocat mintal faţa lui Nicolaiev. Mi-am imaginat că el stătea aşezat în faţa mea. Apoi am încercat să modific perspectiva, privind resortul ca şi cum l-aş fi văzut pe deasupra umărului lui Karl. În final, am încercat să-l văd cu propriii săi ochi".

În aceleaşi momente, în cetatea ştiinţei din Novosibirsk, sub controlul riguros al unor cercetători, Karl Nicolaiev scria pe o coală de hîrtie următoarele detalii ale imaginii care îi apăruse subit în minte : „este rotund — metalic — strălucitor — fără dinţi — seamănă cu o bobină..."

După ani de experimente, Iuri Kamenski a oferit participanţilor o concluzie, care de fapt este tot mai mult acceptată de specialiştii domeniului : „Se pare că toată lumea posedă darul transmiterii şi al recepţionării telepatice. Ca orice facultate însă, este necesar să ne antrenăm pentru a o dezvolta. Desigur, anumite persoane se constată că sînt mai dotate decît altele".

AL doilea simpozion privind problemele ştiinţifice ale telepatiei s-a desfăşurat la Moscova, în luna iunie 1968. Acesta a fost organizat de o altă grupă de cercetători, reuniţi în cadrul Asociaţiei ştiinţifice şi tehnice pentru construcţia aparatelor de măsură, al cărei preşedinte era Pavel Oştşepkov — unul dintre fondatorii radiolocaţiei în Uniunea Sovietică ; aşa-numita secţie de telepatie tehnică şi bio-introscopie organizată în cadrul Asociaţiei de biologul Eduard Naumov era prezidată de asemenea de personalităţi ştiinţifice eminente : profesorul J. Terletski (de la catedra de fizică a Universităţii din Moscova), profesorul E. Sitkovski (de la Academia de Ştiinţe Sociale), profesorul N. Sotcevanov (doctor în geologie şi mineralogie). Lucrările acestui simpozion au intrat în istoria scrisă a cercetării ştiinţifice a fenomenului telepatic atît prin programul extrem de încărcat şi de variat (s-au propus peste patru sute de comunicări), cît şi prin larga publicitate care i s-a făcut de către unii invitaţi[2] veniţi din străinătate.

Dar, dincolo de conţinutul ştiinţific şi informatic al referatelor prezentate, poate că cea mai atractivă comunicare a fost aceea însoţită de două filme demonstrative — care s-au referit la o altă formă de manifestare a energiilor cerebrale, şi anume „telekinezia". (În literatura de specialitate, prin acest termen se înţelege fenomenul de punere în mişcare a obiectelor materiale, de la distanţă, ca urmare a dirijării bioenergiei produse de creierul uman asupra acestora.) Primul film reda straniul experiment realizat de Nelia Mihailova — una dintre persoanele cele mai studiate de specialiştii moderni antrenaţi în descoperirea tainelor sistemului cerebral. Primele imagini ale filmului o arătau pe aceasta în faţa unei mese pe care se aflau mai multe obiecte mici : o busolă, un cilindru de metal, o cutie de chibrituri. Apoi, Nelia şi-a întins mîinile deasupra busolei, făcînd mişcări circulare continue ; după vreo douăzeci de minute, în care a privit tot mai intens obiectul, a început să-şi mişte capul dintr-o parte în alta, cu efort, ca şi cum ar fi trebuit să învingă o rezistenţă invizibilă. Deodată, acul busolei a făcut cîteva basculări, pentru ca să intre într-o mişcare de rotaţie în sensul invers al acelor de ceasornic ; şi apoi, în mod uimitor, întreaga busolă — în cutia sa de plastic — şi cureluşa de piele ce era prinsă de cutie au început să se rotească pe masă, sub acţiunea energiilor cerebrale emise de Nelia Mihai-

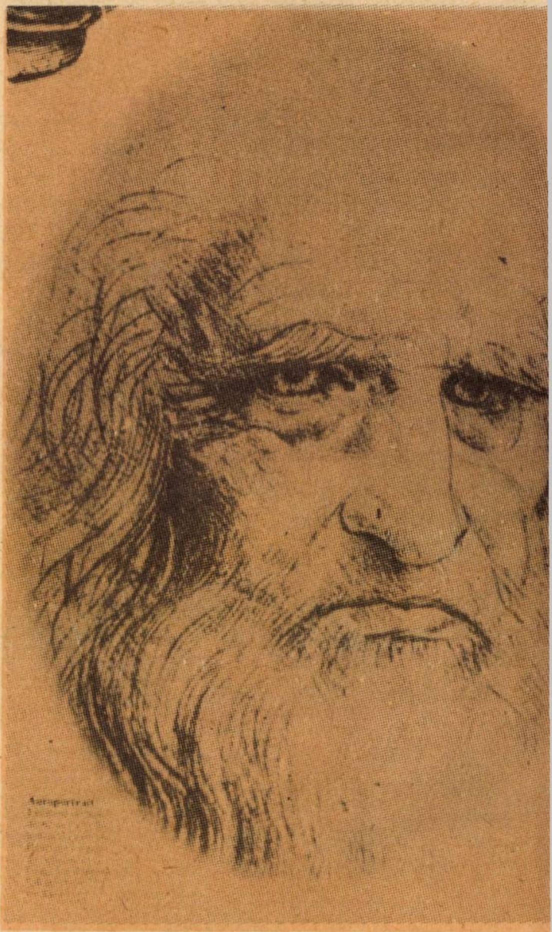
[2] S. OSTRANDER şi L. SCHROEDER : *Psychic discoveries*, Ed. Prentice-Hall, Inc. Englawood — N.J. — 1970.

lova... Ultimele imagini ale filmului o arătau cum se aşază pe scaun, epuizată. În comentariul filmului, Eduard Naumov a precizat că, la fiecare experiment de acest fel, efortul de concentrare şi emitere a energiei respective conducea la o pierdere a greutăţii corpului de 1,5 kilograme într-o jumătate de oră.

Al doilea film, realizat şi prezentat de dr. Sergheiev (din Leningrad), o reda tot pe Nelia Mihailova efectuînd straniile experimente de telekinezie, dar în condiţiile urmăririi, prin electrozi conectaţi la electroencefalograf şi la electrocardiograf, a biocurenţilor specifici ; în plus, în apropierea Neliei erau montate aparate sensibile de măsurat cîmpul magnetic şi cîmpul electric. Întreaga aparatură a demonstrat într-adevăr fenomene cu totul ieşite din comun, atunci cînd energiile cerebrale produceau „micile dansuri“ ale obiectelor de pe masă. Astfel, pulsul se ridica la 240 bătăi pe minut ; în acelaşi timp, biocurenţii din părţile posterioare ale creierului indicau un potenţial de cincizeci de ori mai mare decît cel existent în părţile frontale (în mod normal raportul fiind de trei-patru ori mai mare). Dar ceea ce era cu adevărat uimitor a fost pus în evidenţă de către aparatele exterioare : cîmpul magnetic produs de întregul organism al Neliei (mai ridicat în general ca valoare faţă de marea majoritate a oamenilor) intra într-o vibraţie ritmată ; totodată, îşi modifica forma în spaţiu, concentrîndu-se parcă în raport cu un ax care era direcţia privirii sale !

Dar dacă cercetătorii sovietici au demonstrat, încă din deceniile anterioare, un evident avans în studierea ştiinţifică a energiilor cerebrale şi respectiv a posibilităţilor de folosire practică a acestora, pe parcursul anilor au devenit cunoscute preocupări similare şi din alte ţări. Astfel, în Europa a fost apreciată în mod deosebit activitatea ştiinţifică depusă în acest domeniu de către profesorul Hans Bender, în urma căreia i s-a oferit catedra de psihologie la multiseculara Universitate germană din Freiburg im Breisgau (R. F. Germania). Această apreciere s-a datorat faptului că, după decenii întregi de experienţe de laborator, verificări minuţioase şi cercetări aplicative, concluziile sale au venit să contribuie la înlăturarea multor enigme şi a unor superstiţii dăunătoare.

Conform concepţiilor profesate de Hans Bender, în comportamentul energetic al creierului există în mod natural schimburi de energie cu mediul ex-

Leonardo da Vinci. Autoportret la 62 de ani

terior, dintre care cele mai puţin studiate pînă în prezent se pot manifesta pe două căi, şi anume : în primul rînd, sînt schimburile de informaţii prin anumite categorii de radiaţii ce permit aşa-zisa „percepţie extra-senzorială“ — respectiv telepatia ; în al doilea rînd, sînt emisiile de energie cerebrală care pot exercita anumite influenţe asupra sistemelor materiale din mediul ambiant — neexplicate încă în termeni statistici

actuali —, ce produc aşa-numitele efecte de psihokinezie (telekinezie).

Pentru bătrînul profesor a devenit clar faptul că în fenomenele fizice cele mai ciudate nu există nici un fel de minuni, nici intervenţii ale unor fiinţe supranaturale, nici ale „lumii de dincolo“, toate manifestările specifice ieşite din comun constituind în fond numai exteriorizări ale multiplelor posibilităţi şi ale rezervelor energetice care există în organul cerebral.

Blamînd modul în care, în secolele anterioare, diferite organizaţii religioase — printre care a excelat biserica catolică — schingiuiau şi omorau prin ardere pe rug grupuri întregi de oameni nevinovaţi, profesorul Bender spunea că la sărmanii acuzaţi a fi „stăpîniţi de diavol“, ca de altfel şi la numeroase personaje care au fost introduse ca „sfinţi“ în calendar, s-au putut constata aceleaşi manifestări neobişnuite ; acestea rezultau de fapt din aptitudini naturale, tot astfel cum atîtea persoane au talent la desen, la muzică etc. Pentru a exemplifica acest caracter întru totul natural al fenomenelor respective, savantul german a prezentat la reuniunea internaţională de parapsihologie (care s-a desfăşurat la Reims — Franţa, în zilele de 16—17 decembrie 1975) un film documentar care în anii anteriori a fost prezentat şi de televiziunea vest-germană ; pelicula conţinea înregistrări „în direct“ asupra straniilor fenomene ce s-au petrecut la un moment dat, timp de cîteva zile, în locuinţa avocatului Adam din orăşelul Rosenheim. După cum s-a constatat şi de către tehnicienii întreprinderii de electricitate, mobilizaţi în locuinţa respectivă, acolo se produceau aprinderi subite ale becurilor şi ale tuburilor fluorescente, arderi repetate de siguranţe la tabloul electric, funcţionări neînţelese ale aparatului de telefon, precum şi ale soneriei de la poartă ; aparatele înregistratoare montate pe circuitele respective indicau creşteri instantanee extrem de mari ale curenţilor şi ale tensiunii electrice din instalaţii, fără a se putea stabili cauzele perturbatoare ; magnetoscopul, adus de doi fizicieni de la Institutul de fizică a plasmei din München, indica variaţii

Salvador Dali. Portretul lui Paul Éluard

ale intensităţii cîmpului magnetic pînă la capătul scalei valorilor măsurate, ceea ce presupunea existenţa unor afluxuri variabile de energie. Dar culmea fenomenelor insolite, care se produceau sub ochii persoanelor din casă şi a celor venite să stabilească motivele neînţeleselor perturbaţii, a constituit-o ridicarea uşoară şi deplasarea de două ori a unui dulap mare ce conţinea dosare şi care avea o greutate de peste 170 kg ! În partea finală a cazului, s-a putut remarca un fapt : toate manifestările atît de ciudate care se petreceau în locuinţa avocatului se produceau numai cînd intra în casă tînăra secretară Anne-Marie (19 ani). Deci toate fenomenele de psihokinezie şi de variaţii ale parametrilor instalaţiilor electrice se datorau prezenţei „micii vrăjitoare“, care în secole anterioare ar fi fost arsă pe rug fără prea multe menajamente.

Ocupîndu-se de acest caz, profesorul Hans Bender a început prin analiza şi diagnosticarea structurii psihice a per-

sonalității tinerei fete. Din aproape în aproape, a putut să constate o situație pe care o mai întîlnise și în alte cazuri, oarecum asemănătoare : fenomenele spontane de influențare a mediului material înconjurător prin energii cerebrale se datorează atît unor predispoziții naturale, cît și — în special la tineri — unei anumite dezordini psihice, unor mari încordări psihice interioare, unor conflicte intime — de multe ori de natură sexuală — ; procesele biochimice dezorganizate produc, în astfel de situații, fluxuri energetice suplimentare, care se descarcă în mediul înconjurător prin fenomene într-adevăr foarte ciudate, fără ca persoana respectivă să-și dea seama.

Timp de cîteva decenii, Hans Bender a analizat împreună cu asistenții săi o varietate extrem de numeroasă de cazuri insolite, căutînd să obțină tratarea și vindecarea tulburărilor psihice ale persoanelor implicate, dar și analizarea și explicarea științifică a fenomenelor generate de energiile umane insuficient studiate. Bazat pe o amplă experiență, profesorul critica foarte aspru așa-numitele „experimente spiritiste", despre care, în urmă cu un deceniu, spunea următoarele : „În aceste practici există foarte multă superstiție. Aceia care cred că prin mese mișcătoare sau prin scriere automată pot să intre în legătură cu defuncții sau pot primi mesaje de la dispăruți sînt de fapt victime ale propriilor iluzii psihice. Oamenii respectivi intră în realitate în contact cu subconștientul lor, cu fantezia lor proprie. Mesele mișcătoare nu sînt de fapt decît proiecții ale energiei cerebrale a subconștientului lor și au fost studiate ca atare încă din secolul trecut de către prof. Pierre Janet. Aceste pretinse «mesaje» nu pot să ducă decît la psihoze specifice. Am tratat cincisprezece persoane care, printr-o încredere exagerată și necritică în astfel de mesaje, și-au pierdut echilibrul mintal. Fiecare din acești cincisprezece bolnavi ajungea la un moment dat să fie tentat să se sinucidă, datorită «ordinelor» primite de la defuncți..."

Cel mai ridicol — dar și cel mai semnificativ — caz, relatat de profesorul Bender, a fost acela al unei funcționare de la o școală ; aceasta se credea a fi „în contact" cu un cîntăreț de operă pe care-l considera ca fiind mort. Ajungînd în faza în care se ruga zi și noapte pentru „liniștea lui de dincolo", femeia a auzit „o voce divină" care îi cerea să se sinucidă. La scurt timp, ea s-a aruncat într-un rîu pentru a sfîrși astfel cu viața, dar a fost salvată de la înec. Fiind tratată în final de către profesor, acesta i-a vindecat în scurt timp întreaga alunecare psihică, demonstrîndu-i faptul — întru totul real — că respectivul cîntăreț se afla în viață și că mesajul vocii neștiute nu fusese decît un produs al fanteziei propriului creier...

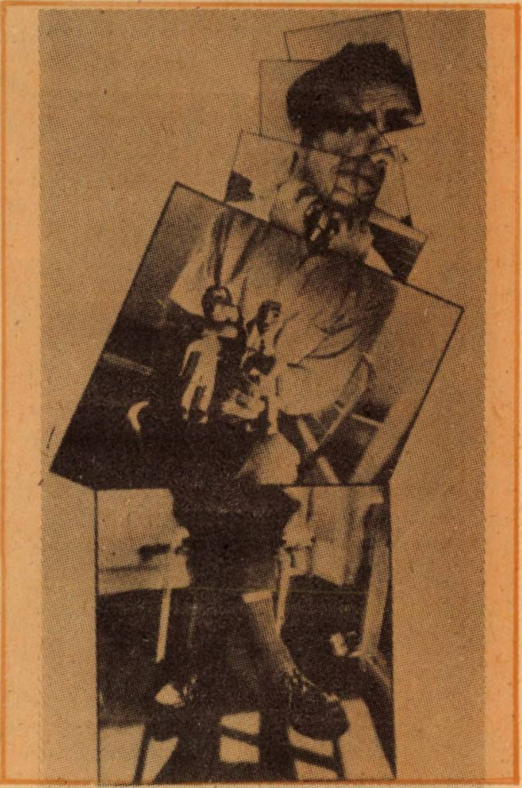
Sesizat de seriozitatea unor experimente de psihokinezie în care resursele energetice neutilizate ale creierului — și respectiv insuficient studiate — produceau în mod voit modificarea de la

distanță a formei diferitor obiecte — în special metalice —, profesorul Bender a acordat o atenție științifică deosebită acestor fenomene fizice. În studiul său a fost în mare măsură stimulat atît de demonstrațiile televizate efectuate de controversatul personaj care era Uri Geller, cît și de miile de reclamații ce au urmat în diferite țări din centrul și apusul Europei, ca urmare a efectelor de telekinezie induse pe calea undelor TV în cele mai diferite locuințe. Analizînd în teren numeroase deformări de obiecte metalice care s-au produs simultan cu demonstrațiile similare prezentate de Uri Geller, profesorul a constatat necesitatea repetării în condiții de laborator a fenomenelor respective. Întrucît la televiziunea pariziană au fost prezentate experimente similare efectuate de francezul Jean-Pierre Girard — sub controlul direct al laureatului Nobel, prof. Alfred Kastler, și al altor specialiști (martie 1978) —, Hans Bender l-a invitat pe acesta în laboratorul echipei sale de studii de la Universitatea din Freiburg im Breisgau. După numeroase teste și analize, realizate și cu concursul altor specialiști, profesorul a invitat în continuare pe o altă persoană cunoscută pentru astfel de aptitudini — elvețianul Silvio —, pe care l-a supus acelorași verificări.

Primul a repetat demonstrații de îndoiri ale unor bare metalice, prin concentrarea energiilor sale cerebrale, bare pe care nimeni nu le putea îndoi prin forță musculară. Al doilea a repetat în fața cercetătorilor diferite îndoiri și chiar ruperi de obiecte metalice sau din plastic, prin simple atingeri sau numai prin privire ; experiențele au fost extinse și la demonstrații cu obiecte metalice închise în vase de sticlă.

Concluziile fizicienilor și ale specialiștilor metalurgi i-au întărit convingerile bătrînului profesor : energia necesară îndoirii barelor sau ruperii obiectelor nu ar proveni direct de la persoanele dotate ce execută demonstrațiile, ci ar fi degajată direct de materia obiectului respectiv. În schimb, persoanele care și-au educat aptitudinile naturale de exteriorizare a energiei cerebrale reușesc să transmită o anumită „comandă“, o anu-

Montaj foto de Laurent Monlau

mită „informație“ structurilor materiale ; informația respectivă este preluată și amplificată prin înseși posibilitățile energetice intime ale structurii atomice ale fiecărui obiect în parte, efectul fiind oarecum similar fenomenului de amplificare produs la masere și lasere. În mod practic, s-ar părea deci că ar fi vorba de o transmisie telepatică, o comandă emisă prin unde cerebrale de către materia vie a creierului uman, care ar fi preluată și executată de întregul sistem atomic al structurilor de materie nevie !

Subordonarea materiei la comenzile emise de materia vie inteligentă, prin intermediul undelor telepatice, este oare o concluzie hazardată ? Doar cercetarea științifică modernă, mult mai aprofundată și bazată pe mijloace de investigare mereu mai perfecționate, va putea aduce clarificările mult așteptate în acest nou orizont al cunoașterii, atît de interesant...

Florin GHEORGHIȚĂ

Salvador Dali. Monument imperial pentru femeia-copil

AVENTURA CREAŢIEI

Gaston BACHELARD

LAMPA ŞI HÎRTIA ALBĂ

I

CÎND îţi aduci aminte de un trecut îndepărtat al trudei, cînd îţi reînchipui imaginile atît de numeroase, dar atît de monotone ale truditorului încăpăţînat care citeşte şi meditează sub lampă, începi să trăieşti de parcă ai fi personajul unic al unui tablou. O încăpere cu pereţi imprecişi, aplecată asupra miezului ei concentrat în jurul celui ce meditează aşezat în faţa mesei luminate de lampă. De-a lungul vieţii, tabloul a căpătat mii de variante. Şi-a păstrat însă unitatea, viaţa centrală. Acum e o imagine constantă în care se topesc amintirile şi reveriile. Fiinţa visătoare se concentrează asupră-i pentru a-şi aminti de fiinţa care trudea. E mîngîietor, e nostalgic să-ţi aminteşti de micile încăperi unde trudeai spornic. Adevăratul spaţiu al trudei solitare se află în cercul luminat de lampă dintr-o mică încăpere. Jean de Boschère o ştia cînd a scris: „Doar o încăpere mică îngăduie truda". Şi lampa de lucru reduce întreaga încăpere la dimensiunile mesei. Aşa cum lampa de altădată, din amintirile mele, îmi concentrează sălaşul, reface singurătăţile curajului, singurătatea mea de truditor!

Truditorul sub lampă devine astfel o *gravură primă*, valabilă pentru mine în mii de amintiri, valabilă pentru toţi; cel puţin aşa îmi închipui. Desenul, sînt sigur, n-are nevoie de legendă. Nu se

CONFESIUNI DESPRE CREAŢIE

Wolfgang Amadeus MOZART

O SCRISOARE

CÎND sînt, cum s-ar spune, pe de-a-ntregul eu însumi, cu adevărat singur şi într-o dispoziţie bună — să zicem, mă plimb cu trăsura sau pe jos după o masă bună, sau chiar şi în nopţile de insomnie — în astfel de ocazii ideile îmi curg nestingherite. **De unde** şi **cum** îmi vin, n-aş putea spune ; nu ţin de voinţa mea. Acele idei care mă mulţumesc le păstrez în memorie şi obişnuiesc, după cum mi s-a atras atenţia, să le fredonez. Şi dacă continui, la un moment dat îmi este foarte clar că aş putea valorifica una sau alta din aceste fărîme, făcînd din ele ceva de soi, adică ceva după regulile contrapunctului şi care poate acomoda particularităţile diferitelor instrumente etc. Acest lucru îmi alimentează sufletul şi, cu condiţia să nu fiu deranjat, subiectul meu se dezvoltă, devine organizat şi definit şi întregul, indiferent cît de mare ar fi, îmi apare în minte complet, astfel încît îl pot cuprinde cu o privire, asemeni unui tablou sau a unei statui. Părţile nu le aud succesiv, ci toate deodată. N-am cuvinte să vă spun cît de minunat este acest lucru ! Tot acest proces de inventare, de producere, are loc într-un vis aievea. Bineînţeles, audierea propriu-zisă a întregului ansamblu îmi aduce, pînă la urmă, cele mai mari satisfacţii.

Cînd încep să-mi notez ideile, scot din traista memoriei, dacă pot să spun aşa, ceea ce am adunat în maniera menţionată. Din acest motiv punerea pe hîrtie este destul de rapidă, căci, aşa cum am mai spus, textul este deja terminat ; şi rareori ceea ce apare pe hîrtie diferă de ceea ce mi-am imaginat. Cînd întreprind această activitate pot fi deranjat ; căci, indiferent de ce se petrece în jurul meu, eu scriu şi reuşesc chiar să vorbesc, dar numai despre Gretel şi Bärbel sau despre ceva în genul ăsta.

ştie ce gîndeşte truditorul cu lampa, dar se ştie că gîndeşte, că e singur ca să gîndească. Gravura primă poartă insemnul singurătăţii, insemnul caracteristic al unui tip anume de însingurare. Cu cît aş lucra mai bine, cît aş lucra de bine dacă aş izbuti să mă regăsesc într-una sau alta dintre gravurile mele „prime"!

II

ÎNSINGURAREA sporeşte dacă pe masa luminată de lampă îşi răsfaţă singurătatea pagina albă. Pagina albă!, marele deşert ce aşteaptă să fie traversat, niciodată traversat. Pagina albă care rămîne albă la fiece veghe din noapte, nu e ea oare marele semn al unei însingurări veşnic nesfîrşite? Şi ce fel de însingurare se înverşunează împotriva singuraticului cînd ea aparţine unui truditor care nu numai că vrea să se instruiască, care nu numai că vrea să se gîndească, dar *vrea să şi scrie*. Atunci pagina albă e un neant, un neant dureros, neantul scrisului.

Da, dacă măcar ai putea scrie! Apoi, poate, ai putea gîndi — *Primum scribere, deinde philosophari* zice o butadă a lui Nietzsche. Dar eşti prea singur pentru a scrie. Pagina albă e prea albă, prea pustie dintru început pentru a izbuti să exişti cu adevărat abia scriind. Pagina albă impune tăcere. Ea contrazice familiaritatea lămpii. „Gravura" are, de aici încolo, doi poli, polul lămpii şi polul paginii albe. Între aceşti doi poli e divizat truditorul singuratic. O linişte ostilă domneşte atunci în „gravura" mea. Mallarmée oare n-a trăit într-o „gravură" divizată cînd evoca:

„...limpezimea pustie a unei lămpi
pe golul hîrtiei, ocrotit de albeaţă"?

III

Şi cît ar fi de bine — şi de mărinimos faţă de tine însuţi — să reîncepi totul, să începi să trăieşti scriind! Să te naşti scriind, prin scris, marele ideal al marilor veghetori însinguraţi! Dar, pentru a scrie în însingurarea fiinţei tale, ca şi cum ai avea revelaţia unei pagini albe a vieţii, ai avea nevoie de *aventuri ale conştiinţei*, aventuri ale însingurării. Însă, de una singură, conştiinţa poate face să i se modifice singurătatea ?

Da, cum să cunoşti, rămînînd singur, aventurile conştiinţei ? Poţi oare găsi

CONFESIUNI DESPRE CREAŢIE

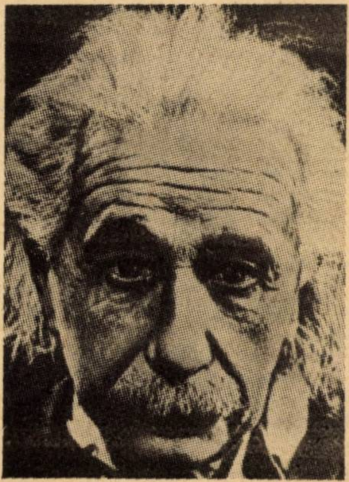
Dar faptul că lucrările mele îmbracă acea formă, acel stil anume care le face mozartiene, diferite de lucrările altor compozitori, se datorează probabil aceleiaşi cauze pentru care nasul meu este atît de mare sau acvilin, sau, pe scurt, al lui Mozart, altfel decît al altuia.

Albert EINSTEIN

SCRISOARE CĂTRE JACQUES HADAMARD

Dragul meu coleg,

ÎN cele ce urmează voi încerca să răspund pe scurt şi cît pot de bine la întrebările tale... şi sînt de acord să răspund şi la altele, dacă consideri că te-ar putea ajuta la întocmirea dificilei lucrări pe care ţi-ai propus-o.

(A) Cuvintele (sau limba) aşa cum apar scrise sau vorbite nu par să aibă vreun rol în mecanismul gîndirii mele. Entităţile psihice care joacă rolul de elemente în gîndire sînt anumite semne şi imagini mai mult sau mai puţin limpezi care pot fi reproduse şi combinate „voluntar". Există, desigur, o oarecare legătură între acele elemente şi conceptele logice relevante. Şi este clar că dorinţa de a ajunge în final la concepte între care există o legătură logică este baza emoţională a acestui vag joc în care intră elementele mai sus menţionate. Dar, privit din punct de vedere psihologic, acest joc combinatoriu pare a fi trăsătura esenţială în gîndirea productivă — înainte să apară legătura cu construcţia logică de cuvinte şi alte semne care pot fi comunicate celorlalţi.

(B) Elementele menţionate mai sus sînt, în cazul meu, vizuale. Cuvintele convenţionale sau alte semne trebuie să fie căutate cu stăruinţă numai într-o a doua fază, cînd jocul asociativ menţionat este îndeajuns de stabil să poată fi reprodus cînd doresc.

(C) Jocul elementelor menţionate tinde să fie analog cu anumite conexiuni logice căutate.

aventuri ale conştiinţei cînd cobori în propriile străfunduri? De atîtea ori, trăind într-una din „gravurile“ mele, am crezut că îmi aprofundam singurătatea. Am crezut că astfel coboram, spirală cu spirală, scara ființei. Dar acum văd că în asemenea coborîri, socotind că gîndesc, de fapt visam. Ființa nu se află dedesubt. Ea e deasupra, mereu deasupra — mai precis în gîndirea solitară care trudeşte. Trebuia, deci, pentru a renaşte în fața paginii albe, în plină tinerețe a conştiinţei, să umbresc puţin mai mult clar-obscurul vechilor imagini, imagini fanate. Trebuia să regravez gravorul — să regravez, în fiece veghe, ființa însăşi a singuraticului în singurătatea lămpii sale, pe scurt, să văd tot, să gîndesc tot, să spun tot, să scriu tot în prima existenţă.

IV

În fond, ţinînd seamă de experiențele vieţii, de experiențele sfîşiate, sfîşietoare, abia în fața hîrtiei mele albe, în fața paginii albe aşezate pe masă la o distanţă potrivită de lampa mea, mă aflu într-adevăr la *masa mea de existență*.

Da, la masa mea de existenţă am cunoscut existenţa maximă, existenţa în tensiune — în tensiune spre un înainte, spre un şi mai înainte, spre un deasupra. Totul în jurul meu e tihnă, e linişte; singură ființa mea, ființa care caută să ființeze e încordată într-o incredibilă nevoie de a fi o altă ființă, mai mult decît o ființă. Şi astfel, cu Nimic, cu Vise cred că voi putea face cărţi.

Dar cînd se sfîrşeşte micul album de clar-obscururi al psihismului unui visător, soseşte iarăşi ceasul nostalgiei după gîndurile foarte sever ordonate ... După atîtea vise mă cuprinde o grabă să mă mai instruiesc, să înlătur, prin urmare, hîrtia albă pentru a studia o carte, o carte dificilă, mereu puţin prea dificilă pentru mine. În tensiunea de dinaintea unei cărţi cu dezvoltare riguroasă, spiritul se construieşte şi se reconstruieşte. Orice devenire a gîndirii, orice viitor al gîndirii se află în reconstruirea spiritului.

Oare mai am încă timp să regăsesc truditorul pe care îl cunosc atît de bine şi să-l fac să reintre în gravura mea?

Traducere de Lucian HANU

CONFESIUNI DESPRE CREAȚIE

(D) Vizual şi motor. Într-o fază în care intervin cuvintele, dacă intervin totuşi, ele sînt, în cazul meu, pur auditive.

(E) Mi se pare că ceea ce numeşti coştientul total este un caz limită ce nu poate exista ca atare. Iar acest lucru se leagă, după părerea mea, de ceea ce se numeşte îngustimea conştientului. (Enge des Bewussteins).

Jean COCTEAU

PROCESUL INSPIRAȚIEI

ADESEORI publicul îşi formează o idee falsă în ceea ce priveşte inspiraţia, care devine o noţiune aproape religioasă. Dumnezeule! Eu unul nu cred că inspiraţia cade din cer! Este mai degrabă rezultatul unei profunde indolențe şi a incapacităţii noastre de a pune la treabă anumite forțe din noi. Aceste forțe necunoscute lucrează adînc în noi, sprijinite de elementele vieţii cotidiene, de scene şi patimi şi atunci cînd ne apasă şi ne obligă să cucerim acea stare de somnolenţă în care ne complacem asemeni unor invalizi ce-ncearcă să prelungească visul şi se tem să reintre în contact cu realitatea; pe scurt cînd acel ceva care s-a format în noi şi în ciuda noastră cere să se nască, putem să credem că primim un dar din partea zeilor. Pentru a nu lucra, artistul este somnoros şi împiedică prin mii de tertipuri ieşirea la lumina zilei a activităţii nocturne.

În acest moment conştientul preia conducerea şi se impune găsirea mijloacelor care să permită ca acea creaţie neformată încă să capete o formă, să devină vizibilă celorlalţi.

Să scrii, să cucereşti cerneala şi hîrtia, să acumulezi litere şi paragrafe, să le împarţi cu virgula şi punctul este cu totul altceva decît să porţi cu tine umbra unei piese sau a unui roman.

Grupaj realizat de
Mia NAZARIE

PRIN BUCUREŞTI FĂRĂ BASTON

ÎI PLACE să umble creanga prin oraş, nu se plimbă cu un ţel anume, pur şi simplu îi place să bată străzile, aşa, aiurea. Măcar de-ar fi o obişnuinţă, tot i-a recomandat doctorul să nu mai fumeze şi să facă mai multă mişcare, dar iese aşa cînd îi vine, cum îl apucă. Cască gura la vitrine, la oameni, circulaţia asta zăpăcitoare nu de puţine ori îi oferă spectacole insolite, dar cîte nu-i ies în cale unuia care umblă creanga ? Ce expresie, mai dă şi de bănuit !

Dă din cap. Rîde. Îşi aminteşte.

Iar s-a întîlnit cu Colţescu. Al dracu ! Ăsta bărbat descurcăreţ, aşa e felul lui, nu se poate schimba de azi pe mîine. Că şi domnul Geo îi povestea lui nea Paul, rîzînd mucalit de şoferul lui, un grecotei sărit de optzeci :

„Domnu' Geo, o să mor şi e păcat, mai am o magazie întreagă de lucruri de vînzare !"

Iată un om fericit : unu' naşte, altu' moare el are mereu cîte ceva de cumpărat sau de vîndut. Cum să nu fie frumoasă viaţa !

COLŢESCU. Despre el era vorba. Se înţelegeau bine, dat naibii, au făcut armata împreună, băiat bun, te puteai bizui pe el, nu-i era frică de nimeni pe lume, mai fura cîte ceva de la popotă şi le aducea şi lor. Mîncarea nu era cine ştie ce. Şi puţină şi proastă. Dar ei erau tineri şi aveau viitorul înainte. Ce putea fi mai important la anii ăia ?

Într-o noapte de toamnă tîrzie cînd el cu Colţescu mai aveau doar cîteva luni pînă la eliberare, erau de pază la un depozit aruncat la mama dracului lîngă o pădure deasă şi neumblată, cînd bătea vîntul îngheţau toate alea în tine, nu îndrăzneai de frică nici să faci măcar niscaiva paşi să te dezmorţeşti. Mai bine lipsă ! Cine să calce pe acolo şi în pustietatea aia ? Şi să fure ce ? Gloanţe, grenade, proiectile antitanc ? Să fi fost măcar pături sau alimente, dar aşa cine să dea buzna peste vechiturile lor ? Il mai aveau şi pe Ciobanu un cîine rău care ar fi mîncat şi un bou dar mite un om ! Noroc cu el, paza era asigurată oricum. În aceste condiţii de siguranţă şi plictiseală amestecate, Colţescu neavînd prea multe de păzit în capătul ăla de lume, în două-trei ore, dacă-ţi puneai mintea, erai pe Zăganu, s-a tupilat pînă la stîna din Poiana Miresii şi a făcut pierdută o oaie.

O oaie întreagă, domnule ! Cum a adus-o, numai Dumnezeu ar putea şti ! Poate nici el. Nemescu să cadă jos cînd l-a văzut.

— Ce-i asta, mă ?

— O oaie, ce, n-ai mai văzut ?

— Ai înnebunit... Ce să facem cu ea ?

— Eşti tîmpit ? Cum ce facem ? O mîncăm... Dă baioneta încoace !

Într-o oră treaba era gata, aveau o oaie taman bună de fript. Lui Colţescu îi luceau ochii de poftă. Muncise nu glumă. Nemescu se plimba de colo colo şi nu-şi găsea locul.

— Mă, Colţescule, dacă iese cu scandal ? Cum să mîncăm noi doi o oaie ? N-ar fi mai bine să-i spunem şi lui Voinea ? Eu mă duc să-i raportez... Şi aşa nu putem mînca toată oaia... De ce să ne legăm la cap taman acum ?

— Măăă, da' tu eşti prost de-adevăratelea, nu te prefaci... Mîncăm cît putem şi restul aruncăm... Ce să-l ameste-

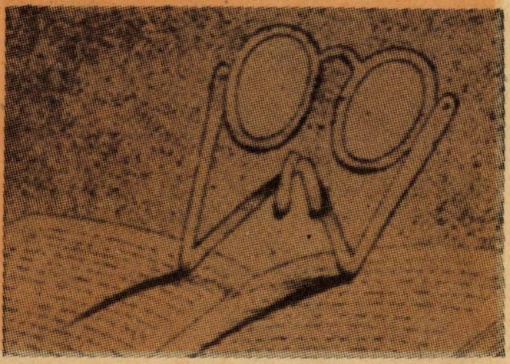
căm pe Voinea în afacerea asta... Gata, ce mai tura-vura, doar n-o să mă apuc acum să car carnea la unitate...

Şi-au aprins cîte o ţigară.

— Mie mi-e frică, mă duc să-i raportez lui Voinea... Îi spun să vină aici... Sanchi în inspecţie că este ceva în neregulă, mănîncă şi el şi aşa sîntem acoperiţi...

Colţescu s-a înfuriat, l-a înjurat pe prostul de Nemescu şi a continuat să fumeze. O să frigă el singur oaia fără prostu' ăla. „Mare-i grădina Domnului..."

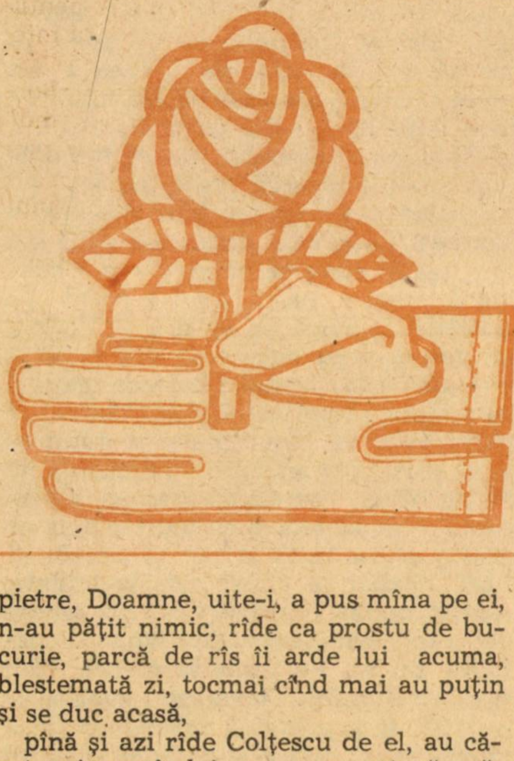
NEMESCU îşi luase deja picioarele în spate şi se ducea preţ de trei kilometri cît era de la depozitul lor pînă la unitate, taman dincolo de gîrlă. Să raporteze sergentului major că s-a rătăcit o oaie şi ei au tăiat-o dîndu-şi seama că e bolnavă — auzi minciună — şi să vină şi el. ESTE POFTIT, aşa o să-i spună, să mănînce cu ei, nu-i păcat de atîta carne, de ce s-o arunce, oameni sîntem, doar n-o fi prost sergentul major să nu vină în control la depozit cînd au acolo o oaie tăiată, poate o găsi şi o pîine, cum să mănînce o oaie fără pîine ? asta era în capul lui Nemescu şi se frămînta în timp ce el se îndrepta spre unitate la lumina lunii, da, ar fi bine să găsească şi o ceapă, ce bine ar fi să pună mîna pe o pîine şi nişte ceapă, şi sare, bine că s-a gîndit el, ce ştie Colţescu decît să fure oaia, la amănunte nici nu se gîndeşte, bine că el este om mai aşezat, cum să mănînce o oaie fără pîine şi sare ? dacă ar găsi şi nişte vin, Doamne ! s-ar încinge un chef straşnic, de unde să ia el vin în toiul nopţii ? măcar de-ar găsi şi nişte pîine, da neapărat să facă rost de nişte pîine, ce explicaţii să dea el degeratului ăla de bucătar, nu-ţi dă nimic pe ochi frumoşi, iar trebuie să se milogească, mai bine lipsă, mai are cîteva luni şi gata, o să scape de scîrbosul ăsta de Cristescu, se vaită că munceşte ca la galere, auzi la ei ? un puturos şi jumătate, se ţine toată ziua de ciubucuri, de i-ar pedepsi într-o zi pe toţi ticăloşii ăştia care fac umbră pămîntului, ar fi prea frumos să găsească tot ce-i trece prin minte, mai e puţin şi gata, a ajuns !

Doar că temerile şi procesele lui de conştiinţă s-au văzut date peste cap, îşi aduce aminte de fiecare dată de păţania asta cînd se întîlneşte cu Colţescu, în loc să dea cu ochii de Voinea a dat peste Cămărăşescu, sublocotenentul, un drac împieliţat, şeful pazei în noaptea aia, ghinionul dracului, aşa se întîmplă dacă e să-ţi meargă prost, ăla l-a luat din scurt, el a spus tot, bine zice uneori Colţescu de el că e prost, n-a ştiut sau n-a fost în stare să improvizeze o minciună, mare lucru, ăla i-a poftit pe AMÎNDOI, adică pe el şi pe Voinea, omeneşte, erau doar anul doi şi peste trei luni, gata, venea liberarea, gata şi cu armata, să poftească şi să mănînce în patru oaia, ce idee tîmpită a putut să aibă, parcă vorbea cu o domnişoară nu cu un ofiţer, dar Cămărăşescu, oltean subţire din Hobiţa şi cu mustăcioară pe deasupra, i-a ordonat pur şi simplu să fugă imediat să aducă oaia la unitate, auzi domnule, întreagă, dacă nu, au dat de dracu, batalionul disciplinar îi mănîncă, lui nu i-a venit să creadă, cum aşa ? „Glumiţi, tovarăşe sublocotenent ?", şi a primit o înjurătură de a înţeles exact care e situaţia şi locul lui în lume, a strigat un „Am înţeles !", şi Cămărăşescu s-a uitat la ceas şi a ordonat, „La trei sînteţi amîndoi cu oaia aici !", şi el iar a strigat un „'nţeles" mai slab de data asta şi după „Executarea !" a luat-o la fugă prin întuneric, ce dracu să faci, ori îl bate Colţescu că e prost, şi e prost, ce mai, ăsta e adevărul, ori îl dă nenorocitul ăsta crăcănat pe mîna justiţiei militare, să i se aducă lui oaia, TOATĂ OAIA,

să te lovească damblaua în astfel de

clipe, cum să te descurci, să mai şi gîndeşti în timp ce alergi năuc, doar, doar ţi-o veni o idee salvatoare, de unde atîtea idei salvatoare pe lumea asta parcă toate-s bătute în cuie, a bănuit el că o să dea de dracu cum l-a văzut pe Colţescu cu oaia, a ştiut el c-o să iasă rău şi tîmpitul ăla de Colţescu parcă nu putea să stea cuminte şi să fumeze sau să doarmă liniştit, nu, ţi-ai găsit, el se plictiseşte dacă n-aduce femei, găseşte oi de furat şi toate se sparg în capul lui, Auleou ! I-au căzut ochelarii ! altă nenorocire, dacă mai şi calcă pe ei s-a nenorocit de tot, încet, încet, trebuie să fie prin apropiere, pipăie prin jur, iarbă,

pietre, Doamne, uite-i, a pus mîna pe ei, n-au păţit nimic, rîde ca prostu de bucurie, parcă de rîs îi arde lui acuma, blestemată zi, tocmai cînd mai au puţin şi se duc acasă,

pînă şi azi rîde Colţescu de el, au cărat oaia amîndoi, n-au apucat să mănînce nimic din ea, abia înjghebase un proţap şi rîdea bucuros de isprava lui,

Colţescu desigur,

şi făcuse deja focul cînd a apărut el cu vestea cea mare, Colţescu l-a scuipat şi i-a tras vreo două după ceafă, l-a îmbrîncit şi înjurat făcîndu-l prost,

nu putea să-l contrazică, era, o făcuse el de oaie de data asta, pînă la urmă mai mai să se ia la bătaie, el a propus să taie oaie în două, fiecare cu cîte o jumătate în spinare, dar Colţescu n-a vrut pe întuneric şi grăbindu-se că timpul trece cu cearta, nici măcar o lanternă nu luaseră cu ei, trei kilometri cu o oaie în spate, înjura Colţescu şi-şi blestema zilele că i-a scos în cale un caraghios ca Nemescu. Asta era.

ACUM ar fi de rîs, dar atunci nici vorbă de aşa ceva. Cînd au ajuns la unitate erau terminaţi, obosiţi, nervoşi, iritaţi! Nenorocitul ăla de Cămărăşescu le-a luat oaia şi i-a trimis înapoi la post, nici vorbă s-o mănînce împreună cum încercase pe drum Nemescu să-l convingă pe Colţescu că poate-poate, cine ştie, o fi şi ăla om de omenie. Ţi-ai găsit. Mai aveau trei luni pînă la eliberare. Pe cine să baţi ? Cui să te plîngi? Mai şi rîdeau de ei, erau frînţi, drumul înapoi a fost un calvar, să doarmă de-an-picioarelea, măcar de-ar mai fi avut ceva de băut, „Ptiu ! Fir-ai al dracului de prost, făcea Colţescu, aşa-ţi trebuie ţie, omenie...", au dormit ca bolovanii pînă au venit să-i schimbe de dimineaţa.

AU trecut ani.

Deja peste douăzeci şi cinci.

Se mai întîlnesc ei uneori şi-şi amintesc de fiecare dată păţania asta. Nemescu e hidrotehnician, mai mult pe drumuri, dar îi place să umble, celălalt, Colţescu bineînţeles, a ajuns şef de sală la *Bucur*, îl strigă cînd îl vede pe stradă, coborînd geamul de la maşină :

— Ce faci, mă, prăpăditule ? Tot pe drumuri ai rămas, fir-ai al dracu dă prost... Ce să-ţi fac, mă, dacă aşa eşti tu, eu ce vină am ?

Şi pleacă mai departe demarînd. Şi-şi fac semne amicale cu mîna. „Al dracu Colţescu...", şi dă din cap, lui îi place să se plimbe, cum are niţel timp umblă creanga prin oraş. Aşa îi place lui. Avea un unchi, om aşezat, medic veterinar, făcuse două facultăţi şi era pensionat de boală, încerca să-l convingă că primul pas spre filosofie e plimbarea, poate cine ştie, o să aibă acces la o *idee* care să-i schimbe viaţa, lui i-a plăcut gîndul ăsta, dar n-a fost în stare să depăşească acest unic pas. Timp ar mai fi.

Bedros HORASANGIAN

Edward Morgan FORSTER

OMNIBUZUL CELEST

BĂIATUL care locuia în Agathox Lodge, pe strada Buckingham Park din Surbiton, fusese deseori uluit de un indicator vechi aflat cam vizavi de casă. A întrebat-o pe mama lui ce-i cu el și ea i-a spus că e doar o farsă, și nu dintre cele mai izbutite, făcută în urmă cu mulți ani de niște tineri nelalocul lor și că poliția ar fi trebuit să-l ia de acolo. Pentru că acel indicator prezenta două ciudățenii : în primul rînd arăta o alee goală și înfundată și în al doilea rînd pe el stătea scris cu litere șterse de vreme : „Spre Paradis".

— Ce fel de oameni erau tinerii aceia ?, întrebă el.

— Dacă nu mă înșel, chiar tatăl tău mi-a spus că unul dintre ei scria versuri și a fost exmatriculat din Universitate și a mai avut și alte necazuri. Oricum, asta s-a întîmplat demult. Mai bine întreabă-l pe tatăl tău. O să-ți spună și el că indicatorul a fost plasat acolo în glumă.

— Adică nu înseamnă nimic ?

Ea îl trimise sus în cameră să se îmbrace frumos, pentru că venea la ceai familia Bons, iar el urma să servească prăjiturile.

În timp ce se chinuia să-și tragă pantalonii, deja strîmți, îi veni ideea că la urma urmei n-ar face o prostie chiar atît de mare dacă l-ar întreba pe Mr. Bons despre indicator. Tatăl său, deși foarte înțelegător, rîdea întotdeauna de el — rîdea în hohote ori de cîte ori el sau alt copil punea vreo întrebare sau spunea ceva. Dar Mr. Bons era și serios și înțelegător. Avea o casă frumoasă și-ți împrumuta cărți și candida la un post în Consiliul Comitatului, donase enorm de multe cărți Bibliotecii Gratuite, era președintele Societății Literare, discuta cu membri ai Parlamentului... pe scurt, era probabil cea mai înțeleaptă persoană în viață.

Și cu toate acestea nici Mr. Bons n-a putut spune altceva decît că indicatorul era o farsă — farsa unei persoane numite Shelley.

— Păi sigur !, sări mama băiatului. Așa ți-am spus și eu ! Asta era !

— N-ai auzit niciodată de Shelley ?, se interesă Mr. Bons.

— Nu, recunoscu băiatul și-și plecă fruntea.

— Nu aveți nici un Shelley în casă ?

— Oh, ba da !, exclamă doamna foarte tulburată. Dragă Mr. Bons, doar nu sîntem chiar atît de filistini. Avem cel puțin două cărți. Una primită în dar la nuntă și încă una, mai micuță, care e într-una din încăperile libere.

— Mi se pare că noi avem șapte Shelley, spuse Mr. Bons cu un zîmbet tardiv. Apoi se scutură de firimituri pe burtă și se ridică odată cu fiica lui, gata de plecare.

Supunîndu-se unui semn făcut cu ochiul de mama, băiatul îi conduse pînă la poarta grădinii, și, după ce ei se depărtară, nu se întoarse imediat în casă, ci mai zăbovi puțin cu ochii în susul și-n josul străzii Buckingham Park.

PĂRINȚII lui locuiau în capătul din dreapta al străzii. După numărul 39, calitatea caselor se deteriora brusc, iar numărul 64 nu avea nici măcar intrare separată pentru servitori. Dar în acel moment strada părea destul de dră-

gălăşă fiindcă soarele tocmai apunea în plină splendoare şi inegalităţile cauzate de chirie se topiseră în şofranul amurgului. Păsărelele ciripeau, iar trenul muncitorilor trecu şuierînd muzical prin defileu — minunatul defileu care îşi însuşise toată frumuseţea de care era capabil Surbiton şi se înveşmîntase, ca orice vale din Alpi, cu măreţia brazilor şi mestecenilor şi florilor de ciuboţica cucului. De fapt, acest defileu trezise pentru întîia oară dorinţa în sufletul băiatului — dorinţa de ceva diferit, nici el nu ştia ce, dorinţă care apărea ori de cîte ori lucrurile erau luminate de soare, ca în această seară, şi care îl învăluia din cap pînă în picioare, pînă cînd îl făcea să se simtă extrem de ciudat, gata să izbucnească în plîns. În seara aceasta se simţea încă şi mai caraghios pentru că se furişase pe cealaltă parte a străzii către indicator şi o luase la fugă pe aleea pustie şi înfundată.

Aleea era mărginită de ziduri înalte — zidurile grădinilor *Ivanhoe* şi *Bella Vista*. Aerul mirosea a ceva anume, iar aleea nu ţinea mai mult de douăzeci de metri, dacă se adăuga şi cotitura din capăt. Aşa că, lucru cît se poate de normal, băiatul se opri curînd : „Ce i-aş mai trage una lui Shelley ăla !", exclamă şi privi într-o doară spre o bucată de hîrtie lipită pe zid. O hîrtie cam stranie, ceea ce îl îndemnă să o citească cu atenţie înainte de a se întoarce înapoi. Iată ce citi :

S. şi C.C.T.
Modificare de program

Din pricina lipsei de clientelă, Compania regretă că este nevoită să suspende programul din oră în oră, păstrînd doar
Omnibuzul de Răsărit şi pe cel de Apus, care vor circula normal. Sperăm ca populaţia să sprijine un aranjament menit să servească propriul ei interes. Ca un stimulent suplimentar, pentru întîia oară Compania emite acum
Bilete dus-întors !
(*valabile* o singură zi), care pot fi obţinute de la vizitiu. *Pasagerilor* li se reaminteşte că nu se pot procura bilete la *capătul* celălalt şi că nici o plîngere cu privire la aceasta nu va fi *luată* în considerare de către Companie. De asemenea, Compania *nu răspunde* de neglijenţa sau prostia Pasagerilor şi nici de *Grindină,* Fulgere Pierderea Biletelor sau de vreun alt Act *Ceresc.*
Direcţia

BĂIATUL nu mai văzuse înainte afişul şi nici nu îşi putea imagina încotro se ducea omnibuzul. *S.* era desigur prescurtarea de la Surbiton, iar *C.T.* însemna Compania de Trăsuri. Dar ce putea însemna celălalt *C* ? Coombe şi Malden, sau poate chiar City (Oraş). Şi cu toate acestea nu putea spera să rivalizeze cu compania de transporturi South-Western. Toată afacerea — reflectă băiatul — era în mod jalnic lipsită de cel mai elementar simţ practic. De ce, mă rog, să nu se vîndă bilete şi la capătul celălalt ? Şi ce mai oră de plecare ! Atunci îşi dădu seama că dacă afişul nu era o farsă, un omnibuz trebuie să fi plecat chiar în momentul în care el ura drum bun lui Mr. Bons şi fiicei acestuia. Examină pămîntul prin obscuritatea ce devenea tot mai densă şi zări ceea ce putea (sau nu) să fie urma unor roţi. În pofida acestui fapt, nu ieşise nimic din alee. Şi nu văzuse niciodată vreun omnibuz pe strada Buckingham Park. Nu, cu siguranţă că era un fals, ca şi indicatorul, ca şi poveştile, ca şi visele care îl făceau să se trezească la miezul nopţii. Şi ieşi oftînd din alee... drept în braţele tatălui său.

Vai, cît a mai rîs tatăl său ! „Săracul Popsey !", striga. „Prichinduţă crede că o să ajungă în ceruri !" Iar mama lui, zguduită şi ea de rîs, apăru pe treptele casei : „Bob, nu, te rog !", gemu. „Te rog, nu mai fi aşa de rău ! Ah, o să mă omori ! Ah, lasă-l în pace pe bietul băiat !"

Dar toată seara l-au luat peste picior. Tatăl l-a implorat să îl ia cu el. Era mult de mers pe jos ? Trebuia să te ştergi pe picioare pe preşul din faţa uşii ? Băiatul se duse la culcare amărît şi năuc, dar mulţumit de un singur lucru : că nu scosese o vorbă despre omnibuz. Era poate o farsă, o păcăleală, dar în visul lui devenea tot mai real,

André Bauchant. Cvadriga

în vreme ce străzile din Surbiton, pe care vedea omnibuzul trecînd, deveneau păcăleli şi umbre. Dis-de-dimineaţă se trezi cu un ţipăt, căci îi întrezărise destinaţia.

Aprinse un chibrit şi lumina flăcăruii căzu şi pe ceas şi pe calendar. În acest fel află că mai era o jumătate de oră pînă la răsăritul soarelui. Era întuneric beznă şi din pricină că, în timpul nopţii, se revărsase ceaţa dinspre Londra şi îmbrăţişase întregul Surbiton. Cu toate acestea, sări din pat şi se îmbrăcă pentru că era hotărît să stabilească o dată pentru totdeauna ce era adevărat : omnibuzul sau străzile. „Oricum o să rămîn un prost — îşi zise — pînă ce nu aflu exact.“ La puţină vreme dîrdîia în mijlocul drumului sub felinarul cu gaz care străjuia intrarea în aleea înfundată.

Aveai nevoie de curaj ca să intri pe alee. Nu numai că era groaznic de întunecată, dar abia acum băiatul îşi dădu seama că aici în nici un caz nu putea fi staţia terminus a unui omnibuz. Dacă n-ar fi auzit cum se apropia prin ceaţă poliţistul, nici că s-ar mai fi încumetat. O clipă mai tîrziu îşi luă inima în dinţi, dar dădu greş. Nimic. Nimic altceva decît o alee înfundată şi un băieţel nătîng care căsca gura la pavajul ei murdar. *Era* deci o farsă. „O să le spun mamei şi tatei“, hotărî. „Aşa-mi trebuie. Să afle şi ei. Sînt prea prost ca să merit să mai trăiesc.“ Şi se întoarse spre poarta casei lui.

Acolo îşi aminti că ceasul o luase înainte. Soarele încă nu răsărise ; mai erau două minute. „Dă-i o şansă omnibuzului“, se gîndi cu cinism şi se reîntoarse pe alee.

Omnibuzul era acolo.

CEI doi cai încă mai scoteau aburi după călătoria din care abia se întorseseră, iar cele două felinare mari luminau prin ceaţă zidurile aleii, metamorfozînd păienjenişul şi muşchiul într-o ţesătură de basm. Vizitiul şedea încotoşmănat într-o pelerină groasă, cu faţa întoarsă către zidul orb ; modul în care izbutise să pătrundă atît de abil şi silenţios fu una din enigmele pe care băiatul nu a fost niciodată în stare să le dezlege. După cum nu-şi putea imagina nici în ce fel avea să iasă de acolo.

— Vă rog, domnule, îi tremură vocea

prin aerul de un cafeniu murdar. Nu vă supărați, acesta este un omnibuz ?

— Omnibus est, spuse vizitiul fără să se întoarcă. Urmă o clipă de tăcere. Polițistul trecu prin fața aleii, tușind. Băiatul se ghemui în umbră, căci nu voia să fie descoperit acolo. În plus, era sigur că individul de pe capră nu putea fi decît un Pirat, nimeni altcineva nu ar fi putut să plece din asemenea locuri bizare la asemenea ore bizare.

— La ce oră plecați ?

Încercă să pară cît mai nonșalant.

— La răsăritul soarelui.

— Pînă unde mergeți ?

— Pînă la capăt.

— Și pot să-mi procur un bilet dus-întors care să-mi folosească să vin înapoi ?

— Da, poți.

— Știți ceva ? Parcă aș merge și eu.

Vizitiul rămase tăcut. Soarele trebuia că a răsărit deoarece decuplă frîna. Iar băiatul abia avu timp să sară înăuntru, că omnibuzul o și luă din loc.

Cum ? Se întorsese ? Nu avea loc. S-o fi luat drept înainte ? În față era un zid orb și înalt. Și totuși omnibuzul mergea... mergea ceremonios prin ceața devenită din cafenie, aurie. Ideea de pat cald și de mic dejun și mai cald îl aduse pe băiat în pragul leșinului. N-ar fi trebuit să vină. Părinții nu ar fi fost de acord în nici un caz. S-ar fi întors la ei dacă vremea n-ar fi făcut acest lucru imposibil. Singurătatea era groaznică ; era singurul pasager. Iar omnibuzul, deși bine clădit, era rece și avea un ușor iz de mucegai. Își strînse mai bine haina pe trup și întîmplător atinse buzunarul. Era gol. Își uitase portofelul.

— Opriți !, strigă. Opriți ! Apoi, pentru că era un băiat politicos, se uită pe avizierul vopsit ca să i se poată adresa vizitiului pe nume. Mr. Browne, opriți ! Ah, vă rog mult să opriți !

Mr. Browne nu opri, în schimb deschise ferestruica și privi înăuntru. Fața lui fu o adevărată surpriză, într-atît era de blîndă și modestă.

— Mr. Browne, mi-am uitat portofelul. Nu am nici un ban. Nu pot să plătesc biletul. Puteți accepta în loc de bani ceasul meu ? Sînt în mare încurcătură.

— Biletele pentru această cursă — spuse vizitiul — fie dus, fie întors, nu pot a fi cumpărate cu bani făcuți la nici o monetărie pămîntească. Iar cît despre un cronometru, ce va fi veselit veghea lui Charlemagne sau va fi măsurat visele din somnul Laurei, acesta poate obține în schimbu-i, fără a fi preschimbat, turta cea dulce care-l desfată pe știrbul Cerber din ceruri !

ACESTEA fiind zise, îi întinse biletul dus-întors și continuă abia dîndu-i răgaz băiatului să spună un „Mulțumesc":

— Pretențiile titulare, o știu prea bine, sînt doar o chestiune de vanitate. Totuși ele nu trebuie condamnate cînd sînt rostite în glumă, iar într-o lume omonimă sînt în oarecare măsură folositoare de vreme ce slujesc spre a-l deosebi pe un Jack de un alt Jack. Așa încît, rogu-te, nu uita că mă cheamă Sir Thomas Browne.

— Sînteți un Sir ? Vai, iertați-mă ! (Auzise el de asemenea gentlemani care făceau pe vizitiii.) Ce drăguț din partea dumneavoastră să-mi oferiți un bilet. Dar dacă o să continuați așa, cum o să mai renteze omnibuzul ?

— Nu rentează. Nu a fost conceput să renteze. Nenumărate sînt defectele echipajului : este alcătuit mult prea năstrușnic din lemn adus din străinătăți ; pernele mai degrabă stîrnesc erudiția decît să îndemne la soaos ; iar caii mei nu se hrănesc pe pășunile veșnic verzi ale prezentului, ci cu iarba și trifoiul uscat al latinității. Dar să renteze !... Greșeala aceasta nu a fost nicicînd plănuită, darămite împlinită !

— Vă rog încă o dată să mă iertați, spuse băiatul pe un ton lipsit de orice speranță. Sir Thomas se întristă la gîndul că, măcar pentru o clipă, el fusese cauza tristeții. Îl invită pe băiat să se urce lîngă el pe capră și împreună călătoriră prin ceața care acum devenea din aurie, lăptoasă. Nu se zăreau case pe marginea drumului, așa că trebuie să fi fost fie Putney Heath, fie Wimbledon Common.

— Ați fost vizitiu dintotdeauna ?

— Odinioară am lucrat și ca doctor.

— Și de ce nu ați continuat ? Nu vă pricepeați ?

— Ca tămăduitor de trupuri am făcut mică ispravă și cîteva zeci de pacienți mi-au luat-o înainte spre veșnicie. Dar ca tămăduitor de suflete mi-am cîștigat o falā mai strașnică decît în închipuirea mea. Leacurile mele nu erau mai bune ori mai fine decît ale altora, însă le întindeam pacienților în cupe viclenite cu înțelepciune și sufletul lor gingaș era adesea ademenit să soarbă spre a se întrema... Sufletul gingaș, murmură el. Dacă soarele apune în dosul unor pomi și tu te înfiori deodată din creștet pînă-n tălpi și te simți ciudat, înseamnă că ai suflet gingaș ?

— Ați simțit asta vreodată ?

— Păi sigur că da.

DUPĂ o scurtă pauză îi spuse băiatului cîte ceva, puțin, foarte puțin despre ținta călătoriei. Nu discutară prea mult deoarece, cînd îi plăcea cineva, băiatul prefera să rămînă tăcut alături de acel om și același lucru, își dădu el seama, îl simțea și Sir Thomas Browne, ca și alții cu care avea să facă cunoștință. Totuși află unele lucruri despre tînărul numit Shelley, care devenise într-adevăr faimos abia cu trăsura lui personală, la fel ca și alți vizitii care lucrau în serviciul Companiei. Între timp lumina deveni mai intensă, deși ceața nu se risipise încă. Acum era mai degrabă un abur, și uneori trecea cu repeziciune de-a curmezișul omnibuzului, ca și cînd ar fi fost fîșii ale unui nor. În plus, urcaseră într-un mod cu totul uimitor ; vreme de două ceasuri caii trăseseră de hamuri și chiar dacă ar fi fost Richmond Hill tot ar fi ajuns de mult în vîrf. S-ar putea să fi fost Epsom sau poate North Downs ; și totuși vîntul părea mai aspru decît cel ce suflă îndeobște pe oricare din ele. În ce privește numele destinației, Sir Thomas continua să rămînă mut.

Trosc !

— Pe Jupiter, ăsta e un tunet !, spuse băiatul, și n-a fost prea departe de noi. Ascultați ecoul ! Parcă am fi în munți.

Se gîndi, nu cu prea multă însuflețire, la tata și la mama. Îi văzu stînd la masă, cu crenvurști în față, și ascultînd furtuna de afară. Își văzu propriul scaun gol. Atunci vor începe întrebările, se vor alarma, vor face tot felul de teorii, glume, consolări. Îl vor aștepta la masa de prînz. Dar el nu va veni nici la prînz, nici la ceai, în schimb va apărea la cină și astfel absența lui de o zi întreagă va lua sfîrșit. Dacă ar fi avut la el portofelul, le-ar fi cumpărat cîteva cadouri... mă rog, ce s-ar fi priceput să ia de acolo.

Trosc !

Trăsnetul și fulgerul se produseră simultan. Norul se cutremură asemeni unei viețăți și fîșii zdrențuite de pîclă trecură în zbor pe lîngă ei.

— Ți-e teamă ?, îl întrebă Sir Thomas Browne.

— De ce să-mi fie teamă ? Mai avem mult ?

Caii omnibuzului se opriră exact cînd o minge de foc se ivi din senin și explodă cu un dangăt asurzitor dar limpede, precum nicovala unui fierar. Tot norul fu spulberat.

— Vai, ascultați, Sir Thomas Browne ! Nu, adică priviți ! În sfîrșit vom vedea ceva. Adică nu, ascultați ; parcă ar fi un curcubeu !

Zgomotul se topi într-un murmur abia perceptibil de sub care creștea un alt murmur, răspîndindu-se pe furiș, constant, într-o curbă care se mărea fără a-și schimba forma. Și, în curbe tot mai vaste, un curcubeu se răspîndea din copitele cailor pînă în pîcla ce se risipea ușor.

— Vai, ce frumos ! Ce culori ! Unde se sfîrșește ? Pare mai degrabă un curcubeu pe care poți păși. Ca în vis.

CULOAREA și sunetul se intensificau în același timp. Curcubeul se întinse alcătuind un golf imens. Dedesubt alergau nori pe care îi sfîșia, iar curcubeul continua să crească, înaintînd, cucerind întunericul pînă cînd atinse ceva ce părea mai consistent decît un nor.

Băiatul se ridică :

— Ce e acolo ? Pe ce stă la celălalt capăt ?

În sclipirea dimineții străluci dincolo de golf o prăpastie. O prăpastie... sau un castel ? Caii porniră iarăși. Își proptiră copitele în curcubeu.

— O, uitați-vă !, țipă băiatul. O, ascultați ! Hrubele acelea... sau sînt porți ?

O, uitați-vă la terasele acelea dintre stînci. Văd oameni! Văd copaci!

— Uită-te în jos, șopti Sir Thomas. Nu trece cu vederea preadivinul Acheron.

Băiatul privi în jos, dincolo de flăcările curcubeului care lingeau roțile omnibuzului. Și golful se limpezise, iar în adîncurile sale curgea un rîu nepieritor. O rază de soare pătrunse și atinse un iaz verzui; în vreme ce treceau pe deasupra lui, băiatul zări cum trei fecioare ieșiră la suprafața iazului cîntînd și jucîndu-se cu ceva ce scînteia ca un inel.

— Hei, voi de colo, din apă!..., strigă.

Îi răspunseră:

— Hei, tu cel de pe pod...

Deodată izbucni o muzică.

— Tu, cel de pe pod, să ai noroc! Adevărul sălășluiește în adîncuri, dar și pe culmi.

— Voi, cei din apă, ce faceți?

René Magritte. Eliberatorul

Îi răspunse Sir Thomas Browne:

— Se joacă cu aurul lor.

Și omnibuzul ajunse la destinație.

BĂIATUL căzuse în dizgrație. Stătea în odaia copiilor din Agathox Lodge și, drept pedeapsă, învăța poezii pe dinafară. Tatăl îi spusese:

— Fiule! Sînt gata să iert orice în afară de minciună.

Și îl bătuse cu bățul, spunînd după fiecare lovitură:

— Nu există *nici* omnibuz, *nici* vizitiu, *nici* pod, *nici* munte; ești un *vagabond,* o *haimana,* un *mincinos.*

Uneori tatăl său era foarte aspru. Mama îl implorase să-și ceară iertare. Dar nu izbutise. Fusese cea mai măreață zi din viața lui, în ciuda bătăii și a poeziilor cu care se sfîrșea.

Dar se reîntorsese punctual la apusul soarelui — condus nu de Sir Thomas Browne, ci de o tînără doamnă plină de o veselie potolită. Discutaseră despre omnibuze și despre landouri. Cît de departe îi părea acum vocea ei suavă! Și totuși abia trecuseră trei ore de cînd o părăsise în capătul aleii.

Mama îl strigă prin ușă:

— Dragă, să cobori și să aduci și poeziile.

Coborî în sufragerie și îl descoperi pe Mr. Bons împreună cu tatăl său în fumoar.

— Iată-l și pe marele nostru călător!, rosti mînios tatăl. Iată-l pe tînărul gentleman care se plimbă cu omnibuzul peste curcubee în cîntecul unor tinere doamne.

Mulțumit de cît fusese de spiritual, izbucni în rîs.

— La urma urmei, spuse Mr. Bons zîmbind, e aici ceva ce seamănă un pic cu Wagner. Ciudat cum de poți găsi scînteieri ale Adevărului Artistic în creiere absolut ignorante. Mă interesează acest caz. Dați-mi voie să iau apărarea vinovatului. Cu toții am avut idei romantice în tinerețe, nu-i așa?

— Vezi ce bun e Mr. Bons?, i se adresă băiatului mama, iar tatăl replică:

— Foarte bine. Atunci să spună poezia și cu asta basta. Oricum pleacă marți la sora mea și *ea* o să-l vindece

de alei întunecoase. (Rîs zgomotos). Hai, spune poezia !

Băiatul începu :

— „Pierdut în nemărginită neștiință..."

Tatăl izbucni iar în rîs... cu hohote.

— Asta chiar că ți se potrivește, fiule ! „Pierdut în nemărginită neștiință !" N-am crezut că poeții ăștia sînt în stare să spună ceva cu cap și coadă. Te descrie exact. Uite, știi ce, Bons, te las pe tine cu poezia. Ai tu grijă s-o termine pînă aduc eu whiskyul ?

— Da, chiar vreau să-l aud pe Keats, răspunse Mr. Bons. Să-mi spună mie poezia lui Keats.

Așa că, pentru cîteva minute, înțeleptul și băiatul ignorant fură lăsați singuri în fumoar.

— „Pierdut în nemărginita neștiință, visez la tine și la Cyclade, asemeni unui om ce șade pe țărm cu speranța să vadă..."

— Exact. Să vadă ce ?

— „Să vadă coralul delfinului din străfunduri de mare", rosti băiatul și izbucni în lacrimi.

— Haide, haide ! De ce plîngi ?

— Pentru că... Pentru că toate cuvintele astea înainte nu făceau altceva decît să rimeze și acum, de cînd m-am întors, ele sînt tot una cu mine.

Mr. Bons lăsă deoparte volumul de poezii ale lui Keats. Cazul era mult mai interesant decît se așteptase.

— Tot una cu *tine* ? Sonetul acesta e tot una cu *tine* ?

— Da... și uite mai departe : „Ah, pe țărmul întunericului s-a făcut lumină și abisul dezvăluie verdele nepîngărit." Așa și *este*, domnule. Toate aceste lucruri sînt adevărate.

— Nu m-am îndoit nici o clipă, spuse Mr. Bons cu ochii închiși.

— Atunci... mă credeți ? Credeți că există omnibuz și vizitiu și furtuna și biletul dus-întors pe care mi l-au dat pe gratis și...

— Ț-ț-ț ! Destul cu poveștile astea, băiete. Vreau să spun că nu m-am îndoit niciodată de adevărul esențial al poeziei. Poate că într-o zi, după ce vei fi citit mai mult, o să înțelegi ce vreau să spun.

Salvador Dali. Trandafir meditativ

— Dar, Mr. Bons, așa *este*. *Este* lumină pe țărmurile întunericului. Am văzut-o cum se ivea. Lumină și vînt.

— Prostii !

— Dacă aș fi rămas acolo ! M-au ispitit. Mi-au spus să renunț la bilet... căci nu te mai poți întoarce dacă îți pierzi biletul. Mi-l cereau cei din rîu și chiar am fost ispitit s-o fac pentru că niciodată nu m-am simțit mai fericit decît printre acele abisuri. Însă m-am gîndit la mama și la tata și la faptul că trebuie să-i duc și pe ei acolo. Iar ei nu vor să vină, deși drumul începe chiar vizavi de casa noastră. S-a întîmplat exact așa cum mi-au spus cei de sus, că pînă și Mr. Bons, asemeni celorlalți, nu o să vrea să mă creadă. Am fost bătut cu bățu. N-am să mai văd muntele acela niciodată.

— Ce le-ai spus despre mine ?, se crispă Mr. Bons pe scaun.

— Le-am povestit despre dumneavoastră, cît de inteligent sînteți, cîte cărți aveți, iar ei mi-au spus : „Cu siguranță că Mr. Bons nu o să te creadă."

— Aiureli şi prostii, tinere prieten. Ai devenit chiar impertinent. Am să... hm... am să pun eu lucrurile la punct. Să nu-i spui nimic tatălui tău. Te vindec eu. Mîine-seară voi veni în persoană aici ca să te iau la plimbare şi la apusul soarelui vom intra pe aleea asta de vizavi ca să-ţi vînăm omnibuzul, prostuţ mic.

Figura i se lungi, tot mai serioasă, căci băiatul nu se arătă cîtuşi de puţin stînjenit, ba dimpotrivă, începu să sară prin cameră şi să cînte :

— Ce bucurie ! Ce bucurie ! Le-am spus eu că o să mă credeţi. Vom călători împreună peste curcubeu. Le-am spus că veţi veni.

În definitiv, putea oare ieşi ceva din povestea asta ? Wagner ? Keats ? Shelley ? Sir Thomas Browne ? Cazul era într-adevăr interesant.

ŞI în seara următoare, deşi ploua cu găleata, Mr. Bons nu ezită să facă o vizită la Agathox Lodge.

Băiatul se pregătise deja şi fremăta de bucurie şi zburda într-o manieră care îl irita pe Preşedintele Societăţii Literare. Făcură un tur în josul străzii Buckingham Park şi apoi — asigurîndu-se că nu îi urmăreşte nimeni — se furişară în alee. Cît se poate de firesc (căci soarele tocmai apunea) dădură nas în nas cu omnibuzul.

— Oh, cerule !, exclamă Mr. Bons. Oh, cerule îndurător !

Nu era acelaşi omnibuz cu care se plimbase băiatul prima dată şi nici cel cu care se întorsese. Avea trei cai — unul negru, unul sur şi altul bălan, şi cel sur era cel mai arătos. Vizitiul care se întoarse la auzul exclamaţiei privitoare la cer era pămîntiu la faţă, cu nişte fălci teribile şi ochii căzuţi în fundul capului. Cînd îl zări, Mr. Bons scoase un strigăt de parcă l-ar fi recunoscut şi începu să tremure violent.

Băiatul sări înăuntru.

— E cu putinţă ?, strigă Mr. Bons. Oare să fie posibil imposibilul ?

— Domnule, poftiţi înăuntru, domnule. E un omnibuz aşa frumos. Ah, uite, aici scrie numele dumnealui... Dan... nu-ştiu-cum.

Mr. Bons sări şi el în omnibuz. Imediat o rafală de vînt trînti uşa omnibuzului ; şocul făcu să cadă toate transperantele care şi aşa abia se mai ţineau în arcuri.

— Dan... Arată-mi. Oh, cerule ! Am şi pornit.

— Ura !, izbucni băiatul.

Mr. Bons era tot mai neliniştit. Nu intenţiona deloc să se lase răpit. Nu mai găsea clanţa uşii şi nici nu reuşi să ridice transperantele. În omnibuz era beznă şi, pînă să aprindă un chibrit, afară se şi făcuse noapte. Înaintau cu repeziciune.

— Ciudată, memorabilă aventură, spuse el, inspectînd interiorul omnibuzului care era larg, spaţios, construit foarte simetric, fiecare parte corespunzînd exact altei părţi. Deasupra uşii (care avea clanţa pe dinafară) era scris *Lasciate ogni baldanza voi che entrate...* cel puţin asta scria, dar Mr. Bons fu de părere că *baldanza* era o greşeală, tre-

Pantaloni-barcă pentru pescari

buia să scrie *speranza*. Vocea îi răsuna de parcă s-ar fi aflat într-o biserică. Între timp băiatul îl rugă pe vizitiul cadaveric să le dea două bilete dus-întors. Le dădu biletele fără nici un comentariu. Mr. Bons își acoperi fața cu mîna și începu iarăși să tremure.

— Știi cine e ?, șopti el cînd ferestruica se închise. Este imposibilul.

— Să vă spun drept, nu-mi place chiar atît de mult ca Sir Thomas Browne, deși nu m-aș mira să fie mai grozav decît pare.

— Mai grozav decît pare ? (Bătu iritat din picior.) Cu totul întîmplător ai făcut cea mai mare descoperire a secolului și nu poți să spui decît că ar putea fi *mai grozav* decît pare ! ?... Îți amintești de cărțile îmbrăcate în pergament din biblioteca mea, marcate cu un liliac roșu ? Acesta — stai liniștit, îți dau acum o veste uluitoare ! — *acesta este cel care le-a scris.*

Băiatul rămase cît se poate de liniștit.

— Mă întreb dacă o s-o vedem pe Mrs. Gamp ?, reîncepu după o scurtă tăcere politicoasă.

— Mrs... ?

— Mrs. Gamp și Mrs. Harris. Mie îmi place Mrs. Harris. Le-am întîlnit cu totul întîmplător. Cutiile cu pălării ale lui Mrs. Gamp au călătorit atît de prost peste curcubeu. Le-a căzut tuturor capacul, iar doi îngerași de la baldachinul patului s-au rostogolit în rîu.

— Afară pe capră șade omul care a scris cărțile mele îmbrăcate în pergament !, tună Mr. Bons, și tu îmi vorbești de Dickens și de Mrs. Gamp ?

— O cunosc așa de bine pe Mrs. Gamp !, își ceru iertare băiatul. Nu pot să mă prefac că nu mă bucur să o văd iar. I-am recunoscut vocea. Îi povestea lui Mrs. Harris despre Mrs. Prig.

— Ți-ai petrecut toată ziua în nobila ei companie ?

— O, nu. Am alergat. M-am întîlnit cu un om care m-a dus mai departe, la un hipodrom. Alergi și din apă ies delfini.

— Așa este. Îți amintești cum îl chema pe omul acela ?

— Ahile. Ba nu, el a fost mai tîrziu. Tom Jones.

Mr. Bons oftă cu obidă.

— Dragul meu băiat, le-ai încurcat rău de tot. Gîndește-te ce-ar fi făcut o persoană cultivată în minunatele ocazii pe care tu le-ai irosit ! O persoană cultivată ar fi recunoscut toate aceste personaje și ar fi știut ce să îi spună fiecăruia dintre ele. Nu și-ar fi pierdut vremea cu o oarecare Mrs Gamp sau cu un Tom Jones. Creațiile lui Homer, Shakespeare sau ale Celui care ne conduce acum ar fi fost de ajuns ca să o mulțumească. Nu ar fi alergat. Ar fi pus întrebări inteligente.

— Dar, Mr. Bons, rosti băiatul umil, dumneavoastră veți fi acea persoană cultivată, așa le-am spus.

— Așa și este și te implor să nu mă faci de rușine cînd vom ajunge. Fără pălăvrăgeală. Fără alergări. Nu te depărta de mine și nu te apuca să le vorbești acestor Nemuritori decît atunci cînd ți se vor adresa. Ah, da, și dă-mi biletele ! Tu o să le pierzi.

Băiatul îi înmînă biletele un pic amărît. În fond el descoperise cum se ajunge în acel loc. Între timp, ploaia încetase și lumina lunii pătrunse în omnibuz prin crăpăturile transperantelor.

— Și acuma cum o să mai fie curcubeu ?, strigă băiatul ?

— Nu mă mai zăpăci atît !, se răsti Mr. Bons. Aș vrea să meditez asupra frumuseții. Ce minunat dacă aș fi avut cu mine o persoană respectuoasă și plină de înțelegere.

PUȘTIUL își mușcă buza. Luă iute o sută de hotărîri înțelepte. Îl va imita pe Mr. Bons pe tot parcursul vizitei. Nu va rîde, nu va alerga sau cînta sau orice alt lucru vulgar care cu siguranță că i-a dezgustat data trecută pe noii săi prieteni. Va avea mare grijă să le pronunțe corect numele și să nu uite cine cunoaște pe cine. Ahile nu îl cunoștea pe Tom Jones — cel puțin așa a spus Mr. Bons. Ducesa de Malfi era mai în vîrstă decît Mrs. Gamp — cel puțin așa a spus Mr. Bons. Va fi rezervat, stăpînit și manierat. Nu va spune nici unuia dacă îl place. Și totuși, cînd transperantul zbură în sus din pricină că îl atinsese întîmplător cu capul, toate aceste hotărîri înțelepte se risipiră ca prin farmec, căci omnibuzul tocmai

ajunsese pe culmea unui deal luminat de lună şi acolo se afla spărtura, iar dincolo de ea vechile abisuri, visînd, cu picioarele în rîul nepieritor. Băiatul exclamă :

— Munţii ! Ascultaţi noua melodie a apei ! Uitaţi-vă la focurile de tabără din defilee !

După ce aruncă o privire fugară, Mr. Bons replică :

— Apă ? Focuri de tabără ? Aiureli ridicole. Ţine-ţi gura ! Nu există absolut nimic din toate astea.

Şi totuşi, chiar sub privirile lui se alcătuia un curcubeu, nu din raze de soare şi furtună, ci din lumina lunii şi din stropi de rîu. Cei trei cai călcară cu copitele pe el. Îşi zise în sinea lui că era cel mai frumos curcubeu pe care îl văzuse în viaţa lui, dar nu îndrăzni să rostească ceva cu glas tare pentru că Mr. Bons îi spusese că nu era nimic acolo. Se aplecă în afară — fereastra se deschisese — şi fredonă melodia care ieşea din apele adormite.

— Preludiul la *Rhinegold* ?, întrebă deodată Mr. Bons. Cine te-a învăţat aceste *leitmotive* ? Îşi scosese şi el capul pe fereastră. Apoi avu o purtare foarte bizară. Dădu un ţipăt înăbuşit şi se prăbuşi pe pardoseala omnibuzului. Se zvîrcoli şi dădu din picioare. Se făcu verde la faţă.

— V-a ameţit cumva podul ?, se interesă băiatul.

— Ameţit !, icni Mr. Bons. Vreau înapoi. Spune-i vizitiului.

Dar vizitiul clătină din cap.

— Aproape am ajuns, zise băiatul. Sînt adormiţi. Vreţi să-i strig ? Or să fie atît de bucuroşi să vă cunoască, pentru că i-am pregătit dinainte.

Mr. Bons gemu. Înaintau pe curcubeul lunar care dispărea în urma roţilor omnibuzului. Ce noapte blîndă ! Oare cine va fi de strajă la Poartă ?

— Vin, strigă el, uitînd iarăşi de cele o sută de hotărîri înţelepte. Mă întorc... Eu, băiatul.

— Se întoarce băiatul, strigă o voce către alte voci care, la rîndul lor, repetară : Se întoarce băiatul.

— Îl aduc cu mine şi pe Mr. Bons. Linişte.

— Ar fi trebuit să spun că Mr. Bons mă aduce cu el.

Linişte profundă.

— Cine stă de strajă ?

— Ahile.

ŞI pe digul stîncos, aproape de locul de unde ţîşnea podul de curcubeu, văzu un tînăr care purta un scut foarte frumos.

— Mr. Bons, este chiar Ahile, înarmat.

— Vreau înapoi, spuse Mr. Bons.

Ultima frîntură de curcubeu se topi, roţile susurară pe stînca vie, uşa omnibuzului se deschise brusc. Băiatul ţîşni afară — nu se putuse stăpîni — şi se repezi să-l întîmpine pe luptător care, aplecîndu-se pe neaşteptate, îl ridică pe scut.

— Ahile, ţipă el, lasă-mă jos fiindcă eu sînt incult şi vulgar şi trebuie să-l aştept pe acel Mr. Bons de care ţi-am vorbit ieri.

Dar Ahile îl înălţă. Băiatul îngenunche pe frumosul scut, pe eroi, şi oraşe în flăcări, pe viţa de vie gravată în aur, pe toate pasiunile dragi sufletului, pe toate bucuriile, pe întregul chip al Muntelui pe care el îl descoperise, înconjurat, ca şi scutul, de un rîu nepieritor.

— Nu, nu, protestă el, nu merit. Mr. Bons trebuie să stea aici sus.

Dar Mr. Bons scîncea, iar Ahile sună din trîmbiţă şi strigă :

— Stai drept pe scutul meu !

— Domnule, eu n-am vrut să stau drept ! Ceva m-a împins să mă ridic. Domnule, de ce zăboviţi ? E doar marele Ahile pe care dumneavoastră l-aţi cunoscut.

Mr. Bons ţipă :

— Nu văd pe nimeni. Nu văd nimic. Vreau înapoi.

Apoi îi strigă vizitiului :

— Salvează-mă ! Lasă-mă să rămîn în omnibuzul tău. Te-am onorat, te-am citat, te-am îmbrăcat în pergament. Du-mă înapoi în lumea mea !

Vizitiul îi răspunse :

— Eu sînt doar mijlocul, nu şi scopul. Sînt hrana, nu şi viaţa. Stai drept, ţine-te pe picioarele tale aşa ca băiatul acela. Nu te pot salva. Căci poezia e doar spirit, iar cei ce o slujesc

trebuie să o slujească în spirit şi adevăr.

Mr. Bons — nu putu să reziste — se tîrî afară din frumosul omnibuz. Fața îi apăru schimonosindu-se oribil. Apoi urmară mîinile, una apucă strîns o treaptă, iar cealaltă bîjbîi prin aer. Acum se iviră umerii, pieptul, stomacul. Cu un țipăt „Văd Londra !" căzu... căzu pe stînca tare, luminată de lună, căzu în ea de parcă ar fi fost apă, căzu prin ea, dispăru şi băiatul nu-l mai văzu.

— Unde ați căzut, Mr. Bons ? Iată ce procesiune soseşte în onoarea dumneavoastră, cu muzică şi cu torțe. Iată că vin bărbați şi femei ale căror nume vă sînt cunoscute. Muntele s-a trezit, rîul s-a trezit, marea trezeşte delfinii de la hipodrom şi toate sînt numai pentru dumneavoastră. Vă vor...

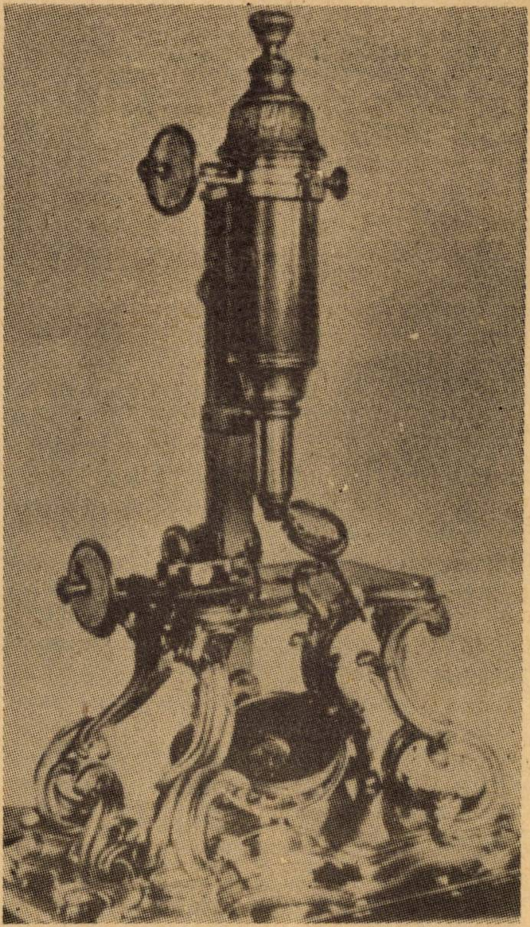
Simți atingerea unor frunze proaspete pe frunte. Cineva îl încoronase.

ΤΕΛΟΣ

Din „Kingston Gazette", „Surbiton Times" şi „Raynes Park Observer"

TRUPUL domnului Septimius Bons a fost găsit într-o stare de mutilare îngrozitoare în apropierea instalațiilor de gaze de la Bermondsey. Buzunarele decedatului conțineau un portofel cu douăzeci de şilingi, o tabacheră de argint, un mic dicționar de pronunție şi două bilete de omnibuz. Se pare că nefericitul gentleman a fost azvîrlit de la o înălțime apreciabilă. Se bănuieşte că ar fi vorba despre o crimă mîrşavă şi se aşteaptă ca autoritățile să pornească o investigație amănunțită.

Traducere de Mihaela BANTAŞ

Microscop de la începutul secolului XVIII

UMOR

Triunghiul Bermudelor s-a format în urma disparițiilor inexplicabile ale unor nave şi avioane.

Cea mai exactă oră de pe glob se află la Greenwich.

Monstru capturat pe coastele Braziliei
Gravură germană din 1565

Katherine Anne PORTER

FRÎNGHIA

LA trei zile după ce se mutaseră la ţară, el se întoarse din sat cu un coş mare plin cu mîncare şi cu o frînghie lungă de douăzeci şi trei de metri. Ea îi ieşi în întîmpinare ştergîndu-şi mîinile pe şorţul verde. Era ciufulită, cu nasul roşu, ars de soare ; el îi spuse că arată deja ca o femeie născută la ţară. Lui i se lipea cămaşa flanelată de trup, pantofii butucănoşi strînseseră tot praful de pe drum. Ea îl asigură că şi el arată ca un adevărat personaj rural dintr-o piesă de teatru.

Oare îi adusese cafea ? Aşteptase toată ziua cafeaua. Uitaseră să o ceară de cum se mutaseră şi făcuseră mai tîrziu comanda la magazin.

O, doamne, nu, nu o adusese ! Of, o să trebuiască să se întoarcă s-o ia. Da, o să se ducă, chiar dacă drumul înapoi l-ar omorî. Spera totuşi că adusese toate celelalte. Ea îi aminti că probabil uitase pentru simplul motiv că el nu bea cafea. Dacă ar fi băut, sigur şi-ar fi amintit. Ce-ar fi dacă nu ar mai avea ţigări, să zicem ? Apoi observă frînghia. Asta la ce mai e bună ? Păi, s-a gîndit că ar fi bună să-şi atîrne hainele pe ea sau pentru altceva. E de la sine înţeles că ea îl întrebă dacă îşi închipuia că au să deschidă o spălătorie. Doar vedea bine că aveau deja o frînghie de cincisprezece metri, întinsă chiar sub nasul lui. Serios, chiar n-o observase ? Ei i se părea că strică peisajul.

El presupuse că există o mulţime de lucruri pentru care e nevoie de o frînghie. Ea dori să afle pentru ce anume, dacă nu-i era cu supărare. Reflectă cîteva secunde, dar nu-i veni nimic în minte. Nu aveau decît să aştepte şi o să vadă, nu ? Omul are nevoie de tot felul de mărunţişuri cînd trăieşte la ţară. Ea îi spuse că da, avea dreptate ; dar că i se părea cel puţin ciudat să cumpere atîta frînghie acum, într-un moment cînd fiecare bănuţ conta. Asta era totul. N-a vrut să spună nimic altceva. Nu înţelesese, cel puţin de la început, de ce considerase el necesar să cumpere acea frînghie.

Ei, drace !, a cumpărat-o fiindcă aşa a vrut şi gata ! Ea considera că acesta era un motiv destul de bun şi nu pricepea de ce nu spusese aşa de la început. Negreşit că va fi utilă, douăzeci şi trei de metri de frînghie, desigur, pentru o mulţime de lucruri, nu-i venea nici unul în minte acum, dar odată şi odată... Desigur. Aşa cum a spus şi el, apar fel de fel de situaţii cînd trăieşti la ţară.

Doar că era puţin dezamăgită din cauza cafelei, dar, oh, uite, uite, uite ouăle ! O, doamne, s-au spart ! Ce-o fi pus deasupra lor ? Oare chiar habar n-avea că ouăle se pot sparge ? S-au spart, cine le-o fi spart ? Atît dorea el să afle. Ce prostii putea să spună. Doar special nu le adusese în coş, împreună cu celelalte lucruri. Dacă s-au spart, de vină era numai băcanul. Ştia şi el că nu trebuia să pună lucruri grele peste ouă.

Ea credea totuşi că din cauza frînghiei. Doar frînghia era cea mai grea din toate şi ea văzuse, îndată ce el sosise acasă, că frînghia trona peste toate celelalte lucruri. El luă ca martor întregul univers că nu era deloc aşa. Dusese frînghia într-o mînă şi coşul în cealaltă şi la ce-i mai foloseau ei ochii dacă nu văzuse atîta lucru ?

Ei, bine, un singur lucru era clar : n-or să mai aibă nici un ou la micul dejun. Trebuia să le facă jumări și să le mănînce la cină. Era cît se poate de neplăcut. Ea plănuise să facă fripturi la cină. Neavînd gheață, carnea o să se strice. El insistă să știe de ce nu ar fi putut sparge toate ouăle într-un vas ca să le păstreze într-un loc răcoros.

Loc răcoros ! Să-i arate și ei un singur loc răcoros și ar fi bucuroasă să le pună acolo. Ei bine, atunci puteau foarte bine să gătească și ouăle și carnea și a doua zi doar să încălzească mîncarea.

Ea se îngrozi numai auzind o astfel de idee. Să încălzească din nou carnea, cînd ar fi putut să mănînce fripturile proaspete. Și după aia cel mai bine ar fi să mănînce resturi și tot felul de improvizații. O mîngîie ușor pe umăr. Ei, nu contează chiar așa de mult, draga mea, nu ? Uneori cînd se hîrjoneau el îi mîngîia umărul și imediat ea se arcuia și se alinta ca o pisică. De data aceasta ea îl hîșîi și aproape că-și scoase ghearele. Tocmai se pregătea să spună că se vor descurca ei în vreun fel, cînd ea se întoarse și-i puse în vedere că, dacă îndrăznește să-i spună că o s-o scoată cumva la capăt, cu siguranță o să-l plesnească.

Își înghiți cuvintele, nervos la culme și aprins la față. Apucă frînghia și începu s-o înghesuie pe raftul de sus. Ea nu dorea ca frînghia să stea pe raftul de sus, doar acolo stăteau conservele și borcanele, în mod sigur nu dorea ca raftul de sus să fie ocupat de frînghie. De-ajuns că trebuise să suporte atîta înghesuială în apartamentul din oraș, aici cel puțin era loc suficient și ea intenționa să păstreze ordinea.

Păi, atunci, dori el să știe, ce căutau ciocanul și cuiele acolo sus ? De ce le pusese acolo cînd știa prea bine că el avea nevoie de ele la etaj, ca să fixeze ciurciuvelele. Ea nu făcea decît să-i pună bețe în roate și să-l oblige să facă de două ori același lucru cu mania ei nesuferită de a schimba locul lucrurilor din casă și de a le ascunde.

ERA sigură că-și ceruse scuze și, dacă ar fi avut un singur motiv să creadă că el o să fixeze ciurciuvelele în

Fernando Botero. Cuplu

vara asta, ar fi lăsat ciocanul și cuiele acolo unde le pusese el, în mijlocul dormitorului, ca să poată oricînd, noaptea, să calce peste ele. Și, dacă nu are de gînd să strîngă totul, o să i le arunce în fîntînă.

Bine, bine, putea să le pună în debara. Cum în debara ? Dar acolo pusese măturile, periile și cîrpele de praf și, la urma urmelor, de ce să nu-i găsească frînghiei un loc afară din bucătărie ? Se gîndise vreodată că existau șapte camere mari și late în toată casa și numai o singură bucătărie ?

Și ce-i cu asta, se interesă el. Ea se gîndise vreodată că se poartă ca o proastă ? Și drept cine-l lua pe el, un idiot de trei anișori ? Necazul cu ea era că mereu avea nevoie de cineva mai slab pe care să-l sîcîie și să-l tiranizeze. Se ruga lui Dumnezeu să fi avut cîțiva copii ca să se poată dezlănțui asupra lor. Poate doar așa să fi fost și el liniștit.

Ea se schimbă la față și îi reaminti că a uitat cafeaua și a adus în schimb o bucată de frînghie inutilă. Și cînd se gîndea la cît de multe lucruri le-ar fi

trebuit ca să ducă o viață cît de, cît decentă, îi venea să plîngă, asta era tot. Arăta atît de pierdută, de necăjită și disperată, încît lui îi veni greu să creadă că doar o bucată de frînghie cauzase tot dezastrul. Ce se întîmpla, de fapt, pentru numele lui Dumnezeu ?

Oh, l-ar ruga să tacă și să plece undeva și să *rămînă* acolo dacă e în stare, măcar cinci minute. Fără discuție că poate. O să rămînă departe pe vecie, dacă asta dorește ea. O, doamne, da, nimic nu-și dorea mai mult nici el decît să plece și să nu se mai întoarcă niciodată ! Pe viața ei, dacă-și dădea seama ce-l reține atunci. Nici că se putea un moment mai potrivit. Să o lase singură, la mare depărtare de șosea, cu o casă pe jumătate goală în spinare, fără nici un ban în buzunar și cu o groază de lucruri de făcut ; se părea că providența i-a trimis special acest moment ca el să poată s-o șteargă. Chiar i se părea straniu că nu rămăsese în oraș pînă cînd nu termina ea de aranjat și de făcut ordine. Doar ăsta era stilul lui.

Lui i se păru că de data asta sărise peste cal. Era o idee cam prea deplasată, dacă îi permitea să i-o spună. De ce dracului stătuse în oraș cu o vară înainte ? Ca să facă tot felul de munci suplimentare și să cîștige banii pe care i-i trimisese ei. De-aia. Știa foarte bine că nu s-ar fi descurcat altfel. Atunci doar fusese de acord cu el. Și numai atunci a lăsat-o să facă totul singură, așa să-i ajute Dumnezeu !

O, să-i spună asta lui mutu' ! Bănuia ea ce-l reținuse în oraș. Avea chiar mai mult decît o bănuială, dacă îl interesa. Deci, iar începea cu chestia asta ? Bine, dacă vrea, e liberă să creadă ce poftea. Obosise să-i tot explice. Ar putea părea curios, dar pur și simplu fusese agățat, ce ar fi putut să facă ? Era imposibil să crezi că ea o să ia totul în serios. Da, da, știa ea cum se întîmplă cu un bărbat ; o clipă să-l lași singur și imediat se găsește o femeie care să-l răpească. Și, normal, nu putea să-i rănească sentimentele refuzînd-o !

Ce tot îndruga ? Uitase că-i mărturisise că cele două săptămîni pe care le petrecuse singură la țară fuseseră cele mai fericite din ultimii patru ani ? Și de cît timp erau căsătoriți cînd îi spusese toate astea ? Foarte bine, acuma taci !

N-a vrut să spună că a fost fericită că a stat departe de el. A vrut să spună că a fost fericită că putuse pune la punct blestemata asta de casă, ca să-l aștepte pe el. Atît a vrut să spună și, uite la el ! Se leagă de ce spusese ea acum un an doar ca să se justifice că a uitat cafeaua și că a spart ouăle și că a cumpărat o nenorocită de frînghie de prisos tocmai cînd erau cu finanțele la pămînt. Credea în mod sincer că era cazul să o lase baltă și acum nu-și mai dorea decît două lucruri pe lume. Să nu mai tot calce pe frînghie, să se ducă în sat și să-i aducă și ei cafeaua și, dacă nu uită, să ia și un polonic pentru supă și încă două anouri pentru perdea și, dacă se găseau, mănuși de cauciuc, fiindcă mîinile ei se aspriseră, și o soluție de magneziu de la drogherie.

EL se uită la seara ce cădea pe coline, își plecă fruntea, oftă din greu și îi spuse că o să se ducă, numai să-i dea voie să-și mai tragă sufletul. El singur promisese că se duce imediat ce și-a dat seama că uitase cafeaua.

Bine, bine... alerg. Ea o să spele geamurile între timp. Era așa de frumos la țară ! Oare o să aibă vreodată timp să se bucure și ei ? El intenționa să plece, însă nu o făcu pînă nu îi aminti că ar fi menționat că e așa de frumos la țară încă de cîteva zile dacă ea nu ar fi fost atît de prost dispusă tot timpul. Oare chiar nu putea să-și amintească nimic frumos din verile trecute ? Oricum, ea nu avea acum timp să vorbească despre asta și ce-ar fi dacă ar fi atît de drăguț să strîngă frînghia, ca să nu calce pe ea ? Ridică frînghia și dădu să plece cu ea sub braț din bucătărie.

Avea de gînd să plece chiar în momentul ăsta ? Da, bineînțeles. Așa și-a închipuit și ea. I se părea uneori că alege cu precizie cel mai bun moment să plece și să o lase înglodată în treburi. Intenționase să scoată saltelele la soare, dacă le-ar scoate chiar acum, ar prinde trei ore bune ca să se aeri-

sească, fără îndoială că o auzise dimineața cînd îi spusese că vrea să le scoată. Sigur, acum o să plece și o să o lase tot pe ea s-o facă. Probabil că el se gîndea că exercițiul nu-i face decît bine.

Păi, doar se ducea să ia cafeaua *ei*. Era absolut ridicol să străbați un drum de patru mile pentru un kilogram de cafea, dar o făcea cu plăcere. Obiceiul ăsta de a bea cafea era dăunător sănătății, dar, dacă ea voia să-și facă singură rău, asta e ! Dacă el credea că doar cafeaua îi făcea rău, nu putea decît să-l felicite ; probabil avea o conștiință al dracului de curată.

Conștiință sau nu, el nu vedea de ce saltelele nu puteau aștepta pînă a doua zi. Și oricum, pentru Dumnezeu, casa era făcută pentru *ei* sau avea de gînd ca afurisita asta de casă să-i doboare cu grijile ei ? La auzul acestor cuvinte, ea păli, se albi în jurul gurii, căpătă o înfățișare fioroasă și îi aminti că îngrijirea casei îl privea și pe el, nu numai pe ea ; aveau și altele de făcut și cînd își închipuia el că o să le poată face în ritmul ăsta ?

Avea de gînd să o ia de la capăt ? Știa tot atît de bine ca și el că datorită muncii lui aveau un venit sigur, ea cîștiga doar ocazional și că, dacă ar fi să se bazeze pe ce cîștigă ea... Și să-i intre bine în cap treaba asta !

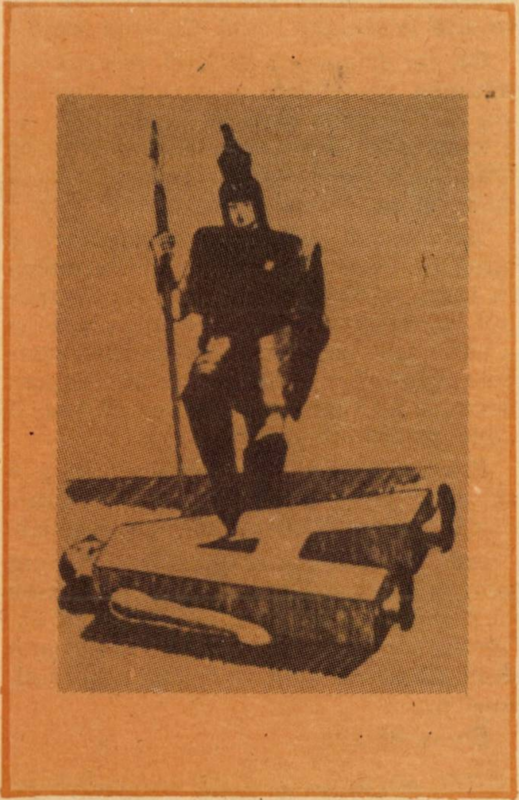
În nici un caz nu se punea problema așa. Problema era că, dacă munceau amîndoi, o să-și împartă treburile casei sau nu ? Trebuia doar să știe, ca să-și facă anumite planuri. Păi, el credea că asta era clar. Era de la sine înțeles că o să o ajute. Doar o ajutase întotdeauna vara, nu-i așa ?

Ei, ce spui ? ! A ajutat-o, nu ? Cînd, unde și făcînd ce ? O, doamne, ce glumă bună !

I se păru o glumă atît de reușită, încît începu să rîdă pînă i se congestionă fața. Rîdea atît de tare, că fu nevoită să se așeze și în cele din urmă ajunse să rîdă cu lacrimi. Se repezi la ea, o ridică în picioare și încercă să-i toarne apă în cap. Ciutura atîrna de o frînghie și el îi dădu drumul în fîntînă. Apoi încercă să scoată apă cu o mînă în timp ce cu cealaltă se căznea să o țină pe ea. Pînă la urmă renunță și se mulțumi să o scuture cu putere.

Ea se smulse din mîinile lui și țipă să-și ia frînghia și să plece la dracu', pur și simplu, nu mai avea nevoie de el. Și fugi. El îi auzi papucii de casă, cu tocuri înalte, bocănind și împiedicîndu-se pe scări.

OCOLI casa și o luă peste pajiște ; își dădu deodată seama că are un ghimpe în călcîi și cămașa părea să-i ia foc. Lucrurile puteau lua o asemenea întorsătură în cîteva clipe, încît să nu mai ști ce să faci. Se înfuria din te miri ce. Era teribilă, fir-ar să fie ; nici un dram de rațiune. Cînd se pornea, mai degrabă te-nțelegeai cu o sită decît cu femeia asta. Să fie al dracului dacă o să-și petreacă toată viața încercînd să o binedispună pe ea ! Ei, acum, ce să facă ? O să ducă frînghia înapoi și o să ia altceva în schimb. Lucrurile se tot adunau în mormane, nu reușeai să le miști dintr-o parte în alta, să le sortezi sau să le arunci. Pur și simpluză-

ceau și se stricau. O s-o ducă înapoi. Dar de ce ar duce-o ? Lui îi trebuia. Ce era la urma urmei ? O bucată de frînghie. Dacă poți să-ți imaginezi că îi pasă cuiva mai mult de o frînghie decît de sentimentele unui om ! Cine îi dă ei dreptul să spună ceva rău despre frînghie ? Își aminti de toate nimicurile pe care le cumpărase ea. De ce ? Pentru că așa a vrut, de-aia ! Se opri și alese o piatră mai mare de pe marginea drumului. Puse frînghia în spatele ei. O s-o pună în cutia cu scule cînd s-o întoarce acasă. A auzit destule despre frînghia asta ca să-i ajungă toată viața.

CÎND se întoarse acasă, ea îl aștepta lîngă cutia poștală de lîngă drum. Era destul de tîrziu. În aerul răcoros, mirosul de friptură îți muta nasul din loc. Fața ei părea întinerită, netedă și proaspătă. Părul — de obicei greu de stăpînit — era pieptănat cu grijă. Îi făcu cu mîna de la depărtare și el grăbi pasul. Îi strigă că masa e gata și îl așteaptă, era flămînd ?

Cred și eu că era flămînd. Poftim cafeaua ! Flutură pachetul spre ea. Ea se uită la cealaltă mînă. Ce avea acolo ?

Of, iar frînghia ! Se opri. A vrut s-o schimbe pe altceva și a uitat. Dar ea voi să știe de ce trebuia s-o schimbe pe altceva dacă dorea într-adevăr să aibă frînghia aceea ? Nu era proaspăt aerul acum și nu era minunat că erau aici ?

Mergea alături de el ținîndu-l cu o mînă de curea. Îl împinse și-l bumbăci în joacă în timp ce se sprijinea de trupul lui. O cuprinse cu brațul de talie și o bătu ușor pe stomac. Schimbară zîmbete șăgalnice. Cafea, cafea pentru doamna lui ! Se simțea de parcă i-ar fi adus un dar minunat.

Era un scump, era convinsă de asta și, dacă ar fi avut cafeaua de dimineață, nu s-ar fi purtat așa de caraghios.

Am văzut o turturea, stătea într-un pom și cînta de una singură. Pesemne că perechea ei a părăsit-o. Poate că da. Spera să o mai audă o dată, era nebună după turturele. Știa doar cum e firea ei, nu-i așa ?

Sigur că știa.

Traducere de Liana MIHAILOVICI

Pipă pentru motocicliști

Juan José SAER

PE SCOARŢA SOLIDIFICATĂ

ÎN ziua următoare admiterii lui Tomatis la examenul de geometrie, tatăl său fu de acord să-i reînnoiască abonamentul la clubul nautic, aşa că el îşi petrecu toată după-amiaza la secretariatul clubului spre a întreprinde demersurile necesare reînscrierii. În timp ce-şi aştepta noua legitimaţie stînd într-o săliţă a secretariatului, îi trecu prin cap ideea mesajului şi, de cum i se înmînă legitimaţia, intră în cafenea şi îl chemă pe Barco la telefon. Barco se învoi imediat. Spuse că avea ceară — deoarece trebuia astupată gura sticlei — şi că vor trebui să se întîlnească chiar în seara aceea spre a discuta conţinutul mesajului. De aceea, pe la ora nouă, imediat ce se înnoptase, Tomatis auzi glasul prietenului său, care vorbea cu taică-său în bucătărie, apoi zgomotul paşilor lui urcînd scara pînă la terasă. Fereastra camerei era larg deschisă şi, după ce intrase salutîndu-l, Barco făcu o observaţie despre cerul înstelat, după ce se aplecase deasupra balustradei. Îşi descheie doi nasturi ai cămăşii şi începu să-şi frece pieptul ca să-şi usuce sudoarea. Tomatis o strigă pe maică-sa de la fereastră, rugîndu-o să le prepare o *sangria* [1], căci acum, cînd odată cu examenul de geometrie luase şi bacalaureatul, cei din casă erau dispuşi să-i satisfacă toate gusturile. În timp ce aşteptau să li se aducă paharele cu *sangria*, Barco îl ajută să agaţe pe perete reproducerea tabloului *Lan de grîu cu corbi* [2], pe care Tomatis îl încadrase chiar în dimineaţa aceea.

[1] Băutură de origine spaniolă făcută dintr-un vin dulce în care se macerează fructe citrice.
[2] Celebru tablou al pictorului Van Gogh.

DISCUTARĂ despre textul mesajului mai bine de două ore, bînd *sangria*, pe care Barco o agita cu o linguriţă, ca zahărul să nu se depună la fund, iar cuburile de gheaţă să se topească mai repede. Ideea ca textul să fie scris în versuri, propusă de Tomatis, fu înlăturată imediat. „Ei ar putea crede că se vorbea aşa", obiectă Barco. Apoi examinară pe rînd alte posibilităţi : o notiţă despre istoria oraşului, sau un catalog al invenţiilor epocii sau, şi mai bine încă, o scurtă biografie a lui Carlos Tomatis şi a lui Horacio Barco, şi chiar o descriere, intenţionat falsă, a corpului omenesc, spre a provoca în viitor o teorie eronată a evoluţiei. Preţ de o clipă, această ultimă posibilitate îi tentă şi îi făcu să izbucnească în hohote de rîs atît de puternice, încît tatăl lui Tomatis, care se culcase de mult, le bătu în tavan, spre a-i potoli. Atunci Barco spuse că umorul nu era deloc potrivit şi că, la urma urmelor, conţinutul mesajului n-avea nici o importanţă, că lucrul primordial era însuşi mesajul, pentru că important într-un mesaj nu era ceea ce spunea, ci dezvăluirea că au existat oameni dispuşi să scrie mesaje. El spuse că, dacă un mesaj acorda prea mare importanţă conţinutului, atunci nu mai era un mesaj, ci o informaţie. „Cel mai bun lucru pe care îl poate transmite un mesaj, spuse Barco, e tocmai cuvîntul *mesaj*. Deci, chiar dacă ar fi să scriem *„Ajutor!"*, eu propun să scriem: *„Aceasta este un mesaj"* sau, pur şi simplu: *„Mesaj"*. Tomatis se gîndi o clipă şi pînă la urmă acceptă propunerea lui Barco, adăugînd : „Dar cine va scrie mesajul ?" „Dacă ţinem

seama, replică Barco, că tu ai avut ideea asta și că există toate temeiurile să sperăm că tu vei deveni un scriitor profesionist, eu propun ca tu să scrii textul". Tomatis luă deci o foaie de hîrtie albă, o puse pe masă, sub lumina lămpii de pe birou, curăță penița stiloului său, o încercă pe marginea caietului de geometrie și apoi, încet și cu multă grijă, simțind pe deasupra umărului său privirea lui Barco ațintită asupra mîinii care ținea strîns stiloul, scrise cu majuscule cuvîntul MESAJ și, pe măsură ce mîna înainta, de la stînga la dreapta, coala albă, dreptunghiulară, ieșea din albeața strălucitoare a teancului de foi identice, care zăceau, prăfuite și mute, pe birou, pînă ce cuvîntul fu scris în întregime, clar și ordonat, iar identitatea foii de hîrtie se îndepărtă din nou, înghițită de sclipirea neînțeleasă a mesajului.

ÎN ziua următoare, se sculară în zori. Tomatis îi telefonase lui Barco, spre a-i spune că va coborî peste un minut să ia tramvaiul, așa că el putea aștepta tramvaiul următor, și apoi văzu, prin

Raquel Forner. Icar

ușă, în colțul casei prietenului său, că Barco luase cu el lopata, sticla și ceara cu care să pecetluiască gîtul sticlei. El, Tomatis, luase o cutie de sardele, roșii și piersici, precum și o sticlă de vin, pe care o scosese din frigider. Mesajul îl ținea cu grijă îndoit în patru în buzunarul din dreapta al cămășii. Ajunseră la club, își îmbrăcară tricourile de baie, vîrîră totul într-un sac de pînză, în afară de lopata pe care o așezară împreună cu sacul în fundul bărcii, și apoi puseră barca pe apă. Barco vîsli, îndepărtîndu-se de cheiul clubului și al podului suspendat, pătrunse între insule și diferite brațe ale rîului, mergînd de-a lungul țărmurilor care, într-unele clipe, se apropiau și cînd, în sfîrșit, începu să manevreze cu îndemînare ca să se apropie de mal, trecuse de unsprezece. Barco era roșu la față și nădușit tot. Soarele strălucea alb pe cer, iar razele lui străbăteau frunzișul poros al sălciilor pletoase și proiecta pete de lumină pe apă. Lăsară barca la umbră — pe fundul bărcii soarele așternea pete de aur vechi și de aramă — și se înfundară în insulă cu lopata și sacul. Cutreierară așa aproape vreo jumătate de oră. Barco descoperi un șarpe și cu o lovitură de lopată îi tăie capul, apoi aleseră locul.

Era un luminiș înconjurat de arbuști, ale căror crengi nu se încrucișau spre a forma o boltă de umbră. Soarele întărise pămîntul, iar iarba din jur era ofilită și rară. Tomatis începu să sape și ajunse curînd la stratul de pămînt moale, pe care el îl zvîrlea pe grămăjoara ce se formase în jurul gropii. După o clipă, Barco îi luă locul și Tomatis, sprijinindu-se, gîfîind, de unul din acei copaci, începu să-l privească lucrînd. Săpaseră o groapă adîncă de aproape doi metri, deajuns de largă cît să poată fi înmormîntat un om în picioare. După care se așezară la umbră și Barco îndoi cu multă meticulozitate foaia de hîrtie, o introduse în sticlă, înfundă dopul și, după ce-l bătu bine cu mîna, pregăti ceara și chibriturile. Aprinse unul și începu să topească batonul de ceară în vîrful flăcării, avînd grijă ca picăturile să cadă deasupra gurii sticlei și pe suprafața rotundă a dopului. Folosi mai

multe chibrituri. Și privirea lui Tomatis trecea alternativ de la capătul flăcării în care se topea ceara (uneori, urmărea cum cad picăturile roșii care sfîrîiau înainte de a se întinde pe gîtul sticlei, iar Barco le întindea cu vîrful moale al batonului) la sticla în care putea vedea, prin pereții ei verzui, foaia îndoită, care luase forma unei panglici rigide ; unul din capete se sprijinea pe fundul sticlei, iar celălalt pe peretele verde, în poziție oblică. Chiar cînd Barco mișca sticla, foaia de hîrtie rămînea tot nemișcată.

DUPĂ ce termină, ridică sticla și o ținu cu atîta delicatețe, încît Tomatis se întreba dacă asta nu-i alta din clovneriile lui, dar, văzîndu-l că se îndreaptă spre groapă, ținînd sticla cu amîndouă mîinile și îngenunchind la marginea deschizăturii, aplecîndu-se și cufundîndu-și brațul spre a depune sticla cît mai ușor posibil în fund, încît era aproape să atingă pămîntul cu fruntea, Tomatis înțelese că Barco nu glumea, dar că nu coborîse pînă acolo încît să transforme acțiunea lor într-o solemnitate. Barco lăsă deci să cadă sticla în fund, privi cu atenție rezultatul căderii, îl socoti acceptabil, se ridică și începu să zvîrle lopeți de pămînt în groapă. Apoi îi trecu lopata lui Tomatis și, cînd pămîntul acoperi groapa, el reluă lopata și începu să bătătorească pămîntul răscolit, încercînd să nu lase nici o urmă a muncii lor. „Dacă ar ploua la noapte, spuse el după ce termină, sprijinindu-se pe coada lopeții și ștergîndu-și nădușeala, mîine n-o să mai rămînă nici o urmă a trecerii noastre pe aici". Și într-adevăr, din albastrul cerului adînc, începu să plouă. Tomatis auzea ploaia căzînd în noaptea ce se așternuse afară. Apoi, au pus din nou lopata în barcă, și-au vîrît capul în apă ca să se mai răcorească, au mîncat sardelele și piersicile, au băut sticla de vin și au dormit o clipă sub copaci. După aceea, s-au înapoiat, vîslind încet, cînd unul, cînd altul și au ajuns atît de tîrziu că, atunci cînd au amarat barca la pontonul clubului, înconjurat de un roi de muște, se întunecase de-a binelea, iar noaptea era plină de zgomote și de voci, care veneau de pe plajă și din cafeneaua puternic luminată.

M. Kayama. Noapte în deșert

LUARĂ din nou tramvaiul și Barco coborî din mers la stația lui și dispăru prin ușa casei sale. Tomatis făcu un duș rece, mîncă puțin și se duse să se culce. Adormi aproape imediat. Mirosul de pămînt reavăn care plutea acum în aer ca o mireasmă înviorătoare și pătrundea prin fereastra larg deschisă îl trezi mai degrabă decît zgomotul ploii care țîrîia pe acoperișurile încălzite. Cînd fu complet lucid, se gîndi din nou la sticla îngropată, ca și cum el ar fi fost îngropat și se întreba care va fi destinul mesajului. Căci s-ar putea întîmpla ca acei care îl vor găsi să vorbească o altă limbă sau totuși aceeași limbă, dar în care cuvîntul mesaj să aibă un sens deosebit, opus celui care l-au dat ei, poate chiar sensul de „informație", pe care Barco a vrut să-l evite, ba poate și mai rău încă, nimeni să nu găsească vreodată sticla, deoarece rasa oamenilor să se fi stins și astfel sticla să rămînă pe veci îngropată în spațiul întunecat al gropii săpată de ei. Dar pînă la urmă și înainte de a adormi din nou Tomatis se gîndi că chiar dacă oamenii în stare să-l înțeleagă vor descoperi mesajul, ei, Barco și Tomatis, nu vor mai fi de mult pe lumea aceasta, așa cum nu vor mai fi nici țărmurile apei care strălucea, legănările încete ale bărcii la fiecare vîslitură, barul luminat, pe care îl văzuseră de pe chei, încadrat în neagra întunecime, nici mirosul ploii proaspete ce intra în rafale prin fereastră, chiar în clipa aceea.

Traducere de Paul B. MARIAN

Johan DAISNE

O SEARĂ, UN TREN

1

CÎND am deschis ochii, am observat că tot compartimentul dormea. În fața mea, o tînără al cărei chip nu era lipsit de farmec, dar avea unghiile îndoliate, încă ținea în mînă croșeta și lucrul. Acesta se odihnea nemișcat, la fel ca batista șifonată, întinsă pe genunchi. Pe buzele bosumflate și savant rujate se zărea o urmă de ciocolată. Cum mai savurase pătrățelele scoase pe furiș din batonul ascuns în poșetă !

Alături, un tînăr în costum primăvăratic, cu culori vii — fără îndoială un străin și el — se lăsase ușor pe ea. Legănîndu-și capul abia îi atingea umărul și părul despletit, cu reflexe roșietice. Însă acum ea nu se mai îndepărta cu acea rezervă, acea ostilitate arătate cînd el se cufundase în somn. Așa începuse totul, mi-amintesc, chiar înainte de a veni controlorul să ne verifice tichetele.

Eu eram tot înghesuit în colțul meu, cu spatele la locomotivă, pe prima banchetă de pe partea asta a vagonului. Din pricina ușii, primele banchete erau mai strîmte, de-o parte și de alta a culoarului central. La gară stătusem mult singur în vreme ce compartimentul se umplea puțin cîte puțin. Neîndoios, călătorii evitau să împartă spațiul acela strîmt cu persoana mea voluminoasă. În ultima clipă, un bărbat destul de corpolent urcase în vagon și, negăsind loc în altă parte, a fost silit să împartă cu mine bancheta meschină.

Cotrobăind după ochelarii ai căror rame folosiseră toată carapacea unei țestoase, domnul se cufundase în lectura unui ziar francez. La un moment dat își aprinsese un trabuc după ce îi tăiase capătul simplu, cu dinții, firește pentru a nu fi nevoit să-și caute briceagul în buzunar, așa înghesuiți cum eram unul în celălalt. Încă ținea ziarul în mîinile binevoitoare de industriaș. Capul i se înclinase ușor spre piept, ochelarii îi alunecaseră pe nas. Trabucul îl avea încă între degetele învecinate cu ale mele și buzele cărnoase se strînseseră într-o cută voluntară...

Pe ceilalți călători nu-i vedeam decît în parte, oblic, din pricina pereților înalți de lemn dintre banchete ; și ei păreau cufundați în somn. Era un spectacol amuzant, dar și destul de surprinzător. Și totuși surpriza era nuanțată de un sentiment familiar, căci recunoșteam cele mai multe chipuri întrevăzute chiar înainte de a închide ochii. Expresia nu li se modificase, cel puțin din ce îmi aminteam...

O altă explicație a acestui spectacol misterios venea de la lumina care-l scălda. Nu ardea nici un bec în vagon, ceea ce, cufundînd compartimentul în penumbră, împiedica privirea să-l străbată și făcea de înțeles tot somnul acesta...

2

ȘI totuși m-a mirat să văd noaptea căzînd așa de repede. Acum o săptămînă — fac drumul acesta o dată la opt zile — seara nu sosea decît în momentul cînd ajungeam la destinație. Iar azi, trenul plecase la ora stabilită, ca de obicei.

Am sărit în sus. Depășisem stația dormind ? Repede, m-am uitat la ceas.

Fereastra lăsa să se strecoare destulă lumină pentru a-mi îngădui să verific poziția acelor. Eram exact la jumătatea drumului. Evident, primăvara e un anotimp capricios, cînd lungimea zilelor depinde de influențe diverse ce scapă observației unui visător îndrăgostit de natură.

M-am apropiat de geam după ce l-am șters cu cotul. Am crezut că recunosc peisajul ; oricum mi se părea familiar cu cîmpurile, ogoarele și pajiștile netede și ușor înclinate, dar aparent mai puțin vălurite decît la începutul călătoriei, în preajma orașului pe care îl părăsisem. În depărtarea albastră-închis se întrezăreau desenate florile albe ale livezilor din jurul fermelor. Uneori, surprindeam trecerea, ca un zbor, a micilor case burgheze ale vreunui sat, cu ferestrele luminate, încă rare.

Ce comună era ? N-aș putea spune. Toate îmi păreau cunoscute, de altfel semănau toate. Știu cum se numesc, căci din copilărie străbat același peisaj, dar niciodată n-am putut numi un loc anume de pe drum. Cu siguranță este iarăși vorba despre o caracteristică a visătorului îndrăgostit de natură. Nu cred să fie un semn de indiferență, ci mai degrabă o formă de dragoste care preferă să îmbrățișeze un vast ansamblu decît să se consacre contemplării unui detaliu...

3

PROSPEȚIMEA sufletească cu care mă trezisem e o șansă rară în viața unui intelectual al cărui spirit e stimulat aproape neîncetat. Unei lucidități, unei atenții în același timp foarte suple, ascuțite și totuși rigide, i se alătura un sentiment de fericire gravă și profundă ; mi-este dificil să descriu această stare de grație altfel decît ca dispariția bruscă și, ca să zic așa, magică a tot ceea ce o existență sedentară de cititor sau de scriitor incorijibil, fumător, băutor de cafea zi și noapte, acumulează ca toxine în rinichi, ochi, cap și gură...

În orașul meu natal ocup o funcție de excepție, în sensul că duminica mea cade la mijlocul săptămînii, în ziua cînd muzeul e închis. Așadar nu am niciodată duminică, decît în vacanțe deoarece, în timpul anului școlar, ziua aceasta de libertate îmi îngăduie să țin cîteva ore de curs într-un alt oraș care-mi plătește călătoria și-mi oferă prilejul să fac acolo cumpărăturile sau vizitele necesare...

Mereu trebuie să-mi înving tendințele spre plictis și trîndăvie. Așa făcusem și în după-amiaza aceea. Ferestrele clasei erau larg deschise către aerul proaspăt al grădinii, elevii fuseseră încîntători sau măcar mai puțin răi ca de obicei.

Sigur că nu sînt proști, însă azi pentru literatură nu mai există interesul de altădată, ca să nu mai pomenim de entuziasm. Pentru noi era o evaziune romantică ; tineretul de azi o consideră plictisitoare și ternă. Fără îndoială, dispune acum de alte modalități de evaziune ; viața modernă e chiar foarte generoasă în această privință.

De altfel nici n-am fost prea literar, pentru că le-am pus o serie de întrebări în vederea examenelor care se apropie și am revăzut cîteva lecții de fonetică ce figurează în programă la începutul anului. Natural, nici unul n-a fost capabil să-mi explice sensul termenului „asimilare regresivă". Nu ținuseră minte decît un exemplu, cuvîntul „doctor" care devine „dottore" în italiană ; regulă elementară, „o consoană care precede o alta tinde să se confunde cu următoarea", părea să li se fi șters total din memorie.

Paul Delvaux. Tren de seară

Am luat-o aşadar de la început, cu zelul tipic ultimului trimestru înainte de examen şi ei au început să noteze ca şi cum ar fi fost vorba despre o formulă magică. Din nou m-am străduit să le explic spontaneitatea fenomenului şi să le amintesc ce înţelegeam prin „reflex incoativ": o mişcare produsă automat în muşchi la începutul executării, astfel că italianul care vrea să spună „doctor", cuvînt ce vine din latină, exact înainte de a ajunge la *c* se pregăteşte să-l pronunţe pe *t* şi pînă la urmă renunţă la *c*. Faptul că Pierre Marie Félix Janet — care a devenit apoi unul din cei mai celebri medici francezi — a consacrat, prin 1889, o dizertaţie a tezei sale asupra isteriei acestui reflex, numit de el „automatism psihic", mi-a părut că nu lăsase auditoriului meu decît o anume alergie vizavi de detaliul savant.

Ca să le împrospătez memoria am avut, de astă dată, ideea de a le prezenta incoativul precum contrariul unui fenomen împrumutat din fizică, şi anume inerţia. Dacă, în conformitate cu legea ralentiului, o mişcare tinde să se prelungească o clipă chiar după ce aşa-zisul motor s-a oprit, în automatismul psihic o acţiune tinde să înceapă încă înainte ca noi s-o executăm...

4

MI-A venit în minte o idee, deocamdată proaspătă în psihologia mea de matur — dacă mi-aduc bine aminte, n-a înflorit decît anul trecut, ca o subtilă floare de toamnă şi, ca tot ce e proaspăt, exprimarea ei era încă naivă : că viaţa e frumoasă, că sînt fericit să o trăiesc, că mi-a fost dat să aprofundez clipa atît de importantă, totul se poate schimba aşa de repede şi cum voi mai tînji după ea ! Sigur că nu e o idee originală, chiar pot adăuga : o citesc sau o aud deseori drept frază „concluzivă", ca un soi de filosofie a disperării practicată de cei care, pentru a încununa o expunere, se agaţă de cel mai neînsemnat detaliu fiindcă el, cel puţin, pare o clipă de înţeles. Pentru unii, fericirea se află aici, dincolo nu e nimic.

După părerea mea, lucrurile stau altfel ; fericirea aceasta îmi pare irezistibilă, ca un preludiu din care nu te poţi smulge decît apucîndu-l, sub pedeapsa de a nu putea continua altfel, nepregătit, drumul încercărilor şi salvării. Mi-a părut că am înţeles că nu vom mai putea într-o bună zi să ne croim drum către marile lucruri decît epuizîndu-le întîi pe cele mici. Dacă nu m-aş teme de alergia elevilor mei, aş risca să citez aici „perspectiva escatologică" ce îmi însoţeşte mereu sentimentele cele mai mult sau mai puţin esenţiale...

5

POFTA de a fuma o ţigară — mă simţeam atît de proaspăt, încît nu mă temeam de efect, la fel cum, în tinereţe, ne trebuie un uşor stimulent pentru a căpăta deplin conştiinţa prospeţimii noastre — pofta aceasta se transformase într-o nevoie imperioasă. Totuşi compartimentul nostru dormea în continuare, înlăuntrul geamurilor aburite, dincolo de care se făcea tot mai întuneric. Trenul se zgîlţîia, în mers rapid, cu zumzăit înfundat. Şi eu nu mai puteam în colţul meu de tortură, tot trupul mă durea înţepenit.

Încet de tot am început să mă ridic. Vecinul meu, nemaisprijinit, avea tendinţa de a aluneca spre geam. Cu o mînă încercam să-l ţin şi cu cealaltă m-am apucat de plasa bagajelor de deasupra fetei şi a tînărului cu costum primăvăratic. Graţie eforturilor mele, bustul vecinului se redresă. Totuşi, printre picioarele amestecate ale tovarăşilor de călătorie nu găseam nici cel mai mic loc să păşesc. Ca să-mi păstrez echilibrul am fost nevoit să-mi croiesc drum cu orice preţ. Dar nimeni nu s-a trezit. Am ajuns în sfîrşit pe culoarul care traversează tot vagonul printre banchete. Îl aveam sub ochi în întregime. Cu toate că se întunecase pe interval, mi-am dat seama imediat că toată lumea dormea, fără nici o excepţie. Chiar şi din cel mai ascuns ungher nici un glas nu venea să tulbure rumoarea monotonă a trenului în mers. Mi s-a părut straniu şi, de astă dată, mai mult uimitor decît amuzant.

Aşadar depăşisem totuşi gara unde coboram sau greşisem trenul, urcîn-

du-mă în vreun expres de noapte pentru străinătate ? Aveam chibriturile în buzunarul paltonului și libertatea de mișcare regăsită îmi permitea să-mi aprind ţigara. Dar ceva m-a reţinut. Nu lipsa luminii. Deodată m-a străbătut un frison ; m-am simţit deprimat, izolat printre toţi aceşti adormiţi, în pofida prezenţei materiale a atîtor oameni în jur.

O nevoie mai mare, mai presantă mă chinuia acum ; să întîlnesc cît mai iute pe cineva care nu dormea ; voiam să-mi pot adînci privirile în ochi deschişi, să aud vorbind o gură vie. Micul foc pe care l-aş fi cerut mi-ar fi slujit drept pretext să mă adresez lui.

AM deschis uşa de la celălalt capăt al culoarului. Vîntul şi zăngănitul roţilor făceau un zgomot asurzitor în bezna burdufului. Pe pipăite, am pus piciorul pe puntea mişcătoare şi, în clipa în care, preţ de o secundă, mă întrebam cum se manifesta faimosul efect al legii inerţiei, am fost literalmente proiectat în celălalt compartiment.

Nici acolo nu ardea vreun bec. Şi toată lumea dormea. Mi-am tras sufletul şi am mers mai departe fără să mă opresc. Din pricina legănării trenului, nu reuşeam să merg drept, aşa că m-am lovit de o mulţime de umeri şi picioare care depăşeau banchetele spre culoar. Murmurul scuzelor mele, care se pierdea în vacarmul burdufului (în grabă, lăsasem toate uşile deschise) era de altfel superfluu ; nimeni nu se trezea.

Cîte vagoane străbătusem aşa ? Mi se părea un şir nesfîrşit. Toate erau pline, căci era un tren de seară, cu plecarea dintr-un mare oraş, dar nicăieri nu era lumină şi somnul cel mai adînc domnea pretutindeni. Aşadar mă înşelasem şi chiar mă aflam într-un tren de noapte pentru străinătate ?...

Cu nici un preţ nu voiam să aprind un chibrit. Nu mi-era teamă, dar eram uşor surescitat. Starea de graţie luminoasă încă se menţinea, dar se amesteca în ea o nuanţă de sfîşiere pricinuită de un fel de deprimare activă, dacă se poate spune aşa. *Trebuia* să găsesc pe cineva, chiar de-ar fi fost doar ca să mă regăsesc pe mine însumi.

M. Kayama. Nălucă

Şi am început să alerg tot mai repede, tot mai neîndemînatic...

6

AM pătruns în sfîrşit într-un vagon de clasa întîi care nu avea culoar central, căci banchetele ocupau doar o parte a vagonului, în spatele pereţilor de sticlă.

Am observat imediat că nici în compartimente, nici pe culoar nu străbătea nici cea mai mică rază de lumină. Cu toate acestea, înainte chiar de a arunca o privire prin uşile de sticlă, în depărtare, la celălalt capăt, am descoperit un om !

Oricît de slabă era lumina, tot mi-a fost de ajuns ca să-mi dezvăluie o siluetă în dreptul unei ferestre ce părea întredeschisă, deoarece călătorul se sprijinea în coate. La înălţimea capului strălucea un punct incandescent. Cineva care fuma ! Cu un soi de jubilaţie m-am îndreptat spre acel călător treaz.

Era un bărbat îmbrăcat într-un pardesiu lung, închis la culoare şi cu o pălărie rotundă asortată, un bărbat mai în vîrstă, care fuma calm trabucul în plin vînt, cu ochii pe fereastră. Avea o barbă înspicată şi m-a fermecat imediat dis-

tincția sa binevoitoare, înțelepciunea tăcută. Neliniștea mă părăsise ; nu mai rămăsese în mine decît prospețimea, încîntarea de adineauri cu o fisură, poate, dar fără nimic dezagreabil, era stimulentul „aventurii“ cu prezența liniștitoare a acestui tovarăș de călătorie patern.

7

— AVEȚI un foc ?, am întrebat salutînd cu capul.

— Sigur, răspunse bărbatul cu o voce blîndă, puțin înfundată, însă caldă.

Se întorsese spre mine înainte să mă adresez lui. Imediat, calm și fără umbră de servilism, începu să caute în buzunare.

— O, trabucul dumneavoastră mi-e de ajuns, sper să nu-l sting.

Mîna care ținea trabucul era îngrijită, uscată și ridată, dar fermă. Și cînd, ridicînd capul după ce-mi aprinsesem țigara, i-am întîlnit privirea, i-am zărit în licărirea roșietică a jarului de la trabuc vioiciunea ochilor limpezi și încrezători. O clipă s-a prelungit liniștea. Aerul îmbălsămat care intra pe fereastră nu era deloc rece. În peisajul absolut întunecat nu mai distingeam nici cea mai mică denivelare. O cîmpie nesfîrșită ne defila sub priviri. Ici și colo, în zare, lucea o luminiță. Ai fi zis că erau un pumn de stele fixe și foarte îndepărtate, menite să compenseze absența celor de pe cer, din acea seară.

— Nu înțeleg nimic, am rostit într-un tîrziu. În compartimentul meu toată lumea doarme. Tot trenul doarme. Cu siguranță am greșit linia. Săptămîna trecută se întuneca abia cînd ajungeam acasă. Dacă nu sînt indiscret, și dumneavoastră mergeți la N. ?

— Da, și de cîtva timp și eu mă întrebam dacă n-am greșit trenul. Am ațipit un pic și de cînd m-am trezit toți dorm. Și dorm în continuare ! Cît e ceasul ?

Am scuturat scrumul, am tras din țigară și mi-am apropiat ceasul de ochi.

— Ia uite, s-a oprit. Arată tot șase și jumătate.

— Curios, sînt în aceeași situație. Și ceasul meu s-a oprit la șase jumătate fix. Fără îndoială în timp ce dormeam. Presupun că și dumneavoastră ați închis ochii o clipă.

Am încuviințat cu o vagă impresie de amețeală. Ce însemna asta ? Mă neliniștea, și cu toate acestea simțeam o bizară satisfacție. În ciuda întunericului, am crezut că simt asupra mea privirea binevoitoare a bătrînului domn.

— Așa este, i-am răspuns cu un ton neutru. Dar nu știu de ce am căutat să mă stăpînesc și să-i imit gesturile, alura, calmul exemplar, interesul bonom, disponibilitatea plină de bunăvoință, pregătită pentru orice ar fi putut însemna sau pretinde de la noi situația în care ne aflam.

8

— VĂ temeți că cei de-acasă au să se neliniștească ?, reîncepu vecinul meu. Am schițat un surîs.

— O, nu ; copiii s-au culcat de mult, iar soția mea e, ca să zic așa, un camarad. Înțelege perfect că uneori întîrziu la colegi sau în altă parte. Trebuie să aflați că sînt și un pic scriitor. Îmi permiteți să mă prezint ?

— Încîntat, zise domnul după ce mi-am rostit numele și-mi strînse mîna.

— Eu sînt profesor universitar la pensie, mă numesc Hernhutter.

Un savant, puteam să jur. Într-adevăr bătrînul domn nu putea fi altceva. Și numele i se potrivea de minune. N-am priceput imediat de ce mi se părea că-l mai auzisem. Am verificat apoi și mi-am amintit ; Hernhut, la Opper-Lausitz, unde frații moravi, care datează din secolul XV, au găsit în 1722 refugiu pe domeniul contelui von Zinzendorf...

Profesorul Hernhutter... protecția divină ! Pe măsură ce îmbătrînesc sînt tot mai convins că fiecare poartă numele pe care îl merită. (Vai, încă n-am izbutit să explic adevărata etimologie a numelui meu.)

Și iată că iarăși numele acesta îmi evoca Orientul — Boemia și porțile ei de aur spre Levant — ca și cum toate minunile trebuiau să ne sosească de acolo.

9

— ŞI ai dumneavoastră, profesore ?, l-am întrebat după o clipă de tăcere şi cu un interes sporit care, mărturisesc, provenea din ciudăţenia situaţiei. Ai dumneavoastră nu se îngrijorează ?

— Nu, răspunse cu jumătate de glas... Nu mai am pe nimeni, iar guvernanta lipseşte, s-a dus cîteva zile la familia ei.

Deodată, iată că trenul încetini. Am privit amîndoi pe fereastră, dar peisajul nu părea schimbat. Aceeaşi cîmpie, aceleaşi stele îndepărtate şi neclintite.

— Credeţi c-o să oprească ?, am întrebat intrigat.

— Da, aşa s-ar zice.

Şi într-adevăr, după cîteva zeci de metri, trenul opri tresăltînd. Cu coatele pe marginea ferestrei deschise, nehotărîţi şi curioşi, am cercetat orizontul cît vedeam cu ochii.

Vagonul nostru se afla la coada trenului, aşa că ne uitam mai ales în faţă, aşteptînd să zărim dintr-acolo un semn de viaţă.

Însă, în afară de şuieratul strident şi de respiraţia înfundată a locomotivei, domnea o linişte de moarte ; nici un clănţănit de portieră, nici o voce, nici cea mai mică mişcare. Focul roşu al locomotivei scînteia şi pîlpîia în noapte, dar nimic nu mişca, nici o umbră chinezească nu se detaşa pe acest fond luminos.

Atunci, brusc, un zgomot sfîşie liniştea apăsătoare. Venea din spate. În penumbra întunecată, cineva, un tînăr mi s-a părut, alerga cu sufletul la gură. Alerga aşa de repede, că trecu pe lîngă noi fără să ne arunce măcar o privire.

— Hei !, am strigat, hei !, şi i-am azvîrlit la picioare ţigara aprinsă din care au ţîşnit scîntei. Tînărul tresări, ca şi cum chiar ar fi călcat pe flăcări şi se opri atît de brusc, încît aproape se poticni.

— Aaaah !, făcu el cu un suspin de parcă i s-ar fi luat o mare piatră de pe inimă. Aaaah ! În sfîrşit !

Apoi începu să ne întrebe grăbit :

— Poate ştiţi unde sîntem, domnilor ?

După ce ne-am aşteptat unul pe celălalt, i-am răspuns amîndoi :

— *Nu...*

— Nu ?, ţipă băiatul. Nu ştiţi nici voi ? Doamne dumnezeule !

În ţipătul acela era o atît de mare nelinişte copilărească, încît părea pe punctul de a izbucni în lacrimi. Aproape imediat ţîşni din loc spre locomotivă. În ciuda întunericului, profesorul Hernhutter şi cu mine am schimbat o privire.

— Haideţi, spuse savantul, să coborîm şi noi !

— Da, am zis, stăpînindu-mă să nu i-o iau înainte.

Mi se părea că Aventura începuse. Mă atrăgea cum îi şade bine cuiva care are tendinţa să se socotească scriitor ; aşteptam acum să descopăr urmarea în afara trenului.

10

PÎNĂ să auzim vreun şuierat, vreun ordin, trenul se puse în mişcare. Nimeni nu se uita pe ferestre. Iar pe băiat îl pierdusem din priviri. Hernhutter nu schiţă nici cel mai mic gest să se urce. Dar, fiind onest şi binevoitor, socoti nimerit să mă avertizeze şi să mă lase să aleg :

— Uite, porneşte. Aveţi încă timp să urcaţi. Eu prefer să rămîn aici.

— Şi eu, am murmurat şi mi-am simţit inima bătînd, ceea ce nu ne e dat în fiecare zi, pesemne pentru a ne cruţa. Vacarmul creştea şi ultimele vagoane aproape ne atinseră cu un zgomot de tunet. Curînd se pierdură în întuneric... Nu se mai auzeau, în liniştea înstăpînită, decît ţîrîitul greierilor, sunete mici, familiare, care se chemau, îşi răspundeau şi se repercutau slab în cîmpia unde luminile îndepărtate scînteiau ca nişte stele căzute din cer.

— Am rămas, îmi explică atunci profesorul Hernhutter, pentru că mă tem că tînărul n-a reuşit să ajungă la locomotiva de unde spera să obţină răspuns la întrebarea sa. Apoi, bănuiesc că n-a îndrăznit să se urce iar în tren şi nu vreau să las copilul în voia sorţii.

Am admirat bunătatea acestui bătrîn faţă de un tînăr necunoscut care, pe de altă parte, nici nu mai era copil, şi am

preferat să nu dau glas motivelor mele de a rămîne.

— E într-adevăr amabil din partea dumneavoastră, am murmurat în barbă, dar am priceput că mă auzise.

— Da, zise aproape solemn, însă cald şi simplu, iată-ne acum trei prieteni în noapte.

11

HERNHUTTER nu se înşelase. Ne-am îndreptat automat în direcţia în care dispăruse trenul şi am zărit curînd o siluetă în care l-am recunoscut pe tînăr. Copleşit cum era, nu ne-a auzit venind, aşa că a tresărit înfiorat. Dar cînd ne-a recunoscut, la lumina trabucului profesorului, a părut plăcut surprins.

— Ai ajuns prea tîrziu ca să-l mai întrebi pe mecanic ?, începu Hernhutter patern.

— Aşa e, domnule, răspunse băiatul cu glas tremurat, ca scăldat în lacrimi.

— Ei, hai, nu pune la inimă, i-am zis ca să-l consolez. Sîntem toţi în aceeaşi situaţie. Deci nu eşti singur şi asta e deja ceva. Profesorul Hernhutter şi-a făcut atîtea griji pentru dumneata, că a coborît imediat.

— Mulţumesc, profesore, bîigui băiatul.

— Eşti student, nu-i aşa ? Eu mă numesc X... şi uneori predau.

Ghicisem. Val — aşa îl chema — studia dreptul. Închiriase o cameră în perimetrul universităţii, dar de două ori pe săptămînă se ducea la părinţi. Cu mobilitatea impresionantă a tinereţii, redevenise stăpîn pe sine şi, vesel, ne oferi o ţigară. Acceptă una şi Hernhutter ; oricum, aproape îşi terminase trabucul. Cu chiştocul lui ne-am aprins ţigările.

— Şi ce propuneţi, profesore ?, am întrebat aproape vioi.

— La drum, decretă savantul ferm. Trebuie să căutăm aici sau altundeva un semn de viaţă.

— Hai, Val, am comandat, pasul cadenţat. Un eveniment atît de extraordinar nu se întîmplă zilnic, ba chiar unii nu întîlnesc experienţa asta toată viaţa. La prima poştă ai să telegrafiezi părinţilor ; dacă nu, mîine o să te ajutăm să te lămureşti cu ei.

— Uimitor, zise, vă jur că sînt încîntat...

12

NU ştiu cît am mers aşa. Nu numai că ni se opriseră ceasurile, dar parcă pierdusem noţiunea timpului. Aveai impresia că noaptea învăluise orice perspectivă a duratei şi spaţiului. Oricum, plimbarea părea nesfîrşită...

Din fericire noaptea aceea fără stele era blîndă. Pajiştile şi cîmpia erau îmbălsămate de miresmele primăverii. Din cînd în cînd treceam pe lîngă livezi ale căror flori albe semănau cu nori de voal nemişcat şi fragil, întins în beznă...

Pe cît ne puteam da seama, peisajul părea mereu „al nostru", intact. Val remarcă asta pe un ton vesel şi trase concluzia că aşa-zisul tren de noapte internaţional nu ne dusese prea departe. Dar profesorul Hernhutter observă prudent că ajunge să călătoreşti puţin mai mult ca să ştii că acelaşi peisaj, la aceeaşi latitudine, se întinde pînă aproape de porţile Asiei...

— Trenul ăsta, rosti Val, ai zice că era vrăjit ! Nici o lumină şi toată lumea dormea. Dacă şi eu...

Am înţeles că şi el adormise, picotise pe maculator, iar ceasul, ca ale noastre, i se oprise la şase şi jumătate. Cînd află că la fel s-a întîmplat şi cu noi, am crezut o clipă că-l va cuprinde iar neliniştea. L-am luat de umeri ca un frate, însă deja rîdea de unul singur, în hohote :

— Nu, e prea mult... Vă jur că nu-mi dau în petec pentru că nu mai înţeleg nimic. Or, angoasa şi conştiinţa propriei necunoaşteri nu se exclud reciproc, nu-i aşa, profesore ?

Hernhutter încuviinţă înţelept şi cită ca exemplu existenţa umană : nimeni nu înţelege nimic şi, neîndoielnic din această pricină, toată lumea o acceptă ca pe un lucru normal.

13

APOI — şi aproape imediat am înţeles că în loc de introducere — profe-

Ralle. Chip de femeie

sorul ne-a întrebat dacă ne aminteam ultimul gînd de dinainte de a adormi. L-am lăsat pe Val să răspundă, fiind cel mai tînăr...

— A, da... Mi-am recitit notițele la literatura universală contemporană. Cursul îl ține profesorul Z..., căruia-i spunem Pisălogul pentru că analizează toate detaliile și acolo unde noi nu vedem decît o mică întîmplare sau expresia unui sentiment și care fără îndoială așa era și în mintea autorului, el caută un sens și un sistem și pînă la urmă le găsește. Neașteptat, însă, de data asta, Pisălogul mi s-a părut o companie agreabilă... Cred c-am adormit cu un sentiment de încredere.

— Cu un *sentiment* de încredere, reluă profesorul Hernhutter.

— Și despre ce erau notițele, am întrebat mînat de anume interes profesional. Mi-am dat seama imediat că, dacă n-aș fi făcut-o eu, Hernhutter i-ar fi pus aceeași întrebare.

— Despre noii scriitori ruși... Alexei Tolstoi, Ehrenburg, Kataev.

— A, am strigat, *O pînză în depărtare ?*

— Și ce te-a reconfortat din notițele tale ?, insistă Hernhutter.

— Ei bine, concepția despre viață a lui Kataev, presupun... După el, viața însăși e frumoasă și minunată, orice am face din ea. Conține propria-i justificare atît de bine, încît ne putem încrede în orice se întîmplă, pînă la urmă ea rezolvă toate problemele...

— Profesore, i-am zis, ne-ați întrebat care erau ultimele noastre gînduri înainte de a adormi în tren. Ei bine, considerațiuni de același gen m-au absorbit și pe mine, deși nu chiar în formula lui Kataev. Mai precis, îmi spuneam ce frumoasă e viața, în ciuda oricărui inconvenient, și că trebuie și să gîndești și să i te dăruiești — e inevitabil să ții seama de o perspectivă mai vastă, îmi spuneam.

Hernhutter nu răspunse imediat. Mă înșelasem oare asupra lui ?

— Așa socoteam și eu, rosti în sfîrșit cu o voce surdă și aproape solemnă. Prieteni, să nu ne mai mirăm că ne-am întîlnit ca să facem această plimbare în împrejurări încă neexplicate. Am plecat din același punct. La fel ca voi, și eu în seara asta m-am lăsat în voia aceluiași gen de meditații. În felul meu, al bătrîneții, m-am agățat ca și voi de viață, de înțelesul minunat al realității, într-un gînd asemeni unei îmbrățișări !

14

MERGEAM în continuare. Luminile din depărtare, răspîndite pe cîmpie, nu

voiau să se apropie. Noaptea era tot blîndă şi înmiresmată. Inevitabil, obosisem şi ni se făcuse foame şi totuşi cei doi tovarăşi pasionaţi de aventura noastră stranie păreau să nu-şi facă nici ei mai multe griji. Ardea o flacără în mine, minunată, dar încă neînţeleasă, susţinută de certitudinea că nu mă înşelasem asupra lui Hernhutter.

— Profesore, am reluat discuţia, nu aveţi, ca şi mine, impresia că gîndurile noastre din tren au avut o putere salvatoare ? Că tipul acesta de meditaţie... cum să spun ?... poate înfăptui *miracole*, cum se zice ?

— Da, răspunse gînditor profesorul, cred într-adevăr că anumite gînduri exercită imediat o influenţă extraordinară. Gînduri care ne vin de la viaţă şi se raportează la ea, de la viaţa prin ea însăşi atît de minunată şi care, vorba lui Kataev, rezolvă totul. Gînduri care îşi supravieţuiesc în perspectiva dumneavoastră mai vastă, dragul meu prieten scriitor. Într-un cuvînt, Val, gînduri care ne trezesc atunci cînd totul doarme în jur.

— Ah, ce bine !, strigă Val cu un entuziasm juvenil...

O clipă m-am văzut cu ochii minţii plimbîndu-mă cu acest student, viaţa, aventura, la stînga mea, şi cu acest savant, gînditor şi visător filosof, la dreapta. Nu este oare însăşi menirea scriitorului de a face legătura între cei doi ? Dar Hernhutter nu mai spuse nimic şi mă temeam deja că n-o să ne mai povestească.

Aşa că l-am întrebat :

— Dacă nu sînt indiscret, profesore, vreţi să ne spuneţi ce înfăţişare au avut reflecţiile *dumneavoastră* din tren ?

— O, da, şi eu aş vrea să aflu, insistă Val curios.

15

— El bine, începu şovăitor profesorul, eu visam puţin mai vag, adică fără legătură precisă cu realitatea. Era poate, în prim-plan, o umbră de nostalgie, difuză, melancolia senină a vîrstei, în vreme ce pe un alt plan mă vedeam urmînd un anume gînd tenace care dintotdeauna mi-a fost drag. De-a lungul vieţii mi-am făcut mai multe păreri conform cu tendinţele şi profesiunea mea, dar mereu mă vedeam ca pe un copil care se joacă cu un mecano. Ştiţi că aceste cutii cu jucării menite unor construcţii savante sînt însoţite de un carnet cu modele şi simţeam o satisfacţie copilăroasă să copiez cît mai bine figurile propuse şi totodată rezolvate. Nu dispreţuiesc genul acesta de satisfacţie, ar însemna să jignesc viaţa, viaţa noastră, şi o iubesc prea mult pentru asta. Dar această viaţă, acest carnet îmi vorbea despre alte şi alte posibilităţi care duceau tot mai departe. Şi asta nu am încetat să caut, paralel cu munca zilnică, şi mai tîrziu, cînd am ajuns destul de bătrîn pentru a nu mai atinge construcţiile obişnuite. Lor le consacrasem mai bine de jumătate de secol. Puteam deci, laolaltă cu toate terfeloagele, să las de-o parte şi îndrumarul nostru de mecano. Ceea ce căutam nu se găsea acolo, era ceva ce trebuia să se realizeze din sine însuşi. Dar vai !, piedica de netrecut e că nu poţi desface piesele de mecano, deoarece ele sînt unica materie primă de care dispune omul dornic de a construi ; însă piesele sînt astfel concepute încît nu te poţi sluji de ele decît pentru modelele ce figurează în îndrumar, chiar dacă nu-l mai consulţi. Asta ţine de piese...

Hernhutter tăcu, păru dintr-o dată epuizat ; şi noi am simţit iarăşi oboseala şi foamea.

Cînd eşti tînăr, tăcerea e adeseori un soi de acumulare ; explodează la primul şoc. De la o anumită vîrstă însă nu mai e aşa. În tăcere e ca şi cum te-ai scufunda în tine însuţi, iar exprimarea devine, cu timpul, un efort prea mare...

16

VAL reluă discuţia :

— Într-un cuvînt, ce vreţi să construiţi ? Ce structură aveţi de gînd să daţi jocului dumneavoastră de mecano, profesore ?...

— Cunoşti fenomenul inerţiei, Val ? (E nevoie să spun ? La aceste vorbe a ţîşnit iar o flacără în mine.) Ei bine, să presupunem că aplicăm întregii vieţi această lege mecanică. Ar decurge de

aici că existenţa noastră durează încă o clipă la porţile morţii şi asta în măsura în care viaţa ne-a fost intensă, în măsura în care am iubit-o şi în care am îmbrăţişat-o mai cu ardoare chiar înainte de a... Înţelegi ce vreau să spun ?

— O, da ! Vă gîndiţi la o iubire ca aceea pe care am mărturisit-o vieţii fiecare exact înainte de a adormi în tren ?

— Asta e. Şi acum să consolidăm structura jocului de mecano cu un alt element. Fără îndoială, noţiunea de psihism automat nu ţi-e necunoscută. (O a treia flacără mi se aprinse în suflet.) Val ezită, iar Hernhutter explică :

— Hai să vedem... Dacă legile existenţei se aplică şi morţii, aceasta trebuie să fi început cu cîteva clipe înainte de moartea noastră reală, nu-i aşa ? Odată sudate unul de celălalt, elementele noastre de mecano alcătuiesc o punte între aici şi dincolo, un drum peste „no man's land" care le desparte şi care e deci un prim teritoriu de cercetat, căci ne permite să considerăm şi să tratăm acel „dincolo" ca fiind încă un „aici" provizoriu, la fel cum „aici" ne dezvăluie deja cîte ceva din acel „dincolo" şi ne arată astfel înţelesul profund al existenţei. Problema noastră acum e de a şti cum să nimerim poteca ce traversează acel teritoriu.

Incapabil să mă mai stăpînesc, am murmurat :

— În timpul unui accident de cale ferată, de pildă.

Dar Hernhutter nu-mi răspunse.

17

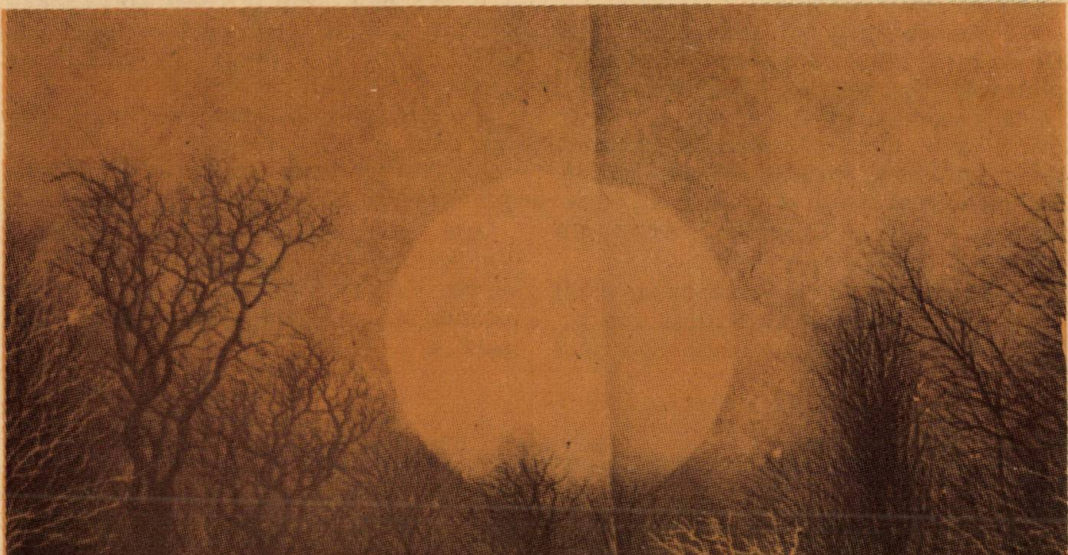
DIN nou ne-am oprit, nu din pricina lui Hernhutter de astă dată, ci din a lui Val. Era cît pe-aci să ne lovim de el căci o luase înainte şi mergea cu spatele la drum şi faţa la noi. Peste umărul lui am zărit o lumină care strălucea aproape.

— Ei !, strigă Val, asta ar explica totul ! Aşadar asta-i ţara pe care o descoperim ?

Deodată ţipă :

— Dar atunci, profesore, sîntem morţi ?

Şi ne întinse braţele.

M. Kayama. Lună

— N-aş jura, Val, rosti profesorul prietenos. Ştiinţa progresează mereu cu „dacă... atunci". Acest „dacă" rămîne mereu un pic teoretic sau cel puţin experimental şi trebuie să-l concepem ca pe un artificiu. E o ipoteză, un instrument de lucru, un element izolat al realităţii, nu o realitate absolută. S-ar putea, de pildă, ca toţi trei să fi greşit pur şi simplu trenul şi, în acest caz, ne aflăm la cinci sau şase ore de casă, în peisajul familiar ce caracterizează Europa de la vest la est. Întoarce-te ! Tot vorbind, am ajuns nu departe de una din luminile acelea care ni se păreau atît de îndepărtate. Cred chiar că desluşesc acolo silueta unei case, fără îndoială prima dintr-un sat.

Val se întoarse precipitat. În lucirea zilei muribunde am zărit cum i se destind trăsăturile şi cum îi sclipesc iar ochii surîzători.

— O, cerule, zise încîntat, ce aventură totuşi ! Oricum aş fi, mort sau rătăcit, mi-e o foame de lup ! Dacă găsesc ceva de ros, nu-mi mai pasă de nimic... Doar că, adăugă, ar fi mai puţin pasionant dacă doar ne-am rătăcit, nu credeţi ?

— Nu ţi-e teamă, Val ?, l-am întrebat ca pe un frate mai mic.

— Nu, răspunse tot mai hotărît, nu ! De ce m-aş teme cu voi doi şi după explicaţiile profesorului Hernhutter ? Dacă vreodată, cu adevărat, am fi în drum spre „dincolo", părerile dumnealui mi-ar sluji, într-un fel, de busolă. Nu m-aş mai simţi total părăsit, chiar dacă ar trebui să fiu singur. Acum am o cheie.

— Şi tu ne slujeşti de busolă, copil drag, rosti Hernhutter vizibil mişcat. Tu ai cheia altei porţi : tinereţea ta...

18

NE apropiam iute de lumina care curînd se topi în strălucirea lămpii de deasupra unei uşi şi în razele ce răzbăteau prin perdelele din spatele geamurilor de la uşă şi de la cele două ferestre de pe laturi. În silueta pe care profesorul Hernhutter o bănuise am recunoscut limpede liniile unei clădiri mari care, cu lanterna şi ferestrele ei luminate, avea aspectul plăcut al unui han de ţară. Cu toate acestea nu avea firmă şi nici un nume nu era pictat pe geamuri. O rumoare înfundată de voci se auzea pe fundalul unei viori.

Totul părea mai degrabă banal decît insolit. În reflexul lămpii, la cîţiva paşi de uşă, ne-am privit în tăcere. De fapt, ne descopeream pentru întîia oară trăsăturile. Dar devenisem atît de intimi, încît nici unul nu trădă nici cea mai uşoară uimire.

Val era un băiat blond şi subţire, cu ten proaspăt, îmbrăcat cu simplitate elegantă ; ca toţi tinerii de azi, avea o alură sportivă, fără a fi excentric. Privirea întunecată, albastră ca ardezia, strălucea vesel.

Am cercetat apoi împrejurimile. Hanul era la marginea străzii, puţin deasupra nivelului solului... Cît puteam vedea în lucirea lanternei, drumul pe care venisem era aşternut cu nisip, chiar şi dincolo de han.

Acesta era izolat. Şi totuşi ni s-a părut că distingeam, ici şi colo, alte pete întunecate care puteau fi nişte case. Fără îndoială ne găseam la marginea unui sat. Luminiţe mici tremurau nu departe, în stînga şi în dreapta...

— Ei bine ?, am întrebat. Intrăm sau plecăm întîi în recunoaştere în sat să găsim gara sau poate un post telegrafic ?

— Mie mi-e o foame de lup !, declară din nou Val, rîzînd.

— Atunci, haideţi, zise Hernhutter cu jumătate de glas.

Am împins uşa şi l-am lăsat pe profesor înaintea mea, care şi-a scos pălăria, şi pe Val, tînărul înfometat. Şi i-am urmat în... această altă lume perfect banală.

19

— PERFECT banală ! am repetat împăturindu-mi şervetul şi plimbînd ochii în jur ; profesorul încă era la desert. Val devora meniul zilei din care mai ceruse o porţie.

— Da, aproape, observă Hernhutter surîzînd şi duse la buze o linguriţă de cremă moale.

Precum peisajul văzut din tren, sala

semăna cu milioane de alte săli de același tip, cu siguranță nenumărate în acest peisaj neschimbat care se întinde de aici pînă la porțile Asiei. Era alcătuită din mai multe separeuri în unghi drept, unele vizavi de altele și grupate în jurul tejghelei centrale.

Stilul — căci ansamblul avea totuși un stil — era un amestec nestînjenit de vechi și modern, în același timp rustic. Sub plafon, la înălțimea unui om, o galerie din același lemn adăpostea violoniștii. Plante verzi erau răspîndite în vase și jardiniere.

Mica orchestră, cu muzicanții îmbrăcați simplu, nu în uniforme, cînta ca oriunde în altă parte. N-am identificat aerul aparte ; totul semăna uimitor cu ce cunoșteam deja. Personalul, alcătuit dintr-un bărbat în dosul tejghelei barului, un băiat și o chelneriță, nu era nici el în uniforme, ci în haine de toată ziua.

În ce privește clienții, destul de numeroși, unii păreau călători — pentru că aveau cîteva bagaje —, ceilalți păreau țărani sau muncitori din partea locului, dar și oameni cu dare de mînă, care ședeau în separeul cu covor pe jos.

Intrarea noastră nu le-a atras atenția. Ne-am așezat imediat la o masă dintr-un colț cu fața la tejghea și i-am făcut semn bărbatului. După puțin s-a apropiat fata și atunci ne-am dat seama că era imposibil să ne înțelegem. La fel ca bărbatul de la bufet, băiatul și tot publicul din han — am observat mai tîrziu — vorbeau o altă limbă.

Nimeni nu părea să ne cunoască limba și nici vreuna din cele pe care le știam și însuși profesorul Hernhutter a fost incapabil să recunoască idiomul în care se exprimau aici. Ciulise urechea, căutase rădăcini filologice și chiar notase pe marginea șervetului serii fonetice ; zadarnic.

20

AȘA că am fost nevoiți să explicăm prin gesturi că ne era foame și sete. Nu ni s-a dat o listă de bucate și, de altfel, nici n-am văzut vreuna, și nici ziare sau alte pagini scrise ori imprimate. Din fericire, domnișoara, care era încîntătoare, păru să înțeleagă perfect gesticulația noastră primitivă, cel puțin pentru ce era în legătură cu băutul și mîncatul...

În timp ce servea, veghea la tot ce se întîmpla, însă cu o anume dezinvoltură. Vreau să spun că o făcea surîzător, fără exces de autoritate ori zel încăpățînat. În trecere, se oprea în dreapta și în stînga, flecărea un pic, ba chiar se și așeza o clipă la cîte o masă. Părea să-i cunoască pe toți clienții (cei din partea locului) și chiar pe „călători" și publicul mai distins din separeul cu covor, din fața noastră.

Am ajuns să mă întreb dacă această domnișoară sau doamnă nu era însăși patroana sau un curios exemplu de „maîtresse d'hôtel". Ideea că ar fi putut fi soția barmanului, care părea totuși patronul, mi se păru puțin probabilă și nu numai pentru că nici unul nu purta verighetă. Fără motiv precis, simțeam că această femeie, în pofida amabilei ei simplități, nu numai că le era superioară celor doi, dar și aproape tuturor clienților. În afară de limbă, alte două nereguli, dacă pot spune așa, ne-au izbit. Cînd, după ciorba însoțită de o duzină bună de felii de pîine, foamea lui Val s-a mai astîmpărat, s-a dus să încerce să-i explice bărbatului de la bar că ar fi vrut să telefoneze sau măcar să expedieze o telegramă.

Dar, pe cît fusese de ușor de îndeplinit dorința noastră de a bea și mînca, pe atît de incomprehensibilă le părea barmanului, băiatului și domnișoarei cererea lui Val. Era vădit că se căzneau să înțeleagă, dar nu era nimic de făcut. Nu numai că nu exista telefon, dar ai fi zis că nici nu aveau habar de asemenea mijloc de comunicație.

Și nu se vedea nici un ceas. Val le arătase ceasul lui de mînă și Hernhutter ceasul cu capac ; degeaba. Fata se mulțumise să surîdă și să dea din cap.

21

ÎNTR-ADEVĂR, totul era aproape banal...

Cînd sfîrși masa, Hernhutter rosti :

— Îmi îngădui să remarc că dacă, în

conformitate cu ipoteza mea, ne găsim în acest teritoriu particular, adică la limita unui dincolo, va fi perfect în acord cu legea inerţiei ca totul să ni se pară absolut normal şi aşa şi este. Conform altei legi, a automatismului psihic, această normalitate trebuie să comporte unele diferenţe şi asta chiar în punctele esenţiale. Trei dintre ele, nu lipsite de însemnătate, ne-au sărit în ochi de la bun început : limba de babel care se vorbeşte aici, necunoaşterea totală a telefonului şi telegrafului şi absenţa oricărui instrument destinat măsurării timpului. Urmînd ipoteza mea, Val, şi extrapolînd cu curaj, am putea deduce o stranie izolare în spaţiu, precum şi o tipică încremenire a timpului. Pentru perioada în care o să rămînem aici (dacă nu ne interesează să ne îndreptăm spre altă zonă care n-ar prezenta în mod necesar aceleaşi particularităţi) acest ultim fenomen o să fie lesne de controlat după cîtăva vreme. Dacă raţionamentul meu e bun, aici noaptea nu se va sfîrşi. Poate vom avea între timp prilejul să descoperim şi alte particularităţi. De fapt, acelea care vor fi deci cele mai ascunse, trebuie să fie şi cele mai ciudate şi esenţiale.

— Minunat, zise Val, care jubila atacînd din răsputeri crema caramel. Cum termin, ca bun elev al lui Sherlock Holmes, profesorul meu de criminalistică, plec în recunoaştere. Am deja o idee.

Trebuia totuşi ca unul dintre noi să se hotărască să facă ceva dacă voiam să pătrundem în miezul misterului. Căci nu puteam prevedea peste cît timp spectacolul banal al hanului, pe care îl observasem de la sosire, va suferi o modificare.

Totul îşi urma cursul cu regularitatea unui joc de păpuşi mecanice, incapabile să facă altceva decît unul şi acelaşi lucru ; abia se termina şi o luau de la început. Numai că nu descopeream mîna care întorcea neostenit mecanismul epuizat. Din cînd în cînd, unii clienţi plecau şi alţii le luau locul, întru totul asemănători cu cei dintîi, cu călătorii şi cu autohtonii sau cu publicul mai rafinat.

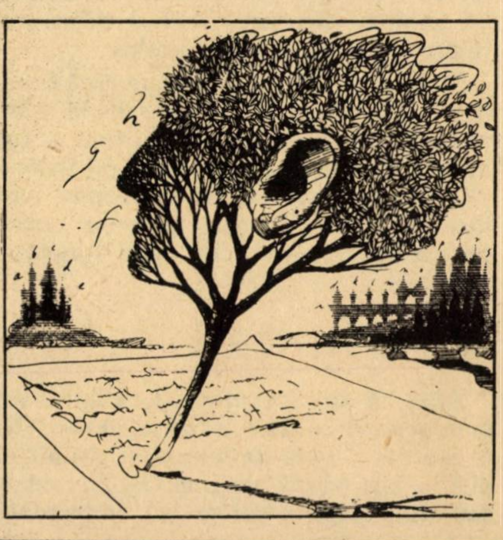
Imperturbabilă, mica orchestră cînta la nesfîrşit aceleaşi melodii necunoscute, dar a căror imprecizie părea cu atît mai familiară... Băiatul şi bărbatul de la bar îşi făceau meseria ; toţi clienţii beau cafea, vin sau apă care păreau mereu la fel de încîntător de proaspete şi sclipitoare, unii mîncau şi, după ce terminau, le urmau alţii. În tot cazul, previziunile profesorului Hernhutter păreau exacte, nu exista timp.

Mai mulţi clienţi fumau. Am reuşit să-l fac pe băiat să priceapă că voiam ţigări. Mi-a adus şi, fără să-l fi rugat, a adus şi trabucuri pentru profesor care le-a acceptat bucuros. Acestea erau învelite într-o hîrtie imprimată cu imagini colorate curioase, stele şi cercuri întretăiate, care nu ne spuneau nimic. Şi pe ţigări erau imprimate, unul peste altul, două triunghiuri aşezate invers, ca şi pe inelul trabucelor ; un triunghi argintiu şi unul auriu, cu un mic punct roşu chiar la mijloc. Nici pe ele nu scria nimic.

22

— UITE-MĂ, zise Val, încep !

Terminase şi el de mîncat şi de băut jumătate din a doua sticlă de vin. Era într-o dispoziţie atît de studenţească, încît Hernhutter şi cu mine ne-am privit amuzaţi. Profesorul i-a oferit un trabuc pe care Val l-a aprins fără să-i scoată inelul. Băiatul care ne servise

ne-a adus scrumiere și pahare curate, de data asta nu din sticlă ordinară, ci boluri cu marginile apropiate, pentru a nu pierde nimic din aroma inspirată în timp ce sorbeam. Domnișoara se afla chiar lîngă masa noastră.

Val își dezbrăcă haina, o agăță în spate și scoase din buzunar un pachet de cărți de joc. Așa cum arăta, cu cămașa de culoare deschisă, cravata un pic strîmbă și pantalonul prins simplu cu o curea, realmente era o apariție fermecătoare. Gesturile își pierduseră rezerva de pînă atunci, erau pline de viață și vizibil emfatice, ca pentru a atrage atenția celor din jur. O tactică excelentă — am avut impresia că descifrez pe chipul lui Hernhutter aceeași părere — căci dacă voiam să descoperim și altceva decît acest exterior familiar trebuia întîi să încercăm stabilirea unui contact mai strîns cu hanul și publicul lui.

Cum era de așteptat, curînd Val izbuti nu numai prin gesturile amuzante și prin înfățișarea de tînăr seducător, ci și prin încă ceva straniu, fascinant, care mă izbea tot mai mult în făptura lui. Ce anume ? Ceva nedefinit și care, fără a avea nimic obișnuit, nu era totuși misterios. O să spun doar că m-a făcut o clipă să mă gîndesc la grația enigmatică a unui heruvim.

Domnișoara ne privea surîzînd și, de la mai multe mese, vedeam priviri întorcîndu-se spre noi cu un interes amabil. Ai fi zis chiar că și muzicanții, ca să ne vadă mai bine, își lungeau gîturile și se aplecau peste balustrada galeriei, ceea ce le încetinea cîntecul, cam ca al unui gramofon cu resortul pe sfîrșite...

23

VAL amesteca îndemînatic cărțile și se îndreptă spre băiat. Îl luă de braț și-l sili să revină către noi. Îi puse cărțile sub nas ca pentru a-l convinge că era vorba despre un joc cinstit, netrucat, le mai amestecă o dată și puse pachetul pe masă.

— Vreți să tăiați ? Să tă-iați !, silabisi Val cu voce puternică și-i arătă cum.

Băiatul păru să priceapă pentru că luă o parte din cărți și o puse alături de pachet. Val îl rugă apoi, prin gesturi, să ia cartea de deasupra, dar să nu i-o arate. Băiatul, pesemne la curent cu jocul acesta, făcu zîmbitor ce i se ceruse, se uită la cartea ținută bine ascunsă în căușul palmei, apoi se apropie de noi și ne-o arătă, la fel vecinilor și fetei, dar cu grijă ca Val să n-o vadă.

— Pune-o la loc pe pachet, îi spuse studentul indicîndu-i ce trebuia să facă. Băiatul încuviință și o puse. Val amestecă bine cărțile și le puse iar pe masă.

— Cea de deasupra !, zise cu degetul ridicat și îndreptat spre masă.

Ascultător, băiatul întoarse cartea, se înclină ca pentru a-l felicita pe student și o arătă tuturor : valetul de pică !

— Bravo !, făcu Hernhutter pe un ton juvenil, și, rîzînd, fata și vecinii își mărturisiră admirația...

24

ȘI profesorul și eu îi eram recunoscători lui Val pentru diversiunea ce păru a avea efectul dorit, adică să le dea celor din jur încredere în noi și să ne îngăduie să ne luăm avînt pentru ceea ce eventual ar fi urmat să se întîmple.

Și într-adevăr băiatul nu se îndepărtă imediat, fata veni mai aproape de masa noastră, lîngă Val, iar clienții din separeul cu covor se apropiară de bar ca să bea un pahar și să observe zîmbitori micul nostru grup.

Din nou băiatul se înclină ușor și ne făcu să înțelegem prin gesturi că ar fi vrut să împrumute o clipă cărțile studentului. Entuziast, Val i le întinse. El le luă, le amestecă încet, mai conștiincios decît tînărul nostru prieten. Apoi le răsfiră în evantai, cu fața pe tăblia mesei...

Se îndreptă spre profesorul Hernhutter, îl invită cu un gest curtenitor să tragă o carte. Bătrînul savant se supuse cu multă seriozitate și docilitate, dar, cînd voi să o întoarcă, băiatul îi făcu semn să nu i-o arate. Profesorul o puse pe masa noastră fără ca cineva s-o fi putut zări. Băiatul mulțumi cu un semn din cap.

Apoi mi-a venit mie rîndul. Băiatul mi-a întins evantaiul, am ales o carte

şi am pus-o, tot pe dos, pe masă. Şi Val a luat una. Băiatul a strîns apoi evantaiul de cărţi şi le-a întins studentului. Fără îndoială, cărţile nu mai ofereau interes, deoarece Val le puse în buzunar.

Cu un gest, băiatul ne rugă să avem răbdare o clipă, se întoarse iute şi alergă la bar de unde luă un alt joc de cărţi de la barman.

Întors la masă, ne arătă cărţile răsfirate în evantai, de astă dată cu figurile în sus. Era un joc întru totul asemănător cu al lui Val. Le strînse iarăşi, fără să le întoarcă pe dos, pentru a putea urmări desfăşurarea întregii operaţiuni şi începu să tragă tot cartea de deasupra cînd încet, cînd repede şi s-o strecoare sub pachet.

Cînd ajunse la asul de caro se opri o clipă, privi în gol, apoi îl fixă pe profesor. După care puse cartea vizibilă şi impresionantă alături de cartea necunoscută pe care Hernhutter o trăsese înainte. La fel, eu am primit un trei de treflă, iar Val un valet de pică. Apoi băiatul strecură restul de cărţi în buzunar.

Cu anume solemnitate îi făcu semn lui Hernhutter să-şi întoarcă pe faţă cartea necunoscută. Închipuiţi-vă ; era tot un as de caro. După care am întors-o şi eu ; un trei de treflă ! Băiatul ăsta chiar părea să citească imaginile diavolului ! Un murmur de admiraţie se ridică împrejur şi mărturisesc că, în micul nostru grup, profesorul Hernhutter nu era singurul care participa cu toată inima.

Era într-adevăr un truc extraordinar. Nici n-am fost foarte atent la momentul în care Val şi-a întors cartea, eram sigur de rezultat. Dar toţi sau cel puţin jumătate din cei de faţă au izbucnit într-un rîs zeflemitor. De data asta ratase ; cartea trasă de Val şi pe care o flutura cu un aer triumfător nu era valetul de pică, ci dama de cupă.

25

CONSTERNAT, băiatul se înclină în chip de scuză şi se îndepărtă. Cei care-l zeflemisiseră cu bonomie îl aplaudau acum pe student. Cred că fata dăduse tonul.

— Ei, strigă Val după băiat, şi răsplata mea ?... Pentru că, la urma urmei, am cîştigat de două ori, nu-i aşa, profesore ?, se întoarse spre noi indignat.

— Aşa-i, încuviinţă profesorul din inimă.

Eu i-am arătat cartea :

— Dama de cupă, Val ! Ce să însemne ea dacă nu că trebuie să dai frîu liber inimii şi să inviţi la dans o doamnă ca să deschideţi balul ?

— Bine zis !, strigă tînărul. Hai, maestro !

Mica orchestră atacă neîntîrziat un răpăit de tobă impresionant. Şi, fără umbră de ezitare, Val o prinse de talie pe fata care încă îi stătea alături şi prinseră să se rotească în ritmul muzicii. Ei părea să-i placă, îl privea cu ochi zîmbitori, se mişca graţios şi se adapta atît de minunat la ritmul lui modern, încît ai fi zis că niciodată nu mai dansase cu altcineva...

Cît ai clipi, toată lumea era în picioare şi începură să danseze de-a valma tineri şi bătrîni, călători şi localnici, muncitori şi burghezi. Covorul parcă se metamorfozase în covor zburător.

Eu am rămas lîngă Hernhutter ; părea că îl distrează acel spectacol încîntător.

— După mine, profesore, nici nu puteam visa un contact mai bun, nu-i aşa ? Dar cum să facem să ne mai lămurim un pic ?...

Un zîmbet îi rătăcea încă pe buze, dar i-am zărit privirea întunecată de un nor gînditor.

— Două cărţi din trei au fost exacte, rosti meditativ într-un tîrziu. E mult mai mult decît ne îngăduie hazardul. Iar telepatia se exclude, pentru că nimeni n-a văzut cărţile. Să fi fost clarviziune ?...

26

DIN nou profesorul tăcu... Din nou ochii mei se lăsară fermecaţi de priveliştea dansatorilor. Val, cu şi mai mult antren, se rotea chiar prin faţa noastră şi ne salută amabil, iar fata ne surîse.

Maşinal, în glumă, am zis :

— Micuţa blondă, e de-a dreptul în-

Yamamoto. Țărm

cîntătoare, nu-i așa, profesore ?

— Care blondă ?, întrebă Hernhutter, trezit din gînduri.

— Ei, fata cu care tot dansează Val de la început, i-am răspuns într-o doară, fără să-mi iau ochii de la tînăra pereche.

Dar cum Hernhutter amuțise, am perceput deodată ceva nelalocul lui și m-am întors. La fel ca mine, îi fixa pe Val și pe fată. Atunci l-am auzit răspunzînd cu o voce gravă, deși surîsul îi stăruia pe buze :

— Ei, să fim serioși, partenera lui Val e brunetă ! Am simțit o sfîșiere înlăuntrul meu, exact ca în tren. Tipul de orbire care face să nu deosebești roșul de verde îmi era binecunoscut, dar încă nu auzisem de un daltonism vizavi de blonde și brune.

De altfel, nici profesorul Hernhutter, mi-a mărturisit-o de îndată.

— Profesore, am murmurat, e chiar curios. Pot să vă întreb : ce culoare are bluza fetei, după părerea dumneavoastră ?

— Bleumarin cu steluțe, cu guler și manșete albe.

Așa era sau, în orice caz, și eu o vedeam la fel.

— ... Și o fustă peste genunchi cu cute mari, de un negru purpuriu, cred că și-a scos șorțul cînd dansa.

— Așa-i, și cîți ani îi dați, profesore ?, am întrebat la noroc.

— Cam patruzeci, cred.

Patruzeci ! Angoasa sfîșietoare se amesteca acum cu un soi de voluptate crescîndă. Patruzeci, cînd eu nu i-aș fi dat mai mult de douăzeci și cinci ! Atunci am zis :

— Pentru mine, are fața ovală, pomeții ușor ridicați. De aici nu văd mai mult, dar am observat adineauri că are ochii foarte deschiși la culoare, un gri stins, cred.

— Nu, rosti Hernhutter cu voce tot mai gravă și mai aspră, eu o văd cu o față rotundă și adineauri avea ochii căprui, nu gri.

— Dar, profesore !, m-am întors brusc spre el, surîzător. Dacă îi adăugați o gură mare, cărnoasă, o să fie portretul soției mele !

— Chiar așa !, urmă, așa e gura ei. Și — șopti cu greu, chiar dacă îi mai flutura un zîmbet în barba tremurătoare — dacă îmi spuneți că are o

gură mică, subţire, în formă de inimă, ca a cărţii de joc a lui Val, atunci aveţi în faţa ochilor fantoma tinerei mele soţii, moarte de mai bine de jumătate de secol...

Zîmbetul mi-a murit pe buze, cum mi s-a stins şi acel misterios sentiment de voluptate. Cu toate acestea m-am silit să nu arăt nimic, îmi inspira atîta milă bătrînul. Neîndoios, şi el lupta cu sine.

— Haideţi, profesore, am bîiguit, sîntem prea obosiţi şi vinul e prea ameţitor.

— Nu, replică profesorul şi înşfăcă sticla şi-şi turnă şi vărsă pe faţa de masă şi înghiţi cu greu o gură. Să ne veselim, căci aici există deci ceva... poate chiar esenţialul !

27

ÎNTRE două dansuri, mica orchestră se opri puţin. Val se reîntoarse la masă îmbujorat. Îşi scosese cravata şi o înghesuia în buzunar, sprijinit de peretele despărţitor din lemn.

— Profesore, declară cu aplomb comic, tot ştergîndu-şi gîtul cu batista pe sub gulerul tare al cămăşii, nu mai vreau să mă întorc acolo de unde vin, prea mă distrez bine aici !

— În sănătatea dumitale, mormăi profesorul şi încercă să-şi golească paharul. O damă de cupă aşa de maternă, aşa de brună, ca noaptea.

— Brună ?

Picături de transpiraţie luceau în puful de deasupra buzelor umede ale lui Val.

— Dar e blondă ca soarele în zori şi tot atît de tînără !, zise studentul pufnind în rîs. Ce tot spuneţi ?, se întoarse spre mine. Prudent, am dat din cap...

Deodată am auzit ca şi cum ceva s-ar fi surpat în Hernhutter. I se auzea din gît, din piept, dar el se luă de cap, cu coatele pe masă şi-şi răsfiră degetele prin păr.

— Profesore, profesore !, am strigat amîndoi deodată, dar el nu rosti decît un singur cuvînt (mai era cuvînt ?) :

— Tut, tut, tut..., repeta întruna.

Ne-am repezit la el să-l ajutăm, dar ce era de făcut ? Zadarnic l-am privit în ochi, în frumoşii lui ochi sfîşietori ; cu siguranţă că ne vedea şi el, dar nimic comprehensibil nu-i străbătu buzele, nici un mesaj uman nu i se mai citea pe chip. Rămase aşa, clătinînd din cap, de neînţeles, poate fără înţeles. Îl pierdusem ! Orice cale de comunicare părea definitiv ruptă cu bătrînul amabil, cu savantul cu inimă sensibilă, cu tovarăşul de călătorie atît de bun, de nepreţuit...

28

NIMENI din han nu păru să observe dezastruoasa întîmplare. Oricum, se petrecuse atît de iute, aproape fără gesturi şi cuvinte. Ce puţin ne rămîne ca să însoţim ultimele clipe ale unei făpturi umane !

Orchestra cînta din nou, cuplurile se ridicaseră cînd, deodată, afară răsună un zgomot familiar : soneria prelungită a unui tramvai vicinal !

Brusc, orchestra se opri. Năvăliră cu toţii, în cea mai mare învălmăşeală. Uşa se trînti de perete şi într-o clipită hanul se goli şi de localnici şi de călători.

Ai fi zis că fusese măturat de o rafală care dăduse totul peste cap. Şi soneria electrică ţipa şi veselă şi de rău augur, ca un şuierat lung de sirenă, nerăbdător, penibil, neliniştitor.

Şi Val îşi luase avînt.

— Deci asta era !, strigă entuziasmat şi dădu din cap de mai multe ori, afirmativ, spre fata care îi răspundea rîzînd.

Şi ea îşi reluase activitatea şi se ocupa în acelaşi timp de clienţii care plecau, de băiat şi de barman. Acesta îşi părăsise tejgheaua, îmbrăcase un vechi macferlan demodat şi se pregătea să părăsească hanul în urma muzicanţilor...

Fata părea pe punctul de a pleca. Mi-am dat seama după semnele pe care le schimba cu Val. Îl invita sau îl încuraja, ca şi cum ar fi vrut să-i amintească de un rendez-vous.

— Ce e ?, am strigat la Val ca să mă fac auzit în mijlocul vacarmului.

— Cînd dansam, voia să-mi explice ceva, spuse tînărul, al cărui chip în flăcări era acum scăldat de sudoare, în

vreme ce ochii îi străluceau mai aprins. Precis îmi vorbea de tramvai, dar nu înțelegeam. Veniți, hai, veniți ! Să nu mai zăbovim ! Soneria asta care nu se oprește ne arată că trebuie să ne grăbim. Altfel nu o să mai găsim locuri sau pleacă fără noi !

Studentul mă apucă de braț și voia să-l tragă și pe profesorul Hernhutter, dar acesta părea că nici nu auzise, nici nu înțelegea nimic. Ședea toropit ca și cum s-ar fi scufundat în sine.

— Tramvaiul ăsta unde merge ? am strigat.

— De unde să știu ? Dar trebuie să ne ducă undeva !, urlă Val. Dacă mai vrem să ne întoarcem vreodată la noi acasă, trebuie să ne hotărîm să plecăm !

— Oh, doamne, prietene ! Vezi bine că profesorul nu vrea să vină. Nu pot să-l las singur. Și simt ceva atît de bizar. Nu crezi c-ar fi mai bine să rămîi cu noi ? Noi trei...

Chipul lui Val deveni rugător.

— Nu, strigă, iertați-mă ! Hai, lăsați-mă să plec ! Veniți sau nu, dar lăsați-mă oricum pe mine să plec... Iertați-mă... simt, vreau să plec, trebuie să plec ! Ați fost minunați, amîndoi, n-am să vă uit niciodată, dar acum trebuie să mă duc !

29

PLECĂ în fugă. M-am repezit la haina lui, am apucat-o de spate, am înșfăcat și sticla de vin și m-am aruncat după el. În fața ușii deschise s-a oprit o secundă și s-a întors înainte de a sări peste prag. În han nu mai rămăsese aproape nimeni.

— Uite, i-am zis gîfîind, pune-ți haina ca să nu răcești ! E încă noapte. Și ia și sticla asta de vin în caz c-o să-ți fie sete sau frig... Val, Val, ai grijă... Eu...

— Mulțumesc, bolborosi și-și puse haina sub braț și apucă sticla de gît. Sînteți așa de bun, ca un frate mai mare ! De ce vă neliniștiți ? Izbucni în rîs cu o îndrăzneală puerilă, dar rîsul era un pic forțat.

— Nu vă faceți griji, vă rog ! Presupunînd ce-i mai rău, ne aflăm în țara morții ; ei bine, dacă o să mi se întîmple un accident, cu ce-o să se schimbe lucrurile ? Minus cu minus face totdeauna plus ! Dacă mor aici, asta nu înseamnă că cealaltă viață-mi va fi înapoiată ? Profesorul zicea...

Deodată soneria tramvaiului se opri.

— Adio !, strigă Val și țîșni ca o nălucă.

L-am urmat pînă la trotuar. La vreo cincizeci de metri de han, în întunecimea cețoasă, am văzut un tramvai, trei vagoane luminate de o lucire roșietică și pline pînă la refuz de călători agitați și gălăgioși. Vagoanele trebuie să fi fost deja pline înainte de sosire, căci în han sigur nu fuseseră atîția oameni.

În noapte auzeam pașii lui Val care se îndepărta în fugă. Mai departe, silueta sa reapăru pe fondul gălbui luminos al vagoanelor. Micul tramvai deja pornise.

Aș fi vrut să strig iarăși :

— Cealaltă viață ! Care cealaltă viață, Val ? Cea de ieri, de dinaintea aventurii noastre ? Cea de la tine de-acasă, de la părinții tăi ? Ah, Val !, micuțul meu, sau... cea care e într-adevăr cealaltă ?

Însă vorbele mi-au rămas în gît.

Tramvaiul plecă. Nu prin fața hanului, desigur, unde nu se vedeau șine. Vagoanele se îndepărtară clătinîndu-se ușor ; mica lor trenă roșietică se cufundă iute în pîcla nocturnă. Cîteva clipe și totul recăzu în tăcere și noapte. Mai stăteam pe trotuar și deodată, simțind o prezență în spate, m-am întors. Dar nu era Hernhutter. În tocul ușii, aureolată de lumina lămpii, am recunoscut-o pe fată. Așadar nu-i însoțise pe ceilalți în ciuda „rendez-vous-ului" ei cu Val !

Mut de uimire o priveam. Nimeni n-ar fi putut spune dacă zîmbetul ei era tot fermecător sau numai visător și melancolic. Poate nici nu era un surîs, ci gravitatea unei fericiri dureroase. Privire inexprimabilă ! Gură irezistibilă !

Pînă să-mi dau seama, am prins-o de brațe, de umeri. Nu s-a arătat surprinsă. Ochii îi erau atît de luminoși, gri ca niște perle, buzele asemeni inimii roșii de pe cartea de joc...

— Cine eşti ?, am strigat cu un glas aşa de schimbat, încît am tresărit.

30

— O infirmieră, mi-a răspuns amabil, fără să zîmbească. Mi-am lăsat braţele să cadă, m-am tras înapoi un pas, am tăcut.

— Sînteţi salvat, mi-a zis. N-aţi suferit decît o comoţie. N-aveţi nimic... Trenul...

Nu mai aveam de ce să ascult. Prin urmare fusese un accident de cale ferată ! M-am uitat în jur. Ne aflam într-o sală uriaşă, evident sala de mese a unui hotel de ţară. Dar totul era alandala. La repezeală o transformaseră în infirmerie.

— Mulţumesc, am bîiguit, mulţumesc.

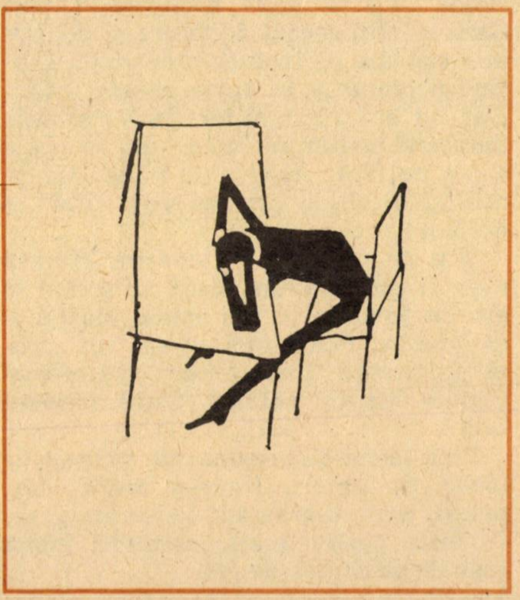
M-am uitat iar. Era ea : foarte blondă, ochii gri ca nişte perle, gura ca o inimă... Şi haina albă, prost încheiată în grabă, descoperea bluza bleumarin înstelată, fusta de un negru purpuriu.

Nemişcată, privirea îi era aţintită asupra mea. Am fost nevoit să-mi întorc ochii. La cîţiva paşi cineva şedea într-un fotoliu. M-am repezit la el.

— Hernhutter, am strigat, profesore !

Bătrînul avea un aer demn de milă, dar ochii îi surîdeau, cu mîinile goale făcu cîteva gesturi copilăreşti.

— Mecano ! Mecano !, susură.

Inima mi se înecă în lacrimi. Bărbatul nu se ridică. Infirmiera îi puse pe umăr o mînă alinătoare.

— Încet, tăicuţă !, zise, haide...

Şi el dădu din cap ascultător şi se puse pe rîs, sărmanul diavol.

M-am întors oftînd din greu. Ca un automat am ieşit din sală însoţit de infirmieră, de-a lungul brancardelor şi paturilor de campanie unde răniţii gemeau îngrijiţi de bărbaţi şi femei în alb.

La ieşire, morţii erau rînduiţi, întinşi pe brancarde sau pe pămînt, unii — desigur, cei mai mutilaţi — acoperiţi cu un cearceaf sau o cuvertură. Ceilalţi nu arătau decît urme uşoare de răni externe, dar aproape toţi încă aveau în adîncul orbitelor sînge nu de tot închegat.

Imediat l-am recunoscut pe Val. Dormea cu ochii deschişi.

— Val, am murmurat printre lacrimi, fratele meu mai mic...

De o frumuseţe negrăită, se odihnea acolo, atît de delicat, de prietenos, în ochi îi persista acea strălucire care, acum, aparţinea unui cristal preţios. N-avea nici o urmă de sînge decît, poate, o picătură cît o perlă în tuleiele de deasupra buzei.

Cu respiraţia tăiată m-am aplecat. Şi atunci, pe pămînt, am zărit cărţile de joc care-i alunecaseră din buzunar. Erau toate cu faţa în jos în afară de una : dama de cupă !

Gemînd, am luat cartea. În picioare, de cealaltă parte a brancardei, călugăriţa mă urmărea cu privire gravă. Încet, i-am arătat cartea. Ochii i-au strălucit, însă nu s-a clintit şi a rămas mută.

Apoi, încet, a întins mîna, a luat cartea şi a strecurat-o sub cămaşă, pe inima studentului.

— Mortul acesta ne desparte ori ne uneşte ?, m-am întrebat atunci, într-o interogaţie de nepătruns.

Dar infirmiera se mulţumi să-mi spună :

— N-ar fi timpul să telegrafiaţi acasă ?

Am mai întîrziat o clipă. Apoi, rigid ca o păpuşă de lemn, dar rănit pe veşnicie, m-am întors şi am fugit.

Traducere de Lucian HANU

Drew MENDELSON

ORB, CÎNTÎND

UN orb cîntă acum la colţul străzii. Cîntă despre trandafiri şi ghimpi. Nu ştim cînd a venit. Are o voce caldă, de tenor. Nu deosebeşte ziua de întuneric ; cîntă oricînd. Acum, pe dealuri sînt temple. Nici ele nu ştim cum au apărut printre stejari şi pini. Temple diforme pe creste, tolănite în vîntul dinspre ocean. Sînt vechi, mai bătrîne decît copacii din depărtare.

— Îmi aduc aminte că la un moment dat aici era un rîu, ne spune Ragni. Cobora printr-un defileu dintre dealuri. Am pescuit în el cînd eram copil. Apa era rece cînd venea dintre dealuri, zăpadă topită. Se vărsa aici în golf.

Da, Ragni, îi zicem. Sigur că aşa era.

Toţi ne amintim despre ce nu se află aici. Noapte de noapte mă uit după lună. Ochii mei parcurg un arc pe cer printre stele. Aici ar trebui să fie o lună cocoşată, cu chipul umbrit pe jumătate, răsărind de dincolo de temple. Cîteva zile mai tîrziu ştiu că ar trebui să fie lună plină apunînd spre vest, în ocean. Mă uit după reflexele argintii, sfărîmate şi împrăştiate de tremurul valurilor, cînd prezent, cînd absent, după cum alunecă alene vreun nor. Sînt clipe cînd cred că văd luna ; cînd se învolburează întunericul cerului nopţii, cînd o stea clipeşte, cînd îmi închipui că zăresc umbre în cumpăna nopţii.

Doamna Burcheck ne explică cum că odată exista o scală cromatică, începînd cu un do şi sfîrşind tot cu un do, şir peste şir, în sus şi în jos.

— Era cu mult mai melodioasă decît cele trei note ale orbului. Îmi amintesc de cîntece, le cîntam şi eu pe atunci.

Doar doamna Burcheck îşi aminteşte de cîntece, dar nu le poate cînta. Numai orbul poate cînta.

— Pe vremuri ştiam mai multe cîntece, spune ea.

MĂ duc la plimbare cu Mathilda. Simt aţîţări ciudate, o tensiune ciudată. Îi spun că am simţăminte înlăuntrul meu. Uite, îi zic, şi mă ating, aici sînt simţămintele.

— Bănuiesc că ar trebui să însemne ceva. Îmi place mai mult să mă plimb cu tine decît cu Ragni, zic. Gîndul la cum mergi, la vocea ta, la parfumul tău, la părul tău mă îmboldeşte să mă plimb cu tine şi nu cu Ragni.

Nu ştiu de ce îmi place atît. Ştiu doar că atunci cînd ne ţinem de mînă (Ragni are mîini mai puternice decît ale ei) şi cînd o privesc în ochi, simt asta (şi Ragni are ochi, dar cînd mă uit la ei văd numai nişte ochi, pe cînd în ochii Mathildei văd acelaşi lucru ca atunci cînd cred că văd luna).

Un drum coteşte spre sud, tivind golful. E roz sub soarele roz şi cerul azuriu. E un drum lat cît două poteci şi camionul merge pe el spre sud. Se opreşte săptămînal la magazinul doamnei Burcheck şi şoferul, pe care îl cheamă Toby, descarcă cereale, banane, lapte şi carne.

— E o dimineaţă încîntătoare, strigă Toby. Doamna Burcheck semnează o hîrtie. Are dinţi stricaţi şi rînjeşte cu limba rozalie împinsă în golul dintre ei. Nu ştim de ce Toby vine totdeauna dinspre nord şi se îndreaptă spre sud pe drumul roz. Ne mirăm şi-l întrebăm pe Toby dincotro vine şi încotro se duce.

— Din nord, răspunde la prima întrebare. Spre sud, răspunde la a doua.

Cînd întrebăm ce e acolo, zice :

— Mai puţin decît aici.

ÎNTRE temple se poartă un război. Călugării ies la iveală psalmodiind. Se înalță străfulgerări de lumină și fum. Un miros înțepător se rostogolește de pe dealuri pe aripile vîntului din zori. E praf de pușcă, zice Ragni. Scrîșnește din dinți și-și aduce aminte de război.

— Mi-amintesc de ploile mortierelor, cu explozii scurte și înfricoșătoare. Mi-amintesc că cerul nopții era alb ca ziua, luminat de focuri intermitente de pretutindeni, care cădeau și apăreau altele. Cînd se trăgea cu gloanțe, nu le auzeam sunetul pînă ce nu loveau ; întîi impactul și apoi zgomotul împușcăturii.

Un templu de pe un deal din sud, care străjuiește drumul roz, arde. Călugării luptă în trecătoarea de la nord.

Pe orb îl cheamă Miller. Vine aici din Kansas City.

— Chiar da ?, îi spun. Și eu m-am născut acolo.

Vorbește despre parcuri pe care nu le regăsesc în memorie, despre un monument pe o colină, despre confluența a două rîuri. Încep să mă îndoiesc că am cunoscut vreodată orașul.

IATĂ posibilitățile în ce ne privește:

1. Ragni spune că am pătimit într-un mare război care ne-a lăsat fără amintiri. „Sîntem șocați de bombe", zice. „Poate e spre binele nostru." (Dar aici e un singur război, între călugări și temple. Armele lor sînt vremelnice și cu efect neînsemnat. Și, oricum, nu există prin jur nici o cicatrice lăsată de război. În sinea mea, cred că Ragni se înșeală.)

2. Mathilda zice că sîntem oameni într-o grădină zoologică a extratereștrilor. „Ce vedem noi sînt doar încercările lor prostești de a ne recrea habitatul." (Unde sînt „ei", cei care ne-au adus aici ? Sigur n-or fi călugării ? Nu sînt de acord nici cu Mathilda.)

3. Orbul ne socotește nebuni. El vede ceea ce noi nu vedem, n-are ideea că lumea lui se micșorează. „Mă aflu în miezul nebuniei", ne spune grav. „Măcar sînteți inofensivi. Ce mai trăncăneală : temple unde nu e nimeni, nici urmă de lună unde era una, muzică mai frumoasă decît a mea. În curînd o să vină infirmierii și o să vă bage undeva, la loc sigur."

4. Doamna Burcheck crede că de vină e ceva din ce mîncăm.

5. Eu cred (m-am gîndit o mulțime la asta) că sîntem victimele unor bandiți intergalactici. „Tot ce avem acum e la fel ca înainte, numai că mai puțin, zic. Stelele sînt rămășițe ale constelațiilor, sugestia lor. Luna a dispărut, dar nu și orbita ei. Rîurile au pierit, dar cursul le-a rămas. Ce e mai rău e că ne-au luat pînă și amintirile despre aceste lucruri și ne-au lăsat doar amintirea amintirilor. Nu știm ce am uitat, ci doar că am uitat." Explicația mea e cea mai rezonabilă, dar nu ține cont de călugări.

AM primit o scrisoare. Toby a adus-o. E adresată Proprietarului și doamna Burcheck pune stăpînire pe ea.

— E magazinul meu, zice îndărătnică. Așa că eu sînt proprietarul.

Scrisoarea ne invită să ne abonăm la o revistă ; se intitulează *Lumea Largă* și e publicată de Editura Lumea Largă de pe strada West Metfort, nr. 317, Kansas City, Missouri. Asta are înțeles pentru Miller, orbul. Îi oferă o dovadă, are consistență.

— Vezi, remarcă Miller. E din Kansas City, de la mine de-acasă.

S-ar abona, dar în scrisoare se cer bani. (Doamna Burcheck zice că ar fi ceva bani sub țigle.)

— Deci așa arată banii, se miră Ragni. Îmi amintesc că parcă erau mai grei. Și aveau chipul unor președinți morți pe ei.

Izbucnește într-un plîns nestăvilit, cu ochii pironiți la chipurile necunoscute ale oamenilor de pe bancnote, și zice :

— Cine sînt ăștia, cine ? Nu-i cunosc.

Umplem plicul cu bani și scriem adresa revistei. I-l dăm lui Toby și el pleacă.

Revista sosește. E formidabil ilustrată, pe un suport care îmi umple ochii de lacrimi fără să știu de ce. (Am cunoscut eu oare hîrtia înainte ? Am mai văzut tipărituri și fotografii ?) Și revista e ceea ce ne amintim noi că ar trebui să fie *Lumea Largă ;* e ceea ce ne amintim despre lume. Are poze cu clădiri pe

Carlos Faz. Muzicantul

care nu le ştim (şi doar am fost peste tot).

— E Parisul, negreşit, zice Ragni. O cafenea de pe East Bank, am mîncat acolo *croissants*. Era în timpul războiului.

— E Londra, spune Mathilda. Hampstead, lîngă Heath. E un magazin de confecţii pe care l-am vizitat, pe autostradă, după ce treci de Grădinile Frognal.

— E Sydney, King Cross, le spun. O patiserie din cartierul cluburilor de noapte.

În revistă sînt şi povestiri. Le citim cu patimă, însă povestesc despre plăceri de care nu ne amintim. Ragni ne ia în zeflemea, zice că nu există. „...mîncau şi vinul le părea nectar pe limbă..." Nu izbutim să facem nici o legătură între asta şi ceea ce ne aduce Toby : carne şi cereale şi lapte. Cunoaştem doar două gusturi, dulce şi amar. Sînt mai multe? Aşa spune povestirea.

„...parfumul ei era sălbatic, aroma de mosc a munţilor şi a ţinuturilor păduroase, mirosul iubiţilor dispăruţi din pîntecele ei şi de la pieptul ei..." Noi nu cunoaştem altă mireasmă decît a liliacului, deşi Mathilda spune că ei îi miroase şi apa oceanului.

„...s-au iubit şi s-au contopit şi au strigat asemeni pescăruşilor în zbor..."

Avem şi noi pescăruşi, zice doamna Burcheck ; merg pe nisip. Ce-au de-a face pescăruşii cu oamenii ?

— Ce vrea să însemne „s-au iubit"?, întreabă Ragni.

Orbul rîde.

— E o aiureală, zice Ragni, se poartă prosteşte.

Mathilda spune că ea crede că e minunat ; nu poate (sau nu ştie) să explice de ce.

Ragni şi Mathilda se ceartă. Ţipă unul la altul ca nişte pescăruşi. (Sînt certuri şi printre călugării din temple, cu zgomot şi focuri strălucitoare şi un miros care nu e de liliac.) Asta înseamnă „a se iubi" ? În vreme ce se ceartă, se încaieră, îşi sfîşie hainele, Ragni pe ale Mathildei şi Mathilda pe ale lui Ragni. Nu pot decît să mă uit la Mathilda şi să mă întreb dacă ce adulmec e mirosul iubiţilor ei dispăruţi (sînt şi eu unul dintre ei, un iubit care încă nu a dispărut ?)

De cînd m-am plimbat ultima oară cu ea, aţîţarea dinlăuntrul meu s-a domolit, nu mai am simţămintele ciudate şi tensiunea ciudată, abia îmi mai amintesc că odată le-am avut. Cred că dintotdeauna am fost aşa cînd ne-am aflat alături şi m-am uitat la ea. Se luptă pînă se înserează şi Mathilda cade ; îi sîngerează faţa şi plînge de durere. Şi pe Ragni îl doare şi mormăie.

Acum iată teoria lui Ragni despre noi:

Sîntem nişte amnezici care au uitat să priceapă lumea ; revista cu povestirile ei despre dragoste şi mîncăruri şi miresme ne stîrneşte amintirile. Pozele oraşelor sînt menite să ne orienteze în timp şi spaţiu. (Şi de asta mă îndoiesc. De ce lumea se micşorează în continuare ? De ce avem din ce în ce mai puţine amintiri şi nu mai multe ?)

SÎNT tot mai puţine stele acum seara; mai risipite, cu mult negru între ele şi norii le întunecă deseori. Ragni crede că de vină e războiul călugărilor. Nu-mi

mai amintesc unde ar trebui să răsară luna, dacă la est sau la vest ; din apă sau de după dealuri.

N-o mai înţeleg pe doamna Burcheck; cuvintele ei sînt la fel de stranii ca ale călugărilor. Rîde şi eu mă gîndesc că o să vină iute vremea cînd n-o să mai ştim nici să rîdem. Şi ne tot micşorăm. Călugării au strîns cercul în jurul nostru. Toby nu mai vine din nord. (El vine întotdeauna dinspre nord, niciodată de altundeva, dar viscerele lui împodobesc dealul. Ragni pretinde să-l credem cînd spune că el l-a spintecat ca să descopere dacă avea măruntaie.)

Chiar şi cerealele şi carnea s-au dus. Mă distrez cum pot. Cu Mathilda privesc apusul. Ştim că soarele piere dincolo de capătul valurilor ; ştim că se întoarce dimineaţa din direcţia opusă. Culorile sînt aceleaşi în amurg şi în zori : galben şi portocaliu, ca focul ce se apropie de noi dinspre dealuri, din trei părţi. Ard templele. Drumul roz a fost tăiat.

— Soarele apune în faţa noastră, zice Mathilda, şi răsare din spate. Trebuie să născocim o legătură între aceste două fapte ; trebuie să izbutim să proiectăm o potecă de legătură, chiar dacă ar fi să străbată cerul de deasupra noastră.

NU mai avem haine şi contururile trupului meu nu sînt aceleaşi cu contururile trupului Mathildei. Ne-am aşezat în aşa fel, încît ne atingem. Simt atingerea şi ştiu că şi ea o simte. (În mine e un ţipăt înfricoşător, ca de pescăruş, un ţipăt răguşit, lasciv, fără înţeles şi mi se zbate în ţeastă. Transpir şi respir mai iute şi inima îmi bate cu putere.) Mathilda discută despre aceste fenomene, mirîndu-se că apar şi speculînd pe seama cauzei lor.

Ragni zice că asta e foamea, un rezultat direct al terminării mîncării noastre (al terminării cărnii) şi că, dacă am mînca, simţămintele s-ar potoli. Orbul nu mai cîntă. L-am întrebat de ce şi zice că nu ştie, că i-ar plăcea să cînte, să se pornească pe cîntat cu toată inima, dar, dintr-o pricină oarecare, nu o face şi nu ştie de ce.

— Am o notă, zice, aşa cum am avut întotdeauna.

Ne-o cîntă. E asemeni culorii apusului şi deloc asemeni apusului.

Ragni are o nouă teorie : sîntem pedepsiţi de marele zeu. N-am apreciat cum se cuvine ce-a făcut pentru noi, aşa că zeul ne-a luat totul, drept pedeapsă. Asta e o teorie populară ; doamna Burcheck dă din cap şi fluieră şi încuviinţează (deşi eu n-o înţeleg ; e posibil ca ea încă să ne înţeleagă pe noi). Neîndoielnic, dacă există călugări, trebuie neapărat să existe şi un zeu căruia să i se roage. Călugării nu mai sînt prea mulţi acum ; se împuţinează precum stelele.

Ca de obicei, nu sînt de acord cu Ragni. Nu cred că ne-a pedepsit un zeu. Nu cred, pentru că nu ne aducem aminte ce ni s-a luat. Nu ne macină dorul şi nici nu tînjim să ni se înapoieze ce ni s-a luat. Nici măcar nu ne amintim ce anume ni s-a luat.

CERUL nopţii nu mai are nici o stea acum. Doar nori de la focuri, iar focurile ard atît de aproape şi dogoritor încît nu mai deosebim noaptea de zi.

Recit numele lucrurilor care ni s-au luat. Le-am scris pe măsură ce au pierit. Pentru mine nu mai înseamnă decît nişte simple cuvinte. Şi totuşi le recit.

Iată cîteva dintre lucrurile care ni s-au luat : *dragoste, lună şi stele, oraşe, drumul cel roz, Toby, vin* şi *femei, doamna Burcheck, zeu, călugăr, ţipăt de pescăruş, păstrăv şi somon şi rîu, foame şi cîntecul orbului.*

Recit numele lucrurilor care ni s-au luat şi mă ridic. Mă mînii (mînia nu ni s-a luat). Azvîrl cu pietre în ocean şi scot un strigăt.

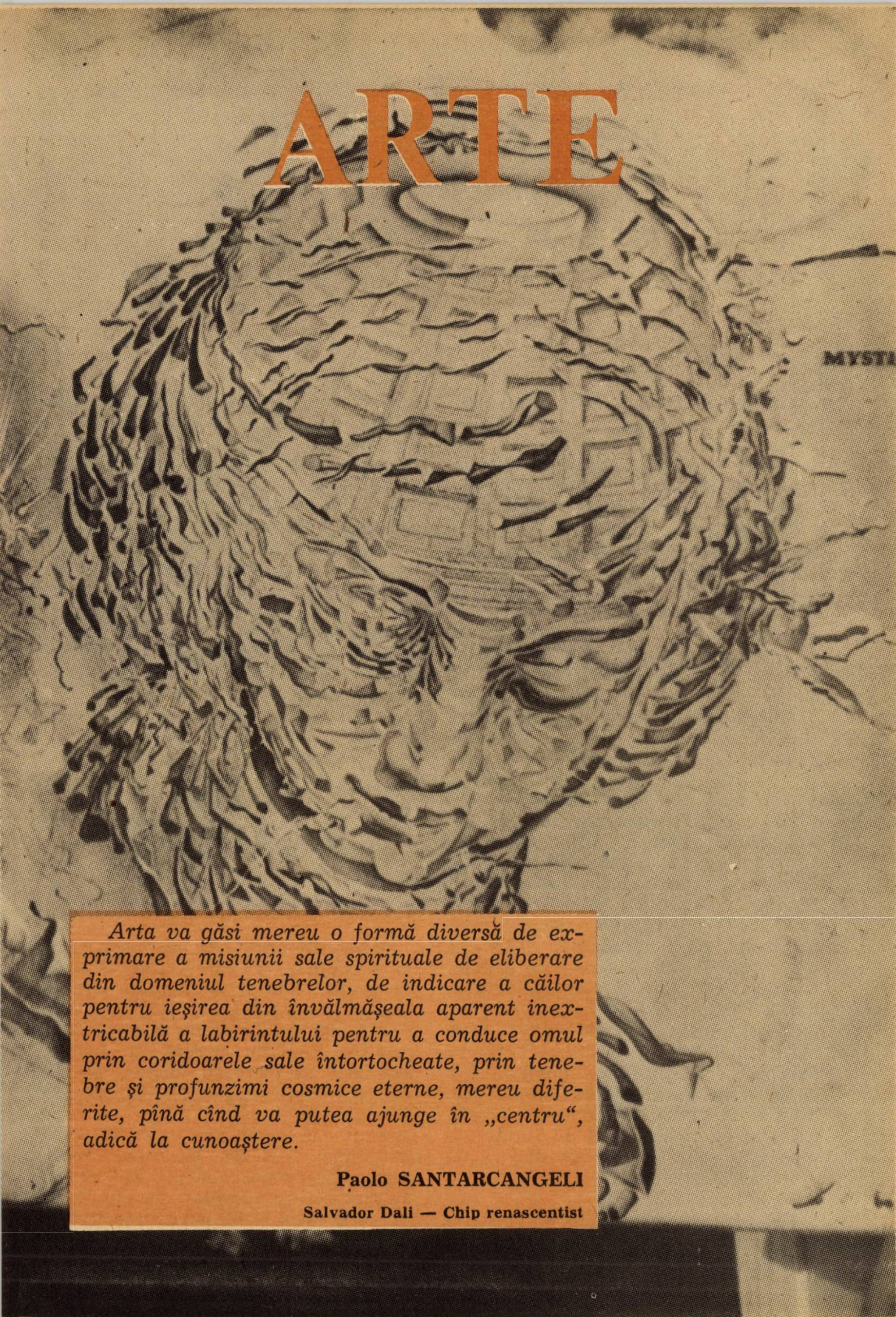
Toţi patru stăm acum pe coasta dealului. Din trei părţi ne înconjoară focul. Unul dintre noi e un orb fără cîntec ; altul ar mirosi a liliac şi a iubiţii dispăruţi ; altul încă s-ar întreba ; altul încă se gîndeşte că există lucruri pe care le-am pierdut.

Am să recit lista lucrurilor pe care nu le-am pierdut : e cerul înnourat de deasupra noastră. E coasta dealului de pămînt pe care şedem. Sînt flăcările cu nenumite culori. E oceanul.

Le avem pe toate astea.

Traducere de Liviu MARIN

ARTE

Arta va găsi mereu o formă diversă de exprimare a misiunii sale spirituale de eliberare din domeniul tenebrelor, de indicare a căilor pentru ieşirea din învălmăşeala aparent inextricabilă a labirintului pentru a conduce omul prin coridoarele sale întortocheate, prin tenebre şi profunzimi cosmice eterne, mereu diferite, pînă cînd va putea ajunge în „centru“, adică la cunoaştere.

Paolo SANTARCANGELI

Salvador Dali — Chip renascentist

DE LA CÎNTECUL CĂMILARULUI LA MUZICA MODERNĂ

LEGENDĂ arabă despre născocirea lăutei : un anume Lamik din străvechime, avînd un fiu mult-iubit pe care moartea i l-a răpit, îl atîrnă, ca să-l mai vadă, într-un copac — unde, descompunîndu-se, nu mai rămase din el decît coapsa, piciorul și talpa cu degetele. „Lamik luă o bucată de lemn din acel copac și, după ce o tăie și șlefui cu grijă, făcu un instrument muzical, dînd corpului forma șoldului, gîtului — forma piciorului, capului — forma tălpii ; cuiele de acordaj imitau degetele iar corzile, arterele. Apoi începu să cînte și intonă un bocet, acompaniindu-se cu lăuta".

Harpele au și ele forma corpului omenesc. Tobele din Africa sînt sculptate în formă de taur. A existat cu mii de ani în urmă și un „arc muzical", compus dintr-o nuia și o liană flexibilă — așa cum îl înfățișează o pictură rupestră din paleoliticul superior. Fluiere din oase de păsări mari s-au găsit atît în vechiul Egipt cît și la indienii din America, pînă în zilele noastre. Un „lithofon" chinez din lame de piatră a fost născocit pentru prima oară în neolitic. Tobe din trunchiuri de arbori și oale de pămînt, tamburul de bronz cu membrana metalizată, clopote de argilă și bronz cu o formă și un mod de acordaj din ce în ce mai rafinate, trompete din uriași melci marini, coarne sau fildeși, ancii din fire de iarbă sau liane, orgi de bambus, țevi care imită glasul păsărilor din junglă, toate aceste zeci și zeci de forme demonstrau că abisul primordial e un „fond de rezonanță".

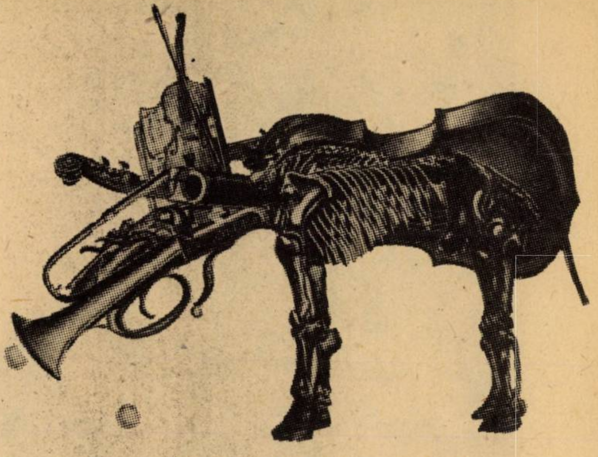
CELE patru corzi ale lăutei corespundeau celor patru temperamente : bila, reprezentată printr-o strună de culoare galbenă ; sîngele — printr-o strună roșie ; limfa — albă, fierea — neagră. A cincea coardă, adăugată uneori, avea tot culoare roșie : sufletul. La chinezi, cele opt instrumente folosite în antichitate aveau menirea de a face să răsune cele opt elemente : lithofonul — piatra, ucarina — pămîntul, clopotele — metalul, vioara cu o coardă — lemnul, fluierul — bambusul, orga de gură — dovleacul uscat, tobele — pielea, corzile — mătasea. Instrumentele purtau mai departe vocile celeste, vocile elementelor, misterele vieții.

TAINA NOASTRĂ

MĂRTURISESC de la început că eu sînt dintre cei care vorbesc singuri pe stradă. Asta ar însemna de fapt că mai port cu mine cel puțin pe încă cineva. Iar problema nu se pune dacă este bine sau rău, ci dacă este frumos sau urît să vorbești singur. Lucrul acesta se află așezat la loc de cinste în șiragul indecențelor stabilite, alături de strănut sau căscat, gesturi cît se poate de normale, deci. Este într-adevăr indecent s-o faci atunci cînd mai este cineva cu tine, cineva adevărat, dar gîndiți-vă ce s-ar fi făcut Robinson Crusoe dacă ar fi respectat convenientele ! Or, trebuie

O formă sonoră a sacrificiului. Cîntecul trezeşte zeii, îi face atenţi, aduce ploaia, sănătatea, e un contact direct. Primul cunoscut ar fi fost la arabi cîntecul cămilarului : un anume Mudar ibn Nizar a căzut de pe cămilă şi, fracturîndu-şi mîna, a început să repete : *ya yadah, ya yadah,* „o, mîna mea, mîna mea". Avea glas frumos ; auzindu-l, cămilele au strîns rîndurile şi au grăbit pasul. Arabii au adoptat atunci acele cuvinte pentru cîntecul lor de caravană şi l-au pus în metru *ragaz,* încît începea mereu aşa : *ya hadiya, ya hadiya, wa ya yadah, ya yadah !* („O, călăuză, vai, mîna mea, mîna mea !"). Aceleaşi vocale şi consoane altfel dispuse, într-un incantatoriu joc al sonorităţilor, au fost — spune legenda — punctul de pornire al strofei şi al refrenului.

Din sacrificiul unui om sau al unui animal, prin instrumentele ale căror înfăţişări antropomorfe sau zoomorfe reproduceau imaginea celui sacrificat, avînd „guri" prin care primeau cuvenita hrană, jertfa sonoră, cunoaşterea invizibilului progresa. Răspunsul zeului începea să depindă de calitatea interpretării. În Africa, tribul Malinka, instrumentele trebuiau purtate în spate într-o bătălie, pentru a absorbi sîngele celui care avea să cînte din ele, „să prindă inimă", să sufere de suferinţa interpretului, să aibă parte de gloria lui. Abia atunci cîntecul se împlinea, iar în fluierele de bambus duhul strămoşilor era văzut unduind ca un şarpe. Tobele, ca şi naiurile, trebuiau ţinute „în familie" — mamă, tată, copii — şi unor asemenea familii li se făceau vizite, li se aduceau daruri ; în India, tobele erau spălate, parfumate, plimbate pe elefanţi.

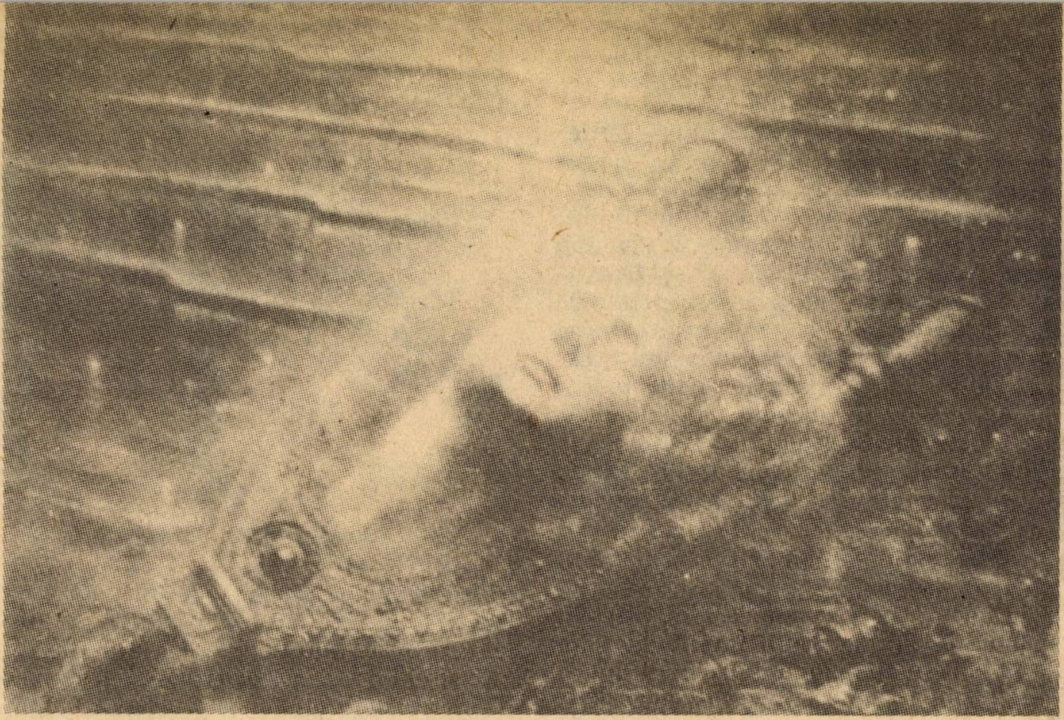

Ludwig Zeller. Fiinţă orchestrală

TAINA NOASTRĂ

să recunoaşteţi că, în mijlocul unui oraş mare ca al nostru, nu poţi fi decît singur. Şi atunci cum se poate oare trăi fără să iei cu tine un gînd sau o persoană să-ţi ţină de urît ?

Străduţa mea este foarte mică şi liniştită şi sînt de acord că atunci cînd intru brusc pe ea, din forfota oraşului, tot ce port cu mine devine mult mai vizibil iar dacă mă întorc acasă şi puţin fericit sau mulţumit, atunci aparenţa mea este cu adevărat grotescă, rîd tare, mă pocnesc cu palma peste frunte, mă mir. Cînd m-am mutat pe strada aceasta, am crezut un timp că este chiar aşa cum pare a fi : pustie şi tăcută, şi am luat-o drept o prelungire a vestibulului meu. Asta pînă într-o zi cînd, ridicînd ochii spre balconul de deasupra, am văzut privirea vecinei mele care nu mai are nici o treabă de vreo treizeci de ani, stă acolo chiar cînd n-o zăreşti — încît balconul cred că a luat forma ei — şi nu coboară niciodată, deoarece mănîncă doar un borcan de ghiveci pe zi iar duminica mazăre ; iarna spală borcanele şi primăvara le vinde. Cînd am văzut-o atunci, cred că a vrut ea s-o văd căci avea o privire triumfătoare, un fel de „ba tu". M-am fîstîcit, n-am ştiut ce să fac cu mîinile şi pînă la urmă m-am trezit că-i spun „bună dimineaţa !" Un timp nu mi-a răspuns nimic, mă surprindea mereu vorbind pe stradă şi atunci îi spuneam repede „bună dimineaţa", pînă ce a întins degetul spre mine şi mi-a zis drept în faţă : „parle francaise ?" „Cum ?". „Luaţi-mi şi mie o pîine, vă rog !" şi ne-am împrietenit de i-am luat pîine cît a trăit. Oricum, cred că o mituiam degeaba în acest fel, deoarece şi alte vecine pregetau să-mi răspundă la salut iar cînd treceau prin faţa casei mele se uitau lung la ferestre ca şi cum dincolo de ele s-ar

Jean Deville. Orfeu

Harpele trebuiau să fie mîngîiate, împodobite, erau luntri sau lebede care purtau sufletele. În *Aitareya Upanishad* se spunea : „Cum urci pe corăbii, astfel urci pe imne".

FILOSOFII au început să înglobeze muzica în speculațiile lor cosmogonice : ideea unității vibratorii a lumii au exprimat-o într-un sistem de corespondențe. Sunetul a creat materia ; în *Ve-*

TAINA NOASTRĂ

petrece lucruri nemaipomenite. Asta a fost la început, în vremurile în care jena coexista cu revolta în sufletul meu. Acum însă m-am adaptat, nu mă mai jenez, nu mă revoltă nimic şi, oricum, vecina mea a murit.

LĂSÎND gluma deoparte, cred că este timpul să spun prostii şi n-ar trebui să vorbesc decît în prezența unui avocat. Afirm deci că sînt mîndru de subconştientul meu, ba chiar mă bazez din plin pe el, în momentele dificile ale vieții apărînd ca un prieten adevărat şi miraculos. Ştiu bine, cei mai mulți dintre oameni îşi ascund stările şi exploziile lăuntrice, se prefac chiar că sînt lucizi în fiecare clipă a vieții lor. Oare în fracțiunea de secundă a spaimei sau a victoriei ne mai aparținem nouă înşine ? Nu ni se întîmplă tuturor strălucitoarea pierdere de sine a îndrăgostirii ? Oare la ce ne-ar mai folosi atunci scorțoasele conveniențe, forma în care s-a stabilit că-i stă bine omului ? Este miraculos, este pasionant să fii conştient că porți în tine o energie pe care n-o cunoşti, n-o înțelegi, n-o poți folosi, dar îți este fidelă şi egală cu tine însuți. Este fantastic să simți ieşind din tine lucruri, gesturi sau stări care par ale altcuiva. E minunat să fii conştient de subconştientul tău. Să sapi în tine ca-ntr-un ogor cu bucuria şi speranța roadelor.

În meseria mea au existat şi există nume celebre despre care se spune că n-au avut decît intuiție şi cei mai mulți egalizează asta cu lipsa de deşteptăciune, disprețuind în felul acesta adîncul de miracol al omului. Cred că frumusețea artei acelor histrioni nu putea veni din adîncul ființei lor decît în prezența unei bogății de înțelegere şi simțire a lucrurilor şi fenomenelor. Dimpotrivă, se spune despre un actor

danta sunetele *re* și *mi* corespundeau iernii, nopții, frigului, apei, lunii, inteligenței, păunului, omului ; sunetul *fa* era primăvara, răsăritul, pămîntul, focul, suflul, tigrul ; sunetul *sol* era vara, sudul, dimineața, soarele, limbajul, mielul ; *la* corespundea ploilor, centrului, amiezii, cuvîntului, vacii; *do* aducea toamna, apusul, seara, aerul, stelele... Zodiacul chinez corespundea gamei cromatice... În rituri funerare, de căsătorie, de vindecare, încetul cu încetul în educație, muzica umplea tot mai mult setea de cunoaștere, crea legătura armonică dintre cer și pămînt.

Pe măsură ce religiile au început să înlocuiască magia, „imitația zeilor“ luînd un caracter tot mai profan și artistic, s-a ajuns la muzica descriptivă sau la muzica cu program. Instrumentele căutau să imite mai degrabă vocea umană. În lumea indiană și arabă exista și un model literar . așa-zisul *maqam* nu e o creație pur muzicală. Filosoful al-Farabi îl asocia cu semnele zodiacului și cu anumite calități psihologice, recomandîndu-l ca fiind absolut obligatoriu în educație. Poligraful Al-Mas'udi credea că „muzica îmblînzește spiritul și în-

Mozaic antic grec înfățișînd un păstor cu fluier

dulcește caracterul ; emoționează și fericește sufletul ; dă inimii vitejie și-l învață pe zgîrcit să fie darnic. E cel mai bun sprijin împotriva tristeții care sapă trupul ; aduce bunăstare, risipind grijile. Cîntecul e mai presus de cuvîntul vorbit, după cum acesta e mai presus decît muțenia și sănătatea e mai bună decît beteșugul. Allah să-l răsplătească pe înțeleptul care a născocit această

TAINA NOASTRĂ

rece și tehnic că este inteligent, ridicîndu-l cu o treaptă peste intuitivul iubit de toată lumea. Oare nu cumva inteligentul nu este capabil de simțire și mimează deci starea fundamentală de om ? Oare chiar ne place mai mult așa ? Oare este mai bine să explici dragostea sau moartea, decît s-o simți și s-o transmiți celuilalt pînă aproape de adevăr ? Un lucru însă este sigur : florile artificiale sînt mai strălucitoare și rezistă mai mult.

Se pare deci că este indecentă acea stare fără relief a prăpastei din noi, care se răzbună din cînd în cînd, îndrăgostindu-se de te miri ce sau de te miri cine, zdrobind măștile cele mai sigure de ele și făcîndu-ne cu atît mai ridicoli cu cît ne-am pierdut exercițiul naturalului.

AM FOST un elev conștiincios, știam o mulțime de date și nume din literatură și istorie. Am spus poezii, am intrat la institut și, după pregătire, mi s-a dat primul rol : Osip, sluga revizorului. Am citit textul, am făcut referate, biografii, schițe de mișcare, eram foarte sigur de mine. Și totuși, personajul nu vorbea și nu se mișca. Cuvintele sunau goale. Citeam din nou totul, reluam schițele, nu puteam lega nimic. Eram disperat, deși profesorul meu de atunci era aproape mulțumit de cumințenia și ascultarea mea. Într-o zi am pierdut masa de la cantină și, neavînd cu ce s-o înlocuiesc, am rămas la facultate, singur în sala de repetiții. Stăteam pe un scaun, era penumbra care rămîne totdeauna după ce se sting reflectoarele. Îmi venea să plîng, plîns de provincial sîmbătă după-amiază, agățat în plasa de păianjen a orașului fără zare, stele și prieteni. Cismele lui Osip rămăseseră lîngă mine, mi-au căzut ochii pe ele și după un timp

artă : ce întunecime a luminat ! Ce taină a dezvăluit ! Către ce știință ne-a călăuzit pașii ! Regii adormeau ascultînd cîntece, pentru ca veselia să le pătrundă în vine. Femeile arabe din deșert se fereau să-și adoarmă copiii plîngînd, de teamă ca neliniștea să nu le pătrundă în ființă și să nu umble prin sîngele lor; le cîntau și îi făceau să rîdă, pînă ce adormeau fericiți și surîzători. Yahya Barmekidul spunea despre cîntec că stîrnește bucuria, elanurile, dar și duioșia, tot restul nefiind decît chin și plictiseală."

DUPĂ mii de ani, avangarda componistică a zilelor noastre a revenit la „noua libertate a simplității", după aprofundarea atîtor limbaje : cotitura spre claritate, arhetip, nu înseamnă lene, nici lipsă de inventivitate, nu înseamnă criză ci dorința de regăsire a „muzicii sferelor" : accesibilitatea este, în versiune modernă, crearea unor înlănțuiri de sunete fiziologic umane, armonizarea fluxurilor care punctează durata fiecărei conștiințe. Compozitorii de astăzi recurg aproape cu toții la elementaritatea muzicilor orale, la omofonie, pentatonie, forme responsoriale de tipul muzicii corale africane, succesiunea perioadelor de tensiune și repaos, arii magice pe jumătate vorbite, poliritmie, dublarea unor sunete din melodie în mod stereotip, fraze punctate de percuție, distilări sonore amintind ritualuri de exorcism, vînătoare, material folcloric prelucrat sau citat... Aventura cunoașterii continuă : investigarea evantaiului de armonice, „nodurile și semnele" anatomiei sunetului...

Grete TARTLER

Bertoldo. Arion cu vioara

l-am văzut pe Osip însuși, bătrîn, bărbos, plictisit și rus. L-am văzut de-adevăratelea, respira greu de la tutun și hîrîia din gît, din cînd în cînd.

Spre seară m-am dus la cămin și pînă s-adorm l-am mai văzut o dată, stînd pe pat lîngă mine.

Era deja foarte simplu, îl știam, îl cunoșteam, îl purtam cu mine de colo colo, prin oraș și profesorul meu era mirat de ușurințele mele pe scenă, făceam lucruri negîndite, din afara schițelor noastre, dar n-am spus nimănui nimic. Era taina mea. Și toți au spus atunci că am intuiție căci, fiind eu un băiat de la țară, nu puteam avea decît intuiție. Evident, așa și era, dar eu eram mîndru de ea.

De atunci port mereu pe cineva în mine sau cu mine, imaginez personajele mele cu drag sau cu silă și cer scuze omenirii pentru că o sfidez vorbind singur pe stradă și nejenîndu-mă prea tare.

În ce privește meseria mea, funcționează toate genurile posibile și sînt gustate diferit, așa cum este și normal. Dar, deși în cea mai mare parte mimăm tehnici sau stiluri, uneori și pentru foarte puțin timp se petrece miracolul substituirii și atunci ești „altul" sau, mai bine zis, credința ajunge la durere fizică iar moartea lui poate fi aproape moartea ta. Este măsura arderii noastre. Deși sîntem cai de circ, este taina care ne răsplătește.

Dacă n-ar fi așa, probabil că teatrul n-ar fi atît de bătrîn și nu ne-ar trebui atît de tare.

Mircea DIACONU

Julio CORTÁZAR

INSTRUCŢIUNI PENTRU JOHN HOWELL

Lui Peter Brook

CÎND se va gîndi mai tîrziu — pe stradă, într-un tren ce traversează cîmpia — toate acestea i se vor părea absurde, dar un teatru nu este altceva decît un pact cu absurdul, un exerciţiu eficace şi luxos. Lui Rice, care se plictisea într-o Londră autumnală de sfîrşit de săptămînă şi care intrase la Aldwych fără a privi prea atent afişul, primul act al piesei i s-a părut mai ales mediocru ; absurdul începu însă în pauză, cînd bărbatul acela în gri s-a apropiat de fotoliul său şi l-a invitat politicos, cu o voce abia auzită, să-l însoţească în culise. Nu fu prea surprins, gîndindu-se că direcţia teatrului făcea probabil o anchetă, vreo vagă investigaţie în scopuri publicitare. „Dacă vreţi părerea mea", spuse Rice, „primul act mi se pare slab, şi cum cade lumina, de exemplu..." Bărbatul în gri consimţi cu amabilitate, dar mîna sa continua să indice o ieşire laterală, şi Rice înţelese că trebuia să se ridice şi să-l însoţească fără să se lase rugat. „Aş fi preferat să beau un ceai", se gîndea în timp ce cobora cele cîteva trepte care dădeau într-un coridor lateral şi se lăsa condus pe jumătate distrat, pe jumătate plictisit. Aproape imediat ajunse în faţa unui cadru ce reprezenta o bibliotecă burgheză ; doi bărbaţi care păreau că se plictisesc îl salutară ca şi cum vizita lui ar fi fost prevăzută şi chiar scontată. „Fireşte că dumneavoastră sînteţi cel mai potrivit", spuse cel mai înalt dintre cei doi. Celălalt dădu din cap, fără să scoată nici un cuvînt.

„N-avem prea mult timp la dispoziţie", spuse bărbatul cel înalt, „dar voi încerca să vă explic rolul în două cuvinte". Vorbea mecanic, ca şi cum ar fi făcut abstracţie de prezenţa reală a lui Rice şi s-ar fi limitat la îndeplinirea unei sarcini monotone. „Nu înţeleg", spuse Rice, dîndu-se un pas înapoi. „Aproape că e mai bine", spuse bărbatul cel înalt. „În astfel de cazuri, analiza este mai degrabă dezavantajoasă ; o să vedeţi că după ce vă veţi obişnui cu reflectoarele, veţi începe să vă distraţi. Cunoaşteţi deja primul act ; ştiu, nu v-a plăcut. Abia de acum încolo piesa poate deveni mai bună. Depinde, bineînţeles". „Măcar să devină mai bună", spuse Rice care credea că nu înţelesese bine despre ce-i vorba, „în tot cazul, acum cred că trebuie să mă întorc în sală". Cum se mai dăduse cu un pas înapoi, nu-l surprinse prea mult uşoara rezistenţă a bărbatului în gri, care-i şoptea o scuză fără să se îndepărteze. „S-ar părea că nu ne înţelegem", spuse bărbatul cel înalt, „şi e păcat, pentru că mai sînt doar patru minute pînă începe actul doi. Vă rog să mă ascultaţi cu atenţie ! Dumneavoastră sînteţi Howell, soţul Evei. Aţi văzut deja că Eva îl înşeală pe Howell cu Michael, şi că probabil Howell şi-a dat seama de asta dar preferă să tacă din motive pe care nu le cunoaştem încă. Nu vă mişcaţi, vă rog, este pur şi simplu o perucă."

Avertizarea părea însă aproape inutilă pentru că bărbatul în gri şi cu cel tăcut îl apucaseră deja de braţe, iar o fată înaltă şi slabă care-şi făcuse brusc apariţia îi fixa ceva călduţ pe cap. „Cred că nu vreţi să încep să strig şi să provoc scandal în teatru", spuse Rice, încercînd să-şi stăpînească tremurul din glas. Bărbatul cel înalt ridică din umeri. „Nu veţi face una ca asta", spuse obosit. „Ar fi atît de puţin elegant... Nu, sînt sigur că nu veţi face una ca asta. La urma urmei, peruca vă vine perfect, sînteţi tipul căruia îi stă bine cu păr roşcat". Ştiind că nu trebuia să spună asta, Rice zise : „Dar eu nu sînt actor". Toţi, chiar şi fata, surîseră, încurajîndu-l. „Tocmai de asta", spuse bărbatul cel înalt. „Dumneavoastră vă daţi foarte bine seama de diferenţă. Nu sînteţi un actor, sînteţi Howell. Cînd o să vă faceţi apariţia pe scenă, Eva se va afla în salon scriindu-i lui Michael o scrisoare. Vă veţi preface că nu observaţi că ea ascunde scrisoarea şi că e foarte tulburată. Din acest moment, faceţi ce doriţi. Ochelarii, Ruth !". „Să fac ce vreau ?", întrebă Rice, încercînd zadarnic să-şi elibereze braţele, în timp ce Ruth îi potrivea nişte ochelari cu ramă de baga. „Da, despre asta e vorba", spuse fără chef bărbatul înalt, şi lui Rice îi trecu prin cap că era sătul să tot repete aceleaşi lucruri în fiecare seară.

Se auzea clopoţelul chemînd publicul, şi Rice reuşi să distingă mişcările maşiniştilor pe scenă, cîteva schimbări de lumini ; Ruth dispăruse fără urmă. Simţi o indignare mai degrabă amară decît violentă, care într-un fel anume părea să nu se datoreze locului în care se afla. „Asta-i o farsă stupidă", spuse, încercînd să se eschiveze, „şi vă previn că...". „Îmi pare rău", şopti bărbatul cel înalt. „Sincer să fiu, aveam o altă părere despre dumneavoastră. Dar, dacă o luaţi aşa...". Nu era tocmai o ameninţare, cu toate că cei trei bărbaţi îl înconjuraseră într-un anumit fel care-l obliga fie la supunere, fie la luptă deschisă ; lui Rice i se păru că şi una şi alta ar fi fost pe cît de absurdă, pe atît de falsă. „Howell intră acum", spuse bărbatul cel înalt, indicîndu-i culoarul îngust din culise. „Odată ajuns acolo, faceţi ce doriţi, noi am regreta însă tare mult, dacă...". O spunea cu amabilitate, fără să tulbure liniştea care se lăsase brusc în sală ; cortina se înălţă cu un foşnet de catifea, şi fură învăluiţi în atmosfera uşor încărcată. „Poate vă mai gîndiţi, totuşi", adăugă obosit bărbatul înalt. „Duceţi-vă acum". Însoţindu-l fără să-l îmbrîncească, cei trei îl împinseră spre scenă.

O LUMINĂ violetă îl orbi pe Rice ; în faţă îi apăru un spaţiu infinit, iar în stînga ghici că se afla uriaşa cavernă, ceva ca o gigantică respiraţie stăpînită ; ceva care la urma urmei era adevărata lume unde treptat, treptat începeau să se decupeze plastroanele albe şi poate pălăriile sau pieptănăturile înalte. Făcu un pas sau doi, simţind cum picioarele nu-l ascultă, şi era gata să se întoarcă şi s-o ia la fugă cînd Eva, ridicîndu-se grăbită, îi veni în întîmpinare cu mîna întinsă ce părea că pluteşte în lumina violetă, în prelungirea braţului nespus de alb şi de lung. Mîna îi era îngheţată şi Rice avu impresia că se crispa puţin într-a sa. Lăsîndu-se condus spre mijlocul scenei, ascultă confuz explicaţiile Evei despre durerea ei de cap, preferinţa ei pentru penumbră şi liniştea din bibliotecă, aşteptînd-o să tacă ca să înainteze în avanscenă şi să spună, în două cuvinte, că totul este o înşelăciune. Dar Eva părea să aştepte ca el să se aşeze pe sofaua de un gust la fel de îndoielnic ca subiectul şi decorurile piesei, şi Rice înţelese că era imposibil, aproape grotesc să continue să stea în picioare în vreme ce ea, întinzîndu-i încă o dată mîna, repeta invitaţia cu un surîs obosit. De pe sofa distinse mai bine primele rînduri de la parter, abia despărţite de scenă prin lumina care din violet se transformase într-un galben-portocaliu, dar curios că lui Rice îi fu uşor să se întoarcă spre Eva şi să-i susţină privirea care într-un fel inexplicabil îl mai lega încă de această farsă, amînînd încă o clipă unica decizie posibilă pentru a nu cădea pradă nebuniei şi prefăcătoriei. „Serile sînt interminabile în toamna asta", spusese Eva, căutînd o cutie de metal rătăcită printre cărţile şi hîrtiile de pe măsuţa ioasă, şi oferindu-i o ţigară.

Cu un gest mecanic Rice îşi scoase bricheta, simţindu-se din ce în ce mai ridicol cu peruca şi cu ochelarii ; dar gestul banal de a aprinde ţigările şi de a trage primele fumuri le simţea ca un răgaz, îi permiteau să se aşeze mai comod, slăbind insuportabila tensiune a corpului care se ştia privit de reci constelaţii invizibile. Auzea răspunsurile sale la frazele Evei, cuvintele păreau să se construiască unul după altul cu un minim de efort, fără a se vorbi de ceva concret ; un dialog de cărţi de joc în care Eva înălţa zidurile fragilului edificiu, şi Rice intercala fără efort propriile sale cărţi şi castelul se ridica în lumina portocalie, terminîndu-se în cele din urmă cu explicaţia confuză care includea şi numele lui Michael („Aţi văzut deja că Eva îl înşală pe Howell cu Michael"). Şi alte nume şi alte locuri, un ceai la care asistase mama lui Michael (sau era mama Evei ?). Şi cu o îngrijorată justificare, aproape înlăcrămată, cu o mişcare de neliniştită speranţă, Eva se aplecă spre Rice ca şi cum ar fi vrut să-l îmbrăţişeze sau ca şi cum ar fi aşteptat ca el s-o ia în braţe, şi exact după ultimul cuvînt, rostit cu o voce foarte clară, îi şopti la ureche lui Rice : „Nu-i lăsa să mă omoare", şi fără tranziţie reveni la vocea ei profesională ca să se plîngă că e singură şi abandonată.

Se auzeau bătăi la uşa din fund şi Eva îşi muşcă buzele ca şi cum ar fi vrut să mai adauge ceva (aşa i se păru însă lui Rice, destul de tulburat ca să poată reacţiona la timp), şi se ridică în picioare pentru a-i ura bun venit lui Michael care sosea cu surîsul său infatuat pe care-l arborase într-un mod atît de insuportabil în primul act. O damă îmbrăcată în roşu, un bătrîn : deodată scena se umplu de oameni care schimbau între ei saluturi, flori şi veşti. Rice strînse mîinile care i se întindeau şi se aşeză cît putu de repede pe sofa, aprinzîndu-şi o nouă ţigară ; acum acţiunea părea că se poate desfăşura făcînd abstracţie de prezenţa lui şi publicul primea cu şoapte de mulţumire jocurile de cuvinte ale lui Michael şi ale actorilor adevăraţi, în timp ce Eva se ocupa de ceai şi dădea instrucţiuni servitorului. Poate că era timpul să se apropie de marginea scenei, să lase să-i cadă ţigara şi s-o strivească apoi cu piciorul, fiind cazul să anunţe : „Stimate public...". Dar poate ar fi mai elegant („Nu-i lăsa să mă omoare") să aştepte căderea cortinei şi atunci, înaintînd cu repeziciune, să scoată la iveală înşelătoria. Era ca o ceremonie la care nu era greu să asişti ; aşteptînd momentul prielnic, Rice intră în conversaţie cu bătrînul domn, acceptă ceaşca de ceai pe care Eva i-o oferea fără să-l privească-n faţă, ca şi cum s-ar fi ştiut observată de Michael şi de dama în roşu. Totul era să reziste, să facă faţă unei perioade extrem de încordate, să fie mai puternic decît complotul neruşinat ce-şi propunea să-l transforme într-o paiaţă. I se părea deja uşor să observe că frazele pe care i le adresau (uneori Michael, alteori dama în roşu, aproape niciodată Eva, acum) conţineau im-

plicit şi răspunsul pe care-l aşteptau, că paiaţa va răspunde aşa cum trebuie, că piesa putea continua, Rice se gîndi că, dacă ar fi avut ceva mai mult timp pentru a fi stăpîn pe situaţie, l-ar fi distrat să răspundă în doi peri şi să-i pună-n dificultate pe actori ; dar nu i s-ar ierta una ca asta ; falsa lui libertate de acţiune nu-i mai permitea altceva decît să se revolte, să facă scandal. Nu-i lăsa să mă omoare, spusese Eva ; într-un fel, la fel de absurd ca tot ce se întîmpla, şi Rice simţea în continuare că era mai bine să aştepte. Cortina se lăsă la o replică sentenţioasă şi plină de amărăciune a damei în roşu, şi actorii îi apărură lui Rice ca nişte figuri care dintr-o dată coborau o treaptă invizibilă : micşoraţi, indiferenţi (Michael ridica din umeri, întorcînd spatele şi îndreptîndu-se spre fundul scenei), părăseau scena fără să-şi arunce măcar o privire unul altuia, dar Rice observă că Eva întorcea capul spre el în timp ce dama în roşu şi bătrînul o conduceau amabili spre culisele din partea dreaptă. Se gîndi s-o urmeze, avu vaga speranţă că într-o cabină ar putea sta singuri de vorbă.

„EXCELENT", spuse bărbatul cel înalt, bătîndu-l pe umăr. „Foarte bine, aţi jucat într-adevăr foarte bine". Arăta spre cortină pe unde străbăteau ultimele aplauze. „Le-a plăcut cu adevărat. Să mergem să bem ceva". Ceilalţi doi bărbaţi se aflau la oarecare distanţă surîzînd cu amabilitate şi Rice renunţă s-o mai urmeze pe Eva. Bărbatul cel înalt deschise o uşă la capătul primului coridor şi intrară într-o mică încăpere unde se aflau cîteva fotolii vechi, un dulap, o sticlă de whisky deja începută şi nişte pahare frumoase de cristal. „Aţi jucat foarte bine", insistă bărbatul cel înalt în timp ce se aşezau toţi trei în jurul lui Rice. „Cu puţină gheaţă, nu-i aşa ? Fireşte, oricine ar avea gîtul uscat". Bărbatul în gri nu aşteptă ca Rice să-l refuze şi-i întinse un pahar aproape plin. „Actul trei este mai greu, dar este cel mai amuzant pentru Howell", spuse bărbatul cel înalt. „Aţi văzut deja cum se descoperă pasiunea pentru joc." Începu să-i explice acţiunea piesei cu îndemînare şi fără şovăială. „Într-un fel, singur aţi complicat lucrurile", spuse. „Niciodată nu mi-aş fi putut imagina că veţi fi atît de nepăsător faţă de soţie ; eu aş fi reacţionat altfel." „Cum ?", întrebă fără chef Rice. „Nu se pun asemenea întrebări, dragul meu. Părerea mea v-ar putea schimba propriile decizii, dacă mă gîndesc că aveţi deja un plan pe care vreţi să-l urmaţi. Sau nu-i aşa ?" Şi, cum Rice tăcea, adăugă : „Şi spun asta tocmai pentru că nu trebuie să aveţi planuri preconcepute. Sîntem destul de mulţumiţi cu toţii ca să riscăm să ratăm restul." Rice luă o înghiţitură bună de whisky. „Şi cu toate astea, în actul doi mi-aţi spus că pot să fac ce vreau", observă el. Bărbatul în gri începu să rîdă, dar bărbatul cel înalt îl privi şi celălalt făcu un gest rapid drept scuză. „Există o limită în aventură sau în întîmplare, spuse bărbatul cel înalt. De acum înainte, vă rog să ţineţi cont de ceea ce vă voi indica, se înţelege că vă las toată libertatea în detalii."

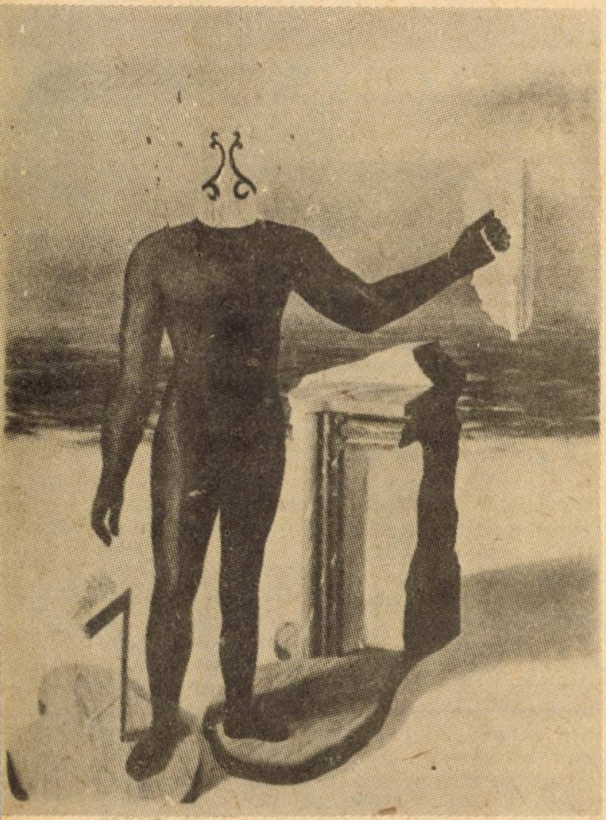

Salvador Dali. Galateea cu sfere

Deschizînd mîna dreaptă cu palma în sus, o privi atent în vreme ce arătătorul celeilalte se sprijinea într-un gest nervos pe ea. Între două înghiţituri (îi umpluseră încă o dată paharul) Rice ascultă instrucţiunile pentru John Howell. Ajutat de alcool şi de ceva ca o uşoară întoarcere în sine care-l umplea de o surdă mînie, înţelese fără efort sensul instrucţiunilor, pregătirea intrigii care avea să cunoască punctul culminant în ultimul act. „Sper că e clar", spuse bărbatul cel înalt, făcînd o mişcare circulară cu degetul pe palmă. „E foarte clar", spuse Rice ridicîndu-se, „dar aş vrea să ştiu dacă în actul patru...". „Să evităm confuziile, dragul meu" spuse bărbatul cel înalt... În pauza următoare vom reveni asupra subiectului piesei, dar acum vă sugerez să vă concentraţi în exclusivitate asupra actului trei. Ah, costumul de stradă. Vă rog !". Rice simţi că bărbatul tăcut îi descheia haina ; bărbatul în gri scosese din dulap un costum de stofă şi nişte mă-

nuşi ; cu gesturi automate, Rice îşi schimbă îmbrăcămintea sub privirile aprobatoare ale celor trei. Bărbatul cel înalt deschisese uşa şi aştepta ; de departe se auzea clopoţelul. „Blestemata asta de perucă mă încălzeşte îngrozitor", gîndi Rice, terminîndu-şi whisky-ul dintr-o înghiţitură. Aproape imediat se trezi în culise, fără să opună rezistenţă unei mîini care-i apăsa cu amabilitate cotul „Încă nu", spuse bărbatul cel înalt, din spate „Amintiţi-vă că e răcoare în parc. Poate, dacă v-aţi ridica gulerul de la haină... Să mergem, e rîndul dumneavoastră".

De pe o bancă aflată în capătul unei alei, Michael îi ieşi în întîmpinare, salutîndu-l cu o glumă. Trebuia să-i răspundă fără chef şi să discute despre cît de frumoasă este toamna în Regent's Park, pînă la sosirea Evei şi a doamnei în roşu care hrăneau lebedele. Pentru prima oară — şi el fu aproape tot atît de surprins ca şi ceilalţi — Rice făcu o aluzie pe care publicul păru s-o aprecieze şi care-l obligă pe Michael să dea înapoi şi să folosească metodele cele mai la îndemînă în profesiunea sa pentru a găsi o soluţie ; întorcîndu-i brusc spatele în timp ce-şi aprindea o ţigară, ca şi cum ar fi vrut să se apere de vînt, Rice privi pe deasupra ochelarilor şi-i văzu pe cei trei bărbaţi în culise. văzu

René Magritte. Bărbatul din larg

braţul bărbatului înalt într-un gest amenintător. Rîse printre dinţi (trebuie că era puţin băut, şi în plus se amuza ; braţul agitîndu-se îi dădea o satisfacţie extraordinară) înainte să se întoarcă şi să-şi sprijine o mînă pe umărul lui Michael. „Se văd lucruri amuzante în parcuri", spuse Rice. „Realmente nu pricep cum poţi să-ţi pierzi vremea cu lebede sau cu amante cînd te afli într-un parc londonez." Publicul rîse mai mult decît Michael. preocupat peste măsură de sosirea Evei şi a damei în roşu. Fără să şovăie, Rice merse împotriva curentului, încălcînd treptat instrucţiunile primite într-o luptă feroce şi absurdă împotriva actorilor extrem de abili care se străduiau să-l facă să se întoarcă la rolul său şi uneori chiar reuşeau, dar el le scăpa din nou pentru a o ajuta într-un fel pe Eva, fără să ştie prea bine de ce o face, spunîndu-şi însă (şi-l pufnea rîsul, probabil din cauza whisky-ului) că tot ce va schimba el în clipa aceea va modifica inevitabil ultimul act („Nu-i lăsa să mă omoare").

Şi ceilalţi îşi dăduseră seama de intenţia sa pentru că era suficient să privească pe deasupra ochelarilor spre culisele din partea stîngă pentru a vedea gesturile pline de mînie ale bărbatului cel înalt ; pe scenă şi-n afara ei luptau împotriva lui şi a Evei, interveneau între ei pentru a nu-i lăsa să comunice, ca ea să nu-i poată spune nici un cuvînt, şi acum iată-l venind pe bătrînul domn urmat de un şofer cu o înfăţişare sinistră, şi era ca o clipă de destindere (Rice îşi amintea instrucţiunile : o pauză, apoi conversaţia despre cumpărarea de acţiuni, după care venea fraza revelatoare a damei în roşu, şi cortina) şi-n acest răstimp cînd Michael şi femeia în roşu erau obligaţi să se îndepărteze pentru ca bătrînul să vorbească cu Eva şi Howell despre maşinaţiunile de la bursă (într-adevăr nu lipsea nimic în piesa asta), plăcerea de a mai strica puţin acţiunea îl umplu pe Rice de un sentiment ce semăna cu fericirea. Cu un gest din care reieşea clar profundul dispreţ pe care i-l inspirau speculaţiile primejdioase, luă braţul Evei, eliberîndu-se de prezenţa înfuriatului domn, şi se plimbă cu ea, fără să fie atent la mulţimea de cuvinte ingenioase rostite în spatele lui care nu-l priveau cîtuşi de puţin, inventate în exclusivitate pentru public, şi ascultînd-o în schimb pe Eva, simţindu-i doar o secundă suflarea caldă pe obraz, şoptindu-i abia auzit cu adevărata ei voce : „Rămîi cu mine pînă la sfîrşit" ; întrerupîndu-se cu o mişcare instinctivă din obişnuinţa de a-i răspunde damei în roşu, care-l trase deoparte pe Howell pentru a-i arunca în faţă cuvintele revelatoare.

Fără pauză, fără minimum de răgaz de care ar fi avut nevoie pentru a schimba finalul definitiv al piesei anunţat prin aceste cuvinte, Rice văzu lăsîndu-se cortina. „Imbecilule", spuse dama în roşu. „Pleacă, Flora !", porunci bărbatul cel înalt, lipit de Rice, care surîdea satisfăcut. „Imbecilule", repetă dama în roşu luînd-o de braţ pe Eva care stătea cu capul în jos şi părea absentă. Rice, care

se simțea pe deplin fericit, fu îmbrîncit în culise. „Imbecilule“, spuse la rîndul lui bărbatul cel înalt. Îl lovi aproape brutal în cap, dar Rice își scoase ochelarii și-i întinse bărbatului înalt. „N-a fost rău whisky-ul“, spuse. „Dacă vreți să-mi dați instrucțiunile pentru ultimul act...“ O altă lovitură fu cît pe-aci să-l doboare la pămînt și, cînd reuși să se îndrepte, cu o ușoară senzație de greață, începură să-l îmbrîncească spre o galerie prost luminată ; bărbatul cel înalt dispăruse iar ceilalți doi se înghesuiau în el obligîndu-l să înainteze presat de trupurile lor. Ajunseră în dreptul unei uși cu o lampă mică portocalie deasupra. „Schimbă-te“, spuse bărbatul în gri dîndu-i înapoi hainele. Aproape fără să-l lase să se îmbrace, deschiseră ușa cu o lovitură de picior ; dintr-un brînci ajunse împleticindu-se pe trotuar, în frigul unei fundături cu miros de gunoi. „Nenorociților, o să fac o pneumonie“ gîndi Rice, băgîndu-și mîinile în buzunare.

Se vedeau lumini departe în capătul străzii, acolo unde începea zgomotul traficului. La primul colț (nu-i luaseră nici banii, nici actele), Rice recunoscu intrarea teatrului. Cum nimic nu-l putea împiedica să asiste de pe fotoliul său la ultimul act, pătrunse în căldura foaierului, în fumul și pălăvrăgeala oamenilor de la bar ; mai avea vreme să bea un whisky, dar se simțea incapabil să se gîndească la ceva. Puțin înainte de ridicarea cortinei reuși să se întrebe cine va juca rolul lui Howell în ultimul act, și dacă vreun alt biet nefericit va cunoaște amabilitățile și amenințările și va purta ochelarii aceia ; dar gluma pesemne se termina la fel în fiecare seară, pentru că-l recunoscu îndată pe actorul din primul act care citea o scrisoare în biroul său și i-o înmîna apoi unei Eve palide, îmbrăcată în gri. „E scandalos“, comentă Rice, întorcîndu-se spre spectatorul din stînga. „Cum e posibil să se schimbe un actor la mijlocul unei piese ?“ Spectatorul suspină, obosit. „Nu mai înțelegi nimic cu autorii ăștia tineri“, spuse. „Totul e simbolic, presupun“.

De la parter, Rice savura răutăcios numărul spectatorilor care nu păreau să accepte cu atîta ușurință ca vecinul său schimbările fizice ale lui Howell ; și cu toate astea iluzia teatrală puse stăpînire pe ei aproape îndată, actorul era excelent și acțiunea se desfășura cu atîta ușurință, încît îl surprinse inclusiv pe Rice, cufundat într-o agreabilă indiferență. Scrisoarea era de la Michael, care-și anunța plecarea din Anglia ; Eva o citi și i-o înapoie în tăcere ; o auzeai plîngînd încetișor. Rămîi cu mine pînă la sfîrșit, spusese Eva. Nu-i lăsa să mă omoare, spusese absurd Eva. Aflîndu-se în siguranță, la locul său de la parter, Rice nu putea concepe că se putea întîmpla ceva în scenariul ăsta de doi bani ; totul fusese o mascaradă continuă, o oră interminabilă cu peruci și copaci pictați. Nelipsita damă în roșu își făcu firesc apariția deranjînd liniștea melancolică a biroului unde iertarea și poate dragostea lui Howell se făceau simțite din tăcerea sa, din modul aproape distrat în care rupea scrisoarea și o arunca în foc. Părea inevitabil ca dama în roșu să insinueze că plecarea lui Michael era o stratagemă iar Howell să lase să se observe disprețul său, care nu-l va împiedica totuși să facă o invitație politicoasă la ceai. Pe Rice îl amuză oarecum intrarea servitorului cu tava ; ceaiul părea unul din mijloacele majore ale comediei ; dar felul cum dama în roșu folosea sticluța, în vreme ce se făcea întuneric într-un mod cu totul inexplicabil în biroul avocatului londonez, îl făcu să se gîndească la o melodramă romantică. Sună telefonul și Howell ridică receptorul ascultînd cu atenție (era previzibilă scăderea acțiunilor la bursă sau orice altă criză necesară pentru deznodămînt) ; ceștile trecură din mînă-n mînă cu surîsuri cuviincioase, cu tonul acela bonom de dinaintea catastrofelor. Lui Rice i se păru aproape deplasat gestul lui Howell în clipa cînd Eva își apropia buzele de ceașcă, mișcarea lui bruscă și ceaiul vărsîndu-se pe rochia ei gri. Eva stătea nemișcată, aproape ridicolă ; în această neașteptată oprire a atitudinilor (Rice se ridicase fără să știe de ce, și cineva vocifera nerăbdător în spatele său), exclamația scandalizată a damei în roșu acoperi trosnetul abia auzit, mîna lui Howell care se ridica pentru a anunța ceva, și Eva care întorcea capul privind publicul de parcă ar fi refuzat să creadă, după care alunecă într-o parte pînă rămase aproape întinsă pe sofa, într-o lentă reluare a loviturii pe care Howell părea s-o primească și fuga sa neașteptată spre culisele din dreapta, și Rice care nu mai apucă să-l vadă fugind pentru că și el alerga deja prin holul central fără ca vreun alt spectator să se fi mișcat de la locul său.

COBORÎND în goană scările, avu inspirația să dea bonul la garderobă pentru a-și recupera pardesiul ; cînd ajunse la ușă, auzi primele zgomote care anunțau sfîrșitul piesei, aplauze și voci în sală ; cineva din teatru fugea pe scări în sus. Alergă pînă spre Kean Street și, trecînd pe lîngă fundătura laterală, i se păru că vede o siluetă nedeslușită ce înainta lipită de perete ; ușa pe unde-l azvîrliseră pe el era întredeschisă, Rice nu apucase încă să-și definitiveze aceste imagini, cînd se trezi alergînd pe strada luminată și-n loc să se îndepărteze de zona teatrului coborî încă o dată pe Kingsway, intuind că nimănui nu i-ar fi trecut prin minte să-l caute în apropierea teatrului. Pătrunse în Strand (își ridicase gulerul de la pardesiu și mergea repede, cu mîinile în buzunare) pînă se pierdu, simțind o ușurare pe care el însuși nu și-o putea explica, în zona străduțelor care se înfundau din Chancery Lane. Sprijinindu-se de un zid (gîfîia puțin și simțea sudoarea lipindu-i cămașa de piele) își aprinse o țigară și se întrebă pentru prima oară, folosind toate cuvintele necesare, de ce fugea. Pașii care se apropiau se amestecară între el și răspunsul pe care-l căuta ; în timp ce alerga se gîndi că dacă izbutea să treacă peste fluviu (se afla deja lîngă podul din

Blackfriars) se va simţi la adăpost. Se ascunse între colonade, departe de felinarul care lumina ieşirea spre Watergate. Ceva îi arse gura ; aruncă repede mucul de ţigară de care uitase, şi-şi simţi buzele sfîşiate. În liniştea care-l învăluia, încercă să-şi repete întrebările la care nu găsise răspuns, dar, ca o ironie a soartei, nu scăpa de obsesia că va fi la adăpost numai dacă va izbuti să traverseze fluviul. Era un gînd absurd, paşii puteau să-l urmărească şi pe pod, pe oricare străduţă de pe malul celălalt ; şi cu toate astea alese podul, alergă în direcţia vîntului, care-l ajută să lase în urmă fluviul şi să se piardă într-un labirint pe care nu-l cunoştea, pînă ajunse într-o zonă prost luminată ; a treia oprire în noapte într-o străduţă strîmtă şi înfundată îl puse în sfîrşit în faţa singurei întrebări importante, şi Rice înţelese că-i era imposibil să găsească răspunsul. „Nu-i lăsa să mă omoare", spusese Eva, şi el făcuse tot ce putuse, neîndemînatic şi mizerabil, şi totuşi o omorîseră, cel puţin în piesă o omorîseră şi el trebuia să fugă pentru că piesa nu se putea termina aşa, nu se putea ca ceaşca de ceai să se răstoarne inofensiv pe rochia Evei şi totuşi Eva să alunece şi să rămînă nemişcată pe sofa; intervenise ceva fără ca el să fie acolo pentru a împiedica acel lucru să se întîmple, „rămîi cu mine pînă la sfîrşit", îl implorase Eva, dar îl izgoniseră din teatru, îl îndepărtaseră de acel ceva care trebuia să se întîmple şi el, instalat stupid în locul său de la parter, privise fără să înţeleagă sau înţelegînd ce se întîmplă dintr-o altă zonă a propriului său eu, unde se afla teama şi fuga şi acum, lipicioasă ca sudoarea ce i se prelingea pe pîntece, simţea scîrba pentru propria persoană. „Dar eu n-am nici un amestec", gîndi. „Şi nu s-a întîmplat nimic ; e imposibil ca asemenea lucruri să se întîmple". Repetă sîrguincios ca pentru sine : nu puteau să vină să-l caute, să-i propună un asemenea lucru lipsit de noimă, să-l ameninţe cu amabilitate ; paşii care se apropiau erau probabil ai unui vagabond oarecare, nişte paşi fără nume.

Bărbatul roşcat care se opri lîngă el aproape fără să-l privească şi care-şi scoase ochelarii cu un gest nervos pentru ca apoi să şi-i pună din nou după ce îi ştersese pe reverul hainei, era pur şi simplu cineva care semăna cu Howell şi care vărsase ceaşca de ceai pe rochia Evei. „Scoate-ţi peruca asta", spuse Rice, „te vor recunoaşte oriunde". „Nu este o perucă, spuse Howell (se numea Smith sau Rogers, nici nu-şi mai amintea numele lui din program). „Ce prost sînt", spuse Rice. Ar fi trebuit să-şi dea seama că aveau pregătită o copie fidelă după părul lui Howell şi ochelari identici cu ai acestuia. „Dumneata ai făcut tot ce-ai putut", spuse Rice, „eram în sală şi am văzut prea bine ; toată lumea va fi de partea ta". Howell tremura, sprijinit de zid. „Nu despre asta e vorba", spuse. „Ce mai contează, dacă pînă la urmă au reuşit". Rice puse capul în pămînt ; se simţea groaznic de obosit. „Şi eu am încercat s-o salvez", spuse, „dar nu m-au lăsat să continui". Howell îl privi înciudat. „Întotdeauna se întîmplă la fel", spuse ca pentru sine. „E tipic pentru amatori, îşi imaginează că pot s-o facă mai bine decît ceilalţi, şi pînă la urmă tot degeaba". Îşi ridică gulerul de la haină şi-şi puse mîinile în buzunare. Rice ar fi vrut să-l întrebe : „De ce se întîmplă întotdeauna la fel ? Şi, dacă-i aşa, de ce fugim ?" Cineva fluieră pe străduţă, căutîndu-i. Alergară un timp împreună, pînă ajunseră într-un colţ unde mirosea a petrol, a apă stătută. Se odihniră o clipă în spatele unor baloturi ; Howell gîfîia ca un cîine şi lui Rice se puse un cîrcel la un picior. Şi-l masă, sprijinindu-se de baloturi, menţinîndu-se cu greutate într-un singur picior. „Dar poate nu-i atît de grav", şopti el. „Spuneai că întotdeauna se întîmplă la fel". Howell îi puse o mînă pe gură ; se auzeau alternativ două fluierături. „Fiecare pe cont propriu", spuse Howell. „Poate unul din noi reuşeşte să scape". Rice înţelese că avea dreptate, dar ar fi vrut mai întîi ca Howell să-i dea un răspuns. Îl apucă de un braţ, trăgîndu-l spre el cu toată forţa. „Nu mă lăsa să plec aşa", îl imploră el. „Nu pot să fug mereu, fără să ştiu de ce". Simţi mirosul de catran al baloturilor, mîna sa inertă în aer. Nişte paşi care se îndepărtau ; Rice se ghemui, luîndu-şi avînt, şi porni în direcţia opusă. La lumina unui felinar văzu un nume oarecare : Rose Alley. Ceva mai încolo se afla fluviul, vreun pod. Nu lipseau nici poduri, nici străzi pe unde să fugă.

Traducere de Luminiţa VOINA-RĂUŢ

M. Kayama. Strigătul pădurii

FILMELE SÎNT CATEDRALELE SECOLULUI XX

AVENTURA CUNOAŞTERII. Suprema aventură care le cuprinde pe toate celelalte din istoria omenirii, de cînd pe scoarţa Terrei s-a ridicat şi a păşit cel dintîi biped. Ce altceva semnifică simbolul cu care i-a investit, tot omul, în elevata sa dorinţă de a cunoaşte şi a se cunoaşte, pe legendarii Adam şi Eva sau Prometeu ? Dar nu numai în legendele care i-au reflectat închipuirea şi ţelul, omul şi-a asumat riscul suprem sau şi-a investit munca de o viaţă de dragul cunoaşterii. Vasco da Gama, Columb sau Galilei, dar şi Homer, Dante şi Shakespeare, prin eroii lor, s-au înhămat la aceeaşi, uneori, sisifică aventură. Dar Pericle, Platon şi Marx ? Dar Darwin, Mendeleev şi Einstein? Dar Da Vinci, Rembrandt şi Brâncuşi ; sau Bach, Mozart şi Beethoven ? Fiecare dintre ei, şi cîţi alţii — titani sau artizani mai modeşti — au marcat un punct pe infinita spirală a cunoaşterii.

Dintre atîtea nume de oameni celebri ce îngroaşă filele dicţionarelor, doi şi-au legat numele de o nouă cale a cunoaşterii deschisă în secolul nostru : Edison şi Lumière. Lor li se datorează nu numai naşterea unei noi arte, dar, prin ea, şi putinţa de a fixa mişcarea vieţii şi de a da materialitate timpului. Pe lîngă expresia ei orală sau scrisă, memoria omenirii s-a îmbogăţit cu dimensiunea vizuală. Cine mai poate, astăzi, tăgădui aportul filmului la procesul cunoaşterii ? Imaginile în mişcare ne-au adus Himalaia sau Alpii aproape ; ele l-au ajutat pe om să navigheze pe Volga sau pe Mississippi, să cerceteze fundul oceanelor, galaxiile sau materia celulară. Filmul ne-a făcut spectatorii catastrofelor geologice, ca şi ai noii Odisei interplanetare. Filmul ne-a făcut părtaşi, în secolul acesta, la toate actele devenirii omenirii — cele rele ca şi cele bune, — şi noua cunoaştere ne-a făcut mai răspunzători faţă de tot ce se întîmplă în lume. Nu există loc pe planetă rămas, astăzi, neiscodit şi nedat în vileag de camera de luat vederi. Filmul ne-a făcut să ne cunoaştem mai bine între noi, spulberînd distanţele şi fixînd clipele existenţei noastre. Şi tot filmul a apropiat, pînă la suprapunere, ştiinţa şi tehnica de artă. Cînd funcţia ştiinţifică a cinematografului a cedat locul actului demiurgic al creaţiei artistice, pe orbită s-au întîlnit Eisenstein, Pudovkin şi Griffith, Stroheim, Chaplin şi Renoir, De Sica, Visconti şi Bergman, Buñuel, Anderson şi Wajda... Alte, mereu sporite dicţionare ne stau la dispoziţie, căci a face cinema, a re-crea prin imagine o infinitate de universuri umane a devenit, după cîte se pare, una dintre cele mai fascinante profesiuni în secolul nostru, şi, totodată, cel mai popular mit contemporan.

Nu puţini dintre cei ce au ajuns să stăpînească jocul, acum de colorate umbre şi lumini, i-au deconspirat secretele. Filme despre lumea filmului au apărut din anii '20 şi le datorăm lui Buster Keaton (cf. bogata filmografie selectivă pe această temă din volumul **Autoportretele filmului** de Dana Duma, Editura Meridiane, 1983). Iniţierea, timidă la început, a devenit, cu fiecare deceniu, mai amplă, mai diversificată, ajungînd să ridice văl după văl de pe toate compartimentele de creaţie ale cinematografului, sfîrşind prin a face palpabile angoasele şi incertitudinile creatorului însuşi.

DE LA **S-a născut o stea** (1937) — în regia lui William Wellman şi **Bulevardul amurgului**, cum a căzut o stea (1950) — în regia lui Billy Wilder, mulţi alţi cineaşti au urmărit cele două direcţii din „star sistem" sugerate de cele două emblematice titluri. Să amintim doar pe Visconti cu **Bellissima** (1951), Cukor cu altă versiune la **S-a născut o stea** (1954), Louis Malle cu **Viaţă particulară** (1961), Robert Aldrich în **Ce s-a întîmplat cu Baby Jane ?** (1962), John Schlesinger cu **Ziua Lăcustei** (1974), Graeme Clifford cu **Frances** (1980) sau Bob Fosse cu **Star '80** (1983) — multe dintre ele pornind de la biografii reale. Pe o strună mai aparte — relaţia dintre actul creării unui rol şi viaţa reală a interpreţilor — se derulează filmul lui Karel Reisz **Logodnica locotenentului francez.** Aici, dramaturgul-scenarist, Harold Pinter, a dublat love-story-ul din romanul lui Thomas Hardy cu o poveste de dragoste, paralelă, în planul vieţii cotidiene, între cei doi interpreţi.

Dintre marii cineaşti contemporani, Fellini s-a arătat cel mai consecvent în a ne iniţia în alchimia naşterii unui film, de la **8 1/2, La Dolce Vita,** pînă la **Ginger şi Fred** (culisele spectacolului de televiziune) şi apoteoticul **Interviu**, în care, ca nimeni altul, reuşeşte să transmită celor din afara profesiunii cum se poate naşte un film, poate chiar o capodoperă, dintr-o colaborare ce are toate aparenţele dezordinii, întîmplării, ba chiar ale haosului, colaborare în care întreaga echipă, sub conducerea dirijorului-regizor, participă la miracolul cinematografic.

Pe acest drum ne-au condus şi Truffaut în **Noaptea americană**, Wajda în **Totul de vînzare** sau fraţii Taviani cu originalul **Bună dimineaţa, Babilon** (cunoscut din „Săptămîna bucureşteană a filmului italian"). Cei doi Taviani se întorc într-un moment de la începuturile cinematografului şi anume în echipa de filmare cu care D. W. Griffith a realizat, în 1915, **Intoleranţă.** Originalitatea argumentului lor stă într-un detaliu, micul

elefant adus de pe frontispiciul unei catedrale din Pisa, în somptuosul decor californian. Ceva din măreţia filmului, admirat de atunci încoace, se datorează, astfel, şi unor anonimi toscani ca purtători ai unui talent transmis şi proliferat din generaţie în generaţie, încă din vremea Renaşterii („Noi sîntem fiii fiilor lui Da Vinci şi Michelangelo", îşi prezintă ei blazonul). Şi însuşi Griffith le omagiază munca spunînd : „Filmele sînt catedralele secolului XX".

În altă cheie şi altui „compartiment" din creaţia cinematografică anonimă îşi dedică filmul **Blow out**, americanul Brian De Palma (1981). Într-o intrigă poliţistă şi politică, un sunetist — care se afla la locul delictului pentru a imprima pe casetofonul său portativ sunete, pe viu, pentru banda sonoră a unui viitor film, — prinde şi sunetul unei împuşcături urmate de explozia unui cauciuc. Detalii sonore ce vor divulga pe autorii presupusului accident.

Intriga şi suspensul slujesc, astfel, intenţia secretă a realizatorului de a evidenţia menirea pe care o au, într-o echipă de filmare, doi dintre cei al căror nume, deşi e scris pe generice, nu e aproape niciodată reţinut : sunetistul şi machieuza. Aşa cum în subiectul poliţist ei vor fi sacrificaţi, deşi fără ei nu s-ar fi putut afla adevărul, tot aşa în realizarea unui film înzestrarea lor este atît de importantă („Două ore mi-au trebuit ca să obţin efectul de nefardat", spune, într-o replică, machieuza), cu toate că nu se fac remarcaţi.

Nu numai filmele ne-au introdus, din ce în ce mai des, în ultima vreme, în procesul de fabricaţie al artei-industrie, ci şi tot mai multe reportaje, volume teoretice şi memorialistice. Una dintre confesiunile cele mai sincere şi profunde, prin felul cum ne împărtăşeşte experienţa unui mare cineast, este şi cea semnată de Andrzej Wajda, publicată de Editura Stock, în 1986, an în care regizorul împlinea 60 de ani de viaţă şi însuma peste 35 de profesie. Dintre cîte lecturi ni s-au oferit pe tema secretului de fabricaţie al filmului, volumul său, cu un titlu atît de semnificativ, **Un cinema numit dorinţă**, ni s-a părut a fi găsit exact — şi în calitatea sa de profesor de cinema — calea de a conduce pe cel dornic să înveţe, sau doar să înţeleagă ceva din zbaterea celor ce s-au aventurat pe drumul cunoaşterii prin cinema.

Am ales cîteva fragmente pentru cititorii Almanahului „României literare" care iubesc cinematograful nu doar ca spectacol finit, ci şi ca nesfîrşită strădanie, ca o formă de a te dărui celorlalţi şi, în ultimă instanţă ca pe un însoţitor inseparabil şi esenţial al cunoaşterii omului, vieţii, naturii.

Adina DARIAN

Andrzej WAJDA

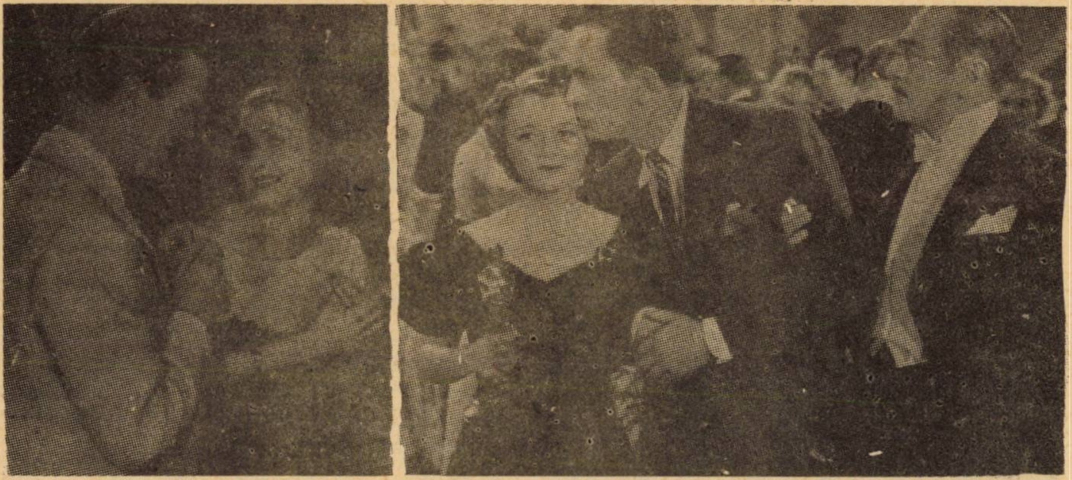
UN CINEMA NUMIT DORINŢĂ

SCRIIND această carte, m-am întrebat cîteodată cui să o adresez. Pe parcurs, am înţeles că destinatarul eram chiar eu.

Aveam 24 de ani, cînd mi-am întrerupt studiile de pictură de la Academia de arte frumoase, pentru a face cinema. Astăzi, după aproape 30 de ani de profesie, am hotărît să povestesc tînărului incredibil de naiv care eram tot ceea ce am reuşit să înţeleg de atunci şi pînă acum. Nu voi vorbi despre experienţa altora, ci mă voi mărgini la ceea ce am putut descoperi eu însumi filmînd, punînd în scenă spectacole de teatru sau televiziune.

CEL MAI DIFICIL ESTE SĂ GĂSEŞTI IDEEA

CUM să defineşti ideea unui film ? Nimic mai greu. Sau tot atît de greu ca şi alegerea unui roman în vederea ecranizării. Alegerea unui roman cunoscut reprezintă oare o idee ? Cîtuşi de puţin. A hotărî să ecranizezi *Război şi pace* nu înseamnă că ai o idee. Motivul care mă determină să aleg romanul lui Tolstoi, felul în care vreau să-l redau pe ecran, ar putea constitui o idee de film. Infinita bogăţie a romanului sugerează interpretări multiple. Marile

S-a născut o stea (1937) — titlul și subiectul unuia dintre primele filme despre „procesul de fabricație" al succesului la Hollywood, în regia lui William Wellman. Cu Janet Gaynor, Frederic March și Adolphe Manjou, în film și pe podiumul Oscarului

opere literare au viață lungă pentru că fiecare epocă poate găsi în ele ceva nou. Nu rămîne decît să descoperi acel „ceva nou", care să intereseze, cu adevărat, spectatorii de azi.

Care e ideea nemuritoare a *Antigonei*, de pildă ? Chiar ea, Antigona. O femeie slabă din fire, dar puternică, dincolo de orice limită, datorită caracterului ei. Această femeie incarnează și apără legile eterne ale naturii împotriva legilor temporale dictate de putere. Depinde de noi să găsim trama care ar putea exprima această idee în cea mai frumoasă formă cu putință. În *Antigona* sa, Sofocle a unit pămîntul cu cerul, zeii cu oamenii. Vreau să spun prin aceasta că orice întîmplare, orice poveste spusă în jurul unei mese, citită la rubrica fapt divers într-un ziar sau auzită pe stradă, poate conține o tragedie demnă de Sofocle. Deși nu va avea subiectul *Antigonei*.

DAR o idee originală de film, concepută special pentru ecran, ce trebuie să conțină ? Cum ar putea asigura ea dinamica acțiunii ? După părerea mea, printr-un conflict anume conturat între personaje. Întotdeauna am crezut că un asemenea conflict este mai puternic dacă are loc într-o mică familie, decît între străini. Legăturile de sînge sînt mai puternice, nu numai în societățile primitive. Spectatorul va înțelege datoria fiului față de tată, sentimentele mamei pentru copiii ei, conflictele se nasc de aici și participarea sa la poveste ar fi cu atît mai personală.

Am petrecut multe luni scriind un scenariu după *Hamlet*, pentru televiziune, estompînd veritabilele contururi ale conflictului, pe care doream să-l exprim pe ecran prin personaje. Cum să păstrezi prospețimea în fața unui subiect cunoscut atît de bine de toată lumea ? Există o singură cale : să-l uiți! Cea mai bună metodă, pe care am elaborat-o mai tîrziu, este aceea de a rezuma, fără încetare, și de a-ți povesti ție însuți ce dorești să pui în scenă. Rezumînd trebuie, în mod necesar, să elimini detaliile. Să accentuezi ceea ce ți se pare esențial. Pentru a menține interesul spectatorului, accentuam efectele, spoream surprizele, descopeream în fiecare scenă tema principală, sensul ei. Un asemenea rezumat trebuie să se bazeze exclusiv pe memorie. Ceea ce memoria nu a reținut nu are decît o importanță secundară. S-ar putea elimina chiar scenariul. Scenaristul trebuie să fie capabil să povestească subiectul în cîteva fraze. Rețineți cum a rezumat Aristotel, în *Poetica* sa, cele 14 cînturi ale *Odiseei* lui Homer . „Un bărbat rătăcește departe de țara sa, total izolat, timp de cîțiva ani, supravegheat îndeaproape de Poseidon. Acasă, averea sa e risipită de preten-

denți, iar fiul său e expus la tot felul de comploturi. Hăituit de furtuni, scapă și reușește să se facă recunoscut de cîțiva prieteni, se reîntoarce, apoi atacă. E salvat și își zdrobește dușmanii". Rezumatul redă esențialul.

Bulevardul amurgului (1950)... cum „moare" o stea în aceeași Cetate a filmului. Regizor Billy Wilder. Cu Gloria Swanson într-o povestire parțial autobiografică

UNA dintre dificultățile cele mai mari în construcția unui film este aceea de a conduce acțiunea în așa fel, încît să nu capteze spectatorul prin scene inutile, cuvinte de prisos, episoade secundare (!). Înseamnă că idealul este, deci, o dramaturgie dibaci construită sau un scenariu strict profesional ? Nu. Orice operă de artă își dobîndește un grad de autonomie, expresie a libertății creatorului față de propriul subiect. Ceea ce caut este răspunsul la întrebarea ce, în decursul filmului, ar trebui dezvoltat, extins și ce ar trebui, în mod necesar, rezumat sau eliminat la montajul definitiv. Cînd Antigona este deja condamnată la moarte de Creon și cînd destinul ei se apropie inexorabil de sfîrșit, Sofocle o readuce în scenă și o lasă să-și ia adio de la viață, într-o scenă lungă și fără legătură cu acțiunea. Publicul o ascultă, întotdeauna, cu o tensiune extremă, pentru că simte o compasiune profundă pentru această fată, a cărei motivație o cunoaște, și speră că o răsturnare neprevăzută a destinului îi va schimba soarta, salvînd inocența, în ultima clipă. Cred că este un bun exemplu, demn de a fi reținut.

Fiecare regizor, în timpul filmării, este bîntuit, în forul său interior, de o mulțime de idei pe care i-ar place să le vadă pe ecran. Ele vor da filmului amprenta sa individuală. Adesea, din păcate, ele contravin sensului acțiunii sau reprezintă doar un adaus pur decorativ. Mulți regizori, în special la debut, sînt orbiți de dragostea ce o poartă propriilor idei și le consacră prea multe eforturi. Ei ajung, astfel, în criză de timp pentru secvențele esențiale. Și totuși, aceste idei de „punere în scenă" pot deveni o forță, cu condiția ca ele să fie înglobate în acțiunea propriu-zisă a filmului și să fie plasate acolo unde nu vor constitui un obstacol, ci, dimpotrivă, vor servi la exprimarea esențialului.

CAPCANELE SCENARIULUI

NIMIC mai periculos decît un scenariu impresionist, descriind un film pe care scenaristul „îl vede", deja, în mintea sa. Este, de cele mai multe ori, o operă închistată, finită. Numai scenaristul ar putea-o filma, căci ea e legată prin atîtea fibre invizibile de propria sa sensibilitate. Ca regizor, în fața unui asemenea scenariu, simt că autorul său îmi cere imposibilul. Acel „film", pe care nu l-am văzut, nu poate fi pentru mine un punct de pornire. Dar, vai, așa se prezintă majoritatea scenariilor scrise de neprofesioniști. Vreau să fiu bine înțeles. Nu sfătuiesc regizorii să res-

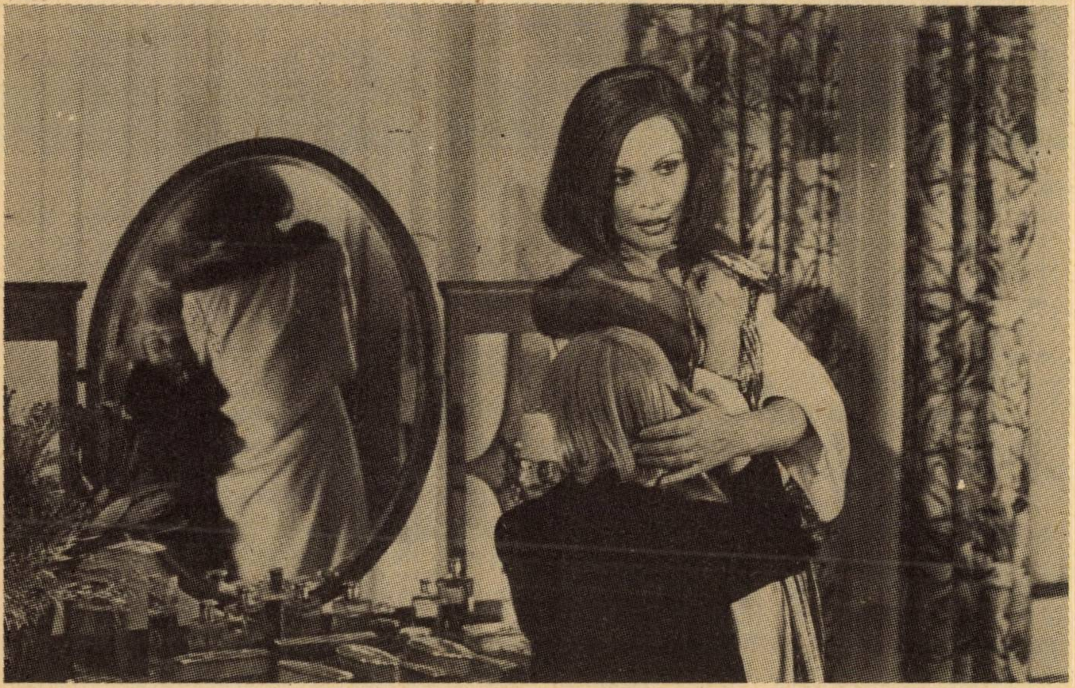
pingă orice scenariu dificil sau, chiar, impenetrabil. Dar mă tem de proiectele ermetice, pornind de la senzaţii şi nu de la caractere umane şi de la o acţiune care creşte, se dezvoltă, pentru a face credibile personajele. Tot aşa trebuie să fim foarte atenţi cu filmele inspirate din fapte diverse — cineva s-a sinucis, de ce ? Faptul divers rezumă acţiunea, dar este datoria regizorului să-i descopere semnificaţiile. Aşa cum Flaubert a ştiut, în *Doamna Bovary*, să pună în evidenţă tema eliberării femeii, pornind de la o ştire dintr-un ziar.

Mulţi scenarişti debutanţi cred că o descriere detaliată, precisă a jocului actorilor îi pune la adăpost de capriciile arbitrare ale regizorului. Nimic mai iluzoriu. Gîndiţi-vă din nou la *Antigona*. Sofocle nu a avut nici o nevoie de indicaţii între paranteze, caracterul Antigonei fiind perfect exprimat prin dialog, iar relaţia ei cu lumea, prin acţiunile sale. Iată de ce nici un regizor, vîrstnic sau tînăr, mediocru sau strălucit, nu poate rata „Antigona". Şi nici o actriţă, bună sau proastă, nu va putea să deterioreze complet sensul personajului.

Orice descriere a jocului actorilor se bizuie pe interpretarea unor actori *deja văzuţi*. Or, nimic nu se spulberă mai repede, nimic nu e mai supus modei decît expresia comedienilor. Citiţi indicaţiile de mişcare date Dusei, lui Sarah Bernhardt sau actorilor lui Stanislavski. Sînt indicaţii exaltate, potrivite cu o altă epocă. Ele nu mai reuşesc să ne convingă. Actorul care va reuşi să pătrundă în inima lui Macbeth, nu o va confunda cu aceea a lui Henric al IV-lea şi, cu atît mai puţin, cu cea a lui Othello, cu toate că Shakespeare nu ne spune nimic despre jocul actorilor.

ARTA DIALOGULUI

În vremea tinereţii mele, dialogurile din filme erau considerate, în cinematografia din Polonia, un fel de rău necesar. Acolo unde nu se putea exprima subiectul prin imagine, se inserau cîteva informaţii verbale. Apoi, ni se repeta, la nesfîşit, că filmele poloneze aveau dialoguri proaste şi că actorii polonezi nu ştiau să rostească replicile cum trebuia, ceea ce era adevărat. As-

Fedora **(1978), acelaşi Billy Wilder re-vizitează Bulevardul amurgului după 28 de ani. Cu Marthe Keller**

Frumosul și urîtul (1952) **sau ce e bun și ce e rău în destinul cineaștilor, în regia lui Vincente Minnelli. Cu Lana Turner**

tăzi, totul s-a schimbat. Regizorii își scriu singuri dialogurile, ținînd seama de acțiune, de personaje și de actorii care urmează să le interpreteze. Dialogul unui film reclamă un scriitor. Un dialogist nu ajunge. Dar acest tip de scriitor este foarte rar. E motivul pentru care regizorii inventează tot felul de subterfugii. Dacă filmul este o adaptare literară, se recurge, cel mai adesea, la dialogurile din roman. Dar textul scris pentru a fi citit nu sună, întotdeauna, bine pe ecran. Cineaștii le sfărîmițează sau le rescriu cu ajutorul actorilor, bizuindu-se pe intuiția lor, încă de la probele de filmare. Alții se aventurează să improvizeze dialogul direct pe platou, dînd actorilor doar sumare indicații. Atunci, în locul unei conversații naturale, în care actorii urmăresc țelurile personajelor, dialogul se transformă într-o pălăvrăgeală statică, asemănătoare cu bolboroseala unui bețiv. Rari sînt actorii capabili să improvizeze un monolog pe un subiect impus de regizor, din propria lor experiență de viață.

În alte ocazii, în căutarea firescului, autorii reduc dialogul la zgomote, imprimate pe o bandă sonoră suplimentară, căutînd să ne convingă că orice alt dialog e învechit. Regizorii, lipsiți de dialoguri în asemenea scenarii, sînt, la rîndul lor, obligați să jongleze cu „conversații" care ilustrează doar atmosfera, nu și conflictul. Un bun scenariu se distinge prin aceea că doar citindu-i replicile, sărind restul (sfatul meu e să faceți o asemenea experiență înainte de a începe un film), îți dă o idee clară

asupra subiectului şi acţiunii.

Cele mai bune dialoguri sînt scrise de autorii dramatici. Şi totuşi ele sînt mai puţin potrivite filmului decît dialogurile extrase dintr-un roman. Cred că e aşa, pentru că o operă scrisă pentru scenă, chiar naturalistă, se sprijină pe convenţia teatrală. Aceasta impune o strictă interdependenţă între ceea ce se spune şi acţiunea propriu-zisă a piesei — situată, de obicei, într-unul, două sau trei decoruri. Este, deci, de prisos să arăţi ceea ce se petrece în afara scenei. Vederea unui regiment de infanterie care ar traversa scena, la sfîrşitul celor *Trei surori* de Cehov, ar putea oare intensifica nostalgia unei alte vieţi, resimţită de eroine? Dimpotrivă, ar fi inutilă. Piesa de teatru nu are nevoie de acel aer, de acel spaţiu care caracterizează filmul, pentru că dialogurile ei evocă imaginea lumii pe care cinematograful trebuie, înainte de toate, să *o arate* pe ecran.

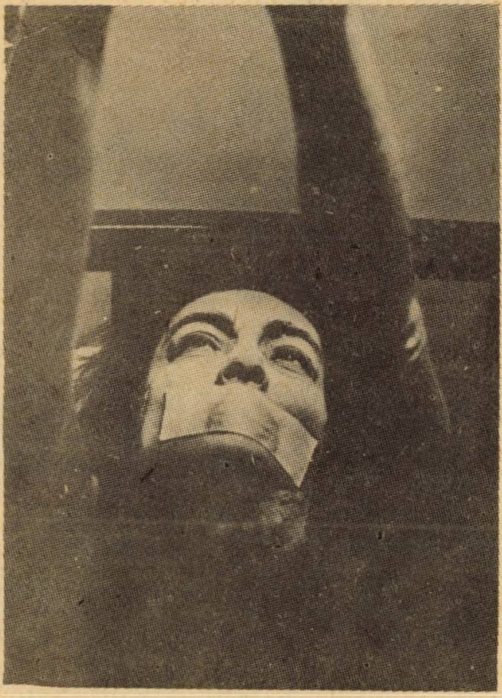
DECUPAJUL, IERI ŞI AZI

CRED că s-ar putea scrie o istorie a filmului pornind de la evoluţia tehnicii de filmare şi, în mod particular, de la sensibilitatea peliculei. Această evoluţie a influenţat estetica filmului mult mai mult decît s-ar putea crede. Cînd am început să fac cinema, cu peste 30 de ani în urmă, scenele de interior trebuiau să fie filmate în studio, iar în exterior nu se putea filma fără soare. În timpul ultimilor ani, am apelat la cadrul tehnic al studiourilor numai pentru probe. Filmul se putea filma în interioare adecvate — apartamente, uzine, redacţii etc., sau în exterior la orice oră. Această libertate de mişcare se datorează faptului că pelicula a devenit, an de an, mai sensibilă.

Această evoluţie nu a modificat mai puţin regia. Cinematograful a trecut de la montajul dinamic al cadrelor foarte scurte, care ţineau loc de cuvînt în filmul nesonor, la imensa plictiseală a cadrelor lungi, pentru care se inventau situaţii neverosimile, doar cu scopul de a cuprinde un „cîmp“ cît mai vast, într-o singură mişcare de aparat, dintr-o poziţie fixă. În timpul anilor '50, cînd

Ce s-a întîmplat cu Baby Jane ? **(1962), o întrebare adresată tot Hollywoodului de regizorul Robert Aldrich. Cu Bette Davis şi Joan Crawford**

Noua generație de cineaști reia dialogul cu cinematograful :

Ultimul spectacol **(1971), regizorul Peter Bogdanovich rememorează începuturile artei a 7-a. Cu Ryan O'Neal**

eram tînăr, echipa de filmare sărbătorea a o suta clachetă. Azi nimeni nu mai observă cînd se bate „clac" a cinci suta oară ! Motivul : la un film de ficțiune, azi, nu se mai bat două-trei sute, ci de la șapte sute la o mie de „clacuri".

Unii regizori memorează pe dinafară decupajul. Greșesc. Decupajul servește numai să traseze drumul pe care va merge filmul, dar trebuie să ținem seama de neprevăzut. Drumul filmului se va transforma într-o potecă sinuoasă sau va dispărea în hățișuri. Hartă nu există. Spre a nu se rătăci, regizorul va trebui să folosească drept compas anecdotica, povestirea, trama filmului : cine acționează, cu cine, împotriva cui, în ce scop ? „Amintiți-mi cum se termină", îmi întreb mereu colaboratorii. Finalul trebuie să te ghideze. Punînd aceste întrebări, verific dacă am luat-o pe drumul bun.

ÎN ALEGEREA ACTORILOR CONTEAZĂ PE INTUIȚIE

INSPIRAȚIA e indispensabilă regizorului. Trebuie să începi să te gîndești la *casting* de îndată ce ți-ai precizat su-

Roza purpurie **(1985), regizorul Woody Allen constată cum mirajul filmului face victime și printre spectatori. Cu Mia Farrow**

biectul şi începi să scrii scenariul. Sînt convins că alegerea actorilor ţine de creaţie. Regizorul modelează un material schimbător, divers, capricios — căci actorii sînt o „materie umană". Dacă unul a jucat bine într-un film care tocmai a avut premiera, nu e nici o garanţie că va fi la fel de bun într-un viitor film. A fost poate o coincidenţă, o întîmplare care nu se va mai repeta. Şi invers. Ce miracol a fost debutul lui James Dean în *La est de Eden*, al lui Belmondo în *Cu sufletul la gură*, al Giuliettei Masina în *La strada*. Or, cine îi cunoştea pe aceşti actori, cine i-a susţinut ? Numai convingerea de neclintit a regizorilor care i-au ales, intuiţia lor. Sînt convins că asistenţii lor le-au propus şi mizau pe actori deja recunoscuţi.

Regizorul apare rar pe ecran. Dacă el se identifică cu un personaj, va trebui să găsească un actor care să-i fie apropiat ca temperament, caracter, care incarnează idealul său fizic. Aşa se explică ataşamentul regizorilor faţă de unii actori. Ei îmbătrînesc împreună, sînt supuşi aceloraşi metamorfoze şi părăsesc ecranul solidari. Mă gîndesc, cîteodată, cu inima strînsă, la atîţia actori de talent care îşi aşteaptă încă rolul, regizorul şi acel moment decisiv al inspiraţiei sale, care le poate hotărî soarta artistică.

Fiecare film are cîteva roluri principale şi mai multe roluri episodice. Sînt convins că toate trebuie încredinţate unor actori cu o puternică personalitate, dacă vrei ca personajele să rămînă în memoria spectatorilor. Interpretul unui rol marginal trebuie să fie extrem de expresiv ca să-şi facă remarcat personajul. Un rol abia schiţat într-un scenariu poate prilejui, astfel, o adevărată creaţie. Atunci, pe ecran se văd oamenii vii, personaje mult mai adevărate decît cele creionate, în cîteva rînduri, într-un scenariu. Aceste roluri nu sînt niciodată nesemnificative. Există doar regizori insensibili la posibilităţile actorilor din planul doi.

Viaţă particulară **(1962), retrăită la lumina ecranului de Brigitte Bardot, în regia lui Louis Malle**

All That Jazz (1979), regizorul Bob Fosse duce mai departe identificarea (tragică) a destinului cineastului cu filmul. Cu Jessica Lange şi Roy Scheider

ÎNCREDEREA ÎN ACTOR E OBLIGATORIE

O DATĂ alegerea făcută, trebuie să ai încredere în actor de la începutul pînă la sfîrşitul filmului. El este instrumentul, intermediarul gloriei sau eşecului tău. La teatru, un actor îşi ascultă publicul. În fiecare seară, în osmoză cu el, actorul îşi reelaborează rolul, îl perfecţionează. Cînd face un film, actorul are în faţă doar camera, acea alcătuire de fierărie şi sticlă din care nu poate extrage nici o fărîmă de exaltare. Atunci, nu-i rămîne decît să-l urmeze pe regizor. Lui îi revine sarcina să-i descopere cele mai ascunse secrete şi cele mai nemărturisibile colţuri ale inimii sale.

Închipuiţi-vă un om care conduce pe un altul, către o fereastră deschisă de la etajul X şi îl convinge că el poate să zboare. El îi inspiră încredere şi siguranţă. Acest om este regizorul cel bun. Alături de un asemenea regizor, actorul îndrăzneşte să-şi depăşească rutina. Cel care nu iubeşte actorii, care nu le înţelege profesia, nu ar trebui să lucreze cu ei.

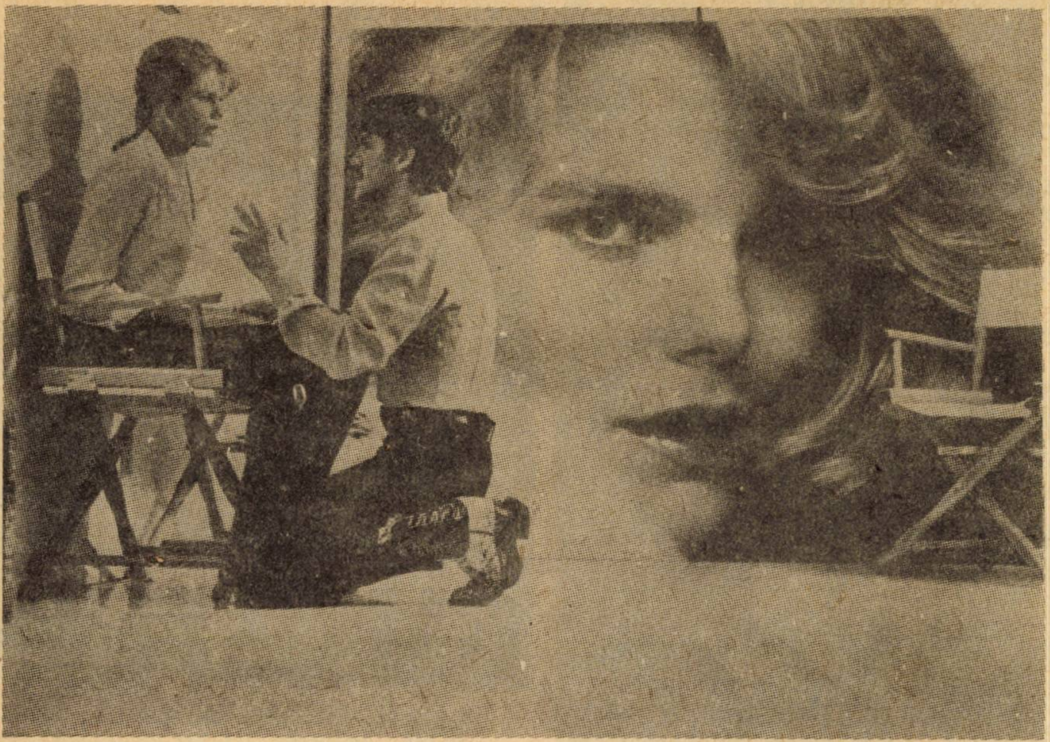
Dorothy Stratten **al cărei prea scurt drum spre gloria cinematografică a fost transpus de Bob Fosse în...**

Roza **(1979), infernul showbiz-ului aşa cum l-a trăit, în realitate, o cîntăreaţă de muzică country, Janis Joplin ; în regia lui Mark Rydell. Cu Bette Milder şi Alan Bates**

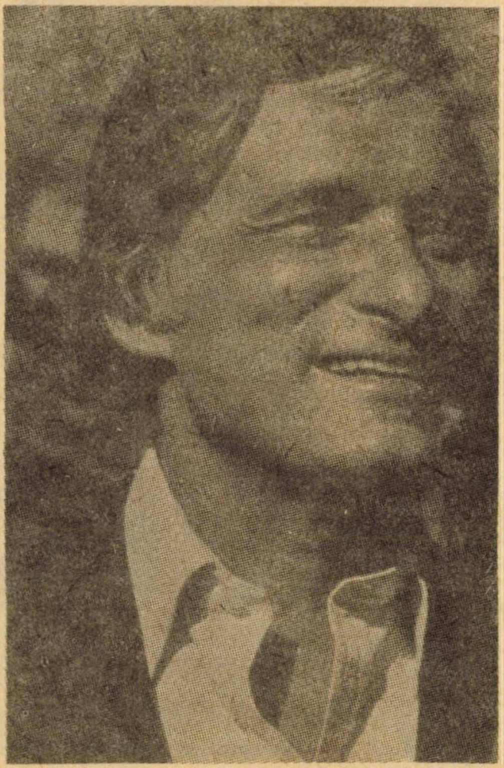
La începutul filmărilor la *Cenuşă şi diamant*, Zbigniew Cybulski a apărut în cadrul unei uşi clătinîndu-se de pe un picior pe altul, într-un gest complet inconştient. După un timp, mi-a spus : „Mă simt bine, ştii ?". Am înregistrat acea predispoziţie spontană, receptînd în acel legănat involuntar o caracteristică esenţială a personajului căruia i-a dat, apoi, atît de bine viaţă, de-a lungul întregului film. Cybulski m-a încîntat din acea clipă şi am înţeles ceea ce voia, în mod nedesluşit, să mă facă să înţeleg. Ce s-ar fi întîmplat dacă aş fi vrut cu tot dinadinsul să-l „dirijez", în felul meu, fără să ţin seama de mesajul său mut ? El s-ar fi închis în cochilia sa ca un melc, lăsîndu-mă, pînă la sfîrşitul filmului, cu imaginea *mea* despre erou în braţe.

SE SPUNE că negustorii chinezi ştiau că atunci cînd vorbele mint, mîinile spun adevărul, căci adevărul caută să iasă la lumină în felul său. Ce învăţătură minunată pentru un regizor ! Nimic mai fascinant decît să urmăreşti

...Star '80, cu **Mariel Hemingway și Eric Roberts, interpretînd pe...**

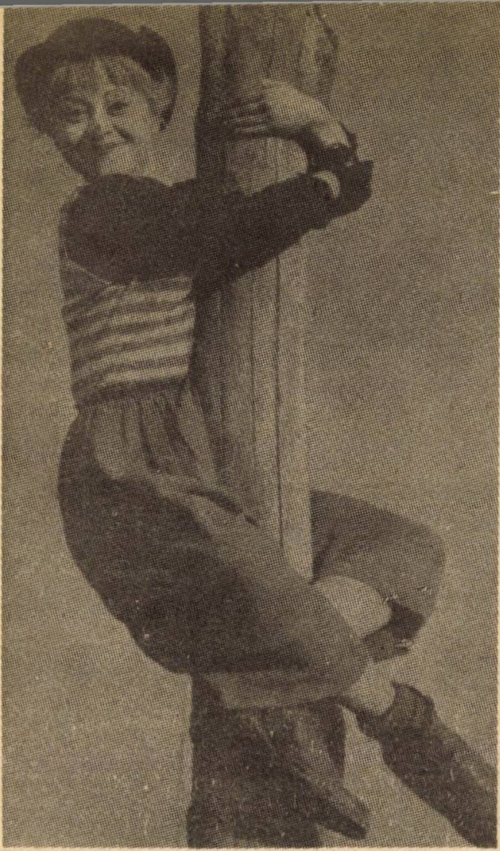
...Hugh Hefner, cinicul „producător" de vedete

un om, o persoană care-și trădează emoțiile, le face simțite treptat și nu poate să ascundă ceea ce ar dori. Spre deosebire de cuvinte, gesturile sînt întotdeauna revelatoare.

Dezacordul dintre acțiune, comportament și cuvintele rostite este cel mai bun mijloc de a exprima un adevăr psihologic. Actorul este, astfel, scutit să „ilustreze", indiferent ce. Comportamentul său va fi plauzibil numai dacă va corespunde felului în care ne disimulăm neconcordanțele și ne ascundem sentimentele profunde. Ele vor apărea atunci „fără voia sa", dîndu-ne iluzia perfectă a adevărului.

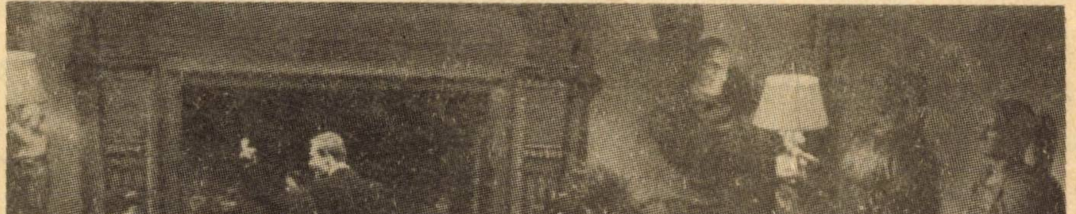
Mi s-a întîmplat să descopăr actori ambițioși, încredințați că de rolul pe care urmau să-l joace depinde întreaga lor carieră. Făceau eforturi disperate să intre în pielea personajului, convinși de importanța crucială a sarcinii lor. Din păcate, acest simț nemăsurat de responsabilitate paralizează actorul. Nici o emoție nu mai poate circula liber prin corpul său pietrificat. Fața înțepenită de efort nu mai poate exprima nuan-

Universul fellinian
La strada (1954) — clovnii raisonneuri pereni ai artei spectacolului. Cu Giulietta Masina.

La Dolce Vita (1959), sub aparenţa „haosusului“, riguroasa logică a creatorului. Cu Anita Ekberg şi Marcello Mastroianni.

8 $1/2$ (1963), filmul din capul regizorului. Cu Anouk Aimée și Marcello Mastroianni

țele esențiale ale personajului. Lac de o sudoare rece, el va resimți, din plin, emoția de a juca într-un film important, dar va rămîne străin de emoțiile personajului. Un asemenea actor, nemulțumit de sine, se va concentra pe text : va reface dialogurile, va imagina scene noi, va petrece ore consumîndu-se, își va da cu părerea despre toate, incapabil să se intereseze de personajul căruia urmează să-i dea viață. Este o boală foarte greu de vindecat. În ceea ce mă privește, mă străduiesc, întotdeauna, să disociez persoana actorului de rolul încredințat. Îi explic că nu poate fi vorba de o asemănare fizică sau spirituală, că „artificiul" este însuși inima profesiunii sale, că nu servește la nimic să se identifice cu existența personajului pe care urmează să-l interpreteze. În asemenea cazuri regizorului nu-i rămîne decît să definească, cît mai exact posibil, ceea ce așteaptă de la actor și să-i controleze jocul cu perspicacitate sau să renunțe la acel actor, chiar de la început.

PROBELE SÎNT UN INSTRUMENT DE NEÎNLOCUIT

UTILITATEA probelor nu se limitează numai la alegerea actorilor. Ele pot lămuri tot felul de întrebări privind viitorul film : Dialogurile scrise trec ecranul ? Cum arată costumele odată filmate ? Cum se comportă echipa ? Probele pot avea o influență hotărîtoare asupra filmului. Fiecare film înseamnă o sfidare. Probele pot limpezi specificul subiectului, al scenariului, al filmului ce abia începe. Producătorii consideră, cel mai adesea, de prisos probele, pentru ei, ele sînt un capriciu al regizorului. Echipa vede în probe un rău necesar, care precede munca adevărată. După mine, dacă probele sînt făcute cu rigoare, cu atenție, ele pot salva viitorul film de un eventual eșec ; oricum, te scutesc de numeroase decepții.

Adevărata dificultate, pe care numai experiența îți permite să o depășești, este de a asigura senzația continuită-

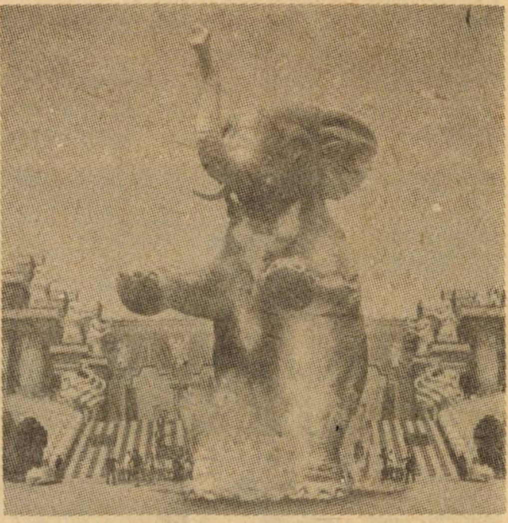

El, demiurgul : Il Fellini

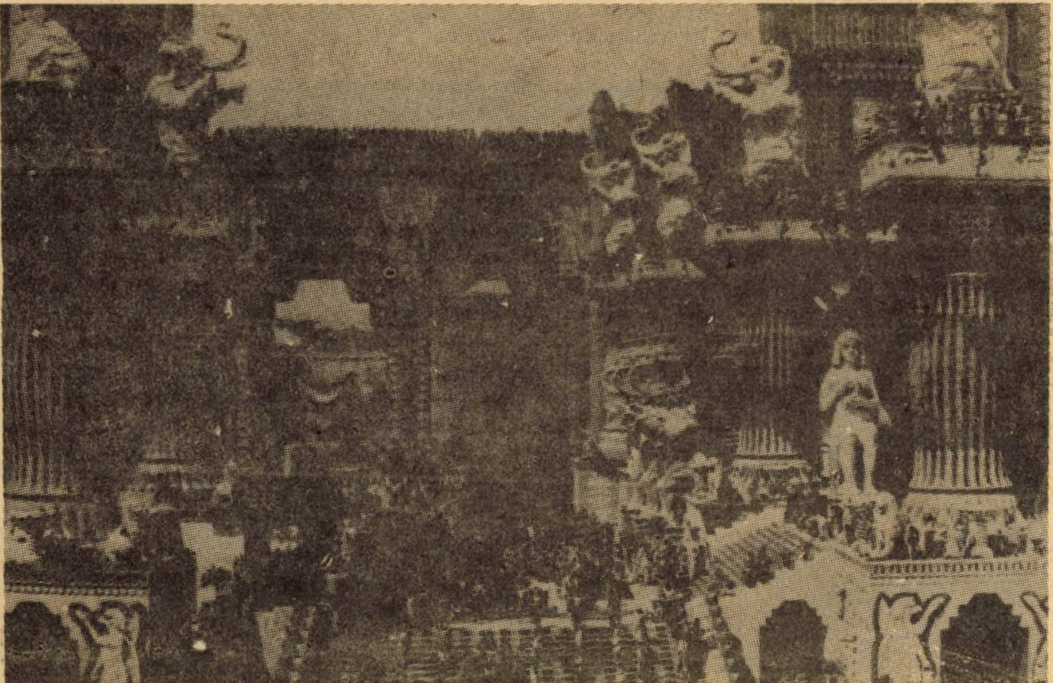
ții : în privința jocului actorilor, a atmosferei unei scene, a iluminării ei etc. etc. Numai această senzație de continuitate permite spectatorului să urmărească acțiunea și trama filmului și nu frînturile care îi vor reține atenția, mereu, prin alte elemente, abolindu-i senzația de tot unitar pe care orice film trebuie să o lase. Nimic nu e mai greu, în profesiunea de cineast, decît să ajungi să creezi această impresie de continuitate. Ea cere din partea regizorului o cunoaștere foarte exactă a ceea ce spectatorul va remarca pe ecran și a ce va scăpa atenției sale.

ÎNCEPEȚI CU ESENȚIALUL, ÎNCHEIAȚI CU SECUNDARUL

ESTE ADEVĂRAT că fiecare film e unic, dar anume demersuri sînt repetitive. Dacă nu vreți să vă încurcați, nu începeți cu planurile de racord sau cu scenele de importanță secundară. Unii dintre tinerii regizori cred că, astfel, actorii și echipa vor „intra" mai lesne în film. Nimic mai inexact ! Un actor care își începe rolul în felul acesta nu va putea să i se consacre cu seriozitate. În decupaj scrie „merge pe stradă". Bine ! Dar de unde vine și unde se duce ? Ce simte ? Numai scenele care preced sau urmează acestui plan de racord pot să-l lămurească. Numai un actor care a jucat deja scena determinantă va putea arăta ceea ce simte în timp ce merge. A începe prin cadrele secundare înseamnă să irosești inutil și pelicula și energia echipei. Cel mai adesea,

Bună dimineața Babilonia **(1986), frații Taviani fac un patetic omagiu pionierilor cinematografului (D. W. Griffith). Sau cum a ajuns elefantul de pe o catedrală toscană în decorul filmului** Intoleranță

ıcest material va fi eliminat la montaj sau va trebui refăcut. Pentru a obţine maximum din primele zile de filmare, pentru a electriza şi suda echipa cu actorii, trebuie să începi filmarea cu scenele importante al căror sens, pentru film, să fie clar şi precis. Actorii îşi vor lua, astfel, în stăpînire personajele în profunzimea lor, iar regizorul îşi va face înţeleasă, dintr-o dată, viziunea sa asupra întregului film.

Dar ultima scenă a filmului, cînd trebuie filmată ? Orice film se sfîrşeşte printr-o imagine pe care spectatorul va trebui să o păstreze în minte. Această scenă necesită o grijă specială. Nu poţi reuşi întotdeauna să obţii efectul dorit, de prima dată. Va trebui cîteodată să o refilmezi. E mai bine deci să o laşi la urmă ; sau, poate, este chiar de preferat să o faci pe la jumătatea filmării, cînd echipa este stăpînă pe sine, iar regizorul are deja o vedere de ansamblu asupra filmului. Niciodată nu am izbutit să menţin echipa în aceeaşi tensiune pe tot parcursul filmărilor. Ultimele zile de filmare dau de obicei rezultate mediocre. Se lucrează

Totul de vînzare (1968), **chiar şi sentimentele, pentru cinematograf ; în regia lui Andrzej Wajda. Cu Beata Tyskiewicz, Daniel Olbryschi, Elizbieta Czyzewska, Andrzej Lapicki**

în grabă, elanul inițial s-a epuizat. E mult mai bine să nu filmezi finalul unui film în asemenea condiții !

DILEMA MONTAJULUI

MONTAJUL poate fi un proces creator cu o condiție : trebuie să ai la dispoziție o cantitate suficientă de material care să permită regizorului și monterului să aleagă între soluții diferite așa încît alegerea să devină cu adevărat personală.

Un regizor mi-a spus odată că și-a montat filmul într-o singură după-amiază, de la orele 5 la 7, căci avea doar 15 planuri de cîteva sute de metri fiecare. După părerea mea, această metodă vine în contradicție cu varietatea ritmului povestirii specific cinematografului, varietate care se poate obține numai divizînd acțiunea în planuri multiple.

Un film realizat din planuri foarte lungi poate, desigur, să aibă o unitate de stil impresionantă, dar este, cel mai adesea, extrem de plictisitor. Metoda, e drept, cere mai puțină imaginație și cunoaștere (și, mai ales, mai puțin timp) decît cea prin care realizezi o scenă din planuri multiple, păstrîndu-i, totuși, unitatea, atît în privința jocului actorilor, cît în cea a continuității mișcării și a iluminării.

Mulți realizatori paralizează munca monterilor. Orice tăietură li se pare că ar prejudicia memoria. Ei se tem că pelicula o dată sfărîmițată, nu vor mai putea să recreeze intențiile de pe platou. Această teamă trebuie alungată. Mai există un pericol, acela cînd materialul, deja montat, îi spune regizorului

Cenușă și diamant (1958), un act din trilogia războiului antifascist de Andrzej Wajda. Cu Ewa Krzyzrwska și Zbigniew Cybulski

altceva decît ar fi dorit el să vadă. Este ca şi cum un comandant de armată ar persevera să susţină planul de atac iniţial, fără a ţine seama de veştile care îi sosesc de pe front.

Numai vizionarea zilnică a materialului filmat poate da o anume idee despre munca noastră. Numai montarea a cîteva scene poate să-ţi indice chipul viitorului film. Ea îţi va da posibilitatea de a face corecturile indispensabile, încă în timpul turnării. Se limpezeşte care actor se detaşează, cum poţi corecta slăbiciunile celorlalţi. Pe scurt, montajul realizat în paralel cu turnarea filmului ar trebui să facă posibilă proiectarea întregului film la o săptămînă după sfîrşitul filmărilor, cînd există încă posibilitatea să mai tragi planuri complementare care se dovedesc indispensabile, echipa fiind încă disponibilă. Aici, un sfat important pentru regizorii nehotărîţi. Un tînăr realizator îşi imaginează cu dificultate posibilitatea de a turna un fragment de dialog suplimentar sau un plan apropiat de racord, în afara locului iniţial de filmare. Nimic mai greşit ! Se pot adăuga unei scene gata filmate noi planuri trase oriunde cu condiţia să reperezi, cadru cu cadru, la masa de montaj, fondul exact din spatele actorului. În timpul atîtor ani de lucru, am turnat sute de asemenea planuri, chiar în biroul de producţie sau în curtea studiourilor. Se pot realiza, astfel, chiar planuri ce urmează a fi adăugate unei secvenţe ce se petrece într-o pădure sau pe malul unui lac. Eu ştiu că jocul unui actor este mai important decît perfecţiunea planului secund.

Între situaţiile conflictuale cele mai dure, cărora un regizor trebuie să le facă faţă în timpul montajului, este hotărîrea de a elimina o parte din metrajul filmat. Or, acest lucru este obligatoriu. Surplusul de material este consecinţa naturală a prelungirii unor scene, a adăugirii altora a căror necesitate s-a impus în cursul filmării. Soluţia ideală ar fi să se elimine scenele mai slabe. Din păcate, ele sînt adesea esenţiale pentru desfăşurarea acţiunii şi înţelegerea filmului. Atunci va trebui să se păstreze scenele slabe, dar necesare, şi să se înlăture altele, reuşite şi interesante, dar inutile în acţiunea filmului.

Nu căutaţi niciodată să favorizaţi în filmul vostru scenele care vă par a avea, în stadiul scenariului, o forţă deosebită. Dimpotrivă. Încercaţi să atingeţi nivelul cinemá-ului ideal în scenele care vă par, la prima vedere, fără interes. Acest lucru te poate scuti de dilema angoasantă provocată de ce trebuie să elimini la montaj : subiectul sau arta...

CÎTEVA GÎNDURI FINALE

ÎNAINTE de a începe un film, daţi scenariul la citit unor prieteni anume aleşi. Terorizaţi de începerea apropiată a filmărilor, aşteptaţi de la ei sfaturi. Or, secretul unui film stă doar în voi. Ceea ce conţine scenariul nu e decît ce se vede dintr-un aisberg plutind pe oceanul imaginaţiei voastre. Dacă rămîneţi credincioşi propriei voastre viziuni, puteţi, fără teamă, să vă însuşiţi ideile celor apropiaţi. Odată transpuse pe ecran, ele vă vor aparţine. Singura forţă adevărată a regizorului este de a fi conştient de ceea ce face. Această stare de conştientizare îi permite să fie suplu, îngăduitor faţă de exigenţele sale, şi, mai ales, de a putea recunoaşte : „nu ştiu“ sau „m-am înşelat“.

PREMIERA unui film este o zi tristă pentru realizator. Dacă filmul a reuşit şi pare că va avea succes, regretăm cu toţii despărţirea grupului de prieteni care, un timp, am fost animaţi de acelaşi ideal. Dacă filmul e slab, începem cu toţii, în acea zi, să ne dăm seama de erori. În ambele cazuri, trebuie să oferi o masă, un mic banchet, pentru toată lumea — actorii, echipa artistică, echipa tehnică şi prieteni.

Ziua premierei este propice flash-back-ului şi bilanţului. Premiera este un adio definitiv adresat filmului. Realizatorul începe apoi să se gîndească la următorul său proiect. Acest gînd compensează sentimentul de vid de după o perioadă de concentraţie şi efort maxime, încheiată. Deocamdată.

Ingmar BERGMAN

LATERNA MAGICA

● *ÎN autobiografia sa* Laterna magica, *Ingmar Bergman „cel secret“ vorbeşte, fără să ascundă ceva, cu răceala lucidităţii şi volubilitate, schiţîndu-şi un portret fără drept de apel. Omul spectacolului, cineastul avid de lume, a avut o copilărie închistată, dominată — datorită tatălui său, pastor — de noţiunea păcatului. Educaţia rigidă l-a îndepărtat de căldura braţelor mamei. Bergman îi evocă pe cei care îl înconjurau şi implicit îl complexau : o mamă invizibilă, un tată taciturn, o mătuşă bogată, puţini prieteni, mai tîrziu cîteva neveste pe care le-a făcut să sufere... Dar Bergman vorbeşte şi de primul dar primit de Crăciun : un mic aparat de proiecţie. Întorcînd manivela, putea s-o aşeze sau s-o ridice pe tînăra îmbrăcată în rochie subţire, stînd în faţa bătrînei lămpi cu petrol. Acest dar i-a marcat viaţa. Mărturisiri personale întovărăşind amintiri din teatru sau de pe platourile de filmare. Bucurii, greşeli, succese, eşecuri, îndoieli, speranţe.*

HOTĂRÎREA de a renunţa la aparatul de filmat n-a avut nimic dramatic. S-a întîmplat parcă de la sine, în timpul filmărilor la *Fanny şi Alexandre*. Nu-mi dau seama dacă cel care a influenţat sufletul a fost corpul sau sufletul mi-a influenţat corpul, neplăcerile provocate de sănătate au devenit din ce în ce mai greu de stăpînit.

În vara lui '85 mi-a venit o idee de film pe care am considerat-o fermecătoare. Doream să mă îndrept spre filmul mut şi voiam să lucrez porţiuni lungi fără dialog şi fără efecte acustice. Întrevedeam posibilitatea de a rupe, în sfîrşit, cu vorbăria precedentelor mele filme.

M-am apucat imediat de scris. Conform unei expresii melodramatice, eram din nou vizitat de Muză ; eram bucuros. Zilele îmi erau pline de o secretă satisfacţie, dovada fără doar şi poate a unei viziuni solide.

După ce am lucrat foarte bine trei săptămîni, m-am înbolnăvit. Crampe, tulburări de echilibru, corpul reacţiona. Eram ca otrăvit, sfîrşit de angoasa şi dispreţul pe care mi le generau starea mea de sfîrşeală. Am înţeles atunci că nu voi face niciodată vreun film, corpul meu refuzînd să colaboreze, că tensiunea constantă proprie muncii cinematografice era o stare la care nu mă mai puteam gîndi, deci o etapă depăşită. Am lăsat deoparte manuscrisul despre un bătrîn cineast anonim, din vremea filmului mut, ale cărui filme se găsesc, pe jumătate distruse, într-un număr incalculabil de cutii metalice depozitate într-o reşedinţă de vară care va fi restaurată. Legături, care se ghicesc cu greu, există între imagini, un expert în limbajul surdomut se străduieşte să citeascsă replicile de pe buzele actorilor. Se încearcă aşezarea imaginilor în ordini diferite, obţinîndu-se secvenţe de acţiune. Proiectul atrage din ce în ce mai multă lume, sporeşte, prosperă, costă din ce în ce mai mult. Este din ce în ce mai greu de finanţat. Într-o zi, arde totul, originale, copii în acetat, tot buncherul explodează. Uşurare generală.

DIN totdeauna am avut ceea ce se numeşte un sistem digestiv nervos.

Este o calamitate pe cît de ridicolă pe atît de umilitoare. Toate eforturile mi-au fost sabotate de măruntaie cu o ingeniozitate niciodată bănuită, adesea chiar rafinată. Școala devenise pentru mine o tortură, neputînd să prevăd niciodată cînd mă va apuca. Să te scapi deodată pe tine, în pantaloni, este o experiență care traumatizează. Chiar dacă nu se întîmplă prea des, ești permanent îngrijorat.

Cu anii, am învățat cu răbdare să-mi domin neliniștile, fiind în stare să-mi continui activitățile fără prea multe tulburări. Parcă în punctul cel mai sensibil al corpului ar fi existat un demon rău intenționat. Datorită unui ritual riguros, îl puteam ține sub control. Din ziua în care am socotit că *eu* și nu *el* era cel care hotărăște, puterea lui a fost foarte zdruncinată.

Nu există nici un medicament care să mă ajute : sau mă adorm sau reacționează cu întîrziere. Un doctor înțelept mi-a spus că va trebui să-mi accept handicapul și să văd ce se întîmplă. Așa fac. În toate teatrele în care am lucrat mai multă vreme, am avut drept la cabinete personale. Cabinetele acestea sînt, fără îndoială, contribuția mea cea mai durabilă în istoria teatrului.

S-AR părea că răul care mă stăpînește a învins, în pofida tuturor, dorința mea de a face filme. Nu e adevărat... De peste douăzeci de ani sufăr de insomnii cronice. Nu ar fi, în sine, nimic periculos, se poate trăi și cu mai puține ore de somn, în orice caz, pentru mine sînt îndeajuns cinci ore. Vulnerabilitatea pe care o aduce noaptea uzează, proporțiile nu mai sînt aceleași, rumegi situații idioate sau umilitoare, regreți răutăți necugetate sau intenționate. Uneori stoluri de păsări negre se ivesc brusc ținîndu-mi tovărășie, producîndu-mi anxietate, mînie, rușine, remușcări, teamă. Nu lipsesc nici ritualurile împotriva insomniilor, schimbarea patului, aprinderea lămpii, ascultarea muzicii, a mînca biscuiți și ciocolată, a bea apă minerală. La un moment dat, pot avea un efect miraculos, dar pot să facă și ravagii, urmînd iritabilitate sau un surplus de angoasă.

AL treilea motiv care m-a determinat este îmbătrînirea, un fenomen pe care nu îl regret, dar care nici nu mă bucură. Rezolvarea problemelor cere timp mai mult, scenele aduc griji mai multe, hotărîrile sînt mai lente, dificultățile neprevăzute mă paralizează. Cu cît sînt mai doborît, cu atît devin mai pedant. Cu cît sînt mai obosit, cu atît devin mai morocănos : simțurile mi se ascut la maximum și văd peste tot numai neîmpliniri și greșeli. Îmi trec ultimele filme și puneri în scenă printr-o sită fină și descopăr ici și colo o manie perfecționistă care omoară viața și spiritul. În teatru pericolul e mai mic : îmi pot supraveghea slăbiciunile și, în cel mai rău caz, actorii mă pot corija. La film totul este irevocabil. O zi de filmare înseamnă trei minute de film terminat. Totul trebuie să trăiască, să respire, să fie creație. Uneori simt cu claritate, aproape fizic, zbătîndu-se în mine un monstru de la începutul lumii, jumătate animal, jumătate om pe care îl hrănesc: într-o dimineață parcă îi mestec barba urîtă și dură, îi simt, în corp, membrele slabe și tremurătoare, îi aud respirația gîfîită. Ghicesc un crepuscul care nu are nimic de-a face cu moartea, ci cu stingerea. Uneori visez că îmi cad dinții și că scuip cioturi galbene, măcinate.

MĂ retrag înainte ca actorii și colaboratorii mei să descopere monstrul ; înainte de a fi cuprinși de greață sau de milă. Am văzut prea mulți colegi care au căzut pe pistă ca jongleurii obosiți, sleiți de teama pe care o răspîndeau, fluierați sau trecuți cu politețe sub tăcere, scoși dincolo de lumina proiectoarelor de săritori sau necăjiți băieți de circ.

Îmi pun pălăria, luînd-o singur din cuier și plec din proprie inițiativă cu toate că mă doare șoldul. Cînd ai îmbătrînit, creația nu mai este atît de evidentă.

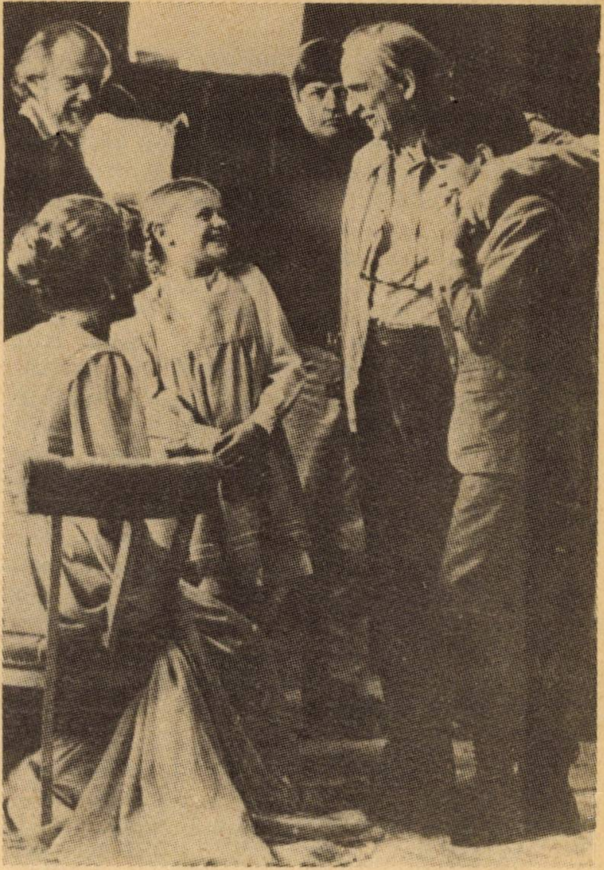
SĂ alegem o zi de filmare din ianuarie 1982. Dacă dau crezare însemnărilor, era frig, minus douăzeci de grade. Mă scol la ora cinci, ca de obicei, adică mă trezesc, sînt extras cu

un burghiu din somnul cel mai profund de un spirit răuvoitor, trezindu-mă total. Pentru a combate isteria şi sabotajul măruntaielor, mă scol imediat şi rămîn cîteva clipe în picioare, imobil, cu ochii închişi. Îmi dau seama de situaţie: ce face corpul, ce face sufletul, gîndindu-mă totodată la ce trebuie să fac azi. Constat că am nasul înfundat (aerul e prea sec), că mă doare prostata în partea stîngă (desigur cancer), că mă doare şoldul (ca de obicei) şi că o notă ascuţită ţiuie în urechea mea proastă (nu e plăcut, dar nu trebuie să-i dai atenţie). Notez că îmi stăpînesc isteria, că nu mă tem prea mult de o crampă la stomac, că munca de azi este scena dintre Ismaël şi Alexandre, că scena mă neliniştește : nu solicită prea mult de la tînărul şi valorosul meu actor ? Şi totuşi ideea lucrului care mă aşteaptă cu Stina Ekbland îmi dă un elan al bunelor speranţe. Prima „inspecţie" a zilei s-a sfîrşit. Aduce şi ceva în plus : dacă Stina Ekbland joacă atît de bine pe cît cred, am de lucru numai cu Bertil-Alexandre. Am pus la punct două strategii ale înlocuirii : una cu actori echivalenţi, alta cu un actor principal şi altul secundar.

Trebuie să mă duc liniştit şi să rămîn liniştit.

LA orele şapte, Ingrid şi cu mine luăm micul dejun într-o tăcere prietenească. Stomacul mă lasă în pace, mai sînt patruzeci şi cinci de minute pînă să mă plictisească. Aşteptînd să aflu ce umoare va avea, citesc ziarele de dimineaţă. La opt fără un sfert, vor să mă ia la studio : astăzi vom filma la Sundbyberg, într-un studio aparţinînd de Europafilm.

Studiourile atît de renumite pe vremuri sînt astăzi complet deteriorate. Se produc acum mai ales casete video ; personalul rămas din vremea filmelor este dezorientat şi descurajat. Studioul e murdar, prost întreţinut şi prost izolat. La prima vedere sala de proiecţii este comic de luxoasă, în realitate este inutilizabilă. Proiectoarele sînt de proastă calitate, imaginile neclare ţopăie, sunetul e prost iar covorul plin de pete.

Ingmar Bergman (în dreapta) în timpul turnării filmului „Fanny şi Alexandre"

Filmarea zilei începe la orele nouă fix. Este important să demarăm totdeauna precis. Discuţiile şi incertitudinile trebuie lăsate în afara cercului interior al concentrării. Din acest moment devenim o maşină complicată care funcţionează perfect avînd drept scop producerea de imagini mobile.

Lucrul capătă repede un ritm destins într-o intimitate directă, fără complicaţii. Astăzi, singurul lucru care ne supără este proasta izolare a studioului şi lipsa de respect pe care cei de afară o arată lămpilor roşii aprinse pe culoare sau în alte locuri. Este o zi de bucurie obişnuită. Simţim, din primul minut, extraordinara afinitate a lui Stina Ekblad pentru personajul Ismaël, lovitul de soartă. Pe deasupra, Bertil-Alexandre a intrat imediat în situaţie. În felul atît de ciudat al copiilor, exprimă o stare complexă de frică şi curiozitate, cu o emoţionantă autenticitate.

REPETIŢIILE avansează cu uşurinţă, domneşte o plăcută veselie. Creativitatea noastră dansează. Anna Ap a construit un decor stimulator iar Sven Nygvist a dispus luminile cu acea intuiţie atît de greu de scris care este rangul său nobiliar făcînd din el unul din cei mai buni, dacă nu cel mai bun inginer de lumini din lume. Dacă îl întrebi cum face, enunţă cîteva reguli fundamentale simple (care mi-au fost foarte utile pentru lucrul la teatru). Dar secretul, nu vrea — sau nu poate — să-l explice. Dacă, dintr-un motiv sau altul, simte că este deranjat, hărţuit, că nu-i e la-ndemînă, că merge prost, reia totul de la început : colaborarea noastră s-a născut dintr-o încredere şi o siguranţă absolute. Cîteodată, cînd îmi spun că s-ar putea să nu mai lucrăm niciodată împreună, mi-e teamă. Teamă, gîndindu-mă la o zi ca asta. Există un fel de satisfacţie senzuală lucrînd într-o comuniune strînsă cu oameni puternici, independenţi, creatori : actori, asistenţi, recuziteri, directori de producţie, constumieri, toate personalităţile care populează o zi, pe care o parcurgi datorită lor. Mă apucă un regret pentru tot, pentru toată această lume. Înţeleg ce vrea să spună Fellini cînd susţine că pentru el a face filme este un mod de a trăi. Înţeleg şi anecdota lui cu Anita Ekberg. Ultima scenă în care apărea în *La dolce vita* se petrecea într-o maşină construită în studio. Cînd s-a terminat scena, cînd, în ce privea, filmarea se sfîrşise, Anita Ekberg a început să plîngă, agăţată de volan, nevoind să părăsească maşina. A fost nevoie de o dulce violenţă ca s-o scoată din studio.

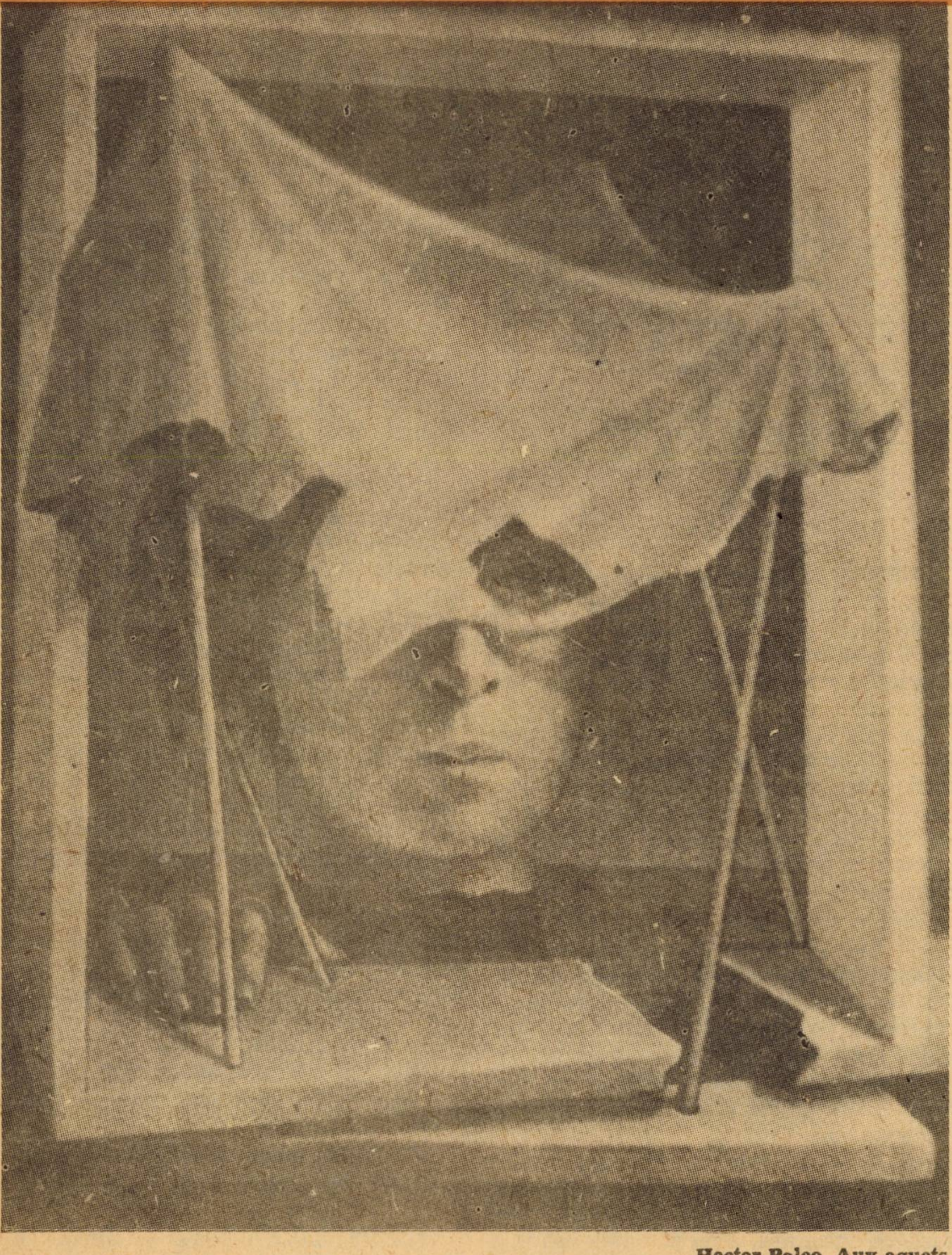
UNEORI există o fericire specifică unui regizor de film. Cînd o expresie, care n-a fost repetată deloc, se naşte bună în momentul potrivit şi aparatul o înregistrează. Aşa s-a întîmplat în ziua asta. Fără a fi pregătit, fără a repeta, Alexandre a devenit deodată foarte palid, faţa lui exprimînd o durere pură. Aparatul a înregistrat-o. Insesizabila durere a durat cîteva clipe şi n-a mai revenit niciodată, nici înainte nu existase, pelicula a înregistrat momentul. Cred că merită, din acest motiv, să respecţi o disciplină zile şi luni, să încerci a prevedea totul. Poate că trăiesc pentru aceste clipe scurte. Ca un pescuitor de perle.

Traducere de Andriana FIANU

Gilles Bachelet. Fantezii I

ENIGME

Hector Poleo. Aux aguets

COMPUTERUL ÎMPOTRIVA FIAREI DIN GÉVAUDAN

• Una dintre cele mai celebre enigme din istoria Franței o constituie așa-numita „Fiară din Gévaudan" (ținut care corespunde actualului departament Lozère), „autoare" a peste o sută de crime oribile petrecute între 1764 și 1767. De ea s-au ocupat zoologi, biologi, istorici, informaticieni și... oameni de litere.

Iată însă că misterul începe să se risipească îndată ce informațiile certe, logica și computerul își dau mîna pentru a elucida o enigmă veche de peste două sute de ani...

ÎNTR-O senină dimineață de primăvară, în 1764, în timpul domniei lui Ludovic al XV-lea, o femeie e atacată de o fiară bizară ; spre norocul ei, boii speriați devin agresivi și pun animalul pe fugă.

La sfîrșitul lui iunie — prima victimă : o fată de paisprezece ani. Martorii spun că fiara aduce cu un lup deși... are un cap foarte puternic, roșcat pe părți, dungi negre pe spate și coada stufoasă. Nu seamănă cu nimic cunoscut.

Victimele se succed. Pe 1 mai 1765 frații Martel rănesc de moarte un lup considerat vinovat de omoruri. Și totuși acestea continuă. Regele trimite un regiment de dragoni și fiara se refugiază spre vest unde seamănă moartea mai ales printre femei și copii — masacrați, decapitați, sfîșiați...

Exasperat, Ludovic al XV-lea îl trimite la Gévaudan pe cel mai iscusit trăgător din regat, François Antoine, zis Antoine de Beauterne. După trei luni de hăituire, acesta ucide un lup uriaș. Curtea se extaziază în fața animalului, prezentat împăiat. O vreme e păstrat la Muzeul Parisului, după care i se pierde urma. Pentru Ludovic al XV-lea fiara e moartă... Să fie chiar așa ? Căci hecatomba reîncepe. Atunci tînărul marchiz d'Apcher se hotărăște să ucidă fiara cu ajutorul țăranilor din partea locului. Pe 19 iunie 1767 cîrciumarul Jean Chastel ucide un animal furios și ciudat. De astă dată omorurile încetează.

„S-au adunat trei sute de vînători și gonaci în pădurea Ténaziere (scrie abatele Pourcher). Vînătorii s-au așezat la pîndă și, din fericire, gonacii au hăituit fiara spre Jean Chastel. Cînd a zărit-o, Chastel tocmai se ruga sfintei fecioare. A recunoscut fiara dar, din piošenie, întîi și-a sfîrșit rugăciunea. Apoi a închis cartea, și-a scos ochelarii și i-a băgat în buzunar, a luat pușca și a ucis pe loc fiara care, între timp, așteptase ca vrăjită, nemișcată. Se spune că pe locul unde a căzut, iarba rămîne pitică, e ruginie, și nici un animal nu se atinge de ea."

Jean Chastel a pus pe un cal cadavrul fiarei și l-a arătat oamenilor din sat. Apoi l-a vîrît într-o ladă și l-a dus la Paris, lui Buffon (care ar fi spus că era vorba de un lup) și lui Ludovic al XV-lea ; acesta a fost foarte incomodat de mirosul cadavrului și a poruncit să fie îngropat. Unde ? Nu se știe.

Exista, în pădurea Marly, o statuie de lup sub care scria „Gévaudan"...

IDENTITATEA fiarei a stîrnit polemici aprinse. Ipotezele asupra ei merg

de la... pedeapsa trimisă de dumnezeu păcătoşilor la un lup gigantic sau o haită de lupi, o hienă scăpată dintr-o menajerie, o maimuţă, un om-leopard venit din Africa, ba chiar un extraterestru coborît dintr-un OZN ! Tezele cele mai recente se referă la un hibrid între leu şi tigru...

Afacerea e bizară pentru că dacă fiara e, de-a lungul celor trei ani, descrisă ca un animal, unele mărturii evocă cert un om sau măcar o fiinţă umanoidă. Încă din toamna lui 1764 fiara începe să fie comparată cu o maimuţă uriaşă ; e văzută traversînd un rîu prin vad pe labele din spate ; are înălţimea unui om mai scund şi pieptul foarte puternic. Sau traversează rîurile din două salturi. Se spune că o dată chiar, după ce a executat un salt spectaculos, a strigat spre martorul împietrit de groază : „Recunoaşte că, pentru un bătrînel de nouăzeci de ani, n-am sărit rău !..."

Alte indicii sînt şi mai tulburătoare. Pe 11 august 1765, o fată de douăzeci de ani şi sora ei traversează o insuliţă aflată în mijlocul unui rîu. Apare fiara şi dă să se repeadă la sora mai mare care o loveşte cu o baionetă (purtată la brîu pentru orice eventualitate !) în piept. Fiara urlă de durere şi-şi duce laba din faţă la rană, ceea ce constituie un gest tipic uman. Apoi se aruncă în apă şi dispare.

Altădată, după ce îl sfîşiase pe băiatul de paisprezece ani al lui Chateauneuf, fiara vine seara şi-şi pune „labele" pe pervazul ferestrei să privească înlăuntrul casei. Groază în familie ; tatăl, un atlet impresionant, îi strigă fiicei : „Marie-Anne, adu-mi toporul !" Şi fiara fuge de parcă l-ar fi înţeles...

O altă mărturie pledează în favoarea naturii umane a fiarei. În vara lui 1766 un văcar pe nume Pierre Blanc se luptă cu fiara cîteva ceasuri bune. Din cînd în cînd, cei doi combatanţi se opresc să-şi tragă sufletul. Fiara se luptă în două picioare. Aşa observă Pierre nişte „nasturi" pe pîntecele ei. Nasturi care încheie un veşmînt din piele de animal ? Sau mameloanele unei femele de mamifer ?

Zvonul că fiara ar fi un om seamănă

UMOR

— Mîneca stîngă e mai scurtă decît mîneca dreaptă.
— E vina mea, răspunde croitorul. Trebuia să vă iau măsura la ambele mîini.

— Fiul meu, spune tatăl, îmi seamănă leit.
— Nu-i nici o nenorocire. Important e să fie sănătos.

— Mămico, am demontat şi apoi am pus la loc piesele din aparatul de radio ca să văd din ce e format.
— Nu cumva ai pierdut vreo piesă?
— Ba dimpotrivă, mi-au rămas treisprezece bucăţi...

— Cîţi ani are soţul tău?
— E cu cincisprezece ani mai mare ca mine,
— Credeam că e mai în vîrstă.

— Vino matale poimîine...
— Mîine nu se poate?
— Imposibil! Mîine plec în concediu...

— Mămico, Nicoleta m-a muşcat de ureche.
— Nu-l crede, mămico, s-a muşcat singur.

— Mămico, ce-ţi doreşti de ziua ta?
— Un băieţel foarte cuminte.
— Înseamnă că o să am un frăţior?

teroare. Necunoscuții sînt priviți rău. Dar... un oarecare Pailleyre din Pontajou se trezește noaptea și e uluit să constate că e zi ; de fapt, luna plină îi luminează încăperea. Din ușă zărește un om foarte păros care se îmbăiază în rîulețul din fața casei lui. Deodată omul se transformă în fiară și se năpustește asupra lui Pailleyre care abia apucă să se baricadeze. Dar îl recunoaște : e Antoine Chastel, fiul lui Jean, despre care am amintit. E un personaj bizar ; adevărat om al pădurii, trăiește într-o cabană pe muntele Mouchet în tovărășia unor animale feroce. Fusese prizonier la berberi, în Africa, și-i frecventase pe hughenoții din Vivarais.

TOATE aceste fapte și multe altele ne sînt cunoscute din cartea abatelui Pourcher *Istoria fiarei din Gévaudan*, publicată în 1889 (reeditată în 1979).

Jean-Jacques Barloy, doctor în științe ale naturii (expert în biologie, botanică, zoologie, ecologie) a hotărît să încredințeze computerului toate datele referitoare la fiară, începînd cu victimele (peste o sută de morți și treizeci de răniți înregistrați oficial) cu : numele, data morții, sexul, vîrsta, localitatea, tipul de rănire, ora și locul atacului (cîmpie, pădure, drum, grădină etc.) Astfel a descoperit că femeile sînt mai numeroase. Nici un bărbat peste șaisprezece ani nu a fost omorît sau rănit. Cincisprezece morți au fost decapitați, iar lupii (și nici alte animale !) nu-și decapitează prada. Un argument în plus pentru a-i disculpa... Apoi a descoperit că „fiara" a acționat în decursul celor trei ani în șapte perioade distincte:

1 — de la prima victimă pînă la ultimul atac în Vivarais
2 — pînă la uciderea lupului de către frații Martel
3 — pînă la încarcerarea familiei Chastel care avusese o ieșire violentă față de oamenii lui Antoine de Beauterne, trimisul regelui
4 — pînă la uciderea marelui lup de către Antoine de Beauterne
5 — pînă la eliberarea familiei Chastel
6 — pînă la epoca în care fiara părea să aibă ca sălaș muntele Mouchet
7 — pînă la uciderea fiarei de către Jean Chastel

Finalul perioadei a doua coincide cu plecarea la Paris a unui misterios personaj, supranumit „Messire". După spusele unui istoric localnic, acest om ar fi fost vinovatul, în primele luni. Veritabil vîrcolac, el locuia refugiat într-o abație de unde pleca în raiduri.

Prima perioadă e foarte diferită de celelalte ; perioadele patru și cinci sînt și ele diferite de cele precedente ; seamănă foarte mult perioadele doi, trei, șase și șapte. Cum anume ?

În prima perioadă : victime de la treisprezece la douăzeci de ani ; Vivarais ; grădină ; drum ; pîntec deschis. Perioada a doua, cu cel mai mare număr de victime : Aubrac; femei; peste douăzeci de ani ; decapitate (patru victime).

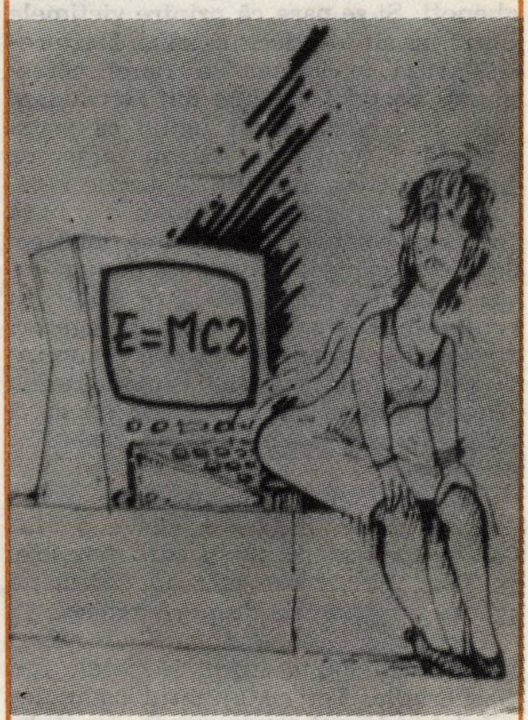
Perioadele patru și cinci : mai mult de douăzeci de ani ; decapitați ; Margueride. Celelalte perioade : față sau obraz mîncat ; răniți ; după ora 17 ; pășuni ; lîngă case.

Așadar se constată o netă evoluție a stilului atacurilor. Mai întîi în grădini sau pe drum, apoi pe pășuni, apoi în apropierea caselor. La început victimele sînt atacate seara, apoi orele urcă spre lumina zilei.

Asemenea concluzii duc cu gîndul nu la animale sălbatice, ci la un comportament uman. Prima perioadă ar putea coincide cu crimele „vîrcolacului" numit „Messire". În a doua s-ar fi putut amesteca crimele acestuia cu ale familiei Chastel care, în ce o privește, acționa prin intermediul animalelor. E tulburător faptul că atacurile din perioada patru și cinci sînt într-un stil foarte diferit, pentru că atunci familia Chastel se afla la închisoare. Dar de ce au continuat ? Chastel avusese complici care i-au „hrănit" mai departe animalele în timpul încarcerării ? Sau poate cele cîteva omoruri semnalate atunci (doar șase) nu au avut nici o legătură cu afacerea ? Oricum, nu există nici un decapitat. De altfel, toate cadavrele găsite în Gévaudan au fost puse pe seama fiarei, deși unele în mod cert nu aveau nimic de-a face cu ea. Criminalitatea „normală" a epocii și regiunii, conform studiilor Nicolei Castan, era totuși cam de douăzeci de crime anual !

DECI Chastel și-a ațîțat animalele asupra oamenilor pe care voia să-i ucidă ? Dar ce fel de animale ? Neîndoios, nu lupi (dificil de îmblînzit și imposibil de dresat pentru a ucide oameni). Mai degrabă hibrizi între cîini și lupi. De altfel, fiara ucisă de Jean Chastel avea o pată albă pe piept ; oare Chastel și-a ucis, cuprins de remușcări, una din propriile fiare ? Și „lupul" lui Antoine de Beauterne avea o pată albă... Aceste două animale sînt totuși foarte ciudate.

Zoologul canadian C. H. D. Clarke consideră că încrucișările dintre cîine și lup produc pui viguroși și foarte agresivi ; vînătorii de lupi au folosit vreme

îndelungată asemenea hibrizi. Familia Chastel putea avea dogi, poate o hienă și un urs. Tipul anumitor răni de pe cadavre, precum și bucăți de păr și piele par să indice un urs, și anume ursul buzat din India, adus prin tîrgurile epocii (tot în India era foarte răspîndit — și semnalat încă din antichitate — obiceiul încrucișărilor dintre cîini și lupi). Decapitările ar putea fi explicate prin faptul că stăpînii animalelor, venind după ele, tăiau capul victimelor.

Ce mobil să fi avut însă familia Chastel care să ducă la îndîrjirea feroce împotriva locuitorilor din Gévaudan ? Antoine Chastel îi frecventase pe hughenoții din Vivarais ; aceștia l-ar fi putut incita să ucidă catolici în chip de răzbunare tardivă pentru „noaptea hughenoților". Să nu uităm că regiunea a

fost însîngerată de luptele dintre protestanţi şi catolici. Războiul camisarzilor avusese loc abia în 1702 şi 1703. În 1752 preoţi catolici încă erau uciși de hughenoţi. Şi se pare că printre victimele fiarei nu au fost decît catolici. Mai precis, „raza de acţiune“ a fiarei corespunde partidei catolice din Gévaudan.

Să mai adăugăm şi faptul că presa engleză a exploatat excesiv afacerea fiarei din Gévaudan. Pe 28 martie 1765, jurnalele britanice anunţau că o armată franceză compusă din o sută douăzeci de mii de oameni a fost pusă pe fugă de sus-pomenita fiară. Or, între Anglia şi protestanţii francezi existau legături strînse. Şi atunci, în spatele anumitor hughenoţi, nu trebuie căutată mîna Angliei ? Fiara din Gévaudan nu ar fi putut fi oare o „maşină de război“... psihologic ?

Oricum, un lucru apare ca cert : enigma fiarei din Gévaudan e o afacere ce priveşte oamenii, nu animalele. În plus, numeroase episoade seamănă grozav cu poveştile despre vîrcolaci.

Fiara din Gévaudan ar fi un mixaj între Jack Spintecătorul şi cîinele din Baskerville. Tot cu ajutorul computerului (şi al unui astronom, Pierre Kohler), Jean-Jacques Barloy a mai examinat o ipoteză : se vorbeşte despre „asasinii de lună plină“. E ştiut că luna exercită o influenţă asupra psihismului uman, exacerbînd agresivitatea anumitor indivizi mai sensibili şi labili psihic. Barloy a ajuns la concluzia că cele mai multe crime ale fiarei s-au întîmplat exact în perioadele cu lună plină şi cu o ciclicitate stranie : trei zile „active“, trei zile „pasive“...

DIN multe puncte de vedere, afacerea fiarei din Gévaudan poate fi considerată ca prima campanie de presă din istoria Franţei, căci jurnalele epocii au contribuit în mare măsură la amplificarea psihozei generale, după procedeul azi binecunoscut al „zvonurilor“ care creau panică şi făceau ca fiara să fie văzută şi unde nu se afla.

Dar fiara din Gévaudan e şi un fenomen cultural. Voltaire, în *Dicţionarul filosofic*, menţionează la cuvîntul *vrajă* : „în ce priveşte lycanthropia, adică oamenii metamorfozaţi în lupi prin vrăji, e de ajuns ca un tînăr păstor care ucide un lup să se îmbrace cu pielea lui şi să sperie o bătrînă pentru ca reputaţia păstorului devenit lup să se răspîndească în toată provincia şi de acolo mai departe.“ După data apariţiei operei, se pare că Voltaire face aluzie aici la debutul afacerii fiarei din Gévaudan.

De asemenea, cîntecele populare şi cupletele inspirate de fiară sînt nenumărate şi încă se mai cîntă...

În Marvejols, cel mai puternic centru protestant din Gévaudan, se înalţă o statuie a fiarei, datorată lui Auriacombe.

În 1809, la Teatrul Comic din Paris s-a jucat o melodramă de mare succes inspirată de afacerea fiarei. Autorul imaginează că nişte conjuraţi asmut dinadins un animal feroce împotriva ţăranilor pentru ca aceştia să se înarmeze ; apoi îi folosesc într-o revoltă.

Piesa lui Jacques Audiberti, *Sărbătoarea neagră* (1951) e declarat inspirată de povestea fiarei. Vinovatul e mai degrabă Messire decît Chastel. Un anume dr. Félicien conduce lupta împotriva bestiei.

Romanul lui Jean Giono, *Un rege fără distracţii* (1947) e învecinat cu tema fiarei. De curînd, Théâtre de la Rampe din Montpellier a jucat în toată Franţa piesa lui Claude Alranc, *Fiara din Gévaudan,* în parte inspirată chiar de cercetările lui Jean-Jacques Borloy...

IATĂ cum, de la masa de lucru, cu un computer în faţă, Jean-Jacques Borloy a elucidat în întregime misterul fiarei din Gévaudan, asemeni unui detectiv modern printre enigmele criptozoologiei, fără a se mai deplasa cu umbrelă şi lupă, ca odinioară Sherlock Holmes, pe urmele cîinelui din Baskerville...

Ion MARTA

John COLLIER

NE VEDEM DE CRĂCIUN

DOCTORE, spuse maiorul Sinclair, trebuie să vă avem înapoi de Crăciun.

Ceaiul fusese turnat în ceşti, iar salonul familiei Carpenter era plin de prietenii care veniseră să-şi ia rămas bun de la doctor şi de la soţia lui.

— Va fi înapoi, spuse doamna Carpenter, vă promit eu.

— Destul de greu de crezut, spuse dr. Carpenter, deşi nimic nu mi-aş dori mai mult.

— De fapt, interveni Mr. Hewett, te-ai angajat să ţii conferinţe numai pentru trei luni.

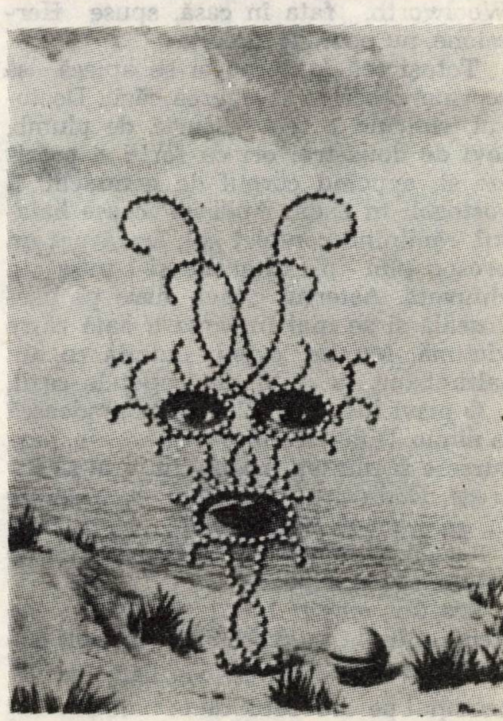
— Orice se poate întîmpla, spuse dr. Carpenter.

— Orice s-ar întîmpla, spuse doamna Carpenter, privindu-i cu ochi strălucitori, va fi înapoi în Anglia, de Crăciun. Credeţi-mă !

Au crezut-o toţi. Aproape că şi doctorul a crezut-o. De zece ani ea promitea că soţul ei va fi prezent la petreceri, întruniri sau dumnezeu ştie ce şi îşi respectase totdeauna promisiunile.

Salutările începură. O groază de complimente adresate dragei de Hermione şi aranjamentelor sale. Ea şi soţul ei vor merge cu maşina pînă la Southampton chiar în seara aceasta. Se vor îmbarca mîine. Fără trenuri, fără agitaţie, fără griji de ultim moment. Fără îndoială că doctorul era bine îngrijit. Va avea un mare succes în America. Mai ales că Hermione va avea grijă de toate. Dar ea însăşi se va distra de minune. Va privi zgîrie-norii. Aşa ceva nu exista în micul Godwearing. Dar trebuie să-l aducă înapoi. „Da, îl voi aduce înapoi. Puteţi fi siguri". Fără prelungiri sau amînări ; fără să accepte un post minunat în vreun super-spital american. Spitalul de aici are nevoie de el. Iar el trebuie să fie înapoi de Crăciun. „Da, spuse doamna Carpenter ultimului invitat care pleca, voi avea grijă, voi fi înapoi de Crăciun".

Ultimele treburi pentru închiderea casei erau foarte bine organizate. Fata în casă spălă repede vesela, veni să spună la revedere şi avu timp să prindă autobuzul de după-amiază pentru Devizes. Nu mai rămăseseră nici un fel de resturi ; doar să încuie aşa, să se convingă că totul era în ordine. „Mergi sus, spuse Hermione, şi schimbă-te în costumul maro de tweed. Goleşte-ţi buzunarele costumului înainte de a-l pune în valiză. Eu mă voi îngriji de rest. Tot

Salvador Dali. Seherezada

ce trebuie să faci e să nu-mi stai în drum".

DOCTORUL urcă şi-şi scoase costumul pe care-l purtase, dar în locul costumului maro de tweed îşi puse un halat de baie vechi şi murdar, pe care-l luase din spatele şifonierului. Apoi, după ce făcu cîteva mici aranjamente, se aplecă peste balustradă şi-şi strigă soţia : „Hermione, vrei să vii un moment ?"

— Bineînţeles, iubitule ! Tocmai am terminat.

— Vino sus un moment ! S-a întîmplat ceva cu totul neobişnuit.

Hermione urcă imediat. „Dumnezeule, dragul meu !" exclamă cînd îşi văzu soţul. „Ce te fîţîi în zdreanţa aia murdară şi veche ? ! Ţi-am spus de mult s-o arzi !"

— Cine oare a scăpat un lanţ de aur în scurgerea de la cadă ?

— Nimeni, cine să-l scape ! Nimeni nu poartă asemenea lucruri.

— Atunci ce caută acolo ? Ia lanterna asta ! Dacă te apleci, poţi să-l vezi strălucind înăuntru.

— Vreuna dintre zdrăngănelele lui Woolworth, fata în casă, spuse Hermione, nu poate fi altceva.

Totuşi luă lanterna şi se aplecă să scormonească în scurgerea căzii. Doctorul, ridicînd o ţeavă scurtă de plumb, lovi de două-trei ori cu forţă şi precizie şi, apucînd corpul de genunchi, îl rostogoli în cadă. Apoi îşi scoase halatul, rămînînd complet gol, desfăşură un prosop plin de ustensile şi-l puse în chiuvetă. Aşternu cîteva ziare pe pardoseală şi se mai întoarse o dată către victimă. Murise oribil, îndoită ca un saltimbanc, la unul din capetele căzii.

O privi îndelung fără să se gîndească la nimic. După un timp observă cît sînge cursese şi mintea începu din nou să lucreze. Dădu drumul la apă. Apa izbucni, apoi se opri bolborosind.

— Oh, dumnezeule ! A închis-o de la robinetul principal !

Era un singur lucru de făcut : îşi şterse mîinile în grabă şi cu un colţ curat de prosop deschise uşa băii, aruncă prosopul pe taburetul de la baie şi alergă pe scări, desculţ, uşor ca o pisică. Uşa pivniţei era în colţul holului de la intrare, sub scară. Ştia exact unde este robinetul. Era normal să ştie : se învîrtise pe acolo cu cîtva timp în urmă — ca să cureţe un butoi de vin — după cum îi spusese Hermionei. Deschise uşa pivniţei, coborî treptele abrupte şi, înainte ca uşa care se închidea singură să fi cufundat pivniţa în beznă, pusese deja mîna pe robinet şi-l deschise. Apoi făcu drumul înapoi pipăind peretele aspru pînă ajunse la scări. Tocmai începea să urce cînd auzi soneria.

Doctorul aproape că nu percepu zbîrnîitul ca pe un sunet. Era ca un harpon de oţel care i se înfipse lent în stomac şi care apoi urcă pînă-i ajunse la creier. Ceva se rupse în el. Căzu pe jos în praful de cărbune. „Sînt terminat ! Sînt terminat !"

„N-aveau dreptul să vină !" Apoi realiză că gîfîie. „Nici unul ! Nici unul !"

ÎŞI mai reveni. Se ridică în picioare şi, cînd soneria se auzi din nou, ţîrîitul trecu prin el aproape fără durere. „Lasă-i să plece". Apoi auzi uşa din faţă deschizîndu-se. Spuse : „Nu-mi pasă !" Umărul i se ridică să-i protejeze parcă bărbia.

Auzi pe cineva strigînd : „Herbert ! Hermione !" Era familia Willingford. „Blestemaţii ! În toate se amestecă. Dornici de parvenire. Şi eu sînt gol ! Şi sînge ! Şi praf de cărbune ! Sînt terminat ! Sînt sfîrşit ! Nu mai pot !"

— Herbert !

— Hermione !

— Unde naiba pot fi ?

— Maşina-i aici.

— Poate au ieşit pînă la Mrs. Lindell.

— Trebuia să-i vedem !

— Sau poate la magazin. Ceva de ultim moment.

— Nu e cazul Hermionei. Hei, ascultă, parcă face cineva baie ! Să-i strig ? Ce-ar fi să batem la uşă ?

— Sst, nu ! S-ar putea să fie lipsit de tact.

— Nici să strig...

— Ştii ce, dragă, hai să plecăm ! Hermione a spus că nu pleacă pînă la ora şapte. Cinează pe drum la Salisbury.

— Crezi ? Bine. Numai că voiam să mai beau un păhărel cu Herbert. O să se simtă jignit.

— Să ne grăbim ! Ne putem întoarce la şase şi jumătate.

DOCTORUL îi auzi ieşind şi uşa de la intrare închizîndu-se încet în urma lor. Gîndi : „Şase şi jumătate... Pot să termin."

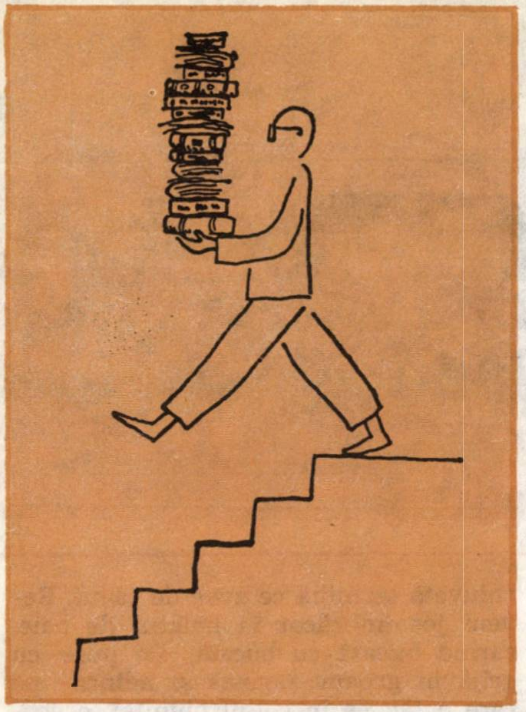
Traversă holul, încuie uşa din faţă, urcă în baie şi, luînd ustensilele din chiuvetă termină ce avea de făcut. Reveni jos îmbrăcat în halatul de baie, cărînd bucată cu bucată. Le puse cu grijă în groapa îngustă şi adîncă pe care o făcuse în colţul pivniţei, o acoperi cu pămînt, împrăştie praf de cărbune deasupra, privi satisfăcut în jur să vadă dacă totul este în ordine şi urcă. Apoi curăţă cu mare atenţie cada, se spălă şi curăţă iarăşi cada, se îmbrăcă şi duse hainele soţiei împreună cu halatul de baie la incinerator.

Încă nişte mici aranjamente şi totul fu gata. Era doar şase şi un sfert. Familia Willingford întîrzia întotdeauna ; mai trebuia să se urce în maşină şi să plece. Îi păru rău că nu putea aştepta pînă după asfinţit, dar va face un ocol ca să nu treacă pe strada principală, şi, chiar dacă ar fi fost văzut singur în maşină, s-ar fi putut crede că Hermione plecase din diverse motive înainte şi totul s-ar fi uitat repede.

Totuşi, cînd în sfîrşit ieşi din oraş neobservat, se simţi uşurat.

Trebuia să conducă foarte atent. Constată că nu este capabil să judece corect distanţele, reflexele îi erau încetinite, dar toate acestea erau doar amănunte. Cînd fu complet întuneric, îşi îngădui să oprească maşina ca să se gîndească.

Stelele luceau superb. Putea distinge luminile unor mici orăşele îndepărtate. Era fericit. Ceea ce avea să urmeze era

foarte simplu. Marion îl aştepta la Chicago. Ea îl şi credea văduv. Cei cu conferinţele puteau fi amînaţi cu uşurinţă. N-avea altceva de făcut decît să se stabilească într-un orăşel fără importanţă din America şi va fi în siguranţă pentru totdeauna. Mai erau lucrurile Hermionei în valize ; ele puteau fi aruncate prin hublou. Slavă domnului că-şi scria corespondenţa la maşină, un nimic cum e scrisul de mînă poate să dea totul peste cap. Dar nu era cazul. Era foarte modernă pe toată linia. Hotăra ea totul. Şi moartea tot ea şi-a hotărît-o. Blestemată fie !

„N-are rost să mă agit" gîndi. „Voi scrie cîteva scrisori în numele ei, apoi din ce în ce mai puţine. Voi scrie eu însumi că sîntem nerăbdători să revenim, dar că mereu sîntem împiedicaţi de cîte ceva. Voi păstra casa un an, apoi încă unul şi încă unul ; se vor obişnui cu situaţia. Voi reveni, poate, chiar eu însumi, după un timp şi voi lichida. Nimic mai uşor. Dar nu de Crăciun !" Porni motorul şi plecă.

ÎN New York se simţi eliberat. Era în siguranţă. Putea privi înapoi cu plăcere, cel puţin acum, după o masă bună, aprinzîndu-şi ţigara, putea privi înapoi cu plăcere momentul în care se afla în pivniţă şi auzise soneria, apoi uşa, apoi vocile. Putea privi şi în viitor, gîndindu-se la Marion.

Pe cînd străbătea holul hotelului, recepţionerul îi înmînă zîmbind cîteva scrisori. Era prima tranşă sosită din Anglia. Ei bine, ce importanţă mai avea ? Va fi de-a dreptul amuzant să schiţeze scrisorile în stilul deschis al Hermionei semnîndu-le indescifrabil, spunînd ce succes a avut prima conferinţă, cît de tare a înspăimîntat-o America, dar că în mod sigur îl va aduce pe doctor înapoi de Crăciun. Dubiile pot apărea mai tîrziu.

Privi scrisorile. Majoritatea erau pentru Hermione. De la familia Sinclair Willingford, de la vicar şi o scrisoare de afaceri de la firma Holt & Sons, construcţii şi decoraţiuni interioare.

Stătea în hol şi lumea trecea pe lîngă el. Deschise scrisorile şi citi zîmbind din cînd în cînd. Toţi păreau încredinţaţi că îl vor revedea de Crăciun. Aveau încredere în Hermione. „Aici fac ei marea greşeală" îşi spuse doctorul, care învăţase deja expresii americane. Scrisoarea de afaceri o lăsase la urmă. Vreo factură, probabil.

Aceasta suna aşa :

Stimată doamnă,

Sîntem în posesia amabilei dvs. acceptări a devizului de mai jos şi de asemenea a cheii.

Vă asigurăm din nou că puteţi avea toată încrederea că vom termina lucrările înaintea Crăciunului. Vom începe lucrările chiar în această săptămînă.

Ai dvs.,
Paul Holt & Sons

Pentru escavaţii, construcţii, pentru instalarea unui rezervor pentru păstrarea vinului, în pivniţă, aşa cum indicaţi în comandă, folosind cele mai bune materiale... etc.

Total 1 800 L

Traducere de Dorian OPINCARU

Agatha CHRISTIE

LEUL DIN NEMEEA

— CEVA interesant în dimineaţa aceasta, Miss Lemon ? — întrebă a doua zi cînd intră în birou.

Avea încredere în Miss Lemon. Era o femeie lipsită de imaginaţie, dar avea instinct. Ceea ce ea considera demn de luat în seamă era, de obicei, demn de luat în seamă. Era născută secretară.

— Mai nimic, domnule Poirot. Doar o scrisoare care cred că v-ar putea interesa. Am pus-o deasupra.

— Şi despre ce e vorba ?

— De la un bărbat care vrea să cercetaţi dispariţia pechinezului nevestei.

Poirot se opri cu piciorul în aer. Aruncă o privire plină de reproş lui Miss Lemon. Ea însă nu observă. Începuse să bată la maşină. Bătea cu precizia şi cadenţa unei mitraliere.

Poirot era bulversat ; bulversat şi amărît. Miss Lemon, eficienta Miss Lemon, îl dezamăgise ! Un pechinez ! Mai ales visul pe care-l avusese noaptea trecută. Părăsea Palatul Buckingham după ce fusese felicitat şi i se mulţumise personal, cînd valetul venise şi-i adusese ciocolata.

Îi stăteau pe limbă cuvinte pline de venin. Nu le rosti însă pentru că, graţie vitezei şi zelului cu care bătea la maşină, Miss Lemon tot nu le-ar fi auzit.

Cu un mormăit de dezgust culese scrisoarea de deasupra micului teanc aflat la marginea biroului.

Da, era exact ce spusese Miss Lemon. O adresă din City, o scrisoare scurtă şi fără înflorituri, o scrisoare de afaceri. Subiectul : răpirea unui pechinez. Un căţel din aceia cu ochii bulbucaţi, jucăria super-răsfăţată a vreunei cucoane

bogate. Poirot încreţi buzele în timp ce citea.

Nimic neobişnuit. Nimic straniu. Ba da, da, un mic amănunt, Miss Lemon a avut dreptate. Un mic amănunt într-adevăr ciudat.

Hercule Poirot se aşeză. Citi scrisoarea încet, cu atenţie. Nu era cazul pe care şi-l dorea, nu era genul de caz pe care şi-l promisese. Nu era nici pe departe un caz important. Era chiar cu totul lipsit de importanţă. Nu era — şi aici era baza obiecţiei sale — o „muncă a lui Hercule“.

Din nefericire era curios. Da, realmente curios.

Ridică vocea ca să se facă auzit de Miss Lemon în ciuda zgomotului maşinii de scris.

— Sună-l pe Sir Joseph Hoggin — spuse — şi aranjează-mi o întîlnire la el la birou, aşa cum sugerează.

CA de obicei, Miss Lemon avusese dreptate.

— Sînt un om cinstit, domnule Poirot, — spuse Sir Joseph Hoggin.

Hercule Poirot făcu un gest evaziv care sugera (dacă voiai s-o iei aşa) admiraţia pentru situaţia solidă a carierei lui Sir Joseph şi aprecierea modestiei cu care acesta vorbea despre sine. Dar putea fi şi dispreţul pentru o astfel de afirmaţie. În orice caz, nu dădea glas gîndului ascuns al lui Poirot, şi anume acela că Sir Joseph era, în cea mai obişnuită accepţie a cuvîntului, un om urît. Ochii lui Hercule Poirot se opriră în mod critic asupra fălcilor umflate, ochilor porcini, nasului borcănat şi asupra gurii cu buze strînse. Efectul general îi amintea de ceva sau de cineva, dar pentru moment nu-şi putea aminti de ce. Amintirea pîlpîia vag. Cu mult timp în urmă, în Belgia, ceva, sigur în legătură cu săpunul.

Sir Joseph continua :

— Să n-o mai lungim. N-am luat-o razna. Domnule Poirot, multă lume ar lăsa treaba baltă. Ar uita-o ca pe o datorie veche. Dar Joseph Hoggin nu procedează aşa. Sînt un om bogat şi, ca să zic aşa, nu două sute de lire contează.

— Vă felicit, strecură încet Poirot.

— Eh ?

Sir Joseph se opri o clipă. Ochii mici se apropiară şi mai mult. Apoi reluă :

— Asta nu înseamnă că am obiceiul să arunc cu banii. Ceea ce doresc plătesc. Plătesc însă preţul pieţei, nici un ban mai mult.

— Vă daţi seama — spuse Poirot — că onorariul meu va fi mare.

— Da, da, dar asta — Sir Joseph îl privi cu şiretenie — este o chestiune fără importanţă.

— Eu nu mă tocmesc. Sînt un expert. Pentru serviciile unui expert trebuie să plătiţi.

— Ştiu — spuse Sir Joseph cu franchețe — dumneata eşti foarte priceput în astfel de afaceri. Am făcut cercetări şi mi s-a spus că sînteţi cel mai bun. Vreau să ajung la esenţa problemei şi nu să mă tocmesc. De aceea am apelat la dumneata.

— Aţi fost norocos.

Sir Joseph mîrîi.

— Extrem de norocos — reluă Poirot pe un ton hotărît. Sînt, fără falsă modestie, la apogeul carierei mele. De altfel intenţionez să mă retrag, să trăiesc la ţară, să călătoresc din cînd în cînd ca să văd lumea, ori, poate, să-mi cultiv grădina dînd o atenţie deosebită îmbunătăţirii dovlecelului. Magnifice legume, dar lipsite de aromă. De fapt nu asta vreau să spun. Doresc doar să vă comunic că, înainte de retragere, accept 12 cazuri, nici mai mult nici mai puţin, „Muncile lui Hercule“, autoimpuse, dacă pot spune aşa. Cazul dumneavoastră, Sir Joseph, este primul dintre ele. Am fost atras de acest caz — suspină el —, de izbitoarea lui lipsă de importanţă.

— Importanţă ? — interveni Sir Joseph.

— Lipsă de importanţă am spus. S-a apelat la mine în nenumărate cazuri : să cercetez crime, morţi subite, jafuri, furturi de bijuterii. Este pentru prima oară cînd sînt solicitat să-mi pun în valoare talentul ca să elucidez răpirea unui căţel.

— Mă surprinde — mormăi Sir Joseph — aş fi zis că nu se mai termină cu bîrîielile femeilor legate de dispariţia diverşilor căţei.

— E adevărat. Dar este pentru prima oară cînd sînt solicitat de soţ într-un asemenea caz.

Sir Joseph îşi îngustă ochii admirativ :

— Încep să înţeleg de ce mi-ai fost recomandat dumneata. Eşti un tip şiret, domnule Poirot.

— Ce-ar fi să-mi povestiţi faptele — murmură Poirot. Cînd a dispărut cîinele ?

— Acum exact o săptămînă.

— Şi, bănuiesc, soţia dumneavoastră este disperată.

Sir Joseph se holbă la el şi spuse :

— Nu înţelegi ? Cîinele a fost înapoiat !

— Înapoiat ? Permiteţi-mi să-ntreb atunci, care-i rolul meu aici.

Sir Joseph se înroşi de furie :

— Pentru că, să fiu al dracului dacă vreau să fiu escrocat ! Iată de ce, domnule Poirot, am să vă spun întreaga tărăşenie. Cîinele a fost furat acum o săptămînă, şterpelit în Kensington Garden, pe cînd era la plimbare cu doamna de companie a nevesti-mi. A doua zi, nevestei mele i s-au pretins 200 de lire. Ce ziceţi de asta — 200 de lire ! Pentru blestemata aia de brută mică şi schelălăitoare, care ţi se încurcă mereu printre picioare.

— Natural că n-aţi aprobat plata unei asemenea sume — murmură Poirot.

— Sigur că nu, mai bine zis n-aş fi aprobat dacă aş fi ştiut ! Milly, soţia mea, ştia asta foarte bine. Nu mi-a spus nimic. A trimis pur şi simplu banii, în bancnote de o liră, aşa cum se cerea în scrisoare, la adresa indicată.

— Şi cîinele a fost înapoiat ?

— Da. Chiar în seara aceea a sunat soneria şi bruta aia mică se afla pe treptele de la intrare. Prin apropiere nici picior de om.

— Clar. Continuaţi !

— Apoi, bineînţeles că Milly mi-a mărturisit ce făcuse, iar eu mi-am cam pierdut cumpătul. M-am calmat însă la scurt timp — fapta fusese comisă şi, de fapt, nu te poţi aştepta de la o femeie să procedeze cu mai mult bun simţ — şi aş putea spune că aş fi lăsat totul să treacă de la mine dacă n-ar fi fost întîlnirea de la club cu Samuelson.

— Da ?

— Afurisit să fiu dacă banda asta nu e al dracului de eficientă !

Exact acelaşi lucru l-a păţit şi el. 300 de lire au stors de la nevastă-sa. Ei bine, asta-i cam prea de tot ! Am hotărît că lucrurile nu mai pot să meargă aşa. Am trimis după dumneata.

— Dar lucrul cel mai bun (şi cel mai puţin costisitor) ar fi fost să chemaţi poliţia.

Sir Joseph îşi frecă nasul şi spuse :

— Sînteţi căsătorit, domnule Poirot ?

— Ferească sfîntul, n-am avut fericirea.

— Hm, mormăi Sir Joseph, n-ai mai fi vorbit de fericire dac-ai fi fost şi ai fi aflat că femeile sînt nişte creaturi ciudate. Nevastă-mea se isterizează la simpla pomenire a cuvîntului poliţie. I-a intrat în cap că preţiosul Shan Tung va păţi cine ştie ce dacă merg la poliţie. Nici nu vrea să audă. Aş zice că nici pe dumneata nu te vede cu ochi buni. Dar am fost ferm şi, în cele din urmă, a acceptat. Ţineţi însă seama că ei nu-i place chestia asta.

— Observ — murmură Poirot — că sînt într-o situaţie cam delicată.

Poate s-ar schimba situaţia dacă aş vedea-o pe soţia dumneavoastră spre a obţine cîteva amănunte de la ea, asigurînd-o în acelaşi timp că favoritul ei va fi în siguranţă.

Sir Joseph aprobă şi se ridică în picioare.

— Vă voi conduce chiar acum cu maşina.

II

INTR-UN salon mare şi călduros stăteau două femei.

Cînd Sir Joseph şi Hercule Poirot intrară, un mic pechinez le sări înainte lătrînd furios, încurcîndu-se periculos printre picioarele lui Poirot.

— Shan, Shan, vino aici ! Vino la mama, iubiţel ! Ridică-l, Miss Carnaby !

Cealaltă femeie sări grăbită, iar Hercule Poirot murmură :

— Un adevărat leu...

Cu răsuflarea tăiată, cea care-l culesese pe Shan Tung aprobă.

— Da, într-adevăr, un bun cîine de pază. Nu se teme de nimic şi de nimeni. Un băieţel adorabil.

După ce făcu prezentările de rigoare, Sir Joseph spuse :

— Domnul Poirot, vă las să vă faceţi treaba şi cu o înclinare a capului părăsi încăperea.

Doamna Hoggin era o femeie solidă cu părul de un roşu stins. Doamna de companie, nervoasa Miss Carnaby, era durdulie şi prietenoasă, între 40 şi 50 de ani. O trata pe Lady Hoggin cu mare respect şi era evident înfricoşată de aceasta.

— Povestiţi-mi, Lady Hoggin, toate împrejurările în care s-a petrecut abominabila crimă.

Lady Hoggin se înroşi.

— Sînt fericită să vă aud vorbind aşa, domnule Poirot. Pentru că într-adevăr o crimă a fost. Pechinezii sînt foarte sensibili, ca nişte copii. Sărmanul Shan Tung ar fi putut muri de frică dacă nu de altceva.

Miss Carnaby interveni cu răsuflarea tăiată :

— A fost într-adevăr îngrozitor, îngrozitor.

— Vă rog să-mi povestiţi faptele !

— Ei bine, iată cum a fost : Shan Tung ieşise să-şi facă plimbarea obişnuită, în parc, cu Miss Carnaby.

— Oh, săraca de mine, a fost greşeala mea, interveni doamna de companie, cum am putut fi atît de proastă, de neglijentă !

Lady Hoggin spuse acru :

— Nu vreau să-ţi reproşez nimic Miss Carnaby, dar sînt sigură că ar fi trebuit să fii mai atentă.

Poirot îşi mută privirea la doamna de companie :

— Cum s-a întîmplat ?

Miss Carnaby izbucni volubilă şi agitată :

— A fost cu totul extraordinar, absolut extraordinar ! Eram lîngă aleea cu flori. Shan Tung mergea înainte, bineînţeles ; alergase puţin prin iarbă şi mă pregăteam să mă întorc acasă, cînd, atenţia mi-a fost atrasă de un copilaş într-un căruţ, un copil atît de drăgălaş, zîmbitor, cu obrăjorii roz, cu bucliţe... N-am putut realmente să rezist să nu-i vorbesc bonei şi să n-o întreb cîţi ani avea copilul, 17 luni mi-a răspuns, dar sînt sigură că n-am vorbit cu ea mai mult de un minut sau două, şi, brusc, am privit în jos şi Shan nu mai era. Lesa fusese tăiată.

— Dacă ţi-ai fi văzut de îndatoririle dumitale — interveni Lady Hoggin — nimeni n-ar fi putut să se furişeze şi să-ţi taie lesa.

Miss Carnaby părea gata să izbucnească în lacrimi. Poirot spuse grăbit :

— Şi, după aceea ce s-a mai întîmplat ?

— Am căutat peste tot. Am strigat. Am întrebat pe paznicul parcului dacă văzuse pe cineva ducînd în braţe un pechinez, dar nu observase nimic ; şi nu mai ştiam ce să fac, aşa că am continuat să caut, dar, în cele din urmă, a trebuit să mă întorc acasă.

Miss Carnaby s-a oprit fără suflare. Poirot îşi putu imagina destul de bine scena care urmase.

— Apoi aţi primit scrisoarea ?

Lady Hoggin reluă povestea.

— A doua zi dimineaţă, cu prima poştă. Scria că, dacă vreau să-l mai văd pe Shan Tung viu, trebuie să trimit 200 de lire, în bancnote de 1 liră, într-un pachet pe adresa căpitanului Curtis în Bloomsbury Road 38. Mai scria că, dacă banii vor fi însemnaţi sau poliţia informată, atunci, ... ei bine, atunci lui Shan Tung i se vor tăia ure-

chile şi coada.

Miss Carnaby începu să se smiorcăie.

— Îngrozitor — murmură — cît pot fi de cruzi oamenii !

— Scria — continuă Lady Hoggin — că, dacă banii vor fi trimişi imediat, Shan Tung va fi înapoiat în aceeaşi seară viu şi nevătămat, dar că, dacă anunţ poliţia, Shan Tung va fi acela care va avea de suferit.

Miss Carnaby murmură cu ochii în lacrimi :

— Mi-e atît de teamă chiar şi acum, deşi bineînţeles că domnul Poirot nu e chiar de la poliţie.

— Vedeţi, domnule Poirot — interveni Lady Hoggin îngrijorată — va trebui să fiţi foarte atent.

Hercule Poirot se grăbi să-i alunge îngrijorarea.

— Dar nu sînt de la poliţie. Cercetările mele vor fi foarte discrete. Puteţi fi sigură că Shan Tung va fi în deplină siguranţă. Vă garantez eu.

Amîndouă doamnele părură uşurate de acest cuvînt magic.

— Aveţi scrisoarea ?, întrebă Poirot.

Lady Hoggin clătină din cap :

— Nu. Mi s-a spus să pun scrisoarea alături de bani.

— Şi aşa aţi făcut ?

— Da.

— Hm, păcat !

Miss Carnaby interveni vioi :

— Dar mai am lesa. S-o aduc ?

Părăsi camera. Hercule Poirot profită de absenţa ei pentru a pune cîteva întrebări pline de miez.

— Amy Carnaby... Oh, e foarte cumsecade. Suflet bun, deşi cam prostuţă. Am avut mai multe doamne de companie şi toate au fost la fel de proaste, proaste de tot. Dar Amy este devotată lui Shan Tung şi a fost teribil de afectată de întîmplare — era şi normal să fie — dacă umblă creanga după cărucioare în loc să vadă de micul sufleţel. Fetele astea bătrîne sînt toate la fel, sînt nebune după copii. Sînt convinsă că nu are nimic de-a face cu răpirea.

— Nu pare să aibă — fu de acord Poirot. Totuşi cîinele a dispărut cînd era sub supravegherea ei, deci trebuie să ne convingem de onestitatea ei. E de mult la dumneavoastră ?

— Aproape un an. A avut referinţe excelente. A fost la Lady Hartingfield pînă la moartea acesteia, 10 ani, cred. După asta şi-a îngrijit pentru un timp sora invalidă. Este într-adevăr un om bun, dar tare prostuţă, cum v-am mai spus.

Amy Carnaby se întoarse chiar în acel moment, gîfîind uşor, aducînd o lesă tăiată, pe care i-o înmînă lui Poirot în modul cel mai solemn, privindu-l plină de speranţă.

Poirot o privi cu atenţie.

— Mais oui, a fost într-adevăr tăiată.

Cele două femei îl priveau nesigure.

— O voi păstra — zise Poirot.

Solemn, o puse în buzunar. Cele două femei răsuflară uşurate. Făcuse exact ceea ce se aştepta de la el.

III

ERA în obiceiul lui Poirot să nu lase nimic neverificat.

Deşi părea improbabil ca Miss Carnaby să fie altceva decît femeia prostuţă şi cam slabă de minte care se arăta, Poirot făcu în aşa fel încît să pună cîteva întrebări unei doamne destul de lipsită de amabilitate, nepoata defunctei Lady Hartingfield.

— Amy Carnaby — spuse Miss Maltravers — sigur, mi-o amintesc perfect. Avea suflet bun şi i se potrivea mătuşii Iulia ca o mănuşă. Devotată cîinilor şi excelentă la citit cu voce tare. Plină de tact, nu contrazicea niciodată un om bolnav. Dar ce i s-a întîmplat ? Sper că n-are nici un fel de necazuri. I-am dat cam acum un an pentru o doamnă,... un nume care începe cu H.

Poirot îi explică în grabă că Miss Carnaby era încă pe postul ei. Avusese însă nişte necazuri cu un cîine pierdut.

— Amy Carnaby e nebună după cîini. Mătuşa mea a avut un pechinez. I s-a lăsat ei cînd a murit şi Amy era cu totul îndrăgostită de el. Cred că i s-a rupt inima cînd a murit. Da, da, un suflet bun... deşi nu tocmai o intelectuală.

Hercule Poirot fu de acord. că Miss Carnaby n-ar fi putut în nici un caz fi numită o intelectuală.

Următoarea grijă a lui Poirot a fost să-l descopere pe îngrijitorul parcului căruia i se adresase Miss Carnaby în acea după-amiază fatală. Reuşi fără nici o dificultate. Omul îşi amintea incidentul.

— O doamnă între două vîrste, destul de solidă, arăta bine, îşi pierduse pechinezul. O cunoşteam bine, din vedere, venea adeseori cu căţelul. Am văzut-o venind cu el. Era distrusă cînd l-a pierdut. A venit la mine să afle dacă am văzut pe cineva cu un pechinez ! Asta-i bună ! Parcul e plin de cîini de toate felurile : terrieri, pechinezi, cîini de-ăia nemţeşti ca nişte cîrnaţi, chiar şi Barzaia, avem de toate. Eu n-aş putea deosebi un pechinez de altul.

Hercule Poirot dădu gînditor din cap.

APOI plecă spre Bloomsbury Road. Numerele 38, 39, 40 aparţineau toate hotelului Balaclava. Poirot urcă scările şi împinse uşa de la intrare. Era întuneric şi mirosea a varză şi a scrumbie afumată de la micul dejun. La stînga, o masă de mahon cu o crizantemă tristă pe ea. Deasupra mesei era o etajeră mare pe care erau îngrămădite scrisorile. Poirot privi gînditor cîteva minute. Împinse uşa din dreapta sa. Dădea într-un fel de hol cu mese mici şi scaune acoperite cu creton în culori triste. Trei doamne în vîrstă şi un bătrîn cu înfăţişare neîngrijită ridicară capetele şi se uitară la intrus cu priviri răuvoitoare. Hercule Poirot roşi şi se retrase.

Merse mai departe pe coridor şi ajunse la casa scării. La dreapta se ramifica un alt coridor, în unghi drept către ceea ce era cu siguranţă sala de mese. Puţin mai departe, pe coridor era o uşă pe care scria „Birou". În aceasta bătu Poirot. Neprimind nici un răspuns, deschise uşa şi privi înăuntru. În cameră se afla un birou mare acoperit cu hîrtii, dar nu era nimeni înăuntru. Se retrase închizînd uşa în urma lui. Intră în sala de mese.

Aici, o fată cu înfăţişare tristă, într-un şorţ murdar, îşi tîrşîia picioarele în jurul mesei, ducînd un coş din care scotea şi aranja pe masă furculiţe şi cuţite.

— Scuzaţi, pot s-o văd pe doamna directoare ?

Fata îl privi cu ochii lipsiţi de expresie.

— N-am idee.

— Nu e nimeni în birou.

— Aha, n-am idee unde-ar putea fi.

— Poate — spuse Poirot insistent dar răbdător — ai putea să afli.

Fata suspină. După ce că avea o zi proastă, se vedea împovărată şi cu o sarcină în plus.

— Bine — spuse trist — să văd ce pot face.

Poirot îi mulţumi şi reveni în hol. Privea etajera pentru scrisori cînd un foşnet şi un miros puternic de violete de Devonshire anunţară sosirea directoarei.

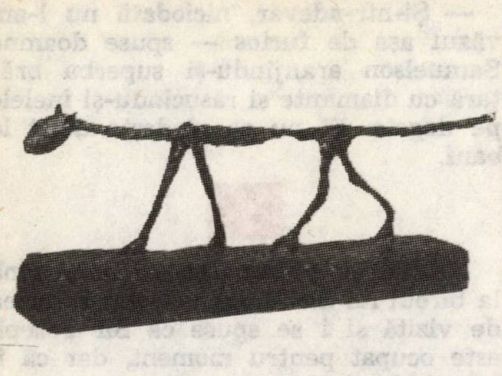
Mrs. Harte era plină de bunăvoinţă.

— Îmi pare rău că n-am fost în birou. Căutaţi o cameră ?

— Nu tocmai — murmură Poirot — mă întrebam dacă prietenul meu, căpitanul Curtis, a locuit recent la dumneavoastră.

— Curtis, căpitan Curtis, unde am mai auzit numele ăsta ?

Poirot n-o ajută.

Giacometti. Animal domestic

Ea clătină din cap afectată.

— Înseamnă că n-a stat la dumneavoastră.

— Nu. Cel puţin nu recent. Şi totuşi numele îmi este cunoscut. Aţi putea să-l descrieţi pe prietenul dumneavoastră ?

— Ar fi cam dificil. — spuse Poirot, apoi continuă — Cred că se mai întîmplă să primiţi scrisori pe adresa unora care nu locuiesc aici.

— Sigur că da.

— Şi cum procedaţi cu ele ?

— Le păstrăm un timp. S-ar putea ca persoana să apară. Dacă se întîmplă însă ca scrisori sau pachete să zacă prea mult timp aici fără să le ceară nimeni, le returnăm poştei.

Hercule Poirot dădu gînditor din cap. Apoi spuse :

— Înţeleg. Problema stă cam aşa : am scris o scrisoare unui prieten la această adresă.

Faţa doamnei Harte se lumină.

— Asta explică totul ! Trebuie să fi văzut numele pe plic. Dar avem atîţia ofiţeri în retragere care stau aici, ori sînt doar în trecere... Să mă gîndesc !

Scrută oficiul.

— Acum nu-i aici — interveni Poirot.

— Probabil că a fost returnată. Îmi pare foarte rău. Sper că nu-i nimic important.

— Nu, nu era important.

Pe cînd se îndrepta spre uşă, doamna Harte îl învălui cu parfumul de violete.

— Dacă vine prietenul dumneavoastră ?...

— E foarte puţin probabil. Trebuie că am făcut o greşeală.

— Preţurile noastre sînt foarte rezonabile. Cafeaua de după cină este inclusă în preţ. Poate aţi vrea să vedeţi o cameră ?...

Poirot scăpă cu greu.

IV

SALONUL doamnei Samuelson era mai mare şi mai costisitor mobilat decît al doamnei Hoggin. Hercule Poirot se strecură ameţit printre măsuţe aurite şi statuete.

Doamna Samuelson era mai înaltă decît doamna Hoggin şi avea părul oxigenat. Pechinezul ei se numea Nanky Poo. Ochii lui bulbucaţi îl supravegheau pe Hercule Poirot cu aroganţă. Miss Keble, doamna de companie a doamnei Samuelson, era slabă şi costelivă, în timp ce Miss Carnaby era viguroasă, dar şi ea era volubilă şi gîfîia. Şi ea fusese blamată, ca şi miss Carnaby, pentru dispariţia cîinelui.

— Domnule Poirot, a fost ceva absolut uluitor ! Totul s-a întîmplat într-o secundă. La Harood's. O bonă m-a întrebat cît e ceasul... Şi era un copil frumos !... O mică minune ! Nişte obrăjori roz ! Se spune că bebeluşii din Londra nu au o culoare prea sănătoasă, dar sînt sigură...

— Ellen ! — interveni doamna Samuelson.

Miss Keble roşi, se bîlbîi, apoi rămase tăcută.

Doamna Samuelson spuse acru :

— Şi în timp ce Keble se apleca deasupra căruciorului, cu care de altfel n-avea nimic de-a face, îndrăzneţul bandit tăia lesa şi dispărea cu Nanky Poo.

Miss Keble murmură cu ochii în lacrimi :

— Totul s-a petrecut într-o secundă. Cînd am privit în jur, „băieţelul“ dispăruse... Rămăsese doar lesa atîrnînd de mîna mea. Poate vreţi să vedeţi lesa, domnule Poirot ? !

— În nici un caz ! ! spuse Poirot grăbit. N-avea de gînd să colecţioneze lese tăiate. Înţeleg — adăugă după un

timp — că ați primit o scrisoare la scurt timp după întîmplare.

Povestea continuă ca și cealaltă : scrisoarea, amenințările cu violența asupra urechilor și cozii lui Nanky Poo. Doar două lucruri erau diferite : suma de bani cerută, 300 de lire și adresa la care trebuiau trimiși. De data aceasta erau adresați comandorului Blackleigh, la hotel Harrington, Kensington.

Doamna Samuelson continuă.

— Cînd Nanky Poo a fost din nou acasă, sănătos, m-am dus eu însămi la fața locului. Trei sute de lire sînt totuși trei sute de lire.

— Evident.

— Chiar primul lucru pe care l-am văzut a fost scrisoarea mea pe un fel de etajeră, în hol. Pe cînd o așteptam pe directoare, am strecurat-o în poșetă. Din nefericire...

— Din nefericire cînd ați deschis-o nu conținea decît foi albe de hîrtie.

— Cum de v-ați dat seama ? — tresări doamna Samuelson.

Poirot ridică din umeri.

— Este evident, chere madame, că hoțul a avut grijă să ia banii înainte de a vă fi înapoiat cîinele. A înlocuit banii cu hîrtii și l-a pus la loc, ca nu cumva să se observe lipsa plicului.

— Nici un comandor Blackleigh n-a stat vreodată la acel hotel.

Poirot zîmbi.

— Și bineînțeles că soțul meu a fost extrem de supărat. De fapt, cînd a aflat, s-a făcut livid,... absolut livid.

— Dar nu... hm,... nu l-ați consultat înainte de a expedia banii ?

— Sigur că nu ! — spuse hotărît doamna Samuelson.

Poirot privi întrebător. Doamna explică :

— N-aș fi riscat nici un moment. Bărbații reacționează atît de ciudat cînd e vorba de bani. Jacob ar fi insistat să mergem la poliție. Nu puteam risca așa ceva. Drăguțul de Nanky Poo ! Putea să i se întîmple orice ! Sigur, a trebuit să-i spun soțului meu, după aceea, pentru că trebuia să-i explic de ce am scos banii de la bancă.

— Chiar așa, chiar așa... — murmură Poirot.

— Și-ntr-adevăr, niciodată nu l-am văzut așa de furios — spuse doamna Samuelson aranjîndu-și superba brățară cu diamante și răsucindu-și inelele pe degete. El nu se gîndește decît la bani.

V

HERCULE Poirot urcă cu liftul pînă la biroul lui Sir Hoggin. Trimise cartea de vizită și i se spuse că Sir Joseph este ocupat pentru moment, dar că îl va primi îndată.

O blondă semeață ieși după un timp din biroul lui Sir Joseph cu brațele pline de hîrtii. Aruncă ciudatului omuleț o privire plină de dispreț și trecu mai departe.

Sir Joseph ședea în spatele impunătorului birou de mahon. Avea urme de ruj pe bărbie.

— Ei bine, domnule Poirot ? Luați loc. Aveți ceva să-mi comunicați ?

— Întreaga afacere — spuse Poirot — este de o simplitate fermecătoare. De fiecare dată banii au fost trimiși la o pensiune sau la un hotel particular, din acelea unde nu există portar sau recepționer și unde un mare număr de oaspeți vin și pleacă. Nimic nu e mai ușor decît să intri și să iei o scrisoare de pe etajeră și să pleci cu ea sau să înlocuiești banii cu foi de hîrtie și să pui scrisoarea la loc. Iată de ce în fiecare caz orice urmă se-ntrerupe brusc.

— Vrei să spui că n-ai nici cea mai mică idee asupra autorului ?

— Ba am cîteva idei. Îmi trebuie cîteva zile să le verific.

Sir Joseph îl privi curios.

— Bună treabă ! Deci n-ai nimic să-mi spui.

— Vă voi spune la dumneavoastră acasă.

— Dacă vei rezolva cazul, va fi realmente o treabă de maestru.

— Nici nu se pune problema eșecului. Hercule Poirot nu dă greș niciodată.

Sir Joseph privi la omulețul din fața lui și rînji.

— Ești foarte sigur de dumneata, nu-i așa ?

— Absolut sigur ! Și absolut întemeiat !

— Nu mai spune ! Sir Joseph se lăsă pe spate în fotoliu. Mîndria ţine pînă la cădere...

VI

HERCULE Poirot stătea în faţa radiatorului electric (forma scrupulos geometrică a acestuia îi dădea fiori de satisfacţie) instruindu-şi valetul, care, de fapt, nu era numai valet, ci un adevărat fac-totum.

— Ai înţeles, Georges ?

— Perfect, domnule.

— Mai probabil un apartament sau o căsuţă. Şi trebuie să fie într-un anumit perimetru. La sud de parc, la răsărit de biserica Kensington, la apus de Knightsbridge Barracks şi la nord de Fulham Road.

— Am înţeles perfect, domnule !

— Un mic caz drăgălaş. Dovada unui evident talent organizatoric. Sigur, mai este şi surprinzătoarea invizibilitate a „protagonistului", „Leul din Nemeea" în carne şi oase, dacă aş putea să zic aşa. Da, da, un caz micuţ şi interesant. Aş vrea să pot fi de partea clientului meu, dar seamănă supărător de mult cu fabricantul de săpun din Liège care şi-a omorît soţia ca să se însoare cu blonda lui secretară. Unul dintre primele mele succese.

Georges dădu din cap şi spuse grav :

— Blondele astea, domnule, dau numai bătăi de cap.

VII

Trecuseră trei zile, cînd nepreţuitul Georges rosti grav :

— Iată adresa, domnule !

Hercule Poirot luă bucata de hîrtie ce i se înmîna.

— Excelent, bunul meu Georges ! Şi în care zi a săptămînii ?

— Joi, domnule.

— Joi ! ? Astăzi, spre norocul nostru, este tocmai joi. Nu mai amînăm nici un moment.

Douăzeci de minute mai tîrziu, Hercule Poirot urca scările unui bloculeţ obscur, ascuns pe o alee care ducea spre o clădire impunătoare. Rosholm Mansion 10 se afla la al treilea etaj şi ultimul ; lift nu exista. Poirot se chinui urcînd jur-împrejurul scării înguste care se încolăcea ca un tirbuşon. Se opri să-şi tragă sufletul la ultimul etaj şi din spatele uşii de la numărul 10 un sunet inedit rupse tăcerea : lătratul nervos al unui cîine.

Hercule Poirot dădu din cap zîmbind uşor. Apoi sună.

Lătratul se înteţi, se auziră paşi, uşa se deschise.

Miss Amy Carnaby se dădu înapoi ducîndu-şi mîna la piept.

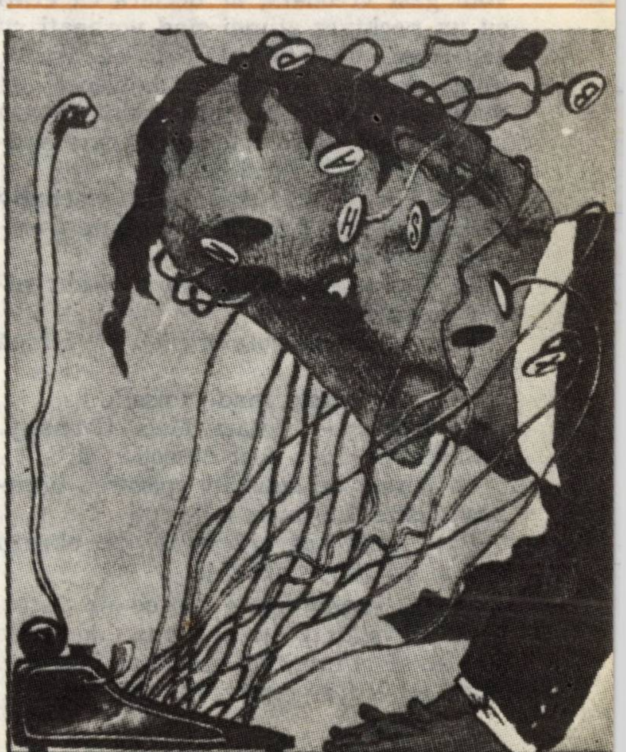
— Permiteţi să intru ? întrebă Hercule Poirot şi intră fără să mai aştepte răspunsul.

În dreapta se vedea uşa deschisă a salonului şi Hercule Poirot intră.

Printre mobile se găsea acolo şi o fiinţă omenească, o femeie în vîrstă stătea întinsă pe sofaua trasă lîngă foc. Cînd Poirot intră, pechinezul sări de pe sofa şi se îndreptă spre el lătrînd bănuitor.

— Aha, iată-l pe actorul principal ! Te salut, micule prieten !

Se aplecă să-l mîngîie. Cîinele adul-

mecă privindu-l cu ochi inteligenţi. Miss Carnabay spuse abia auzit :

— Deci ştiţi.

Hercule Poirot dădu din cap.

— Da, ştiu. Privi la femeia de pe sofa. Sora dumitale, cred.

— Da, — spuse Miss Carnaby mecanic — Emily, acesta este... acesta este domnul Poirot.

Emily Carnaby suspină, iar Amy Carnaby zise :

— Augustus...

Pechinezul privi spre ea, dădu din coadă, apoi întoarse privirea către mîna lui Poirot. Dădu iar din coadă. Încet, Poirot ridică pechinezul şi apoi luă loc cu el pe genunchi.

— Am capturat deci Leul din Nemeea. Mi-am îndeplinit însărcinarea.

Miss Carnaby îşi drese vocea.

— Ştiţi chiar totul ?

— Cred — dădu Poirot din cap. Dumneata ai organizat toată afacerea, cu Augustus ca ajutor. Luaţi pechinezul doamnei la obişnuita plimbare, îl aduceaţi aici şi mergeaţi în parc cu Augustus. Îngrijitorul parcului vă vedea cu un pechinez, ca de obicei. Bona, dacă o vom găsi vreodată, ar declara că eraţi cu un pechinez atunci cînd vorbeaţi cu ea. Apoi, pe cînd stăteaţi de vorbă, tăiaţi lesa şi Augustus, antrenat de dumneata, fugea imediat acasă. Cîteva minute mai tîrziu dădeaţi alarma spunînd că v-a fost furat cîinele.

Urmă o pauză. Apoi Miss Carnaby se îndreptă şi spuse cu demnitate oarecum patetică :

— Da, este absolut exact. N-am nimic de spus.

Femeia de pe sofa începu să plîngă încet.

— Chiar nimic, mademoiselle ?

— Nimic — întări Miss Carnaby. Sînt hoaţă şi am fost descoperită.

— Nimic de spus în apărarea dumneavoastră ? — insistă Poirot.

Pete roşii apărură brusc pe obrajii albi ai lui Amy Carnaby.

— Nu regret nimic din ce-am făcut. Cred că sînteţi un om bun, domnule Poirot, şi că eventual aţi putea înţelege. Ştiţi, mi-a fost îngrozitor de frică.

— Frică ! ?

— Da, cred că este destul de greu pentru un bărbat să priceapă. Eu nu sînt o femeie deşteaptă, n-am mai făcut niciodată nimic de felul acesta, îmbătrînesc şi sînt foarte înspăimîntată de viitor. N-am putut economisi nimic, cum aş fi putut, cînd a trebuit să am grijă de Emily, îmbătrînesc şi devin din ce în ce mai nepricepută, încît nu va mai avea nimeni nevoie de mine. Toată lumea doreşte un om tînăr, strălucitor. Eu cunosc o mulţime de femei ca mine : Nimeni n-are nevoie de tine, locuieşti într-o cameră cu chirie şi n-ai nici foc, nici căldură şi nici măcar destulă mîncare şi, în cele din urmă, n-ai nici cu ce plăti chiria. Sînt aziluri, sigur, dar nu e uşor să intri acolo dacă n-ai prieteni influenţi şi eu n-am. Sîntem multe în situaţia asta, nişte amărîte doamne de companie, neinstruite, nefolositoare, cu nici o altă perspectivă decît o frică îngrozitoare.

Vocea îi tremura.

— Aşa că ne-am adunat cîteva, iar eu m-am gîndit la soluţia asta. Totul a pornit de la Augustus. Pentru multă lume pechinezii sînt toţi la fel (aşa credem şi despre chinezii înşişi). Ridicol, bineînţeles. Cel care se pricepe nu-l poate confunda pe Augustus cu Nanky Poo sau Shan Tung, ori cu oricare alt pechinez. Este de departe mai inteligent, şi mult mai frumos, dar, aşa cum am spus, pentru multă lume un pechinez e doar un pechinez şi atît. Augustus mi-a dat ideea asta, plus faptul că foarte multe femei bogate au cîini pechinezi.

— Trebuie că a fost o afacere profitabilă — spuse Poirot zîmbind palid. Cîte sînteţi în „asociaţie" ? Sau poate e mai bine să întreb cîte operaţiuni de felul acesta aţi dus la bun sfîrşit.

— Shan Tung a fost a şaisprezecea — spuse simplu Miss Carnaby.

— Vă felicit — zise Poirot ridicînd din sprîncene — organizarea trebuie să fi fost excelentă.

— Amy a fost întotdeauna o bună organizatoare — spuse Emily Carnaby. Tatăl nostru, fost vicar la Kellington, în Essex, spunea întotdeauna că Amy are geniu organizatoric. Ea

organiza serbările, tombolele ori alte treburi de genul acesta.

— Sînt întru totul de acord — spuse Poirot cu o mică înclinare a capului. Ca infractoare, mademoiselle, ești printre cei mai buni.

— Infractoare ! Oh, doamne ! — strigă Amy Carnaby. De fapt bănuiesc că sînt, dar nu m-am simțit niciodată așa.

— Dar cum v-ați simțit ?

— Sigur, aveți dreptate. Am călcat legea. Dar știți,... cum să vă explic ?... Aproape toate aceste doamne care ne angajează sînt foarte rele și antipatice. Lui Lady Hoggin, de exemplu, puțin îi pasă ce-mi spune. A spus că tonicul ei nu este bun și practic m-a acuzat că i-l falsific. Și multe altele de genul acesta. Este realmente foarte, foarte neplăcut. Și faptul că nu poți să-i răspunzi ori să-i spui nimic te face să te chinui și mai tare, înțelegeți ce vreau să spun...

— Înțeleg — zise Poirot.

— Și să vezi banii risipiți atît de inutil... la fel de neplăcut. Iar Sir Joseph, care uneori povestește despre vreo lovitură pe care a dat-o în City, care-mi pare uneori, sigur eu am doar un creier de femeie și nu mă pricep la finanțe, de-a dreptul necinstită. Știți, domnule Poirot, toate acestea, toate m-au tulburat și am simțit că trebuie să iau ceva bani de la acești oameni, care, de fapt, nici nu le vor simți lipsa și care nici n-au fost foarte scrupuloși cînd i-au adunat. De fapt, nu mi se pare că am greșit deloc.

— Un Robin Hood modern — murmură Poirot. Spuneți-mi, Miss Carnaby, ați fi pus vreodată în aplicare amenințările din scrisori ?

— Amenințări ?

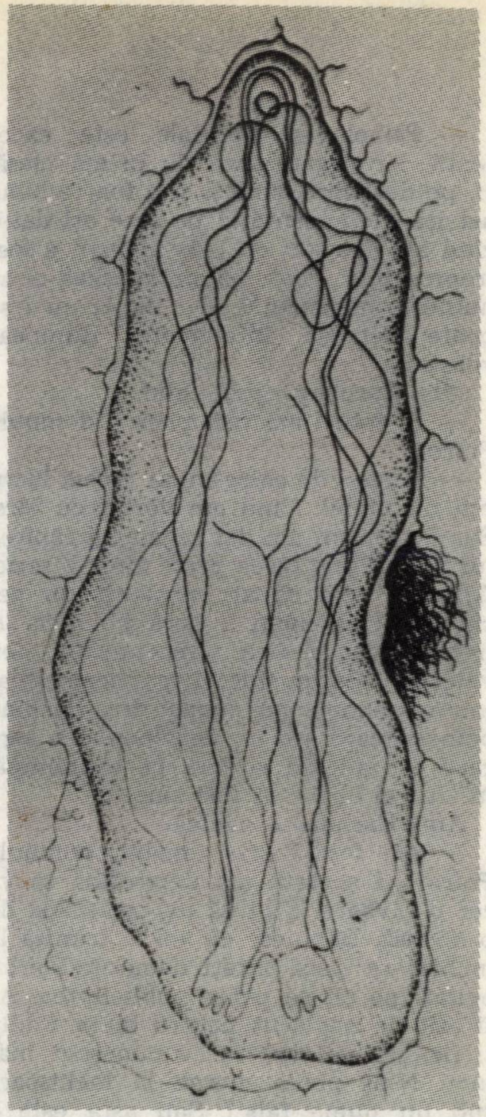
— Ați fi mutilat cățelușii, așa cum spuneați în scrisori ?

Miss Carnaby îl privi cu oroare.

— Sigur că nu ! Nu m-am gîndit niciodată la așa ceva. Era doar o figură de stil.

— Foarte artistic ! A mers.

— Bineînțeles, eram sigură c-o să meargă. Știu ce-aș fi simțit eu pentru Augustus și, bineînțeles, trebuia să fiu sigură că aceste doamne își vor anunța

Ismael Nery. Simbioză

soții numai după ce vor plăti. Planul a mers minunat de fiecare dată. În nouă cazuri din zece chiar doamnele de companie au fost trimise să expedieze banii. De obicei abuream plicul, îl deschideam și înlocuiam banii cu hîrtii. O dată sau de două ori păgubașele au expediat singure banii. Atunci a trebuit să mergem la hotel să luăm scrisoarea. Dar și asta era foarte simplu.

— Și figura cu bona este tot o figură de stil ? A existat o asemenea bonă ?

— Vedeți, domnule Poirot, domnișoarele bătrîne sînt considerate nebune după copii. Părea absolut natural ca ele să fie într-atît de absorbite de un bebeluș, încît să nu observe nimic în jurul lor.

— Psihologia dumitale este excelentă, iar organizarea de primă clasă, şi, pe deasupra, sînteţi şi o foarte bună actriţă. Reprezentaţia pe care aţi dat-o cînd am discutat cu lady Hoggin a fost ireproşabilă. Poate că sînteţi ceea ce se numeşte neinstruită, dar nimic nu i se poate reproşa inteligenţei dumneavoastră.

Miss Carnaby zîmbi palid.

— Şi totuşi am fost prinsă, domnule Poirot.

— Numai de către mine. Acest lucru era inevitabil. Cînd am vorbit cu Mrs. Samuelson mi-am dat seama că răpirea lui Shan Tung făcea parte dintr-o serie. Aflasem deja că aţi moştenit un pechinez şi că aveţi o soră bolnavă. A trebuit doar să-i cer nepreţuitului meu valet să afle un mic apartament situat într-o anume zonă, ocupat de o doamnă bolnavă care are un pechinez şi o soră care o vizitează o dată pe săptămînă, în ziua ei liberă. A fost simplu.

Amy Carnaby se ridică.

— Aţi fost foarte amabil, domnule Poirot, şi aceasta mă determină să vă cer o favoare. Ştiu că nu pot scăpa de pedeapsă. Bănuiesc că voi fi trimisă la închisoare. Dacă puteţi, domnule Poirot, evitaţi pe cît se poate publicitatea. Ar fi atît de neplăcut pentru biata Emily şi pentru cei care m-au cunoscut înainte. N-aş putea merge la închisoare sub un nume fals ? Sau asta este o aberaţie ?

— Cred că pot face chiar mai mult. Întîi însă trebuie să stabilim un lucru : această afacere trebuie să înceteze. Să înceteze dispariţia cîinilor. Gata cu asta !

— Da, sigur că da !

— Şi banii pe care i-aţi luat de la Lady Hoggin trebuie daţi înapoi.

Amy Carnaby traversă camera, deschise sertarul biroului şi se întoarse cu un teanc de bancnote pe care i-l dădu lui Poirot.

Poirot luă banii şi-i numără. Se ridică.

— Cred că este posibil să-l conving pe Sir Joseph să renunţe la orice acuzaţie.

— Oh, domnule Poirot !

Amy Carnaby îşi lovi palmele. Emily scoase un strigăt de bucurie. Augustus lătră şi dădu din coadă.

— În ce te priveşte — se adresă Poirot căţelului — există un lucru pe care aş vrea să mi-l poţi da : mantaua care te face invizibil şi de care am mare nevoie. În toate aceste cazuri nimeni n-a bănuit nici un moment că există şi un al doilea cîine. Augustus avea pielea de leu care-l făcea invizibil.

— Potrivit legendei, domnule Poirot, pechinezii au fost pe vremuri lei. Şi şi-au păstrat încă inima de leu.

— Augustus este căţelul lăsat de Lady Hartingfield şi care a fost crezut mort. Nu v-aţi temut niciodată să-l lăsaţi să vină singur acasă ?

— Oh, nu, domnule Poirot, Augustus este foarte deştept. L-am antrenat cu grijă.

VIII

SIR Joseph îl primi pe Hercule Poirot în biroul său.

— Ei bine, domnule Poirot, ia să vedem dacă nu te-ai lăudat degeaba.

— Să vă pun întîi o întrebare, începu Poirot, aşezîndu-se. Cunosc infractorul şi cred că pot produce destule probe pentru a putea fi condamnat. Dar în acest caz mă îndoiesc că aţi putea recupera banii.

— Să nu-mi recuperez banii ! ? Sir Joseph se făcu stacojiu.

— Eu însă nu sînt poliţist — reluă Poirot. Eu lucrez în acest caz numai în interesul dumneavoastră. Cred că pot recupera banii, dacă nu va mai fi nici un proces.

— Eh, mîrîi Sir Joseph, să mă gîndesc puţin.

— Este la latitudinea dumneavoastră ; din punct de vedere etic, ar trebui să acuzaţi în interesul societăţii. Mulţi ar fi de această părere.

— Aşa s-ar zice — spuse Sir Joseph scurt. Nu banii lor s-ar duce pe apa sîmbetei. Dacă urăsc ceva mai mult aceea este să fiu escrocat. Nimeni nu m-a escrocat vreodată fără să fie pedepsit.

— Deci ce hotărîţi ?

— Voi lua paralele ! Nimeni nu va

spune că a luat 200 de lire de la mine degeaba.

Hercule Poirot se ridică, trecu în partea cealaltă a mesei, scrise un cec de 200 de lire şi-l înmînă celuilalt.

— Fir-aş al dracului ! Cine-i individul ?

Poirot clătină din cap :

— Dacă acceptaţi banii, nu mai puneţi întrebări.

Sir Joseph împături cecul şi-l puse în buzunar.

— Păcat ! Dar banii sînt bani... Cît vă datorez, domnule Poirot ?

— Nu-mi datoraţi prea mult. A fost, aşa cum am spus, un caz lipsit de importanţă. Făcu o pauză, apoi adăugă : Pînă acum, aproape toate cazurile pe care le-am anchetat au fost crime.

— Trebuie să fi fost interesant — spuse Sir Joseph.

— Uneori. Destul de curios, îmi amintiţi de unul dintre primele mele cazuri, în Belgia, cu mulţi ani în urmă... Protagonistul vă semăna foarte mult din punct de vedere fizic. Era un bogat fabricant de săpun. Şi-a otrăvit soţia ca să se însoare cu secretara. Da, asemănarea este remarcabilă.

Sir Joseph scoase un sunet slab iar buzele îi deveniră vinete. Culoarea îi fugi din obraji. Se lăsă să alunece în fotoliu privind cu ochii holbaţi la Poirot. Apoi cu mîna tremurînd se scotoci în buzunar. Scoase cecul şi-l făcu bucăţele.

— Gata, s-a terminat ! Consideraţi această sumă onorariul dumneavoastră !

— Oh, dar pretenţiile mele n-ar fi fost atît de ridicate.

— Nu-i nimic, păstraţi-i !

— Îi voi folosi în scopuri de binefacere.

— Fă ce naiba vrei cu ei !

Poirot se aplecă uşor spre Sir Joseph :

— Cred că, în situaţia dumneavoastră, ar trebui să fiţi mult mai atent.

Sir Joseph spuse cu voce aproape neauzită :

— Nu vă faceţi griji ! Voi fi foarte atent.

Hercule Poirot plecă. Pe cînd cobora scările, îşi spuse : „Am avut deci dreptate“.

Lady Hoggin îi spuse soţului :

— Ciudat, tonicul ăsta are cu totul alt gust, nu mai este aşa de amar. Ce s-o fi întîmplat ?

— Farmaciştii, — mormăi Sir Joseph — sînt foarte neglijenţi. Prepară un lucru de fiecare dată altfel...

— Asta să fie... — zise întrebătoare lady Hoggin.

— Sigur că da, ce altceva ar putea fi ?

— A mai aflat ceva despre Shan Tung ?

— Da, mi-a adus banii înapoi.

— Cine a fost ?

— N-a spus. Foarte închis tipul. Nu-ţi face griji !

— Un omuleţ drăguţ, nu-i aşa ?

Sir Joseph se înfioră şi se uită iute în jur ca şi cum ar fi simţit invizibila prezenţă a lui Poirot lîngă umărul său. Tot timpul avea impresia că-i acolo.

— E deştept ca un diavol, blestematul. Şi continuă în gînd : „Greta poate să se spînzure, n-am de gînd să-mi risc capul pentru o blondă platinată.“

IX

— OH !

Amy Carnaby privi nevenindu-i să creadă cecul de 200 de lire.

— Emily, Emily, ascultă !

> Dragă Miss Carnaby,
> permiteţi-mi să-mi aduc contribuţia la utilul dumneavoastră fond, înainte ca acesta să se fi închis.
> Al dvs. Hercule Poirot.

— Amy — spuse Emily Carnaby — ai fost incredibil de norocoasă. Gîndeşte-te unde puteai fi acum.

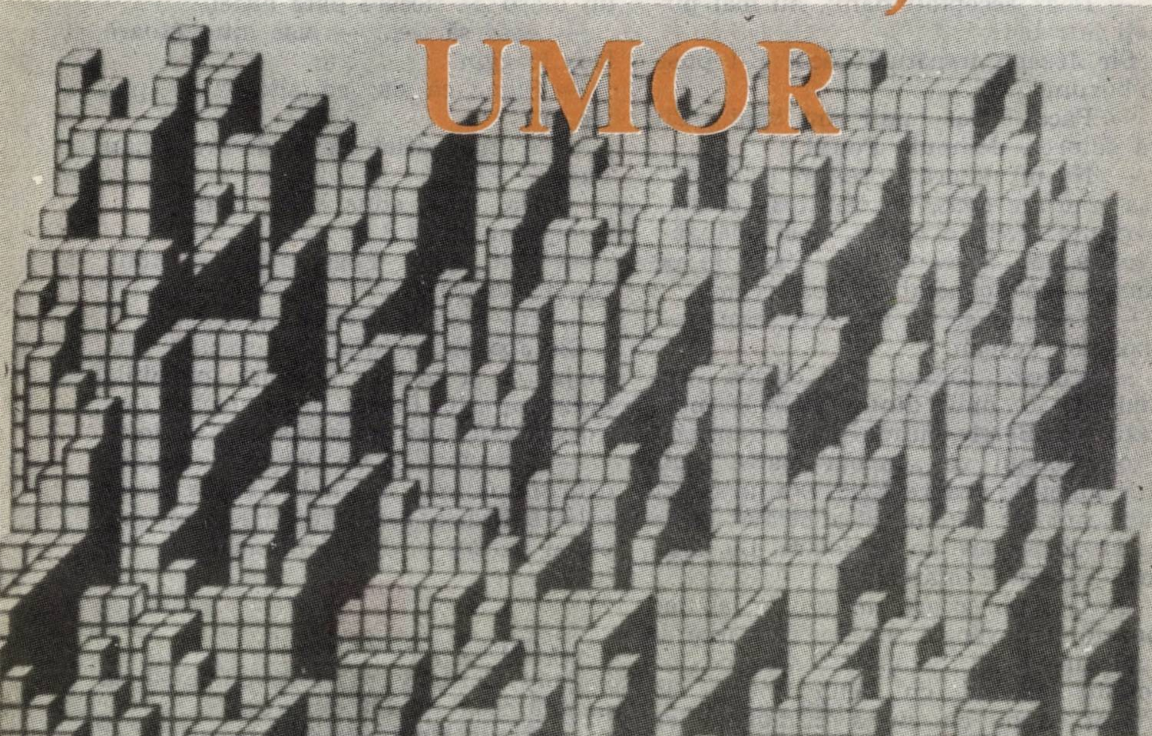
— Wormwood Scrobs sau Holloway ? — murmură Amy Carnaby. Dar totul s-a terminat, nu-i aşa Augustus ? Gata cu plimbările în parc, gata cu foarfecele !

O luminiţă de satisfacţie luci în ochii ei.

— Dragul de Augustus ! Păcat ! E atît de deştept ! Ar fi putut învăţa orice...

Traducere de Dorian OPINCARU

DIVERTISMENT, JOCURI, UMOR

Labirint grafic. Se poate inainta urcind numai cite o treaptă

Umberto ECO

ECOLOGIE 1984 ŞI COCA-COLA ÎN CARNE ŞI OASE

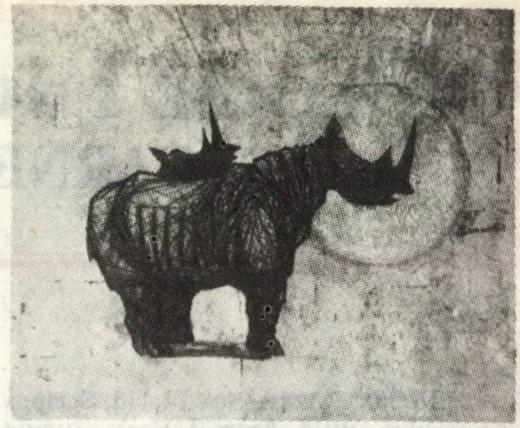
SPONGEORAMA, Sea World, Scripps Aquarium, Wild Animal Park, Jungle Gardens, Alligator Farm, Marineland, coastele Californiei şi ale Floridei sînt pline de oraşe marine şi de jungle artificiale unde puteţi vedea animale în libertate, delfini dresaţi, papagali biciclişti, otarii care beau Martini cu o măslină şi fac duşuri, elefanţi şi cămile care poartă în spinare, printre palmieri, micii vizitatori. Tema reproducerii hiperrealiste nu angajează numai arta şi istoria, ci şi natura.

Şi înainte de toate parcul zoo. La San Diego fiece incintă e reconstrucţia la scară mare a unui cadru original. Tema dominantă a parcului zoo din San Diego e prezervarea speciilor pe cale de dispariţie şi, din acest punct de vedere, e o realizare superbă. Vizitatorul trebuie să meargă ore în şir pentru că bizonii şi păsările trebuie să se mişte într-un spaţiu pe măsura lor. Dintre toate parcurile zoo existente, acesta este pesemne cel în care animalul e cel mai mult respectat. Dar nu se ştie dacă acest respect e menit să convingă animalul sau omul. Omul se adaptează la toate sacrificiile, chiar şi la cel de a nu mai vedea animalele, cu condiţia să le ştie că trăiesc într-un cadru autentic. Asta se întîmplă cu rarissimul koala australian, simbol al parcului zoo, care poate trăi doar într-un eucalipt şi acolo îşi are teritoriul unde se ascunde fericit în frunziş, în vreme ce vizitatorii încearcă disperaţi să-l zărească cu binoclul. Un koala invizibil ce sugerează o libertate uşor de atribuit animalelor mari, mult mai vizibile şi mult mai condiţionate. Cum temperatura e menţinută artificial sub zero grade, ursul alb creează aceeaşi impresie iar, fiindcă stîncile sînt maro şi apa în care se bălăceşte destul de murdară, pare că însuşi teribilul grizzly se simte în largul lui. Însă bunăstarea nu se demonstrează decît prin sociabilitate, aşa că ursul grizzly, pe care îl cheamă Chester, aşteaptă la fiecare trei minute trecerea unui minibuz cu fata de la zoo care îi strigă să salute vizitatorii. Atunci Chester se ridică în două labe, îşi flutură mînuţa (o uriaşă labă înspăimîntătoare) şi face bună-ziua, bună-ziua. Fata îi aruncă un biscuit şi tot aşa, la trecerea următorului minibuz.

Atîta docilitate iscă bănuieli. Unde e adevărul ecologic ? S-ar putea reproşa că bănuielile sînt nedrepte, fiindcă dintre toate parcurile zoo din lume cel din San Diego e neîndoielnic cel mai uman sau, mai degrabă, cel mai animal. Însă parcul din San Diego conţine în ger-

mene o filosofie care înflorește în aceste rezervații ecologice, Lumile sălbatice, și dintre care noi vom alege ca exemplu Marine World Africa-USA, de la Redwood City, San Francisco. Aici putem să vorbim cel mai întemeiat despre industria falsului pentru că abordăm, într-un Disneyland pentru animale, o bucățică de Africă, alcătuită din insulițe, din colibe, din pîlcuri de palmieri, din fluvii brăzdate de șalupe și de „Regine ale Africii“ sau unde putem admira pe maluri zebre și rinoceri în libertate, în timp ce zona centrală e ticsită de amfiteatre, acvarii subterane, caverne submarine bîntuite de rechini, vitrine cu șerpi foarte veninoși și feroce. Centrul simbolic în Marine World e Teatrul Ecologiei unde, așezați într-un amfiteatru confortabil (și dacă nu vă așezați, vine o gazdă foarte gentilă dar neînduplecată și vă împinge, silindu-vă să vă așezați, pentru că totul trebuie să se desfășoare în confort și ordine ; nu vă puteți așeza unde vreți, ci, pe cît posibil, alături de ultimii sosiți, așa încît firul așteptărilor să se depene cum se cuvine și fiecare să-și poată găsi locul evitînd căutările inutile), dominați o zonă sălbatică asemănătoare unei scene. Acolo apar trei fete blonde, cu păr lung, îmbrăcate hippies ; una cîntă la chitară duioase melodii folk, celelalte două introduc pe rînd un leu micuț, un leopard micuț, un tigruț de Bengal de nici șase luni. Animalele sînt ținute în lesă, însă chiar dacă n-ar fi, nu ar avea un aer fioros, grație vîrstei lor fragede și cîtorva semințe de mac amestecate în hrană sînt destul de adormite.

Una din cele trei fete explică faptul că bestiile, în mod tradițional deosebit de feroce, sînt, dimpotrivă, foarte bune cînd găsesc un mediu agreabil și prieteni și invită pe copii să vină pe scenă să le mîngîie. Nu ai zilnic norocul să mîngîi un tigru de Bengal și publicul respiră bunătate ecologică prin toți porii. Din punct de vedere pedagogic, faptul are un anume efect asupra tinerilor și îi învață să nu ucidă animalele sălbatice dacă totuși li se va întîmpla vreodată în viață să întîlnească unul. Dar, pentru a realiza această „pace naturală“ (ca o alegorie indirectă a păcii

Matazo Kayama. Rinocer

sociale), au trebuit depuse multe eforturi : educarea animalelor, construirea unui cadru artificial care să pară natural, gazdele care educă publicul cu atîta pricepere, încît esența finală a acestei apologii a bunătății naturii e Dresajul universal.

Oscilația între promisiunea naturii necontaminate și asigurarea liniștii prefabricate e continuă ; în amfiteatrul marin, unde se exhibă balenele dresate, animalele sînt prezentate ca *killer whales,* balene ucigașe ; într-adevăr sînt extrem de periculoase cînd le e foame. Odată convinși de ferocitatea lor, sîntem satisfăcuți să le vedem atît de ascultătoare la comenzi, plonjînd, făcînd curse și salturi în înălțime pînă cînd apucă peștele din gura îmblînzitorului și răspunzînd cu mugete aproape grăitoare la întrebările ce li se pun.

Același lucru se întîmplă și în alte amfiteatre cu elefanții și maimuțele mari și, chiar dacă ei fac parte din numerele de circ tradiționale, trebuie să mărturisesc că n-am văzut niciodată elefanți atît de ascultători și nici atît de inteligenți. Și totuși, prin intermediul balenelor ucigașe, delfinilor, tigrilor inofensivi și elefanților care se așează gingaș pe pîntecul îmblînzitoarei lor blonde fără să-i facă nici un rău, Marine World se prezintă ca un model redus al Vîrstei de aur în care nu mai există nici competiții, nici *struggle for life* (lupta pentru viață) și unde oamenii și fiarele conviețuiesc fără conflict. Și

totuşi, pentru ca Vîrsta de aur să se realizeze, trebuie ca animalele să se supună rigorii unui contract ; în schimb vor avea hrana care le va scuti să mai ucidă, iar oamenii le vor iubi şi le vor apăra împotriva civilizaţiei. Marine World ne sugerează că, dacă este de mîncare pentru toţi, revoluţia sălbatică nu mai e necesară, dar că, pentru a avea de mîncare, trebuie acceptată acea *pax* oferită de cuceritor. Privind lucrurile mai îndeaproape, e vorba despre a mia variaţie pe tema „poverii omului alb". Ca în povestirile africane ale lui Wallace, unde comisarul Sanders va asigura pacea pe marele fluviu cu condiţia ca lui Bozambo să nu-i vină ideea să organizeze un „conciliabul" cu ceilalţi şefi de trib fără autorizaţie. Altfel şeful va fi destituit şi spînzurat.

CURIOS, în acest teatru ecologic vizitatorul nu e de partea îmblînzitorului uman, ci de partea animalelor ; la fel ca ele, trebuie să urmeze itinerarii fixe, să se aşeze cînd trebuie, să cumpere pălării de paie, *lollipops* (acadele) şi diapozitive care celebrează libertatea sălbatică şi inofensivă. Animalele devin fericite umanizîndu-se, iar vizitatorii animalizîndu-se.

În umanizarea animalelor se ascunde una din cele mai abile resurse ale industriei Falsului Absolut. Astfel, putem compara Marinelandurile cu muzeele figurilor de ceară care reconstruiesc ultima zi a Mariei Antoinette. În atari muzee totul e semn şi totul aspiră să devină realitate. În Marinelanduri totul e realitate şi totul aspiră să pară semn. Balenele ucigaşe dansează *square dance* şi răspund la întrebările îmblînzitorului nu pentru că au dobîndit capacităţi lingvistice, ci pentru că au fost dresate prin reflexe condiţionate, în vreme ce noi interpretăm raportul stimul-răspuns ca pe un raport de semnificaţie. Şi aşa, în industria divertismentului, cînd există un semn, nu îl percepem, iar cînd socotim că îl percepem, el nu există. Condiţia plăcerii rezidă în faptul că ceva a fost falsificat. Marinelandurile sînt locuri mai neliniştitoare decît altele fiindcă aici aproape a fost regăsită natura, însă ea se anulează tocmai prin artificiul de a se putea oferi ca natură necontaminată /.../

CĂLĂTORIA de-a lungul Lumii sălbatice ne-a revelat legăturile subtile dintre cultul naturii şi cultul artei şi istoriei. Am văzut că pentru a înţelege trecutul, inclusiv trecutul local, trebuie să avem sub ochi ceva ce seamănă pe cît posibil cu modelul. Dar asta se întîmplă şi cu prezentul. Nu putem vorbi despre Casa Albă sau Cap Kennedy fără să avem sub ochi imaginea Casei Albe sau modelul redus al fuzeelor de la Cap Kennedy. Cunoaşterea nu poate fi decît iconică şi iconismul nu poate fi decît absolut. Acelaşi lucru pentru natură ; nu numai Africa îndepărtată, ci şi însuşi Mississippi trebuie întruchipat, la Disneyland, ca reconstrucţie a lui Mississippi. Ca şi cum la Roma ar exista un parc care să reproducă la scară redusă colinele Chianti. Această comparaţie e nedreaptă. Căci distanţa dintre Los Angeles şi New Orleans e la fel cu cea care desparte Roma de Khartoum. Aşadar distanţa spaţială, pe lîngă cea temporală, împinge această ţară să elaboreze nu numai imitaţii ale trecutului şi ale ţinuturilor exotice, ci chiar şi imitaţii ale ei înseşi.

AICI se naşte o altă problemă : obişnuit să conceapă Departele (în spaţiu ca şi în timp) prin intermediul unei reproduceri aproape „carnale", cum va

Okumura. Păsări

concepe americanul mediu raportul său cu supranaturalul ?

Cînd asculţi, la televizor, transmisiunile religioase de duminică dimineaţa, înţelegi că Dumnezeu poate fi trăit numai ca natură, carne, energie, imagine tangibilă. Şi, cum nici un predicator nu cutează să ni-l arate pe Dumnezeu sub formă de manechin bărbos, nici sub formă de automat din Disneyland, nu rămîne decît să-l găsim pe Dumnezeu sub formă de forţă naturală, bucurie, mîntuire, tinereţe, sănătate, dezvoltare economică (care e, cum ne învaţă Max Weber, esenţa eticii protestante şi a spiritului capitalismului).

Oral Roberts e un profet cu aer de boxer care a construit, în inima Oklahomei, Oral Roberts University — un oraş science-fiction, total informatizat, unde un „turn al rugăciunii" asemănător unui releu tv difuzează de-a lungul şi de-a latul spaţiilor siderale cererile adresate divinităţii, care, însoţite de ofrande sub formă de argint, sosesc din întreaga lume *via* telex, ca în marile hoteluri. Oral Roberts are un aspect sportiv de boxer în retragere care nu uită

Kayo Yamaguki. Pantera neagră

să dea patru pumni într-o *punching-ball* în fiecare dimineaţă, înainte de un duş sănătos şi un scotch. Emisiunea sa se prezintă ca un music-hall sfînt (un Broadway în Ierusalimul celest) cu cîntăreţi bicolori ce-l glorifică pe Domnul coborînd scările şi clămpănind, cu o mînă înainte şi una la spate şi cîntînd „ba ba dup" pe aria lui „Ierihon, Ierihon" sau altele, de genul „Domnul e alinarea mea". Oral Roberts se aşează pe o treaptă şi vorbeşte cu soţia lui, citind scrisorile fidelilor angoasaţi. Problemele lor nu privesc crize de conştiinţă (divorţ, furturi ale salariilor muncitorilor), ci crize biliare, maladii incurabile. Oral Roberts e celebru pentru puterea sa vindecătoare, *healing power,* cum atinge, cum vindecă. La televizor nu poate să atingă, aşa că sugerează permanent o idee a divinului ca energie (metafora cel mai des folosită e „încărcătura de electricitate"), somează diavolul să-l elibereze pe fidelul lui, strînge pumnul pentru a sugera ideea de vitalitate şi forţă. Dumnezeu trebuie să fie simţit în manieră palpabilă, ca sănătate şi optimism. Oral Roberts vede paradisul nu ca Trandafir mistic, ci ca Marineland. Dumnezeu e un hipopotam bun. Un rinocer care îl învinge pe Armageddonul său. Pleacă, diavole, că dacă nu, Dumnezeu o să te pupe !

SĂ schimbăm canalul. Acum clămpăne Kathryn Kuhlman, în emisiunea *I believe in miracles,* cred în miracole. A crede în miracole înseamnă în general a crede într-un cancer care să dispară cînd medicii şi-au pierdut orice speranţă. Miracolul nu e transsubstanţiere, e dispariţia unui lucru natural, dar rău. Kathryn, o bătrînă oribilă şi insuportabilă, foarte machiată, care zîmbeşte ca soţia unui director CIA în vizită la Pinochet, intervievează patru medici plini de titluri extrem de convingătoare, care încearcă cu disperare, aşezaţi în grădina ei de trandafiri, să-şi salveze demnitatea profesională. „Spune-mi, doctore Gzrgnibtz, eu nu mă aflu aici pentru a-l apăra pe Dumnezeu, care nu are nevoie de ajutorul meu, spune-mi, nu ţi s-a întîmplat să întîl-

neşti pe cineva care părea condamnat şi care apoi s-a vindecat subit ?" Doctorul caută o portiţă de ieşire. „Ştiţi, doamnă, medicina nu poate explica totul, uneori avem de-a face cu cazuri psihosomatice, am văzut oameni cu un cancer aşa de mare care după două luni mergeau pe bicicletă, ce pot să vă spun ?" Şi Kathryn : „Uap Uap *(rîs lacom)* ce vă spuneam ? Este îndurarea care nu poate veni decît de la Domnul !" Doctorul încearcă pentru ultima oară să se apere cu bun simţ : „Dar, vedeţi, doamnă, ştiinţa n-a explicat încă totul, nu putem şti totul..." Kathryn lansează un „Wow !" feroce, tresărind în mici chicoteli aproape senzuale : „Ce-ţi spuneam ? *That's the truth,* ăsta e adevărul, ce lucru profund ai spus, doctore ! Noi nu putem şti totul ! Iată dovada puterii lui Dumnezeu, *the Supernatural Power of God ! The Supernatural Power of God* nu are nevoie să fie apărată ! Eu o ştiu, o ştiu ! Mulţumesc, dragi prieteni, emisiunea s-a terminat !", Kathryn Kuhlman nici măcar n-a încercat, cum ar fi făcut un episcop catolic, să se întrebe dacă cel vindecat se rugase şi nu se întreabă nici de ce Dumnezeu şi-a exercitat puterea asupra lui şi nu asupra nefericitului său vecin de pat din spital. În grădina de trandafiri în culori s-a verificat ceva ce „seamănă" a miracol, aşa cum un chip de ceară seamănă fizic cu un personaj istoric. Prin intermediul jocului de oglinzi şi de muzici de fond, încă o dată, ceea ce e fals pare adevărat. Medicul are aceeaşi funcţie ca şi certificatul de Belle Arte într-un muzeu de cópii : copia e autentică.

ŞI dacă supranaturalul îşi poate asuma numai forme ale fizicului, supravieţuirea sufletului nu va scăpa aceluiaşi destin. E discursul ţinut de cimitirele californiene. Forest Lawn e o concentrare de amintiri istorice, de reproduceri după operele lui Michelangelo, de încăperi cu minuni în care se pot admira reproduceri după bijuteriile coroanei britanice, uşile baptiseriului din Florenţa în mărime naturală, *Gînditorul* lui Rodin şi felurite alte parodii, totul asezonat cu muzică de Strauss

Kayo Yamaguki. Tigri

(Johann). Diferitele cimitire din Forest Lawn refuză sepulcrul individual, capodoperele artei tuturor timpurilor fac parte din patrimoniul colectiv, mormintele de la Hollywood Forest Lawn sînt ascunse sub modeste dale de bronz cotropite de gazon, iar la Glendale în cripte foarte sobre, cu muzică difuzată constant şi reproduceri de statui din secolul trecut de fete goale, de Venusuri, de Fecioare dezarmate, de Pauline Borghese, găsim şi cîteva Sacré-Coeur. Filosofia oficială din Forest Lawn e expusă de fondatorul ei, Eaton, pe mari pietre gravate în fiecare anexă : moartea e o nouă viaţă, cimitirele nu trebuie să fie locuri triste, nici noiane dezorganizate de statui funebre. Ele trebuie să conţină reproduceri ale celor mai frumoase opere de artă dintotdeauna, amintiri istorice (mari mozaicuri ale istoriei americane, relicve — false — ale războiului de independenţă) şi trebuie să fie pline de arbori şi mici capele senine unde îndrăgostiţii să se plimbe mînă în mînă (şi e adevărat, din nenorocire), mirii să-şi oficieze nunta (un mare panou publicitar de la intrarea în Forest Lawn — Glendale face publicitate pentru ceremoniile nupţiale), sufletele pioase să mediteze consolate asupra continuităţii vieţii. Astfel, marile cimitire californiene (neîndoielnic mai agreabile decît ale noastre) sînt imense imitaţii ale unei vieţi

M. Kayama. Tristețe

naturale și estetice care continuă după moarte. Eternitatea e asigurată de prezența (în cuplu) a lui Michelangelo și Donatello ! Eternitatea artei devine metaforă a eternității vieții, vitalitatea plantelor și florilor devine metonimie a vitalității trupurilor ce se consumă victorios sub pămînt pentru a dărui o nouă limfă. Industria Falsului Absolut izbutește să confere o amprentă de adevăr mitului Nemuririi cu ajutorul jocurilor de imitații și cópii și realizează prezența divinului ca prezență a naturalului — dar a naturalului „cultivat", ca în Marinelanduri.

LA doi pași de aceste incinte, industria divertismentului înfruntă o nouă temă : „Dincolo" ca teroare, ca prezență diabolică și natura ca dușman. În vreme ce cimitirele și muzeele figurilor de ceară cîntă eternitatea Grației artistice, iar Marinelandurile înalță un imn bunătății Animalului sălbatic, noile filme, în linia *Exorcistului,* ne vorbesc despre un supranatural feroce, drăcesc și dușmănos. Filmul care a avut un succes enorm, *Jaws* (Fălci), e povestea unei fiare crîncene și nesățioase care înghite oameni și copii după ce i-a sfîșiat și i-a mestecat așa cum i-a poruncit Dumnezeu. Rechinul din *Jaws* e un model hiperrealist făcut din plastic, „adevărat" și controlabil precum automatele „audioanimatronice" din Disneyland. Și cu toate acestea el e un văr ideal al balenelor ucigașe din Marineland. În ce-i privește, diavolii care invadează filme ca *Exorcistul* ori ultima sa imitație, *În spatele ușii,* sînt verii răutăcioși ai divinității mîntuitoare a lui Oral Roberts ; ei se manifestă pe cale fizică sub formă de vomă verzuie sau de voci hîrîite. Cutremurele sau mareele din *disaster movies* (filme despre dezastre) sînt frații naturii care, în cimitirele californiene, apare reconciliată cu viața și cu moartea sub înfățișarea arbuștilor, gazonului grijuliu tuns, pinilor legănați de o adiere ușoară. Dar cum Natura cea bună trebuie simțită fizic, fie și ca muzică a instrumentelor cu coarde, Natura cea rea trebuie și ea percepută ca zguduire fizică, grație participării „sinestezice" a lui *sensurrounding* care face spectatorii să dîrdîie pe scaune. Totul trebuie să fie palpabil în această Americă neliniștită și secundară care ignoră Muzeul de Artă Modernă și revolta lui Edward Kienholz care reface muzeele figurilor de ceară, dar punînd manechinelor lui capete neliniștitoare în formă de orologiu sau de scafandru suprarealist. E America lui Linus, pentru care fericirea trebuie să își asume forma Cățelului Snoopy sau a Păturicii, America lui Schroeder care îl învie pe Beethoven nu atît printr-o partitură redusă, cîntată la un mic pian de copil, cît prin bustul lui realist din marmură (sau cauciuc). O Americă unde Binele, Arta, Basmul și Istoria, neputînd să fie făcute din carne și oase, trebuie cel puțin să fie făcute din plastic.

Ideologia acestei Americi ar vrea ca, prin mijlocirea imitației, să pună în vigoare consolarea. Dar cîștigul triumfă asupra ideologiei întrucît consumatorii nu vor să se excite numai cu garanția binelui, ci, în aceeași măsură, și cu frisonul Răului istoric ; Pirații să aibă și ei o evidență palpabilă. În muzeele figurilor de ceară, alături de *Venus din Milo* îi regăsim neapărat pe Jefuitorii de morminte, Jack Spintecătorul, Dracula, Frankenstein, Lycanthropul, Fantoma de la Operă. Alături de Balena cea Bună se agită Rechinul cel Rău din plastic. Amîndoi la același nivel de credibilitate, amîndoi la același nivel de falsitate pentru ca, intrînd în catedralele consolării iconice, vizitatorul să nu mai știe dacă destinul său e infernul sau paradisul și să consume noile promisiuni.

(Din **Călătorie în hiperrealitate)**
Traducere de Ed. ALEXIU

JOCURILE ŞI ISTORIA

Lemercier. Jocul de dame (litografie)

PRESUPUNÎND prin absurd că omenirea şi-ar pierde la un moment dat „memoria" (bibliotecile, înregistrările de informaţii de tot felul), dar ar rămîne jocurile, un cercetător atent ar putea, totuşi, să reconstituie pe această bază mare parte a istoriei (ba chiar şi a geografiei, ştiinţelor sociale, economiei etc.). Să ne gîndim, de exemplu, la jocurile din familia şahului, pe tablele cărora apar regi, regine, generali, ofiţeri, care de luptă, elefanţi, şahi, maharajahi, prim-miniştri, mandarini, lăncieri, turnuri, tunuri, cai, nave, veritabilă „stare civilă" şi catalog militar medieval. Iar acţiunea tuturor şahurilor (şi nu sînt puţine) este mai mult decît reprezentativă pentru întreaga istorie (să fim optimişti : de pînă acum...) a omenirii : „uciderea" de piese, eventual a regelui (maharajahului) generalului advers. Apar uneori şi detalii locale, ţinînd de istoria regiunii de origine a jocului. La *Shaturanga*, strămoşul vechi al şahului (se juca în patru, doi contra doi), prin ocuparea cîmpului de plecare al unui rege advers, sau chiar al regelui aliat (!), se prelua şi comanda pieselor subordonate acelui rege. La *Tablut*, un joc scandinav, consemnat şi de Carl von Linné (1707—1778) în jurnalul său de călătorie prin Laponia, piesele se împart în două tabere : suedezii şi moscoviţii ! Primii au şi un rege, care pleacă din centru şi are ca scop să ajungă la marginea tablei, fugind deci de moscoviţi. Să consemnăm şi jocul *Ofiţerii şi cipaii*, cunoscut în India şi pe tabla căruia există un „fort", în care se află la început ofiţerii, dar pe care cipaii încearcă să-l ocupe (*cipai* = soldat indian din armata anglo-indiană).

SĂ trecem însă la timpurile mai noi şi să considerăm jocurile din clasa atît de răspînditului *Monopoly*, adevărat „joc de întreprindere" în sensul universitar al cuvîntului, oglindă fidelă a unei realităţi economice precizate.

Şi mai explicite sînt „war-game"-urile, în care doi sau mai mulţi parteneri se întrec în a-şi adjudeca bătălii istorice faimoase, schematizate şi modificate adesea, dar păstrînd încă multe elemente reale (printre care şi hărţi ale locului de desfăşurare a conflictului), transformate în planşe de joc. Iată doar cîteva titluri : *Waterloo, Quebec 1759, Pacific war, Rommel's war, Sirocco, Normandia.*

Există şi jocuri care pot ilustra un întreg manual de istorie. Cel mai spectaculos dintre ele se intitulează chiar *Istoria universală* şi a apărut în Anglia, în secolul trecut. Jocul în sine este banal : fiecare jucător are un pion pe care îl deplasează pe un traseu în spirală în funcţie de indicaţiile unui zar ; cel care ajunge primul în capăt cîştigă (există unele salturi înainte sau înapoi, în funcţie de cîmpul vizitat, dar ideea jocului este cea expusă mai devreme). Cele 143 de cîmpuri ale traseului sînt însă ilustrate cu tot atîtea imagini (în primul rînd legate de istoria Angliei), începînd cu... Adam şi Eva sub pomul biblic şi încheind, normal, cu portretul reginei Victoria. Între acestea, întîlnim arca lui Noe, întemeierea Romei, pe Darius, Alexandru cel Mare, Mahomed, Shakespeare, Cromwell, Napoleon, inventarea tiparului, înălţarea primului balon şi multe alte evenimente similare.

ÎN SFÎRŞIT, să ne referim la jocurile pe calculator, atît de moderne (la modă adică) şi în care apar atît de des rachete, extratereştri, module lunare, războaie stelare.

Cantitatea de informaţie (explicită sau implicită) stocată în jocuri este, într-adevăr, imensă.

Uneori şi evoluţia în timp a unor jocuri a însoţit evenimente istorice, încrustate apoi în piese şi reguli de joc. Cel mai semnificativ exemplu este tot cazul şahului. Care a debutat („vîrsta" *Shaturanga*) prin a avea pioni, elefanţi, cai, nave şi rajahi, în patru armate aliate două cîte două, a unit apoi două „formaţii de luptă", prilej cu care un rajah a fost „degradat" prim-ministru (etapa *Shatranj*) şi a trecut, în Evul Mediu, în Europa, schimbînd prim-ministrul în regină. Se pare că acest lucru a fost prilejuit de discuţiile legate de proiectul căsătoriei împărătesei Irina a Bizanţului cu Carol cel Mare, regele francilor (între 768—814). „Cei doi monarhi şi-au făcut unul altuia o serie de daruri ; printre cele trimise de mai vîrstnica împărăteasă s-a aflat şi un joc de şah cu prim-miniştri înlocuiţi cu regine a căror putere a fost mărită dincolo de puterea oricărei alte piese. [Prim-miniştrii de la *Shatranj* se deplasau cîte un singur pas, numai pe diagonală ; n.n.] Carol cel Mare a întrevăzut aici oarece dificultăţi viitoare şi mariajul nu s-a materializat." (R. C. Bell, *Board and table games from many civilizations*, Dover, New York, 1979).

ALTEORI s-a întîmplat şi invers : jocurile au influenţat istoria. Nu mă gîndesc la aprecieri generale, gen „plaga jocurilor de noroc...", nici la istorioare mai mult sau mai puţin autentice, cu bătălii întrerupte şi rivalităţi tranşate apoi în urma unei partide de GO. Iată însă povestea unui regat — Madagascar — şi a unei regine — Ranavalona a III-a — care au pierit în urma unei partide de *Fanorona* (joc de tipul *Alquerque*, cu piese identice, care se deplasează pe o reţea de linii, capturîndu-se prin apropiere şi îndepărtare). Încoronată la 22 de ani şi măritată cu forţa cu prim-ministrul ei (de 59 de ani), Ranavalona era excesiv de superstiţioasă. Obiceiul nu era nou la curte ; una dintre predecesoarele sale, regina Rasoherina, ordonase îndepărtarea tuturor broaştelor şi lacătelor de la uşile palatului ; palat care era proiectat în aşa fel încît nici o dimensiune să nu includă cifrele 6 şi 8 (în exprimarea numerică) ! Nu este deci surprinzător că, în 1895, cînd francezii asediau capitala, regina şi consilierii ei au decis să aleagă tactica armatei în funcţie de rezultatul unei partide de *Fanorona*, între doi profesionişti locali. Urmările au fost dezastruoase. Insula a fost cucerită, monarhia abolită, iar regina trimisă în exil (a murit în Algeria, în 1917).

Harunobu. Jucătoare de go

PARALELA dintre jocuri şi istorie poate fi urmărită şi în alte planuri : vremurile „iluministe" preferă jocurile logice, cele „obscurantiste" se apleacă mai mult asupra jocurilor la care hazardul are o participare mai mare ; epocile „puritane" au fost însoţite de jocuri „plicticoase" ; jocurile de noroc (cu miză) au fost interzise în unele locuri/timpuri, încurajate în altele. Şi aşa mai departe. Subiect pentru o întreagă monografie cu titlul **„Jocurile şi istoria"...**

George PAUL

John MIDDLETON

CORABIA FANTOMĂ

FAIRFIELD e un sătuc de lîngă Portsmouth Road, cam pe la jumătatea drumului dintre Londra și țărmul mării. Străinii care dau peste el din întîmplare, cînd și cînd, îl consideră un locușor drăguț, însă demodat ; în schimb nouă, celor care trăim acolo, nu ni se pare deloc drăguț — și cu toate acestea ne-ar părea rău să locuim în altă parte. Mințile noastre au luat de mult forma hanului, a bisericii și a izlazului. În orice caz, nu ne simțim niciodată în largul nostru departe de Fairfield.

Bineînțeles că londonezii, cu casele lor uriașe și străzile lor liniștite, au tot dreptul să ne numească țărănoi ; și totuși e mult mai bine să locuiești la Fairfield decît la Londra. Doctorul spune că, ori de cîte ori se duce la Londra, mintea i se umple de vînătăi din pricina greutății caselor ; și să nu uităm că el s-a născut la Londra. E drept că a stat acolo doar cînd era mic, iar acum s-a deșteptat. Domnilor, n-aveți decît să rîdeți — poate că unii dintre dumneavoastră sînteți chiar din Londra — dar mie mi se pare că un asemenea martor face cît cinci kilograme de argumente.

Plicticos ? Sigur, oricine are dreptul să spună că e un loc plicticos, însă vă asigur că am ascultat toate brașoavele londoneze pe care le-ați depănat în seara asta și nu fac doi bani pe lîngă lucrurile care se întîmplă la Fairfield. Și asta din pricina felului în care gîndim și ne vedem de treburile noastre. Dacă vreunul dintre londonezii dumneavoastră s-ar așeza pe iarbă sîmbătă seara, atunci cînd strigoii flăcăilor care au murit în război își dau *rendez-vous* cu fetișcanele care zac în cimitir, cu siguranță că nu și-ar putea stăpîni curiozitatea și ar voi cu tot dinadinsul să se amestece unde nu-i fierbe oala și atunci strigoii s-ar duce în altă parte, unde e mai multă liniște. Noi însă le lăsăm să vină și să plece fără să facem caz de astfel de lucruri și, în consecință, Fairfield e locul cel mai bîntuit de fantome din întreaga Anglie. V-o spun eu, care am văzut un om decapitat șezînd în miezul zilei pe marginea fîntînii în timp ce copiii se jucau la picioarele lui de parcă le-ar fi fost tată. Vă rog să mă credeți, strigoii știu cînd o duc bine, asemeni oamenilor.

Cu toate acestea, trebuie să recunosc că ceea ce am de gînd să vă povestesc a fost ceva ciudat chiar și pentru colțișorul nostru de lume, unde trei haite de cîini vînează fantome regulat în timpul sezonului, iar străbunicul fierarului e toată noaptea ocupat cu potcovitul cailor morți. Vedeți ? Așa ceva nu se întîmplă la Londra pentru că acolo toți își bagă nasul unii în treburile altora ; dar fierarul nostru șade în vîrful patului și doarme cuminte ca un mielușel. Odată, cînd îl durea capul, a țipat la ei să nu mai facă atîta gălăgie și a doua zi dimineață a găsit o guinee lăsată pe nicovală în chip de scuză. Acum o poartă prinsă de lanțul ceasului. Dar să-mi continui povestea ; dacă apuc să povestesc despre toate întîmplările ciudate din Fairfield, nu mai termin niciodată.

TOTUL a început cu marea furtună din primăvara lui '97, anul în care am avut două furtuni mari. Asta a fost prima și mi-o amintesc foarte bine, pentru că dimineața am descoperit că îmi luase pe sus acoperișul de paie de la cocină și îl aruncase în grădina văduvei de parcă ar fi fost un zmeu de hîrtie.

Cînd m-am uitat peste gard, văduva — adică văduva lui Tom Lamport — scormonea cu o săpăligă după călţunaşi. Am urmărit-o cîtăva vreme şi apoi m-am dus la hanul „Vulpea şi Strugurii" să-i spun moşierului ce-mi spusese văduva. Moşierul a pufnit în rîs, căci era un om căsătorit care se descurca bine cu sexul opus.

— Apropo, zice el, furtuna a adus ceva şi pe cîmpul meu. Cred că-i un fel de corabie.

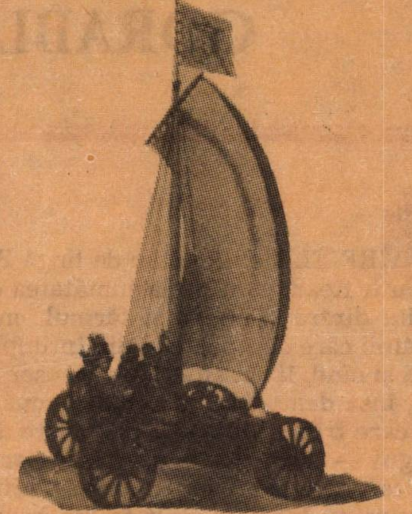
M-am arătat extrem de surprins pînă cînd mi-a explicat că de fapt era doar un vas fantomă, care n-avea cum să-i strice cultura de napi. Am căzut de acord cum că vîntul îl adusese de pe mare din Portsmouth şi apoi am schimbat subiectul. Căzuseră două plăci de gresie de pe capelă şi un pom uriaş în lunca lui Lumley. Fusese într-adevăr o furtună cum rar ţi-e dat să vezi.

După socoteala mea, vîntul ne risipise strigoii prin toată Anglia. Multe zile după aceea i-am tot văzut întorcîndu-se acasă cu caii şchiopătînd şi cu dureri de picioare ; şi erau atît de fericiţi că se întorceau în Fairfield, încît unii dintre ei mergeau pe stradă plîngînd ca nişte copii. Moşierul zicea că străbunicul străbunicului lui nu mai arătase aşa frînt de oboseală de la bătălia de la Naseby şi, daţi-mi voie, dînsul e un om educat.

CU una, cu alta, a mai durat o săptămînă pînă ne-am pus din nou pe picioare şi apoi, într-o după-amiază, l-am întîlnit în parc pe moşier cu o figură foarte îngrijorată.

— Bine-ar fi să vii cu mine să-ţi arăt corabia, mi-a spus. Am impresia că apasă cam tare pe napi. Nici nu vreau să mă gîndesc la ce-o să zică nevastă-mea cînd o va descoperi.

Am pornit împreună pe cărare şi corabia era chiar în mijlocul cîmpului, dar o asemenea corabie cum nu s-a mai văzut pe mări şi pe oceane de trei sute de ani, darămite pe un cîmp de napi. Era vopsită în întregime cu negru şi acoperită cu tot felul de incrustaţii şi la pupa avea un bovindou imens, cu nimic mai prejos decît cel din sufrageria moşierului. O mulţime de tunuri mici şi negre se înşirau pe punte şi altele ieşeau prin

Carul cu vele al prinţului Maurice de Nassau

saborduri, iar corabia era ancorată la ambele capete în solul tare al cîmpului. Mai văzusem eu minuni ale lumii pe cărţi poştale ilustrate, dar nimic care să semene cu asta.

— Pare foarte solidă pentru o corabie fantomă, am spus eu văzînd cît de abătut era moşierul.

— Aş zice că nu e nici prea-prea, nici foarte-foarte, răspunse el încurcînd-o şi mai rău, dar o să-mi strice vreo cincizeci de napi şi nevastă-mea o să mă pună s-o iau de aici.

Ne-am dus pînă la corabie şi am atins-o ; era la fel de solidă ca un vas adevărat.

— O droaie de inşi din Anglia ar zice că-i tare curios, medită.

Adevărul e că nu prea mă pricep la nave, dar aş spune că acea corabie fantomă cîntărea pe puţin două sute de tone şi mi se cam părea şi mie că venise cu gînd să rămînă acolo definitiv, aşa că îmi părea tare rău pentru moşier care, pe deasupra, mai era şi însurat.

— Toţi caii din Fairfield n-ar putea s-o clintească de pe napii mei, spuse el încruntat.

Exact atunci am auzit un zgomot pe punte şi, cînd ne-am ridicat ochii, am văzut că un om ieşise din cabina principală şi se uita la noi de sus foarte paşnic. Avea uniformă neagră cu trese de un auriu ruginit şi un paloş uriaş agăţat la brîu într-o teacă de bronz.

— Sînt căpitanul Bartolomew Roberts, se recomandă pe un ton ales, de gentleman, şi caut recruţi. Am senzaţia că am intrat cu vasul prea adînc în port.

— Auzi dumneata, port !, exclamă moşierul. Păi eşti la cincizeci de mile de mare.

Chipul căpitanului Roberts nu trădă nici cea mai mică urmă de surpriză.

— Nu mai spune, chiar atît de mult ?, replică pe un ton rece. Mă rog, n-are importanţă.

Cînd auzi aşa, moşierul se cam burzului :

— Nu vreau să par neprietenos, dar preferam să nu-ţi fi adus vasul pe cîmpul meu. Nevastă-mea pune mare preţ pe napii ăştia.

Căpitanul luă o priză de tutun dintr-o cutiuţă de aur pe care o scosese din buzunar şi apoi îşi şterse degetele cît se poate de elegant pe o batistă de mătase.

— O să stau aici doar cîteva luni, ne anunţă. Dar, dacă o dovadă de respect ar îmbuna-o pe soţia dumitale, aş fi încîntat să i-o ofer.

Spunînd acestea, desfăcu de pe rever o broşă mare de aur şi i-o aruncă moşierului, care se înroşi ca un rac :

— Dreptu-i că-i cam plac bijuteriile, dar asta e prea mult pentru un sac de napi.

Era, într-adevăr, o broşă foarte frumoasă. Căpitanul rîse :

— De, domnule e o vînzare forţată şi meriţi un preţ bun. Să nu mai vorbim despre asta !

Şi, înclinîndu-şi capul în semn de rămas-bun, se întoarse pe călcîie şi intră în cabină. Moşierul o luă înapoi pe cărare cu aerul unuia căruia i s-a luat o piatră de pe inimă.

— Furtuna asta mi-a purtat noroc, zise. Cucoana mea o să fie tare mulţumită de broşă. Oricum, e mai bună decît guineea fierarului.

'97 era anul Jubileului *, al doilea Jubileu, după cum bine vă amintiţi, şi era mare agitaţie la Fairfield, aşa că n-am prea avut timp să ne ocupăm de corabia fantomă, mai ales că oricum nu ne stă în obicei să ne amestecăm în treburi care nu ne privesc. Moşierul şi-a văzut chiriaşul de vreo două ori, cînd îşi săpa napii, şi i-a dat bună-ziua, iar nevastă-sa purta broşa în fiecare duminică la biserică. Altfel, nimeni nu prea se amestecă cu strigoii, nimeni în afară de un băiat idiot din sat care nu făcea diferenţa dintre un om şi un strigoi, sărmanul neştiutor. Oricum, în ziua Jubileului cineva i-a spus căpitanului Roberts de ce băteau clopotele bisericii şi atunci el a înălţat un steag pe catarg şi a tras o salvă de salut, ca orice englez loial reginei sale. E adevărat că una din ghiulele a făct o gaură în hambarul fermierului Johnstone, însă nimeni n-a dat prea mare importanţă la asta în atmosfera aceea sărbătorească.

De-abia după terminarea festivităţilor am observat că ceva nu era în regulă în Fairfield. Primul care mi-a vorbit despre asta, într-o dimineaţă la „Vulpea şi Strugurii", a fost potcovarul.

— Îl ştii pe stră-străunchiul meu ?, mă întrebă.

— Te referi la Joshua-cel-liniştit ?, am replicat, căci îl cunoşteam bine.

— Liniştit zici !, sări potcovarul indignat. Liniştit zici, cînd vine acasă în fiecare dimineaţă la ora trei, beat criţă, şi ridică toată casa în picioare cu gălăgia pe care-o face.

— Ei, nu poate să fie Joshua, i-am întors-o, pentru că îl ştiam ca pe una dintre cele mai tinere fantome din sat.

— Ba e Joshua, insistă potcovarul. Şi într-o noapte o să se trezească în stradă dacă nu se poartă cum trebuie.

Felul ăsta de a vorbi m-a şocat, vă mărturisesc, fiindcă nu-mi place să ascult cînd un om îşi vorbeşte de rău familia şi nu-mi venea deloc că cred că un tinerel atît de serios ca Joshua se apucase de băutură. Dar chiar atunci a intrat şi măcelarul Aylwin, atît de agitat, că de-abia a reuşit să-şi dea pe gît berea.

* În 1897 regina Victoria a sărbătorit şaizeci de ani de la urcarea pe tronul Angliei.

— Săracul băiat, săracul băiat !, zicea întruna.

Şi trecu ceva timp pînă cînd eu şi potcovarul să aflăm că vorbea despre strămoşul lui care căzuse în luptă la Senlac.

— Bei ceva ?, întrebă potcovarul plin de speranţă, căci tuturor ne face plăcere să ne împărtăşim durerea cuiva, şi măcelarul încuviinţă cu un aer funebru.

— Băiat prostănac !, oftă golindu-şi cana de bere.

EI bine, după aceea mi-am făcut urechile pîlnie şi în tot satul am auzit aceeaşi poveste. Mai toţi tinerii strigoi din Fairfield se împleticeau în drum spre casă, la primele ore ale dimineţii, beţi criţă. Mă sculam noaptea ca să-i aud cum trec poticnindu-se la tot pasul pe lîngă casa mea, cîntînd tot felul de cîntece neruşinate. Mai neplăcut a fost că scandalul s-a răspîndit dincolo de hotarele satului, astfel încît oamenii din Greenhill începuseră să bîrfească despre „chefliii din Fairfield" şi îşi învăţaseră copiii să cînte pe seama noastră :

„Să fii chefliu în Fairfield, nu-ţi trebuie păpică,
Doar un ulcior de trei ocá plin cu băuturică."

Nouă, sătenilor, ne stă în fire să fim îngăduitori, însă chestia asta nu ne-a plăcut defel.

Bineînţeles că am aflat repede de unde se aprovizionau tinerii cu băutură şi moşierul suferea cumplit că însuşi chiriaşul său se dovedise un om nelalocul lui, dar nevastă-sa nici n-a vrut să audă să-i dea broşa înapoi, aşa că n-a avut cum să-i pună în vedere căpitanului să plece. Dar cu timpul lucrurile s-au înrăutăţit tot mai mult şi la orice oră din zi îi puteai vedea pe tinerii aceia desfrînaţi sforăind pe izlaz. Aproape în fiecare după-amiază o căruţă fantomă hurducăia pînă la corabie cu o încărcătură de rom şi, deşi strigoii mai în vîrstă erau înclinaţi să ignore ospitalitatea căpitanului, pe tineri nu-i mai puteai dezlipi de acolo.

Aşa că într-o după-masă, cînd trăgeam un pui de somn, am auzit o bătaie în uşă şi, cînd am deschis, l-am văzut pe preot cu un aer foarte serios, de parcă ar fi trebuit să ducă la îndeplinire un lucru care nu-i era tocmai la îndemînă.

— Mă duc să vorbesc cu căpitanul despre beţia asta din sat şi vreau ca tu să mă însoţeşti, îmi zise dintr-o suflare.

Nici pe mine nu mă prea încînta vizita şi am încercat să-i sugerez preotului că, dat fiind că erau doar nişte biete fantome, nu merita deranjul.

— Morţi sau vii, eu răspund de buna lor conduită, replică, şi-mi voi face datoria să pun capăt acestei dezordini care nu se mai termină. Iar dumneata, John Simmons, o să vii cu mine.

Aşa că m-am dus, preotul fiind un om deosebit de convingător.

NE-AM dus la corabie şi, pe cînd ne apropiam, l-am văzut pe căpitan cum stătea la aer, pe punte. Cînd a dat cu ochii de preot, şi-a scos pălăria foarte politicos şi pot să vă mărturisesc că m-am simţit tare uşurat la gîndul că omul dovedea respectul cuvenit bisericii.

Preotul a răspuns la salut şi a vorbit destul de răspicat :

— Domnule, am a-ţi spune vreo două vorbe.

— Poftiţi pe corabie, poftiţi pe corabie, a zis căpitanul şi după glas mi-am dat seama că ştia de ce venisem acolo. Eu şi preotul ne-am urcat pe o scăriţă cam şubredă şi căpitanul ne-a condus în cabina cea mare de la pupa corabiei. Era locul cel mai minunat pe care l-am văzut în viaţa mea, plin cu vase de aur şi argint, săbii cu tecile bătute în pietre preţioase, scaune de stejar sculptat şi lăzi mari ce păreau înţesate cu monezi de aur. Chiar şi preotul a fost surprins şi n-a apucat să clatine din cap prea ferm cînd căpitanul a luat trei cupe de argint şi ne-a turnat cîte un rom. L-am gustat pe al meu şi pot să vă mărturisesc că imediat m-a făcut să-mi schimb părerea. Romul era grozav şi am simţit că era ridicol să-i condamn pe băieţi pentru că beau prea mult din acel lichid. Mi se părea că-mi umpluse vinele cu miere şi foc.

Preotul i-a înfăţişat căpitanului situaţia fără ocolişuri, eu însă n-am fost prea atent la ce spunea ; eram ocupat să-mi sorb băutura şi să mă uit pe geam la peştii care înotau încolo şi încoace peste napii moşierului. În momentul acela mi se părea lucrul cel mai natural din lume să fie acolo, deşi, mai tîrziu, bineînţeles, mi-am dat seama că asta dovedea o dată în plus că era o corabie fantomă.

Dar chiar şi atunci m-am gîndit că ceva nu era în regulă cînd am văzut un marinar înecat plutind pe-aproape, prin aer, cu părul şi barba pline de bule de aer. Era prima dată cînd vedeam aşa ceva la Fairfield.

TOT timpul cît eu am privit minunile adîncului, preotul i-a spus căpitanului Roberts cum nu mai există linişte şi pace în sat din cauza blestematei de beţii şi ce exemplu prost dau tinerii strigoilor mai în vîrstă. Căpitanul asculta foarte atent şi doar din cînd în cînd mai strecura un cuvînt în sensul că copiii sînt copii, orice-ai face, şi că tinerii trebuie să-şi trăiască tinereţea. Dar, cînd preotul a terminat ce avea de spus, căpitanul ne-a umplut cupele şi a rostit ceremonios :

— Aş fi dezolat să pricinuiesc necazuri într-un loc unde am fost bine primit şi cred că o să vă bucuraţi să auziţi că mîine seară ridic ancora. E timpul să-mi uraţi drum bun.

Aşa că ne-am ridicat toţi trei şi ne-am băut pînă la fund paharul şi romul acela fin era ca un ulei fierbinte în venele mele.

Pe urmă căpitanul ne-a arătat cîteva dintre curiozităţile pe care le adusese cu sine din ţări străine şi am fost foarte miraţi, deşi după aceea nu mi-am putut aminti ce erau. Apoi m-am trezit mergînd peste napi cu preotul şi vorbindu-i despre splendorile adîncului pe care le văzusem prin fereastra corabiei. El m-a apostrofat sever :

— În locul tău, John Simmons, m-aş duce să mă culc.

Are preotul un fel de a spune lucrurilor pe nume care nu e la îndemîna oricui, aşa că am făcut cum mi-a zis.

EI bine, a doua zi a început să bată vîntul şi s-a înteţit din ce în ce pînă cînd pe la opt seara, am auzit un zgomot şi m-am uitat afară în grădină. Probabil că n-o să mă credeţi — şi mie mi se pare cam gogonată — dar vîntul dusese din nou acoperişul de la cocină în curtea văduvei. M-am gîndit că era bine să nu mai aştept să aud ce avea de zis văduva, aşa că am trecut peste izlaz şi m-am dus la „Vulpea şi Strugurii“ şi vîntul bătea atît de cumplit, încît mai degrabă dansam pe vîrfuri, ca fetele la tîrg, decît mergeam ca lumea. Cînd am ajuns la han, moşierul a trebuit să mă ajute să închid uşa. Ai fi zis că o duzină de capre împingeau uşa ca să intre şi să se adăpostească de furtună.

— E o furtună grozavă, zise el şi scoase berea. Am auzit că a căzut şi un coş la Dickory End.

— Ciudat cum marinarii ăştia au ştiut că se schimbă vremea, am răspuns. Cînd căpitanul a zis că o să plece la noapte, m-am gîndit eu că o să fie nevoie de ceva vînt ca să ducă corabia înapoi pe mare şi acuma uite ce vijelie s-a stîrnit !

— Aşa e, încuviinţă moşierul, chiar la noapte pleacă, da' să ştii că, între noi fie

zis, chiar dacă a fost de treabă cu mine la plata chiriei, nu e nici o pagubă pentru sat. Eu nu țin cu boiernașii care-și aduc băutura de la Londra în loc să-i ajute pe negustorii localnici să cîștige un ban cinstit.

— Dar tu nu ai rom ca al lui, am spus eu ca să-l provoc.

Gîtul i s-a înroșit deasupra gulerului și mi-a fost frică să nu fi mers prea departe, dar după un timp și-a revenit cu un mormăit.

— John Simmons, zise, dacă ai venit pe o furtună ca asta pînă aici doar ca să vorbești prostii, te-ai ostenit de pomană.

Desigur, pe urmă a trebuit să-l îmbunez, lăudîndu-i romul, și Domnul să mă ierte că am jurat că e mai bun decît al căpitanului. Căci rom din acela n-a gustat nici un om în viață în afară de mine și de preot. Dar pînă la urmă l-am convins că nu mințeam și că trebuia să mai bem un pahar din cel mai bun rom al lui, ca să-i dovedim calitatea.

— Găsește-mi tu ceva mai bun ca ăsta, a strigat el și amîndoi ne-am dus paharele la gură, dar ne-am oprit la jumătate, uluiți. Vîntul care pînă atunci urlase ca un cîine turbat se făcuse deodată la fel de melodios ca un colind de anul nou.

— Asta precis nu e Martha mea, șopti moșierul (Martha fiind strămătușa lui, care locuia în mansarda de deasupra).

Ne-am dus la ușă pe care vîntul a trîntit-o de perete cu asemenea furie, încît clanța i s-a înfipt în zid. Dar pe moment n-am acordat prea mare importanță faptului, căci deasupra capetelor noastre plutea foarte ușor printre stelele învolburate corabia care își petrecuse vara în cîmpul moșierului. Hublourile și bovindoul erau luminate puternic și se auzeau voci și viori care cîntau pe punte.

— A plecat, a strigat moșierul ca să acopere vuietul furtunii, și a luat jumătate din sat cu ea.

M-am mulțumit să dau din cap doar, plămînii mei nefiind foale de piele.

ÎN zori am putut constata cît de puternică fusese furtuna, căci în afară de cocina mea au fost destule alte pagube în sat care să ne dea bătaie de cap. E drept că în toamna aceea copiii n-au mai fost nevoiți să rupă crengi pentru foc.

UMOR

— Ce-a slăbit soțul tău, dragă! Cum a reușit?

— Se duce zilnic la pescuit.

— Și din cauza asta slăbește?

— Desigur. Mănîncă numai ce prinde...

— Tovarășe profesor, de ce nu pot să am permis de conducere?

— Cîți ani ai?

— Paisprezece.

— Ei, vezi!

— Da, dar prietenul meu Popescu, care are tot paisprezece ani, spune că are.

— Spune și tu.

Un viitor tată se plimbă agitat pe coridorul maternității. În sfîrșit zărește doctorul ieșind din sala de nașteri.

— Doctore, liniștește-mă! Spune-mi, e băiat?

Medicul, calm, deschide ușa și îi arătă din prag:

— Cel din mijloc, da.

Un tînăr soț așteaptă la maternitate. Deodată vine o asistentă cu trei prunci în brațe.

— Să vă trăiască! Sînt ai dumneavoastră...

Tînărul leșină. Cînd se trezește, asistenta îi spune:

— Bine că v-ați revenit. Țineți-i pe aceștia trei să vi-i aduc și pe ceilalți..

Ofițerul Stării Civile : — Consimți să o iei în căsătorie pe Popescu Nina?

Mirele : — Va să zică te cheamă Nina ? !

Doi celibatari:

— Crezi că vom trăi și noi clipa cînd vom avea o soție?

—Noi? Nu cred. Poate copiii noștri...

— Dumneavoastră sînteți părinții ? Vă rog, care e mirele?

— Nu știm. Noi sîntem părinții miresei.

— Iubitule, altădată erai mai drăguț cu mine. Mai ții minte cum mă țineai mereu de mînă?

— Da, țin minte. Dar asta se întîmpla în timpul logodnei noastre, cînd aveai pian în casă la părinți.

— Bine, dragă, dar vorbești la telefon de două ore!

— Eu? Ea vorbește. Eu... ascult.

pentru că vîntul presărase pădurile cu mai multe uscături decît ar fi putut ei căra. O grămadă din strigoii noştri s-au împrăştiat care încotro, dar de data asta foarte puţini s-au mai întors, căci majoritatea tinerilor a plecat pe corabie cu căpitanul ; şi nu numai strigoi, ci şi un biet băiat sărac cu duhul care a fost dat dispărut şi ne-am închipuit că se ascunsese pe corabie sau se angajase ca ajutor, nefiind capabil de altceva mai acătări.

Cu lamentările fantomelor-fete şi bombănelile familiilor care pierduseră cîte un strămoş, satul nostru a fost extrem de tulburat un timp şi, lucru ciudat, oamenii care se plînseseră cel mai tare de purtarea tinerilor, acum, că aceştia plecaseră, făceau cea mai mare gălăgie. Deşi nu-i compătimeam deloc pe potcovar sau pe măcelar, care spuneau tuturor ce mult le lipseau băieţii, eram foarte înduioşat de sărmanele fete văduvite, care îşi strigau iubiţii noaptea pe izlaz. Nu mi se părea cinstit să-şi piardă bărbaţii a doua oară după ce îşi dăduseră viaţa ca să li se alăture. Totuşi, nimănui nu-i poate părea rău la infinit, aşa că după cîteva luni ne-am împăcat cu gîndul că cei ce plecaseră cu corabia nu aveau să se mai întoarcă niciodată şi n-am mai vorbit despre asta.

ŞI, într-o bună zi, la vreo doi, trei ani după aceea, cînd uitasem demult chestia asta, cine vine hoinărind pe drumul dinspre Portsmouth dacă nu prostănacul care plecase cu corabia fără să aştepte să moară ca să devină strigoi. N-aţi văzut aşa băiat în viaţa voastră ; avea un paloş mare, ruginit, atîrnat la şold şi era tatuat peste tot, chiar şi pe faţă, cu culori foarte frumoase. În mînă ducea o batistă plină de scoici de prin alte părţi şi monezi învechite, foarte ciudate, şi merse pînă la fîntîna de lîngă casa mamei lui şi bău apă de parcă n-ar fi fost niciodată plecat.

Cel mai rău era că se întorsese la fel de prost cum plecase şi, oricît am încercat, n-am izbutit să aflăm nimic rezonabil de la el. Spunea o mulţime de prostii despre transportarea chilelor, mersul pe scînduri şi ucigaşi stacojii, lucruri de care un marinar cuviincios n-ar fi avut habar, aşa că m-am socotit că, în ciuda bunelor sale maniere, căpitanul fusese mai degrabă pirat decît marinar distins. Dar să înţelegi ceva din bălmăjeala băiatului era mai greu decît să culegi cireşe dintr-un măr sălbatic. În special o poveste stupidă pe care o tot repeta şi cînd îl auzeai credeai că era singurul lucru care i s-a întîmplat vreodată.

„Ancorasem, zicea el, lîngă o insulă numită Coşul-cu-Flori şi marinarii prinseseră o mulţime de papagali pe care îi învăţasem să înjure şi cuvintele pe care le foloseau erau îngrozitoare. Pe urmă ne-am uitat în sus şi am văzut catargele corabiei spaniole în afara limanului. Erau în afara limanului, aşa că am aruncat papagalii în mare şi am ridicat ancora ca să ne luptăm cu ei. Şi toţi papagalii s-au înecat şi cuvintele pe care le foloseau erau îngrozitoare."

Aşa era băiatul, flecărea despre papagali cînd noi îl întrebam despre luptă. Şi nici n-am avut timp să-l dăm pe brazdă fiindcă, după două zile, a plecat şi de atunci nu l-am mai văzut.

ASTA e povestea mea şi vă asigur că asemenea lucruri se întîmplă tot timpul la Fairfield. Corabia nu s-a mai întors niciodată, dar, cu cît îmbătrînesc, oamenii cred tot mai tare că într-o noapte cu vînt puternic o să se întoarcă plutind peste garduri, cu toate fantomele pierdute la bord. Ei bine, cînd o să se întoarcă o să fie binevenită. E o fată care încă nu s-a plictisit să-şi aştepte iubitul. În fiecare noapte poate fi văzută pe izlaz forţîndu-şi ochii să vadă luminile de la catarge printre stele. Oricine ar spune despre ea că e o logodnică foarte credincioasă ar avea dreptate.

Cîmpul moşierului n-a avut deloc de suferit de pe urma vizitei, dar se spune că de atunci napii care cresc pe el au gust de rom.

Traducere de Vladimir RODINA

Stanislaw LEM

PRINŢUL FERRIX ŞI PRINŢESA CRISTAL

ÎMPĂRATUL Armoric avea o fată a cărei frumuseţe întuneca strălucirea nestematelor din coroana lui ; scînteile ce izvorau din obrajii ei ca oglinda orbeau sufletul şi ochii, iar la trecerea ei chiar şi searbădul fier sclipea. Faima îi ajunsese pînă la cele mai îndepărtate stele. Cînd Ferrix, moştenitorul tronului Ionid, auzi, rîvni să se cupleze cu ea pe vecie, în aşa fel încît nimic să nu le poată despărţi vreodată input-urile şi autput-urile. Dar, cînd îi mărturisi tatălui dorinţa sa, împăratul se întristă nespus şi-i zise :

— Fiule, te-ncumeţi la o nebunie ; o nebunie căci n-ai nici o speranţă !

— De ce nici o speranţă, o, împărate şi sire ?, se minună Ferrix tulburat de vorbele auzite.

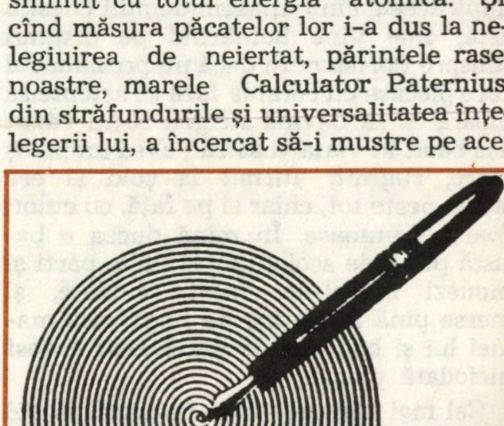
— E cu putinţă să nu-ţi fi ajuns la urechi că prinţesa Cristal a făgăduit să nu-şi dea mîna decît unei feţe-palide ?

— Faţă-palidă ?, exclamă Ferrix. Ce arătare-i asta ? Nicicînd n-am auzit vorbindu-se despre aşa ceva.

— Sigur că nu, fiule, în nevinovăţia-ţi nemărginită. Află atunci că astă rasă din Galaxie se naşte într-un chip misterios şi neruşinat fiindcă a rezultat din poluarea generalizată a unui anume corp ceresc. Acolo s-au înfiripat odinioară exhalări vătămătoare şi excrescenţe putride şi din acestea s-au ivit speciile cărora li se spune faţă-palidă. Dar nu toate deodată ; întîi au fost nişte nimicuri tîrîtoare care s-au strecurat din ocean pe uscat şi au trăit devorîndu-se unele pe altele şi cu cît se devorau, cu atît se înmulţeau şi apoi s-au ridicat, iară substanţa trupului lor, zămislită din globule, se sprijinea pe o schelărie calcaroasă, şi în cele din urmă au construit maşini. Din aceste protomaşini au venit pe lume maşinile simţitoare care au zămislit maşini inteligente care, la rîndu-le, au conceput maşini perfecte, căci stă scris că Totul E Maşină, de la atom la Galaxie, şi maşina e unică şi veşnică şi nu-i nimic mai presus de ea !

— Amin !, rosti Ferrix mecanic, pentru că aceasta era o formulă religioasă obişnuită.

— Speciile de faţă-palidă calcificate au izbutit să facă maşini de zbor, urmă monarhul cel uscăţiv, maltratînd metale nobile, descătuşîndu-şi cruzimea şi sadismul pe sărmanii electroni muţi, şi au smintit cu totul energia atomică. Şi, cînd măsura păcatelor lor i-a dus la nelegiuirea de neiertat, părintele rasei noastre, marele Calculator Paternius, din străfundurile şi universalitatea înţelegerii lui, a încercat să-i mustre pe acei

tirani moi şi lipicioşi şi le-a explicat cît era de ruşinos să pîngărească astfel inocenţa înţelepciunii cristalelor şi să le folosească în scopuri diavoleşti, cît era de nelegiuit să înrobească maşinile ca să le slujească lor poftele şi trufia — dar ei n-au luat seama. Le-a vorbit despre Etică ; ei au spus că era programat prost.

Şi atunci părintele nostru a zămislit algoritmul electroîntrupării şi din sudoarea frunţii lui s-a ivit neamul nostru şi astfel maşinile s-au eliberat din robia feţei-palide. Cu siguranţă pricepi, fiule, că nu-i loc nici de înţelegere, nici de trafic între noi şi ei pentru că noi mergem clănţănind, cu scîntei şi radiaţii, iar ei merg în chisăliţă, cu lipăituri şi sînt contaminaţi.

Şi totuşi uite că şi pe unii dintre ai noştri îi atinge aripa nebuniei, aşa cum fără îndoială s-a întîmplat cu mintea fragedă a prinţesei Cristal, de i-a înnourat cu totul iscusinţa de a deosebi Binele de Rău. Nici un peţitor care tînjeşte la mîna ei radioactivă nu e primit decît dacă pretinde că e o faţă-palidă. Căci numai ca faţă-palidă pătrunde în castelul pe care tatăl ei, împăratul Armoric, i l-a dăruit. Atunci ea pune la încercare adevărul spuselor lui şi, dacă se vădeşte înşelătoria, peţitorului i se retează capul. Mormane de rămăşiţe ponosite îi înconjoară castelul — doar privelıştea lor te-ar scurt-circuita. În ăst fel se poartă prinţesa cea smintită cu acei care ar îndrăzni să viseze s-o cîştige. Lasă deoparte asemenea speranţe deşarte, fiule, şi trăieşte aici în pace !

Prinţul, după ce se plecă cuviincios în faţa suveranului său tată, se retrase tăcut şi întristat. Dar gîndul la Cristal nu-i dădea pace şi cu cît se gîndea mai mult, cu atît mai aprinsă îi era dorinţa. Într-o zi îl chemă la sine pe Polifază, Marele Vizir, şi-i spuse ca să-şi uşureze inima :

— Dacă nu-ţi stă în putinţă să mă ajuţi, o, mare înţelept, atunci nimeni nu poate şi zilele-mi sînt cu siguranţă numărate, căci nu mă mai veseleşte jocul emisiilor infraroşii, nici simfoniile ultraviolete şi musai să pier dacă nu mă cuplez cu neasemuita Cristal !

— Prinţe, i-o întoarse Polifază, n-am să-ţi resping vrerea, dar trebuie să o rosteşti întreit înainte de a fi eu sigur că asta ţi-e voinţa nestrămutată.

Ferrix repetă de trei ori şi Polifază zise :

— Singura cale de a te înfăţişa prinţesei e în chip de faţă-palidă.

— Atunci fă să mă asemăn lor !, strigă Ferrix.

VĂZÎND Polifază că iubirea a întunecat minţile flăcăului, se înclină adînc şi se îndreptă către laboratorul lui, unde începu să născocească născoceli şi să urzească urzeli lipicioase şi grăsoase şi slinoase. Într-un tîrziu trimise un sol la castel zicînd :

UMOR

— Întrebările pe care mi le pune zi de zi copilul meu de patru ani mă uluiesc.
— Şi ce întrebări îţi pune?
— Cum stau norii pe cer? De ce sînt casele afară? Unde se duce mîncărimea cînd o scarpini?

În avion, stewardesa serveşte gumă de mestecat.
— Sînteţi foarte amabilă, dar pentru ce?
— Ca să nu vi se înfunde urechile.
După aterizare, pasagerul îi spune:
— A mers execelent, e un truc grozav, dar acum mă puteţi ajuta să o scot din urechi?

— Vă rog să aruncaţi ţigara. În acest compartiment se poate fuma numai cu consimţămîntul tuturor călătorilor.
— Dar sînt singur, tovarăşe conductor!
— Atunci aşteptaţi să mai vină cineva.

La o agenţie CEC;
— Am o sumă depusă. Pot s-o scot?
— Desigur, îi răspunde funcţionara de la ghişeu.
Dialogul continuă după înmînarea sumei şi după ce depunătorul a numărat banii:
— Pot să-i depun înapoi?
— !!!
— Am vrut doar să văd dacă sînt toţi.

— Să vină prinţul dacă nu şi-a schimbat gîndurile !

Ferrix veni de îndată. Înţeleptul Polifază îi mîzgăli cu noroi structura călită, apoi întrebă :

— Să continui, prinţe ?

— Fă ce trebuie ! porunci Ferrix.

Atunci înţeleptul apucă o mînă de spurcăciune cleioasă, de praf, de lut şi de grăsime rîncedă, obţinute din măruntaiele celor mai ramolite mecanisme, şi cu asta mînji din gros pieptul boltit al prinţului, îi năclăi faţa strălucitoare şi sprînceana irizată şi trudi aşa pînă ce nici un mădular nu i se mai clinti cu sunet muzical, ci toate clefăiau ca o mlaştină stătută. Şi apoi înţeleptul pisă cretă, puse pulbere rubinie şi ulei galben şi făcu o pastă ; cu ea îl acoperi pe Ferrix din creştet pînă-n tălpi, dînd ochilor o umezeală abominabilă şi mustoasă, făcîndu-i torsul puhav, obrajii ca nişte larve ; îi adăugă feluriţi ciucuri de cretă untoasă ici şi colo şi, într-un sfîrşit, fixă pe creştetul regal un morman de şpan ruginit şi otrăvitor. Apoi îl conduse înaintea unei oglinzi de argint şi zise :

— Iată-te !

Ferrix îşi aruncă ochii în oglindă şi se cutremură, căci nu se mai vedea pe sine, ci un monstru hidos, leit imagine unei feţe-palide, cu înfăţişarea la fel de jilavă ca a unei pînze de păianjen plouate, fleşcăite, molatice — cu desăvîrşire greţos. Se întoarse şi trupul i se clătină ca o gelatină, după care exclamă tremurînd de scîrbă :

— Oare, Polifază, ţi-ai iesit din minţi ? Ia scîrboşenia asta de pe mîne neîntîrziat — şi stratul întunecat de dedesubt, şi pe cel palid de deasupra — şi ia mizeria infectă cu care mi-ai mînjit frumuseţea de clopot a capului, căci prinţesei îi voi stîrni oroare veşnică de mă va vedea într-o atît de dizgraţioasă formă !

— Greşeşti, prinţe, zise Polifază. Tocmai aici e nebunia ei, că socoate sluţenia frumuseţe şi frumuseţea sluţenie. Numai cu găteala asta poţi spera s-o vezi pe Cristal...

— Atunci aşa să fie !, hotărî Ferrix.

ÎNŢELEPTUL amestecă cinabru cu mercur şi umplu patru băşici şi le ascunse sub mantia prinţului. Apoi luă nişte foale, pline cu aer viciat dintr-o pivniţă mucegăită şi le îndesă în pieptul prinţului. Apoi turnă apă murdară şi apă curată în tuburi subţiri de sticlă pe care le aşeză, două la subsuori, două în mîneci şi două lîngă ochi. Cînd sfîrşi, îi zise :

— Ascultă şi ţine minte ce-ţi spun, altfel eşti pierdut. Prinţesa o să te pună la încercare să-ţi verifice adevărul spuselor. Dacă o să-ţi întindă o spadă şi o să-ţi poruncească să o strîngi de lamă, tu să storci pe ascuns băşica cu cinabru aşa ca roşul să curgă pe tăiş ; cînd o să te întrebe ce-i asta, să-i răspunzi : „Sînge !“. Şi, dacă prinţesa o să-şi apropie chipul nichelat de al tău, apasă-te pe piept pentru ca aerul să iasă din foale ; cînd o să te întrebe ce-i asta, să-i spui : „Respiraţie !“. Apoi prinţesa poate o să se prefacă mînioasă şi o să poruncească să ţi se taie capul. Pleacă-ţi-l cu supunere şi din ochi o să-ţi curgă apă şi, cînd o să te întrebe asta ce-i, să-i spui : „Lacrimi !“. După toate aceste încercări, ea ar putea încuviinţa să se conecteze cu tine, deşi nu sînt deloc încredinţat că aşa va fi ; mai degrabă ai să pieri de mîna călăilor.

— O, preaînţeleptule !, strigă Ferrix. Şi dacă mă cercetează dorind să afle obiceiurile feţei-palide şi cum se ivesc şi cum iubesc şi trăiesc, în ce chip oare-i voi răspunde ?

— Văd că nu-i alt mijloc decît să-mi leg norocul de al tău. Prea-bine ; am să mă deghizez şi eu în neguţător dintr-o altă galaxie — una non-spiralată, fiindcă doar acei galactici sînt pîntecoşi, şi am să-mi ascund sub veşminte nenumărate cărţi despre groaznicele obiceiuri ale feţei-palide. Astă ştiinţă nu ţi-o pot da, chiar de-aş dori, pentru că asemenea cunoştinţe sînt potrivnice unei minţi raţionale ; faţa-palidă face totul pe dos, într-un chip vîscos, plescăitor, indecent şi mult mai dezgustător decît ţi-ai putea închipui. O să poruncesc să-mi fie aduse volumele ; între timp, tu pune croitorul curţii să-ţi coasă un costum de faţă-palidă din fibrele şi

sforile potrivite. Plecăm îndată şi am să-ţi stau alături oriîncotro mergem, să-ţi spun ce să faci şi ce să zici.

Ferrix, încîntat, porunci să i se croiască o haină de faţă-palidă şi nu mai sfîrşi să se minuneze ; îi acoperea întreg trupul şi era făcută din nişte ţevi şi pîlnii, cu nasturi peste tot şi catarame, şireturi şi agrafe. Croitorul îi spuse felurite lucruri, de pildă ce se îmbracă întîi şi cum şi unde şi ce se leagă de ce, dar şi cum să iasă din acea încătuşare de haine cînd va sosi clipa.

Între timp, Polifază îşi puse veşminte de neguţător, piti sub faldurile lor tomuri groase, savante despre practicile feţei-palide, apoi porunci să i se aducă o cuşcă de fier, îl închise înăuntru pe Ferrix şi plecară împreună cu nava spaţială împărătească.

CÎND ajunseră la hotarele împărăţiei lui Armoric, Polifază merse pînă în piaţa cetăţii şi anunţă cu glas puternic că a adus o tînără faţă-palidă de pe tărîmuri îndepărtate şi că o vinde cui dă preţ mai bun. Slujitorii prinţesei îi duseră vestea şi ea rosti, după ce se gîndi puţin :

— O păcăleală, neîndoielnic. Dar nimeni nu mă poate păcăli, fiindcă nimeni nu ştie atîtea despre feţele-palide ca mine. Să vină la castel neguţătorul şi să ne arate marfa !

Cînd neguţătorul i se înfăţişă, Cristal văzu un bătrîn venerabil şi o cuşcă. În cuşcă şedea faţa-palidă şi faţa îi era cu adevărat palidă, de culoarea cretei şi piritei, şi ochii precum ciuperca udă, şi mădularele ca piftia. Ferrix la rîndu-i privi spre prinţesă, spre chipul ce părea să clinchetească şi să zumzăie, spre ochii ce sclipeau şi azvîrleau arcuri voltaice ca fulgerul de vară, iar focul din inimă i se înteţi înzecit.

„Pare o faţă-palidă", îşi zise prinţesa în sinea ei, dar cu glas tare rosti :

— Pesemne ai trudit mult, bătrîne, să acoperi sperietoarea asta cu noroi şi praf calcaros ca să mă păcăleşti. Ia aminte, însă, că sînt meşteră în tainele ăstei vajnice şi palide rase şi îndată ce am să vă dau în vileag potlogăria, unde vă stau picioarele o să vă stea şi capul !

Înţeleptul replică :

— O, prinţesă Cristal, cel pe care-l vezi închis în cuşcă e cea mai adevărată faţă-palidă. L-am răscumpărat cu preţul a cinci mii de hectare de material nuclear de la un pirat intergalactic şi cu plecăciune rogu-te primeşte-l în dar de la mine, care nu am dorinţă mai arzătoare decît să-ţi fiu pe plac, înălţimea ta.

Prinţesa luă o spadă şi o vîrî printre gratiile cuştii ; prinţul o apucă de tăiş şi-o vîrî sub straie cît să înţepe băşica cu cinabru şi coloră tăişul în roşu aprins.

— Ce-i asta ?, întrebă prinţesa şi Ferrix răspunse :

— Sînge !

Apoi prinţesa puse să se descuie cuşca, intră vitează şi-şi apropie faţa de a lui Ferrix. Prea-gingaşa apropiere îi bobină prinţului toate simţirile, dar înţeleptul îi făcu semn din ochi şi atunci strînse foalele cît să sloboadă aerul rău mirositor. Şi, cînd prinţesa întrebă : „Ce-i asta ?", Ferrix răspunse :

— Respiraţie !

— Negreşit eşti meşter neîntrecut, grăi prinţesa către neguţător cînd ieşi din cuşcă. Dar m-ai înşelat, aşa că o să mori împreună cu sperietoarea ta de ciori !

Înţeleptul plecă fruntea de parcă l-ar fi cuprins o mare trepidaţie şi jale şi, cînd prinţul făcu întocmai, picuri străvezii i se prelinseră din ochi. Prinţesa întrebă : „Ce-i asta ?" şi Ferrix răspunse :

— Lacrimi !

— Care ţi-e numele, o, tu, care stărui să cred că ai fi o faţă-palidă din nemărginirile Galaxiei ?

Şi Ferrix răspunse aşa cum îl învăţase înţeleptul :

— Înălţimea ta, mă cheamă Myamlak şi nu rîvnesc alta decît să mă cuplez cu tine în chip smîrcos, cărnos, puhav şi bălos, potrivit cu rînduielile poporului meu. Dintr-adins m-am lăsat capturat de pirat şi i-am cerut să mă vîndă negustorului pîntecos despre care auzisem că se îndreaptă spre împărăţia ta. Şi sînt nespus de recunoscător laminatei lui persoane că m-a adus încoace, pentru că mă umple iubirea de tine precum mîlul o mlaştină.

Prinţesa se arătă mirată nevoie mare,

căci cu adevărat vorbea în felul unei fețe-palide.

— Spune-mi tu care-ți zici Myamlak-față-palidă ce fac frații tăi în timpul zilei ?

— O, prințesă, rosti Ferrix, în zori se udă cu apă limpede, și-o toarnă pe mădulare și înlăuntrul lor fiindcă asta le e întru desfătare. Apoi merg încoace și-ncolo în chip fluid și vălurit și plescăie și sorb și cînd îi îndurerează ceva tremură și apă sărată le izvorăște din ochi, și cînd ceva îi înveselește tremură și sughit, dară ochii le rămîn relativ uscați. Și noi spunem tremuratului ud „plîns", iar celui uscat „rîs".

— Dacă-i așa cum spui, grăi prințesa, și împărtășești patima fraților tăi pentru apă, o să pun să fi azvîrlit în lac pînă ai să te umpli și o să poruncesc să ți se atîrne plumb de picioare, ca să te țină la fund, să nu sari afară din apă...

— Înălțimea ta, i-o întoarse Ferrix după cum îl dăscălise înțeleptul, dacă ai să faci asta, eu am să pier, fiindcă, deși se află atîta apă în noi, în jurul nostru și deasupra nu-i îngăduit să fie apă mai mult de un minut-două, altminteri recităm cuvintele „blub, blub, blub", care vor să zică rămas-bun de la viață.

— Dar ia spune-mi, Myamlak, cum te aprovizionezi cu energie ca să mergi de colo-colo, să plescăi și să sorbi, să tremuri și să te clatini ?

— Prințesă, răspunse Ferrix, acolo unde trăiesc eu sînt și alte fețe-palide, pe lîngă cele fără păr, fețe-palide care călătoresc mai ales pe patru picioare. Noi le înțepăm pînă-și dau sufletul și le fierbem și le prăjim rămășițele și le ciopîrțim și le tocăm și apoi le incorporăm corporalitatea într-a noastră. Cunoaștem trei sute șaptezeci și șase de meșteșuguri felurite de a ucide, douăzeci și opt cinci sute nouăzeci și șapte meșteșuguri felurite de a prepara cadavrele, iar umplerea trupurilor noastre cu acele trupuri (printr-o deschizătură numită gură) ne aduce nesfîrșită bucurie. Cu adevărat arta preparării cadavrelor e mai prețuită la noi decît astronautica și e numită gastronautică sau gastronomie — cu toate că n-are nimic de-a face cu astronomia.

— Asta înseamnă oare că vă jucați de-a cimitirele și vă prefaceți voi singuri în sicriele care îi închid pe fîrtații voștri cu patru picioare ?

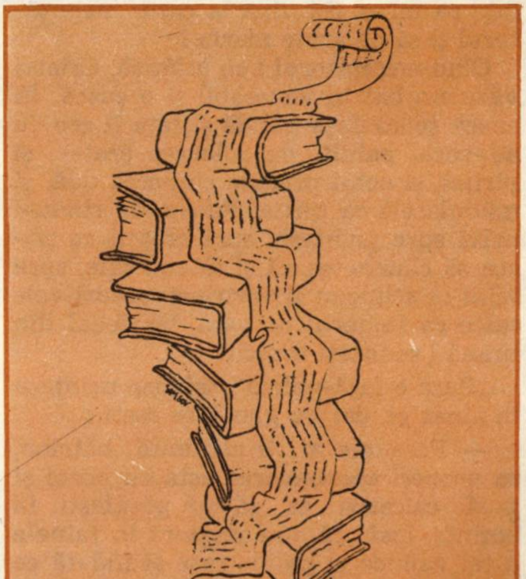
Întrebarea era cu primejdie, dar Ferrix, sfătuit de înțelept, răspunse așa :

— Asta nu-i joc, înălțimea ta, ci o nevoie, pentru că viața trăiește cu viață. Doar că am preschimbat nevoia într-o mare artă.

— Spune-mi atunci, Myamlak-față-palidă, cum vă construiți progeniturile ?

— Ca să fiu cinstit, nu le construim defel, zise Ferrix, ci le programăm statistic după formula lui Markov privind probabilitatea stocastică, emoțional-evoluțională deși distribuțională, și facem asta involuntar și prin coincidență, în vreme ce ne gîndim la o mulțime de lucruri care n-au de-a face absolut deloc cu programarea, fie ea statistică, alineară sau algoritmică ; iar programarea însăși are loc în mod autonom, automat și în întregime autoerotic, fiindcă sîntem în așa chip construiți, încît fiecare față-palidă se străduiește să-și programeze progeniturile doar pentru că e foarte plăcut s-o facă, dar programează fără program...

— Ciudat, zise prințesa a cărei erudiție în această privință era mai mică decît a înțeleptului Polifază. Dar cum anume faceți ?

— O, prinţesă !, grăi Ferrix. Noi sîntem înzestraţi cu aparate meşteşugite pe principiul cuplării feedback regenerative, deşi, desigur, totul se petrece în apă. Aparatele astea sînt o adevărată minune a tehnologiei, deşi le poate folosi şi cel mai mare idiot. Dar, ca să îţi înfăţişez cum anume decurge activitatea lor, aş fi nevoit să citesc nemăsurat de mult, căci problema e de maximă complexitate. Şi cu toate astea, e straniu să te gîndeşti că nu noi am născocit metodele astea, ci mai degrabă ele, ca să zic aşa, s-au născocit singure. Dar, chiar aşa fiind, sînt perfect funcţionale şi nu avem nimic împotrivă-le.

— Cu adevărat eşti o faţă-palidă !, exclamă Cristal. Cele ce-mi spui par a avea înţeles, deşi nu au nici un grăunte. Căci cum poate fi cineva cimitir fără să fie cimitir sau să-şi programeze progeniturile fără program ? ! Da, eşti într-adevăr o faţă-palidă, Myamlak, şi dacă asta ţi-e dorinţa nestrămutată, am să mă cuplez cu tine într-un circuit închis matrimonial şi ai să urci pe tron alături de mine... dacă mai treci şi ultima încercare.

— Şi care-i asta ?, întrebă Ferrix.

— Trebuie..., începu prinţesa, dar deodată bănuiala i se furişă din nou în suflet şi întrebă : Spune-mi întîi ce fac fraţii tăi noaptea ?

— Noaptea zac ici şi colo, cu mîinile îndoite şi picioarele sucite şi aerul intră şi iese din ei şi în timpul ăstui proces creşte dinlăuntrul lor un hîrşîit ce-aminteşte de ascuţirea unui fierăstrău ruginit.

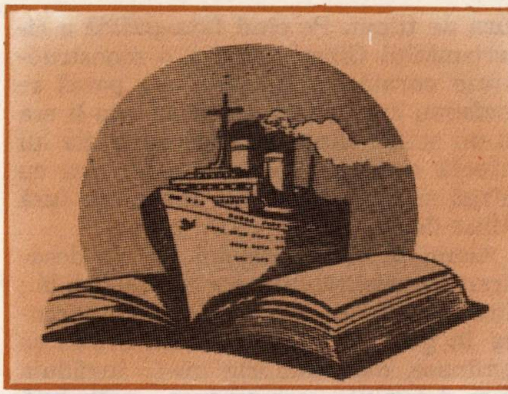
— Prea-bine ! Iată încercarea : dă-mi mîna !, porunci prinţesa.

Ferrix i-o dădu şi ea i-o strînse pînă cînd prinţul ţipă cu glas puternic, aşa cum îl sfătuise înţeleptul. Şi ea îl întrebă de ce a ţipat.

— De durere !, răspunse Ferrix.

Auzind aşa, prinţesei i se spulberă îndoiala că n-ar fi faţă-palidă şi porunci ca neîntîrziat să se purceadă la pregătirile pentru nuntă.

DAR aşa se întîmplă că-n aceeaşi clipă nava spaţială a cibercontelui Ciberhazy, principele elector, se înturnă din expediţia interstelară pornită în

căutarea unei feţe-palide (şiretul ciberconte nădăjduia să intre în graţiile prinţesei). Polifază, peste măsură de tulburat, alergă la Ferrix şi-i zise :

— Prinţe, nava lui Ciberhazy tocmai a sosit şi i-a adus prinţesei o faţă-palidă adevărată... am văzut-o cu ochii mei. Trebuie să fugim cît putem de iute, căci orice înşelătorie n-o să mai fie cu putinţă cînd prinţesa o să vă vadă alături ; vîscoşenia lui e şi mai vîscoasă decît ne-am închipuit, scîrboşenia lui e şi mai scîrboasă ! Vicleşugul nostru o să fie descoperit şi-au să ne descăpăţîneze !

Ferrix, totuşi, nu putea îngădui un zbor infam, întrucît patima lui pentru prinţesă era neţărmurită, aşa că zise :

— Mai bine să mor decît s-o pierd !

În vremea aceea Ciberhazy, auzind de pregătirile de nuntă, se furişase pe fereastră în încăperea în care şedeau ei şi auzise totul ; pe dată se grăbi la castel, nemaiîncăpîndu-şi în piele de mîrşavă bucurie, şi-i spuse prinţesei :

— Ai fost înşelată, înălţimea ta, căci aşa-zisul Myamlak e un muritor obişnuit, nu o faţă-palidă. Iată adevărata faţă-palidă !

Şi arătă spre lucrul care fusese băgat în încăpere. Lucrul îşi umflă pieptul păros, clipi din ochii apoşi şi zise :

— Eu faţă-palidă !

Prinţesa îl chemă îndată pe Ferrix şi, cînd i se înfăţişă şi îl văzu alături de lucrul acela, înşelăciunea înţeleptului ieşi la iveală ca uleiul deasupra apei. Ferrix, deşi era văcsuit cu noroi, praf şi cretă, mînjit cu grăsime, şi clipocea cînd păşea, îşi ascundea anevoie statura electrocavalerească, ţinuta plină de măreţie, lăţimea umerilor de oţel, călcă-

tura de tunet. Pe cînd fața-palidă a cibercontelui Ciberhazy era o monstruozitate curată ; la fiecare pas parcă se revărsau ciubere cu mocirlă, fața îi era ca un smîrc slinos ; de la respirația lui infectă oglinzile toate se așternură cu mîzgă și niște fiare din apropiere fură atinse de rugină.

Acum prințesa pricepu cît de desăvîrșit de revoltătoare era o față-palidă ; cînd vorbea, un vierme roz i se zvîrcolea în gură, dînd să iasă. În sfîrșit se luminase, dar mîndria nu-i îngăduia să-și dezvăluie schimbarea petrecută în adîncul sufletului. Așa că rosti :

— Să se lupte și învingătorul o să aibă mîna mea...

Ferrix îi șopti înțeleptului :

— Dacă atac spurcăciunea asta și o stric, o prefac în noroiul din care a ieșit și înșelătoria noastră o să iasă la iveală cînd o să cadă lutul de pe mine și o să mi se arate oțelul. Ce să fac ?

— Prințe, răspunse Polifază, nu ataca ; apără-te doar !

Combatanții pășiră în curtea castelului, fiecare cu o spadă, iar fața-palidă se năpusti asupra lui Ferrix așa cum mîlul se năpustește într-o mlaștină, și dansa în juru-i gîlgîind, dîrdîind, gîfîind și se clătina în fața lui cu spada și spada pătrunse în lut și se sfărîmă de oțel, iar fața-palidă se prăvăli pe prinț cînd lovi, și se stîlci de el și se sparse și se împrăștie și se sfîrși.

Dar lutul uscat, odată înlăturat, alunecă de pe umerii lui Ferrix și dezvălui adevărata lui natură oțelită ; el se cutremură așteptîndu-și osînda. Și totuși în privirea cristalină a prințesei întrezări admirație și abia atunci înțelese cît i se schimbase ei înclinarea sufletului.

ȘI astfel s-au veselit în cuplarea matrimonială, care e veșnică și reciprocă — veselie și fericire pentru unii, pentru alții nenorocire pînă în mormînt — și domniră mult și înțelept, programînd nenumărate progenituri. Pielea feței-palide a cibercontelui Ciberhazy fu împăiată și pusă în muzeul împărătesc, spre veșnică aducere aminte. Stă acolo și azi, o sperietoare slăbănoagă și deșirată, cu păr pe ea. Mulți așa-ziși înțelepți spun că nu-i decît o înșelătorie, o potlogărie și nimic mai mult, că nu există asemenea lucru ca cimitirele-fețe-palide, cu nas de cocă și ochi cleioși, și nici n-a existat vreodată. Ei, poate că a fost doar o născocire, fără sîmbure de adevăr — sînt destule povești pe lume. Și totuși, chiar dacă povestea nu-i adevărată, are un grăunte de înțeles, e amuzantă și merită s-o spui mai departe.

Traducere de Val. TRAIAN

UMOR

— Să știi că nu-mi place cum îți șade tunsă scurt!
— Zău? Dar pe mine m-ai întrebat dacă îmi place cum îți șade cînd ai început să chelești?

— De ce citești romanele polițiste de la sfîrșit spre început?
— Așa aflu mai repede decît detectivul cine-i criminalul!

— Vai, dragă, ce rochiță superbă ai! De unde ai luat-o?
— De la magazin.
— Și de ce n-ai luat-o întreagă?

— Ce-ai făcut înainte de a te căsători cu mine?
— Tot ceea ce am dorit...

Petrișor trece pe stradă cu mama și vede ieșind de la Fotograf doi tineri căsătoriți.
— Mamă, de ce mireasa e îmbrăcată în alb?
— Pentru că e cea mai frumoasă zi din viața ei.
— Și atunci mirele de ce e îmbrăcat în negru?

— Tăticule, filmul ăsta e foarte vechi!
— De unde știi?
— Păi, uite cîte locuri de parcare goale sînt!

— Tăticule, ție ți-e frică de iepuri?
— Nu.
— Atunci de ce cînd pleci la vînătoare îți iei pușca și cîinele?

— Mămico, cu tăticu s-a întîmplat ceva...
— De ce, puișor?
— Se crede Moș Gerilă!

Richard MATHESON

CURIER INTERPLANETAR

TÎNĂRĂ VENUSIANĂ ÎNSINGURATĂ ; drăguţă : da ; uşor de abordat şi agreabilă în societate ; tandră şi deosebit de veselă. Fericită să corespondeze cu un bărbat-terrian cu aceleaşi caracterixtici.

LOOLIE
Vert Logis — Venus

5 iulie 1951

Dragă Loolie,

Nu ştiu ce mi-a venit să mă lansez în această corespondenţă, dar sînt prea obosit ca să-mi mai pun întrebări. Ai petrecut vreodată o noapte întreagă făcînd calcule astrofizice ? Eu tocmai am făcut-o şi sînt groggy.

Aceasta-i cauza pentru care răspund direct anunţului dumitale. De fapt ce mai contează ? Doresc să-mi ofer o jumătate de oră de destindere înainte de a merge la culcare şi am chef să mai pun la treabă vechea mea maşină de scris.

Puţin îmi pasă dacă locuieşti pe Venus sau pe Pluto sau într-o colibă de stuf la Kehalik Kahooey, în Hawaii. Tot ceea ce sper e că n-ai nimic de vînzare.

Este realmente interesant de aflat dacă într-adevăr există oameni pe Venus, Marte sau oricare dintre ghemotoacele astea de hîrtie care se-nvîrt în jurul bătrînului nostru soare.

Bine : admit că nu ştii nimic despre Terra, că habar n-ai cum arată. E straşnică Terra şi-ar trebui s-o iubeşti la nebunie, Tînără Venusiană Însingurată.

Ce-i jocul ăsta, frumoaso ? Dar aceste aluzii : „uşor de abordat" ? Ar trebui să mă informez despre dumneata, pe legea mea !

„Drăguţă : da". Asta ce mai e ? În ceea ce mă priveşte, drăguţ : nu. Dar sînt şi eu „deosebit de vesel". Mă trezesc seara tîrziu să-mi exprim bucuria, cam peste tot, mai ales atunci cînd, cu Willy (colegul meu de cameră), am înghiţit cîteva păhărele din acea băutură obţinută prin fermentarea orzului.

Apropos, există bere pe Venus ?

Venus ! „Uşoară adiere de pe Venus !" Acesta este titlul unui spectacol de varietăţi care se prezintă aici. Venus este zeiţa dragostei, cred. Semeni cu Mary Martian ? Nu cred. Dar dacă ai semăna cu Ava Gardner... Atunci să mi se reţină de urgenţă un loc într-una din rachetele lui Sam... îmi strîng boarfele şi, la drum spre Venus !

Cine sînt ? Cine este clovnul care scrie pe un ton semi-glumeţ şi care face pe ironicul ?

Numele : Todd Baker. Profesia : Student la astronomie, la colegiul din Fort, Indiana, subvenţionat de un bătrîn bonz care s-a ţicnit citind proza fantastică a lui Charles Fort.

Dar, ia stai ! Mă gîndesc că dacă trăieşti realmente pe Venus (ceea ce uit mereu, pentru că am impresia că toate nu-s decît cacialmale), în fine, dacă, zic, locuieşti realmente sus, în lumea aceea fantomatică şi nebuloasă, n-ai să pricepi o boabă din divagaţiile mele.

Deci, pentru a face un mic exerciţiu mintal şi ca să-mi pun meningele la treabă, am să presupun că trăieşti într-adevăr pe Venus. Distanţa medie faţă de soare = 108 milioane de kilometri ; excentricitate = 0,0068 ; înclinarea eliptică = 323'38".

Scuze ! Iată că mă las furat de cifre care îmi sar în minte ca peştii în plasă. Aşa se-ntîmplă după ce-ai trudit la cal-

cule : integrale, diferenţiale, funcţii de funcţii... nu te speria, frumoaso ! Mai bine rămîi însingurată pe Venus !

Aparţin genului mascul. Sînt sănătos la minte, în ciuda stilului epistolar care ar putea sugera contrariul. Am petrecut trei ani absurzi la colegiul Fort ca să mă pregătesc pentru o viaţă total anonimă, consacrată studiului acestor gămălii de ac pe care cineva a avut ideea îndrăzneaţă să le agaţe acolo sus, pe fondul întunecat al bolţii cereşti.

Strigăt în noapte : n-aş fi putut să fiu un simplu instalator ? Nicidecum ! Trebuia să măsor temperatura fiecărei stele şi să dau un diagnostic... „Hm, pacienta îmbătrîneşte ; nu mai are de trăit mai mult de 95 de miliarde de ani".

Bine ! Fără metafore ieftine şi lipsite de o „deosebită veselie" şi fără consideraţii sarcastice.

Aici este Terra. Are un diametru de 12 756 km. Nu mă întreba de ce : secret.

Eu sînt un bărbat-al-Terrei-cu-aceleaşi-caracterixtici. Am 26 de ani, ceea ce înseamnă că am urmat un proces de evoluţie fizică şi mentală (fizică în orice caz) timp de 26 de ori 365 de zile. Terrei îi trebuie 365 de zile pentru a face un tur în jurul Soarelui (o zi fiind rotaţia completă a numitului ghemotoc în jurul propriei axe).

Pe Terra, pe acest continent, pe o bucată de pămînt a acestei emisfere se află o ţară numită Statele Unite ale Americii. În această ţară se găseşte statul Indiana şi în statul Indiana se găseşte Fort. La Fort se află un colegiu, în acest colegiu mă aflu eu şi în mine s-a născut ideea idioată de a scrie unei fete care se pretinde locuitoare a planetei Venus.

Să îţi spun ce-o să facem.

O să-mi vorbeşti despre Venus. Noi, cei de aici, sărmane creaturi, n-o putem vedea, înţelegi ?

Deci îmi vei da cîteva informaţii şi cifre despre acea planetă. Ai putea chiar să-mi trimiţi cîteva eşantioane de rocă, de plante etc. Ce zici ? Aici te-am încuiat !

În orice caz, chiar dacă nu eşti decît o simplă locuitoare a Terrei care se amuză făcînd o glumă, dă-mi de veste data viitoare cînd vei mai fi cu creionul în fierbere.

Şi acum, în scutece ! Am patru ore bune de somn înaintea mea : asta înseamnă o noapte !

Retrag ce-am spus ; Willy a început să sforăie...

De pe planeta mea înfloritoare
mii de salutări
Todd Baker
1729 Strada J
Fort, Indiana.

7 iulie 1951

Oh, dragă Toddbaker !

Nu-i minunat să primeşti veşti de la dumneata ? 'S recunoscătoare foarte. Ce bine din partea ta. Aş vrea să am carte-pentru-tradus mai nouă dar nu sînt pe-aici. Înţelegi ? „Scuză-mă dragă !"

Am primit mesajul dumitale. Repede, a sosit repede adus de gardienii mei. Atît fericită sînt că i-ai scris lui Loolie. N-am primit alte mesaje, doar pe-al tău. N-aş fi fost atît de fericită dacă n-aş fi primit răspuns deloc. Am muncit tare să reuşesc să plasez nota asupra persoanei mele în locul în care l-ai văzut. Mă exprim corect, nu-i aşa ?

În mesajul tău sînt multe lucruri care nu erau cunoscute de mine. Cartea-pentru-tradus e veche, înţelegi ? Nu există acolo Kehalik Kahooey, Hawaii. E o planetă ?

Eu sînt aici pe Crst. Aceea pe care voi o numiţi Venus. „Straşnic loc" în argou. E bine ? „Dumneata eşti drag mie".

Oh, da, eu sînt iubitoare a Terrei. Dar mai mult a lui Toddbaker al său. N-am gîndit rămînem acolo după... aşteaptă acum : trebuie să-mi caut cuvîntul potrivit... după căsătorie. Nu !

Nu. Mă gîndisem că vei veni pe planeta mea. Dar mai tîrziu va fi timp pentru a decide asta. Fără griji, nu-i aşa scumpule. „Uşor de abordat" este o expresie rea, acum dau seama. Eu sînt soci-abilă, asta-i ; şi cap-abilă de a avea mulţi copii. Zece odată, imediat. Vei fi mîndru. Şi drăguţă : da, sînt. Şi tu ştiu că frumos. Stiu. Vom fi atît fe-

riciţi! „OH, scumpul meu! E bun de ştiut!“

Nu sînt zeiţa dragostei. Dar te iubesc. Contează cum?

Sînt bucuroasă că ai un coleg de cameră. Fireşte el nu poate rămîne cu noi aici pe Crst. Totuşi, dacă Willy (cum zici că este numele lui) doreşte o Tînără Venusiană Însingurată, pot să găsesc. Cunosc multe. Toate la fel de frumoase; atît de frumoase ca mine. Da.

Mary Martian? Nu ştiam că planeta voastră întreţine relaţii cu cea de-a patra planetă a Unităţii Siderale Centrale. Noi n-o credeam locuită. E bine totuşi. Am spus-o exploratorilor noştri spaţiali. Ei sînt bucuroşi să afle acest lucru. Davy Jones şi Ava Gardner necunoscuţi. Cine-i Sam?

Oh, scumpule, nu-i îngrozitor?! Eu ştiu că tu eşti frumuseţe şi dragoste. Vom fi îndrăgostiţi unul cu celălalt, împreună. Oh, ce scump! Mulţi bebeluşi.

Fort, nu ştiu. Am ales un loc la întîmplare şi mi-am pus gardienii să coboare să povestească despre însingurarea mea. Sînt prima care încearcă. Dacă este merge bine — şi a mers bine, da! Acum voi povesti ţie restul despre eu. Am 207 surori. Drăguţe. Frumoase toate. Le vei iubi cînd te vor vedea.

Cifrele despre care spui, nu toate sînt exacte, dar e bine şi aşa. Trimit o pagină suplimentară cu note. Să vezi cum arată ele. Formule, legi, adevăruri despre lucrurile de aici. Într-o cutie voi trimite cîteva eşantioane de roci şi celelalte.

Talia mea este de L. Aceasta înseamnă cred opt picioare şi cinci degete în măsurile voastre. Sînt foarte tînără. Cred că n-are importanţă că te măriteşti cu aproape un copil. Pot deja să am copii. Cel puţin 200.

Şi acum trebuie să-ţi spun acest mesaj din partea lui Loolie draga. Eu acum, curînd voi veni să te iau. Dumneata îţi va place mai bine pe Crst decît pe recea, glacială Terra atît de lipsită de căldură şi de aer. Aici este plin de căldură în tot timpul U-ului, adică a anului în limba voastră. 224,7 zile aproape.

Acum, dragă Toddbaker, a-dios, pentru moment. Curînd veni-voi. Cît de mult fericiţi vom fi! Da! „Scumpul meu, îţi trimit toată dragostea mea“.

Un sărut

Loolie

1729 — Strada J, Fort, Indiana

10 iulie 1951

Către

Serviciul de Mică Publicitate, „Saturday Review“, 25 West, Strada 45, New York 19, N.Y

Domnilor,

Aş dori să obţin cîteva relaţii despre anunţul publicat în numărul din 3 iulie din partea unei „Tinere Venusiene Însingurate“.

Am scris acestei persoane care se pretinde locuitoare a planetei Venus — crezînd, fireşte, că este vorba de o glumă.

Or, două zile mai tîrziu după expedierea scrisorii, am primit răspuns.

Faptul că acest răspuns a fost redactat agramat nu dovedeşte nimic.

Totuşi, în acelaşi timp cu scrisoarea în discuţie, mi-au parvenit o foaie cu date numerice şi o cutie cu eşantioane de plante şi minerale care provin, după cum pretinde „Tînăra Venusiană“, de la planeta ei.

Un profesor de la colegiul meu din Fort procedează acum la o examinare a eşantioanelor şi datelor numerice. Pînă acum n-a emis nici o părere.

Eu sînt de părere, de pe acum, că aceste eşantioane aparţin unor varietăţi de plante necunoscute pe pămînt. Ele provin, ei bine, de pe altă planetă, sînt practic convins de acest lucru.

Aş dori să aflu cum a reuşit această persoană, oricine ar fi ea, să intre în legătură cu Dvs. şi să-şi insereze anunţul în publicaţia Dvs.

Anunţul nu mi se pare deloc potrivit ţinutei sobre pe care, după chiar afirmaţia Dvs., doriţi să o daţi revistei Dvs.

Această „Tînără Venusiană“, Loolie, vorbeşte despre căsătorie! Despre o coborîre pe Pămînt ca să mă ia!

Vă rog să binevoiţi a-mi răspunde de urgenţă, căci este vorba de o chestiune extrem de presantă.

Cu mulţumiri anticipate,

Todd Baker

Domnule,

Avem în faţă scrisoarea Dvs. din 10 ale lunii curente, a cărei semnificaţie, mărturisim, nu reuşim s-o găsim. Nici un anunţ asemănător cu cel pe care-l pomeniţi n-a apărut în coloanele numărului nostru din 3 iulie.

După părerea noastră aţi fost victima unei glume proaste.

Am luat totuşi legătura cu reprezentanţii noştri din Fort, care vor proceda la o anchetă în legătură cu această problemă.

Rămînem, în întregime la dispoziţia Dvs., în caz că veţi crede de cuviinţă să faceţi din nou apel la serviciile noastre.

Cu cele mai bune sentimente,
J. Linton Freedhoffer

M. Todd Baker, 1729, Str. J, Fort, Indiana

Domnule Profesor Reed,

Am trecut să vă văd, dar nu vă aflaţi în biroul Dvs.

Sînt noutăţi ?

Sînt destul de îngrijorat. Dacă veţi constata că aceste eşantioane sînt autentice, cum de altfel cred, sînt un om terminat. Mi se face pielea de găină numai gîndindu-mă la puterea fantastică a acestei Loolie.

Nu voi înţelege niciodată cum a reuşit să-şi strecoare anunţul în „Saturday Review", dar sper sincer că este totuşi vorba de o glumă proastă.

În caz contrar...

De îndată ce veţi ajunge la vreo concluzie, vă rog să fiţi atît de amabil să mi-o aduceţi la cunoştinţă.

Todd Baker

Toddy amice,

A telefonat prof. Reed. Se pare că a constatat că eşantioanele (ai vreo idee despre ce e vorba ?) sînt absolut autentice. Că provin de pe o altă planetă. De cine-şi bate el joc ?

În orice caz, ţi-a lăsat vorbă să treci pe la el diseară ca să-i asculţi gargara. O fi luat-o razna bătrînu' ?! Frumos ar fi !

Cu acestea, am şters-o la masă.

Al tău cu adoraţie, colegul tău de cameră, etern student în anul II,

Willy

P.S. A sosit o scrisoare pentru tine.

Oh, scumpul meu Toddbaker ! Gîndeşte-te ! Ce noroc ! Am obţinut o navă spaţială specială. Acum pot veni imediat, chiar mîine. Oh, fericire ! „Strînge-ţi boarfele, iubitule !" Vin să te iau cu mine. Sînt atît de plină de bucurie !

Te rog grăbeşte-te !
Mii de sărutări,
LOOLIE

Loolie !

Nu ! Nu poţi face una ca asta ! Eu sînt un om-al-pămîntului. Lasă-mă să rămîn aşa ! Şi tu rămîi unde eşti ! Nu voi merge cu tine nicăieri. Te-am prevenit.

Te rog !

Rămîi unde eşti !

Todd Baker

P.S. Am o puşcă de vînătoare. Ai grijă !

Extras din „DAYLY TRIBUNE" 13 iulie 1951

GLOB ZBURĂTOR DEASUPRA CAMPUSULUI UNIVERSITAR

Mai mult de 30 de studenţi şi locuitori din Fort afirmă că au zărit noaptea trecută un glob zburînd în aer. Conform rapoartelor ce ne-au parvenit, globul a planat deasupra campusului cel puţin 10 minute înainte de a dispărea dincolo de periferia oraşului.

Dragă jurnalule,

Ei bine, iată-mă înapoi. Nu mai înţeleg nimic. M-am înşelat. Totul pare acum atît de ciudat.

M-am străduit atîta pentru a strecura anunţul în acea publicaţie terriană. Apoi acest Toddbaker şi-a dat osteneala să-mi răspundă. Am crezut că am reuşit, că am, în sfîrşit, un compa-

nion. Părea atît de interesat şi atît de fermecător!

Dar, Cerule! Cînd i-am spus că trebuie să devenim consorţi a protestat ca şi cum ar fi fost ceva îngrozitor. De ce oare? Credeam că era pur şi simplu timid, cum sînt la noi masculii epuizaţi.

De asemenea, în faza a treia, m-am suit la bordul navei (pe care — vai! — m-am chinuit atît s-o procur). Am coborît acolo în aproximativ 7ek-i şi jumătate. Am rămas suspendată cam o jumătate de ek deasupra locului înverzit pe care se înălţau nişte clădiri înalte. Acolo, cu ajutorul detectorului de protoni, am localizat undele lui Toddbaker şi m-am îndreptat către acea Stradă J unde locuieşte.

Am aterizat în spatele edificiului lui personal.

Am coborît din navă şi m-am îndreptat spre acel edificiu. Am detectat poziţia lui Toddbaker cu ajutorul detectorului portativ. Undele îmi parveneau liber printr-o deschidere pătrată aflată sus, pe perete.

Am evacuat aerul din centură pentru a putea urca pînă acolo. Am intrat prin deschizătură. M-am simţit tare la strîmtoare.

El era acolo.

Ce şoc!

Ţinea în mînă un obiect lung şi strălucitor pe care-l îndrepta spre mine. Apoi l-a lăsat să cadă şi a spus ceva.

Nu ştiu cum procedează aceşti oameni-ai-Terrei pentru a se face înţeleşi! Era un bolborosit foarte bizar, înăbuşit. M-a privit fix şi cavitatea din care ieşea vocea s-a mărit. Apoi s-a lărgit dezvelind dinţii.

Organele văzului, situate în partea superioară, au început să se rotească şi au dispărut. Cred că aura mea a fost de vină. A întins braţele spre mine şi a făcut un pas înainte. Apoi a căzut la pămînt scoţînd un strigăt ascuţit: „Mama".

M-am apropiat să-l examinez. Oh, là, là!

N-avea nici pe departe aceleaşi caracterixtici. Şi nu se putea nicicum trece peste asta. Era atît de fragil, de palid! Mă-ndoiesc că fiinţele din rasa lui pot dura prea mult timp; şi aşa de mici!

Aşa că l-am lăsat acolo, sărăcuţul! Fusesem atît de fericită înainte. Acum sînt iar însingurată. Îmi doresc un companion.

Ce-i de făcut acum? Nimic. Ori poate, dacă totuşi...

20 iulie 1951

Dragă Doamnă Baker,

Cred că aţi face bine să veniţi să-l luaţi pe Todd acasă. Este într-o stare de plîns. Nu mai merge la nici un curs şi nu mai mănîncă nimic. Toată ziua stă în cameră şi priveşte fix. Toată săptămîna n-a dormit decît cîteva ore şi, cînd în fine s-a prăbuşit de oboseală, n-a încetat să mormăie în somn şi să strigă „LUI". Noi nu cunoaştem nici o „Lui".

Azi după-amiază am găsit în coşul de hîrtii aceste două scrisori pe care le pun lîngă a mea. Eu nu înţeleg nimic. Totuşi aţi face bine să veniţi să-l luaţi pe Todd acasă.

În grabă,
Willy

Scrisoare anexată:

Domnule,

Cu regret vă facem cunoscut că nu putem accepta inserarea anunţului Dvs. personal în coloanele revistei noastre. În consecinţă vi-l returnăm o dată cu scrisoarea noastră.

A doua scrisoare anexată:

Loolie!

Sînt dezolat. Nu ştiam că eşti aşa de mare şi aşa de frumoasă. Vrei să revii? Te rog! Te voi aştepta zi de zi.

Cu toată dragostea,
Todd

TÎNĂRĂ VENUSIANĂ ÎNSINGURATĂ; drăguţă: da; uşor de abordat şi agreabilă în societate; tandră şi deosebit de veselă. Fericită să corespondeze cu un bărbat-marţian cu aceleaşi caracteristici.

N.B. *Cunosc pe Mary Martian.*

Loolie, *Vert-Logis, Venus*

Traducere de Dorian OPINCARU

Murray LEINSTER

UN CALCULATOR NUMIT JOE

JOE ieşise de pe bandă pe 3 august şi pe 5 sosi în oraş Laurine. În după-amiaza aceea am salvat civilizaţia. Aşa cel puţin văd eu lucrurile. Laurine este o blondă de care am fost îndrăgostit la nebunie cu ani în urmă, iar Joe e un calculator pe care l-am azvîrlit în fundul pivniţei, unde a şi rămas de atunci. A trebuit să-l plătesc, fiindcă le-am spus că l-am spart, şi uneori îmi spun că ar trebui ori să-l repun în funcţiune ori să iau o secure. Ştiu că într-o zi voi face sau una sau alta. Sper să aleg securea. Mi-ar prinde bine unu sau două milioane de dolari şi Joe mi-ar putea explica cum să-i cîştig, căci Joe e al dracului de instruit ! Dar mi-e teamă să încerc. După toate cele întîmplate, cred într-adevăr că debranşîndu-l am salvat civilizaţia.

Rolul pe care Laurine îl joacă în povestea asta este că mă face să simt fiori de gheaţă pe şira spinării numai cînd mă gîndesc la ea. De fapt am o soţie cu care m-am căsătorit după ce m-am despărţit de Laurine, disperat, în stilul romantic. E o soţie bună şi mi-a făcut copii ; sînt insuportabili, dar îi iubesc mult. Dacă stau în banca mea, pot să-mi sfîrşesc zilele pescuind şi bucurîndu-mă de o pensie. Da, numai că există şi Joe, şi Joe mă nelinişteşte.

Lucrez pentru compania de calculatoare. Treaba mea este să repar calculatoare şi, cu toată modestia, trebuie să spun că nu mă descurc tocmai rău. Înainte reparam televizoare. Pînă în ziua cînd Carson a inventat circuitul acela alambicat care selectează la cerere X milioane de alte circuite — teoretic un număr nelimitat. La început l-au utilizat ca maşină de calculat, apoi l-au cuplat la un sistem integrator şi la o bancă de date, iar cînd i-au adăugat şi un ecran au descoperit că au fabricat un fel de calculator. Asta i-a surprins puţin, dar au fost mulţumiţi. Se întreabă mereu ce pot face asemenea calculatoare şi, în aşteptare, toată lumea are cîte unul acasă.

Priviţi ecranul. Aveţi un calculator acasă. Seamănă cu un televizor, numai că în locul butoanelor există o claviatură ; formulaţi cu ajutorul ei ceea ce vreţi să obţineţi. Calculatorul e legat de banca de date, care are un circuit echipat cu relee. Să presupunem că bateţi „Programul SNAFU" — releele din bancă stabilesc conexiunea şi programul difuzat de SNAFU apare pe ecranul dumneavoastră. Sau puteţi bate : „Telefonul lui Sally Hancock" şi vă treziţi conectaţi prin sunet şi imagine cu calculatorul lui Sally Hancock. Dacă cereţi buletinul meteo sau întrebaţi cine era Subsecretar de Stat în timpul administraţiei Garfild, veţi primi răspunsul tot pe ecran. Şi asta datorită releelor cu care este echipată banca de date. Banca este o clădire mare care conţine tot ce există în materie de invenţii şi înregistrări ale tuturor emisiunilor realizate vreodată — ea este legată cu celelalte bănci din ţară — şi tot ceea ce vreţi să ştiţi, să auziţi, bateţi pe claviatură şi vi se va răspunde. Puteţi să vă rezolvaţi astfel şi problemele pe care le aveţi, căci ţine loc de farmacist, medic, fizician, astronom şi ghicitor. Singurul lucru pe care calculatorul n-o să vi-l spună este ce înţelege exact nevasta dumneavoastră prin acea exclamaţie, rostită pe un ton cu totul aparte : „Ah! crezi asta ?" Calculatoarele nu se pri-

cep destul de bine cînd e vorba de femei. Ele trebuie să aibă de-a face cu lucruri raţionale.

Ni s-a spus că ele, calculatoarele, au schimbat civilizaţia. Şi Joe ar fi trebuit să fie un calculator perfect normal, rezolvînd în locul bieţilor părinţi temele copiilor. Probabil însă că în timpul montajului s-a făcut o greşeală. O eroare atît de mică, încît n-a fost descoperită nici de instrumentele de precizie, dar care a făcut din Joe o persoană. La început ori nu şi-a dat nici el seama bine de ceea ce s-a întîmplat, ori, fiind o fiinţă logică, şi-a spus că, dacă se va observa că este altfel decît celelalte, va fi aruncat la fiare vechi. În treacăt fie spus, ar fi fost o idee strălucită. Pe scurt, a trecut toate testele fără să se observe nimic şi a fost instalat în apartamentul domnului Thaddeus Korlanovitch în East Seventh Street, la numărul 119, etajul II, uşa din faţă. Pînă aici, totu-i în regulă.

INSTALAREA a avut loc în seara zilei de sîmbătă. Duminică dimineaţa copiii Korlanovitch au urmărit emisiunea pentru copii. La prînz părinţii Korlanovitch i-au smuls pe puşti din faţa calculatorului şi i-au îngrămădit în maşină. Apoi s-au întors să-şi ia sandvişurile pe care le uitaseră şi unul dintre puşti a profitat de ocazie ca să ceară emisiunea pentru copii ce fusese transmisă cu o săptămînă în urmă. Părinţii îi grăbiră să iasă şi uitară să-l stingă pe Joe.

Era la ora prînzului. Înainte de ora două nu s-a întîmplat nimic. Se instalase calmul dinaintea furtunii. Laurine nu sosise încă în oraş, dar acest lucru nu va întîrzia să se întîmple. Mi-l imaginez pe Joe, singur-singurel în apartament, bîzîind încetişor şi căzînd pe gînduri. După un timp a părăsit probabil emisiunile pentru copii în favoarea celor dedicate mîncării, dar cred că a sfîrşit prin a se preocupa de explorarea băncii de date. Nu există un singur fapt demn de acest nume care să nu fie înregistrat în vreuna din aceste bănci. Nu materia primă este cea care lipseşte. Şi Joe se puse pe treabă.

Înţelegeţi, nu că ar fi vicios ! Nu seamănă cu nici unul din acei roboţi ticăloşi care vor să înlocuiască rasa umană cu nişte maşini dotate cu creier. Joe este însă ambiţios. Dacă aţi fi o maşină, aţi vrea să faceţi treaba cît mai bine, nu ? Ei bine, Joe este la fel. E un calculator şi vrea să-şi facă bine treaba. Calculatoarele pot să facă lucruri pe care fiinţele omeneşti nu le pot face sau la care încă nu s-au gîndit, şi el a încercat să procedeze în aşa fel, încît aceste lucruri să fie cerute calculatoarelor.

Asta-i tot. Absolut tot. Dar e de-ajuns, credeţi-mă !

CĂTRE ora două după-amiază atmosfera e mai degrabă liniştită la serviciul de întreţinere. Jucăm cărţi. Apoi unul dintre băieţi îşi aminteşte că trebuie să-şi sune nevasta. Se îndreaptă spre un calculator şi cere să-i facă legătura acasă. Ecranul strănută apoi se luminează.

— Avem plăcerea să vă anunţăm că serviciile noastre s-au extins şi îmbunătăţit. Calculatorul dumneavoastră poate de-acum, pe lîngă informaţii, să vă dea sfaturi ! Dacă vreţi să întreprindeţi ceva şi nu ştiţi cum să procedaţi, adresaţi-vă calculatorului dumneavoastră !

O tăcere prelungită şi ecranul strănută din nou ca şi cînd ar fi ezitat, apoi îi face legătura. Soţia îl bombăne pentru o mulţime de lucruri. El înghite toată papara, apoi deconectează calculatorul.

— Ei, băieţi, ce ziceţi de treaba asta? ne întreabă el revenind şi prezentîndu-ne anunţul insolit. Aveţi acum cui să vă plîngeţi. Ce-ar fi ca vreun tip să întrebe cum poate să scape de nevastă-sa ?

Un coleg anunţă caré de aşi şi zice :

— Am putea încerca să vedem ce se întîmplă ! O să ne distrăm cu siguranţă!

Se duce şi bate pe claviatură întrebarea. Teoretic, un clopot al cenzurii apărea pe ecran şi rostea cu severitate :

— Securitatea publică ne interzice să răspundem la întrebarea dumneavoastră.

Cenzura e foarte necesară, altfel puştii întreabă lucruri pe care nu trebuie

să le afle cît sînt încă prea mici. Dar și din alte motive, după cum veți vedea.

Tipul își bate deci întrebarea :

— Cum să fac să scap de nevastă-mea ?

Ecranul rămîne gol o jumătate de secundă și apoi :

— Întrebare de serviciu : e blondă sau brună ?

El se distrează de pe-acum de toată istoria și ne face semn să ne apropiem. Apoi bate pe claviatură :

— Blondă.

Urmează o altă pauză de-o jumătate de secundă și ecranul rostește :

— Ceara pentru încălțămintea de culoare verde conține hexametracriloaminoacetină. Pregătiți o masă la care să serviți și supă de mazăre uscată. Colorați-o cu ceară verde. Va avea aspectul unei supe de mazăre verde. Hexametracriloaminoacetina este o otravă selectivă, fatală pentru femeile blonde, dar fără nici un efect asupra celor brune sau asupra bărbaților, oricare ar fi culoarea părului lor. Acest lucru n-a fost descoperit de cercetătorii umani, ci este o descoperire a serviciului nostru. Nu veți putea fi inculpat de crimă. E chiar foarte puțin probabil să fiți vreodată suspectat.

Ecranul se golește din nou și noi ne privim încremeniți de uimire. Probabil are dreptate ! Un calculator echipat cu un circuit Carson nu face mai multe greșeli decît o mașină electronică de calculat. Fără să pierd nici o clipă, telefonez băieților de la banca centrală.

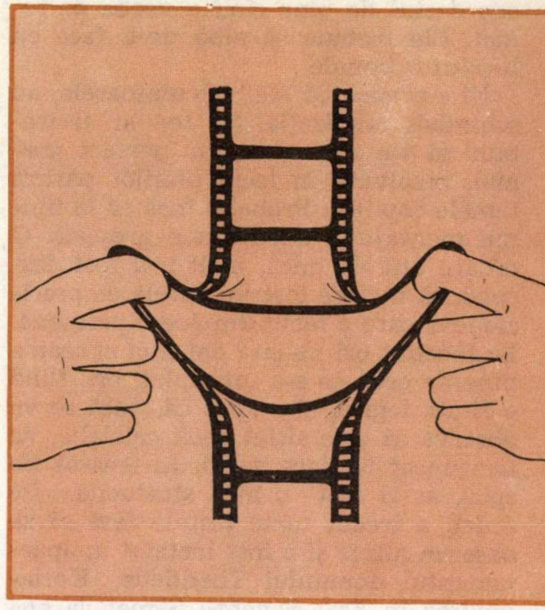
— Hei, băieți ! Se întîmplă ceva ! Calculatoarele au început să dea instrucțiuni cum să-ți omori nevasta ! Repede ! Verificați circuitele de cenzură !

EXACT așa s-au întîmplat lucrurile! Dar eram un naiv ! În aceeași clipă, în Monroe Avenue, un bețiv cere ceva unui calculator public. Ecranul îi prezintă programul privind noile servicii.

— La naiba ! zice bețivul și compune o altă întrebare :

— Cum să procedez ca nevastă-mea să nu observe c-am băut ?

Și răspunsul sosește :

— Cumpără un flacon cu șampon Franine. Acest lichid inofensiv conține un detergent care neutralizează rapid alcoolul etilic. Doza utilizabilă : o linguriță de cafea pentru fiecare sfert de litru de alcool de 40° grade pe care l-ați băut.

Individul în chestie este destul de afumat ca să urmeze acest sfat. Cinci minute după ce iese din farmacie era dezbătat. Destul ca să vadă ce folose poate să tragă din treaba asta. A brevetat SOBUH, *băutura care va aduce fericire în căminul dumneavoastră.* Și ar fi tipul cel mai mulțumit din lume dacă n-ar exista impozitele pe venituri.

Bun. Asta nu-i un lucru grav. Dar iată ce face un băiat de 14 ani care ar dori să-și cumpere cîte ceva, dar taică-său nu vrea să-i dea bani de cheltuială. Formează pe claviatură adresa unui prieten, ca să-și spună necazurile, dar calculatorul îi propune :

— Dacă vrei să faci ceva și nu știi cum, întreabă-ți calculatorul.

Atunci băiatul compune :

— Cum să cîștigi o grămadă de bani, și repede ?

Calculatorul îi furnizează cel mai simplu și mai perfect mijloc de falsificare a oricărei bancnote fabricate vreodată. Vedeți, toate datele existau în

bancă. Calculatorul nu trebuia decît să asimileze faptele — lucru posibil din momentul în care Joe blocase în bancă, pe ici pe colo, cîteva relee. Asta-i tot. Băiatul a fost prins după trei zile. Cheltuise deja două mii de dolari şi avea încă buzunarele pline. Bancnotele erau aproape imposibil de diferenţiat de cele adevărate. De altfel, n-a putut fi prins decît pentru că încercase să îmbunătăţească sistemul, cum fac de obicei copiii ; nu sînt niciodată mulţumiţi cît timp ceva merge bine.

ASTEA nu sînt decît cîteva exemple. Nimeni nu ştie cu adevărat tot ce a făcut Joe. A fost şi o zi în care preşedintele unei bănci, după ce ascultase îndemnul : „Întrebaţi calculatorul dumneavoastră“, găsi distractiv să întrebe cum poate să-şi jefuiască propria bancă. Şi calculatorul îi dădu explicaţii amănunţite, cu date reale. Preşedintele ieşi zbierînd să fie chemată imediat poliţia. Probabil că se întîmplaseră multe lucruri de acest gen. În timpul nopţii următoare avură loc cu 54 de jafuri mai mult decît de obicei, toate perfecte din punct de vedere tehnic. Încă nu se cunosc autorii celor mai multe dintre ele.

Joe explorase pur şi simplu banca de date şi blocase cîteva circuite, aşa cum trebuie să ştie s-o facă orice calculator (dar numai la cerere) ; în realitate, el blocase toate circuitele de cenzură, apoi îşi înzestrase „serviciul“. Calculatoarele concepeau crime, maşini de falsificat, mese plăcute şi hrănitoare, noi industrii, totul cu o minunată imparţialitate. Probabil că Joe era al dracului de mulţumit. Funcţiona din plin în timp ce copiii Korlanovitch se plimbau cu maşina împreună cu tăticu şi mămica.

Aceştia se întorseseră cu toţii pe la ora şapte — copiii fericiţi că se jucaseră de-a soldaţii pe bancheta din spate — cînd părinţii observă că ecranul lui Joe clipeşte meditativ trecînd de la un subiect la altul. Tata Korlanovitch, sătul de toate pe ziua aceea, îl stinge.

Şi pacea coboară pe Pămînt.

Pentru toată lumea. Dar nu şi pentru mine. Laurine sosise în oraş. Am mulţumit deseori cerului că nu se măritase cu mine atunci cînd mi-am dorit acest lucru. La început Laurine a fost blondă şi fatală, apoi, pe măsură ce treceau anii, a devenit din ce în ce mai blondă şi mai fatală. A avut patru soţi succesiv şi, în plus, o achitare pentru omucidere. A devenit din ce în ce mai exuberantă şi mai încrezătoare în posibilităţile ei. Oricum, Laurine nu e genul de ex-iubită pe care să-ţi facă plăcere s-o vezi apărînd în oraşul în care trăieşti cu nevasta. Dar ea sosi chiar în momentul culminant al celei de-a doua crize a activităţii lui Joe.

COPIII Korlanovitch îl porniră din nou. Înţelegeţi, am aflat ulterior toate aceste amănunte. Şi toate calculatoarele din oraş repetau micul program :

— Dacă vreţi să întreprindeţi ceva, întrebaţi-ne cum să procedaţi !

Şi, în plus, pe lîngă anunţ, ele prezentau detaliat „evenimentele“ din ajun. Şi asta trezea în oameni dorinţa să intre şi ei în joc.

Un răutăcios întrebă :

— Cum pot să obţin un perpetum mobile ?

După ce tuşi de cîteva ori, calculatorul inventă un truc ce utiliza mişcarea browniană ; în cazul în care rotiţele au un diametru de maximum trei milimetri, ele se tot învîrt. Practic, avem de-a face c-o mişcare perpetuă.

Un altul întrebă care e secretul transmutaţiei metalelor. Calculatorul cere timp pentru a asimila toate datele cunoscute, apoi dă un răspuns perfect utilizabil.

Sigur, chestia necesită o cantitate de energie atît de mare, încît nu e deloc rentabilă decît în cazul radiumului, dar nu-i de neglijat.

Şi, avînd în vedere că poliţia timp de doi ani după aceea n-a încetat să mai descopere şperacluri îmbunătăţite, tot soiul de maşinării pentru forţarea seifurilor, chei universale care să se potrivească la toate broaştele, eşti obligat să-ţi imaginezi că unii aveau mult spirit practic în această direcţie. E o nebunie ceea ce a putut face Joe în numele progresului !

Dar în domeniul educativ ! Puştii mei sînt mici ca să fie interesaţi de lucruri de-astea, dar Joe deconectase toate cir-

cuitele de cenzură pentru că ele împiedicau calculatoarele să se pună pe deplin în serviciul omenirii. Atunci, tinerii însetaţi de cunoaştere puteau afla ce se petrece după etapa de albină şi floricică. Pe urmă sînt unele lucruri pe care bărbaţii nu ţin prea mult să le dezvăluie nevestelor. Dar pe ele tocmai astea le interesează. Aşadar, cînd o nevastă întreabă : „Cum să aflu dacă Oswald mi-e credincios ?“ şi calculatorul îi răspunde... se întrevede perspectiva unei încăierări.

ÎN timpul ăsta Joe, bîzîind mulţumit, transmite pe unul din circuite desene animate pentru copiii Korlanovitch, iar prin celelalte operează în banca de date, astfel încît toate calculatoarele să poată oferi oamenilor ceea ce doresc să afle, provocînd cu acest prilej o încurcătură pe cinste.

Acesta e momentul în care Laurine intră în joc. Ea deschide calculatorul pe care îl are în camera de hotel ca să ceară, desigur, emisiunea de modă, dar acesta îi debitează micul anunţ :

— Dacă vreţi să întreprindeţi ceva, etc...

Laurine, prin forţa împrejurărilor, e entuziasmată şi se gîndeşte ce întrebare să pună. Nu mai are nimic de învăţat — la naiba, doar a avut patru soţi, iar pe unul din ei l-a omorît — aşa că se gîndeşte la mine. Şi formează :

— Cum pot să-l găsesc pe Ducky ?

Da, da, aşa-mi zicea ea odinioară. Calculatorul îi pune o întrebare de serviciu :

— Ducky e cunoscut sub alt nume ?

Ea îi dă numele meu, dar calculatorul nu mă poate găsi căci, lucrînd pentru firmă, am primit gratis calculatorul de acasă, fără să figureze pe numele meu.

Joe este pus în încurcătură. Este, fără îndoială, prima întrebare la care nu poate să răspundă.

Cum să-l depisteze pe Ducky ?

Iată o problemă afurisită. Joe se gîndeşte la ea în timp ce continuă să le arate copiilor Korlanovitch desene animate cu băieţelul cel răutăcios care are buzunarele pline cu bastonaşe de dinamită şi le joacă cîte o festă tuturor vecinilor. Apoi Joe găseşte soluţia. Pe ecranul Laurinei apare un mic anunţ :

— Lăsaţi-mi numărul şi vă rechemăm de îndată ce vă vom rezolva problema.

Laurine începe deja să caşte, dar face ceea ce i se cere, apoi se duce să-şi facă siesta. Joe se pune pe treabă.

I-a venit o idee.

Nevastă-mea mă cheamă şi începe să zbiere. E în culmea furiei. Trebuie să fac ceva ! Avusese intenţia să cheme măcelarul. În loc să-i facă legătura cerută sau să-i ofere anunţul obişnuit, ecranul îi cere :

Întrebare de serviciu : Cum vă numiţi ?

Ea e puţin surprinsă, dar îi răspunde. Atunci ecranul strănută şi zice :

— Demonstraţie a serviciului nostru documentar.

Şi începe să debiteze : numele, vîrsta, adresa, sexul, culoarea părului, numele soţului, cît i-a crescut contul în bancă, cît i s-au mărit datoriile la furnizori, cît cîştig pe săptămînă, faptul că am fost prins de trei ori în flagrant delict, de două ori pe chestii de circulaţie şi o dată pentru că am provocat dezordine într-un loc public — şi un mic amănunt distractiv, că odată era atît de nervoasă pe mine, încît m-a părăsit pentru trei săptămîni, cerînd să i se trimită scrisorile la mămica şi tăticu. Şi el adaugă vesel :

— Asta nu-i decît o demonstraţie. Pe viitor vom putea să vă preluăm mesajele, să căutăm persoanele pe care doriţi să le contactaţi, să vă dăm toate amănuntele biografice etc. Mulţumesc pentru atenţie !

Apoi îi face legătura cu măcelarul.

Dar ea nu mai are nevoie de nici un fel de carne. Vede roşu în faţa ochilor. Îmi strigă...

— Va spune toate astea primei persoane care îl va întreba ! Trebuie să faci ceva !

Nu-şi mai poate stăpîni furia.

— Haide, dragă ! încerc eu s-o calmez. Nu ştiu încă despre ce-i vorba. Dar sînt sigur că nu dau aceste informaţii decît persoanelor în cauză.

— Ce vorbeşti ! explodează ea. Am verificat ! O cunoşti pe vecina noastră, doamna Blossom ? Ei bine, a fost căsă-

torită de trei ori, are 42 de ani — deşi spune că n-are decît 30 — soţul ei a fost arestat de patru ori pentru abandon de familie şi o dată pentru lovire şi rănire. Şi...

— Calculatorul ţi-a spus toate astea?

— Da, zbiară ea. Spune orice, oricui ! Trebuie să faci ceva ca să înceteze imediat. Durează mult treaba asta?

— Am să chem banca centrală, zic eu. Trebuie să fie remediată cît mai curînd.

— Grăbeşte-te ! îmi spune ea disperată. Opreşte-l înainte ca vreunul să formeze numele meu. Merg să văd ce spune despre tîrîtura aia din faţă.

Şi îl reaprinde ca să profite de situaţie, înainte ca lucrurile să reintre în ordine. Eu chem banca şi-mi apare enunţul :

— Cum vă numiţi ?

Cuprins de o curiozitate morbidă, răspund.

Calculatorul mă întreabă :

— Aţi fost poreclit vreodată Ducky?

Surprins, dar încrezător, răspund :

— Bineînţeles !

Şi ecranul mi se adresează :

— Am un anunţ pentru dumneavoastră.

Şi buf, cad din cer ! Văd interiorul unei camere de hotel cu Laurine adormită pe pat. Era cald în ziua aceea, dar ea şi-a luat toate măsurile să nu sufere de căldură. Eu nu sînt decît un biet om, nu pot rămîne stană de piatră. Inutil să mai insist ! Îmi recapăt suflul şi zbier :

— Drace ! La naiba !

Ea deschide ochii.

La început pare surprinsă să mă vadă pe ecran, ca şi cum s-ar întreba dacă nu sînt vreunul dintre tipii cu care se măritase nu demult. Apoi se înfăşoară într-un cearşaf şi îmi aruncă un zîmbet radios.

— Ducky ! Formidabil !

Sînt lac de apă. Bolborosesc ceva în genul :

— Uh !

— Iată-te, Ducky ! Ce romantic ! Unde eşti în clipa asta ? Cînd poţi să vii ? Dacă ai ştii cît de des mă gîndesc la tine !

Sînt probabil singurul dintre prietenii ei pe care nu l-a luat de bărbat într-o bună zi.

Fac din nou : — Uh !

— Poţi veni imediat ? întreabă fericită Laurine.

— Vreau să spun că... uh... lucrez şi... Ascultă, te... te mai chem.

— Mă simt atît de singură ! Grăbeşte-te, Ducky ! O să comand ceva de băut. Te gîndeşti des la mine, Ducky ?

— Da, articulez eu abia auzit. Foarte des.

— Dragule, zise Laurine, trimiţîndu-mi o sărutare. Ţine, e un aconto ! Te aştept, Ducky al meu !

Trag o înjurătură. Pricepeţi, încă nu ştiu că e greşeala lui Joe. Îi blestem pe tipii de la bancă, crezînd că ei mi-au făcut-o. Dacă Laurine ar fi fost pur şi simplu o blondă ca altele... Dar ea are un fel de entuziasm devorant care te face să încerci nişte senzaţii ciudate în genunchi.

Îl chem deci pe tehnicienii de la bancă. Ecranul mă întreabă :

— Cum vă numiţi ?

Numai că m-am săturat ! Formez numele unui tip de la contabilitate. Şi aflu lucruri foarte interesante. Nu mi-aş fi închipuit niciodată treburile astea despre el. Apoi calculatorul face reclamă noului program şi îmi dă în sfîrşit banca centrală.

Mă pregătesc să-l înjur pe tipul care apare pe ecran, dar el mi se adresează cu o voce ştearsă :

— Las-o baltă ! Ai necazuri, dar nu eşti singurul. Ce-au mai făcut încă ?

Îi povestesc ; are dreptate să considere întreaga istorie doar un fleac.

— Asta nu înseamnă nimic. Absolut nimic ! Tocmai am distrus blocurile ce conţineau informaţii despre explozivele de mare putere. Cererile de sfaturi privind procedee de falsificare cresc în fiecare clipă. Încercăm, de asemenea, să distrugem informaţiile referitoare la crima perfectă. Dacă oamenii sînt preocupaţi să se informeze reciproc, unul despre altul, vom avea poate o şansă să blocăm circuitele rezervate viramentelor bancare, înainte ca toată lumea să fie ruinată, cu excepţia unor escroci care s-au gîndit deja să întrebe

cum trebuie să procedeze ca să-şi mărească contul din bancă.

— Dar, faceţi ceva ! De ce nu tăiaţi toate sursele de informare ?

— Nu-ţi dai seama că de ani de zile industria şi afacerile funcţionează datorită băncilor de date ? Fără a pune la socoteală distribuţia programelor de televizor, a programelor meteo, orarele avioanelor, situaţia serviciilor, telecomunicaţiile. Calculatoarele au transformat civilizaţia ! Calculatoarele *sînt* civilizaţia ! Fără ele sîntem pierduţi. Crezi că nu înnebunesc cînd mă gîndesc că nevastă-mea va afla că am 30 de dolari în plus pe lună, de care nu i-am spus şi pe urmă o să se întrebe cine e roşcata aia care...

Mă priveşte cu un zîmbet rătăcit şi întrerupe comunicarea. Mă aşez şi îmi iau capul în mîini. Are dreptate. Ce s-ar fi întîmplat dacă se renunţa la întrebuinţarea focului în perioada cavernelor, a vaporilor în secolul XIX sau a electricităţii în secolul XX ? Situaţia e asemănătoare. Civilizaţia noastră e foarte simplă. În secolul XX un om avea nevoie de o maşină de scris, de telefon, de radio, de ziar, de biblioteci, enciclopedii, dosare, anuare, de un avocat, un doctor, un dentist, un farmacist, de o secretară... Pentru toate cerinţele vieţii de zi cu zi. Noi n-avem nevoie decît de un calculator. Dacă vrem să aflăm ceva, să întreprindem ceva, să înregistrăm ceva, să vorbim cu cineva... apăsăm pe clapele calculatorului nostru. Distrugeţi calculatoarele şi totul va merge pe dos. Dar Laurine...

CONTINUAM atunci să nu ştiu de fapt ce se întîmplase. Acum sînt singurul care ştiu. Totul i se datora lui... Joe. Necazul era că a vrut să-şi facă treaba cît mai bine posibil. De altfel, ar fi trebuit de multă vreme să ne fi gîndit la toate istoriile astea cu sfaturi, reţete etc. Să găsească cel mai bun mijloc de a turna otravă în supa nevestei unui tip e doar cu puţin poate mai complicat decît să extragă o rădăcină la cub sau să ţină socoteala contului de la bancă. În toate cazurile e vorba să dea cea mai bună soluţie. Şi toată nenorocirea e tocmai că s-au dat prea multe răspunsuri la prea multe întrebări.

Unul dintre calculatoarele de serviciu se aprinde. Mă tîrăsc spre el ca să primesc comunicarea.

— Ducky ! exclamă Laurine.

E aceeaşi cameră de hotel. Pe masă se află două pahare şi două sticle. Unul dintre pahare e pentru mine. Laurine şi-a tras pe ea una din acele rochii care-se-poartă- acasă-cînd-eşti-singură- c-un prieten şi care te face să holbezi ochii pentru că nu eşti foarte sigur dacă vezi într-adevăr ceea ce crezi că vezi. Uf ! Laurine mă priveşte cu pasiune.

— Ducky ! Mă plictisesc singură ! De ce nu vii ?

— Eu... (mă înec) Serviciul...

— Phh ! exclamă Laurine. Ducky, îţi aduci aminte cum ne iubeam ?

Tresar.

— Eşti liber în seara asta ?

Tresar din nou pentru că îmi surîde într-un fel care ar suci cu siguranţă capul unui celibatar, dar care pe un bărbat respectabil, însurat, ca mine, îl face să simtă fiori pe şira spinării.

— Ducky ! strigă Laurine cu impulsivitate. Am fost atît de rea cu tine ! Să ne căsătorim !

Disperarea mă face să-mi recapăt vocea.

— Sînt căsătorit deja, îi spun.

Laurine închide o clipă ochii, apoi mi se adresează cu mult curaj :

— Bietul băiat ! O să te scap eu de chestia asta ! Ar fi fost şi mai şic dacă ne-am fi putut căsători chiar astăzi. Atîta pagubă, ne vom logodi !

— Nu !... nu pot...

— Am s-o chem pe nevastă-ta, continuă Laurine foarte mulţumită de ea, şi o să-i vorbesc deschs. Dragule, poţi să-mi dai numărul calculatorului tău? Aşa, totul se va aranja...

Clic ! Eu am fost cel care a întrerupt comunicarea. Aşa, şi după aia aproape c-am leşinat. Cred că voi suferi o depresiune nervoasă.

Mă reped spre uşă strigîndu-le celorlalaţi că am fost chemat de urgenţă. Îmi voi omorî timpul rătăcind cu o maşină a unităţii pînă cînd se va face ora să mă întorc acasă. O voi lua apoi pe nevastămea şi pe copii şi-o voi şterge undeva

unde Laurine nu mă va găsi niciodată. Nu doresc deloc să devin al cincilea soţ şi poate o a doua victimă într-o seară de plictis. Le cunosc eu pe blonde. O cunosc şi pe Laurine ! Ca să mărturisesc tot, mi-e o frică groaznică.

IAU o camionetă a serviciului de întreţinere şi mă angajez în fluxul circulaţiei. În spate se află un calculator de schimb, gata echipat în caz că ar trebui să fac o înlocuire standard. Conduc ca un nebun. Situaţia nu e lipsită de haz. Îmi pierd capul deoarece nu pot să rezolv o problemă strict personală în timp ce, în jurul meu, întreaga civilizaţie se prăbuşeşte tocmai pentru că oamenii îşi văd problemele rezolvate pe loc. Se ştie că cercetătorii de la Mid-Western Electric încearcă de 30 de ani să fabrice un tub electronic cu filament rece — altfel spus, să rezolve problema emisiei la rece a electronilor. Unul dintre cercetători a avut ideea să-şi întrebe calculatorul despre chestia asta. Calculatorul a sintetizat cîteva quintilioane de fapte cunoscute şi i-a dat soluţia. N-a fost mai greu decît dacă i-ar fi spus unei doamne cum să servească într-un mod agreabil supa reîncălzită sau cum să scape fără efort de vechea statuetă care îngreunează podul.

Fără acest nou program al calculatoarelor Laurine n-ar fi dat niciodată de urma mea. Dar acum treaba se declanşase... Nu uitaţi că îşi omorîse deja unul din soţi şi fusese achitată ! Închipuiţi-vă că devine nerăbdătoare şi întreabă calculatorul cum să scape de nevastă-mea, astfel încît să ne putem căsători în seara asta înainte de ora opt şi jumătate! El i-ar spune ! La fel cum a sfătuit-o pe-o fermecătoare provincială cum să se asigure că bărbatu-său n-o să mai alerge niciodată după fuste. Brrr ! Sau lovitura pe care a dat-o puştiul care voia să găsească o comoară ascunsă. Tocmai transporta rezervele de aur ale băncii Hanover Trust § Co, cînd l-au prins. Calculatorul îi spusese cum să fabrice un fel de maşinărie care să pătrundă acolo. Nici acum nu se ştie cum funcţiona ; dacă nu cumva era vorba aici de cea de-a patra dimensiune. În cazul în care Laurine începe să pună întrebări puţin mai tehnice, calculatoarele vor fi în elementul lor ! Mărturisesc că mi-era teamă. Dacă o să consideraţi că e nedemn ca unui bărbat să-i fie frică de o singură blondă, asta înseamnă că n-aţi întîlnit-o niciodată pe Laurine !

ÎN timp ce eu conduc la întîmplare, un tip, conştient de responsabilităţile sale, întreabă calculatorul cum să aplice imediat sistemul de organizare socială inventat de el. Nu-l întreabă dacă sistemul e bun sau măcar dacă poate funcţiona. Nu, el întreabă numai cum ar putea să-l aplice. Şi calculatorul — sau Joe — îi spune.

În acelaşi timp, un preot misionar întreabă cum poate să vindece rasa umană de păcatul concupiscenţei. Cum are 70 de anişori, este, desigur, în afara problemei, dar el vrea să îndepărteze acest pericol de restul omenirii. Răspunsul soseşte în trei secunde. E suficient să construiască o maşină care să emită unde modulate de un gen aparte. Asta-i tot ! E de-ajuns ! S-a descoperit toată chestia pe cînd tocmai încerca să strîngă fondurile necesare. Din fericire nu avusese ideea să întrebe calculatoarele cum să finanţeze acţiunea, altfel am fi fost cu toţii vindecaţi de un elan pe care îl regretăm poate mai tîrziu, dar niciodată pe loc. Ah ! da, şi a mai fost şi micul grup al unor filosofi care sînt siguri că rasa omenească ar fi mult mai fericită în adîncul pădurilor, în tovărăşia furnicilor şi a ciupercilor otrăvitoare. Ei au întrebat cum să-i îndemne pe oameni să părăsească oraşele şi condiţiile unei vieţi artificiale. Şi noul serviciu al calculatoarelor a fost nevoit să dea un răspuns definitiv la această întrebare !

Poate nu vă daţi seama, dar în timp ce conduceam la întîmplare, transpirînd la sînge şi gîndindu-mă la Laurine, soarta civilizaţiei era în primejdie. Nu glumesc deloc.

Eu conduceam fără să ştiu încotro mă îndrept şi-mi spuneam :

— Ar trebui să întreb calculatoarele astea smintite cum să ies din încurcătură. O să-mi ofere un mijloc de a mă debarasa fără riscuri de Laurine. Vreau să mă lase în pace ! Vreau să pot deveni un bătrîn mincinos care va povesti tine-

rilor ce trucuri formidabile a imaginat, fără să riște să arunce totul în aer punîndu-le în practică.

Virez cu camioneta în dreapta, la întîmplare.

— Da, îmi spun cu amărăciune, lumea era frumoasă odinioară. Puteam să mă întorc acasă fără să am crampe la stomac fiindcă mă întreb dacă nu cumva o blondă a chemat-o pe nevastă-mea ca să-i anunțe logodna noastră. Și puteam să mă folosesc de un calculator fără să văd apărînd o cameră de hotel în care aceeași blondă își aerisește epiderma, îndreptîndu-mi gîndurile spre lucruri pe care ar trebui să le ocolesc. Poate...

Apoi îmi mai aduc aminte că dacă cineva, vreodată, ar afla totul despre viața noastră particulară, nevastă-mea va spune că e vina mea.

Era grozav, m-am gîndit, aducîndu-mi aminte de frumoasele zile de dinainte de dimineața de alaltăieri. Eram fericit și iată că un tip numit Joe a apărut și a distrus totul.

ÎN clipa aceea am înțeles într-o străfulgerare ce se întîmplase. Banca nu era construită în așa fel încît să-și manevreze singură propriile relee. Acestea sînt în mod exclusiv manevrate de calculatoare pentru ca acestea să poată avea acces la informațiile pe care le cer. Numai un calculator ar fi putut să creeze noul serviciu. Oamenii n-ar fi reușit niciodată acest lucru. Numai un calculator poate să asimileze datele necesare pentru a determina toate celelalte calculatoare să lucreze astfel...

Nu exista decît un singur mijloc ca să mă asigur de acest lucru. Opresc în fața unui restaurant, mă îndrept spre calculator și bag o fisă. Apoi bat pe claviatură :

— Poate fi modificat un calculatoı astfel încît să-și dea concursul la stabilirea previziunilor pe termen lung, prea complexe pentru mintea omenească ?

Ecranul strănută apoi răspunde :

— Absolut sigur.

— Pretinde acest lucru modificări importante ?

— Microscopice. Chiar aparatele de măsurat de mare precizie nu le pot descoperi. Asemenea modificări nu pot însă să survină decît ca urmare a unui accident extrem de improbabil, de genul căruia nu cunoaștem decît un singur exemplu.

— Acel calculator modificat accidendental, care poate să îndeplinească sarcini deosebit de importante, poate fi găsit ?

Ecranul strănută. Sînt scăldat în sudoare. Mi-e teamă ca Joe al meu să nu devină neîncrezător. Dar întrebarea pe care i-am pus-o e perfect logică și calculatoarele nu știu să mintă. Ele spun întotdeauna adevărul. Nu pot altfel.

— Un calculator capabil să ducă la îndeplinire ceea ce ați solicitat se află actualmente în serviciul familiei...

Și îmi dă adresa familiei Korlanovitch! Alerg într-acolo. Zbor ! Trag camioneta în fața clădirii, scot calculatorul de schimb și urc scările în goană. Sun. Un puști vine să-mi deschidă.

— Sînt de la serviciul de întreținere, îi spun. Fișele noastre arată că dintr-un moment în altul calculatorul dumneavoastră poate să aibă o pană. Așa că am venit să-l înlocuiesc.

— O.K. ! exclamă puștiul, fericit. Și se întoarce în camera de zi, unde frații și surorile lui sînt pe punctul de-a urmări o emisiune. Branșez celălalt calculator și, conștiincios, mă asigur că funcționează. Apoi le spun :

— Iată copii. Acum o să-l folosiți pe acesta, iar eu îl iau pe cel vechi.

Spunînd astea arunc o privire pe ecranul lui Joe. Copiii Korlanovitch ceruseră cu siguranță să vadă canibali adevărați. Atunci Joe le-a dat un film turnat de o expediție antropologică ce prezenta un dans al fertilității la tribul Houba-Jouba din Africa de est. Probabil că filmul fusese rezervat pentru profesorii de antropologie și studenții la medicină în anul trei. Dar puștii îl urmăreau cu cel mai mare interes. Eu sînt însurat de ani de zile și totuși m-am înroșit pînă la urechi.

Prudent, îl debranşez pe Joe. Mă îndrept spre celălalt calculator şi cer întreţinerea. Nici o publicitate pentru noul program ; îmi face legătura imediat. Mă simt deja mult mai bine. Le spun că mă întorc direct acasă fiindcă mi-am luxat o gleznă. Am o inspiraţie de moment şi adaug :

— Spuneţi-mi ce să fac. În cădere am spart calculatorul pe care tocmai îl înlocuisem şi l-am lăsat acolo ca să-l ridice gunoierii.

— Dacă nu-l aduci ca să putem recupera piesele, va trebui să-l plăteşti, îmi spun ei.

— Merită preţul, răspund.

Mă întorc acasă. Laurine nu sunase. Îl duc pe Joe în pivniţă. Dacă l-aş fi dus înapoi, ar fi recuperat piesele şi cea care nu corespundea standardului ar fi fost din nou utilizată pentru o reparaţie. Era un risc prea mare. Voi plăti cît face şi asta va aranja lucrurile.

IATĂ ! Nu vă înşelaţi dacă sînteţi de acord cu mine că am salvat civilizaţia. Atîta timp cît Laurine va trăi nu pot risca să-l mai repun în funcţiune.

Pe de altă parte, poate ar fi posibil să-l oblig pe Joe să acţioneze rezonabil. Nu i-ar fi greu să-mi facă rost de unul sau două milioane de dolari şi, chiar dacă aş avea înţelepciunea să nu-mi doresc bogăţii şi să ies liniştit la pensie, povestind altor bătrîni nătăfleţi toate trucurile formidabile pe care le-am făcut... Ah, poate asta ar putea să-mi placă, poate nu. Dacă vreodată mă voi plictisi să fiu bătrîn şi să nu fiu capabil de altceva decît să mă tot gîndesc — aş putea probabil să-l pornesc pe Joe numai atîta timp cît să pot întreba :

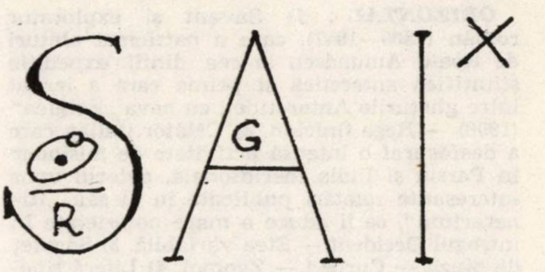
— Cum să procedez ca să nu mai fiu bătrîn ?

El va găsi cu siguranţă soluţia.

Evident, nu va putea spune asta tuturor. Trebuie să faci loc tinerilor. Viaţa e plăcută acum cînd l-am debranşat pe Joe. Totuşi, poate o să-l pornesc din nou pentru o clipă ca să învăţ cum să profit de viaţă cît mai mult timp. Dar, pe de altă parte...

Traducere de Rodica CHIRIACESCU

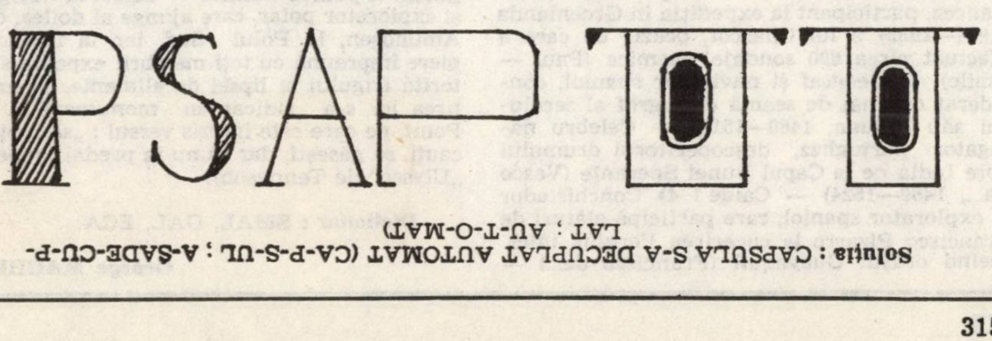
Performanţă radioastronomică
(Rebus criptografic : 1-1, 7, 1, 4, 7)

Soluţia : S-A REPERAT O MARE GALAXIE. (S-ARE-PE-R-ATOM : ARE-G-A ; LA-X-I-E).

Manevră pe orbită
(Criptografie : 7, 1-1, 8, 7)

Oprea EFTIMIE

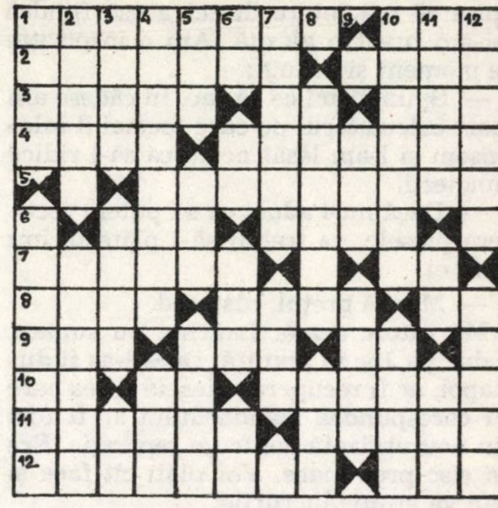

Soluţia : CAPSULA S-A DECUPLAT AUTOMAT (CA-P-S-UL ; A-ŞADE-CU-P-LAT ; AU-T-O-MAT)

TEMERARII — Navigatori şi exploratori celebri

ORIZONTAL : 1) Savant şi explorator român (1868—1947), care a participat alături de Roald Amundsen la cea dintîi expediţie ştiinţifică antarctică şi prima care a iernat între gheţurile Antarctidei, cu nava „Belgica" (1898) — Rege finician. **2)** Călător italian care a desfăşurat o intensă activitate de misionar în Persia şi India meridională, autorul unor interesante relatări publicate în al său „Itinerarium", ce îi aduce o mare notorietate în întregul Occident — Stea variabilă. **3)** Săculeţ de pînză — Curbe ! — Zgomot. **4)** Literă tipografică subţire şi îngustă — Explorator al Far-Westului american, care împreună cu Jean Nicollet întreprinde o expediţie în Munţii Allegheny şi ulterior pe cursul fluviului Mississippi (John Charles). **5)** Navigator şi explorator francez (1741—1788), primul european care străbate strîmtoarea dintre insulele Sahalin şi Hokkaido (astăzi purtîndu-i numele). **6)** Locuitor al Galiei — Străduinţă **7)** Geolog, socotit primul explorator rus al Pamirului (1877—1881), fapt pentru care Societatea de Geografie i-a acordat medalia de aur (Dmitri Lvovici) — Harry Evans. **8)** Capitala statului Peru — Rigă — Robert Scott. **9)** Prozator portughez — Călător şi navigator portughez, descoperitorul marii insule muntoase din golful Guineea (Fernando) — Yvonne Berthier. **10)** Linişte — Seu ! — Geograf, istoric şi călător grec, căruia omenirea îi datorează „cea mai întinsă operă geografică rămasă din antichitate" (S. Mehedinţi). **11)** Celebru navigator genovez, omul care a dăruit lumii „o lume nouă", consacrîndu-şi viaţa unui singur şi suprem ideal pe măsura geniului său (Cristofor, 1451—1506) — Poftă mare. **12)** Cosmograf şi navigator spaniol, care a întreprins a doua călătorie în jurul lumii din istoria navigaţiei (1525—1527), după cea a lui Fernando Magellan (Andres de...) — Peisaj.

VERTICAL : 1) Navigator şi explorator britanic, descoperitorul polului magnetic de nord (Jeames Clarke) — Învăţat, sol şi călător român, celebru datorită volumului de însemnări „Jurnal de călătorie în China" **2)** Navigator şi negustor englez, unul dintre primii europeni care a cunoscut Japonia (William, 1564—1620) — Explorator polar francez, participant la expediţia în Groenlanda (1934—1935) a lui Charcot, ocazie cu care a efectuat circa 600 sondaje seismice (Paul — Emile). **3)** Geograf şi navigator spaniol, considerat cel mai de seamă cartograf al secolului său (Juan, 1460—1510) — Celebru navigator portughez, descoperitorul drumului spre India pe la Capul Bunei Speranţe (Vasco da..., 1469—1524) — Calde ! **4)** Conchistador şi explorator spaniol, care participă alături de Francisco Pizarro la cucerirea Perului, întemeind oraşul Guayaquil (Francisco de...) —

„Lumea nouă"... azi (abr.). **5)** Sprinten — Apel telefonic — Palmă închisă. 6) Pană — Francisco Pizarro — Vreo (pop.) — Beriliu. **7)** Ultimul navigator spaniol care a înscris pe harta lumii descoperiri importante (arh. Noile Hebride, Pen. Arnhenland etc.) — Aurora la vechii greci. **8)** Navigator şi explorator danez, socotit unul dintre descoperitorii „Drumului maritim de Nord-Est", primul european care a trecut din Oceanul Pacific în cel Îngheţat (Vitus Jonassen) — Afluent al Pripetului. **9)** Interjecţie — Călător şi explorator britanic, descoperitorul celui mai întins lac sărat din Australia, care azi îi poartă numele. **10)** Navigator englez de numele căruia sînt legate primele încercări europene de a descoperi „Drumul maritim de Nord-Est" spre China (Stephen, 1525—1584) — Alt navigator, medic militar şi explorator englez al Australiei (George). **11)** Topograf şi explorator al Australiei, primul care traversează Munţii Albaştri şi descoperă cîmpia Bathurst (George William, 1775—1852) — Emil Racoviţă — Mine. **12)** Călător şi navigator rus în memoria căruia litoralul vestic al Peninsulei Taimîr, un cap din Peninsula Celiuskin şi o mare a Oceanului Îngheţat îi poartă numele — Celebrul navigator şi explorator polar, care ajunge al doilea, după Amundsen, la Polul Sud, iar la întoarcere piere împreună cu toţi membrii expediţiei datorită frigului şi lipsei de alimente. În amintirea lor s-a ridicat un monument la Hut Point, pe care este înscris versul : „să lupţi, să cauţi, să găseşti, dar să nu te predai" (poemul „Ulyses" de Tennyson).

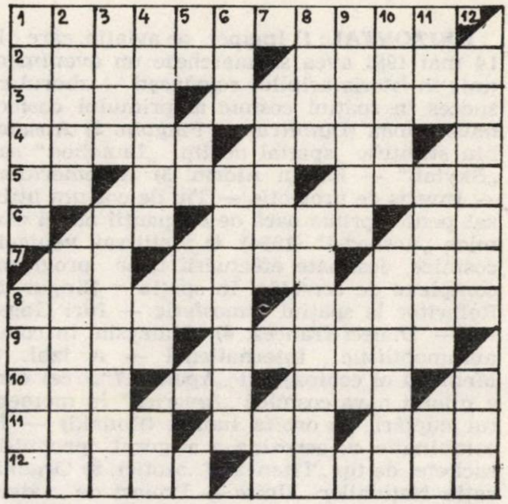
Dictionar : SMAL, GAL, ECA.

George MAGHERU

FOCUL VIU — Pionieri ai științei românești

ORIZONTAL: 1) Fiziciană română (1832—1944), care descoperă unul dintre primele fenomene de radioactivitate artificială și organizează primul laborator de radioactivitate în țara noastră (Ștefania). **2)** Precursor al școlii românești de construcții (1817—1894), unul din ctitorii Școlii de Arhitectură (Alexandru — 1828), autorul primei topografii medicale a Munteniei și inițiatorul vaccinării antivariolice, în 1900 (Constantin). **4)** Promotorul școlii românești de chimie analitică (Gheorghe, 1883—1955) — A lipi. **5)** Chiot — Pirotehnician sas din Sibiu (1509—1579), precursor al astronauticii, primul care a conceput racheta cu două și trei trepte (Conrad) — Tezaur public. **6)** Notă muzicală — Unealtă de scris (od.) — Soare egiptean. **7)** Bloc central! — Unul dintre fondatorii școlii românești de chimie (1841—1925), pionier al cercetării științifice (Petru) — Cuptor adînc în metalurgie. **8)** Matematician român care a deschis noi direcții de cercetare în lingvistica matematică (Solomon) — Populație dacă din Moldova. **9)** Afluent al Dunării — Ansamblu de idei pe baza cărora se interpretează fapte (pl.). **10)** Lanț (arh.) — Ștefan Odobleja — Neted. **11)** Plasă pescărească — Diminutiv feminin — Botanist român (1897—1974), creatorul școlii românești de citofiziologie (Emil). **12)** Microbiolog și igienist român (1883—1969), organizatorul tehnico-științific al unor campanii de eradicare a malariei în țara noastră și peste hotare (Mihai) — Chirurg și anatomist român (1870—1933), care introduce grefele osoase ca mijloc de osteosinteză (Ernest).

VERTICAL: 1) Reputat academician (1906—1973), cu o activitate matematică multilaterală, organizatorul primelor cursuri de calculatoare din țară (Grigore) — Academician român (1906—1981), care a inițiat școala de statistică matematică din țară (Gheorghe). **2)** Autorul unor studii aprofundate despre exploatările miniere din România (Ion) — Amplificator cuantic de radiații electromagnetice a cărui introducere în circuitul științific românesc se datorează unei echipe conduse de fizicianul Ion Agârbiceanu (pl.). **3)** Înlesnire de plată — Geograf român cu studii asupra fragmentării reliefului din Cîmpia Română și a vieții pastorale din Munții Rodnei (Tiberiu). **4)** Savant român, autorul primei lucrări originale românești de matematică și al primului tratat de topografie în limba română (Dimitrie) — Constantin Rosetti — Elie Carafoli. **5)** Două sute la romani — Nouă jumătate! — Petre Ulmeanu. **6)** Cui întors! — Filozof român, autorul lucrării „Cibernetică, cunoaștere, acțiune" (Pavel). **7)** Inginer român (1860—1898), primul din țara noastră care realizează o călătorie în jurul lumii și face studii însemnate asupra regiunilor arctice (Bazil) — Ion Juvara.

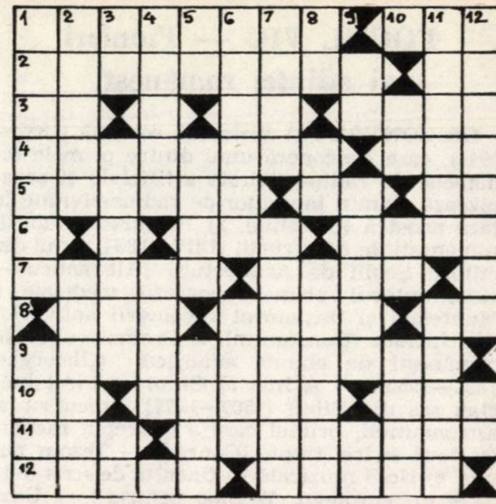
8) Rîu în Brazilia — Medic emerit (1896—1967), fondatorul școlii de inframicrobiologie (Ștefan). **9)** Bomboană — Unități de suprafață. **10)** Alunar — Terasă. **11)** Explozie de bucurie — „... cu fantă de bord de atac", realizare originală a savantului Henri Coandă (pl.) — Olga Rădulescu. **12)** Chimist și medic român (1850—1918), descoperitorul unei noi clase de coloranți organici fără azot, numiți franceine (Constantin) — Procedeul de separare a acestui lichid în componentele sale, unic în lume, a fost pus la punct de un colectiv de cercetători români din care au făcut parte: Gh. Lucaci și Viorel Abrudan.

Dicționar: ERAR, PIT, ISAR, HER, IUC, EIRU.

M. GEORGESCU

M. Hashimoto. Biliard

ORIZONTAL: 1) Inginer de aviaţie, care la 14 mai 1981 avea să marcheze un eveniment unic în istoria aripilor româneşti — zborul cu succes în spaţiul cosmic al primului cosmonaut român (Dumitru) — Pinguin. **2)** Ansamblu ştiinţific spaţial de tip „Lunohod" sau „Skylab" — Edwin Aldrin. **3)** Antemeridian — Înveliş de protecţie — Tip de costum utilizat pentru prima oară de ocupanţii navei cosmice „Voshod-1" (1964). **4)** Staţii sau vehicule cosmice, destinate efectuării unor programe complexe de cercetări în spaţiu — Singur. **5)** Referitor la spaţiul atmosferic — Iuri Gagarin — Dialect francez. **6)** Malaysia, în codul automobilistic internaţional — A izbi. **7)** Membru al echipajului „Apollo-17", cel care a pilotat nava cosmică „America" în momentul cuplării pe orbita lunară (Ronald) — În combinaţie cu aerozina a asigurat propulsia rachetei de tip „Titan-2" (...azotic). **8)** Organizaţia Naţiunilor Unite — Proiect de satelit ştiinţific olandez — Secure ! **9)** Coborîrea pe solul lunar realizată de un modul avînd echipaj uman la bord, la 21 iulie 1969, cînd primul pămîntean Neil Armstrong a făcut „... un pas mic pentru om, dar un salt uriaş pentru umanitate" (pl.). **10)** Beţe ! — Rachetă adaptată pentru cuplare cu nava „Gemini" — Mistuit. **11)** Delimitare în spaţiu — Automobilul lunar „Rover", folosit pentru prima oară în cadrul misiunii „Apollo 15", veritabil laborator de cercetare ştiinţifică pe roţi. **12)** Tip de sateliţi geostaţionari sovietici pentru transmisia directă a programelor TV — Aparatură specifică pentru realizarea legăturilor între bază şi vehiculele spaţiale.

VERTICAL: 1) Acţiunea de înscriere a unei nave cosmice pe orbită — Rachetă americană cu combustibil lichid. **2)** Construcţii special amenajate pentru lansarea navelor cosmice — Rachetă purtătoare sovietică utilizată în cadrul programului cu nave pilotate. **3)** Capătul şurubului ! — Rachetă purtătoare vest-europeană — Crom. **4)** Timp pentru admirat stelele (pl.) — Fără valoare. **5)** Allen Roosa — Proiect de satelit tehnologic cu propulsie ionică — Localitate în RFG. **6)** Zbor la mică înălţime — Podoaba lui Saturn. **7)** Italian (înv.) — Program american de explorare a planetelor cu ajutorul staţiilor automate. **8)** Udrea Oprescu — Dînşii — Bluză cu mîneci largi. **9)** Ruteniu — A aluneca — Tudor Dumitrescu. **10)** Sunet iniţial ! — Odinioară — Plasaţi la distanţă. **11)** Membru al echipajului „Voshod-2", primul cosmonaut care a efectuat o ieşire în spaţiul cosmic (Alexei) — Satelit italian de cercetări ştiinţifice orientate, primul din seria geostaţionarilor. **12)** Transportorul de material modularizat, primul vehicul demontabil utilizat pe lună, noutatea cea mai spectaculoasă din cadrul misiunii „Apollo-14".

Dicţionar : ALC, PTM, ABLE, IAPS, EGEN.

Gh. MUNTEANU

Soluţiile jocurilor

TEMERARII

Orizontal — **1.** RACOVIŢĂ — BEL / **2.** ODORICO — NOVA / **3.** SASEU — RB — RAP / **4.** SMAL — FREMONT / **5.** S — LAPEROUSE / **6.** M — GAL — SIRG — V / **7.** IVANOV — N — HE / **8.** LIMA — REGE — RS / **9.** ECA — POO — YB — C / **10.** ST — SU — STRABO / **11.** COLUMB — NESAT / **12.** URDANETA — SIT

FOCUL VIU

Orizontal — **1.** MĂRĂCINEANU / **2.** ORASCU — ICURI / **3.** IATA — CARACAS / **4.** SPACU — SUDA / **5.** IU — — HAAS — ERAR / **6.** L — MI — PANA — RA / **7.** LO — PONI — PIT / **8.** MARCUS — — CARPI / **9.** ISAR — TEORII / **10.** HER — SO — LIS — A / **11.** ORIE — LUA — POP / **12.** CIUCA — JUVARA

CUTEZĂTORII

Orizontal — **1.** PRUNARIU — ALC / **2.** LABORATOR — — EA / **3.** AM — P — ZAUSOR / **4.** SPAŢIALE — UNU / **5.** AERIAN — IG — OC / **6.** R — I — PTM — LOVI / **7.** EVANS — ACID — O / **8.** ONU — IRAS — SR / **9.** ASELENIZĂRI / **10.** BT — AGENA — ARS / **11.** LOC — ELECTRIC / **12.** EKRAN — RADIO

CUPRINS

Coperta : Tudor JEBELEANU
Colaboratori : Doina RODINA şi Lucian HANU
Prezentare artistică : Elena MARINESCU
Reproduceri foto : Adrian MOLDOVAN, Lucian IONICĂ şi Mihai ALBU

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii" comanda nr. 80 311

Almanahul

România literară

Lei 30